Hüccetü'l-İslâm, Zeynü'd-Dîn

İMÂM GAZÂLÎ

-rahmetullâhi aleyh-

İHYÂU ULÛMİ'D-DÎN TERCÜMESİ

Namaz - Zekat - Oruç - Hac
Kur'an Okuma - Zikir ve Dua

CİLT
2



KAMPANYA
KİTAPLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

İSTANBUL 1437 / 2016

İHYÂU ULÛMİ'D-DÎN TERCÜMESİ

Hüccetü'l-İslâm, Zeynü'd-Dîn

İmam Gazâlî

-rahmetullahi aleyh-

Tercüme Eden:
Ahmed SERDAROĞLU

Eserin Takdimi:
AHMED DAVUDOĞLU

2. CİLT



Kampanya Kitapları Yayın No: 80
Yayın Yönetmeni: Salih Zeki Meriç
Redakte: Cafer Durmuş
İç Tasarım: altınolukgrafik / Şaban Muslu
Kapak Tasarım: altınolukgrafik / Halil Ermiş
ISBN No: 978-605-302-320-3

Yayın ve Matbaa Sertifika No: 19891
Baskı Tarihi: İstanbul / 2016











Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşsın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C
Başakşehir / İstanbul Tel: 0212 671 07 00 - Faks: 0212 671 07 48
www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

Kampanya Kitapları Bir Erkam Yayınları Kuruluşudur.

Bu eserin e-kitap çevrimi **SaveAs Bilişim** tarafından yapılmıştır.
www.saveas.com.tr

RUB'U'L-İBÂDÂT
DÖRDÜNCÜ KİTAB

NAMAZIN ÖNEMİ VE SIRLARI
(KİTÂBU ESRÂRİ'S-SALÂT VE MÜHİMMÂTİHİ)

DÖRDÜNCÜ BAB:
İMÂMET VE NAMAZIN ERKÂNI

Namazdan evvel ve kıraat esnasında imama düşen vazifeler:

A - Namazdan evvel imama terettüp eden vazifeler altıdır.

1 - Sevilmediği cemâate imam olmamak. Ancak ekseriyetin ittifakıyla muteberdir. Eğer ekalliyette olanlar dindar ve salih kimseler ise söz onlarındır. Hadîste:

«ثَلاَثَةٌ لاَ تُجَاوِزُ صَلاَتُهُمْ رُؤُسَهُمْ: اَلْعَبْدُ الآبِقُ، وَامْرَأَةٌ

زَوْجُهَا سَاخِطٌ عَلَيْهَا، وَإِمَامٌ أَمَّ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ»

ş *“Üç ki inin namazı kabûl olmaz* (namazları başlarından ileri geçmez)*:*

1- Efendisinden kaçan köle,

2- Kocası kendisinden râzı olmayan kadın,

3 - Sevilmediği cemâate namaz kıldıran imam.”[1] diye vârid olmuştur.

Sevilmediği cemâatin önüne geçmek men edildiği gibi, ardında kendisinden daha iyi bilen var ise yine öne geçmesi mekrûhtur. Ancak o zât öne geçmezse o zaman kendisi geçebilir. Bu gibi mâzeretler bulunmadığı vakit imametin şartlarına riâyet edeceğini anlarsa geçsin ve kıldırsın. Bu anda sen geç ben geçeyim diye münakaşa etmek mekrûhtur. Denildi ki; bir kavim ikamet esnasında imamet için münâkaşa ettiklerinden Allah, sûretlerini neshetmiştir. Sahâbe arasında imamet hakkında rivâyet edilen müdafaa, imamete geçmek için değil, daha iyisini imamete geçirmek için veya namaz kıldırmakta muhtemel kusurlardan kaçındıkları içindir. Zîra imamlar kefillerdir. Çünkü daimâ namaz kıldırmayan imam olunca meşgul olur. Bilhassa âşikâre okuduğu zaman cemâatten utanıp ihlâsın kaybolacağından korkar. İşte bunun gibi türlü sebeplerden imamlıktan kaçınmış olabilirlerdi.

2 - Her ne kadar her ikisinin ayrı ayrı fazîleti varsa da imamlık ile müezzinlik bir arada bulunması mekrûh olduğundan[2] imamlığı tercih etmelidir. Çünkü imamlık daha evlâdır. Bâzıları, ezânın fazîleti bahsinde anlattıklarımıza ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in:

«اَلإِمَامُ ضَامِنٌ وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ»

“İmam kefîl, müezzin ise kendisine güvenilen bir emîndir.”[3] hadîsine istinâden müezzinliği tercih etmişlerdir. Çünkü kefâlette tehlike vardır. Bu husûsta Peygamberimiz (s.a.v.)’in diğer hadîsleri:

«اَلْإِمَامُ أَمِينٌ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا»

“İmam emîndir; rükû ettiği vakit siz de rükû edin. Secde ettiği vakit siz de secde edin.”[4]

Diğer hadîsinde:

«فَإِنْ أَتَمَّ فَلَهُ وَلَهُمْ، وَإِنْ نَقَصَ فَعَلَيْهِ لَا عَلَيْهِمْ»

“Namazı tam kıldırırsa, kendisinin ve cemâatinin lehine, noksan kılarsa yalnız kendi aleyhinedir.”[5] ve yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in:

«اَللّٰهُمَّ أَرْشِدِ الْأَئِمَّةَ وَاغْفِرْ لِلْمُؤَذِّنِينَ»

“Allahım, imamları irşâd et. Müezzinleri de mağfiret et.”[6] *buyurmuştur.*

Mağfiret, rüşdü istemekten evlâdır. Çünkü rüşd mağfiret için istenir. Haberde:

«مَنْ أَمَّ فِي مَسْجِدٍ سَبْعَ سِنِينَ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ بِلَا

حِسَابٍ، وَمَنْ أَذَّنَ أَرْبَعِينَ عَامًا دَخَلَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ»

“Bir mescidde yedi sene imamlık eden kimse, hesapsız olarak cennete girmeyi hak eder. Kırk sene müezzinlik eden hesap görmeden cennete girer.”[7] diye naklolunmuştur. İşte sahâbenin imamete rağbetleri bu gibi sebeplerdendir.

İMAMLIĞIN MÜEZZİNLİKTEN EFDAL OLUŞU

Bu husûsta sözün doğrusu, imamlık müezzinlikten daha fazîletli olmasıdır. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Ebû Bekir, Ömer radıyallahu anhüma ve onları takip eden imamlar (müezzinlik yapmamışlar) imamlığa devam etmişlerdir. Gerçi imamlıkta kefâlet tehlikesi var. Fakat fazîlet de bu tehlike nispetindedir. Nitekim emîrlik ve hilâfette tehlikeler olduğu halde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in:

«لَيَوْمٌ مِنْ سُلْطَانٍ عَادِلٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ سَبْعِينَ سَنَةً»

“Bir gün adâletle hükmetmek yetmi senelik ibâdetten hayırlıdır.”[8] hadisiyle efdal olduğunu bildirmiştir. Ve bu sebeptendir ki, fazîleti ve fıkhı daha çok bileni öne geçirmek (imam yapmak) vâcip oldu. Nitekim bir hadîsinde:

«أَئِمَّتُكُمْ شُفَعَاؤُكُمْ (أَوْ قَالَ): وَفْدُكُمْ إِلَى اللهِ فَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ

تَزْكُوا صَلاَتَكُمْ فَقَدِّمُوا خِيَارَكُمْ»

“İmamlarınız, efâatçilerinizdir. Yâhut sizi Allah’a iletenlerdendir. Namazınızın tamamlanmasını isterseniz imamete, en hayırlınızı geçirin.”[9] buyuruyorlar.

Selefin bâzısı diyor ki: Peygamberden sonra âlimlerden daha üstün, âlimlerden sonra da namaz kıldıran imamlardan daha üstün kimse yoktur. Çünkü Allâhu Teâlâ ile kulları arasında (yâni Allah’a giden yolu göstermekte) bunlar bulunur. Peygamberler nübüvvetleriyle, âlimler ilimleriyle, bunlar da dînin direği olan namazı kıldırmakla.

İşte bu delîle dayanarak sahâbe-i kirâm Ebû Bekir’i radıyallahu anh hilâfete takdîm etmiştir. Çünkü onlar diyorlar ki:

«نَظَرْنَا فَإِذَا الصَّلٰوةُ عِمَادُ الدِّينِ فَاخْتَرْنَا لِدُنْيَانَا مَنْ رَضِيَهُ

رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِدِينِنَا»

“Baktık ki, namaz dînimizin direğidir. Dînimiz için Resûl-î Ekrem’in tercîh ederek imamlığa geçirdiği bu zâtı (Hz. Ebû Bekir’i) biz de dünyalığımız için önder seçtik.”[10]

Bilâl-i Habeşî radıyallahu anhı seçmediler. Hâlbuki Peygamber onu da müezzin olarak seçmişti.

«قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ أَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ،

قَالَ: كُنْ مُؤَذِّنًا، قَالَ: لاَ أَسْتَطِيعُ، قَالَ: كُنْ إِمَامًا، قَالَ: لاَ

أَسْتَطِيعُ، قَالَ: صَلِّ بِإِزَاءِ الْإِمَامِ»

Bir kişi “Yâ Resûlallah, beni cennete götürecek bir ameli bana öğret.” deyince Peygamber Efendimiz (s.a.v.): *“Müezzin ol”* buyurdu. Adam “Yapamam.” deyince Peygamberimiz (s.a.v.) *“İmam ol.”* buyurdu. Adam yine “Yapamam.” deyince *“O halde imamın ardında kıl.”*[11] buyurdu. Bu hadîste Peygamberimiz (s.a.v.)’in müezzinliği takdim buyurması, cemâatin onu imamete geçirmeyeceklerini tahmin ettiği içindir. Sonra imamlığı teklif etmesi, yapabileceğini zannettiği içindir.

3 - İmam, namaz vakitlerine riâyet ederek Allah’ın râzı olduğu ilk vakitte namazı kıldırmaya gayret etmelidir. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’den rivâyet edilen bir hadîsde:

«فَفَضْلُ أَوَّلِ الْوَقْتِ عَلَى آخِرِهِ كَفَضْلِ الْآخِرَةِ عَلَى الدُّنْيَا»

“Vaktin ilk cüz’ünün, son cüz’üne nisbetle fazîleti, âhiretin dünyaya olan fazîleti gibidir.”[12]

Yine hadîsinde:

«إِنَّ الْعَبْدَ لَيُصَلِّي الصَّلَاةَ فِي آخِرِ وَقْتِهَا وَلَمْ تَفُتْهُ، وَلَمَا

فَاتَهُ مِنْ أَوَّلِ وَقْتِهَا خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا»

“Gerçi vaktin son cüz’ünde kılan kimsenin namazı kazaya kalmı değil. Fakat ilk vakitten kaybettiği (fazîlet), *bütün varlığıyla dünyadan hayırlıdır.”*[13]

Cemâatin çoğalmasını beklemek için vakti geciktirmek doğru değildir. Belki ilk vaktin fazîletini ihrâz için bir ân evvel namaza başlanmalıdır. Vaktin evveli cemâatin çokluğundan ve hattâ sûreyi uzatmaktan da makbuldür. Denildi ki: Ashâb namaz için iki cemâat buldu mu üçüncüyü, cenaze için dört kişi buldu mu beşinciyi beklemezlerdi. Hattâ seferde iken tahâret almak için bir sabah namazında (Tebük gazvesinde) Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gecikmişti. Sahâbe Peygamberimiz (s.a.v.)’i beklemeyerek, Abdurrahman bin Avf’ı öne geçirdiler. Ancak ikinci rekâta yetişebilen Peygamber Efendimiz (s.a.v.) imamın selâmından sonra kalkarak bir rekâtı kılmıştır. Bu husûsta Peygamberimiz (s.a.v.)’den özür dilemeleri üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«قَدْ أَحْسَنْتُمْ، هٰكَذَا فَافْعَلُوا»

“Güzel ettiniz, böyle yapmalısınız.” (Buhârî ve Müslim) buyurdular. Yine bir

(Pazartesi) öğle namazında Peygamber Efendimiz (s.a.v.) gecikmişti. Sahabe Ebû Bekir radıyallahu anh'ı öne geçirdiler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de gelerek onun yan tarafında durdu.

İmam müezzini beklemez. Ancak kamet için müezzin imamı bekler. İmam ile müezzin hazır olunca daha kimseyi beklemezler.[14]

4 - Tahâretinde ve bütün şartlarında Allâhu Teâlâ'nın emânetini edâ etmeye niyet etmelidir.

MÜEZZİNLİK VE İMAMLIK İÇİN ÜCRET ALMAK

Asıl ihlâs, imamlık için ücret almamaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Osman İbn Ebî's-Sakafî'ye:

«اِتَّخِذْ مُؤَذِّنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى الْأَذَانِ أَجْرًا»

"Bir müezzin bul, okuduğu ezan için ücret almasın."[15] buyurmuştur. Ezan namaza bir yol ve dâvettir. Ona ücret alınmazsa, imamlığa ücret almamak evleviyetle sâbit olur. İmama tahsis edilen mescid vakfından veya sultandan veya başka bir kimseden imamlık için nafaka almak haram değilse de mekrûhtur.[16] Farzlarda aldığı ücretteki kerahat sünnetlerde aldığı ücretlerdeki kerahattan ağırdır. Para aldığı takdirde bunu imamlık parası değil zaman, devam ve camiyi murakabe ücreti olarak almalıdır.

İmamın emîn olmasına gelince: Bu da bâtınını fısk ve kebâir ile küçük günâhlara devamdan temizlemektir. İmamlığa hazırlanan kimseye lâyık olan, bütün imkânları ile bu gibi hatalardan kaçınmaya gayret etmektir. Çünkü o cemâatin öncü ve şefâatçisi demektir. Yakışan, aralarında en nezîh bir insan olmasıdır. Zâhirini de hadesten (cünüplük ve abdestsizlikten), hubusdan (kir ve pislikten) temizlemektir. Bunları kendisinden başka kimse bilemeyeceği için bu husûslarda çok dikkatli davranmalıdır.

Namaz kılarken abdestsiz olduğunu hatırlarsa hemen bozmalı, hattâ namazda yellense bile hiç çekinmeden başkasını yerine çekip kendisi kenara çekilmelidir. Bu hâller hayâ edilecek şeyler değildir.

Süfyân-ı Sevrî "İyi ve fenâ herkesin ardında namaz kıl. Ancak içkiye devam eden, âşikâre fenâlık işleyen (fâsık), anne babasına âsî olan, bid'ati irtikâb eden ve efendisinden kaçan kölenin ardında kılma." demiştir.[17]

5 - Safları düzeltmeden tekbîr almamalı, sağına soluna bakmalı ve safları düzeltmelidir. Sahâbe omuzlarını bir hizaya getirir, topuklarını birbirine

yaklaştırırlardı. Müezzin ikameti bitirmeden de tekbîr almamalıdır.[18] Müezzin ezan ile ikametin arasını cemâatin vaziyetine göre ayarlamalıdır. Haberde:

«لِيَتَمَهَّلَ الْمُؤَذِّنُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ بِقَدْرِ مَا يَفْرَغُ الْآكِلُ

مِنْ طَعَامِهِ وَالْمُعْتَصِرُ مِنْ اِعْتِصَارِهِ»

“Müezzin ezan ile ikamet arasını, yemek yiyen bitirinceye, abdesti daralan da abdest alıncaya kadar tehir etmelidir.” denilmiştir. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.) su dökünmek veya kazâ-i hâcet gibi sıkıntı ile namaz kılmaktan men etmiştir. Yine huzûr-u kalbi temîn için yemeğin namaz üzerine takdimini emir buyurmuştur.

6 - Bütün tekbîrleri yüksek ses ile almalıdır. Cemâat, ancak kendisi duyacak kadar sesini yükseltir, fazîletini kazanmak için imamete niyet etmelidir. Kendisi eğer niyet etmez cemâat imamete uymayı niyet ederse namaz sahih, yalnız imama uymak fazîletini cemâat ihraz ederse de, imamete niyet etmediği için imam, imamlık fazîletini ihraz edemez.[19] Cemâat, imam tekbîri bitirdikten sonra tekbîr almalıdır.[20]

KIRAATTEKİ VAZÎFELER

I. Âşikâre ve gizli okuyacağı yerler:

Âdeta yalnız kılıyor gibi, istiftah duâsını (Bu Şâfiîlere göredir, bize göre gizlice **“Sübhâneke”** ve **“Eûzü”**) okur.[21] Sonra Fâtiha’yı ve sûreyi sabah namazının tamamında, akşam ve yatsının ilk iki rekâtlarında âşikâre okur. Yalnız kılan da böyledir.[22] İmam ve cemâat birlikte ve âşikâre “Âmîn” derler.[23] Besmeleyi de âşikâre alırlar.[24] Bu husûsta rivâyetler ihtilâflı ise de İmâm-ı Şâfiî bunu tercih etmiştir.

II. Namazda imamın fâsıla verdiği yerler:

İmam efendi kıyâmın üç yerinde sekte etmelidir. (Semure İbn Cündeb ve İmrân ibnü’l-Huseyn[25] Peygamberimiz (s.a.v.)’den böyle rivâyet etmiştir.)

1 - En uzunu ve birincisi tekbîr ile Fâtiha arasıdır. İmam bu arada istiftah duâsını okumak veya bu kadar zaman durmakla cemâate Fâtiha okumak imkânını sağlamış olur. Şâyet durmazsa, (Şâfiîlere göre) cemâatin Fâtiha’yı okuması zarûrî olduğu için dinlemek fazîletinden mahrum kalırlar ve sorumlusu imam olur. Bu kadar zaman durursa mesuliyet bu arada Fâtiha’yı okumayanlann kendilerine râcidir. (İmama uyan Hanefîler gizli ve âşikâre sükût eder dinlerler).

2 - Fâtiha’yı bitirdikten sonra ilk sektenin yarısı kadar bir duraklama yapar ki,

birinci sektede Fâtiha'yı bitiremeyenler ikincide tamamlamış olurlar. (Hanefîlerde böyle bir sekte yoktur.).

3 - Üçüncüsü zamm-ı sûre ile rükû arasında ve kırâat ile rükû tekbîrini ayıracak kadar kısa bir sekte yapar. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) kırâati rükû tekbîrine vasletmekten men etmiştir. Cemâat imamın ardında (Şâfiîlere göre) Kur'ân'dan yalnız Fâtiha'yı okur. İmam sükût etmezse Fâtiha'yı imam ile birlikte okur ve kusur imamındır. (Yine Şâfiîlere göre) cemâat uzakta olmak sebebiyle imamın sesini duymuyorsa sûreyi de okumasında beis yoktur.

III. Namazda okunacak sûreler:

Sabah namazında yüz âyetin altında yâni yüz âyete varmayan iki sûre okumalıdır. Çünkü sabah namazına daha karanlık iken başlayıp uzun sûre koşmak sünnettir. Hattâ namazda iken ortalık ağarsa zarar vermez. Bununla berâber ikinci rekâtta herhangi bir sûrenin sonundan yirmi veya otuz âyet okumakta beis yoktur. Çünkü daimâ sûrenin başlarından okunduğu için son kısımları daha az duyulur ve bu sûretle dinleyicilerine daha iyi tesir eder. Bâzı âlimlerin hoş görmediği, sûreyi başından başlayıp kesmek ve başka sûreye intikal etmektir. Hâlbuki Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Yûnus sûresinin bâzı âyetlerini okudu. Musâ ve Firavun ile alâkalı âyetlere geldiğinde kesti ve rükûa gitti. Yine rivâyet olundu ki:

«إِنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي الْفَجْرِ آيَةً مِنَ الْبَقَرَةِ

وَهِيَ قَوْلُهُ: «قُولُوا آمَنَّا بِاللهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا»

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sabah namazının birinci rekâtında Bakara'dan "Kûlû âmennâ billâhi..." âyetini, ikinci rekâtta da, Âl-i İmrân'dan "Rabbenâ âtinâ" âyetlerini okumuştur.[26]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Bilâl-i Habeşî'nin (namaz kılarken) bir oradan bir oradan âyetleri toplayarak okuduğunu duydu ve sebebini kendisinden sordu. Bilâl de "İyi, güzel. Yâni rahmet âyetlerini bir araya toplayarak okuyorum." diye cevab verdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de *"Güzel yapıyorsun."* buyurdu.

Öğle namazında (tıvâl-i mufassal) yâni uzun sûrelerden okur. 30 âyete kadar kifâyet eder. İkindide öğlenin yarısı kadar evsat-ı mufassal (orta sûreler), akşam namazında kısâr-ı mufassal son küçük sûrelerden okur.

PEYGAMBERİMİZİN SON NAMAZI

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in kıldığı son namaz, akşam namazıdır. Burada **"el-Mürselât"** okumuş ve ondan sonra bir daha namaz kılamamıştır.[27]

NAMAZI UZATMAK VE KISALTMAK

Hülâsa: Cemâat ile hafif kılmak hele cemâatin çokluğu zamanında daha makbuldür. Bu ruhsatı Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şu mübârek sözü ile ifâde buyurmuştur:

«إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ بِالنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ

وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَةِ»

"Sizden biriniz cemâat ile kıldırdığı vakit -mümkün olduğu kadar- *hafif kıldırsın. Çünkü cemâat arasında ihtiyar, hasta ve ihtiyâç sahipleri olabilir."*[28]

Kendi başına kılınca istediği kadar uzatsın. **Muaz ibn Cebel** radıyallahu anh yatsı namazını Bakara sûresiyle kıldırmıştı. Bir tânesi namazı bozdu ve kendi başına kıldı. Bunu görenler, bu adam münâfık oldu dediler. (Hattâ Muaz da bu adama dokundu) her iki taraf Resûlullaha müracaat ettiler. Peygamber (s.a.v.) Muaz'ı zecrederek *"Sen fitne mi doğurmak istiyorsun? Ya Muaz! Ne olur? **"et-Târık, el-A'lâ, e - ems"** gibi sûreleri oku."* buyurmuştur.

ERKÂNDAKİ VAZÎFELER

1 - İmam rükû ve sücûd tesbihlerini üçten fazlaya çıkarmamalıdır. Hz. Enes'den rivâyet olunmuştur ki:

«مَا رَأَيْتُ أَخَفَّ صَلَاةً مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فِي تَمَامٍ»

"Resûl-i Ekrem'den hafif ve hem de tam namaz kıldıran bir kimseyi görmedim."[29] diyor.

Ömer ibn Abdülazîz Medine emîri bulunduğu sırada ardında namaz kılan **Enes ibn Mâlik** "Bu gençten daha güzel, Peygamberimiz (s.a.v.) gibi namaz kıldıran bir kimseye tesadüf etmedim. Biz Peygamber'in ardında tesbihleri onar onar söylerdik." demiştir. Yine mücmel olarak rivâyet edildiğine göre dediler ki:

«كُنَّا نُسَبِّحُ وَرَاءَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي

الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ عَشْرًا»

"Biz, Peygamber'in ardında namaz kılarken rükû ve sücûdda onar kere tesbîh ederdik."[30]

Bu güzel. Fakat cemâatin çokluğunda üç kere söylemek daha güzeldir. Fakat cemâat has kimseler ise yine on kere tesbîh etmekte beis yoktur. (Hanefîlere göre tesbihler tek olmalıdır). İşte bu şekilde bu husûstaki rivâyetler de telif edilmiş olur. Ayrıca imam rükûdan kalkarken "Semiallâhu limen hamideh" demelidir.

İMAMA UYMANIN KEYFİYETİ

2 - İkinci vazife cemâate aittir. Rükû ve sücûdlara imam ile berâber değil, imamın ardından gitmeli. Meselâ imamın alnı secdeye değdikten sonra cemâat secdeye eğilmelidir. (Hanefîlere göre, imamı hemen takip eder.) Sahâbe-i kirâm Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e bu şekilde iktidâ ederlerdi. Rükûa da aynı vaziyette imam eğildikten sonra gider. Denildi ki; insanlar üç sınıf olarak namazı bitirir. Bir kısmı yirmi beş derece alır. Bunlar imamı takîben secde ve rükûa gidenlerdir. Diğer kısmı bir derece alır. Onlar da imam ile berâber secde edenlerdir. Üçüncü kısmı da hiç bir şey almadan namazdan çıkar. Bunlar da imamdan evvel rükû ve sücûda gidenlerdir.

İmam, rükûda iken namaza gelenin ayak sesini duyduğu vakitte, gelenin o rekâta yetişmesi için rükûu uzatıp uzatmaması hususunda ihtilâf edilmiştir. Cemâati yormamak şartıyla evlâ olan biraz uzatmaktır. (Hanefîlere göre ardındaki cemâat daha kıymetli olduğundan fazla uzatmaması evlâdır.)

TEŞEHHÜD DUÂSI

3 - İmam teşehhüd duâsını teşehhüd miktarından fazla uzatmamalı.[31] Duâyı, müfret sîgasıyla **"Allahümma'ğfir lî = Allahım beni mağfiret et"** şeklinde yalnız kendine değil, cemi sîgasıyla **"Allahümma'ğfir lenâ = Allahım bizi mağfiret et"** şeklinde etmelidir. Duâyı, imamın yalnız nefsine tahsis etmesini mekrûh saymışlardır. Teşehhüdde eserlerde vârid olan şu beş kelime ile duâ etmesinde beis yoktur. Duâsında:

«نَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ

فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ، وَإِذَا

أَرَدْتَ بِقَوْمٍ فِتْنَةً فَاقْبِضْنَا إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونِينَ»

diye okur. (Namazda Türkçe okunmaz. Fakat teberrüken meâlini veriyoruz):

“Allahım! Cehennemden ve kabir azabından, dirilerin ve ölülerin fitnesinden, Mesîh-i Deccal’in fitnesinden sana sığınırız. İnsanlara belâyı murad ettiğin vakit bizi mübtelâ etmeden kendi tarafına al.”[32]-[33]

Deccal’e Mesih denmesi bir gözü kör olduğu içindir.

NAMAZDAN ÇIKIŞ İLE ALÂKALI VAZÎFELER

1 - Selâm verirken cemaate ve bütün Müslümanlara niyet etmek.

2 - Selâm verdikten sonra bir miktar yerinde oturmak. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer radıyallahu anhüma böyle yaparlardı. Sünneti başka yerde kılarlardı. Eğer ardında kadın var ise onlar kalkıncaya kadar beklerlerdi. Meşhur haberde:

«إِنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَقْعُدُ إِلَّا قَدْرَ قَوْلِهِ اللَّهُمَّ:

أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) selâm verdikten sonra **“Allâhümme ente’s-selâmü ve minke’s-selâm”** diyecek kadar otururdu.”[34] deniliyor.

3 - Selâm verdikten sonra, lâyık olan cemaate dönmektir. İmamdan evvel, cemaatin kalkıp gitmesi mekruhtur. (Hanefîlerde böyle bir kerahat yoktur.) Rivâyet olundu ki; Talha ve Zübeyr radıyallahu anhüma bir imamın ardında namaz kıldılar. Selâmdan sonra imama dönerek “Çok güzel namaz kıldırdın yalnız namazdan sonra cemaate dönmedin, burada kusur ettin.” dediler. Cemaate de hitap ederek; “Çok güzel kıldınız. Fakat bir kusurunuz var. O da imamdan evvel dağıldınız.” dediler. İmam ister sağa döner, ister sola. Fakat sağa dönmesi daha güzeldir. (Hanefîlere göre arkasında kılan yok ise tam cemaate döner). İşte mutlak beş vakit namazdaki vazîfeler bunlardır.

Sabah namazına gelince: Burada (Şâfiîlere göre) kunut duâsını okur. İmâm **“Allahümmehdinî”** der; cemâat de “Âmîn” der. **“İnneke takzî ve lâ yukzâ aleyke”** kavlinde “Âmîn” denmez. Bu tazîmdir. Cemâat de bunu imam ile okur veyahut **“Belâ ve ene alâ zalike mine’ş-şâhidîn”** yahut **“Sadakte ve bererte”**

der. Kunutta elleri kaldırmak hakkında bir hadîs de rivâyet edilmiştir. Hadîs sahîh ise elleri kaldırmak da müstehabdır. Her ne kadar teşehhüdün sonunda okunacak duâlarda elleri kaldırmak ihtilâflı ise de teşehhüdde eller kalkmaz. Îtimad Şârî'den gelenedir. Teşehhüd ile kunut arasında fark vardır. Kunutta ellerin vazifesi yoktur. Fakat teşehhüdde elleri diz üstüne koyup şahadette parmak kaldırmak vardır. Doğrusunu Allah bilir.[35]

İşte bu saydıklarımız imamlığın âdâbındandır. Her işte tevfik Allah'tandır.

Tirmizî, Ebû Umâme'den.

Hanefîlere göre her ikisinin de bir zâtın uhdesinde toplanması daha makbuldür.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Ebû Hüreyre'den.

Buhârî, Ebû Hüreyre'den.

İbn Mâce, Ukbe b. Âmir'den.

Yukarıda geçmiştir.

Tirmizî ve ibn Mâce, İbn Abbas'dan.

Taberânî, İbn Abbas'dan.

Dârekutnî.

Buhâri ve Müslim.

Buhâri.

Ebû Mansûr ed-Deylemî, İbn Ömer'den.

Dârekutnî, Ebû Hureyre'den.

Hanefi mezhebinde sabah vaktini, bir yanlışlık olursa yeniden abdest alıp kılacak vakit kalıncaya kadar tehir daha sevaptır. Bu husûsta Peygamberimiz (s.a.v.)in hadîsi vardır. Aynı zamanda "meşhûd" olduğu için gece ve gündüz melekleri buna şehâdet eder.

Öğle namazını da yaz günlerinde bir miktar serinletmeye dair hadîs vardır. Bunun için Hanefîlere göre onu da biraz tehir evlâdır. İkindi vaktini de ihtilâflardan kurtarmak için, vakt-i kerahete düşmemek şartıyla biraz tehir makbuldür. Yatsı namazını da gecenin üçte biri geçinceye kadar tehir etmek daha fazîletlidir. Diğer namazlar ilk vakitte kılınır ve câmilerde dâimâ ilk vakit tercih edilir. Yalnız sabah namazı müstesnadır. (Mütercim).

Sünen sâhipleri, Osman b. el-Âs'dan.

Hanefiler, ulema-i müteahhirînin fetvâlarına istinâden kerahetsiz cevâzına hükmetmişlerdir (Mütercim).

Hanefîlere göre fâsık ve fâcir her imâmın ardında namaz câizdir. (Mütercim).

Hanefilere göre o rivâyet olmakla beraber **"Kad kameti's-salât"** dendiği vakit

imâmın tekbir almasını daha uygun bulmuşlardır.

Hanefilere göre cemaatte kadın var ise mutlaka imâmlığa niyet etmek lâzımdır. Aksi takdirde kadının iktidâsı sahih değildir.

İmâmdan evvel tekbir alan imâma uymuş sayılmaz. Bunun için mümkün ise tekbîri imâm ile değilse peşinden getirmelidir.

Şâfiîlere göre Fâtiha'nın başındaki besmele Fâtiha'dan olduğu için onu ayrı zikretmedi. Hanefîlere göre o da "Eûzü" gibi gizli okunur.

Yalnız kılan bize göre muhayyerdir. Dilerse hepsinde gizli okur. Teamül de böyledir.

Hanefîlere göre aşikâre âmîn demek mekrûhdur. Gizli denir.

Hanefîlere göre namaz kılarken Fâtiha ile sûre arasında besmele alınmaz. Bu husûstaki hadîsi Dârekutnî ve Hâkim, İbn Abbas'dan rivâyet etmişlerdir. Hâkim sahih olduğunu söylemiştir. Gizli okunduğunu da Müslim, Enes'den rivâyet etmiştir.

Huzaa'dan olup Hayber yılında Müslüman olmuş. Basra kadılığında bulunmuş ve 52 Hicrîde ölmüştür.

Müslim, İbn Abbas'dan.

Buhârî ve Müslim'den.

Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Buhârî ve Müslim.

Aslı bulunamamıştır.

Hanefî mezhebinde birinci teşehhüdde **"Tahiyyât"**dan fazla bir şey katmaz.

Birinci teşehhüdde Hanefîler için böyle bir duâ yoktur. "İnsanlara belâyı murâd ettiğin vakit" ibâresini Gazâlî ziyâde etmiştir.

Hadîs yukarıda geçmiştir.

Sahih-i Müslim, Hz. Aişe (r.a.) dan.

Bütün bunlar Şâfiî mezhebine göredir. Hanefîlerde kunut vitirde vardır. Başka namazlarda yoktur. Mütercim

BEŞİNCİ BAB:
CUMANIN FAZÎLETİ VE ŞARTLARI

1 – CUMANIN FAZÎLETİ

Bilmiş ol ki, Cuma günü büyük bir gündür. Allâhu Teâlâ İslâmiyeti onunla süsledi ve bu günü yalnız Müslümanlara verdi. Kur'ân-ı Kerîm'de:

«إِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللّٰهِ

وَذَرُوا الْبَيْعَ»

"Cuma günü namaz için ezan okunduğu vakit, alış verişi terk ederek Cuma namazına gidin." (Cuma sûresi, 62/9) buyurulup o gün dünya işiyle ve Cuma'ya gitmeye mâni olacak her şey ile uğraşma haram kılınmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de hadîs-i şerifinde:

«إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فِي يَوْمِي هٰذَا فِي

مَقَامِي هٰذَا»

"Allâhu Teâlâ, bu günde ve burada sizlere Cuma'yı farz etmi tir."[36]

Diğer hadîsinde:

«مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلَاثًا مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَى قَلْبِهِ»

"Özürsüz üç Cumayı terk eden kimsenin kalbini Allah mühürler."[37] Diğer rivayette:

«فَقَدْ نَبَذَ الْإِسْلَامَ وَرَاءَ ظَهْرِهِ»

"(Özürsüz üç Cumayı terk eden kimse) *İslâmiyeti arkasına atmı oldu"*[38] buyurmuştur.

Bir kimse İbn Abbas'a (radıyallahu anh); "Cuma ve cemâatte hiç görülmeden ölen adam ne olur?" diye sordu. İbn Abbas "-Cehennemdedir." diye cevap verdi. Adam bir ay bu soruyu tekrarladı. Ve her defasında "-Cehennemdedir." cevabını aldı. Haberde vârid oldu ki:

«إِنَّ أَهْلَ الْكِتَابَيْنِ أُعْطُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَصُرِفُوا

عَنْهُ وَهَدَانَا اللهُ تَعَالَى لَهُ وَأَخَّرَهُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ وَجَعَلَهُ عِيدًا لَهُمْ

فَهُمْ أَوْلَى النَّاسِ بِهِ سَبْقًا وَأَهْلُ الْكِتَابَيْنِ لَهُمْ تَبَعٌ»

"Cuma günü, Yehûd ve Nasarâ'yâ verildi. Fakat onlar o günü bulmakta hataya dü tüler, ictihad ettiler de bulamadılar. Allâhu Teâlâ bu günü bu ümmet için sakladı; sarahaten bildirdi ve bu günü onlara bayram kıldı. Ona asıl hak kazanan benim ümmetimdir. Yehûd ve Nasârâ ise onlara tâbidir. Onlar sonraki günlere Cumartesi ve Pazar günlerine kaldılar."[39]

Hazret-i Enes (r.a.)'in Peygamberimiz (s.a.v.)'den rivâyet ettiği bir hadîste:

«أَتَانِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي كَفِّهِ مِرْآةٌ بَيْضَاءُ، وَقَالَ: هَذِهِ

الْجُمُعَةُ يَفْرِضُهَا عَلَيْكَ رَبُّكَ لِتَكُونَ لَكَ عِيدًا وَلِأُمَّتِكَ مِنْ

بَعْدِكَ، قُلْتُ: فَمَا لَنَا فِيهَا، قَالَ: لَكُمْ فِيهَا خَيْرُ سَاعَةٍ مَنْ دَعَا

فِيهَا بِخَيْرٍ قُسِمَ لَهُ أَعْطَاهُ اللهُ سُبْحَانَهُ إِيَّاهُ، أَوْ لَيْسَ لَهُ قِسْمٌ

ذُخِرَ لَهُ مَا هُوَ أَعْظَمُ مِنْهُ، أَوْ تَعَوَّذَ مِنْ شَرٍّ هُوَ مَكْتُوبٌ عَلَيْهِ

إِلَّا أَعَاذَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ أَعْظَمَ مِنْهُ، وَهُوَ سَيِّدُ الْأَيَّامِ عِنْدَنَا

وَنَحْنُ نَدْعُوهُ فِي الْآخِرَةِ يَوْمَ الْمَزِيدِ، قُلْتُ: وَلِمَ؟ قَالَ: إِنَّ

رَبَّكَ عَزَّ وَجَلَّ اتَّخَذَ فِي الْجَنَّةِ وَادِيًا أَفْيَحَ مِنَ الْمِسْكِ أَبْيَضَ،

فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ نَزَلَ تَعَالَى مِنْ عِلِّيِّينَ عَلَى كُرْسِيِّهِ

فَيَتَجَلَّى لَهُمْ حَتَّى يَنْظُرُوا إِلَى وَجْهِهِ الْكَرِيمِ»

"Cebrail aleyhisselâm elinde beyaz bir ayna olduğu halde bana geldi ve "İ te bu, Cumadır. Sana ve senden sonra ümmetine bayram olması için, Rabbin bunu sana takdîm

ediyor." dedi. "Bunun bize kârı nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Bu günde hayırlı bir saat vardır. Kim ki o saate tesadüf eder, Allah'tan hayırlı bir ey diler ve o ey taksimâtında var ise Allah onu ona verir, yok ise ondan daha hayırlısını kıyâmette verir. Kim ki bir miktar belânın kaldırılması için o sâatte duâ ederse Allah duasını kabûl eder ve daha büyüğünü üzerinden kaldırır. Bugün, bize günlerin en ulusudur. Âhirette bügüne "Mezîd Günü" deriz. Âhirette "Mezîd Günü" denmesinin hikmetini sorduğumda Cebrail, "Allâhu Teâlâ cennette miskten daha kokulu beyaz bir vâdi yaratmı tır. Cuma günü olduğu vakit kullarını buraya dâvet eder. Hak Teâlâ Âlâ-yı İlliyyîn'den Kürsî'ye nüzûl ve cennet ehline tecellî eder. Onlar da zat-i cemâlini mü ahede ederler." (Nûzül, Kürsî, vech-i kerîm gibi kelimeler mecâz ve müteşâbihâttandır.)[40]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyorlar:

«خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ
عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ، وَفِيهِ أُهْبِطَ إِلَى الْأَرْضِ،
وَفِيهِ تِيبَ عَلَيْهِ، وَفِيهِ مَاتَ، وَفِيهِ تَقُومُ السَّاعَةُ، وَهُوَ عِنْدَ اللهِ
يَوْمُ الْمَزِيدِ، كَذٰلِكَ تُسَمِّيهِ الْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ يَوْمُ
النَّظَرِ إِلَى اللهِ تَعَالَى فِي الْجَنَّةِ»

"Güne in doğduğu en hayırlı gün, Cuma günüdür, Âdem o günde yaratıldı, cennete o gün girdi, yeryüzüne o gün indi, tövbesi o gün kabul oldu, o günde öldü, kıyâmet o gün kopacak. Allah katında bugün "Yevmü'l-Mezîd"dir. Hâlen göklerde melekler ona "Yevmü'l-Mezîd" derler. Cuma günü, cennet halkının Allah'a nazar edeceği gündür."[41]

Yine haberde:

«إِنَّ لِلّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ سِتَّمِائَةِ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ»

" üphesiz Allâhu Teâlâ'nın, her Cuma günü, cehennemden altı yüz bin âzadlısı vardır."[42] diye vârid olmuştur.

Enes radıyallahu anh hadisinde aleyhisselât-ı vesselâm Efendimiz:

«إِذَا سَلِمَتِ الْجُمُعَةُ سَلِمَتِ الْأَيَّامُ»

"Cuma günü günâh i lenmezse, diğer günler muâhazeden sâlimdir." buyurmuşlardır.

Diğer bir hadiste:

«إِنَّ الْجَحِيمَ تُسْعَرُ فِي كُلِّ يَوْمٍ قَبْلَ الزَّوَالِ عِنْدَ اسْتِوَاءِ

الشَّمْسِ فِي كَبِدِ السَّمَاءِ، فَلَا تُصَلُّوا فِي هٰذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا يَوْمَ

الْجُمُعَةِ، فَإِنَّهُ صَلٰوةٌ كُلُّهُ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَا تُسْعَرُ فِيهِ»

"Her gün zevalden evvel güne ortalandığı vakit cehennemin ate ini yakar ve cehennemi hazırlarlar. Bu saatlerde namaz kılmayın. Bundan yalnız Cuma müstesnâdır. Cuma gününün hepsi namazdır, o günde cehennem hazırlanmaz."[43] buyurmuştur.

Kâ'b diyor ki: Allâhu Teâlâ mekânlar içinde Mekke'yi, aylar içinde Ramazan'ı, günler içinde Cuma'yı, geceler içinde de Kadir Gecesi'ni diğerlerinden üstün ve şerefli kılmıştır. Denildi ki; kuşlar ve haşereler Cuma günlerinde buluşur ve yekdiğeriyle selâmlaşarak bu gün iyi gündür derler. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadîsinde:

«مَنْ مَاتَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ كَتَبَ اللهُ لَهُ أَجْرَ

شَهِيدٍ، وَوُقِيَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ»

"Cuma günü veya gecesi ölenlere Allah bir ehîd sevabı yazar ve onları kabir azâbından korur."[44] buyurmuştur.

2 – CUMANIN ŞARTLARI

Bilmiş ol ki, Cuma namazının bütün şart ve rükünleri diğer namazlar gibi olmakla beraber ayrıca altı tane müstesnâ şartı vardır:

1- **Vakit:** (Vakti, öğle vaktidir.) Eğer öğle vakti içinde Cuma namazına başlasa fakat selâm verirken ikindi vakti girse Cuması bâtıl olur. İki rekât daha ilâve ederek öğle namazını kılmış olur. (Yani namaz bâtıl olmuyor; namazdan çıkmadan iki rekâtı daha ilâve etti mi öğle yerine geçer.) İmama sonradan ve meselâ ikinci rekâtta yetişen -ki buna mesbûk derler- ayrıca kalkıp kıldığı bir rekât ikindi vaktine tesadüf ederse bunun Cumasının kaybolması ihtilâflıdır.

2 - **Mekân:** Yaz, kış iskân edilen bir yer olmalıdır. Göçebe olarak dolaştıkları

sahralarda, bâdiyelerde ve çadırlar arasında Cuma namazı kılınmaz. Cuma namazı kılınacağı muhitte (ister taştan, ister çamurdan, isterse ağaçtan olsun) ve Cuma kendilerine borç olan kırk kişinin bulunduğu, sâbit inşaatlı bir yer olması zarûrîdir. Bu hususta köy, şehir birdir. Pâdişahın hazır olması veya izin vermesi şart değil, ancak izin vermesi daha güzeldir.

3 - **Adet:** Yaz kış orada mukîm, Cuma kendilerine borç olan, hür ve mükellef en az kırk kişinin mevcut bulunmasıdır. Böyle kırk kişi ile Cuma'ya başlandıktan sonra, hutbe esnasında veya namaz kılarken bir tanesi ayrılsa Cumaları sahih olmaz. Evvelinden sonuna kadar bu evsafta kırk kişinin mevcut olması şarttır.

4 - **Cemâat:** Yani bu kırk kişi toplu olarak bir imama uyacak (Öğle namazı gibi) ayrı ayrı kılsalar Cumaları sahih değildir. Ancak ikinci rekâta yetişen, Cuma'yı tamamlar. Fakat ikinci rekâtın rükûuna yetişemeyenler öğleyi niyet ederek imama uyarlar ve imam selâm verdikten sonra kalkar dört rekât öğle namazını ikmal ederler.

5 - **O beldede o gün daha evvel Cuma namazı kılınmamış olmalıdır.** (Yani bir beldede, bir yerde Cuma namazı sahihtir.) Ancak bir camide (yani bir yerde. Çünkü Şâfiî için mescid şart değildir) toplanmak mümkün olmazsa o zaman iki, üç, dört ve ihtiyâç nisbetinde daha fazla yerlerde Cuma sahihtir. Fakat böyle bir ihtiyâç yoksa Cuma için ilk tekbîr alanların Cuması sahihtir, diğerlerinin değildir. Böyle bir zarûret bulunduğu vakit evlâ olan daha iyi imamın ardında kılmaktır. Eğer vasıflarda müsâvî iseler, o zaman ilk inşâ edilen mescidde kılmak daha evlâdır. Eğer burada da müsavi iseler, en yakın olanında kılar. Cemâati kalabalık olan cami de tercihe şâyândır.

6 - **İki hutbe:** Bunların ikisi de farz, ayakta okumak farz, iki hutbe arasında oturmak yine farzdır. Birinci hutbede dört farz vardır: 1 - Tahmid, en az **"Elhamdülillâh"** demek. 2 - Peygambere salavât getirmek. 3 - Takva ile tavsiye. 4 - Bir âyet okumaktır. İkinci hutbenin de aynı şekilde dört farzı vardır. Ancak ikinci hutbede âyet yerine dua okumak borçtur.

HANEFÎLERE GÖRE CUMANIN ŞARTLARI

Buraya kadar anlattığımız, metinde olduğu gibi Şâfiî mezhebi görüşü idi. Pek çok ayrılık olduğu için Hanefî görüşlerini notlar ile belirtmek mümkün olamadığından ayrıca açıklamak zarûreti hâsıl olmuştur.

Hanefîlere göre diğer namazların sıhhatinde aranan şartlar Cuma için de lâzımdır.

Ayrıca Cuma'nın iki çeşit şartları var; birisi borç olmasının diğeri ise sahih

olmasının şartlarıdır.

Cuma namazının borç olmasının yedi şartı vardır:

1 - Erkek olmak, kadına borç değil, fakat kılarsa öğle sakıt olur.

2 - Cumaya gitmek için hür ve serbest olmak, böyle olmayanlara borç değildir.

3 - Mukim olmak, yolculara borç değildir.

4 - Hasta olmamak,

5 - Kör olmamak,

6 - Ayakları olmak,

7 - Namaza gitmeye mâni bir özürü bulunmamak.

CUMANIN SAHÎH OLMASININ ŞARTLARI

Cumanın sahih olması için de altı şart vardır:

1 - Cumayı öğle vaktinde kılmak.

2 - Namazdan evvel hutbe okumak. (Hutbede farz olan Allah'ı zikirdir.) Hattâ yalnız **"Allahü Ekber"** veya **"Elhamdülillah"** veya **"Sübhanallâh"** demek de kifâyet eder. Yalnız imam Yusuf'a göre biraz daha uzun olmalıdır. Şâfiî'deki hutbe farzlarının hiç biri Hanefîlerde yoktur.

3 - Cuma kılınan muayyen yer, herkese açık ve kimsenin malı olmamak. Herkes serbestçe girip çıkabilmektir. Yâni lâlettayin evlerde Cuma kılınmaz.

4 - İmamdan başka en az üç kişi bulunmak. Şâfiî'de olduğu gibi kırk kişi lâzım değil. Bunlar da Cuma kendilerine borç olanlardan olması şart değil, namazın sonuna kadar devâmları da şart değildir.

5 - Cuma imamının resmen hatipliğine de müsâade edilmiş olması. Ancak bu da başkasını vekil edebilir.

6 - Cuma kılınacak yer, şehir veya şehir hükmünde olmaktır. (En ufak köyde de kılınabilir.) İşte Hanefîlere göre de Cuma'nın şartları bunlardır. (Şimdi yine kitaba dönüyoruz).

3 – CUMANIN SÜNNETLERİ

Öğle vakti girdikten ve müezzin ezanı okuyup imam efendi minbere çıktıktan sonra "**Tahiyyetü'l-Mescid**'den başka namaz kılmamak. Konuşmanın memnûiyeti hutbeye başlandıktan sonradır ve imam hutbeye çıkınca cemaate selâm vermeli, cemaat de selamını almalıdır.[45] Müezzin ezanı okuduktan sonra imam ayağa kalkar cemâate döner. Sağa, sola dönmez, eliyle oynamaz, kılıcını, süngüsünü tutar veya minbere dayanır yahut ellerini birbiri üzerine bağlar aralarını hafif celse ile ayırmak sûretiyle iki hutbe okur. Anlaşılmayan kelimeleri

kullanmaz. Fazla uzatmaz, tegannî etmez[46], hutbe kısa, vecîz ve şumûllü olmalıdır. İkinci hutbede de âyet okuması müstehaptır. İmam hutbede iken hariçten gelen selâm vermez, verse de selâmı iade etmek vacip değildir. Ancak işaretle redd-i selâm daha güzeldir. Aksırıp **“Elhamdülillah”** diyenlere dahi **“Yerhamükallâh”** demez. Sükût ederek hutbeyi dinler.

Cuma’nın vücûbunun şartlarına gelince:

Cuma namazı, erkek, âkil, bâliğ, müslim, hür ve bu vasıfta kırk kişi bulunan bir köyde ikâmet edenlere veya bu köy civârında bulunup da ezan sesini duyan kimselere vâciptir. Çünkü Allâhu Teâlâ:

«إِذَا نُودِيَ لِلصَّلاَةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللهِ

وَذَرُوا الْبَيْعَ»

“Cuma namazı için ezan okunduğu vakit, alış verişi terk edin ve Allah’ın zikrine, Cuma namazına gidin.” (Cuma sûresi, 62/9) buyurmuştur.

Beş mazeretten birisi bulunduğu vakit, bu gibiler de Cuma’ya gitmiyebilir. Onlar da:

1 - Yağmur, 2 - Çamur, 3 - Korku, 4 - Hastalık, 5 - Hasta bakıcılık gibi mazeretlerdir. Bu gibi özürlülerin öğle namazını kılmak için, Cuma namazı kılınıncaya kadar beklemeleri müstehaptır. Kadın ve bu gibi mazurlar Cuma namazını kılarlarsa, Cumaları sahîhtir.

CUMANIN ÂDABI

1 - **Perşembe günü Cuma için hazırlanmak.** Bilhassa, **Cuma**’daki saatin fazîletine muadil olan, ikindi namazından sonra dua, istiğfar ve tesbih ile meşgul olmaktır. Nitekim bâzı selef: “Allâhu Teâlâ’nın hazînelerinde kullarına ayırdığı erzaktan fazlası da vardır. Bunları Perşembe günü akşamdan ve Cuma günleri, dua eden kimselere verir.” demişlerdir. Daha Perşembe günü yıkanır elbisesini temizler, güzel koku sürünür, ilk saatlerde Cuma’ya gitmek üzere işlerini ayarlar. Cuma günü için oruca niyet eder. Çünkü bunun özel bir fazîleti var, fakat yalnız Cuma’yı oruç tutmak mekruh olduğu gibi ya Perşembe veya Cumartesini de buna ilâve eder. Namaz, Kur’ân gibi ibâdetler ile bu geceyi ihya eder. Bu gece veya Cuma sabahı münasebette de bulunabilir. Bir cemaat bunu müstehab kabul etmiştir ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in:

«رَحِمَ اللهُ مَنْ بَكَّرَ وَابْتَكَرَ وَغَسَّلَ وَاغْتَسَلَ»

hadîsindeki gassele kelimesini cinsî münâsebetten kinâye kabûl etmişlerdir. Veyahut tahfîf ile iğtesele elbisesini yıkayan, gasele de yıkanan hamam eden mânâsındadır. İşte böyle erken kalkıp yıkanır, elbisesini yıkar ve Cuma'ya hazırlanır. Bununla Cuma'ya hazırlanmış ve sabahleyin kalkıp, "Bugün hangi gündür?" diye soran gafillerden ayrılmış olur. Bâzı selef: "Cuma'dan en çok nasip alacaklar, dünden hazırlananlardır. En az mükâfat alacaklar da sabahleyip kalkıp bugün hangi gündür diye soranlardır" demişlerdir. Hattâ Cuma'nın fazîletini ihraz için geceyi camide geçirenler de olurdu.

2 - Sabahleyin erkenden yıkanmak: Eğer erken yıkanamamışsa camide daha temiz olmak için zevalden evvel Cuma'ya giderken yıkanmalı. Bu yıkanmanın, kuvvetli müstehab (sünnet) olmakla vücûbuna kail olanlar da vardır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«غُسْلُ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلٰى كُلِّ مُحْتَلِمٍ»

"Her bâliğ olana Cuma günü yıkanmak vâcibtir."[47]

Nafî İbn Ömer radıyallahü anhuma'dan meşhur rivâyette:

«مَنْ أَتَى الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ»

"Cuma'ya giden yıkansın"[48] buyurmuştur. Medine halkı, birisi diğerine fenâ söz söyleyeceği zaman: "Sen Cuma günü yıkanmayandan da fenâ bir insansın." derlerdi. Hazret-i Ömer (r.a.) hutbe okurken mescide gelen Hazret-i Osman'a (r.a.) "Bu vakitte mi gelinir?" diye ihtarda bulununca Hazret-i Osman, "Ezanı duyunca hemen abdest aldım ve geldim." diye cevap vermiştir. Hazret-i Ömer, "O da ikinci bir kusur, demek yalnız abdest aldın. Hâlbuki Peygamberimiz (s.a.v.)'in bize yıkanmayı emrettiğini de biliyorsun." demiştir.

Hazret-i Osman'ın bu hareketi ve Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in:

«مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَ نِعْمَتْ، وَمَنِ اغْتَسَلَ

فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ»

"Cuma için abdest almak çok güzel fakat yıkanmak daha makbuldür"[49] hadîsinden yalnız abdest ile kifâyetin câiz olmadığı anlaşılmıştır. Cünüplükten yıkananlar, bir defa da Cuma için üzerlerine su dökmeli, mamafih dökmese de kifayet eder.

Her ikisine birden niyet edince iki gusül birleşmiş ve fazîlet ihraz edilmiş olur. Sahâbeden bâzıları Cuma günü çocuklarının yıkandığını görünce, “Cuma için mi yıkanıyorsunuz?” diye sorarlardı.

-”Hayır, cünüplük için.” cevabını alırlarsa “O halde bir de Cuma için yıkan.” derlerdi. Bâliğ olan herkesin Cuma için yıkanması vâcip olduğunun hadîsini okurlardı.

Maksat temizliktir, niyetsiz de hâsıl olur denebilir. Fakat mâdem ki Cuma günü yıkanmak şerîatta ibâdet olarak kabul edildi, fazîletini ihraz için niyet lâzımdır. Nitekim abdestte de hüküm böyledir. Cuma günü yıkandıktan sonra abdesti bozulan kimse, abdestini tazeler ve yıkanmanın fazîletini de ihraz etmiş olur. Ancak gusul abdesti ile Cuma’yı kılmak daha makbüldür.

3 - Süslenmek: Cuma günü süslenmek müstehaptır. Bu da üç şey ile olur: **Temiz elbise, temizlik ve güzel koku.**

Temizlik: Misvak kullanmak, tıraş olmak, tırnak, bıyık kesmek ve taharet bahsinde anlattığımız şekilde temizlenmekle mümkündür, **İbn Mes’ûd**:[50] “Cuma günü tırnaklarını kesen kimseden Allâhu Teâlâ hastalığı kaldırır ve ona şifâ ihsan eder.” demiştir.

Çarşamba veya Perşembe günleri hamama girmiş ise temizlik hasıl olmuştur. Pis kokuları izâle için Cuma günü iyi kokulardan sürünmelidir.

Güzel koku: Erkekler için makbul olan, kokusu çok olup rengi olmayan kokulardır. Harice çıkan kadın için renkli olup kokusu az olanlar daha makbuldür. Nitekim buna dair hadîs rivâyet edilmiştir. İmâm Şâfiî Hazretleri: “Elbisesi temiz olanın mihneti azalır, güzel koku sürünen kimsenin de aklı çoğalır.” buyurmuştur.

Elbiseye gelince: Bunun da makbulü beyaz olanıdır. Zîra Allâhu Teâlâ’nın en çok hoşuna giden beyaz elbisedir. Kırmızı, sarı gibi parlak elbiseler giymemelidir. Siyah elbise giymek ne sünnet ve ne de fazîlettir. Hattâ bâzıları ona bakmaktan hoşlanmazlardı. Çünkü sonradan icad olunmuş bir bid’attir. Cuma günü sarık sarmak müstehaptır. Vâile İbnü’l-Eska rivâyet ettiği bir hadîsinde:

«إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى أَصْحَابِ الْعَمَائِمِ يَوْمَ

الْجُمُعَةِ»

“Muhakkak Allah ve melekleri Cuma günü sarık saranlara salât ederler.” buyurmuştur.

Sıcaktan bunalırsa Cuma’dan evvel ve sonra başından çıkarabilir. Fakat Cuma’ya giderken, hutbe ve namazda çıkarması uygun olmaz.

4 - Câmiye erken gitmek: İki, üç fersah[51] mesâfeden ve erken saatte camiye gitmek müstehaptır. Erken gitmek güneşin doğmasıyla başlar, erken gitmenin fazîleti çoktur. Camiye giderken, huşû, tevazu ile gitmeli, namaz vaktine kadar itikâfı niyet etmeli ve bir an evvel Allah’ın dâvetine icabeti niyet ederek mağfiret ve rızâsını kasdetmelidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْأُولَى فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَدَنَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي
السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ بَقَرَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ
فَكَأَنَّمَا قَرَّبَ كَبْشًا أَقْرَنَ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَأَنَّمَا
أَهْدَى دَجَاجَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ فَكَأَنَّمَا أَهْدَى
بَيْضَةً، فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ طُوِيَتِ الصُّحُفُ وَرُفِعَتِ الْأَقْلَامُ
وَاجْتَمَعَتِ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ الْمِنْبَرِ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ، فَمَنْ جَاءَ
بَعْدَ ذَلِكَ فَإِنَّمَا جَاءَ لِحَقِّ الصَّلَاةِ لَيْسَ لَهُ مِنَ الْفَضْلِ شَيْءٌ»

“Birinci saatte Cuma’ya giden bir deve, ikinci saatte giden bir inek, üçüncü saatte giden boynuzlu bir koç, kurban etmi gibi olur. Dördüncü saatte giden bir tavuk, be inci sâatte giden de sanki bir yumurta hediye etmi gibi sayılır. İmam minbere çıktığı vakit sahifeler dürülür, kalemler kaldırılır hutbeyi dinlemek üzere melekler minberin etrafına toplanırlar. Artık ondan sonra gelenler yalnız Cuma’yı kılmak için gelir ve bu fazîletlerden mahrum olurlar.”[52] buyurmuştur.

Birinci saat gün doğuşuna kadar olan zamandır. İkinci saat güneş yükselinceye kadar, üçüncü saat güneşin ayakları yakmaya başladığı kuşluk vaktidir. Dördüncü ve beşinci saatler de kuşluktan zevâle kadar olan zamandır. Bunların fazîleti nisbeten azdır. Zeval vakti ise namazın hakkıdır, bunda başka bir fazîlet yoktur. Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«ثَلَاثٌ لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِيهِنَّ لَرَكَضُوا رَكْضَ الْإِبِلِ فِي

طَلَبِهِنَّ: اَلْأَذَانُ، وَالصَّفُّ الْأَوَّلُ، وَالْغُدُوُّ إِلَى الْجُمُعَةِ»

“Üç ey var, insanlar bunların fazîletini bilseydi onları elde etmek için develer gibi yarı ırlardı. Onlar da ezan okumak, namazda birinci saffa yeti mek ve Cuma’ya erken gitmektir.”[53] buyurmuştur. Ahmed ibn Hanbel: “Bu üçünün en fazîletlisi ilk saatlerde Cuma’ya gitmektir” buyurdular. Haberde vârid oldu ki:

«إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ قَعَدَتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَى أَبْوَابِ الْمَسَاجِدِ

بِأَيْدِيهِمْ صُحُفٌ مِنْ فِضَّةٍ وَأَقْلَامٌ مِنْ ذَهَبٍ يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ

فَالْأَوَّلَ عَلَى مَرَاتِبِهِمْ»

“Cuma günü olunca melekler ellerinde gümü sahifeler ve altın kalemler olduğu halde mescidlerin kapısında otururlar ve sıra ile ilk gelenleri kaydederler.”[54]

Yine haberde vârid olmuştur ki:

«إِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَتَفَقَّدُونَ الرَّجُلَ إِذَا تَأَخَّرَ عَنْ وَقْتِهِ يَوْمَ

الْجُمُعَةِ، فَيَسْأَلُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا: عَنْهُ مَا فَعَلَ فُلَانٌ وَمَا الَّذِي

أَخَّرَهُ عَنْ وَقْتِهِ، فَيَقُولُونَ: اَللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ أَخَّرَهُ فَقْرٌ فَأَغْنِهِ،

وَإِنْ كَانَ أَخَّرَهُ مَرَضٌ فَاشْفِهِ، وَإِنْ كَانَ أَخَّرَهُ شُغْلٌ فَفَرِّغْهُ

لِعِبَادَتِكَ، وَإِنْ كَانَ أَخَّرَهُ لَهْوٌ فَأَقْبِلْ بِقَلْبِهِ إِلَى طَاعَتِكَ»

“Cuma namazına gelemeyen kimseyi melekler; “Eyvah ne oldu, neden geri kaldı?” diye birbirine sorarlar. Sonra “Allahım eğer fakirliğinden gelemiyorsa, sen ona helâl mal ver, hastalığından gelemediyse ifa ver, me galesinden gelemediyse huzur ver, oyun ve eğlenceye katıldıysa ona ibadetin zevkini tattır.” diye dua ederler.”[55]

İlk asırda Cuma günleri insanlar, şimdi ancak bayram günlerinde olduğu gibi sabaha yakın ellerinde ışıklar olduğu halde camiye gitmek üzere sokağa dökülürlerdi. Fakat zaman ile bu teâmül kaybolmuş ve ilk bid’at camilere erken gitmeyi kaldırmak olmuştur. Acaba Müslümanlar Yahudi ve nasârâlardan utanmaz mı? Çünkü onlar Cumartesi ve Pazar günleri sabahın erken saatlerinde

kilise ve havralarına giderler. Yahut dünyalık peşinde koşanların sabahleyin erkenden çarşıya çıkmalarından da mı utanmazlar? Denildiğine göre, cemâl-i ilâhiye nazar vaktinde insanların Allah’a yakınlıkları, Cuma’ya erken saatlerde gitmeleri nisbetindedir. İbn Mes’ûd camiye erken girdiği halde kendisini geçen üç kişiyi orada görünce üzülerek: “Yazık dördüncü geldim, fakat dördüncü de pek uzak sayılmaz” demiştir.

5 - Câmiye giriş: İnsanların omuzlarına basıp önlerine geçmemelidir. Erken gitmek bunu temîn eder. Bu gibiler (cemaati çiğneyip geçenler) hakkında şiddetli vaîdler vardır. “Kıyâmet gününde cehennem üzerinde köprü olur ve insanlar onu çiğneyerek geçerler” diye rivayet edilmiştir. İbn Cüreyh mürsel olarak, rivayet ettiği bir hadîste:

«أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا هُوَ يَخْطُبُ يَوْمَ
الْجُمُعَةِ إِذْ رَأَى رَجُلاً يَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ حَتَّى تَقَدَّمَ
فَجَلَسَ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلٰوتَهُ
عَارَضَ الرَّجُلَ حَتَّى لَقِيَهُ فَقَالَ: يَا فُلاَنُ، مَا مَنَعَكَ أَنْ تُجَمِّعَ
الْيَوْمَ مَعَنَا، قَالَ: يَا نَبِيَّ اللهِ قَدْ جَمَّعْتُ مَعَكُمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَلَمْ نَرَكَ تَتَخَطَّى رِقَابَ النَّاسِ»

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hutbe okurken bir şahsın, insanların omuzlarını çiğneyerek öne geçip oturduğunu gördü. Namazı bitirdikten sonra adama yaklaştı, tam karşılaşınca Resûl-i Ekrem:

– “*Yâ filân, bugün niçin bizimle Cumayı kılmadın?*” dedi. Adam:

– “Kıldım yâ Resûlallah,” deyince Peygamberimiz (s.a.v.):

– “*İnsanların omuzlarını çiğneyerek öne geçtiğini görmedik mi?*” buyurdular.

Bu sûretle bu hareketin, amelinin mahvolmasına sebep olduğuna işaret buyurmuş oldular.

Diğer müsned bir hadîste ise:

«مَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَنَا؟ قَالَ: أَوَلَمْ تَرَنِي يَا رَسُولَ اللهِ،

«فَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَأَيْتُكَ تَأَنَّيْتَ وَآذَيْتَ»

– *"Niçin bizim ile kılmadın?"*
– "Beni görmedin mi yâ Resûlallah?"
– *"Gördüm. Hem geç kaldın, hem de cemaate eziyet ettin."* buyurdular.[56]

Sonradan gelen zâtın insanların omuzlarına basarak eziyet vermek sûretiyle öne geçmek hakkı yoktur. Fakat ilk gelenler ön safı doldurmaz ve ileride boşluk kalırsa o zaman sonradan gelenlerin öne geçmek haklarıdır. Çünkü onlar fazîlet mevkiini terk etmiş ve haklarını kaybetmişlerdir. Hasan-ı Basrî buyurmuştur ki: "Cuma günü (öne geçmeyip) kapı önlerinde oturanların boyunlarını çiğnemekte beis yok. Çünkü onlar hürmete şâyân değillerdir. Mescidde selâma müsâit kimse olmayıp herkes namaz ile meşgul ise artık selâm vermeye lüzum yoktur. Çünkü selâmı iadede güçlük vardır."

6 - Namaz kılanların önünden geçmemeli; kendi önünden geçmemeleri için de mümkün olduğu kadar duvar kenarını, direk arkasını tercih etmelidir. Gerçi namaz kılanın önünden geçmemek; namazı bozmaz, fakat yasaktır. Hadîste Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyorlar:

«لَأَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ عَامًا خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي»

"Kırk sene beklemek, namaz kılanın önünden geçmekten hayırlıdır."[57]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«لَأَنْ يَكُونَ الرَّجُلُ رَمَادًا أَوْ رَمِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ خَيْرٌ مِنْ

أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي»

"Bir insanın un ufak olup rüzgârın kendisini havaya savurması, namaz kılanın önünden geçmesinden ehvendir."[58] buyurmuştur.

Namaz kılan kimsenin önünden geçen ile yol üzerinde sütresiz namaz kılanlar hakkında da vârid olan diğer bir hadîste:

«لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي وَالْمُصَلِّي مَا عَلَيْهِمَا فِي

ذٰلِكَ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ سَنَةً خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ»

“İnsanların gelip geçtiği yerlerde namaz kılan (ihmâlkâr) *ile namaz kılanın önünden geçen* (dikkatsiz)*, ne kadar aleyhlerinde olacağını bilselerdi kırk sene bekler ve önünden geçmezdi.”*

Namaz kılanın önündeki duvar, sütre diktiği değneği ve seccadesi namaz kılanın hudûdudur. Buradan geçmek isteyenleri mümkünse men etmelidir.[59] Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«لِيَدْفَعْهُ فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ»

“Onu (geçmekte olanı hudutlardan) *def etsin. Zîra o   eytandır.”*[60] buyurmuştur.

Ebû Saîd el-Hudrî, namaz kılarken önünden geçenleri men eder, hattâ döverdi. Hattâ birisi onu Mervan’a şikâyet etti. O da Peygamber’in böyle emrettiğini söyledi. Şâyet direk bulamazsa secde mahallini tâyin edecek Zîra (bir dirsek) boyunda bir değnek (sütre) dikmelidir.

7 - **Mümkün olduğu kadar birinci safı tercih etmek.** Nitekim hadîste:

«مَنْ غَسَّلَ وَاغْتَسَلَ وَبَكَّرَ وَابْتَكَرَ وَدَنَا مِنَ الْإِمَامِ وَاسْتَمَعَ

كَانَ ذٰلِكَ لَهُ كَفَّارَةً لِمَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ وَزِيَادَةَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ»

“Kim ki Cuma günü elbisesini temizler, yıkanır, erkenden camiye gider imama yakın oturur ve imamı dinlerse; iki Cuma arasındaki günâhlarına hattâ üç gün de ziyâdesiyle kefaret olur.” buyurmuştur.

Diğer bir ifâde ile:

«غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ إِلَى الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى»

“Gelecek Cuma’ya kadarki günâhlarını Allah mağfiret eder.” buyrulmuştur.

Bâzı rivâyetlerde, bu hadîste: *“İnsanların omuzlarını çiğnememek”* şartı vardır.

Yalnız üç sebeple birinci saf tercih edilmeyebilir:

a - Eğer ön safta, bozmasına muktedir olamayacağı, ipek elbise giymek, altın işlemeli elbise ve ağır silâhlarla namaz kılmak ve benzeri huzûru selb edecek bir fenâlığı görecekse arkada kılması, huzûr ve selâmet bakımından tercih edilir. Selâmet bakımından birçok âlimler böyle yapmıştır. **Bişr ibn el Hâris**’e “Erken geldiğin halde niçin arkada kılıyorsun?” diye sorduklarında: “Asıl istenen kalplerin yakınlığıdır, cisimlerin değildir.” diye cevap vermiş ve bu huzûru ön safta göreceği münkeratta değil bir kenarda bulacağını ifâde etmiştir. Süfyân-ı

Sevrî Bağdad'da minberin yanında Ebû Cafer'in (Abbasî halifelerinin ikincisidir) hutbesini dinleyen Şuayb İbn Harb'i gördü. Namazdan sonra Şuayb'e, “Senin şu adama bu kadar yaklaşman beni düşündürdü. İnkâr edip kabûl etmeyeceği sözleri duymaktan emîn oldun da mı bu kadar yaklaştın?” dedi. Sonra da onların, Cumalarda ihdâs ettikleri siyah elbise giymeyi ve benzeri bid'atlerini ona anlattı. Şuayb de:

– Sen Peygamberimiz (s.a.v.)'in:

«اُدْنُ فَاسْتَمِعْ»

“Yakla da dinle.” hadîsini dumadın mı? dedi. Süfyân-ı Sevrî:

– “Vah sana, o dediğinde (kastedilen) Hulefâ-i Râşidîn'dir. Hâlbuki bunlardan ne kadar uzaklaşır ve onlara bakmazsan, o nisbette Allah'a yaklaşmış olursun.” diye cevap verdi.

Saîd İbn Âmir: “Ebû'd-Derdâ ile namaz kılacaktım. Geri geri derken en arka safta kaldık. Kıldıktan sonra kendisine:

– *“Safların hayırlısı evvelidir.”* diye buyrulmadı mı dedim. Ebû'd-Derdâ:

– Evet. Fakat bu ümmet-i merhûmedir. Allâhu Teâlâ diğer bütün ümmetlerden daha ziyâde ve bilhassa bu ümmete nazar eder. Namaz da kime nazar ederse onu ve ardında bulunanları mağfiret eder. Allâhu Teâlâ'nın önündekilerden birisine rahmet ile nazar edip bu sayede beni de mağfiret etmesi için arkada kalmayı tercih ettim.” diye cevap vermiştir. Bâzı râviler, bunu Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in buyurmuş olduğunu rivâyet etmişlerdir. Bu niyet ile tevâzu göstererek geri kalmakta da beis yoktur. İşte bu gibi hâller için *“Ameller niyetlere göredir.”* denilir.

b - Maksûrelerin bid'at olduğu. Eğer önünde sultanlara mahsus maksûre yoksa öne geçmek iyi fakat böyle bir maksûre ile ayrılmışsa, Hasan ve Bekr-i Müzenî gibi bâzı ulemâ bu maksûreye girmeyi mekrûh saymışlardır. Bunlar maksûrelerde namaz kılmaz ve bunu sultanlar tarafından icad edilmiş bir bid'at kabûl ederlerdi. Hâlbuki mescit bütün insanlar içindir. Onun bölünmesi usulsüzdür. Buna karşılık **Enes ibn Mâlik** ve **İmrân ibn Hüsayn** radıyallahu anhüma imama yaklaşmak için maksûrede kılarlardı ve bunu kerih görmezlerdi. Belki kerahet, sultanlardan başkasının oralara giremeyeceği vakittedir. Yoksa kimse men edilmediği zaman maksûrede bir kerâhet olmasa gerektir.

c - Minberler safları ikiye böler. Buna göre birinci saf, minberin önünde ve boydan boya bulunan saftır. Yanlarda bulunanlar ise bölünmüş olduklarından tam saf değildir. Nitekim Süfyân-ı Sevrî de bunu böyle kabûl ederek der ki; o

saftaki cemâat müşkilât çekmeden hatibe teveccüh eder ve söylediklerini duyarlar. Bununla berâber birinci saf, kıbleye en yakın olan ön saftır. Minberin, bunu bölmesinde beis yoktur. Sokaklarda ve cami civarındaki pazar yerlerinde namaz kılmak mekrûhtur. Hattâ bâzı sahâbe buralarda kılanları döverlerdi.

8 - İmam hutbeye çıkınca namazı ve konuşmayı kesmek, ezana icabet ve hutbeyi dinlemek ile meşgul olmaktır. Müezzin ezana kalktığı vakitte bâzı avam tabakalarında görülen secdeye kapanmak gibi hareketlerin aslı astarı yoktur. Ancak secde-i tilâvete tesadüf ediyorsa bunun zararı yoktur. Bununla berâber bu gibi secdeye haram da denemez. Çünkü haram denecek bir sebep mevcut değildir. **Hazret-i Ali** ve **Osmân** radıyallahu anhümadan rivâyet olunduğuna göre diyorlar ki; “Ezan okunurken sükût edip dinleyene iki, yalnız sükût edene ise bir ecir vardır. Buna karşılık duyduğu halde konuşana iki, uzakta olduğu için duymayıp konuşana da bir günâh vardır.”

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir mübârek hadîsinde:

«مَنْ قَالَ لِصَاحِبِهِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ أَنْصِتْ أَوْ مَهْ، فَقَدْ لَغَا

وَمَنْ لَغَا وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَلَا جُمُعَةَ لَهُ»

“*Hutbe okunurken birisi arkada ına sükût et veya sus dese lâğvetmi* (yâni sükût etmemiş) *olur. Hutbe okunurken lâğvedenin Cuması yoktur.*”[61] buyurmuştur. Bundan anlaşılıyor ki, konuşanı susturmak lâf ile değil işaret ile olmalıdır. Ebû Zerr hadîsinde:

«أَنَّهُ لَمَّا سَأَلَ أُبَيًّا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ،

فَقَالَ: مَتَى أُنْزِلَتْ هٰذِهِ السُّورَةُ؟ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ أَنْ أُسْكُتْ، فَلَمَّا

نَزَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: أُبَيٌّ إِذْهَبْ فَلَا

جُمُعَةَ لَكَ، فَشَكَاهُ أَبُو ذَرٍّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

فَقَالَ: صَدَقَ أُبَيٌّ»

Peygamberimiz (s.a.v.) hutbe okurken Ebû Zerr, Ubeyy’e bu sûre ne zaman indi diye sordu. Ubeyy, sükût etmesini işaret etti. Peygamberimiz (s.a.v.) hutbeden

inince Ubeyy; Ebû Zerr'e çık git, sen Cumayı kaybettin dedi. Ebû Zerr, Ubeyy'i Peygamberimiz (s.a.v.)'e şikâyet etti. Peygamberimiz Efendimiz (s.a.v.) de *"Doğru söylüyor."* diyerek Ubeyy'i tasdîk buyurdu.[62]

Eğer hutbeyi işitmeyecek kadar uzakta ise ilim namına da olsa yine konuşmaması lâzımdır. Çünkü bu konuşmak teselsül ederek fısıltı yoluyla hutbeyi duyanlara kadar ulaşır. Hattâ konuşmak şöyle dursun konuşanların arasına da karışmamalıdır. Eğer buna imkân yoksa kendisi susmalıdır. Müstehab olan da budur. Hutbe esnasında namaz bile mekrûh olursa, konuşmanın keraheti evleviyetle sâbit olur. **Hazret-i Ali** kerremallahu vecheh: "Dört vakitte namaz kılmak mekrûhtur: 1 - Sabahtan sonra, 2 - Öğleden evvel, 3 - İkindiden sonra, 4 - İmam hutbede iken" buyurmuştur.[63]

9 – Diğer namazlarda imama uyduğu gibi Cuma'da da aynı şartlara riâyet etmek. Meselâ (Şâfiî'ye göre) imamın kırâatini duyduğu vakit Fâtiha'dan başka bir şey okumaz. Cuma namazı bittiği zaman hiç konuşmadan Fâtiha'yı, İhlâs ve Muavvizeteyn'i yedişer kere okur. Bâzı seleften: "Bunlara devam eden, hafta arasında âfetlerden mahfûz olur." diye rivâyet edilmiştir.

Cuma namazından sonra:

«اَللّٰهُمَّ يَا غَنِيُّ يَا حَمِيدُ يَا مُبْدِئُ يَا مُعِيدُ يَا رَحِيمُ يَا وَدُودُ،

أَغْنِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَبِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ»

duâsını okumak müstehaptır. Bu duâya devam edeni Allah kimseye muhtâç etmez ve ummadığı yerden rızkını verir denilmiştir. Cuma'nın farzını kıldıktan sonra altı rekât daha kılar. İbn Ömer "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Cuma'dan sonra iki rekât kılardı." diye rivâyet etmiştir. Ebû Hüreyre, dört rekât kıldığını rivâyet etmiş, Ali ve Abdullah İbn Abbas radıyallahu anhüma altı rekât kıldığını rivâyet etmişlerdir. Ayrı ayrı hallerde olmak üzere bütün bu rivâyetler sahihtir. En efdali ise en fazlası yâni altı rekât olanıdır.[64]

10 - İkindi namazını kılıncaya kadar mescidde beklemek müstehaptır. Akşama kadar kılınırsa daha iyi. İkindiyi camide kılana bir hac, akşamı da kılana bir hac ve umre sevâbı verileceği söylenmiştir. Eğer kendisine bir gurur gelecek veya lüzûmsuz dedi-kodu ile meşgul olacağını anlarsa Cuma'daki makbul saatini kaçırmamak için evine dönerek, akşama kadar Allâhu Teâlâ'nın azametini düşünüp nîmetine ve tevfîkine şükür ile onu zikreder. Günâhından korkarak kalbini ve lisânını murakabe etmesi daha makbuldür. Çünkü cami ve

mescidlerde dünya sözlerini konuşmak doğru değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurmuşlardır ki:

«يأتي على الناس زمان يكون حديثهم في مساجدهم أمر

دنياهم ليس لله تعالى فيهم حاجة فلا تجالسوهم»

"Bir zaman gelecek, Mescidlerde dünya i lerini konu acaklar. Allah katında onların bir değeri yok. Sakın onlarla dü üp kalkmayın."[65]

İbn Mâce, Câbir'den.

Ahmed ve Sünen sâhipleri.

Beyhakî, İbn Abbas'dan.

Buhâri ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Taberânî.

Müslim, Ebû Hüreyre'den.

İbn Adiy ve İbn Hibban **"Züafa"**da.

İbn Hibban **"Züafâ"**da.

Ebû Nuaym **"Hilye"**de.

İmâm-ı Âzam'a göre Cuma'yı kılarken ikindi vakti girse Cuma bâtıldır. Yeniden niyet ederek öğle namazını kılarlar.

Bize göre bu durumda tahiyyatü'l-mescid de kılınmaz. İmâm selâm vermekle mükellef değildir. Câmide de konuşulmaz, hele hutbeye çıktı mı hiç konuşulmaz. Aynı zamânda hatip minberde cemaate dönüp oturduktan sonra müezzin ikinci ezanı okur.

Tegannî ile ilk hutbe okuyan, mütekaddimînden Musul hatibi, müteahhirinden Osman ibn Şems el-Hanefî'dir.

Buhârî ve Müslim, Ebû Saîd'den.

Buhârî ve Müslim.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî.

Kinâne kabilesinden Kâ'b ibn Âmir'in torunudur. Tebuk'ten evvel Müslüman olmuş ashab-ı sikadandır. Peygamberimiz (s.a.v.)'den sonra Şam'a gitti. Dımaşk, Humus muharebelerinde bulundu. 83 Hicrîde 100 yaşında Dımaşk'da ölmüştür. Orada ölen en son sahabîdir.

Bir fersah beş kilometredir.

Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Ebu's-Şeyh "Sevâbü'l-Â'mâl"de.

İbn Mardûye "Tefsîr"de.

Beyhakî, Amr b. Şuayb'den.
Ebû Dâvûd, Neseî.
Bezzar, Zeyd. b. Halid'den.
Ebû Nuaym, **"Târih-i İsfahan"** da.
Hanefîlerde mesûliyet geçene aittir. Sahrada kılıyorsa, sütre yeri ve secde mahalli kâfidir. İleriden geçilebilir. Küçük câmilerde daha ileriden de geçilmez. Fakat kendisi de eliyle mâni olmaz.
Buhârî ve Müslim.
Tirmizî ve Neseî, Ebû Hüreyre'den.
Beyhakî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce.
Hanefîlere göre vakt-i kerahet ikiye ayrılır. Birisinde ne farz ne nâfile bir şey kılınmaz. Bu da tulû, gurub ve istivâ olmak üzere üç vakittir. Bunlara vakt-i kerahet denir. Yâni güneş doğduktan sonra takrîben 45 dakika geçinceye kadar, öğle ezanına 45 dakika kaldıktan sonra öğleye kadar, bir de akşam ezanına 45 dakika kaldıktan sonra akşama kadar; bu üç vakitte hiç bir namaz kılınmaz. Ancak o günün ikindi namazı kılınmamışsa o kılınabilir. Çünkü borç tahakkuk ettiği için vakt-i nâkısta edâ olabilir. Farzların kılınıp nâfilelerin kılınamadığı vakitler de bunlardan başka olan şu vakitlerdir: Sabahın ilk vakti girdikten güneş doğuncaya kadar her çeşit kaza kılınır. Fakat sabahın sünnetinden başka hiç bir nafile kılınmaz. Bir de ikindinin farzını kıldıktan sonra akşama kadar nâfile kılınmaz. Kerahet vaktine kadar kaza kılınır. Bir de akşam vakti girince farz kılınmadan nâfile kılınmaz. Hutbe okunurken ve farz namazlar kılınırken de hüküm aynıdır.
Cumanın farzından sonra ayrıca dört rekât daha bir namaz kılınır, Merv ehli iki yerde Cuma kılmak mecburiyetinde kalınca ulema arasındaki ihtilâf karşısında "Vaktine erişip üzerimden sâkıt olmayan zuhr-i âhir namazı kılmaya niyet ettim." diye bu namazı ihtiyâten kılmışlardır.
Beyhakî.

BÜTÜN GÜNE ŞÂMİL OLAN SÜNNET VE EDEBLER

CUMA GÜNÜ İLİM MECLİSİNE GİTMENİN FAZÎLETİ

1 - Sabahleyin veya ikindiden sonra ilim meclisine iştirak etmeli ve sözünde hayır olmayan kıssacıları dinlememelidir. Âhiret yolcusuna yakışan şerefli saati hayır işine tesadüf ettirmek için bütün Cuma gününü hayrât ve hasenât ile geçirmektir. Namazdan evvel vaaz halkasına oturmak uygun değildir. Zîra Abdullah İbn Ömer (r.a.) rivâyetinde:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ التَّحَلُّقِ يَوْمَ

الْجُمُعَةِ قَبْلَ الصَّلٰوةِ»

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Cuma günü Cuma namazından önce vaaz dinlemekten nehyetmiştir.[66]

Ancak vaaz eden Allah âlimi olur, Allah'ın nîmetlerini anlatır, dînin esaslarına vâkıf bir zât olur ve sabahları camilerde oturursa; hem erken gitmeyi, hem de vaaz dinlemeyi temîni bakımından iyi olur. Çünkü âhirette faydası dokunan ilmi dinlemek, nâfile ibâdet ile meşgul olmaktan efdaldir. Nitekim ilim meclisinde bir saat bulunmanın bin rekât namazdan hayırlı olduğunu Ebû Zerr rivâyet etmiştir. Enes ibn Mâlik, Allâhu Teâlâ'nın:

«فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ

فَضْلِ اللهِ»

"Namaz kılındığı vakit yeryüzüne dağılın ve Allah'ın fazlından isteyin." (Cuma sûresi, 62/10) âyeti hakkında o talep dünyalık talebi değil; hastayı ziyâret, cenazeye gitmek, ilim öğrenmek ve Allah için ziyâretten ibarettir demiştir.

Allâhu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'in müteaddit âyetlerinde "ilm" e "fazl" adını vermiştir. Bir âyette:

«وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا»

"Bilmediğini sana bildirmektedir. Hem Allah'ın senin üzerinde fazlı

büyüktür." (Nisâ sûresi, 4/113)

Diğer âyette:

«وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا»

"Şânım hakkı için Dâvud'a bizden bir fazl verdik." (Sebe' sûresi, 34/10) denilmektedir. Bu gün (Cuma günü) en büyük yakınlık (ibâdet) ilim öğrenip öğretmektir.

Kıssacıları dinlemektense namaz kılmak dafa efdaldir. Zîra (sahâbe) kıssacılığı bid'at sayar ve kıssacıları camilerden kovarlardı. Hattâ **Abdullah İbn Ömer** radıyallahu anh sabahleyin mescide gitti. Kendi yerinde bir kıssacının anlatıp durduğunu gördü. Abdullah, "Kalk buradan." dedi ise de adam: "Kalkmam, ben senden evvel geldim oturdum." dedi. Bunun üzerine Abdullah, hâkime haber gönderdi ve hâkim adamı kaldırdı. Eğer kıssacılık sünnet olsaydı onu kaldırmak câiz olmazdı. Zîra Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«لَا يُقِيمَنَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَجْلِسُ فِيهِ وَلٰكِنْ

تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا»

"Sakın kimseyi yerinden kaldırıp sonra kendiniz oturmayın, yalnız sıkla ın ve geni letin herkes otursun." buyurmuştur. Yukarıda adı geçen **Abdullah İbn Ömer** bu hususa o kadar riâyet ederdi ki, bir kişi ona kalkıp yer verse onu oturtmadan oturmazdı. (Demek ki adamı kaldırması kıssacılığından sebep idi.) Rivâyet olundu ki; bir kıssacı Hazret-i Âişe radıyallahu anh'ın hücresi civârında kıssa anlatıp dururdu. Hazret-i Âişe, İbn Ömer'e haber gönderdi "Bu adam kıssalarıyla beni rahatsız edip ibâdetime mâni oluyor." İbn Ömer asâsını adamın üzerinde kırıncaya kadar onu dövdü ve oradan kovdu.

EŞREF-İ SAAT

2 - Cuma günündeki şerefli saati hüsn-i sûretle beklemelidir. Meşhur haberde:

«إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ سَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللّٰهَ عَزَّ

وَجَلَّ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ»

"Cuma gününde makbul bir saat vardır. Duâsını bu saate denk getiren Müslüman'a

Allah dilediğini verir."[67] buyurmuştur. Diğer bir rivâyette: *"Namaz kılan kul ona tesadüf ettirirse."* eklindedir. Bu saatte ihtilâf edilmiştir. Bâzılar güneş doğarken, bâzıları zevâlde, bâzıları ezan vakti, diğer bâzıları imam hutbeye başlarken, başkaları namaz kılınırken, ikindinin son vakti, daha başkaları da güneş batarken demişlerdir. Hazret-i Fâtıma gurup zamanını bekler ve hizmetçisi kendisine haber verince hemen guruba kadar duâ ve istiğfarını yapardı. Makbul saatin bu saat olduğunu Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den duyduğunu söylerdi. Bir kısım âlimler de Kadir gecesinin saklı olması gibi, bütün gün ibâdet ile ihyâ edilsin diye bu da Cuma gününde gizlidir, vaktini kimse bilemez, demişlerdir. Muayyen bir noktada durmayıp Cuma gününün saatleri içinde devrettiğini söyleyenler de vardır ki, en münâsibi de budur. Bu saatin bir sırrı var. Fakat onu muâmele bahsinde açmak uygun olamaz. (Çünkü o, mükâşefe bahsine aittir.) Ancak Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in:

«إِنَّ لِرَبِّكُمْ فِي أَيَّامِ دَهْرِكُمْ نَفَحَاتٍ أَلَا فَتَعَرَّضُوا لَهَا»

"Ya adığımız günlerde Rabbinizin nefhaları (rahmet dağıtması) *vardır. Onlardan istifade edin."*[68] buyurduğunu tasdîk etmek lâzımdır.

Kula yakışan, her gün kalbini hazırlamak, zikre devam ile dünya vesveselerinden ayrılmak sûretiyle bu ilâhî tecellîye hazırlanmaktır. Umulur ki bu tecellîlerden faydalanır.

Bu hususta Kâ'b el-Ahbâr ile Ebû Hüreyre arasında geçen muhavere. Kâ'b:

– Bu saat, Cuma'nın son saati ve güneşin batacağı zamandır. Ebû Hüreyre:

– Peygamberimiz (s.a.v.) *"Namazını o saate denk getiren."* buyurmuştur. Hâlbuki güneş batarken namaz yoktur, binaenaleyh bu son saat olamaz. Kâ'b:

– Peygamberimiz (s.a.v.):

«مَنْ قَعَدَ يَنْتَظِرُ الصَّلٰوةَ فَهُوَ فِي الصَّلٰوةِ»

"Namaz için oturan (bekleyen) *namazdadır."* buyurmadı mı? Ebû Hüreyre:

– Evet, deyince. Kâ'b:

– İşte o namazdır, dedi ve Ebû Hüreyre de sükût etti. Kâ'b, bu günün hakkını ödeyenlere Allâhu Teâlâ'nın rahmeti ve lûtfu olduğunu kabul eder. Hülâsa, bu saat ile imamın minbere çıktığı saat şerefli saatlerdir. Bu saatlerde bolca duâ etmelidir.

CUMA GÜNÜ SALAVÂT GETİRMENİN FAZÎLETİ

3 - Bugün Peygamberimiz (s.a.v.)'e bol salavât getirmek de müstehaptır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir mübarek hadîsinde:

«مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ ثَمَانِينَ مَرَّةً غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ ذُنُوبَ

ثَمَانِينَ سَنَةً»

"Cuma gününde benim üzerime seksen salavât-ı erife getirenin Allah seksen senelik günâhını mağfiret eder."[69] buyurmuştur. Nasıl salavât getirelim diyene cevap olarak:

«اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَنَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ»

demekle bir tâneyi tamamlamış olursun. İstersen:

«اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ صَلٰوةً تَكُونُ لَكَ

رِضَاءً وَلِحَقِّهِ أَدَاءً وَأَعْطِهِ الْوَسِيلَةَ وَابْعَثْهُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ

الَّذِي وَعَدْتَهُ وَاجْزِهِ عَنَّا مَا هُوَ أَهْلُهُ وَاجْزِهِ أَفْضَلَ مَا

جَازَيْتَ نَبِيًّا عَنْ أُمَّتِهِ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَعَلٰى جَمِيعِ إِخْوَانِهِ مِنَ

النَّبِيِّينَ وَالصَّالِحِينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ»

salavât-ı şerîfesini de yedi defa okursun. Her kim yedi Cuma yedişer defa bu salavât-ı şerîfeyi okursa Peygamberimiz (s.a.v.)'in şefâatine nail olur, denilmiştir. Daha fazla salavât getirmek arzu edenler de eserde vârid olan şu salavât-ı şerîfeyi okur:

«اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ فَضَائِلَ صَلَوَاتِكَ وَنَوَامِي بَرَكَاتِكَ وَشَرَائِفَ

زَكَوَاتِكَ وَرَأْفَتِكَ وَرَحْمَتِكَ وَتَحِيَّتِكَ عَلٰى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ

الْمُرْسَلِينَ وَإِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَرَسُولِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ قَائِدِ الْخَيْرِ وَفَاتِحِ الْبِرِّ وَنَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَسَيِّدِ الْأُمَّةِ،

اَللّٰهُمَّ ابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا تُزْلِفُ بِهِ قُرْبَهُ وَتُقِرُّ بِهِ عَيْنَهُ يَغْبِطُهُ بِهِ

الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ، اَللّٰهُمَّ أَعْطِهِ الْفَضْلَ وَالْفَضِيلَةَ وَالشَّرَفَ

وَالْوَسِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ وَالْمَنْزِلَةَ الشَّامِخَةَ الْمُنِيفَةَ، اَللّٰهُمَّ

أَعْطِ مُحَمَّدًا سُؤْلَهُ وَبَلِّغْهُ مَأْمُولَهُ وَاجْعَلْهُ أَوَّلَ شَافِعٍ وَأَوَّلَ

مُشَفَّعٍ، اَللّٰهُمَّ عَظِّمْ بُرْهَانَهُ وَثَقِّلْ مِيزَانَهُ وَأَبْلِغْ حُجَّتَهُ وَارْفَعْ

فِي أَعْلَى الْمُقَرَّبِينَ دَرَجَتَهُ، اَللّٰهُمَّ احْشُرْنَا فِي زُمْرَتِهِ وَاجْعَلْنَا

مِنْ أَهْلِ شَفَاعَتِهِ وَأَحْيِنَا عَلَى سُنَّتِهِ وَتَوَفَّنَا عَلَى مِلَّتِهِ وَأَوْرِدْنَا

حَوْضَهُ وَاسْقِنَا بِكَأْسِهِ غَيْرَ خَزَايَا وَلَا نَادِمِينَ وَلَا شَاكِّينَ وَلَا

مُبَدِّلِينَ وَلَا فَاتِنِينَ وَلَا مَفْتُونِينَ، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ»

Hülâsa “salavât” lâfzı ile vârid olan her duâyı okur. Velev ki teşehhüdde okunan salavât olsun.[70] Bu günde istiğfar da müstehab olduğu için salavât-ı şerîfelere istiğfarı da katmalıdır.

SÛRE-İ KEHF’İ OKUMANIN FAZÎLETİ

4 - Bu gece Kur’ân okumalı. Bilhassa sûre-i Kehf’i okumaya devam etmelidir. İbn Abbas ve Ebû Hüreyre radıyallahu anhümadan rivâyet olundu ki:

«أَنَّ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

أُعْطِيَ نُورًا مِنْ حَيْثُ يَقْرَؤُهَا إِلَى مَكَّةَ، وَغُفِرَ لَهُ إِلَى يَوْمِ

الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى وَفَضْلَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، وَصَلَّى عَلَيْهِ سَبْعُونَ

أَلْفَ مَلَكٍ حَتَّى يُصْبِحَ وَعُوفِيَ مِنَ الدَّاءِ وَالدُّبَيْلَةِ وَذَاتِ

الْجَنْبِ وَالْبَرَصِ وَالْجُذَامِ وَفِتْنَةِ الدَّجَّالِ»

Cuma gecesi veya günü kim Kehf sûresini okursa, okuduğu yerden tâ Mekke'ye kadar mesâfeyi aydınlatacak şekilde kendisine bir nûr verilir. Gelecek Cuma'ya kadar hattâ üç günden fazlasıyla günâhları bağışlanır. Sabaha kadar yetmiş bin melek onun için istiğfar eder. Dert, sıkıntı, zâtülcenb, alalık ve cüzzam hastalıkları ile deccâlin fitnesinden muâfiyet kazanır.

Mümkünse Cuma günü yirmi dört saat zarfında bir hatim indirmeli. Hatimi sabah namazında veya akşam namazında veyahut Cuma ezanı ile ikamet arasında bitirmelidir. Çünkü bunda büyük fazîlet vardır. Âbidler Cuma günü ihlâs sûresini yüz kere okumayı da müstehabâttan saymışlardır. On veya yirmi rekâtta bin ihlâs okumak, bir Kur'ân hatminden sevap olduğunu da söyleyenler olmuştur. Yine onlar Peygamber (s.a.v.) üzerine, bin salavât getirirler ve bin kere **"Sübhânallâhi velhamdülillâhi velâ ilâhe illâllahi vallâhü ekber."** derlerdi. Cuma günü veya gecesinde **Müsebbiat-i Seb'a**'yı (aşağıda anlatılacaktır) okumak da güzeldir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hiç bir vakitte muayyen sûreler okumamıştır. Ancak Cuma akşamında İhlâs ve Kâfirûn sûrelerini, yatsı namazında Cuma ve Münâfıkûn sûrelerini, Cuma sabahında "Lokman" ve "Dehr" sûrelerini okuduğu rivâyet edilmiştir.

NÂFİLE NAMAZ KILMANIN FAZÎLETİ

5 - Namaz kılmaktır. Camiye girdiği zaman, her rekâtta elli İhlâs okumak sûretiyle dört rekât kılmadan oturmamalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den nakledildiğine göre böyle yapan cennetteki yerini görmeden ölmez. İmam hutbede olsa dahi "tahiyyetü'l-mescid" namazını kılmadan oturmamalıdır.[71] Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bununla emretmiştir. Hattâ bir garîb hadîsde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hutbede sükût ederek tahiyyetü'l-mescid namazı kılan kimseyi beklediği rivâyet edilmiştir. Küfe fakihleri eğer hatip beklerse tahiyyetü'l-mescid namazını kılar dediler. Yine bugün veya gecede dört sûre ile dört rekât namaz kılmak müstehaptır. Sûreler: En'âm, Kehf, Tâhâ ve Yâsîn sûreleridir. Eğer bunları bilmiyorsa Yâsîn, Lokman, Mülk sûrelerini okur. Cuma gecesinde bunları ihmal etmez. Çünkü bunları okumakta büyük fazîletler vardır. Bunları da beceremeyen okuyabildiğini okur ve İhlâs okumaya devam ederse yine mükâfatını alır.

Nâfileler bahsinde keyfiyetini açıklayacağımız "tesbîh namazı" kılmak da müstehaptır. (Bu namaz hakkında Hanefî mezhebinin görüşü de o bahiste açıklanacaktır.) Zîra Peygamber Efendimiz (s.a.v.) amcası Abbas'a:

«صَلِّهَا فِي كُلِّ جُمُعَةٍ»

"Bu tesbîh namazını her Cuma günü kıl." buyurmuştur. İbn Abbas da her Cuma zevalden sonra bu namazı kılar ve onun ehemmiyetinden haber verirdi. En güzeli kuşluktan zevale kadar kılınmalı, Cuma'dan sonra ikindiye kadar vaaz dinlemeli, ikindiden akşama kadar da tesbîh ve istiğfar ile meşgul olmalıdır.

SADAKA VERMENİN MÜSTEHAB OLDUĞU

6 - Bilhassa bu günde sadaka vermek de müstehaptır. Çünkü mükâfatı iki katıdır. Ancak imam hutbe okurken konuşmak mekrûh olduğu için bu sırada isteyene vermez. **Salih ibn Muhammed** şöyle anlatıyor: "Hutbe okunurken dilenen bir miskine verilmek üzere babamın öte tarafındaki bir zât babama bir miktar altın verdi. Babam, onu almadı". İbn Mes'ûd: "Bu gibi mescidde dilenen dilenci, kendisine hiç bir şey verilmemeyi hak etmiştir. Okuduğu Kur'ân üzerine para isterse vermeyin." Âlimlerden bâzıları cami içerisinde dolaşıp isteyenlere vermeyi mekrûh saymışlar, ancak bir kenarda durursa zararı yok demişlerdir. Kâ'b el-Ahbâr diyor: "Kim ki Cuma'yı kılar, muhtelif iki şeyden sadaka verir, sonra rükû, sücûd ve huşûunu tamamlayarak iki rekât namaz kılar ve:

"Allahümme innî es'elüke bi'smike bismillâhirrahmânirrahîm ve bi'smikellezî lâ ilâhe illâ hüve'l- hayyü'l-kayyûmü'llezî lâ te'huzühû sinetün velâ nevm." dedikten sonra ne isterse Allah onu verir." Bâzı selef: "Kim ki Cuma günü bir fakiri yedirir, sonra erkenden camiye gider, eliyle, diliyle kimseye fenalık etmez, imam selâm verdikten sonra:

"Bismillâhirrahmânirrahîm el-hayyü'l-kayyûmü es'elüke en tağfire lî ve terhamenî ve tüâfînî mine'n-nâr." duâsını okursa, bundan sonra her ne isterse Allâhu Teâlâ verir ve duâsını kabul eder."

7 - Cuma gününü yalnız âhirete tahsis edip dünya işleriyle alâkasını keserek evrâdıyla meşgul olmalı ve Cuma günü yolculuğa çıkmamalıdır. Rivâyet olundu ki:

"Cuma gecesi sefer edenlere muhafız melekleri bedduâ eder."

Cuma günü güneş doğduktan sonra yolculuk haramdır. Ancak arkadaşlarını kaçırmamak için çıkabilir. Alış-veriş olmasın diye içmek veya sebîl etmek için cami içinde sakalardan su satın almayı bâzı selef mekrûh görmüşlerdir. Çünkü

bu da cami içerisinde alış-veriştir ve mekrûhtur. Fakat parayı dışarıda verip suyu içeride içer veya sebîl ederse bunda beis yoktur.

Hülâsa: Lâyık olan, Cuma günü evrâd ve hayrâtını arttırmaktır. Zîra Allâhu Teâlâ bir kulunu severse, onu iyi vakitlerde hayırlı işlerde çalıştırır. Bir kulunu sevmezse daha fazla cezaya müstahak olması için onu da kıymetli vakitlerde fena işlerde çalıştırır. Cuma gününde müstehab olan birçok duâlar daha var. Onlar da inşallah **"Duâlar Faslı"**nda zikredilecektir.

Ebû Dâvûd, Neseî ve İbn Mâce, Amr b. Şuayb'den.

Tirmizi ve ibn Mâce, Amr b. Avf el-Müzenî'den.

Taberânî.

Dârekutnî, İbnü'l-Müseyyeb'den.

Bize göre en makbul, namazda okunan salâvattır. Çünkü daha makbulü olsa en şerefli ibâdet olan namazda okunurdu.

Hanefîlere göre Cuma günü sefere çıkmakta beis yok. Çünkü "Cuma kimseyi yolculuğundan alıkoymaz" mealinde hadîs vardır (Mütercim).

ALTINCI BAB:
NAMAZLA İLGİLİ MESELELER

Nâdir tesadüf edilen meseleleri fıkıh kitaplarında anlattık. (Burada umumî meselelerden bahsedeceğiz.)

1. MESELE:
NAMAZDA AMEL-İ KALÎL

Namaz kılarken namaz ile alâkalı olmayan, amel-i kalîl -azıcık işler- her ne kadar namazı bozmazsa da, zarûretsiz yapılırsa mekrûhtur. Zarûret, önünden geçenlere mâni olmak ve[72] kendisinden korkulan akrep gibi muzır şeyleri bir veya iki darbede öldürmek gibi eğer (bir rükünde) üç darbe olursa, amel-i kesîr -çok iş- olduğu için namazı bozar.[73] Bit, pire gibi şeyler kendisine eziyet veriyorsa onları da alıp atabilir. Gidişen yerini kaşımak da aynıdır. Çünkü kaşımazsa huzûra mâni olur. **İbn Ömer**'in namaz kılarken ezdiği pireden eli kan olmuştur. **İmam Nehâî**, kişi pireyi alır atar veya öldürürse de beis yoktur demiştir. **İbn Müseyyeb:** Pireyi alır ezer ve atar, Mücahid: Eziyet vermiyorsa ilişmez, ısırıyorsa ısırmayacak kadar ezer ve sonra atar, demişlerdir. Bu ise bir ruhsattır. Yoksa az da olsa namazda, namazdan başka işlerden sakınmak lâzımdır.[74] Bu sebepten bâzıları: Sineği bile kovalamazlardı. Onunla meşgul olup da namazımı ifsad edemem, fena kimseler padişahların huzûrunda birçok eziyetler gördükleri halde hareketsiz dururken ben Allah huzûrunda bu kadar eziyete niçin tahammül etmeyeyim derlerdi. Esnediği vakit, elini ağzına koymakta beis yok ve makbul olan böyle yapmasıdır. Aksırdığı zaman lisânıyla değil, kalbiyle hamdeder. Şayet geyirirse başını kaldırmamalıdır. Ridâsı omuzlarında eğrilirse onu doğrultmamalıdır.[75] Sarığını da düzeltmemeli, bütün bunlar mekrûhtur.

2. MESELE:
NALINLAR, TERLİKLER İLE NAMAZ KILMAK

Nalınlar ile namaz kılmak bilittifak câizdir. Çıkarmasında zahmet olmadığı için çıkarması daha makbuldür. Mestler ile pabuçları çıkarmakta müşkilât olduğu için onlar bu hükümde değil, altlarında görülür necaset olmazsa onlar ile namaz kılar (ayakkabılar ile namazın câiz olduğunda ulemâ ittifak halindedir). Çünkü sahâbe ve hattâ Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sokakta ve hattâ tuvalette

giydikleri ayakkabılar ile namaz kılarlardı. İbn Kayyım diyor ki; Ahmed bin Hanbel'e bunu sormuşlar: Vallahi olur, dedi. Bâzı vesveseli insanları görürsün cenaze namazında ayakkabılarını çıkarır bin müşkilât ile cenaze namazını kılarlar. Bu, vesveseden başka bir şey değil, ancak ayakkabı altında görülen necaset olmayacak. Şâyet var ise toprağa sürtmekle temizlenir. (Yalnız yüzüne sidik damlamışsa onu yıkamak lâzımdır) (Mütercim). Nitekim Hadîste:

«صَلَّى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي نَعْلَيْهِ ثُمَّ نَزَعَ
فَنَزَعَ النَّاسُ نِعَالَهُمْ، فَقَالَ: لِمَ خَلَعْتُمْ نِعَالَكُمْ؟ قَالُوا: رَأَيْنَاكَ
خَلَعْتَ فَخَلَعْنَا، قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ جِبْرَائِيلَ
عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَانِي فَأَخْبَرَنِي أَنَّ بِهِمَا خَبَثًا فَإِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمُ
الْمَسْجِدَ فَلْيَقْلِبْ نَعْلَيْهِ وَلْيَنْظُرْ فِيهِمَا، فَإِنْ رَأَى خَبَثًا
فَلْيَمْسَحْهُ بِالْأَرْضِ وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا»

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) nalınlarıyla namaz kılarken nalınlarını çıkardı, cemâat de çıkardılar, Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

– "*Niçin nalınlarınızı çıkardınız?*" diye sordu. Cemâat:

– "Siz çıkardınız da onun için." Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

– "*Nalınlarımda pislik olduğunu Cebrail bana haber verdi de onun için çıkardım. Namaz kılacağınız zaman nalınlarınızı çevirin bakın, pislik var ise toprağa sürün temizleyin ve kılın.*" buyurdu.[76]

Hattâ bâzıları, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in "Niçin nalınlarınızı çıkardınız?" diye sormasından, nalınlar ile daha efdal olduğunu söyledilerse de bunun bir ifrat olduğu meydandadır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in onlara bunu sorması, kendisinin hangi sebepten nalınlarını çıkardığını onlara bildirmek içindi. Çünkü onların kendisine bakarak nalınlarını çıkardıklarını biliyordu.

Abdullah bin Sâib[77] rivâyet etmektedir ki:

«أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلَعَ نَعْلَيْهِ»

"*Peygamber Efendimiz* (s.a.v.) (namazda) *nalınlarını çıkardı.*"[78]

Görülüyor ki, Peygamberimiz (s.a.v.) nalınlar ile kıldığı gibi, nalınları çıkararak da kılmıştır. Her iki şekil de câizdir. Ayakkabılarını çıkardığı zaman, cemâate mâni olacak şekilde sağa veya soluna koymamalıdır. Hattâ huzûrunu bozmaması için arkada da bırakmamalı, mümkünse ön tarafında ve gözünün önüne koymalıdır. Belki de nalınlar ile namazı efdal kabul eden, bunu kasdetmiştir. Ebû Hüreyre radıyallahu anh buyuruyor ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ نَعْلَيْهِ بَيْنَ رِجْلَيْهِ»

"Sizden biriniz namaz kıldığı vakit ayakkabılarını ayaklarının arasına, önüne koysun."[79] buyurmuştur. Yine Ebû Hüreyre başka birisine: "Nalınlarını ayaklarının arasına al, başkasına eziyet etme" demiştir. Resûlullah (s.a.v.) ayakkabılarını sağ tarafına koymuştur. Fakat imam idi, binaenaleyh imam için bu mümkündür. Çünkü sağında ve solunda kimse yoktur. Evlâ olan ayaklarının önüne koymaktır. Hadîsten murad da budur. **Mut'im b. Cübeyr:**[80] "Ayakkabıları ayaklarının arasına koymak bid'attir." diyor.

3. MESELE:
NAMAZDA TÜKÜRMEK

Namaz içinde tükürmek namazı bozmaz. Çünkü amel-i kalîldir.[81] Ses çıkmazsa kelâm sayılmaz. Tükürmek harf şeklinde değildir. Ancak mekrûhtur. Lâyık olan bundan kaçınmaktır. Ancak Peygamberimiz (s.a.v.)'in müsaade ettiği şekilde tükürmelidir. Sahâbeden bâzıları rivâyet ediyorlar ki:

«أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى فِي الْقِبْلَةِ نُخَامَةً

فَغَضِبَ غَضَبًا شَدِيدًا ثُمَّ حَكَّهَا بِعُرْجُونٍ كَانَ فِي يَدِهِ وَقَالَ:

اِئْتُونِي بِعَبِيرٍ، فَلَطَخَ أَثَرَهَا بِزَعْفَرَانٍ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيْنَا وَقَالَ: أَيُّكُمْ

يُحِبُّ أَنْ يُبْزَقَ فِي وَجْهِهِ؟ فَقُلْنَا لاَ أَحَدَ، قَالَ: فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا

دَخَلَ فِي الصَّلاَةِ فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ»

"Peygamber Efendimiz (s.a.v.) (mescidde) kıble tarafında balgam gördü. Bunu görünce fevkalâde kızdı, sonra bir hurma sapıyla onu attı ve orayı kokulu sular

ile temizledikten sonra bize dönerek:

– “*Hanginiz yüzünüze tükürülmeyi sever?*” dedi. Ashab:

– “Hiç birimiz, yâ Resûlallah.” Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

– “*Siz namaz kılarken kıble ile aranızda Allâhu Teâlâ vardır.*”[82] buyurmuştur. Diğer rivâyette:

«وَاجَهَهُ اللهُ تَعَالَى فَلَا يَبْزُقَنَّ أَحَدُكُمْ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ وَلَا عَنْ

يَمِينِهِ وَلٰكِنْ عَنْ شِمَالِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيُسْرَى فَإِنْ بَدَرَتْهُ

بَادِرَةٌ فَلْيَتْفُلْ فِي ثَوْبِهِ وَلْيَقُلْ بِهِ هٰكَذَا، وَدَلَكَ بَعْضَهُ بِبَعْضٍ»

“(Namaz kılanın) karşısında *Allâhu Teâlâ vardır. Sakın kıbleye ve sağına tükürmesin, soluna veya ayaklarının altına tükürsün. Sıkı tığınız vakit elbisenize* (mendilinize) *tükürsün ve katlayın.*” buyurdu.

4. MESELE:
CEMÂATİN SAF TUTMASI

Sünnet olarak:

Cemâat bir erkek ise topukları imamdan az geride olmak üzere imamın sağında (imamdan ileri geçerse iktidâ sahih olmaz). Kadın ise erkek gibi imamın sağında durabilirse de[83] sünnete muhalif olduğu için imamın arkasında, bir erkek bir kadın ise erkek sağda, kadın erkeğin ardında durur (Erkekler iki olursa o zaman biri imamın tam ardında diğeri onun sağında olmak üzere saf tutarlar). Saf ardında tek kişinin kılması kerahetle câiz olacağından, safa sıkışamadığı takdirde saftan birisini yanına çeker.

Farz olarak:

Bir cemâat oldukları için imam ile imama uyanlar arasında irtibat sağlanacak şekilde saflar birbirine yakın olmalıdır. Eğer mescid içinde iseler (saflar muntazam olmasa da) irtibat sağlanmıştır. Çünkü mescidin hikmet-i inşası budur. Yalnız imamın hareketlerini bilmesi kifâyet eder. Hattâ Ebû Hüreyre radıyallahu anh mescidin damından imama uymuştur. Eğer cemâat hariçte yol üzerinde veya alanda olup arada başka bir bina yoksa o zaman irtibat için bir ok atımı (400 zirâ) mesafe kâfîdir. Bu mesâfeden imama uyabilir.[84] Çünkü yekdiğerinin hareketlerini görürler. Arada irtibatın şart olması, cemâat mescidin sağında veya solundaki binalarda namaz kıldığı vakittedir. Bu evlerin

kapısı camiye açılıyorsa, arası kesilmemek şartıyla camiden gelen saf doğrudan evin içerisine girmek şartıyla o saf ve o safın arkasındaki cemâatin namazı sahihtir. Fakat her ne kadar imamın önüne geçmezse de o saftan önde bulunanların namazı sahih değildir. Muhtelif binalarda da hüküm böyledir. Fakat bir bina veya arsa, sahra gibidir.

5. MESELE:
MESBÛKUN[85] NAMAZI

İmamın son rekâtına yetişen için o son rekât ilk rekâttır. İmama uyar ve imam selâm verdikten sonra kendisi devam eder. Meselâ sabah namazının ikinci rekâtında imama yetişip imam ile kunûtu yapan kimse kalkıp bir rekât daha kıldığı vakit yine kunûtu yapar. Eğer imama kıyamın ortalarında yetişmişse, duâlar ile meşgul olmaz hemen acele acele Fâtiha'yı okur. Eğer Fâtiha'yı bitirmeden imam rükûa gitti ve rükûdan doğruldu ise bu doğruluşta imama yetişeceğine kanaat getirirse yine Fâtiha'yı tamamlar. Yok yetişemeyeceğini anlarsa, bir kısmını okumakla yetinir ve imam ile devam eder.

Çünkü bu gibi hallerde Fâtiha'nın bir kısmını okumak tamamının yerine geçer. Eğer sûre okuyorsa hemen keser ve imam ile rükûa gider. Eğer imam sücûd veya teşehhüdde iken yetişmişse, (ayakta) iftitâh tekbîrini alır ve (o rekâta yetişmiş sayılmayacağı için) ikinci tekbîri almadan imama yetişir. Ama imam rükûda ise ikinci intikal tekbîrini de alır. Zîra bu bir intikaldir ki, o rekâttan sayılıyor. Yâni rükûda imama yetişen o rekâtı kılmış sayılır. Tekbîrler bu gibi aslî, yâni rekâttan sayılan intikaller içindir. Öyle rekâttan sayılmayanlar için tekbîre lüzûm yoktur.

Nitekim secdede iken imama yetişen o rekâta yetişmiş sayılamaz, onun için tekbîr de almaz. Tam tamına rükûda tumâninet hâsıl olacak. Yâni âzalar hareketten duracak şekilde imama yetişmezse, o rekâta yetişmiş sayılmaz.[86]

6. MESELE:
KAZA NAMAZLARI

Öğle namazını kılamadan ikindi vakti girerse, evvelâ öğleyi sonra ikindiyi kılar. Eğer evvelâ ikindiyi sonra da öğleyi kılarsa yine câizdir. Fakat ihtilâflı işe girmiş olur. Eğer cemâate tesadüf ettiyse, evvelâ ikindiyi sonra da öğleyi kılar. Çünkü cemâat ile kılmak daha evlâ ve daha fazîletlidir.

Eğer tek başına bir vaktin farzını kılar sonra cemâat bulursa, (farz kelimesini karıştırmadan) bu vaktin namazını kılmaya niyet ettim diyerek imama uyar. Allâhu Teâlâ dilediği gibi mahsûbunu yapar. Mâmâfih, bir kaza veya nâfileye

niyet etse de câizdir. Eğer cemâat ile kıldıktan sonra ikinci bir cemâate tesadüf ederse, bir namazı aynı şekilde ikinci defa kılmaz. Belki bu cemâatin fazîletini almak için, kazaya veya nâfileye niyet ederek imama uyar.[87]

7. MESELE:
TEMİZ OLMAYAN ELBİSEYLE
KILINAN NAMAZ

Namazı kıldıktan sonra elbisesinde pislik görene, namazı iade borç değilse de; iadesi daha evlâdır. Eğer namazda elbisesindeki necaseti fark etmişse, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in, Cebrail'in haber vermesi üzerine nalınlarını atıp bozmadan namaza devam ettiği gibi, bu zât da elbisesini çıkararak hiç bozmadan namaza devam edebilir. Fakat pisliği temizleyip yeniden kılması daha evlâdır.[88]

8. MESELE:
NAMAZIN SÜNNETLERİNDEN
BİRİNİ TERK ETMEK

Kunûtu, birinci teşehhüdü veya birinci teşehhüdde salavât-ı şerîfeleri terk eden veya kasten yapılmış olsa namazı bozan bir kusuru sehven işlese veya kaç rekât kıldığında şüphe etse daha kuvvetli ihtimali tercih eder. Bütün bu hâllerde selâmdan evvel secde-i sehiv eder. Şâyet unutup selâm vermiş ve aradan fazla zaman geçmemişse yine secde-i sehiv eder. Selâmdan sonra da olsa yaptığı secde-i sehivde abdesti bozulursa namazı bâtıl olur. Çünkü secde-i sehiv selâmdan evveldir. Onun selâmı arada unutarak verilmiş gibidir. Onunla namazdan çıkmış sayılmaz. Secde-i sehive dönmekle tekrar namaza girmiş olur. Onun için yeniden selâm vermesi lâzımdır. Binaenaleyh arada abdestini bozmakla namazı bâtıl olur. Eğer aradan epey zaman geçtikten veya mescidden çıktıktan sonra hatırlarsa secde-i sehivi kaçırmış olur.[89]

9. MESELE:
NİYETTE VESVESE

Niyette vesvesenin menşei ya akıl bozukluğu veya şer'î hükümlerde cehâlettir. Çünkü Allahü Teâlâ'nın emirlerine uymak ve ona saygı göstermek niyet bakımından başkasının emrine uymak ve başkasına saygı göstermek gibidir. Meselâ âlim, kâmil büyük bir zâtın teşrîfinde ayağa kalkmak icap ettiğine göre; **"Niyet eyledim bu zâtın fazl-ı kemâlinden dolayı, içeri girdiğinde saygı için karşısında dimdik ayakta durmaya."** derse, bu onun ahmaklığına

hamledilmez mi? Ancak o zât geldiğinde, onu görür görmez içinden doğan bir saygı hissiyle ayağa kalkarsa saygıyı yerine getirmiş olur. Şüphesiz başka maksat ve düşünce ile ayağa kalkarsa tazîm etmiş sayılmaz. Ancak Allah'ın emrine uymuş olmakta kıldığı namazın vaktini edâ ve farz olduğunu tâyin etmenin şart olması, o zâta kıyâmın hürmet olabilmesi için onun içeri girmesiyle ona karşı olup başka sebepten olmaması şart olduğu gibidir.

Eğer kalksa fakat arkasını dönse veya içeri girdikten bir müddet sonra kalksa, o zâta ihtiram göstermiş sayılmaz. (Bunun gibi, namazın da vaktinde ve tam bir huzûr içinde kılınmış olması iktiza eder ki, gereği gibi saygı olabilsin). Namaz kılacak kimsenin bunu böyle bilip niyet etmesi lâzımdır. Bunlar bir anda hatıra gelebilen şeylerdir. Uzayan bu mânâları kalbinde veya dilinde kalıplandırmaktadır. Buna da lüzûm yok.

Namazın niyetini bu şekilde anlamayanlar, aslında niyeti anlamayan kimselerdir. Çünkü namaza niyet demek, bu vakitte namaz kılmaya dâvet edildin, sen de bu dâvete icabet üzere aynı vakitte namaz kılmaya hazırlandın, demektir. Bunu anlamamak, cehalet ve ahmaklıktan başka bir şey değildir. Bu ise bir an içinde insanın kalbinde toplanır. Artık bunun üzerinde uzun zaman düşünmeye mahâl yoktur. Bir şeyin bir anda akla gelmesiyle onun teferruâtı üzerinde düşünmek arasında büyük fark vardır. Mufassal olmasa da huzûr, gaflet ve gıyâbın zıddıdır. Huzûr olduğu yerde gaflet olmaz.

Meselâ bir şeyin sonradan var olduğunu bilen kimse, onu bir anda bir ilim ile bilir. Haddi zâtında mufassal olmasa da bu ilim, birçok malûmatı içine alır. Meselâ, hâdisi sonradan var olmayı bilen, mevcudu varlığı, mâdûmu yokluğu, takaddümü teahhürü ve zamanı bilir. Ayrıca takaddümün yokluk, teahhürün varlık yâni hâdis olan şeyde yokluğun evvel varlığın sonra olduğunu bilir. Bütün bu ilimler hâdisi bilmenin içindedir. Çünkü hâdisi bilen bundan başka bir şey bilmezse ve meselâ kendisine takaddümü, teahhürü, yokluğun evvel, varlığın sonra olduğunu mâzi ve istikbale bölünen zamanı biliyor musun, diye sorulduktan bilmiyorum derse; hâdisi biliyorum iddiasını nakzetmiş ve bu dâvasında yalancı olmuş olur.

İşte vesvese, bu inceliği anlamamaktan doğar, vesveseli insan, öğlenin farzını edâ olarak vaktinde kılıyorum diye bir anda kalbinde mufassal olarak bunların lafızlarını da düşündüğü halde toplamaya çalışması, o gelen büyük zâta kıyâm edeceği anda bunları düşünmekle uğraşması gibi, fuzûlî yorgunluktur. Ve haddi zâtında muhâldir. Bunu anlayan kimsede vesvese olmaz. Allâhu Teâlâ'nın emrine uymak, niyet bakımından başkasının emrine uymak gibi olduğunu bildikten

sonra mesele kalmaz.[90]

Fakat kolaylık olsun diye bu hususu biraz daha açarak deriz ki; vesveseli insan mutlaka bütün bunları tafsîlâtıyla bilmeyi lüzumlu görüyorsa; **"Allahü Ekber"** diye alacağı tekbîrin (a)sından başlayıp (r)sinde bu niyetleri sona erdirirse kâfidir. Bunları mutlaka "Ekber"in "b" sinde bitirmiş olacak demek zulüm olur. Eğer böyle bir zarûret olsa buna dair bize bir şey intikal ederdi. Hâlbuki eskilerden böyle bir vesvese ve buna dair bir sual, bizlere kadar intikal etmemiştir. Anlaşılıyor ki niyette müsâmaha vardır. Vesveseli insanın kolayına nasıl gelirse öyle niyet eder ve bunun üzerinde fazla durmaz. Böyle yapmakla vesveseyi de azaltmış olur. Biz fetvâ kitaplarında niyet ile alâkalı mühim meseleler zikrettik. Bunları âlimlerin bilmesi faydalı, fakat câhillere kârından ziyade zararı dokunur. Onun için onları burada zikretmedik.[91]

10. MESELE:
İMAMDAN EVVEL VEYA
İMAM İLE EĞİLİP KALKMAK

İmama uyduğu için cemâat, rükû, sücûd ve diğer hareketlerde imamı geçmemeli, hattâ beraber de hareket etmeyip peşinden takip etmelidir. İmama uymanın mânâsı da budur. Eğer kasdî olarak bu hareketleri imam ile beraber yaparsa da namazı fâsid olmaz.[92] Nitekim imam ile tam yanyana duran cemâatin namazı bâtıl olmadığı gibi. (İftitah tekbîri hariç diğer rükünlerde) imamı geçerse namazının bâtıl olup olmamasında ihtilâf vardır. Duruşta imamdan öne geçenin namazı bâtıl olduğu gibi, bu hareketleri de imamdan evvel yapan kimsenin namazının butlanıyla hüküm edilebilir.[93] Belki namazın erkânı saflardan daha mühimdir. Saflarda imamdan öne geçmemeyi şart koşmak imama uymayı kolaylaştırmak ve rükünleri kolaylıkla ifa içindir. Zîra uyulan kimseye yakışan önde bulunmaktır. Artık erkân-ı salâtta imamı geçmeye mahal yoktur. Bunun için Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bunu şiddetle reddederek:

«أَمَا يَخْشَى الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ

رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ»

"İmamdan evvel ba ını kaldıran kimse, Allâhu Teâlâ'nın ba ını e ek ba ına çevireceğinden korkmaz mı?"[94] buyurmuştur. İmamdan bir rükün sonraya kalmak, meselâ, imam rükûdan kalkıp, tam itidal ile kıyam ettikten sonra rükûa

gitmek, namazı bozmaz. Fakat bu kadar sona kalmak mekruhtur. İmam secdeye gittiği halde hâlâ rükûu yapamayanların, yine bunun gibi imam ikinci secdeye gittiği halde hâlâ birinci secdeye gidemeyenlerin namazı bâtıldır:[95]

11. MESELE:
NAMAZDA GÖRÜLEN HATALARI DÜZELTMEK

Namazda görülen kusurları düzeltmek bir vazîfedir. Eğer bu hata câhilde görülmüşse onu sertlikle değil, lisân-ı münâsiple îkaz etmek gerekir. Safları düzeltmek, saf dışında kalanları safa getirmek, imamdan evvel başını kaldıranları ikaz etmek ve benzeri meseleler gibi. Bu îzahın bir zarûret olduğunu beyan etmek üzere Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«وَيْلٌ لِلْعَالِمِ مِنَ الْجَاهِلِ حَيْثُ لَا يُعَلِّمُهُ»

"Câhile öğretmediği için âlime veyl olsun. Vay o âlimin hâline."[96] buyurmuştur. **İbn Mes'ûd;** "Bir kimseyi namazında kusur ettiğini gördüğü halde onu ikaz etmeyen âlim, günâha ortaktır." buyurmuştur. **Bilâl bin Sa'd:**[97] "Hatalar gizli kaldıkça zararı yalnız sahibinedir. Fakat açığa çıkıp düzeltilmediği vakit, belâsı umûmadır." demiştir. Hadîste şöyle vârid olmuştur:

«أَنَّ بِلَالًا كَانَ يُسَوِّي الصُّفُوفَ وَيَضْرِبُ عَرَاقِيبَهُمْ بِالدِّرَّةِ»

"Bilâl safları düzeltir ve (geride kalan) ökçelere kamçı ile vururdu."[98]

Hazret-i Ömer (r.a): "Arkadaşlarınızı namazda arayın bulamadınız mı ziyâretlerine gidin. Hasta iseler geçmiş olsun deyin, sıhhatte iseler onlara darılın." buyurmuştur. Cemâati ihmâl doğru olmaz. Hattâ bâzıları cemâatten ölülerin geri kalabileceğine işaret olmak üzere camiye gelmeyenlerin kapısına tabut bırakırlardı. Mescide giren imkân nisbetinde sağ tarafı tercih etmelidir. Peygamberimiz (s.a.v.)'in zamanında herkes sağa koşardı. Hattâ Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e mescidin sol tarafı atalete uğradı dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ عَمَّرَ مَيْسَرَةَ الْمَسْجِدِ كَانَ لَهُ كِفْلَانِ مِنَ الْأَجْرِ»

"Mescidin sol tarafını îmar edene, yâni o tarafta kılanlara iki ecir var." buyurmuştur.

Sonradan gelen, safta boşluk bulmaz ve saf içinde bâliğ olmayan çocuk varsa

onu geri çeker ve yerine geçer. Umûmun muhtâç olduğu mühim meseleleri burada anlattık. İnşaallah **“Kitâbü’l-Evrâd”** da müteferrik namaz meseleleri gelecektir.

Hanefîlere göre, önünden geçenlere işaret veya tesbih ile mâni olur. El ile mâni olmaz.

Hanefîlerde “Namazda olsanız da yılan ve akrebi öldürün.” hadîsine istinâden, namaz kılarken zarar verecek yılan ve akrebi öldürmek amel-i kesîr olsa da namazı bozmaz.

Hanefî mezhebinde bir rükünde bir yerini, elini kaldırmamak şartıyla, istediği kadar kaşır. Fakat bir rükünde ayrı ayrı üç yerini kaşımaz. Bit ve pireye gelince; bir defada öldürürse zarar etmez, fakat üç defada ezerse namazın bozulma tehlikesi vardır (Mütercim).

Hanefîlere göre, paltoyu omuza atıp kılmak mekruhtur.

Ahmed ve Ebû Dâvûd, Ebû Said’den.

Kureyşî ve Mahzûmî’dir. Sahabîdir. Mekke kurrâlarındandır. Mekke’de ölmüştür.

Şüphesiz câmilere ayakkabılar ile girilmez. Fakat ayakkabılar ile de namaz kılınır. (Mütercim)

Ebû Dâvûd.

Medîneli ve Kureyşîdir. Ashâbdandır. Feth-i Mekke’de Müslüman oldu.

Amel-i kesîr namazı ifsâd eder. Fakat amel-i kesîrde ihtilâf var. Bizim mezhebin en sağlam sözü şudur: Hariçten bakan biri yaptığı işleri gördüğü vakit bu adam namazda değil derse, işte namazı bozan amel-i kesîr budur.

Müslim Câbir’den.

Hanefilere göre mahremi de olsa imâm imâmete niyet ettiyse kadın yanında kılamaz. Eğer geri gitmesini tenbîh ettiyse yalnız kadının, tenbih etmediyse hem kadın, hem de erkeğin namazları fâsittir. Ancak arada bir adam sığacak boşluk olursa zarar vermez.

Hanefîlere göre arada bir araba geçecek yol veya küçük sulu bir dere bulunursa iktida sahih değildir.

Mesbuk: Namaza sonradan yetişen musallî.

Bu meselede anlatılanlar yine tamamen Şafiî mezhebine göredir. Çünkü Hanefî cemaati, ne Fâtiha ve ne de zamm-ı sûre hiç birini okumaz, hemen imâma uyar. Hattâ imâm rükûda ise kendisi ayakta iftitâh tekbîrini alır ve hemen rükûa iner. Burada dikkat edilecek çok mühim iki nokta var; birisi iftitâh tekbîrini mutlaka ayakta dururken almaktır. Şâyet bu birinci tekbîri acele ile rükûa eğildikten sonra alırsa namazı sahih değildir. İkinci nokta o rekâta yetişmiş sayılabilmesi

için imâm rükûda iken onun da rükûa inmesi şarttır. Şâyet o inerken imâm doğrulmaya başlamış ve yolda buluşmuşlar ise o rekâta yetişmiş sayılmaz. Şart olan birinci tekbîri almaktır. İkinci yâni rükû tekbîrini ister alsın ister almasın onda beis yoktur. Çünkü Hanefîlere göre bu intikal tekbîrleri sünnettir. Bize göre tumâninet farz değildir.

Hanefîlerde, yalnız öğle ve yatsı namazlarında nafile niyetiyle imâma uyar.

Bu iki noktada da Hanefîlerin görüşü ayrıdır. Birinci maddede vakit içinde pisliği farketti ve pislik dirhem miktarı ise namazı iade eder (Şâfiîlerde pisliğin haddi yoktur.) Vakti çıktıysa iadeye lüzum yoktur. İkinci maddede mutlaka namazı iade eder.

Bu sekizinci meselede de bir kaç noktada ayrılık vardır. Evvelâ Şâfiîlerde vâcip yoktur. Onun için sünnet tâbirini kullanmıştır. İkincisi, Şâfiîlerin farz diye kabûl ettiği salavât. Hanefîlere göre sünnettir. Selâm Şâfiîlere göre farz, Hanefilere göre ise vâciptir. Bunun için sehiv secdesi hakkında Hanefî görüşünü izah zarûreti varsa da, makamın tahammülü olmadığı için mühim noktalara işaret ile iktifa edeceğiz. Hanefilere göre yukarıda saydığımız vâciplerden birisini sehven terk eder veya yerini değiştirirse, farzların arasını namazı bozmayan şeyler ile açtığı için sehiv secdesi lâzım gelir. Birinci teşehhüdde Ettehiyyât'dan fazla bir şey okunmaz. Sehven salavât okursa sehiv secdesi lâzım gelir. Selâm vereceği teşehhüdde de salavâtlar sünnettir. Namazı bozan her şey (kasten olsun sehven olsun) namazı bozar, sehev secdesi ile düzelmez. Kaç rekât kıldığında şüphe eder ve bu ilk şüphesi ise namazı yeniden kılar. Vesvese var ise zann-ı gâlibi üzerine bina eder. Sehiv secdesi yapmasa da olur. Yine Hanefilere göre sehiv secdesi selâmdan sonradır. Hattâ ekserîsi iki tarafa selâm verdikten sonra sehiv secdesi eder dediyse de, en makbulü bir tarafa selâm verdikten sonra olmasıdır. Gerek sehiv secdesi ve gerek namazda kasten abdestini bozarsa namaz bozulur. Fakat sehven bozulursa namaz bozulmaz. Hiç konuşmadan abdest alır bıraktığı yerden tamamlar. Buna rağmen iadesi daha makbuldür. İki tarafa selâm verdikten sonra namazı bozacak bir harekette bulunursa, bir daha sehiv secdesine dönmez, sünnetin terkinden sehiv secdesi lâzım gelmez.

Hanefilere göre niyette vakti ve farz veya sünneti tâyin şarttır. Fakat bu da metinde anlatıldığı şekilde hasıl olur.

Hanefilere göre niyet **"Allahü ekber"** içerisinde değil, ondan evveldir. Evvelâ içinden niyet eder. Diliyle ister söyler ister söylemez. Sonra ara vermeden o niyet üzerine hemen tekbîri alır.

Hanefî mezhebinde bütün hareketleri imâm ile yapmakta hiç bir mahzur yoktur. Hepsini imâm ile birlikte yapar.

Hanefilerde imâmdan evvel rükû ve sücûda gitmek mekruh olmakla beraber namazı bozmaz. Ancak imâm rükûa gitmeden kendisi rükûdan doğrulmuşsa, o rükû sayılmayacağından imâm ile tekrar rükûa gider. Yine namazı bozulmaz. Çünkü yaptığı iş namaz cinsindendir.

Hadîsteki "Re's-i himâr"dan gâye beyinsizlik demektir. Yoksa hakîkaten eşekbaşı değildir. Çünkü bir yandan imâma uymak, öte yandan kendi bildiğine gitmek, beyinsizlik ve eşekçe bir harekettir. Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

Böyle arkada kılanların da yine namazı Hanefîlere göre bâtıl değildir.

Sâhibü'l-Firdevs, Enes'den.

Tabiînden âbid, âlim, vâiz ve karî bir zattır. 120 Hicrîde ölmüştür.

Kaynağı bulunamamıştır.

YEDİNCİ BAB:
NÂFİLE NAMAZLAR

Bilmiş ol ki; farzlardan nâfile namazlar, sünnet, müstehab ve tetavvu olmak üzere üçe ayrılır.[99]

Sünnet: Peygamberimiz (s.a.v.)'in devamlı olarak kıldığı namazlardır. Farzların akabindeki sünnetler, kuşluk, vitir, teheccüd ve benzeri namazlar gibi. Çünkü sünnet, gidilen bir, yol demektir.

Müstehap: Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından fazîleti bildirilmiş fakat kendisinin devam ettiği nakledilmemiştir. İleride sayacak olduğumuz hafta içinde ve evden çıkarken, eve döndükte kılınan namazlar gibi.

Tetavvu: Bunların dışında kalan namazlardır. Yâni Peygamberimiz (s.a.v.)'den muayyen olarak bunlara dair bir rivâyet yok. Ancak Allah ile münâcat olmasına rağbet ederek kulun kendiliğinden kıldığı namazlardır. Tetavvu, teberrû yâni borcu olmayarak vermekten, bağıştan ibarettir.

Nâfile: Fazlalık demek olup bu üç kısım da farzlardan fazla oldukları için bunların hepsine birden "Nâfile" denilmiştir. **Nâfile**, **sünnet**, **müstehab** ve **tetavvu** lafızları bu gayeyi ifade içindir. Maksat anlaşıldıktan sonra ıstılah ve elfazda münakaşaya lüzum yoktur; bu isimlerin değişmesinde de mahzur yoktur. Bunlara dair vârid olan hadîslere ve Peygamberimiz (s.a.v.)'in devamına, rivâyetlerin sıhhatına ve şöhretlerine göre fazîlet ve dereceleri yekdiğerinden ayrılır. Bu sebepten cemâat ile kılınmaları meşru olan sünnetler, münferit kılınan sünnetlerden makbuldür. Cemâat sünnetlerinin en makbulü **bayram,**[100] **küsûf** ve **istiska** namazlarıdır. Münferit sünnetlerin efdali de vitir, sabahın sünneti ve sırasıyla revâtıb yâni muayyen vakitlerde kılınan veya farzlara tâbi olan diğer sünnetlerdir.

Yine bilmiş ol ki; sünnetler müteallikleri itibariyle ikiye ayrılır. Bir kısmı sebebe taalluk eder küsûf ve istiska namazları gibi, bir kısmı da vakte taalluk eder. Vakit ile alâkalı olan sünnetler de ayrıca yirmi dört saatin tekerrürü ile tekerrür eder. Haftanın veya senenin tekerrürüyle tekerrür eden kısımlara bölünürler ki, bunların yekûnu dört kısımdır. Şimdi bunları anlatacağız.

Yukarıda geçtiği gibi Şâfiî mezhebinde vâcip olmadığı için vâcip ile sünnetler birbirine katılmıştır.

Bilindiği üzere Hanefîlerde bayram namazının hükmü vaciptir.

BİRİNCİ KISIM:
BEŞ VAKİT NAMAZ İLE
TEKRARLANAN SÜNNETLER

24 saatte tekerrür eden sekiz sünnet vardır. Bunlardan beş tanesi beş vakit namaz ile tekerrür eden sünnetlerdir. Diğer üç tanesi de **Kuşluk**, **Evvâbîn** ve **Teheccüd** namazlarıdır.

1 - Sabahın sünneti: Bu iki rekâttır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadîsinde:

«رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا»

“Sabahın iki rekât sünneti, dünyadan ve dünyadaki bütün varlıklardan hayırlıdır.”[101]

Bunun vakti, fecr-i kâzib olan uzununa ve dikine değil, enine doğru uzayan ağartı, fecr-i sadık yani tan yerinin ağarmasıyla başlar. Bunu astronomiyi ve kamerin (ayın) 28 menzillerini bilmeyenler veya yıldızlardan hangisinin ne zaman doğacağını anlamayanlar ilk anda kolaylıkla fark edemezler. Ancak ayın iki gecesinde kamerden sabahı bulabilirler. Birincisi 26. gecedir. Bu gece ay şafak ile beraber doğar, diğeri de 12. gecedir. Bu gecede de ayın batmasıyla beraber şafak doğar. Ekseriyetle böyledir. Bâzı burçlarda bu, değişebilir. Bunu açıklamak uzun sürer. Gece ve gündüz vakitlerini anlamak için kamerin menâzilini bilmek ehemmiyetlidir. Son vakti de sabahın farzının son vakti olan güneşin doğmasıdır. Fakat sünnet olan, bu iki rekâtı farzdan evvel kılmaktır.[102] Mescide girdiği vakit farz kılınıyorsa hemen farza durur. Zîra Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلٰوةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ»

“Farza ba landığı vakit yalnız farz kılınır, nâfile kılınmaz.”[103] buyurmuştur.

İmam selâm verdikten sonra kalkar sünneti de kılar. Vakit içinde kıldığı için kaza değil, belki edâdır. Zîra onlar o vakit içinde farza tâbidir. Takdimdeki tertip, cemâate tesâdüf etmemek şartıyla sünnettir. Cemâate tesadüf edince tertip aksine döner ve edâ olarak kalırlar.[104] Müstehab olan, bu sünneti uzatmadan evde kıldıktan sonra camiye gelmektir. Camide ayrıca iki rekât tahiyetü’l-mescid

namazı kılar.[105] Sonra farza başlayıncaya kadar bekler. Sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar zikir ve fikir ile meşgul olup başka namaz kılmamak daha evlâdır.

2 - Öğlenin sünneti: Bu da altı rekâttır. Dört rekâtı farzdan evvel, iki rekât da farzdan sonra kılınır. Her ne kadar son iki rekât daha kuvvetli ise de her ikisi de sünnet-i müekkededir. Ebû Hüreyre radıyallahu anh Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den rivâyet ediyor. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ بَعْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ يُحْسِنُ قِرَاءَتَهُنَّ

وَرُكُوعَهُنَّ وَسُجُودَهُنَّ صَلَّى مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ

يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ حَتَّى اللَّيْلِ»

"Zevâlden sonra kırâat, rükû ve sücûduna riâyet ederek dört rekât namaz kılan kimse ile yetmi bin melek de kılar ve geceye kadar onun için istiğfar ederler."[106] buyurmuştur.

Bizzat Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu namazı terk etmezdi. Nitekim:

«لَا يَدَعُ أَرْبَعًا بَعْدَ الزَّوَالِ يُطِيلُهُنَّ وَيَقُولُ: إِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ

تُفْتَحُ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ فَأُحِبُّ أَنْ يُرْفَعَ لِي فِيهَا عَمَلٌ»

"Zevalden sonra dört rekât namazı hiç terk etmez ve uzatarak kılardı. Bu saatte gök kapıları açıktır. İsterim bu anda benim de amelim ref olsun."[107] buyurduğu söylenmiştir.

Bu hadîsi tek olarak Ebû Eyyüb el-Ensârî rivâyet etmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in zevcesi Ümmü Habîbe radıyallahu anhanın Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den rivâyet ettiği:

«مَنْ صَلَّى فِي كُلِّ يَوْمٍ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً غَيْرَ الْمَكْتُوبَةِ بُنِيَ

لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ: رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ، وَأَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ،

وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْعَصْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ»

"Her gün farzlardan ba ka on iki rekât sünnet kılan kimseler için cennette bir ev in a edilir. (Onlar) İki rekât sabahtan evvel, dört rekât öğleden evvel, iki rekât öğleden sonra, iki rekât ikindiden evvel ve iki rekât da ak amdan sonra kılınan sünnetlerdir."[108] buyurmuştur.

İbn Ömer radıyallahu anh Peygamberimiz (s.a.v.)'den her gün on rekât namaz öğrendim, dedi ve sabahın iki rekât sünneti müstesna diğerlerini aynen saydı. Sabah vaktinde Peygamberimiz (s.a.v.)'in yanına kimse girmezdi. Ancak hemşirem Hafsa radıyallahu anha Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in evinde iki rekât kıldığını da bana söyledi, dedi. Ve İbn Ömer, hadîsinde öğleden evvel iki yatsıdan sonra da iki rekât diye anlattı. Bu sûretle öğleden evvel iki rekât aynı vakitte kılınan dört rekâttan daha kuvvetli oldu.

Bunun vakti de zevâli müteakiptir. Zeval, dik duran cisimlerin gölgesinin şarka dönmesiyle bilinir. Güneşin ilk doğuşunda, cisimlerin gölgesi batıya doğru uzanır. Güneş yükseldikçe gölge küçülür, tam tepeye gelip gün ortalanınca gölge kaybolur. Güneş alçalmaya başlayınca, bu sefer doğu tarafından gölge büyümeye başlar. İşte o zaman öğlenin vakti girmiş olur. İlm-i ilâhîde zevâl, bundan evvel olduğu muhakkaktır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Cebrail'e; "Güneş zevâle geldi mi?" diye sordu. Cebrail "Hayır, evet." diye cevap verdi. Peygamberimiz (s.a.v.): "Bu nasıl cevap?" diye sorunca Cebrail; "Ben sana "Evet, hayır" deyinceye kadar felek elli bin fersah mesafe kat etti." diye cevap vermiştir. Fakat şer'î teklifler görülen şeylere taalluk eder. Gölgenin diğer kısmı kışın uzar, yazın kısalır, en uzun (Ocak ayının 29.) güneş (8. burç olan) "Cedy = Oğlak Burcu"na girdiği vakittir. En kısa gölge güneş 31 Haziran'da (dördüncü burç olan) "Seretan = Yengeç Burcu"na girdiği vakittir. Bunlar muvâzene ve kademler ile bilinir.

Hakikî zevâli bulmakta, becerebilenler için en yakın yollardan birisi gece vakti Kutb-ı Şimâlî"yi mülâhaza etmektir. Bu bir yıldız değil, "Oğlak"tan sonra gelen felekten bir noktadır. Dümdüz ve dört köşedir. Hattâ kutuptan taş düşecek olsa tam iki köşesinin üzerine düşecek şekildedir. Yâni hiç bir tarafa meyli olmamak üzere bir köşesi kutup tarafında yeryüzüne dümdüz ve dört köşe bir levha koyar, sonra kutup tarafından dümdüz bir direk diker. Öyle ki evvelâ gölgesi garba düşer, sonra şarka döner ve şark ile garp köşelerine muvazi olur. Ne zaman ki, garba meyli tükenirse tam istiva zamanıdır. O hattan şark tarafına meyl ettiği vakit zevâl vaktidir. İşte bu zevâl vaktine yakın görülür. Sonra o gölge şarka doğru o direk kadar uzanınca ikindi vakti olur. İşte erbabı için lüzumlu olan ilm-i heyetten bu kadarını herkesin bilmesinde beis yoktur.

3 - İkindinin sünneti: Bu da ikindinin farzından evvel dört rekâttır. Ebû

Hüreyre radıyallahu anh Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’den:

«رَحِمَ اللّٰهُ عَبْدًا صَلّٰى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا»

“Allah o kula rahmet etsin ki, ikindiden evvel dört rekât namaz kılmı tır.”[109] buyurduğunu rivayet etmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v.)’in bu duâsına nail olmak maksadıyla bu namaz müekked bir müstehab kabul edilmiştir. (Hanefîlere göre gayr-i müekked bir sünnettir). Zîra Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in duâsı elbette karîn-i icabettir. Ancak Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bu ikindinin sünnetine öğlenin ilk sünneti gibi devam etmemiştir.

4 - Akşamın sünneti: Akşamın farzından sonra kılınan iki rekât sünnettir. Bunda hiç bir şekilde ihtilâf yoktur. Akşamın farzından evvel ezan ile kamet arasında kılınan diğer iki rekât sünnete gelince; bu da Ubeyy bin Kâ’b, Ubâde bin Sâmit, Ebû Zerr, Zeyd bin Sâbit ve diğer bâzı sahabiden rivâyet edilmiştir. Ubâde ve başkaları diyor ki:

«كَانَ الْمُؤَذِّنُ إِذَا أَذَّنَ لِصَلَاةِ الْمَغْرِبِ ابْتَدَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ

اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّوَارِيَ يُصَلُّونَ رَكْعَتَيْنِ»

“Ak am ezanı okunduğu vakit Peygamber (s.a.v.)’in ashabı direklerin arkasına geçer iki rekât sünnet kılarlardı.”[110]

Diğer bâzıları da:

«كُنَّا نُصَلِّي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ حَتّٰى يَدْخُلَ الدَّاخِلُ

فَيَحْسَبُ أَنَّا صَلَّيْنَا فَيَسْأَلُ: أَصَلَّيْتُمُ الْمَغْرِبَ؟»

“Biz ak amın farzından önce iki rekât namaz kılardık. Hattâ dı arıdan gelen üphelenir ve bize namazı kıldınız mı, diye sorardı.”[111] demişlerdir.

Bu da Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in:

«بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلٰوةٌ لِمَنْ شَاءَ»

“Her iki ezan yâni ezan ile kamet arasında dileyen için namaz vardır.”[112] hadîsinin

şümûlüne girer. Ahmed ibn-i Hanbel bu namazı kılardı. İnsanlar kendisini takip edince vazgeçti. Niçin kılmıyorsun diye sorduklarında, "kimse kılmadığı için" diye cevap vermiş. "Kimsenin görmediği yerde kılınırsa daha iyi olur." demiştir. [113]

AKŞAMIN VAKTİ

Akşamın ilk vakti, batı tarafında dağ olmayıp arazi düz olduğu yerlerde güneşin batmasıyladır. Dağlık yerlerde doğu tarafının kararmasıyladır (Yâni memleketimizde akşam vaktini açık havalarda doğuya bakmak sûretiyle anlarız. Kızarıklık ufuktan iki mızrak boyu yükselirse yâni bu kadar kısmı kararınca akşamın vakti girmiş olur). Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَاهُنَا وَأَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَاهُنَا فَقَدْ أَفْطَرَ

الصَّائِمُ»

" arktan karanlık basıp garptan güne battığı vakitte oruçlu iftar eder."[114] buyurmuştur.

Her ne kadar kırmızı şafak kaybolmadan kılınan akşam namazı edâ ise de kerâhetle câiz olacağından, vakit olur olmaz başka şey ile meşgul olmadan akşam namazını kılmak daha makbuldür. **Hazret-i Ömer** radıyallahu anh bir defasında yıldızlar parlayıncaya kadar akşam namazını tehir ettiği için bir kölesini azat etmiştir.

5 - Yatsının sünneti: Yatsıdan sonra kılınan dört rekât sünnettir. Hazret-i Âişe radıyallahu anhadan:

«كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بَعْدَ الْعِشَاءِ

الْآخِرَةِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ يَنَامُ»

"Peygamber Efendimiz (s.a.v.) *yatsıdan sonra dört rekât kılar da öyle uyurdu."*[115] buyurmuştur.

Bâzı ulemâ bütün bu rivâyetlerden, farzlar gibi nâfilelerin de on yedi rekât olduğunu kabûl etmişlerdir. İki sabahtan önce, dört öğleden evvel, iki öğleden sonra, dört ikindiden evvel, iki akşamdan sonra, üç de yatsıdan sonraki vitir namazıdır. Bu husûsta vârid olan hadîsleri duyduktan sonra artık tâyin ve takdîrin mânâsı yoktur. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«اَلصَّلٰوةُ خَيْرُ مَوْضِعٍ فَمَنْ شَاءَ أَكْثَرَ وَمَنْ شَاءَ أَقَلَّ»

"Namaz hayırlı bir mevzûdur. Dileyen arttırır, dileyen eksiltir."[116] buyurmuştur.

Herkesin ihtiyarı, hayra hevesi nisbetindedir. Anlaşıldı ki bunların bâzıları bâzılarından kuvvetlidir. Hele kuvvetli olanları terk etmemek lâzımdır. Hassaten farzlar, ancak nâfileler ile kemâle erer. Sünnetlere devam etmeyenin farz namazlarının eksik kalacağından korkulur.

6 - Vitir namazı: Enes bin Mâlik radıyallahu anh:

«كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوتِرُ بَعْدَ الْعِشَاءِ بِثَلَاثِ

رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي الْأُولٰى سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلٰى، وَفِي الثَّانِيَةِ

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَفِي الثَّالِثَةِ قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ»

"Peygamber Efendimiz (s.a.v.) yatsıdan sonra üç rekâtlı vitir (tek rekâtlı) namaz kılardı. Birinci rekâtta "Sebbihi'sme Rabbike'l-â'lâ", ikincide kâfirûn, üçüncüde ise İhlâs sûrelerini okurdu."[117] demiştir.

Yine haberde gelmiştir ki:

«أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْوِتْرِ رَكْعَتَيْنِ

جَالِسًا وَفِي بَعْضِهَا مُتَرَبِّعًا»

"Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.) vitirden sonra oturarak veya bağdaş kurarak iki rekât namaz kılardı."[118] Diğer bâzı haberlerde:

«إِذَا أَرَادَ أَنْ يَدْخُلَ فِرَاشَهُ زَحَفَ إِلَيْهِ وَصَلَّى فَوْقَهُ رَكْعَتَيْنِ

قَبْلَ أَنْ يَرْقُدَ، يَقْرَأُ فِيهِمَا إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ، وَسُورَةَ

التَّكَاثُرِ، وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرٰى قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ»

"Peygamber Efendimiz (s.a.v.), yatmadan önce yatağa yaklaşarak yatak üzerinde iki rekât namaz kılar ve sonra yatardı. Birinci rekâtta "İzâ zülzile", ikincide "Elhâkümü" veya "Kâfirûn" sûrelerini okurdu."[119]

Vitir namazını, iki selâm ile ayrı ayrı ve bir selâm ile bir arada kılmak câizdir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir rekâtlı, üç rekâtlı ve beş rekâtlı vitir namazı kılmış ve hattâ böyle tek rekâtlı olarak on bir rekâta kadar kılmıştır. On üç rekât kıldığı rivâyeti şüphelidir. "Şâz olarak gelen bir rivâyette de on yedi rekât kıldığı söylenir." Anlattığımız bu tek rekâtlı namazlar, onun gece namazı idi. Buna "teheccüd" denir ki, sünnet-i müekkededir. "**Kitâbü'l-Evrâd**"da fazîleti anlatılacaktır.

Efdaliyetinde ihtilâf edilmiştir. Bâzıları yalnız bir rekât olması yâni iki selâm ile üç rekât kılmak daha fazîletlidir. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in bir rekâtlı namaza devam ettiği sâbittir, dediler. Diğer bâzıları da muhalefetten kurtarmak için üç rekâtta bir selâm daha efdaldir dediler. Bilhassa imam olduğu vakitte. Çünkü cemâatte tek rekâtı kabul etmeyenler bulunabilir. Eğer bir selâm ile üç rekâtı kılacaksâ "vitir" yâni tek rekâtlı namaz kılmaya niyet eder ve namaz sahih olur. Zîra "vitir" demenin şartı ya bir tane olmaktır veyahut bütün rekâtları tekleştirmektir. Hâlbuki farzı tekleştirmiş, yâni akşam namazını üç rekât kılmıştır. Yatsıdan evvel vitir kılsa, hadiste:

«خَيْرٌ لَهُ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ»

"Dünya nîmetlerinden hayırlı."[120] olduğu bildirilen fazîleti ihraz etmiş olamaz. Yoksa bir rekât her vakitte sahihtir. Yatsıdan evvel sahih olmaması yâni o fazîleti ihraz etmemesi, icmâa muhalif olması bakımındandır.

Ayrı ayrı kılacağı vakit ilk rekâtın niyetinde düşünülür. Eğer vitir niyet ederse tek değil, eğer teheccüd veya yatsının sünneti diye niyet ederse o zaman vitirden sayılmaz. Fakat yine en doğrusu, üçüne birden vitir diye niyet ettiği gibi, bu ikiye de vitir niyet etmesidir. Çünkü vitirin iki mânâsı vardır. Birisi bizatihi tek olan, diğeri de sonra gelen ile tek olmak için başlanandır. Binâenaleyh üçün tamamı tektir. İki rekât ise üçün parçasıdır. Ancak ikide selâm verilen namazın vitir olması, kılınacak olan üçüncü rekâta bağlıdır. Onu kılmaya azimli ise evvelki iki rekâta, vitir diye niyet edebilir. Ayrı kıldığı üçüncü rekât hem bir tane tek ve hem de evvelki ikiyi tekleştirmeye selâhiyetlidir. Evvelki ne tekdir ve ne de başkasını tekleştirebilir. Ancak kendileri tekleştirilirler. Lâyık olan vitir, gecenin son namazı olmalıdır. Bunun için teheccüdden sonra kılınmalıdır. **"Tertîbü'l-Evrâd"** kitabında vitir ve teheccüdün tertîb ve fazîletleri anlatılacaktır.[121]

7 - Kuşluk namazı: Buna devam etmek azîmet ve fazîlettir. Ekser rivayetler sekiz rekât olduğunu göstermektedir. Hazret-i Ali (r.a.)'nin hemşîresi

Ümmühânî radıyallahu anhadan:

«أَنَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الضُّحَى ثَمَانِيَ رَكَعَاتٍ

أَطَالَهُنَّ وَحَسَّنَهُنَّ»

"Aleyhissalâtü vesselam Efendimiz kuşluk namazını sekiz rekât olarak hem uzatır ve hem de güzelce kılardı."[122] demiştir.

Bu miktar, başkasından rivâyet edilmiş değildir. Hazret-i Âişe radıyallahu anhadan:

«إِنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الضُّحَى أَرْبَعًا وَيَزِيدُ

مَا شَاءَ اللهُ سُبْحَانَهُ»

"Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz kuşluğu dört rekât kılar ve Allâhu Teâlâ'nın dilediği kadar da ziyâde ederdi."[123] rivâyet edilmiş ve fazlası tâyin edilmemiştir. Yâni mutâdı dört rekât idi. Bundan eksik kılmaz ve bâzen de artırırdı. Müfred bir hadîste:

«إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ
يُصَلِّي الضُّحَى سِتَّ رَكَعَاتٍ»

"Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz kuşluğu altı rekât kılardı."[124] diye rivâyet edilmiştir.

Kuşluk namazının vakti: Hazret-i Ali radıyallahu anh'den:

«أَنَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الضُّحَى سِتًّا فِي وَقْتَيْنِ،

إِذَا أَشْرَقَتِ الشَّمْسُ وَارْتَفَعَتْ قَامَ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَهُوَ أَوَّلُ

الْوِرْدِ الثَّانِي مِنْ أَوْرَادِ النَّهَارِ كَمَا سَيَأْتِي وَإِذَا انْبَسَطَتِ الشَّمْسُ

وَكَانَتْ فِي رُبْعِ السَّمَاءِ مِنْ جَانِبِ الشَّرْقِ صَلَّى أَرْبَعًا»

"Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz iki vakitte olmak üzere altı rekât kuşluk

namazı kılardı. Birincisi güneş parlayıp yükseldiği vakit kalkar iki rekât kılardı. Bu, gündüzdeki iki virdinin birincisidir. Sonra güneş iyice yayılıp semânın dörtte birine yükseldiği vakit, dört rekât daha kılardı."[125] buyurmuştur.

Birincisi, güneş bir mızrak boyu miktârı yükseldiği, ikincisi de dörtte bir nisbetinde yükseldiği, ikindi vakti karşılığı idi. Çünkü ikindi vakti de gündüzün dörtte üçü geçtikten sonradır. Öğle gündüzün ortasında, kuşluk da sabah ile öğle arasındadır. İkindi öğle ile akşam arasında olduğu gibi. Bu vakitler, vakitlerin efdalidir. Güneşin yükselmesinden zevâlin evveline kadar kuşluk vaktidir.

8 - Evvâbîn namazı: Akşam ile yatsı arasını ihyâ etmek bu da sünnet-i müekkededir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in bu arada altı rekât kıldığı rivâyet olunmaktadır.[126] Bu namazın da büyük fazîleti vardır. Denildi ki Allâhu Teâlâ'nın:

«تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ»

"Vücûtları yataklardan uzaklaşır." (Secde sûresi, 32/16) âyetinden muradı budur. Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den rivâyet olundu ki:

«أَنَّهُ مَنْ صَلّٰى بَيْنَ الْمَغْرِبِ والْعِشَاءِ فَإِنَّهَا مِنْ صَلٰوةِ الْأَوَّابِينَ»

"Kim ki ak am ile yatsı arasında namaz kılarsa, i te o evvâbîn (Allah'a dönenlerin) *namazıdır."*[127] Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ عَكَفَ نَفْسَهُ فِيمَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فِي مَسْجِدِ

جَمَاعَةٍ لَمْ يَتَكَلَّمْ إِلَّا بِصَلَاةٍ أَوْ بِقُرْاٰنٍ كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ

يَبْنِيَ لَهُ قَصْرَيْنِ فِي الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ كُلِّ قَصْرٍ مِنْهُمَا مِائَةُ عَامٍ

وَيَغْرِسَ لَهُ بَيْنَهُمَا غِرَاسًا لَوْ طَافَهُ أَهْلُ الْأَرْضِ لَوَسِعَهُمْ»

"Ak am namazını, cemâatle namaz kılınan bir mescidde cemâatle kıldıktan sonra dünya kelâmı konu madan yalnız Kur'ân ve namaz ile yatsıyı bekleyerek (yine cemâatle kılıp) *ayrılan kimse için Allâhu Teâlâ'nın cennette, her biri yüz senede dola ılamayan iki kasr ile, aralarında bütün dünya halkını içine alacak derecede geni bahçe in a ettirtmesine hak kazanmı tır."*[128]

Bu evvâbîn namazının diğer fazîletleri **“Kitâbü’l-Evrâd”**da inşâallah gelecektir.

Müslim. Aişe’den.

Hanefilere göre sabahın sünneti mutlaka farzdan evvel kılınır. Hattâ uyanamayıp kuşluğa kalan sabah namazlarında önce sünnet, sonra farz kılınır. Farzdan sonra sünnet kılınmaz. Öğle vakti girdikten sonra sünnet hiç kılınmaz.

Hanefilere göre saf arasına girmemek şartıyla, arkada ve direklerin gerisinde, hattâ ikinci rekâtın rükûuna ve bir rivâyette de teşehhüdüne yetişeceğini aklı keserse yine sünneti kılar. Sonra farza uyar. Çünkü farzdan sonra sabahın sünneti kılınmaz. Müslim rivâyet etmiştir.

Hanefilere göre farzdan sonra sabahın sünneti kılınmaz.

Hanefilere göre sabahın ilk vakti girdikten sonra nafilelerden yalnız sabahın sünneti kılınır, başka nafile kılınmaz.

Abdülmelik b. Habib, İbn Mes’ûd’dan.

Ahmed ve Tirmizî benzerini rivâyet etmişlerdir.

Neseî.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Hibbân, İbn Ömer’den.

Buharî ve Müslim, Enes’ten.

Müslim, Enes’ten.

Buhâri ile Müslim, Abdullah b. Mağfel’den.

Ebû Hanîfe Bezzar’ın Müsned’indeki rivayete dayanarak akşamın farzından evvel sünnet yoktur, dedi.

Buhârî ile Müslim, Hz. Ömer’den.

Ebû Dâvûd.

Ahmed ve İbn Hibbân, Ebû Zerr’den.

Tirmizı ve Neseî, İbn Abbas’tan.

Müslim. Âişe’den.

Beyhâkî, Ebû Umâme’den.

Ebû Dâvûd. Tirmizî.

Hanefîlere göre bir rekâtlı namaz olmaz. Üç rekâtlı vitir bir arada ve bir selâm ile kılınır ve kunut okunur.

Buhârî ve Müslim.

Müslim.

Hâkim.

Tirmizî ve Neseî, Ali’den.

Hanefîlere göre iki rekâtı sünnet-i müekkede, diğer dört rekâtı evvâbîn namazıdır.

İbnü'l-Mübârek "Er-Rakaik"de.
Ebü'l-Velîd es-Saffar.

İKİNCİ KISIM:
HAFTANIN GÜNLERİNDE KILINAN NAMAZLAR

Gündüzlerinde kılınan namazlar:

1 - Pazar:

Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den:

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ الْأَحَدِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ
بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَآمَنَ الرَّسُولُ مَرَّةً كَتَبَ اللهُ لَهُ بِعَدَدِ كُلِّ
نَصْرَانِيٍّ وَنَصْرَانِيَّةٍ حَسَنَاتٍ، وَأَعْطَاهُ اللهُ ثَوَابَ نَبِيٍّ، وَكَتَبَ
لَهُ حَجَّةً وَعُمْرَةً، وَكَتَبَ لَهُ بِكُلِّ رَكْعَةٍ أَلْفَ صَلَاةٍ، وَأَعْطَاهُ
اللهُ فِي الْجَنَّةِ بِكُلِّ حَرْفٍ مَدِينَةً مِنْ مِسْكٍ أَذْفَرَ»

"Pazar günü dört rekât namaz kılıp her rekâtında Fâtiha ile "Amene'r-Resûlü"yü birer kere okuyan kimseye Allâhu Teâlâ, Nasranî kadın ve erkeklerin sayısı kadar iyilik yazar. Bir Peygamber sevabı verir, onun için bir hac ve bir umre yazar. Her rekâtına bin namaz yazar ve her harfine cennette misk-i ezferden ehir verir."[129]

Hz. Ali bin Ebî Tâlib kerremallahü vechehü'den rivâyet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«وَحِّدُوا اللهَ بِكَثْرَةِ الصَّلٰوةِ يَوْمَ الْأَحَدِ فَإِنَّهُ سُبْحَانَهُ وَاحِدٌ
لَا شَرِيكَ لَهُ، فَمَنْ صَلَّى يَوْمَ الْأَحَدِ بَعْدَ صَلٰوةِ الظُّهْرِ أَرْبَعَ
رَكَعَاتٍ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ وَالسُّنَّةِ، يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ
وَتَنْزِيلَ السَّجْدَةِ، وَفِي الثَّانِيَةِ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَتَبَارَكَ الْمُلْكِ،
ثُمَّ تَشَهَّدَ وَسَلَّمَ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ أُخْرَيَيْنِ يَقْرَأُ فِيهِمَا

فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةَ الْجُمُعَةِ، وَسَأَلَ اللهَ سُبْحَانَهُ حَاجَتَهُ،

كَانَ حَقًّا عَلَى اللهِ أَنْ يَقْضِيَ حَاجَتَهُ»

"Pazar günü çok namaz kılmak ile Allâhu Teâlâ'yı tevhîd edin. O noksan sıfatlardan münezzeh, erîki olmayan bir vâhiddir. Kim ki pazar günü öğlenin farz ve sünnetini kıldıktan sonra (iki selâm ile) dört rekât namaz kılar, birinci rekâtında Fâtiha ve tenzîl-i secde sûresini, ikinci rekâtta Fâtiha ve sûre-i Mülk'ü okur. Te ehhüde oturup selâm verdikten sonra ayrıca iki rekât daha Fâtiha ve sûre-i Cuma ile kılarsa Allâhu Teâlâ bütün dileklerini yerine getirir."[130]

2 - Pazartesi:

Câbir'den, o da Resûlullah (s.a.v.)'dan:

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ الاِثْنَيْنِ عِنْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي

كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً، وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً، وَقُلْ هُوَ اللهُ

أَحَدٌ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً مَرَّةً، فَإِذَا سَلَّمَ اسْتَغْفَرَ اللهَ عَشْرَ مَرَّاتٍ

وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ مَرَّاتٍ، غَفَرَ

اللهُ تَعَالَى لَهُ ذُنُوبَهُ كُلَّهَا»

"Pazartesi ku luk vakti, her rekâtında birer kere Fâtiha, İhlâs ve Muavvizeteyn okumak sûretiyle iki rekât namaz kılıp selâm verince on istiğfar ve on salavât getiren kimsenin, Allâhu Teâlâ bütün günâhlarını bağı lar."[131]

Enes bin Mâlik, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den:

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ الاِثْنَيْنِ اِثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ

فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً، فَإِذَا فَرَغَ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللهُ

أَحَدٌ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَاسْتَغْفَرَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مَرَّةً، يُنَادَى بِهِ يَوْمَ

الْقِيَامَةِ: أَيْنَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ؟ لِيَقُمْ فَلْيَأْخُذْ ثَوَابَهُ مِنَ اللهِ عَزَّ

وَجَلَّ. فَأَوَّلُ مَا يُعْطَى مِنَ الثَّوَابِ أَلْفُ حُلَّةٍ وَيَتَوَّجُ وَيُقَالُ

لَهُ: ادْخُلِ الْجَنَّةَ، فَيَسْتَقْبِلُهُ مِائَةُ أَلْفِ مَلَكٍ مَعَ كُلِّ مَلَكٍ هَدِيَّةٌ

يُشَيِّعُونَهُ حَتَّى يَدُورَ عَلَى أَلْفِ قَصْرٍ مِنْ نُورٍ يَتَلَأْلَأُ»

"Kim ki Pazartesi günü on iki rekât namaz kılar ve her rekâtında Fatiha ve Ayet-el Kürsî'yi birer defâ okuyup bitirince 12 İhlâs okur ve 12 kere istiğfar ederse, kıyâmet günü "Falanca nerede? Gelsin, sevabını alsın!" diye çağırılır. Verilecek ilk mükâfat bin elbise ve bin taçtır. "Buyur cennete!" denilir. Ellerinde hediyeleri olduğu halde yüz bin melek kendisini istikbâl eder. Tâ ki parlak nûrdan mamûl bin kö küne gidinceye kadar."[132]

3 - Salı:

Yezid-i Rekkâşî, Enes bin Mâlik radıyallahu anh'den, Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ الثُّلَاثَاءِ عَشْرَ رَكَعَاتٍ عِنْدَ انْتِصَافِ النَّهَارِ

-وَفِي حَدِيثٍ آخَرَ: عِنْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ- يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ

فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً، وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ

مَرَّاتٍ، لَمْ تُكْتَبْ عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ إِلَى سَبْعِينَ يَوْمًا، فَإِنْ مَاتَ

إِلَى سَبْعِينَ يَوْمًا مَاتَ شَهِيدًا وَغُفِرَ لَهُ ذُنُوبُ سَبْعِينَ سَنَةً»

"Salı günü gündüzün ortasında veya güne yükseldikte kim ki her rekâtında bir
ş *Fâtiha, bir Âyet-el Kürsî ve üç İhlâs okumak sûretiyle on rekât namaz kılarsa, yetmi gün*
ş *defterine günâh yazılmaz. Bu yetmi gün içinde ölürse ehîd olarak ölür ve yetmi senelik günâhı bağı lanır."*[133] buyurmuştur.

4 - Çarşamba:

Ebû İdris El-Havlânî[134] Muâz b. Cebel'den, o da Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den:

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ الْأَرْبِعَاءِ اِثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً عِنْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ

يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ مَرَّةً، وَقُلْ

هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، نَادَى

مُنَادٍ عِنْدَ الْعَرْشِ: يَا عَبْدَ اللّٰهِ إِسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ فَقَدْ غُفِرَ لَكَ

مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ، وَرَفَعَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ عَنْكَ عَذَابَ الْقَبْرِ

وَضِيقَهُ وَظُلْمَتَهُ، وَرَفَعَ عَنْكَ شَدَائِدَ الْقِيَامَةِ، وَرَفَعَ لَهُ مِنْ

يَوْمِهِ عَمَلَ نَبِيٍّ»

"Kim ki Çar amba günü güne   yükselince on iki rekât namaz kılar, her rekâtında bir Fâtiha, bir Âyet-el Kürsî, üç İhlâs ve üç Muavvizeteyn okursa, ar ın altından bir münâdî: "Ey Allah'ın kulu! Geçmi günâhların bağı landı. Allah kabir karanlığı azâbını ve kıyâmetin   iddetini senden kaldırdı. Artık senin için fazla amele lüzum yok" diye çağırır ve o gün kendisi için bir Peygamber sevâbı yükselir."[135]

5 - Perşembe:

İbn Abbas'dan, Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ صَلَّى يَوْمَ الْخَمِيسِ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي

الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ مِائَةَ مَرَّةٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ

فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ مِائَةَ مَرَّةٍ، وَيُصَلِّي عَلَى

مُحَمَّدٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، أَعْطَاهُ اللّٰهُ ثَوَابَ مَنْ صَامَ رَجَبَ وَشَعْبَانَ

وَرَمَضَانَ، وَكَانَ لَهُ مِنَ الثَّوَابِ مِثْلَ حَاجِّ الْبَيْتِ، وَكَتَبَ لَهُ

بِعَدَدِ كُلِّ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ سُبْحَانَهُ وَتَوَكَّلَ عَلَيْهِ حَسَنَةً»

"Per embe günü öğle ile ikindi arasında birinci rekâtta yüz Fâtiha, yüz Âyet-el Kürsî, ikinci rekâtta yüz Fâtiha ve yüz İhlâs okuyarak iki rekât namaz kılan ve bundan sonra yüz salavât getirene Allâhu Teâlâ Recep,   aban ve Ramazan ayı oruç tutanların sevâbını

verir. Ayrıca bir hac sevabıyla Allah'a îmân edenlerin sayısınca sevâb alır."[136] buyurmuştur.

6 - Cuma:

Hazret-i Ali radıyallahu anh'den rivâyet olundu. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«يَوْمُ الْجُمُعَةِ صَلَاةٌ كُلُّهُ مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ قَامَ إِذَا اسْتَقَلَّتِ
الشَّمْسُ وَارْتَفَعَتْ قَدْرَ رُمْحٍ أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ، فَتَوَضَّأَ ثُمَّ
أَسْبَغَ الْوُضُوءَ فَصَلَّى سُبْحَةَ الضُّحَى رَكْعَتَيْنِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا
إِلَّا كَتَبَ اللهُ لَهُ مِائَتَيْ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ مِائَتَيْ سَيِّئَةٍ، وَمَنْ
صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ رَفَعَ اللهُ سُبْحَانَهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ أَرْبَعَمِائَةِ
دَرَجَةٍ، وَمَنْ صَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ رَفَعَ اللهُ تَعَالَى لَهُ فِي الْجَنَّةِ
ثَمَانَمِائَةِ دَرَجَةٍ وَغَفَرَ لَهُ ذُنُوبَهُ كُلَّهَا، وَمَنْ صَلَّى اِثْنَتَيْ عَشَرَةَ
رَكْعَةً كَتَبَ اللهُ لَهُ أَلْفَيْنِ وَمِائَتَيْ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَيْنِ وَمِائَتَيْ
سَيِّئَةٍ وَرَفَعَ لَهُ فِي الْجَنَّةِ أَلْفَيْنِ وَمِائَتَيْ دَرَجَةٍ»

"Cuma gününün hepsi namaz ve ibâdettir. Güne bir mızrak boyu yükselince abdestini güzel alıp sevâbına inanarak ve Allah'ın vereceğini dü ünerek iki rekât ku luk namazı kılan kimseye Allâhu Teâlâ iki yüz sevâb yazar ve iki yüz günâhını mahveder. Dört rekât kılana, cennette dört yüz derece, sekiz rekât kılana cennette 800 derece verir ve bütün günâhlarını mağfiret eder. 12 rekât kılana 2200 sevâb verir. Bu kadar da günâhını mahveder ve bu miktar derecesini cennette yükseltir."[137]

Nafî, ibn Ömer'den rivâyet ediyor ki Peygamber Efendimiz:

«مَنْ دَخَلَ الْجَامِعَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ
صَلوٰةِ الْجُمُعَةِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ

خمسين مرة لم يمت حتى يرى مقعده من الجنة أو يرى له»

“Cuma günü camiye girip öğle namazından evvel her rekâtında elli kere Fâtiha’yı ve İhlâsı okumak sûretiyle dört rekât namaz kılan kimse, cennetteki yerini görmeden veya bu yeri kendisine gösterilmeden ölmez.”[138] buyurmuştur.

7 - Cumartesi:

Ebû Hüreyre, Peygamber (s.a.v.)’den:

«من صلى يوم السبت أربع ركعات يقرأ في كل ركعة فاتحة

الكتاب مرة وقل هو الله أحد ثلاث مرات فإذا فرغ قرأ آية

الكرسي كتب الله له بكل حرف حجة وعمرة، ورفع له

بكل حرف أجر سنة صيام نهارها وقيام ليلها، وأعطاه الله

عز وجل بكل حرف ثواب شهيد، وكان تحت ظل عرش

الله مع النبيين والشهداء»

“Cumartesi her rekâtında bir Fâtiha, üç İhlâs okumak sûretiyle dört rekât namaz kıldıktan sonra Ayet-el Kürsî’yi okuyan kimseye, Allâhu Teâlâ her harfine bir hac bir umre ve gündüzü sâim gecesi kaim bir senelik sevâb ve yine her harfine bir ehit sevabı verir. Ayrıca (Kıyâmet günü) *Peygamberler ve ehîdler ile Ar ’ın gölgesinde olur.”*[139] buyurmuştur.

GECE İBÂDETLERİ

Pazar gecesi:

Enes bin Mâlik’den, Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«من صلى ليلة الأحد عشرين ركعة يقرأ في كل ركعة فاتحة

الكتاب وقل هو الله أحد خمسين مرة والمعوذتين مرة مرة،

واستغفر الله عز وجل مائة مرة، واستغفر لنفسه ولوالديه

مِائَةَ مَرَّةٍ، وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَةَ مَرَّةٍ،

وَتَبَرَّأَ مِنْ حَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ وَالْتَجَأَ إِلَى اللهِ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا

إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ آدَمَ صَفْوَةُ اللهِ وَفِطْرَتُهُ وَإِبْرَاهِيمَ خَلِيلُ

اللهِ وَمُوسَى كَلِيمُ اللهِ وَعِيسَى رُوحُ اللهِ وَمُحَمَّدًا حَبِيبُ اللهِ،

كَانَ لَهُ مِنَ الثَّوَابِ بِعَدَدِ مَنْ دَعَا لِلَّهِ وَلَدًا وَمَنْ لَمْ يَدْعُ لِلَّهِ

وَلَدًا، وَبَعَثَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ الْآمِنِينَ، وَكَانَ حَقًّا

عَلَى اللهِ تَعَالَى أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ مَعَ النَّبِيِّينَ»

"Pazar gecesi yirmi rekât namaz kılan ve her rekâtında Fâtiha ve İhlâsı elli kere, Muavvizeteyni birer kere okuyan ve müteakiben kendisi ve ebeveyni için yüz kere istiğfar eden ve Peygamber üzerine yüz salavât-ı erîfe getirip "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm" dedikten sonra Âdem aleyhisselâm'ın Allâhu Teâlâ'nın yaratığı ve "Safiyyi" halis kulu, İbrâhim aleyhisselâm'ın halili, Musâ aleyhisselâm'ın da kelîmi, Îsâ aleyhisselâm'ın ruhu, Muhammed aleyhisselâm'ın habîbi olduğuna ehâdet eden kimseye, Allâhu Teâlâ'ya veled isnad edenler ile etmeyenler sayısınca sevâb verilir. Kıyâmet gününde her türlü sıkıntıdan emîn olur. Peygamberler ile cennete girmeyi hak eder."[140] buyurmuştur.

Pazartesi gecesi:

A'meş[141] Enes (r.a.)'den rivâyet ediyor. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki:

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْاِثْنَيْنِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ، وَفِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ، وَفِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ عِشْرِينَ مَرَّةً، وَفِي الثَّالِثَةِ الْحَمْدُ

لِلّٰهِ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ ثَلَاثِينَ مَرَّةً، وَفِي الرَّابِعَةِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَقُلْ

هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ أَرْبَعِينَ مَرَّةً، ثُمَّ يُسَلِّمُ وَيَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ

خَمْسًا وَسَبْعِينَ مَرَّةً، وَاسْتَغْفَرَ اللّٰهَ لِنَفْسِهِ وَلِوَالِدَيْهِ خَمْسًا

وَسَبْعِينَ مَرَّةً ثُمَّ سَأَلَ اللّٰهَ حَاجَتَهُ، كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ يُعْطِيَهُ

سُؤَالَهُ مَا سَأَلَ»

"Kim ki Pazartesi gecesi, birinci rekâtta Fâtiha ve İhlâsı on kere, ikinci rekâtında 20, üçüncü rekâtında otuz, dördüncü rekâtında ise kırk kere okumak sûretiyle dört rekât namaz kılar ve selâmdan sonra 75 kere İhlâs okuyup kendisi ve anne babası için 75 kere istiğfar eder sonra Allah'tan hacetini dilerse; Allâhu Teâlâ her istediğini kendisine verir."[142]

Bu namaza, hâcet namazı derler.

Salı gecesi:

«مَنْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ

اللّٰهُ أَحَدٌ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً وَيَقْرَأُ بَعْدَ التَّسْلِيمِ

خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَاسْتَغْفَرَ اللّٰهَ تَعَالَى خَمْسَ

عَشْرَةَ مَرَّةً كَانَ لَهُ ثَوَابٌ عَظِيمٌ وَأَجْرٌ جَسِيمٌ»

"Salı gecesi her rekâtında Fatiha, İhlâs ve Muavvizeteyni on be er kere okumak sûretiyle iki rekât namaz kıldıktan sonra 15 Âyet-el Kürsî okuyup on be kere istiğfar eden kimseye büyük ecir ve mükâfatlar verilir."[143]

Hazret-i Ömer radıyallahu anh'den rivâyet olunmuş, Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الثُّلَاثَاءِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ

الْكِتَابِ مَرَّةً وَإِنَّا أَنْزَلْنَاهُ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ سَبْعَ مَرَّاتٍ، أَعْتَقَ

اللّٰهُ رَقَبَتَهُ مِنَ النَّارِ وَيَكُونُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَائِدَهُ وَدَلِيلَهُ إِلَى

الْجَنَّةِ»

"Salı gecesi her rekâtında bir Fâtiha ve yedi er kere Kadr sûresini okumak sûretiyle iki rekât namaz kılan kimseyi Allâhu Teâlâ cehennemden âzâd eder ve cennete girmesine öncülük eder."[144] buyurmuştur.

Çarşamba gecesi:

Hazret-i Fâtıma radıyallahu anha Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den rivâyet ediyor ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْأَرْبِعَاءِ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ

الْكِتَابِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ عَشْرَ مَرَّاتٍ، وَفِي الثَّانِيَةِ

بَعْدَ الْفَاتِحَةِ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ عَشْرَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ إِذَا سَلَّمَ

اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ عَشْرَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ عَشْرَ مَرَّاتٍ، نَزَلَ مِنْ كُلِّ سَمَاءٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ

يَكْتُبُونَ ثَوَابَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»

"Çar amba gecesi birinci rekâtında Fâtiha'yı ve on kere Felâk sûresini, ikinci rekâtında Fâtiha'yı ve on kere Nâs sûresini okumak sûretiyle iki rekât namaz kıldıktan sonra on kere istiğfar eden ve Peygamber üzerine on salavât getiren kimseye sevâb için her gökten yetmi bin melek gelir kıyâmete kadar sevâbını yazmakla me gul olurlar."[145] buyurmuştur.

Diğer hadîste:

«سِتَّ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَقْرَأُ بَعْدَ الْفَاتِحَةِ مَا شَاءَ اللّٰهُ وَيَقْرَأُ فِي

آخِرِ الرَّكْعَتَيْنِ آيَةَ الْكُرْسِيِّ ثَلَاثِينَ مَرَّةً وَفِي الْأُولَيَيْنِ ثَلَاثِينَ

مَرَّةً قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ يَشْفَعُ فِي عَشَرَةٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُم

وَجَبَتْ عَلَيْهِمُ النَّارُ»

"Birinci rekâtta Fâtiha ve dilediği zamm-ı sûreden sonra on İhlâs, ikinci rekâtta yine Fâtiha ve zamm-ı sûreden sonra on Âyet-el Kürsî okumak sûretiyle 16 rekât namaz kılan kimse, akrabasından azâba müstehak olmu 16 kimseye efâat edecektir."[146] buyurmuştur.

Hazret-i Fâtıma'dan, Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ صَلّٰى لَيْلَةَ الْأَرْبِعَاءِ سِتَّ رَكَعَاتٍ قَرَأَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بَعْدَ

الْفَاتِحَةِ قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ إِلٰى اٰخِرِ الْاٰيَةِ فَإِذَا فَرَغَ مِنْ

صَلٰوتِهِ يَقُولُ: جَزَى اللّٰهُ مُحَمَّدًا عَنَّا مَا هُوَ أَهْلُهُ، غُفِرَ لَهُ

ذُنُوبُ سَبْعِينَ سَنَةً وَكُتِبَ لَهُ بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ»

"Kim ki Çar amba gecesi altı rekât namaz kılar ve her rekâtında Fâtiha'dan sonra Âl-i İmrân sûresinin 26. âyetini sonuna kadar okur, namazı müteakip; "Cezallahü Muhammeden annâ bimâ hüve ehlühû." duâsını okursa, yetmi senelik günâhı bağı lanır ve cehennemden beraeti yazılır."[147]

Perşembe gecesi:

Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den rivâyet ediyor:

«مَنْ صَلّٰى لَيْلَةَ الْخَمِيسِ مَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ رَكْعَتَيْنِ

يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَاٰيَةَ الْكُرْسِيِّ خَمْسَ مَرَّاتٍ

وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ خَمْسَ مَرَّاتٍ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ خَمْسَ مَرَّاتٍ

فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ اللّٰهَ تَعَالٰى خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً

وَجَعَلَ ثَوَابَهُ لِوَالِدَيْهِ فَقَدْ أَدّٰى حَقَّ وَالِدَيْهِ عَلَيْهِ وَإِنْ كَانَ

عَاقًّا لَهُمَا وَأَعْطَاهُ اللّٰهُ تَعَالٰى مَا يُعْطِي الصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءَ»

"Per embe gecesi ak am ile yatsı arası iki rekât namaz kılıp her rekâtında Fâtiha,

Âyet-el Küsî ve Muavvizeteyni be kere okur ve namazdan sonra on kere istiğfar eder sevâbını anne ve babasına bağı larsa, onlara âsi olsa da haklarını ödemi , sıddîk ve ehîdler mertebesine yükselmi olur."[148] buyurdu.

Cuma gecesi:

Hz. Câbir diyor ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor:

«مَنْ صَلّٰى لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ
رَكْعَةً يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ
إِحْدٰى عَشْرَةَ مَرَّةً فَكَأَنَّمَا عَبَدَ اللّٰهَ تَعَالٰى اثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً
صِيَامٌ نَهَارُهَا وَقِيَامٌ لَيْلُهَا»

"Her kim Cuma gecesi ak am ile yatsı arasında 12 rekât namaz kılar, her rekâtında bir Fâtiha, on iki İhiâs okursa; gündüz oruçlu gece namazda olmak üzere on iki sene ibâdet etmi gibi sayılır."[149]

Enes radıyallahu anh, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den:

«مَنْ صَلّٰى لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ صَلَاةَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ فِي جَمَاعَةٍ
وَصَلّٰى رَكْعَتَيِ السُّنَّةِ ثُمَّ صَلّٰى بَعْدَهُمَا عَشْرَ رَكَعَاتٍ قَرَأَ فِي
كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ مَرَّةً
مَرَّةً ثُمَّ أَوْتَرَ بِثَلَاثِ رَكَعَاتٍ وَنَامَ عَلٰى جَنْبِهِ الْأَيْمَنِ وَوَجْهُهُ
إِلَى الْقِبْلَةِ فَكَأَنَّمَا أَحْيَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ»

"Cuma gecesi cemâat ile yatsının farzını ve sonra da sünnetini kıldıktan sonra her rekâtta Fâtiha, İhlâs ve Muavvizeteyn sûrelerini birer kere okumak sûretiyle on rekât kılar, ayrıca da üç rekât vitir namazını kıldıktan sonra kıbleye kar ı sağ tarafına yatıp uyursa, Kadir gecesini ihyâ etmi kadar sevâb alır."[150] rivâyet etmiştir.

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«أَكْثِرُوا مِنَ الصَّلٰوةِ عَلَيَّ فِي اللَّيْلَةِ الْغَرَّاءِ وَالْيَوْمِ الْأَزْهَرِ:

لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ وَيَوْمِ الْجُمُعَةِ»

"Nûrlu gece ve parlak günde yâni Cuma günü ve gecesinde benim üzerime çok salavât getirin." buyurmuştur.

Cumartesi gecesi:

Enes diyor ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor:

«مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ السَّبْتِ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ

رَكْعَةً بُنِيَ لَهُ قَصْرٌ فِي الْجَنَّةِ وَكَأَنَّمَا تَصَدَّقَ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ

وَمُؤْمِنَةٍ وَتَبَرَّأَ مِنَ الْيَهُودِ وَكَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ»

"Cumartesi gecesi ak am ile yatsı arasında on iki rekât namaz kılan kimseye cennette bir kö k in â edilir. Bütün mü'minlere sadaka vermi olur. Yahudilikten uzakla ır ve Allâhu Teâlâ'nın mağfiretini hak etmi olur."[151]

Ebû Mûsa el-Medhî, Ebû Hüreyre'den.

Ebû Mûsa el-Medinî.

Ebû Mûsa el- Medinî, Câbir'den.

Ebû Mûsa el-Medinî'den.

Ebû Mûsa el-Medinî'den.

Ebû'd-Derdâ'dan sonra, Şam'ın âlim, âbid ve karîlerindendir. Bâzı sahabeye yetişmiştir. Huneyn gününde doğmuş. 80 Hicrîde ölmüştür.

Ebû Mûsa el-Medinî rivâyet etmiş râvilerin sikattan olduğunu söylemişdir.

Ebû Mûsa el-Medinî.

Kaynağı bulunamamıştır.

Dârekutnî.

Ebû Mûsa el-Medinî.

Kaynağı bulunamamıştır.

Süleyman bin Mihran el-Esedî'dir. Kûfe hafızlarındandır. Kendisine "Mushaf" da denirdi. Bâzı sahabileri görmüş, yetmiş sene cemaatle iftitâh tekbîrini kaçırmamıştır. 148 Hicrîde ölmüştür.

Ebû Mûsa el-Medinî.

Ebû Mûsa bâzı musanniflerden hikâye etmiştir. Ayrıca İbn Mes'ûd da Câbir'e dört rekâtlı namaza dair bâzı hadîsler isnat etmiştir.

Buna dâir de bir kayda rastlanamamıştır.

Bu husûsta Fatıma'dan bir rivâyet bulunamamış. Yalnız Câbir'den dört rekât diye Ebû Mûsa rivâyet etmiştir. Hattâ Enes'den üç rekat rivâyeti de vardır.

Kaynağı bulunamamıştır.

Kaynağı bulunamamıştır.

Ebû Mûsa ve Ebû Mansur rivâyet etmişlerdir.

Kaynağı bulunamamıştır.

Kaynağı bulunamamıştır.

Kaynağı bulunamamıştır.

ÜÇÜNCÜ KISIM:
SENE İÇİNDE GEÇEN NAMAZLAR

Bunlar da **bayramlar, teravih, Receb ve Şaban** namazlarıdır.

A - Bayram namazları:

Bayram namazı sünnet-i müekkede[152] ve dînin şiârındandır.

Bayram namazlarında yedi şeye riâyet etmelidir.

1 - Sıra ile üç tekbîr alır, yâni:

"Allahü Ekber Allahü Ekber. Allahü Ekber kebîren velhamdülillâhi kesîran ve sübhânallahi bükreten ve esîlân. Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke lehü muhlisîne lehü'd-dîne velev kerihe'l-kâfirûn." der. Ramazan bayramında daha akşamdan tekbîre başlar. Bayram namazına kadar devam eder.[153] Kurban bayramında Arefe günü sabahleyin namazı müteakip tekbîr almaya başlar. On üçüncü günün son vaktine kadar devam eder.[154] Sözlerin en mükemmeli budur. Farz ve nâfilelerin akabinde tekbîr alır,[155] Fakat farzlarda daha kuvvetlidir.

2 - Cumada olduğu gibi bayram sabahı da her türlü temizliği yaparak iyi elbise giymelidir. Ancak çocuklara ipek giydirmemeli, kadınlar da sokağa çıkmak için süslenmemelidir.

3 - Bayrama gidiş geliş yolları ayrı olmalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) öyle yapardı. Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«يَأْمُرُ بِإِخْرَاجِ الْعَوَاتِقِ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ»

"Genç ve ya lı kadınların bayrama gelmesini emrederdi."

4 - Müstehab olan, Mekke ve Beyt-i Makdis müstesnâ, bayramı sahrada namazgâhta kılmaktır. Hava yağmurlu ise camide kılınır. Kapalı günlerde düşkünleri camide bırakıp, sağlamlar ile yüksek tekbîr alarak da sahraya çıkılır.

5 - Vaktine dikkat etmek. Bayramın vakti gün doğuşu[156] ile zevâl arasıdır. Kurbanın ilk vakti, güneş doğuşundan sonra bayram namazı kılınıp hutbesi okunacak kadar vakit geçtikten sonra başlar.[157] 13. günün akşamına kadar devam eder. Kurban kesmek için kurban bayramını erken kılmak, sadaka-i fıtrı dağıtmak için de Ramazan bayramını biraz tehir etmek müstehaptır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) böyle yapardı.

6 - Bayram namazının keyfiyeti:

Tekbîr alarak musallâya gidildikte herhangi bir nâfile namaz kılmadan ve oturmadan müezzin bayram namazı kılınacağını haber verir ve iki rekât bayram namazı kılınır. İftitah tekbîri alınıp (Veccehtü) okunduktan sonra yedi tane daha tekbîr alınır ve bu tekbîrlerin aralarında **“Sübhânallahi velhamdülillâhi velâ ilâhe illallâhü vallahü ekber”** der. Son tekbîrden sonra (Eûzü ile) Fâtiha ve (Kaf) sûresini okur. İkinci rekâtta da aynı şekilde beş tekbîr alır. Fâtiha ile (el-Kamer) sûresini okur. Bu sûretle bayram namazını kıldıktan sonra, hafif celse ile ayırdığı iki hutbeyi okur. Bayram namazını kılmayanlar sonra kaza ederler.[158]

7 - Bir koç kurban etmektir.

«ضَحَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ

وَذَبَحَ بِيَدِهِ وَقَالَ: بِسْمِ اللهِ وَاللهُ أَكْبَرُ هٰذَا عَنِّي وَعَمَّنْ لَمْ

يُضَحِّ مِنْ أُمَّتِي»

“Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz çok güzel iki koç kurban etti ve bunları bizzat kendi eliyle keserken bunların biri benim diğeri de ümmetimden kurban kesemeyenler içindir diye niyet ederek Bismillâhi Allahü Ekber dedi ve kesti.”[159]

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ رَأَى هِلَالَ ذِي الْحِجَّةِ وَأَرَادَ أَنْ يُضَحِّيَ فَلَا يَأْخُذْ مِنْ

شَعْرِهِ وَلَا مِنْ أَظْفَارِهِ شَيْئًا»

“Kurban kesecek olan kimse, Zilhicce ayı girdikten sonra kurbanın tüyünden ve tırnağından bir ey kesmemelidir.”[160]

Ebû Eyyüb-i Ensarî diyor ki:

«كَانَ الرَّجُلُ يُضَحِّي عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ بِالشَّاةِ عَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَيَأْكُلُونَ وَيُطْعِمُونَ»

“Peygamberimiz (s.a.v.)’in zamanında kişi, çoluk çocuğu için kurban keser ve hepsi beraber hem yer, hem de yedirirlerdi.”

Üç gün ve daha uzun müddetle kurbanından yiyebilir. Üç günden fazla

yemekten men edildi ise de sonra müsaade edilmiştir. Süfyân-ı Sevrî “Kurban kestikten sonra 12 ve kurban bayramından sonra da 6 rekât namaz kılmak sünnettir” dedi.[161]

B - Teravih namazı:

Bu da yirmi rekâttır, keyfiyeti meşhurdur. Her ne kadar bayram namazı kadar kuvvetli değilse de sünnet-i müekkededir. Cemâatle veya münferit kılınmasının fazîletinde ihtilâf edilmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) iki veya üç defa mescide gelerek teravihi kıldırdı. Fakat sonra gelmedi ve “*Korktum. Size borç olur, onun için gelmedim.*” buyurdular. Vahyin kesilmesiyle vâcib olmak korkusu kalmadığından Hazret-i Ömer radıyallahu anh teravihi cemâatle kıldırmaya başlamıştır. Bu sebepten ve farzlardan delîl çekmek sûretiyle cemâat de bereketli ve fazîletli olduğundan aynı zamanda yalnızlıkta tembellik, cemâatte ise bir heves ve neşat bulunduğundan cemâat daha efdaldir dediler. Diğer bâzıları da bu teravih bayram gibi bir alâmet değildir, onu Tahıyyetü’l-Mescid ve kuşluk namazı gibi kabul etmek daha evlâdır. Hâlbuki bunlar münferit kılınır. Bakarsın ki bir cemâat camiye girer ve cemâatle değil, ayrı ayrı “Tahıyyetü’l-Mescid” namazını kılarlar, demişlerdir. Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in:

«فَضْلُ صَلٰوةِ التَّطَوُّعِ فِي بَيْتِهِ عَلٰى صَلَاتِهِ فِي الْمَسْجِدِ

كَفَضْلِ صَلٰوةِ الْمَكْتُوبَةِ فِي الْمَسْجِدِ عَلٰى صَلٰوتِهِ فِي الْبَيْتِ»

“Evde kılınan nâfile namazların camide kılınan nâfile namazlar üzerine fazîleti, camilerde kılınan farzların evlerde kılınan farzlar üzerine olan fazîleti gibidir.”[162]

Ve yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in:

«صَلٰوةٌ فِي مَسْجِدِي هٰذَا أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ صَلٰوةٍ فِي غَيْرِهِ مِنَ

الْمَسَاجِدِ وَصَلٰوةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلٰوةٍ

فِي مَسْجِدِي وَأَفْضَلُ مِنْ ذٰلِكَ كُلِّهِ رَجُلٌ يُصَلِّي فِي زَاوِيَةِ

بَيْتِهِ رَكْعَتَيْنِ لَا يَعْلَمُهُمَا إِلَّا اللهُ عَزَّ وَجَلَّ»

“Benim mescidimde bir namaz, diğer mescidlerde yüz namazdan, Kâbe’de bir namaz

benim mescidimde bin namazdan hayırlıdır. Bunlardan daha hayırlısı, yalnız Allâhu Teâlâ'nın bileceği, evin bir kö esinde kılınan iki rekât namazdır."[163] hadîslerine dayanarak teravihin münferit kılınmasını efdal kabul etmişlerdir. Çünkü cemâat arasında yapmacık hareketler ve riyâ korkusu var. Fakat yalnızlıkta böyle bir tehlike yoktur. İşte teravih hakkında söylenen bunlardır. Fakat tercîh edilen görüş Hazret-i Ömer'in yaptığı gibi cemâatle kılmanın daha efdal olmasıdır.

Zîra bâzı nâfilelerde cemâat meşrû, teravih namazı ise şeair-i dinden olmaya daha lâyıktır. Cemâatte riyâya kaçmak, yalnızlıkta riyâdan korunmak, yalnızlıkta tembelleşmek cemâatin fazîletiyle alâkalı bir şey değildir. Güyâ bunun kaili demek istiyor ki; tembellik sebebiyle namazı terketmekten ise ne pahasına olursa olsun, kılması hayırlı; ihlâs ise riyâdan hayırlıdır. Biz meseleyi başka cepheden ele alabiliriz. Meselâ yalnızlıkta tembelleşip cemâatte de riya etmeyen bir adamı farzedelim. Acaba bunun yalnızlıkta mı yoksa cemâatle mi kılması daha efdal? Şimdi cemâatteki fazîleti ile yalnızlıktaki huzûru kalp ve ihlasın ziyâdeliğini düşünmek icab eder. O zaman da birini diğeri üzerine tercihte tereddüt hâsıl olur. (Binâenaleyh bu gibi tereddütlere düşmektense, her ne olursa olsun, bu namazda cemâat daha efdaldir.) Ramazan-ı şerîfin on beşinden sonra vitirde kunut müstehabtır. (Hanefîler daimâ vitirde kunût eder.)

C - Receb ayına mahsûs namaz:

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e isnat edilen bir hadîste:

«مَا مِنْ أَحَدٍ يَصُومُ أَوَّلَ خَمِيسٍ مِنْ رَجَبٍ، ثُمَّ يُصَلِّي فِيمَا
بَيْنَ الْعِشَاءِ وَالْعَتَمَةِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَفْصِلُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ
بِتَسْلِيمَةٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ مَرَّةً، وَإِنَّا أَنْزَلْنَاهُ
فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ اِثْنَتَيْ عَشْرَةَ
مَرَّةً، فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ صَلَّى عَلَيَّ سَبْعِينَ مَرَّةً، يَقُولُ:
اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِهِ، ثُمَّ يَسْجُدُ
وَيَقُولُ فِي سُجُودِهِ سَبْعِينَ مَرَّةً: سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ

وَالرُّوحِ، ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَقُولُ سَبْعِينَ مَرَّةً: رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ

وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَةً

أُخْرَى وَيَقُولُ فِيهَا مِثْلَ مَا قَالَ فِي السَّجْدَةِ الْأُولَى، ثُمَّ يَسْأَلُ

حَاجَتَهُ فِي سُجُودِهِ، فَإِنَّهَا تُقْضَى -قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يُصَلِّي أَحَدٌ هٰذِهِ الصَّلٰوةَ إِلَّا غَفَرَ اللهُ تَعَالٰى

لَهُ جَمِيعَ ذُنُوبِهِ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ وَعَدَدِ الرَّمْلِ وَوَزْنِ

الْجِبَالِ وَوَرَقِ الْأَشْجَارِ، وَيَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي سَبْعِمِائَةٍ مِنْ

أَهْلِ بَيْتِهِ مِمَّنْ قَدِ اسْتَوْجَبَ النَّارَ»

"Kim ki Receb'in ilk Per embe günü oruç tutar sonra ak am ile yatsı veya yatsı ile gecenin üçte biri arasında ve her rekâtta bir Fâtiha üç "Kadr" sûresini ve on iki İhlâs okumak ve iki rekâtta bir selâm vermek üzere on iki rekât namaz kılar, selâmdan sonra yetmi kere

"Allahümme salli alâ Muhammedini'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve alâ âlihi" der, sonra secdeye kapanır ve secdesinde yetmi kere

"Sübbûhün kuddûsün Rabbü'l-melâiketi ve'r-rûh" der, sonra ba ını kaldırır yetmi kere

"Rabbi'ğfir ve'rham ve tecâvez ammâ ta'lem" der, sonra tekrar secdeye kapanır ve birinci secdede okuduklarını aynı ekilde tekrar eder. Sonra secdede iken dilediğini isterse, bütün istekleri yerine gelir. Zîra Peygamber Efendimiz (s.a.v.) *devamla buyuruyor ki; "bu namazı kılan kimsenin, deniz köpükleri, kumlar sayısı, dağlar ağırlığı kadar, ağaçlar yaprakları sayısınca günâhı olsa da Allâhu Teâlâ bütün günâhlarını mağfiret eder ve akrabasından cehennemi hak etmi yedi yüz ki iye efâat eder.""*[164] buyurmuştur.

İşte bu namaz müstehab olan bir namazdır. Bu namaz hadd-i zâtında âhad tarikiyle rivâyet edilen ve teravih seviyesine yükselmeyen bir namaz ise de Kudüs halkı bu namaza devam ettiği için onu anlatmayı uygun buldum. Bu bahiste anlatılması ise senenin tekerrür etmesiyle, tekerrür ettiği içindir.

D - Şaban ayı namazı:

Şaban’ın on beşinci gecesi, her rekâtında bir Fâtiha ve on bir İhlâs okumak ve iki rekâtta bir selâm vermek sûretiyle yüz rekât namaz kılınır. İsterse her rekâtında Fâtiha’dan sonra yüz “İhlâs” okumak sûretiyle on rekât da kılabilir. Bu şekilde kılmak, bütün müstehab namazlarda da mervîdir. Selef, bu namazı kılar ve buna “hayır namazı” derlerdi. Hattâ bu namazı bir araya toplanıp, cemâatle de kılarlardı.[165]

Hasan-ı Basrî’den rivâyet olundu. Şöyle diyor; otuz sahabî bana haber verdi ki:

«إِنَّ مَنْ صَلَّى هٰذِهِ الصَّلٰوةَ فِي هٰذِهِ اللَّيْلَةِ نَظَرَ اللّٰهُ إِلَيْهِ سَبْعِينَ

نَظْرَةً وَقَضٰى لَهُ بِكُلِّ نَظْرَةٍ سَبْعِينَ حَاجَةً أَدْنَاهَا الْمَغْفِرَةُ»

“Bu gece bu namazı kılan kimseye Allâhu Teâlâ yetmi kere nazar eder ve her nazarında yetmi ihtiyâcını temin eder. En küçüğü günâhlarını mağfiret etmesidir.”[166] buyurmuştur.

Bayram namazı Hanefîlere göre vâciptir. Cumadaki şartlar bunda da aranır. Yalnız hutbe namazdan sonra okunur, sünnettir.

Hanefîlerde Ramazan bayramında sabahleyin yolda giderken gizli tekbîr alır, namazların peşinde tekbîr almak yoktur.

Kurban bayramında Arefe günü sabah namazından itibaren başlar ve beş gün devam eder. Beşinci gün ikindi vakti sona erer ki tam 23 vakittir. Bayrama giderken de aşikâre tekbîr alınır.

Yine Hanefilere göre yalnız farz namazlarda selâm verince tekbîr alınır, sünnetlerde yoktur.

Hanefilere göre gün doğuşundan 45 dakika sonradır. Çünkü bu arada namaz kılınmaz.

Hanefîlerde kurbanın ilk vakti, bayram namazı kılınan yerlerde namaz kılındıktan sonradır. Diğer yerlerde sabah vaktidir.

Hanefilere göre bayram namazı vâciptir. Şâfiîlerde olduğu gibi 12 tekbîr değil, fazladan 6 tekbiri vardır. Kılınış şekli şöyledir: İlk tekbîr alındıktan sonra “Sübhâneke” okunur, sonra elleri kaldırmak sûretiyle 3 tekbîr alınır, aralarında bir şey okunmaz, her tekbîrde eller salıverilir, üçüncüde bağlanır. İmâm Fâtiha ve zamm-ı sûre okur, aynı diğer namazlar gibi rükû ve sücûd edilir, ikinci rekâta kalkılır. Yine imâm Fâtiha ve bir sûre okuduktan sonra rükûa gitmeden aynı şekilde 3 kere tekbîr alır ve dördüncü tekbîr ile rükûa gidilir, ikinci rekâtta diğer namazlar gibi selâm verilir. Ve sünnet olarak hutbe okunur. Görülüyor ki, iki

rekât olan bayram namazının diğer iki rekâtlı namazlardan farkı 6 tane vâcib olarak alınan fazla tekbirdir. Bunların üç tanesi birinci rekâtın **“Sübhâneke”** si ile **“Fâtiha”**sı arasında, diğer üçü de ikinci rekâtın zamm-ı süresiyle rükûu arasındadır. Bayram namazı münferid olarak kaza edilmez.

Buhâri ve Müslim, Enes’ten.

Müslim, Ümmü Seleme’den.

Kaynağı bulunamamıştır. Hâlbuki bayramdan evvel ve sonra başka namaz kılınmadığına dair kuvvetli rivâyet vardır.

Âdem b. Ebî İyas.

Ebû’ş-Şeyh rivâyet etmiştir.

Rezin kitabında bunu irâd etti.

Mezhebimizde, Teravih’ten başka hiçbir sünnet namazı, cemâatle kılınmaz.

Hazret-i Ali’den; Şaban’ın on beşinci gününü oruç tutun, gecesinde kaim olun mealinde İbn Mâce, bir hadîs rivâyet etmiştir.

DÖRDÜNCÜ KISIM:
MUAYYEN ZAMANI
OLMAYAN NAMAZLAR

Bunlar da **husûf, küsûf, istiska, tahiyyetü'l-mescid, salât-ü vüzû** (abdest namazı)**, ezan ve kamet arasında namaz, evden çıkarken ve eve girdikte kılınan namaz** olmak üzere dokuz namazdır.

HUSÛF VE KÜSÛF NAMAZI

1 - Salât-ı Husûf (Ay tutulduğunda kılınan namâz)**:**

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadîsinde:

«إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ اٰيَتَانِ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ لَا يَنْخَسِفَانِ لِمَوْتِ

أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذٰلِكَ فَافْزَعُوا إِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ

وَالصَّلٰوةِ»

"Muşhakkak ki güne ile ay Allah'ın büyüklüğüne delâlet eden alâmetlerdir. Onlar kimsenin ölümü veya doğumu için tutulmazlar. Bunların tutulduklarını gördüğünüzde zikir ve namaz ile Allah'a iltica edin."[167] buyurmuştur.

Efendimiz (s.a.v.)'in oğlu İbrâhim öldüğü sırada güneş tutulmuştu. Bunu görenler, İbrâhim'in ölümünden dolayı tutuldu demeleri üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu hadîsi irad buyurdular.

Bu namazın keyfiyeti ve vakti:

Keyfiyeti yâni kılınış şekli:

Güneş tutulduğu vakit ister kerahet vakti olsun ister olmasın, insanlar namaza davet edilir ve imam mescidde cemâat ile iki rekât namaz kıldırır. Her rekâtta birincisi ikincisinden uzun olmak üzere iki rükû eder. Gizli olarak birinci rekâtta Fâtiha ve Bakara, ikinci rekâtta da Fâtiha ve Âl-i İmrân, üçüncü rekâtta, Fâtiha ve Nisâ, dördüncü rekâtta Fâtiha ve Mâide sûrelerini veya bu kadar âyet okur.

Her rekâtta yalnız Fâtiha veya kısa sûreler okusa da beis yoktur. Uzatmaktaki gâye açılıncaya kadar namazın devamıdır. Birinci rükûda yüz, ikincide seksen, üçüncüde yetmiş, dördüncü rükûda ise elli âyet okunacak kadar zaman bekler, sücûdlar da aynı rükûlar gibi olmalıdır. Namazdan sonra, arasında hafif celse bulunan iki hutbe okur. İnsanlara sadaka vermek, köle âzâd etmek ile emreder.

Ay tutulduğu vakitte de aynı şekli yapar. Şu kadar ki gece olduğu için salât-ı husûf da âşikâre okur.

Bu namazın vakti: ay veya güneş tutulmaya başladığı andan açılıncaya kadar devam eder. Ancak güneşin tutulması guruba tesadüf ediyorsa, batmasıyla, ayın tutulması tulûa tesadüf ediyorsa güneşin doğmasıyla namazları da sona erer. Yalnız ay tutulmuş olduğu halde gece vakti, yâni güneş doğmadan batarsa bu namazın vakti kaybolmaz. Çünkü bütün gece ayın idaresindedir. Eğer namaz kılınırken ay veya güneş açılırsa namazı kesmez, belki uzatmaz kısaca kılar. Bir rekâtta iki rükû olduğuna göre ikinci rükûa yetişen o rekâta yetişmiş sayılmaz. Çünkü asıl olan birinci rükûdur.[168]

2 - Salât-ı istiska (yağmur isteme namazı)**:**

Sulu dereler kuruduğu, yağmur damlaları kesildiği veya gözeler azalmaya başladığı vakit, imam insanlara üç gün oruç tutmak, imkân nisbetinde sadaka vermek, helâlleşmek ve tövbe ile emreder. Bu işler tamamlandıktan sonra dördüncü gün erkekler, yaşlı kadınlar ve çocuklar, bayramın aksine olarak eski ve fakat temiz elbise ile huşû ve tevâzu içinde sahraya çıkarlar. Hattâ bâzılarına göre, ihtiyâçta ortak oldukları için hayvanları da beraber çıkarırlar. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«لَوْلَا صِبْيَانٌ رُضَّعٌ وَمَشَايِخُ رُكَّعٌ وَبَهَائِمُ رُتَّعٌ لَصُبَّ

عَلَيْكُمُ الْعَذَابُ صَبًّا»

"Eğer emzikteki çocuklar, rükû eden ihtiyarlar ve kırlarda yayılan hayvanlar olmasaydı azâb-ı ilâhî sizin üzerinize yağmur gibi dökülürdü."[169] buyurmuştur.

Zımmîler de ayrı olarak çıkarlarsa men edilmezler.[170] Sahrada geniş bir yerde toplandıklarında cemâate, namaz kılınacak diye haber verilir ve tekbîrsiz olarak bayram namazı gibi iki rekât namaz kılınır. Sonra yine arasında hafif celse ile iki hutbe okunur. Hutbenin ağırlık noktasını istiğfar teşkil etmeli. İkinci hutbenin yarısından sonra tefe'ül için, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yaptığı gibi cübbesini ters çevirerek kıbleye dönmeli ve cemâat de böyle yapmalı. Bundan sonra herkes gizlice duâ etmelidir. Sonra imam tekrar cemâate dönerek:

«اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ أَمَرْتَنَا بِدُعَائِكَ وَوَعَدْتَنَا إِجَابَتَكَ فَقَدْ دَعَوْنَاكَ

كَمَا أَمَرْتَنَا فَأَجِبْنَا كَمَا وَعَدْتَنَا، اَللّٰهُمَّ فَامْنُنْ عَلَيْنَا بِمَغْفِرَةِ مَا

قَارَفْنَا وَإِجَابَتَكَ فِي سُقْيَانَا وَسِعَةَ أَرْزَاقِنَا»

“Allahım bize, duâ ile emir buyurdun, icabet edeceğine söz verdin. Biz emrin üzerine duâda bulunuyoruz, sen de icabet va’dini yerine getirerek duâmızı kabûl buyur. Lûtf u kereminle kusurlanmızı bağı la, rahmet dileğimizi kabul buyur, rızkımızı geni let.” diye dua eder.

(Bu duâ İmam Şâfiî’den rivâyet edilmiştir). Böylece duâ etmekle hutbesine nihayet verir.[171] Oruca başladıkları üç gün içinde namazları müteakip de duaya devam edebilirler. Bu duânın tövbe, redd-i mezâlim ve benzeri âdâb ve bâtınî şartları vardır. Onları da **“Kitâbü’d-De’avât”**ta anlatacağız.

3 - Cenâze namazı:

Cenâze namazının şekli malûmdur. Müslim’in Avf bin Mâlik’den rivâyetine göre cenâzede Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in okuduğu duâ:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ

مُدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا

يُنَقَّى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ،

وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ

وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ»

“Allahım! Sen bu ölüyü affına, rahmetine ve mağfiretine mazhar et, rahat yere indir, kabrini geni let. Beyaz elbise yıkanıp lekesi kaybolduğu gibi bunu da temiz sular ile yıka. Her türlü günâh ve hatalardan tertemiz eyle. Allahım! Bu mevtâya buradaki evinden daha iyi mesken, buradaki arkada larından daha hayırlı yolda lar, buradaki e inden daha iyi e , dost ve ahbablar ihsân eyle. Allahım! Bunu cennetine indir. Kabir ve cehennem azâbından koru.”[172]

Hattâ râvî Avf diyor ki: Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in o cenaze hakkındaki bu duâlarını duyduğumda bu cenaze keşke ben olaydım dedim. Cenazede ikinci tekbîre yetişen, imam ile beraber tekbirleri alır ve imam selâm verdikten sonra birinci tekbîri kaza eder. Eğer acele eder de arada o tekbîri alırsa, imama uymanın bir mânâsı kalmaz. Cenaze namazının zâhir rükünleri tekbîrlerdir. Bunlar diğer namazların rekâtları makamındadır.

Cenaze namazının ve cenazeyi teşyîin fazîletini bildiren haberler meşhûrdur. Artık onları anlatmak ile sözü uzatmaya lüzum yoktur. Nasıl fazîletleri olmasın ki, bunlar furûz-ı kifâyedendir. Nâfile olmaya intikal etmesi, bu vazîfeyi yapacak başka kimselerin bulunduğu zamandır. O vakit kendine nâfile olmakla beraber iştirak etmekle farz-ı kifâye mükâfatını alır. Çünkü hepsi birden farz-ı kifâyeyi ifa ediyor ve başkalarını mesûliyetten kurtarıyorlar. Bu vazife farzları düşürmeyen diğer nâfileler gibi değildir. Duâ ve himmetlerin çoğalması ve duâsı makbul kimselerin bulunması ihtimaline binaen cemâatin çoğalmasını istemek müstehaptır. Nitekim Kerib,[173] İbn Abbas'dan rivâyet ediyor. İbn Abbas'ın oğlu öldü. Bana "Bak, cemâat geldi mi?" dedi. Baktım "Geldi." dedim. "Ne kadar acaba, kırk kişi var mı?" diye sordu. Ben de "Var." Dedim. "Öyle ise cenazeyi çıkarın. Çünkü ben Resûlullah (s.a.v.)'dan duydum. Buyurdular ki:

«مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ

رَجُلًا لَا يُشْرِكُونَ بِاللّٰهِ شَيْئًا إِلَّا شَفَّعَهُمُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ»

"Bir ölünün cenaze namazında Allah'a irk ko mayan kırk ki i hazır bulunursa, Allâhu Teâlâ onları ona efâatçi kılar ve onun hakkındaki efaatlerini kabul eder."[174] buyurmuştur.

Cenazeyi kabristana getirdiğinde, hattâ ne sûretle oursa olsun, kabristana uğradığında:

«اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ هٰذِهِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ

وَيَرْحَمُ اللّٰهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ

بِكُمْ لَاحِقُونَ»

"Ey burada yatan Müslümanlar! Size selâm, Allah'ın rahmeti sizlere ve bizlere olsun. Allâhu Teâlâ dilerse bizler de burada yatacağız." demelidir.

Evlâ olan ölü defnedilinceye kadar oradan ayrılmayıp mezarı düzeltildiği vakit mezar başında şu duâyı okumaktır:

«اَللّٰهُمَّ عَبْدُكَ رُدَّ إِلَيْكَ فَارْأَفْ بِهِ وَارْحَمْهُ، اَللّٰهُمَّ جَافِ

الْأَرْضَ عَنْ جَنْبَيْهِ، وَافْتَحْ أَبْوَابَ السَّمَاءِ لِرُوحِهِ وَتَقَبَّلْهُ مِنْكَ

بِقَبُولٍ حَسَنٍ، اَللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَضَاعِفْ لَهُ فِي إِحْسَانِهِ

وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ»

"Allahım! İşte kulun. Sana, senin rahmetine iade edildi. Sen ona acı ve rahmet et. Allahım! Kabrini genişet. Gök kapılarını ruhuna aç ve kendisini hüsn ü kabul buyur. Allahım! İyilik sahibi idiyse mükâfatını arttır, kusurlu idiyse, kusurlarını sen bağışla."[175]

TAHİYYETÜ'L-MESCİD

4 - Tahiyyetü'l-Mescid (mescide hürmet için kılınan namaz)**:**

Bu da asgarî iki rekât olarak sünnet-i müekkededir. Hattâ dinlemesi vâcib olan hutbe esnasında da bu namaz sâkıt olmaz.[176] Eğer hemen farza başlar veya kaza kılarsa, Tahiyyetü'l-Mescid de ödenmiş sayılır. Çünkü gaye, mescide girdiği anda, ibâdet ile mescidin hakkını ödemektir. O da hâsıl olmuştur. Bunun için mescide abdestsiz girmek mekrûhtur. Eğer oradan geçmek veya oturmak için abdestsiz olarak mescide girmişse, dört kere **"Sübhânallahi velhamdü lillâhi velâ ilâhe illallâhü vallahü ekber."** desin. Bunu dört kere söylemek iki rekât namaz makamına kaim olur diyenler vardır.[177] Şâfiî mezhebinde vakt-i kerahette Tahiyyetü'l-Mescid kılınabilir. Vakt-i kerahet sabah, zevâl ve ikindiden sonraki vakitler ile tulû ve gurub vakitleridir.

Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«صَلَّى رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ فَقِيلَ لَهُ: أَمَا نَهَيْتَنَا عَنْ هٰذَا؟ فَقَالَ:

«هُمَا رَكْعَتَانِ كُنْتُ أُصَلِّيهِمَا بَعْدَ الظُّهْرِ فَشَغَلَنِي عَنْهُمَا الْوَفْدُ»

İkindiden sonra iki rekât namaz kıldı. Bunu gören ashab, "Hani bizi bu vakitte namaz kılmaktan men etmiştin?" diye sordular. Efendimiz (s.a.v.): *"Evet. Bu namaz, benim öğleni müteakib kıldığım namazdır. Fakat ziyaretçiler beni me gul ettiler de ondan."*[178] diye cevap verdi. Bu hadîs iki fayda sağladı:

Birinci fayda: Bu vakitte kılmanın keraheti, sebebi olmayan namazlara münhasırdır. Nâfileyi kaza ise en zayıf sebeplerdendir. Zîra ulema, nâfilenin kaza edilmesinde ve kılamadı mı bir nâfileyi vaktinden sonra kılarsa kazaya sayılıp

sayılmayacağı hakkında ihtilâf etmiştir. (Hanefîlere göre müstakil bir namaz olur kazaya sayılmaz ve zaten nâfile kaza edilmez). Bu gibi en zayıf bir sebep ile kerahet ortadan kalkarsa, kuvvetli bir sebep olan, mescide girmek ile bu kerahet evleviyetle kalkmış olur. Bunun için vakt-i kerahette hazırlanan cenazenin yine vakt-i kerahette kılınması mekrûh değildir. Husûf ve istiska için kılınan namazlarda da hüküm budur.

İkinci fayda: Nâfilelerin de kaza edilmesidir. Çünkü bizim için en güzel timsâl olan Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bizzat kaza etmiştir. Nitekim Hazret-i Âişe radıyallahu anha şöyle rivâyet ediyor:

«كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا غَلَبَهُ نَوْمٌ أَوْ مَرَضٌ

فَلَمْ يَقُمْ تِلْكَ اللَّيْلَةَ صَلَّى مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً»

"Efendimiz (s.a.v.), rahatsızlığı veya uykusuzluğu sebebiyle gecelerde namaza kalkmadığı vakit, kuşluk vakti on iki rekât namaz kılardı."[179]

Hâlbuki ulema diyor ki; namazda olması hasebiyle müezzine icabet edemeyen kimse, müezzin ezanı bitirirse de selâmdan sonra icabeti kaza eder. Ezana icabet kaza edilirse, o halde ikinci kılınan namaz-kaza değil, aynı evvelkisi gibi müstakil bir namazdır demenin hükmü kalmaz. Eğer sonraki namaz kaza olmasaydı, Peygamberimiz (s.a.v.) onu vakti kerahette kılmazdı. Evet, herhangi bir sebeple muayyen vakitteki virdini yapamayan kimsenin, tembelleşmemek için onu vakt-i âharda yapması, nefsiyle mücâdele bakımından makbuldür. Zîra Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hadîs-i şerifinde:

«أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ»

"Allah katında amellerin en sevimlisi, her ne kadar az olsa da devamlı sûrette i lenendir."[180] buyurmuştur.

Yine Hazret-i Âişe radıyallahu anhanın rivâyetine göre Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ عَبَدَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بِعِبَادَةٍ ثُمَّ تَرَكَهَا مَلَالَةً مَقَتَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ»

"Mûtadı olan ibâdeti, tembellik yüzünden terk edenlere Allâhu Teâlâ gadab eder."[181] buyurmuştur.

İnsan bu vaîdin altına girmekten kaçınmalıdır. Bu hadîsin hakîkati,

tembelliğinden dolayı Allah ona gadab eder demektir. Hâlbuki eğer gadab-ı ilâhî olmasaydı bu tembellik ona gelmezdi (Bu bir nevi devirdir).

ABDEST NAMAZI

5 - Abdest aldıktan sonra iki rekât namaz kılmak:

Bu namaz da müstehabdır. Zîra abdest, bir kurbet-yakınlıktır, gayesi de namazdır.[182] Abdesti bozan şeyler ârızîdir. Çok kere namaz kılmadan abdest bozulabilir, bunun için abdestin gayesini ifa etmek üzere, abdest alır almaz hemen iki rekât namaz kılmalıdır. Bu namazın müstehab oluşu Hz. Bilâl-i Habeşî radıyallahu anhın Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'den rivâyet ettiği şu hadîs ile sabittir:

«دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَرَأَيْتُ بِلاَلاً فِيهَا فَقُلْتُ لِبِلاَلٍ: بِمَ سَبَقْتَنِي

إِلَى الْجَنَّةِ؟ فَقَالَ بِلاَلٌ: لاَ أَعْرِفُ شَيْئًا إِلاَّ أَنِّي لاَ أُحْدِثُ

وُضُوءًا إِلاَّ أُصَلِّي عَقِيبَهُ رَكْعَتَيْنِ»

"Cennete girdim, Bilâl i orada gördüm. Bilâl'e:

"Beni nasıl geçtin?" dedim. Bilâl:

"Bir ey bilmiyorum. Ancak her abdest tazeledikçe iki rekât namaz kılardım." demi tir."[183]

6 - Tahiyyetü'l-Menzil:

Eve her girip çıkışta ikişer rekât namaz kılmak.

Ebû Hüreyre, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

«إِذَا خَرَجْتَ مِنْ مَنْزِلِكَ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ يَمْنَعَانِكَ مَخْرَجَ

السُّوءِ، وَإِذَا دَخَلْتَ إِلَى مَنْزِلِكَ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ يَمْنَعَانِكَ

مَدْخَلَ السُّوءِ»

"Evinden çıkarken iki rekât namaz kıl ki; seni hariçten gelecek âfetlerden, eve girdiğinde de iki rekât namaz kıl ki, dahildeki âfetlerden korumu   olsunlar."[184]

Her mühim işe başlarken, iki rekât namaz kılmak da bu kabîldendir. İhrama girerken, sefere çıkarken, seferden dönüşte eve girmeden mescidde iki rekât namazın müstehab olması bu sebeptendir. Bütün bunlar Peygamberimiz (s.a.v.)'in fiilinden alınmıştır. Hattâ yediği bir lokmanın, içtiği bir yudum suyun şükrü ve benzeri her işi için ikişer rekât namaz kılan sâlihler var idi.

Lâyık olan her işin başlangıcında besmele getirmektir. Bu da üç mertebedir:

a) Tekerrür eden, yemek, içmek gibi bunları besmele ile başlar. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadîsinde:

«كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِبِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَهُوَ أَبْتَرُ»

"Besmele ile ba lanmayan mühim i ler ba arıya ula maz."[185] buyurmuştur.

b) Çok tekerrür etmeyip arasıra vuku bulan işler. Nikâh kıymak, nasihat ve meşvereye başlamak gibi işlerdir. Burada müstehab olan "hamd" ile başlamaktır. Meselâ: Kız tarafı:

"Elhamdü lillâhi ves-salâtü alâ Resûlillahi sallallâhü aleyhi ve sellem." okur. Ondan sonra, "Falan kızı sana nikâh ettim." der. Buna karşılık, erkek veya erkeğin tarafı, aynı vaziyette hamdele ve salveleyi getirdikten sonra "Ben de bu nikâhı kabul ettim." der. Sahâbe (r.a.) bunu düstur edinmişti. Elçilik, nasîhat ve meşverelerinde evvelâ bu şekil hamd ve salât getirerek söze başlarlardı.

c) Tekerrür etmez fakat olduğu vakit devam eden işlerdir. Yolculuk, ev satın almak, ihrama girmek ve benzeri işler gibi... Bunların en ehveni, evden çıkıp eve dönmektir. Bu da kısa mesafeli bir nevi seferdir. Bu gibi hâllerde de ikişer rekât namaz kılmak uygundur.

İSTİHÂRE NAMAZI

7 - İstihare namazı:

Yapacağı herhangi bir işin netîcesini kestiremeyenlere, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) iki rekât namaz kılmayı tavsiye buyurmuştur. Nitekim hadîste:

«بِأَنْ يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ

يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَفِي الثَّانِيَةِ الْفَاتِحَةَ وَقُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ،

فَإِذَا فَرَغَ دَعَا وَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ

بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ

وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اَللّٰهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ

أَنَّ هٰذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَعَاقِبَةِ أَمْرِي وَعَاجِلِهِ

وَآجِلِهِ فَاقْدِرْهُ لِي وَبَارِكْ لِي فِيهِ ثُمَّ يَسِّرْهُ لِي، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ

أَنَّ هٰذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَعَاقِبَةِ أَمْرِي وَعَاجِلِهِ

وَآجِلِهِ فَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاقْدُرْ لِيَ الْخَيْرَ أَيْنَمَا

كَانَ، إِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) birinci rekâtta Fâtiha ve Kâfirûn, ikinci rekâtta Fâtiha ve İhlâs okumak sûretiyle iki rekât namaz kılmayı ve bundan sonra da şu duâyı okumayı tavsiye buyurmuştur:

"Allahım! Senin kudretine ilticâ eder ve büyük fazlına sığınarak ilminde hayırlı olanı senden isterim. Senin gücün her eye yeter, benim yetmez. Sen gizli ve â ikâre her eyi bilirsin, ben bilmem. Allahım! Yapmak istediğim bu i , netîcesi bakımından din ve dünyam hakkında hayırlı ise sen nasip eyle ve ba armamda bana yardımcı ol. Eğer bu i dinî ve dünyevî olarak hakkımda hayırlı olmayacaksa, beni bundan sarf-ı nazar ettir ve onu benden uzakla tır. Hakkımda hayırlısını nasib eyle. Çünkü sen her eye kadirsin."[186]

Bu hadîsi Câbir bin Abdullah Ensarî rivâyet ederek demiştir ki; Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bize Kur'ân sûrelerini öğrettiği gibi her işte istihareyi de tâlim buyurdu ve:

«إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِأَمْرٍ فَلْيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ لِيُسَمِّ الْأَمْرَ

وَيَدْعُو بِمَا ذَكَرْنَا»

"Sizden biriniz herhangi bir i i yapacağı zaman, iki rekât namaz kılsın ve yapacağı i i hatırına alarak yukarıda anlattığımız ekilde duâ etsin."

Bâzı hakîmler diyor ki; Şu dört şeyi yapan dört şeyden mahrum kalmaz:

1 - Şükreden ziyadeden;

2 - Tövbe eden kabulden;

3 - İstihâre eden hayırdan;

4- İstişâre eden hakîkate ulaşmaktan mahrum olmaz[187].

8 - Hâcet namazı:

Sıkışan, daralan ve bunalan kimse bu namazı kılmalı ve bununla Allah'tan istiâne yâni yardım dilemelidir.[188] Vehib bin el-Vecd[189] demiştir ki; "Reddedilmeyecek duâlardandır. Her rekâtında Fatiha, Âyet-el Kürsî ve İhlâs ile 12 rekât namaz kıldıktan sonra secdeye kapanarak:

"Sübhane'l-lezî lebise'l-izze ve kale bihi; Sübhane'l-lezî ta'tifü bi'l-mecdi ve tükrimu bihî. Sübhane'l-lezî ahsâ külle şey'in bi ilmihî. Sübhane'l-lezî lâ yenbegi'tesbîhu illâ lehu. Sübhane'l-menni ve'l-fadli. sübhane zi'l-izzi ve'l-keremi. Sübhane zi't-tavli es'elüke bimeâkidi'l-izzi min arşike ve müntehe'r-rahmetü min kitâbike ve bi ismike'l-a'zam ve ceddüke'l-a'lâ ve kelimâtüke't-tammati'l-âmmât elleti lâ yücâvizühünne birrün velâ fâcirün en yüsalliye alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed." duâsını okuduktan sonra günâh olmamak şartıyla dilediğini ister. Bu sûretle istekleri reddedilmez. Allah dilerse duâsını kabûl buyurur." Hattâ Vehib diyor ki; Bozuk niyetli kimselere bu duânın öğretilmemesi de bizlere söylenmiştir. Çünkü o bunu sûistimâl eder.[190]

9 - Tesbîh namazı:

Bu namaz mutlak bir namazdır. Vakit veya sebebe bağlı değildir. Haftada veya ayda bir kere kılınması müstehaptır. İkrime'nin İbn Abbas'dan rivâyetinde Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hazret-i Abbas'a radıyallahu anh:

«أَلَا أُعْطِيكَ أَلَا أَمْنَحُكَ أَلَا أَخْبِرُكَ بِشَيْءٍ إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَهُ

غَفَرَ اللهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ قَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ خَطَأَهُ وَعَمْدَهُ

سِرَّهُ وَعَلَانِيَتَهُ؟ تُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ

الْكِتَابِ وَسُورَةً، فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي أَوَّلِ رَكْعَةٍ وَأَنْتَ

قَائِمٌ تَقُولُ: سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ

خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ،
ثُمَّ تَرْفَعُ مِنَ الرُّكُوعِ فَتَقُولُهَا قَائِمًا عَشْرًا، ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا
عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا جَالِسًا عَشْرًا، ثُمَّ تَسْجُدُ
فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا
عَشْرًا، فَذَلِكَ خَمْسٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ تَفْعَلُ ذَلِكَ
فِي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ، إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً
فَافْعَلْ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي
كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي السَّنَةِ مَرَّةً»

"Ben sana bir ey öğreteyim ki, onu yaptığın zaman geçmi , eski ve yeni, ilk ve son, gizli ve â ikâre, hataen ve kasten i lemi olduğun bütün günâhlarını Allâhu Teâlâ bağı lar: (O da tesbîh namazıdır). *Her rekâtında yetmi be tesbîhi bulunan dört rekâtlı bir namazdır.* (Kılınma şekli) *birinci rekâtta Fâtiha ve zammı sûreden sonra ayakta iken on be kere:*

"Sübhânallâhi ve'l-hamdülillâhi velâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber" der. Aynı tesbîhi rükûda on kere, secdede on kere, secdeden oturdukta on kere, tekrar secdeye vardıkta yine on kere, ikinci secdeden oturdukta yine on kere okur. Sonra ayağa kalkar ki cem'an yetmi be eder. İkinci, üçüncü ve dördüncü rekâtlarda da aynı ekilde yapmakla 300 tesbîhi tamamlamı olursun. İ te bu namazdır. Gücün yeterse her gün veya her hafta veya her ay veya senede bir defa bunu kılmaya devam et."

Diğer bir rivâyette: *"Evvelâ "Sübhâneke" okur, kırâate ba lamadan on be kere tesbîh eder, kırâatten sonra da on kere, diğerleri de yukarıda anlatıldığı ekildedir. Birinci rekâtta ikinci secdeden sonra oturup tekbîr almaz. En güzeli ve İbn Mübârek'in tercihi de budur. Her iki rivâyette de üç yüz tesbîh vardır. Eğer gündüz kılarsa bir selâm, gece kılarsa, iki selâm ile kılması daha güzeldir."* Zîra hadîste:

«إِنَّ صَلَاةَ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى»

"Gece namazları iki er iki er kılınır."[191] diye rivâyet edilmiştir. Eğer bu

tesbîhlerden sonra

“Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi’l-aliyyi’l-azîm”i de ziyâde ederse daha güzel olur. Çünkü bu da bâzı rivayetlerde mevcuttur.[192]

Bu saydıklarımız eserde vârid olmuş namazlardır. Evkat-ı mekrûhede, **“Tahiyyetü’l-Mescid”** namazından başka, (Hanefilere göre bu da) hiç biri müstehab değildir. Tahiyyetü’l-Mescid’den sonra anlattığımız, abdest, sefer ve istihâre namazları vakt-i kerahette kılınamaz. Çünkü bunların sebebi zayıf, vakt-i kerahette namazdan men ise kuvvetlidir. Bunlar, küsûf, husûf, istiska ve tahiyyetü’l-mescid kuvvetinde değillerdir.

Yukarıda anlattığımız rivâyete istinat ederek bâzı mutasavvıfenin, mekrûh vakitlerde abdest namazı kıldıkları görülmektedir ki bu çok yanlıştır.[193] Çünkü namazın sebebi abdest değil, abdestin sebebi namazdır. Yâni abdest alındığı için namaz kılınır denmez, belki namaz kılınacağı için abdest alınır. Binaenaleyh, kişi abdest aldığı için değil, namaz kılacağı için abdest almalıdır. “Vakt-i kerahette namaz kılmak isteyen bir abdestsiz kimse için çare, abdest aldıktan sonra kılmaktır.” dersek, artık kerahet vakti demenin bir mânâsı kalmaz.

Aynı zamanda “tahiyyetü’l-mescid” namazı diye niyet ettiğine “abdest namazı” diye niyet etmemeli. Belki Bilâl-i Habeşî’nin radıyallahu anh yaptığı gibi, Allah rızası için iki rekât namaz kılmaya niyet etmelidir. Çünkü bu mutlak bir nâfiledir. Bilâl’den rivâyet edilen hadîste **husûf** ve **tahiyyetü’l-mescidin** namaza sebep olmaları gibi, abdestin de namaza sebep olacağı delâleti yoktur. Abdest için namaz kılıyorum diye niyet etmek muhâldir. Belki namaz için abdest alıyorum diye niyet edilir. Bir yandan namaz için abdest alıyorum, derken diğer yandan da abdest için namaz kılıyorum demesi uygun olmaz. Belki böyle kerâhet vaktinde abdest alan kimse, abdestin boş kalmamasını arzu ederse bu vakt-i kerahette, borcu var ise kaza namazına niyet etmeli ve böylece kılmalıdır. Çünkü vakt-i kerâhette kaza kılınır. Fakat bu gibi nafilelere yol yoktur. (Yukarıda anlatıldığı gibi Hanefî mezhebine göre güneşin doğuşu, zevâl ve batmasında takrîben kırkbeşer dakika olmak üzere bu üç vakt-i kerâhette kaza da kılınmaz. Çünkü kâmilen vâcib olan, nakzan edâ olmaz. Ama diğer kerâhet vakitlerinde nâfile kılınmamakla kaza kılınır (Mütercim).)

KERÂHET VAKTİNDE NAMAZDAN MEN EDİLMENİN HİKMETİ

Vakt-i kerâhette namazdan men edilmenin üç hikmeti vardır:

1 - Güneşe tapanlar bu üç vakitte güneşe ibâdet ederler. Onlara benzememek için.

2 - Şeytanların intişârı anından kaçınmak içindir. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«إِنَّ الشَّمْسَ لَتَطْلُعُ وَمَعَهَا قَرْنُ الشَّيْطَانِ فَإِذَا طَلَعَتْ قَارَنَهَا،

وَإِذَا ارْتَفَعَتْ فَارَقَهَا، فَإِنِ اسْتَوَتْ قَارَنَهَا، فَإِذَا زَالَتْ فَارَقَهَا،

فَإِذَا تَضَيَّفَتْ لِلْغُرُوبِ قَارَنَهَا، فَإِذَا غَرَبَتْ فَارَقَهَا»

“ eytanların boynuzları güne ile beraber doğar, güne yükselince ayrılır, zevâle gelince tekrar gelirler alçalmaya ba layınca ayrılırlar, batacağı sırada tekrar gelir ve battıktan sonra tekrar ayrılırlar.”[194] buyurmuştur.

(Bu hadîs beş şekilde tevîl edilmiştir. Netîcesi birinciye râcîdir. Yâni o vakitlerde şeytanlar bâzı insanlara sokulur ve onları güneşe taptırırlar demektir. (Mütercim). İşte (Resûlullah Efendimiz (s.a.v.) bu hadîs ile bu vakitlerde namazdan men etmenin illetini bildirmiş oldu.

3 - Âhiret yolcuları, her vakitlerini tâat ve ibâdetle geçirir. Hâlbuki devamlı ibâdet netîcede usanç getirir. Bunun için kıldığımız namazlarda da kıyâm, rükû, sücûd ve teşehhüd gibi muhtelif şekiller vardır. Dâimâ namaz kılmaktan usanç getirirsin diye Allâhu Teâlâ muayyen bu üç vakitte namazdan men etmiş ve bu vakitleri daha kolay olan zikir ve tesbîh ve istiğfara tahsîs ile âbidlerin neşâtını arttırmış oldu. Ve aynı zamanda, insan men edildiği şeye daha harîs olduğu için, bu vakitlerin geçmesini ve yeniden namaza başlamayı candan arzu eder.

İşte bu ve benzeri gibi bizim anlayamadığımız ve ancak Allâhu Teâlâ ve Resûlü’nün bileceği bâzı sebepler dolayısıyla, bu vakitlerde namazdan men edilmiş olduğuna göre, bu üç sebep ancak şerîatte mühim olan **kazâ, husûf, istiska** ve **tahiyyetü’l-mescid** gibi mühim ibâdetlerde nazar-ı itibara alınmayabilir. Diğer zayıf rivâyetler ile sâbit olan ibâdetler bu mânîleri kaldıramaz ve bu vakitlerde kılınamazlar. Bizim anlayabildiğimiz bu kadar. Her şeyi olduğu gibi ancak Allah bilir.

İhyâu Ulûm’un, **“Esrâr-ı Salât Kitabı”** burada sona erdi. Allâhu Teâlâ’nın lütf u inâyetiyle bunu **“Esrâr-ı Zekât Kitabı”** takip ediyor.

Yalnız Allah’a hamd eder, mahlûkatının en hayırlısı Muhammed aleyhisselâm’a ve âline pek çok salât u selâm ederim.

Buhârî ve Müslim.

Hanefîlerde Husuf ve Küsûf namazı vardır. Bunların münferit kılınması daha makbuldür. Küsûf namazı cemaatle kılınsa da hutbe okunmaz ve aynı nafile

namazları gibi kılınır, iki rükû diye bir şey yoktur. Namazdan sonra imâm cemaate yönelir ve açılıncaya kadar duâ eder.

Beyhâki, Ebû Hüreyre'den.

Zimmîlerin duâya çıkması hakkında görüşler muhteliftir. Bir kısmı müştereken de duâya çıkabilirler diyor. Çünkü istenen rahmet-i âmmedir. Dünyâ nimetleridir. Zâten onlar da bundan müstefiddir. Hattâ onların sesini fazla dinlememek için bu gibi duâlarını Allah kabûl eder, dedi. Diğer bir kısmı aynı ânda ayrı yerde çıkarlar, dedi. Diğer bir kısmı başka zamanda çıkarlar, dedi. Diğer bâzıları da başka zamanda çıkmalarına hiç müsaade edilmez. Çünkü tesadüfen o ânda yağarsa, zihinlerde teşevvüş husûle getirir. Müslümanlar safına da alınmazlar. Çünkü kâfirlerin duâsı dalâldedir, derler. Her halde men edilmezler ama en doğrusu, onların da aynı ânda ayrı yerde bulunmalarıdır. (Mütercim).

Hanefilerde de istiska, yâni yağmur duâsı vardır. Fakat şekilde ayrılık vardır. Evvelâ yağmur duâsı, bizzat Peygamberimiz (s.a.v.)'in ve bâzı sahabenin fiiliyle sâbit bir sünnettir. Fakat cemaatle namaz ve hutbe, bu husûstaki diğer rivâyetlere göre şartından değildir. Hattâ namaz bile şartından değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de "Namaz kılın." değil, "İstiğfar edin." buyuruluyor. Hazret-i Ömer de yalnız istiğfar ile duâyı bitirmiştir. Bununla beraber namaz kılınır. Fakat cemaatle değil, münferit kılınır. Paltoyu çevirmek rivâyeti varsa da pek önemli değildir. Asıl aranan redd-i mezâlim, oruç, tasadduk ve istiğfardır. Yağmur duâsı budur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de; **"Dedim ki: Rabbinizden bağışlanma dileyin. Doğrusu O, çok bağışlayıcıdır ki, size gökten bol bol yağmur indirsin."** (Nûh sûresi, 71/10-11) buyrulmuştur. Allahü Teâlâ dilerse duâları kabul ederek rahmeti inzâl eder. Zâten reddedeceği duâ olmaz. Ya peşin verir veya veresiye. Bu husûsta Peygamberimiz (s.a.v.)'den mervî olan duâların bâzılarının başlıklarını almakla yetineceğim:

"Allahümme eskinâ gaysen...", "Allahümme eskine'l-gayse ve lâ tec'alnâ mine'l-kanitîn...", "Allahümme inne bilbilâdi ve'l-ıbâdi..." gibi duâlardır. Bununla beraber Allah her çeşit duâyı kabul eder. Yalnız hareketler şerîata uygun olmalıdır. Zamânımızdaki alafranga duâlar, kabûlden ziyâde redde-şâyestedir. Yağmur duâsında tekkelere kurban kesmeler, tekkede yatan adamın mızrağını suya sokup çıkarmalar ve benzeri şeylerin İslâmiyet'te mesnedi yoktur. (Mütercim).

Müslim.

Kerib bin Ebî Müslim, İbn Abbas'ın âzadlısıdır, sikadandır. 98 Hicride Medine'de ölmüştür.

Müslim rivâyet etmiştir.

Cenaze namazı Hanefîlerde de farz-ı kifayedir. Rüknü dört tekbirdir. Bir kişi de bu namazı kılabilir. Mezheblerde değişiklik yok. Şu kadar ki, Hanefîlerde birinci tekbîrde "Sübhâneke", ikincide "Allâhümme salli ve Allahümme bârik.", üçüncüde eğer biliyorsa: "Allahümma'ğfir li hayyinâ ve meyyitinâ ve şâhidinâ ve gâibinâ ve sagîrenâ ve kebîrenâ ve zukûrenâ ve ünsânâ. Allahümme men ahyeytehû minnâ fe ahyihî ale'l-İslâmi ve men teveffeytehû minnâ feteveffehû ale'l-imâni" duasını, bilmeyen "Fâtiha'yı okur. Dördüncüde selâm verir. Kabrin başında bir kişi isterse telkin yapabilir. Keyfiyetini anlatmaya makam müsâit değildir.

Hanefilere göre bu esnâda hattâ vaaz edilirken dahi kılınmaz.

Hanefî mezhebinde, mutlaka câmiye girmek zarûreti var ise ve hattâ câmide uyumuşsa çıkmak için hiç olmazsa teyemmüm ile girer çıkar.

Buhârî ve Müslim, Ümmü Seleme'den.

Müslim.

Buhârî ve Müslim, Hz. Aişe'den.

İbnü's-Sinnî rivâyet etmiştir.

Abdest bizzat maksûd bir ibâdet değil, ibâdete vesîle olduğu için makbuldür.

Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Beyhaki "**Şuabü'l-Îmân"**da Bekr ibn Ömer'den.

Ebû Dâvûd, Neseî ve İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den.

Buhârî, Câbir'den.

İstihâre hakkında rivâyet edilen bu hadîsin münker olup olmaması ayrı bir dâvâdır. Bizim anladığımız bu şekilde istihârenin bir zararı yoktur. Ancak zararlı olan, yanlış mânâda kullanılan istihâredir. **"İstihâre"** demek: Bir işin hayırlı olup olmayacağını anlamak üzere abdest alıp, iki rekât namaz kıldıktan sonra duâ ederek uykuya yatmaktır.

Bâzı uydurma hadisler ile mezarlardan istiâneye gidilmektedir. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerîm: **"Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım dileyin"** (Bakara sûresi, 2/153) buyuruyor ki doğrusu budur. (Mütercim).

Mekkî ve Kureyşî'dir. Benî Mahzûm'un âzadlısıdır. İsmi Abdülvehhab'dır. Sikadan, âbid ve zâhidlerdendir. Söze başlayınca hemen gözyaşları akardı. Bir defa gülmemiştir. Ramazan Bayramında bâzılarını neşeli ve güler halde görünce; bu hâl ne orucu kabûl olan şâkirlerin ve ne de orucu kabûl olup olmadığını bilmeyen hâiflerin hâlidir, dedi. 153 Hicrîde öldü. Tirmizî, Nesaî ve ibn Mâce kendisinden hadîs rivâyet etmişlerdir.

Ebû Mansur Deylemî Müsned-i Firdevs'inde İbn Mes'ûd'dan rivâyet etmiştir.

Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den.

Bu tesbîh namazını bildiren hadîs, çok geniş münakaşalar geçirmiştir. Müteaddit rivâyet yolları var, bir yerde zayıf diyen, diğer yerde kuvvetlidir demiş, vesaire. Ancak dört imâmdan hiç biri bunu kılmamıştır. Bununla beraber, kılmak istiyenlere kılmayın denmez. Biz Hanefilere göre teravihten başka hiç bir nafilenin cemaatle kılınmasına müsaade yoktur. Kılan kimsenin münferit kılması daha makbuldür. Bu namazı herkes beceremediği için cemaatle de kılınabilir şeklinde bâzı rivayetler de vardır. (Mütercim).

Maalesef haddi zâtında muhterem ve fakat cehaletleri sebebiyle yaptığını bilmeyen bâzı zamâne sofularının ibâdetleri hep bu kabîldendir. Bunlar ibâdet etmek istediği için muhteremdirler. Fakat bilen kimselerin, onları ikaz etmelerini kabûl etmeyip körü körüne kendi hatalı hareketlerinde ısrar etmeleri ve bu vesîle ile şeytan elinde oyuncak olmaları cidden acıklıdır. Nitekim atalarımız "Câhilin sofusu, şeytanın maskarası." demişlerdir. Bizzat Peygamber (s.a.v.) Efendimiz **"Âlimin uykusu, câhilin ibâdetinden hayırlıdır."** buyurmuştur. Bunun için ibâdet edecek muhterem zevat, çok dikkatli davranmalı ve şerîat çerçevesini aşmamalıdır. (Mütercim).

Neseî, Abdullah Senabihî'den. Bak. Müslim, c. 2. sf. 476.

RUB'U'L-İBÂDÂT
BEŞİNCİ KİTAB

ZEKÂTIN SIRLARI KİTÂBI
(KİTÂBU ESRÂRİ'Z-ZEKÂT)

MUKADDİME

Hamd, bolluk ve darlığı veren, öldüren ve dirilten, güldüren ve ağlatan, var ve yok eden, fakir ve zengin eden, mâni olup ihsan eden Allah Teâlâ'ya mahsustur.

O ki, her canlıyı (rahme atılan) nutfeden yarattı. Kendisi bütün yaratıklardan müstağnî olmak vasfiyle tekleşti. Bir imtihan olmak üzere kullarının bazılarına kendi fazlından öyle bolluk ve genişlik verdi. Kazanamayan kimseleri de onlara muhtaç etti. Sonra da zekât vermeyi, dînin esaslarından kabul etti. Zekâtı verenlerin, O'nun fazlıyle ve O'nun bahşettiği zenginlikten verdiklerini (çünkü malın hakikî sâhibi O'dur) de beyan etti.

Salât, hidayetin güneşi, yaratıkların efendisi olan Muhammed Mustafâ'ya, ilm ü takvâ ile vasıflanmış olan âl ve ashâbı üzerine olsun.

Bundan sonra bilmiş ol ki; Allah Teâlâ, zekâtı da İslâm'ın esaslarından kabul ederek pek çok âyetlerde İslâm'ın en büyük alâmetlerinden olan namaz ile beraber zikretmiştir ve:

«وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ»

“Namazı ikame edin ve zekâtı verin.” (Bakara sûresi, 2/110) buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz de:

«بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلٰى خَمْسٍ: شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَنَّ

مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَإِقَامِ الصَّلٰوةِ وَإِيتَاءِ الزَّكٰوةِ»

“İslâm (dîni)*; beş* (esas) *üzerine kurulmuştur. Şehâdet kelimesi, namazı ikame etmek ve zekât vermek...”*[195] buyurmuştur.

Allah Teâlâ, zekâtını tamamen vermeyenler hakkında şiddetli bir îkaz olarak:

«وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ

اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ»

“Onlar ki, altın ve gümüşü kenz edip (istif edip saklarlar) **Allah uğrunda infâk etmez** (zekâtlarını vermez)**ler. İşte onları elem verici azâb ile müjdele.”** (Tevbe sûresi, 9/34) buyurmuştur.

Ahnef bin Kays diyor ki:

“Ben Kureyş’ten birkaç şahıs ile bir arada bulunuyordum. **Ebû Zer** gelerek: “Paralarını hazine edip zekâtlarını vermeyenlerin arkalarından vurulup yanlarından çıkacak, enselerinden itilip alınlarından çıkacak olan kızgın demir ile onları müjdele!” demiştir. Bir rivâyette, “Bu kızgın demir başından sokulup iki omuzu arasından ve iki omuzu arasından sokulup memesi ucundan titreyerek çıkacaktır.”

Ebû Zer devam ederek diyor ki: “Oradan Resûlullah’ın yanına gittim. O da Kâbe’nin gölgesinde oturuyordu. Beni gördüğü vakit:

«هُمُ الْأَخْسَرُونَ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ» فَقُلْتُ: وَمَنْ هُمْ؟ قَالَ:
الْأَكْثَرُونَ أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ هٰكَذَا وَهٰكَذَا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ
وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ، وَقَلِيلٌ مَا هُمْ. ثُمَّ قَالَ:
مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ وَلَا بَقَرٍ وَلَا غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلَّا
جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا
وَتَطَؤُهُ بِأَظْلَافِهَا، كُلَّمَا نَفِدَتْ أُخْرَاهَا عَادَتْ عَلَيْهِ أُولَاهَا
حَتّٰى يُقْضٰى بَيْنَ النَّاسِ»

“Kâbe’nin Rabbine yemîn olsun. Onlar en büyük hüsrandadır.” buyurdu.

Ebû Zer soruyor:

“–Kimdir onlar yâ Resûlallah?” Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

“– Zenginler, bol mal ve servete sahip olanlardır. Ancak önlerinden arkalarından, sağlarından, sollarından verenler müstesnâ. Hâlbuki onlar da azdır. Zekâtı verilmeyen koyun, inek ve deve gibi hayvanlar; kıyâmet gününde daha semiz ve besili olduğu hâlde sahibini boynuzuyla sürecek ve tırnakları ile çiğneyeceklerdir. Biri gidince diğeri gelecek ve hesap faslı bitinceye kadar bu böyle devam edecektir.”[196] buyurmuştur.

Zekâtı vermeyenler hakkındaki bu şiddetli îkazı, Buhârî ile Müslim gibi en sahih hadîs kitapları ittifakla kabul ve rivâyet ettiklerine göre, zekâtın gizli ve âşikâre şartları ile esrârını açıklamak, lüzûmsuz uzatmalardan kaçınmak sûretiyle zâhir ve bâtın mânâlarını anlatmak, dînin en mühim meseleleri arasına

girmiştir. Bu da dört bâbda açıklanabilir:

Buhâri ve Müslim, İbn Ömer'den.

Buhâri ve Müslim.

BİRİNCİ BAB: ZEKÂTIN ÇEŞİTLERİ VE FARZ OLMASININ SEBEPLERİ

Zekât, altı şeyden verilir:

I. Hayvanların zekâtı, deve, sığır, manda, koyun ve keçi gibi.

II. Âşârın (Öşürlerin) zekâtı,

III. Altın ve gümüşün zekâtı,

IV. Ticaret malının zekâtı,

V. Hazîne ve madenlerin zekâtı,

VI. Fıtır zekâtı.

BİRİNCİSİ

Hayvanların Zekâtı (Zekâtın Şartı):

Zekât vermek, hür olan Müslümana farzdır. Büluğ şart değil, sabînin (büluğa ermemiş çocuğun) ve hattâ mecnûnun (delinin) malından da zekât lâzımdır. İşte bunlar (Şâfiî'ye göre) zekâtın farz olması için aranan şartlardır.[197]

Hayvanın zekâtına gelince, bunun beş şartı vardır:

1- Zekâtı verilecek deve, sığır, manda, koyun ve keçi gibi hayvanlardan olmaktır. Bunlardan zekât verilir.

2- Sâime olmak (bu kelime izâh edilecektir),

3- Bir sene kalmak,

4- Kâmil bir nisâb olmak,

5- Tamamen onlara sahip olmak.

Şimdi bu şartları açıklayalım:

1- Birinci şart, deve, sığır ve koyun cinsinden olacak. Bunlara "niâm" denmesi, bunların insanlara pek çok faydası olduğu içindir. At, katır ve merkep gibi hayvanların zekâtı yoktur.

2- Sâime olmak, yani hâriçte yayılmak sûretiyle barınmak, eğer bazen yedirilir ve bazen yayılmakla geçinirse, bunda zekât yoktur.[198]

3- Bir seneyi devretmek. Yani bir sene elde bulunması lâzımdır. Çünkü Peygamber Efendimiz:

«لَا زَكٰوةَ فِي مَالٍ حَتّٰى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ»

“Seneyi dola mayan; yani bir sene elinde bulunmayan malın zekâtı yoktur.”[199] buyurmuştur.

Sene içerisinde artan kısım, bu hükümden müstesnâdır. O ara yerde artan miktar, baş paraya tâbîdir, sene sonundaki mevcûdun tamamından zekât verilir. Sene içerisinde malını satar veya hîbe ederse, seneyi dolaşmamış olduğundan zekât lâzım gelmez.

4- Servete, mala tam mânâsıyla mâlik (sahip) olmak. Rehine koyduğu malın da zekâtını verir. Kaybolmuş veya gasb edilmiş mallarda zekât yoktur. Ancak bütün nemâsıyla eline geçiyorsa, o zaman hesap ederek geçmiş senelerin de zekâtını verir.

Eğer serveti ancak borcunu karşılıyorsa, ona zekât yoktur. Çünkü zenginlik, ihtiyaçtan fazla olan servet ile olur.

5- Tam nisaba mâlik olmak.

Deve Nisabı:

Beş deveye kadar zekât yoktur.

5 deveden 10 deveye kadar; iki yaşına girmiş bir koyun veya üç yaşına girmiş bir keçi,

10 deveden 15 deveye kadar; iki koyun,

15 deveden 20 deveye kadar; üç koyun,

20 deveden 25 deveye kadar; iki yaşına girmiş dişi deve, kendisinde yoksa, üç yaşında erkek deve,

25 deveden 36 deveye kadar; 3 yaşında bir erkek deve,

36 deveden 46 deveye kadar; 4 yaşında bir deve,

46 deveden 61 deveye kadar; beş yaşında bir dişi deve,

61 deveden 76 deveye kadar; beş yaşında bir deve,

76 deveden 91 deveye kadar; üçer yaşında iki dişi deve,

91 deveden 121 deveye kadar; dört yaşında iki dişi deve,

121 deveden 130 deveye kadar; üçer yaşında üç dişi deve.

Develer 130’u bulduktan sonra hesap kesinleşiyor. Bundan sonra her kırk devede üç yaşında bir dişi deve, her elli devede dört yaşında bir dişi deve hesabıyla verilir.

Sığırın Zekâtı:

29 sığırda zekât yoktur. 30 olunca zekât vardır.

30 sığırdan, 40 sığıra kadar; iki yaşına girmiş dana,

40’dan 60’a kadar; üç yaşında bir dana,

60’da; ikişer yaşında iki dana verilir. Burada hesap kesinleşir ve bundan sonra her kırkta bir; üç yaşına girmiş inek,

Otuzda bir, iki yaşına girmiş bir dana verilir.

Koyun ve Keçinin Zekâtı:

Kırka çıkıncaya kadar koyun ve keçide zekât yoktur.

40’dan 121’e kadar; bir-iki yaşında koyun veya üç yaşında bir keçi verilir,

121’den 201’e kadar; asgarî aynı yaşta iki koyun,

201’den 400’e kadar; üç koyun,

400 koyunda dört koyun verilir ve burada zekât kararlaşır. Bundan sonra her yüzde bir koyun, yani beş yüzde beş, altı yüzde altı koyun verilir. (Hanefîlere göre, yaş bakımından koyun ve keçinin farkı yoktur. Tamamen keçisi varsa keçiden, tamamen koyunu varsa koyundan zekâtını verir. Malı karışık ise; isterse keçiden, isterse koyundan verir, fark etmez.)

Ortakların zekâtı, tek kişinin zekâtı gibidir.

Ortaklardan biri, “zimmî” (gayr-i müslim), veya “Mükâteb” (para ile azat olacak köle) olmazsa, koyunlar bir arada sağılır, bir arada yayılır, bir arada yatıp kalkar ve herkesin hissesi belli olmayacak şekilde ortak olur, iki kişinin bu şekilde 40 koyunu bulunursa yine ortaklaşa bir koyun zekât verirler. Hattâ üç kişinin aynı şekilde yüz yirmi koyunu olsa üç koyun zekât verirler. Amma ortaklar “zimmî” (gayr-i müslim) olursa, o zaman birinin (Müslüman olanın) hissesi 40 koyuna bâliğ olursa bir koyun zekât verir, olmuyorsa vermez. (Hanefîlere göre ortaklık, her ne şekilde olursa olsun, her birinin hissesi kırka bâliğ olmadan hiç birine zekât düşmez. Amma üç Müslüman ortak olur ve her birinin kırkar koyundan yüz yirmi koyunları olursa, her biri ayrı ayrı birer koyun zekât verirler. Hâlbuki bir kişinin olsalar, bir koyun verecekti.)

Kendisinde yok ise, vereceği dört yaşlı deve yerine üç, üç yaşlı yerine de iki yaşlı veya dört yaşlı yerine doğrudan iki yaşlı verebilir, maksat iki yaşlıdan aşağı inmemektir. Fakat yaş farkını öder. Meselâ bir yaş küçüğünü verirse, bununla iki koyun veya yirmi dirhem para, iki sene küçüğünü verirse, dört koyun veya kırk dirhem para verir. Aynı bunun gibi beş yaşını geçmemek şartıyla bir üst dereceye de çıkabilir. Meselâ iki yaşlı deve verecek yerde, kendisinde yoksa üç veya dört yaşlı deve verir ve yaş farkını yukarıda belirtilen şekilde zekât tahsildarından geri alabilir.

Davarların hepsi hasta olmadıkça, bir tane sağlamı var iken, zekât olarak hasta koyun alınmaz. İyi koyunlardan iyi, düşük koyunlardan da düşük koyun olarak zekât alınır. Doğurması yakın olan veya yeni doğuranlar, koçluk vazifesi

görenler ve seçkin koyunlar zekât olarak alınmaz. (Yani hükümet memurları seçip de adamın en iyi malını zekât diye tutup almazlar demektir.)

İKİNCİSİ

Âşâr (Öşür) **zekâtı:**

Ekilmek sûretiyle yetiştirilen, arpa, buğday, pirinç, mercimek, nohut, darı, burçak, fiğ ve bakliyat gibi maddeler ile bir de kuru hurma ve kuru üzümden âşâr (öşür) zekâtı var, diğer meyvelerde yoktur.

800 menden aşağı olan bu maddelerde de âşâr (öşür) yok, ancak sekiz yüz menn'i bulduktan sonra âşârları, yani onda biri verilir.[200]

Müşterek bostanlar, toplu olarak hesap edilir. Eğer sekiz yüz menn'i buluyorsa, ortaklara onda bir itibariyle (80 men zekât vermek lâzım gelir), herkes hissesine göre verir. (Bu da Şâfiî mezhebine göredir.) Âşâr'ı vermek için buğday ile arpa beraber hesaplanmaz. Yani buğday veya yalnız arpadan sekiz yüz men olmak lâzımdır. Fakat çıplak arpa, kılçıklı arpa ile hesap edilir.

Eğer akar su veya yağmur ile sulanıyorsa, verilecek zekâtı (aşârı) onda biridir. Şayet kova, dolap veya bir sucu tarafından sulanıyorsa, o zaman yirmide bir zekât verir. Eğer bir bahçe kısmen öyle ve kısmen de öyle sulanıyorsa, itibar, çoğunluğa göredir.

Zekâtın Sıfatı:

Hurma, üzüm, buğday ve diğer hububât, kuruyup temizlendikten sonra zekâtı alınır, yaş hurma ve üzümden zekât alınmaz. Ancak bir mâni sebebiyle kemale ermeden bozulacaksa, o zaman 9 ölçek sahibine, bir ölçek âşârına olmak üzere yaş da alınabilir. Zarûret bakımından buna cevaz verilir.

Aşârın (öşürün) borç olması, meyvelerin kemale ermesi, tanelerin sertleşmesiyle başlar, ödenmesi ise kuruyup temizlendikten sonradır.

ÜÇÜNCÜSÜ

Altın ve Gümüşün Zekâtı:

Mekke dirhemi ile iki yüz dirhem[201] safî gümüş, bir sene bir adamda kalırsa, kırkta bir itibariyle beş dirhemini zekât olarak verir. İsterse bir dirhem olsun, artan kısmını da bu şekilde hesap eder. Yani bir dirhemin de kırkta birini verir. (**İmam Ebû Yûsuf** ve **Muhammed** de aynı fikirdedir. Yalnız **İmâm-ı Âzam**, beş dirhem fazla olmazsa zekâtı yok, demiştir.)

Altının nisâbı da yirmi miskaldir.[202] (Buna 20 dinar da denir, çünkü bir dinar

bir miskaldir.) Bu miktar, bir habbe eksik olsa zekâtı yoktur. Fazlası hesaba katılır. (Gümüşteki nota bakınız.) (Aynı zamanda Hanefîlere göre, hâlis altın, hâlis gümüş olması şart değildir, fazlası altın veya gümüş olursa zekâta borçlanmıştır.) Diğer madde ile karışmış altın paralar da safî altın yirmi miskali bulursa, zekâta altın ve gümüşün külçesinde ve istimâli (kullanılması) haram olan kaplarda ve erkek eyer takımlarında zekât vâcibtir. Fakat kadınların takındıkları, istimâli (kullanılması) mübah olan altın ve gümüş ziynetlerinde zekât yoktur. (Hanefîlere göre, altın ve gümüş nerede olursa olsun, kimde bulunursa bulunsun, ziynet olsun, süs olsun ne olursa olsun, muâyyen miktarı buldu mu zekâtı farzdır. Ancak ticaret için olmayıp süs için olan inci, elmas gibi taşlarda zekât yoktur.)

Alacağın Zekâtı:

Borçluların vakti müsâit ise, alacağından da zekât lâzım gelir. Ancak aldığı zekâtını vermek borç olur. Eğer alacak vadeli ise, vadesi dolduktan sonra zekâtı borç olur. (Hanefîlere göre, alacaklar birkaç kısma ayrılır; her ne sûretle olursa olsun, alacaklarını aldığı zaman, geçmiş zekâtlarını tamamen öder.)

DÖRDÜNCÜSÜ

Ticaret malının zekâtı:

Altın ve gümüş gibi, ticaret malının da zekâtı farzdır. Eğer ticaret malını para ile aldı ve elinde olan para, nisab miktarı idiyse, paranın nisaba ulaştığı andan itibaren sene sonunda; ticaret malına verdiği, para değil de başka bir eşya idiyse, ticaret malını aldıktan itibaren bir sene sonra bulunduğu belde râyicine göre, malını değerlendirir ve ona göre hesap ederek kırkta bir zekâtını verir. Kendi mahsulünü ticarete koymayı niyet eden kimse, zekâtını niyet ettiği tarihten değil, malıyla ticarete başladığı tarihten hesab eder. Hattâ yedi-sekiz ay, yani sene dolmadan ticaretten vazgeçse, zekât sâkıt (düşmüş) olur.[203] Fakat yalnız o senenin zekâtını vermesi daha makbûldür.

Sene başında zarûrî ihtiyâcından fazla ve kendisiyle nisaba mâlik olduğu yirmi miskal altın ile ticarete başlasa, ticaretteki muvaffakiyeti bu malı birkaç misline çıkarsa, zekâtı sene sonundaki mevcûdundan ödeyecektir. Artık ara yerde artan mal için ayrı bir sene başı yoktur. (Sene sonunda zarar edip nisaptan düşse, zekât yoktur. Sene ortasındaki azalma ve çoğalmalar, zekâtta kıymet ifâde etmez. Sene başında nisaba mâlik olan, sene sonunda nisaptan düşmemişse, bütün mevcûdun zekâtını öder.) Sarrafların malları, mübâdele ile sene dolaşımını (Havlân-ı havli) kaybetmezler.

Ticaret ortaklığı için verilen paradan hâsıl olan kârın zekâtı, taksiminden evvel olursa âmiline, parayı çalıştıranadır.

BEŞİNCİSİ

Rikâz (yer altında bulunan hazine ve madenlerin) **zekâtı:**

Rikâz, "merkûz" mânâsında İslâmiyet'ten önce defnedilip üzerinde Müslümanların, tasarruf etmediği bir yerde bulunan mallardır. Bu gibi altın, gümüş definesi bulan kimseye ganimet malı gibi seneyi beklemeden, zengin ve fakirliğine bakmadan beşte birini vermek lâzımdır.

Madenlere gelince: Bunların da altın-gümüş olmayanlarında zekât yoktur. Altın ve gümüş madenleri eritilip hâlisi kalı'ndan ayrıldıktan sonra bunlar hakkında iki hüküm var. En doğrusu, kırkta birini vermektir ki, buna göre nisaba mâlik olması şartı da aranır. Fakat bir sene elinde kalmasının şart olması yine ihtilâflıdır. Diğer hükme göre de beşte birini vermek gerekir. Buna göre havl (üzerinden bir sene geçmesi) şart değil, nisab miktarı olmasında da iki görüş vardır. Her şeyi olduğu gibi bilen Allah Teâlâ olmakla beraber akla en uygun gelen, bunların nisab miktarı olmaları ve fakat havlin aranmamasıdır. Bununla beraber bütün bu şüphelerden korunmak için her çeşit madenlerin azından ve çoğundan ihtiyaten beşte birini vermek en doğrusudur.

Çünkü şüpheler muâraza etmektedir. (Ebû Hanife, Mâlik, Ahmed, İshak ve Ebû Ubeyde; beşte birini vermek için nisab aramazlar. Ahmed, İshak, Ebû Ubeyde ve Evzâî bulunan madenin altın, gümüş veya başka cinsten olması arasında fark gözetmezler. Hattâ Hanefîlere göre, araz-i âşâriye veya haraciyede veyahut haraciye ve âşâriye olmayan sahralarda, kırlarda bulunan altın, gümüş, demir, bakır, kalay vs. her çeşit madenlerin beşte birini hükümet alır. Kendi evinde bulduğundan bir şey vermek vâcib değildir. Arazisinde bulduğuna gelince: Bu hususta iki görüş var. Birisi yine bir şey vâcib değildir. Diğer görüşe göre de beşte biri hazineye alınır, diğer kısmı da bu araziyi padişah ilk önce kime tescil ettiyse, ona verilir. Eğer sahipsiz arazide bulursa, o bulanındır...)

ALTINCISI

Fitre sadakası:

Bayram günü bütün âilesine kâfi gelecek 24 saatlik nafakasından fazla serveti olan her Müslüman'ın sadaka-i fıtrı vermesi, Peygamber Efendimiz'in emriyle vâcibtir. Miktarı bir sâ, iki menn'dir. Yani 1.666 gram eder. Yediği maddenin aynı cinsinden veya daha iyisinden bu miktarı çıkartıp verir. Eğer buğday

yiyorsa, arpadan veremez. Karışık yiyorsa hangisinden olsa verir. Fakat iyisinden vermesi daha makbûldür. Verileceği şahıslar, zekâtın verilmesi gösterilen sınıflardır. Hepsine verilmelidir. Zekât olarak, un, bulgur ve kavut (kavrulmuş buğday) verilmez. Bu sûretle Müslüman âile reisinin; âilesinin, çocuklarının, ana ve babasının ve nafakası üzerine borç olan herkesin fitresini vermesi vâcibdir. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«أَدُّوا صَدَقَةَ الْفِطْرِ عَمَّنْ تَمُونُونَ»

"Faydalandığınız her ahsın sadaka-i fıtrını verin."[204] buyurmuştur.

Yani ortak kölenin fitre sadakası beraberce ödenir. Kâfir kölenin fitresi verilmez. Şayet kocası zengin olduğu hâlde, kadın, kendi fitresini verirse mesele kalmaz. Ailesinin müsaadesi olmadan da, koca, fitresini verebilir. Eğer koca, hepsinin fitresini veremeyecek, ancak bir kısmının fitresini verebilecek vaziyette ise, buna göre, nafaka sırasına göre tercih yaparak evvelâ çocuklarının, sonra âilesinin fitresini verir. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.v.) böyle yapmıştır. Evvelâ çocuklarının, sonra âilelerinin ve daha sonra hizmetçilerinin sadakasını vermiştir. İşte şu anlattıklarımız, âhiret yolcusunun bilmesi gereken fıkhî hükümlerdir. Bunlar meyânında bazı nâdir meseleler de vardır. Onları da vukuunda sorar ve öğrenirsin.[205]

Hanefîlere göre zekât; "hür, müslim, âkıl ve bâliğ olan zengine" farzdır. Hürriyet, mâlikiyet için, İslâmiyet de, ibâdet olduğu içindir. Bülûğ ile akla gelince, teklif bunlara teveccüh eder. Sabî (çocuk) ile mecnûna (deliye) gelince; Peygamberin hadîsi gereğince bunlardan kalem kaldırılmıştır. Kalkınca da zekâtla mükellef değillerdir. Aynı zamanda zekât bir ibâdettir; çocuk ve deliye borç değildir. Mecnun akıllandıktan sonra, sabî (çocuk) de bâliğ (ergen) olduktan sonra zekât vermeye başlarlar.

Hanefîlere göre, altı aydan fazla mer'ada barınan malların zekâtı var; altı aydan fazla içeride barınıyorsa, ona zekât yoktur.

Ebû Dâvûd, Ali'den.

Menn; kelimesinin muhtelif izahları vardır. Ancak Müslim'in *"Be (vesk) olmayan hububât ve hurmada zekât yoktur."* şeklinde rivâyet ettiği hadisteki *"Be vesk"*in karşılığı olarak gösteriliyor. Bu hâle göre, (390) okka (= 499.3 kilo) eder. Bu miktardan aşağısına zekât yoktur. Başka şekil hesaplar da vardır. Meselâ 300 sağ, her sağ 1.040 dirhemdir. 780 okka ki, 100 kilo demektir. Bundan fazlasının a'şarı (öşrü) alınır. Bu hususta fazla malûmât isteyenler, **Kâmil Miras**'ın tercüme ettiği *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*'nin beşinci cildine müracaat etmelidirler.

Sahife 3-356 arası.

İki yüz dirhem; 641,46 gram eder. (*Tecrîd-i Sarîh*, c: 5, s. 132)

Bir miskal; 4,0105 grama müsâvîdir. (*Tecrîd-i Sarîh*, c: 5, s. 132.

Çünkü bu mal, para değil; neması (artışı) olmayan başka eşyadır. Esâsında bu, ne kadar çok ve değerli olsa da onun zekâtı yoktur. (Mütercim)

Darekutnî ve Beyhakî, Abdullah İbn Ömer'den.

Hanefilere göre Fıtır sadakası vâcibdir. Fakat böyle, bir günden fazla nafakası olanlara değildirSene içerisinde muhtaç olduğu nafakasından ve yine sene içerisinde ödenmesi gereken borçlarından fazla olan 200 dirhem gümüş veya 20 miskal altına veya bunların karşılığına mâlik olana borçtur. Zekât ile fitre arasındaki fark, zekâtı verilecek malın "artıcı" olması şarttır. Fakat fitre ve kurbanda bu şart aranmaz. Evde bulunan fazla eşya, oda, inek, bağ ve bahçeden, muhtaç olmadığı halı, kilim, kap, kaçak ve diğer ev eşyalarından, üç kattan fazla elbisesinden, lüzumundan fazla kitaplarından hesap eder, yukarıdaki kıymete yükseldi mi kendisinin ve küçük çocuklarının sadaka-i fıtrını verir. Hattâ seneyi bekletmesi de lâzım değildir. Bayram günü zengin olan ve aynı gün sabahleyin doğan çocuğun fitresi de verilir. Buğday ve hurmadan 1.666 gram, arpadan 3.333 gram verebileceği gibi bunların bedelini de verir. Şâfiîlerde aynen verecek, yine Şâfiîler fitreyi herkese borç tanır. Hanefîler, zenginlere borç tanır ve fakirler alır. Bununla beraber herhangi bir sebeple oruç tutamayan zenginler de yine fitreyi verirler. Hanefîlerde un, bulgur ve hattâ kavut da verilir. Yine karısının ve büyük çocuklarının fitresini vermek borcu değildir. Fakirler vermez, alırlar.

İKİNCİ BAB:
ZEKÂT VERMENİN
ZÂHİRÎ VE BÂTINÎ ÂDÂBI

ZEKÂT VERMENİN ZÂHİRÎ ŞARTLARI

Bilmiş ol ki, zekât verecek olan zâtın, şu beş şarta riâyeti farzdır:

1. Şart: Niyet. "Üzerime farz olan zekâtı veriyorum." diye içinden niyet etmesi şarttır. "Şurada, burada, şu cins veya bu cinsten olan malımın zekâtını veriyorum." diye tâyine lüzum yoktur. Kaybolmuş malı varsa, "Bu hayatta ise kaybolan malımın zekâtıdır, değilse sadakadır." diye niyet ederse, câizdir. Mecnun (deli) ve sabînin (çocuğun) malından zekât verilirken, velinin niyeti kifâyet eder. Zekâtını vermekten uzak duran kimsenin zekâtını cebren (zorla) alan sultanın niyeti, dünyâ ahkâmı için kâfidir. Fakat zekâtı cebren (zorla) alınan şahıs, zekâtını yeniden vermedikçe, Allah katındaki mes'ûliyetten kendini kurtaramaz.

Zekâtın verilmesi hususunda vekil edilirse, niyet eder. Veya vekili, ikinci bir vekil tuttuğu zaman niyet ederse kâfidir. Çünkü niyetle vekil edinmek, niyet demektir.

2. Şart: Sene devri tamamında vakit kaybetmeden hemen zekâtı vermek. Fıtır sadakasını da bayram sabahından sonraya bırakmamaktır. Çünkü Ramazan'ın son akşamından itibaren vücûb teveccüh ediyor. Ramazan içerisinde de sadakasını verebilir. Zekâtını vaktinde vermeyip geciktirenler günahkâr olurlar. Ayrıca verebileceği kimseler ve fırsatı varken, zekâtını tehir edip malı tamâmen telef olan kimselerden zekât borcu sâkıt olmaz. (İmâm-ı Âzam'a göre, malının tamamı kaybolursa, zekât borcu da düşer.)

Eğer zekâtı verecek adam bulamamış ve bu sûretle tehir ettikten sonra malı telef olmuşsa, o zaman zekât da sâkıt olur. Nisaba mâlik olup serveti bir sene elinde kaldıktan, yani zekât vermeye mezun (izinli) olduktan sonra, acele edip iki senelik zekâtı peşin verebilir. Fakat zekâtı alan, sene dolmadan ölür, zengin olur veya irtidat ederse veyahut zekâtı verenin malı telef olur veya ölürse, evvelâ verilen zekâta sayılmaz. Aynı zamanda geri de alınamaz. Ancak verirken bunları şart koşarsa alır. Bunun için peşin zekât verecek olan bütün bu şartları göz önünde tutmalıdır. (Hanefîlere göre, peşin verilen zekât geri alınmaz. Ancak âmiller (zekât toplayan vazifeliler) tarafından alınmış ise, o zaman malı helâk olduğu vakit istirdat edebilir.)

3. Şart: Zekâtı bedelen değil, aynen ödemektir. Meselâ değeri fazla olsa da altının zekâtı gümüşten, gümüşün zekâtı, altından verilemez. Belki İmam Şâfiî'nin maksadını anlayamadan gâyenin ihtiyaç kapılarını kapamak olduğunu öne sürerek, zekâtını bedelen vermesini müsamaha ile karşılayanlar olabilir.

Fakat bu, meselenin rûhunu anlamaktan uzaktır. Çünkü zekâttan gâye, yalnız ihtiyâcı gidermek değildir.

Şöyle ki: Şerîatın vâcib kıldığı şeyler üç kısımdır:

Birincisi: Yalnız “taabbüdî” (kulluk îcâbı) olan kısımlar ki, bunlarda hiç bir gâye aranmaz ve akıl bunlar üzerinde düşünemez. Hacıların Mina’da attıkları cemre taşları gibi. Taşların oraya atılmasında akıl bir fayda (göremez) düşünemez. Şerîatın buradaki gâyesi, kulları yalnız imtihandır. Bu sûretle akıl, kulluğunu izhar için mânâsını anlamadığı amel ile tecrübe edilmiştir. Çünkü gâyesini anladığı ameli, zaten arzusuyla yapar. Burada kulluğun ihlâsı anlaşılmaz. İhlâs, yalnız ubûdiyet hakkını yerine getirmek için yapılan ibâdette tecellî eder. Menâsik-i haccın birçok ameli taabbüdîdir. Bu sebepten Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ihrama girerken:

«لَبَّيْكَ بِحَجَّةٍ حَقًّا تَعَبُّدًا وَرِقًّا»

buyurmuştur. Bununla mahiyetini aklın kavrayıp teşvik edemediği emirlerine, yalnız kulluk için uyduğunu izhar etmek istemiştir. İşte birinci kısım böyledir.

İkincisi: Taabbüdî olmayıp tamamen mâkûl olan emirlerdir. Meselâ insanlara olan borcunu ödemeyi ve gasbettiği malı iâdeyi emir gibi. Şüphe yok ki, bu kısımdaki şer’î hükümlerde niyet ve fiil muteber değildir. İster aynını, ister bedelini ödemekle olsun, hak yerini bulur, karşı taraf memnun edilirse, borç ödenmiş ve hitab-ı şeriat sükût etmiş (şeriatın muhatap alması bitmiş) olur. Bu iki kısım, yani birinci ve ikinci kısımlar, bütün insanların anlamakta ortak olduğu kısımlardır.

Üçüncüsü: Evvelki iki kısımdan birleşerek meydana gelen şer’î hükümlerdir. Yani hem mâkûl tarafı var, hem de taabbüdî kısmı vardır. Bu sûretle mükellef, onunla imtihan edilir. Bu gibi şer’î hükümlerde iki mânâyı toplamak; sarîh (açık) ve meydanda olanı alıp ve en mühimi olan taabbüdî kısmını ihmal etmemek lâzımdır.

İşte zekât, bu kabîldendir. Bu mühim noktaya, İmam Şâfi’î (r.a.)’den başka kimse temas edememiştir. İhtiyacı kapamak için, zekâttaki fakirin hakkı, herkesin anlayacağı şekilde âşikâr ve meydandadır. Ayrıca bir de bunun gizli olup, şeriatın esas maksadı ve herkesin anlayamayacağı taabbüdî kısmı vardır. Bu sebeptendir ki, zekât, namaz ile beraber zikredilmiştir ve Kur’ân-ı Kerîm’in hangi âyetinde namaz emredilmişse, akabinde zekât da emredilmiştir. Bunun için de zekâta, “namazın kardeşi” denilmiştir. Yine bu sebepten zekât, İslâm’ın beş binasının birisi olması bakımından da hac ve namaza mukârin olmuştur.

Şüphesiz mükellef için, malını cins cins ayırıp, her çeşit malından kendi çeşidinden ve vasfından zekâtını ayırmak; sonra bunu Kur'ân'ın gösterdiği sekiz sınıf fukaraya tevzî etmek zor bir şeydir. Burada müsâmaha (yani aynen yerine, bedelen ödeme) fakirin hakkına da mâni değildir. Çünkü bedeli ödenmiştir. Fakat asıl mühim olan, taabbüdî kısmına mânidir. Bunun için altının zekâtı altından, gümüşün zekâtı gümüşten, devenin zekâtı deveye en yakın olan koyun ile deveden ödenmelidir. (**Muâz** hadisindeki) çeşitleri tâyinde taabbüdün maksat olduğuna delâlet eden delilleri, *"Basit"* ve *"Vasit"* isimli fıkıh kitaplarımızda anlattık. Bunların en sarih olanlarından birisi, şeriat, beş devenin zekâtını tâyin ederken kıymete başvurmayıp koyunu tahsis etmesidir.

Çünkü (eti, yünü, sütü ve yavrusu ile istifade edilmesi bakımından) deveye en yakın olan, koyundur. Şayet "beş devede, koyun zekât verilir." denmesi, Araplar arasında para vermek zor olduğu ve koyunu bulmak herkes için mümkün ve koyunun değeri az olduğu bakımından dersen, bu dâvân doğru değildir. Çünkü deve zekâtında tâyin edilen yaşta deve bulunmazsa, onun bir yaş küçüğü ve yanında iki koyun veya yirmi dirhem para verilir diye zikredilmesi, koyunun Araplar arasında değersiz olmadığını isbat etmektedir.

Bu ve benzeri deliller; zekâtın da hac gibi, yalnız mâkûl (akılla ilgili) olmayıp, hem taabbüdî hem de mâkûl olan hükümlerden oluşmuş bulunduğunu göstermektedir. Fakat idrâksiz kimseler, bu gibi içiçe geçmiş hükümleri anlayamadıkları için şaşmışlardır. (Zekât bahsinde bazı bölümlerinde, meselâ her çeşitten ayrı ayrı ayırıp sekiz sınıfa bölmekte İmâm Şâfiî azîmeti tercih etti. İmâm-ı Azam, bu hususta ruhsatı iltizâm etti. Zekâtın diğer bazı hususlarında da İmam Şâfi'î ruhsatı, İmam-ı Âzam ise azîmeti iltizâm etmiştir. İmâm-ı Âzam, bedelen zekâtı câiz görür.)

4. Şart: Zekâtını bulunduğu belde dışına çıkarmamaktır. Her ne kadar bir rivâyette hârice çıkarmak sûretiyle öderse, kifâyet eder deniyorsa da, gerek zekâtı verip vermediğinde halk arasında şüphe uyandırması ve gerek etrafındakilerin o servete gözlerini dikmeleri ve câiz olur mu, olmaz mı gibi şüpheden kurtarması bakımından zekâtı, servetinin bulunduğu muhitte vermek, en doğrusudur. O beldedeki kendi adamlarına vereceği gibi, diğer yabancılara da verebilir. (İmam-ı Âzam'a göre, hâriçte akrabası var ise, ona göndermekte kerahet yok, başka sûretle zekâtını hârice çıkarması kerahetle câizdir. Ancak ihtiyaç hâsıl olursa; hükümet, zekâtı başka beldelere nakleder.)

5. Şart: Kur'ân-ı Kerîm'de gösterilen sekiz kısımdan memleketinde mevcut olan kısımlara zekâtını taksim etmelidir. Zekâtını bu şekilde taksim etmek, vâcibtir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe Sûresi'ndeki 60. âyette sarâhaten bunu

emreder.

Kur'ân-ı Kerîm'in bu emri, hasta bir adamın, "malımın üçte biri fakirler ve miskinler içindir." sözüne benzer ki, Arapça ifâdesiyle "temlik" ve "temlikte teşrik"i ifâde eder. İbâdete dair emirlerin, zâhirî mânâlarına hücûmdan korunmaları gerekir.

Esâsen bugün birçok memleketlerde bu sekiz sınıftan ikisi olan "müellefe-i kulûb" ile "âmiller" (zekat toplayan memurlar) bulunmamaktadır. Diğer altı sınıftan da her memlekette ancak dört sınıf bulunur, onlar da fakirler, miskinler, gârimler (borçlular) ve misâfirler (yolcular)dır. Geride kalan "fî sebîlillah olan gâziler" ile "âzât olacak köleler", bazı memleketlerde bulunursa da yine pekçoklarında bulunmaz. Meselâ memleketinde zekâta müstehak beş sınıftan da insan bulunursa, zekâtını eşit beş parçaya böler, sonra her kısmı dilerse eşit, dilerse farklı olarak üçe veya daha ziyade parçalara bölerek verir. Her sınıfa eşit olarak böler. Fakat her ferde eşit olarak vermesi şart değildir. Şu kadar ki, mevcut sınıflar arasında üçten aşağı bölmesi uygun değildir. (İmâm-ı Â'zam ve İmam Mâlik'e göre, bir sınıfa zekâtı vermek câizdir. Hattâ Hanefîlerce bir ferde de zekâtını verirse, yine câizdir. Şu kadar ki, verdiği zekâtı alan fakir, nisaba mâlik olmamalıdır.)

Bir adam, yalnız bir fitre vermekle mükellef olsa, bulunduğu muhitte de sadaka alacak beş sınıf insan olsa, bu bir fitreyi, her sınıftan üçer kişi olmak üzere on beş kişiye böler. Eğer birine az verirse onu tamamlamak vâcibtir. (Hanefîlere göre en doğrusu, fitre parçalara ayrılmaya müsait değildir; onu, ehli olan bir kişiye vermektir.)

Eğer azlığı bakımından taksim zor gelecekse, başka birisinin zekâtıyle birleştirmek sûretiyle taksim işini sağlamış olurlar.

Zekâtın bâtınî âdâbı:

Bilmiş ol ki, zekât vermekle âhiret yolculuğunu murad eden kimseye sekiz vazife düşer:

Birinci vazife: Zekâtın vücûbunu, mânâsını zekât ile imtihanın yolunu ve bedenî ibâdetlerden olmayıp servete bir tasarruf olduğu hâlde İslâm'ın esaslarından sayılmasının hikmetini bilmektir. Burada üç mânâ vardır:

1- **Birinci mânâ,** şehâdet kelimelerini telâffuz, tevhidi iltizâm ve mâbudun tek olduğuna şehadet etmektir. Bu dâvânın gerçekleşmesi için, muvahhidin kalbinde tek olan O Mâbud'dan başka bir sevgilinin kalmaması, yani yalnız ve yalnız O'nu sevmesi lâzımdır. Çünkü sevgi, ihtiyarî olarak ortaklığı kabul etmez. Yalnız lisân ile tevhidin faydası azdır. Muhabbetin derecesi, diğer sevgililerden

ayrılmakla ölçülür. Mal ve servet ise, dünyâ maişetlerini sağlaması bakımından insanların tabiat itibariyle sevdiği bir varlıktır. Hattâ malı ve serveti sebebiyle dünyâya bağlanarak, ölümden nefret ederler. Hâlbuki ölümde hakîki Mâbud'a kavuşmak hakikati vardır. İşte dâvâlarında sâdık olduklarını isbat için, en çok sevdikleri mallarını infak ile imtihan olmuşlardır.

Nitekim Allah Teâlâ:

«إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ»

"Şüphesiz Allah Teâlâ, cennet karşılığı olarak mü'minlerden mal ve canlarını satın alır." (Tevbe sûresi, 9/111) buyurmuştur.

Bu da Allâh'a ulaşmak aşkıyla Allah uğrunda mücâhede ederek canını fedâ etmekle olur. Malı fedâ ise, bundan ehvendir. Malı infaktaki bu mânâ anlaşılınca, insanlar üç kısma ayrılır:

A) Bir kısmı tevhidinde sadâkat ve sözünde durmak sûretiyle zekâtın borç olmasını beklemeden kendilerinde bir dirhem bırakmamak üzere bütün varlıklarını Allah uğrunda infak etmişlerdir. Hattâ bazılarına iki yüz dirhemde ne kadar zekât var diye sorulmuş, onlar da cevabında avamlar için şer'î hükümlere göre, kırkta bir itibariyle iki yüz dirhemden beş dirhem zekât verilir, fakat bize göre ise hepsini vermek lâzımdır, demişlerdir. Bunun içindir ki **Ebû Bekir** (r.a.) servetinin tamamını, **Ömer** (r.a.) ise yarısını tasadduk etmiş ve Resûl-i Ekrem, **Hazret-i Ömer**'e, *"Geride ne bıraktın?"* diye sorunca, **Hazret-i Ömer**, "Yarısını!", **Hazret-i Ebû Bekir**'e aynı suâli sorunca, "Allah ve Resûlü'nü bıraktım." diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz: *"Aranızdaki fark, bu ifâdenizdeki fark gibidir."* buyurdu. "Sıddîk" olan Allah ile Peygamberden başka kendisinde bir şey bırakmamak üzere sadakatini göstermiştir.

B) İkinci kısım, derece bakımından bunlardan aşağı olanlardır ki, onlar servet kazanır, tamamını vermez, fakat yalnız zekât borcuyla da kalmazlar. Hayır yerlerini de gözetir, mallarının bir miktarını çeşitli hayır yollarında sarfederler. Hattâ Tabiînden olan **Nehaî**, **Atâ**, **Şa'bî** ve **Mücâhid** gibi birçokları, servetlerde zekâttan başka borçlar olduğuna kail olmuşlardır. **Şa'bî**'ye, "İnsanın servetinde zekâttan başka borç var mı?" diye soruldukta: "Evet, Allah Teâlâ'nın:

«وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِي الْقُرْبٰى»

"Sevgisi üzerine malı, yakınlarına verir." (Bakara sûresi, 2/177) meâlindeki

âyet-i celîleyi duymadın mı?” dedi. Yine Allah Teâlâ’nın:

«وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ»

“Onlara merzuk ettiğimizden infak ederler.” (Bakara sûresi, 2/3) ve

«وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ»

“Size rızk ettiğimiz mallardan infak edin.” (Münafıkûn sûresi, 63/10) âyet-i celîleleri bu dâvâlarına delil oldu. Zekât âyeti ile bunların mensuh olmadığını ve bunun zekâttan fazla olarak muhtaçlara verilmek üzere Müslümanların karşılıklı haklarında dâhil olduğunu zannettiler.

Bu hususta fakîhlerin nokta-i nazarı, şiddetli ihtiyâcı izâle, farz-ı kifâyedir. Çünkü bir Müslümanı kaybetmek câiz değildir. Fakat zekât borcunu ödemiş olan kimseye borç olan bu miktârı istikraz (borçlanma) yoluyla vermek ihtimali olduğu gibi, muhtacına karz (borç) teklifi yapmadan bezl etmesi (bağışta bulunması) ihtimali de vardır. Bu ihtilâflı olmakla bu gibi yardımı istikraz (borçlanma) yoluyla yapmak, ikinci değil, üçüncü dereceye düşer ki bu da avam derecesidir.

C) Üçüncü derece ise, ne fazla ve ne de eksik olarak, yalnız zekât borçlarını ödeyenlerdir. Bu, en düşük derecedir. Âhiret sevgisi az olup dünyâya meyli fazla olan cimriler, bu miktâr ile yetinmişlerdir. Bu gibiler hakkında Allah Teâlâ:

«إِنْ يَسْأَلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا»

“Eğer sizden malınızı istese ve sizi iyice sıkıştırsa siz cimrilik gösterecektiniz.” (Muhammed sûresi, 47/37) buyurmuştur.

Cennet karşılığı mal ve nefsi, kendisinden satın alınan ile, cimrilik edip infak etmeyenler arasındaki fark elbette büyüktür. İşte Allah Teâlâ’nın malı infak ile emir buyurmasının bir hükmü budur.

2- **İkinci mânâ,** kötü huylardan olan cimrilikten temizlenmektir. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«ثَلَاثٌ مُهْلِكَاتٌ: شُحٌّ مُطَاعٌ، وَهَوًى مُتَّبَعٌ،
وَإِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ»

“Üç ey helâk edecek eylerdendir: Son derece cimrilik, ehvetin pe inden gitmek ve

kendisini beğenmek."[206] buyurmuştur.

Allah Teâlâ da:

«وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»

"Kim ki nefsinin cimriliğinden korunursa, işte felâh bulanlar ancak bunlardır." (Haşr sûresi, 59/9) buyurmuştur.

Rub-i Mühlikât'ta (3. ciltte) bunun tehlikesi ve kurtuluş çaresi anlatılacaktır.

Cimrilikten korunmak, malını yerinde infak etmeyi âdet edinmekle mümkündür. Bir şeyden sevgiyi kesmek, kendini ondan ayırmakla mümkündür. Bu mânâda zekât, temizlik demektir. Sâhibini, tehlikeli olan cimrilik pisliğinden temizler. Yaptığı temizlik de infak ve Allah uğrundaki bu infakından dolayı duyduğu sevinci nisbetindedir.

3- **Üçüncü mânâ,** zekât, verilen nimete bir teşekkürdür. Allah Teâlâ'nın, kullarının, bedenlerinde ve mallarında olmak üzere iki nimeti vardır. Bedenî ibâdetler, beden nimetinin şükrünü; malî ibâdetler ise mal nimetinin şükrünü îfâ içindir. Dara düşmüş bir dîn kardeşinin perişan vaziyetini gözü ile görüp kulağı ile duyduğu ve kendisi zengin olduğu hâlde Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği servetin onda veya kırkta birini o muhtâca vermek sûretiyle bu nimetin şükrünü edâ etmekten kaçınan bir insandan daha alçak kim olabilir?!

İkinci vazife: Zekâtı ödeme vaktindedir. Zekât, kendisine borç olan kimse, geciktirmesindeki âfet ve günâhı, acele etmesindeki emre uymanın ve fakiri sevindirmenin ehemmiyetini düşünerek bir an evvel bu borcunu ödemelidir. İçinde iyiliğe teşvik duyduğu zaman sevinmeli ve bunun melekî ilham ile olduğunu bilmelidir. Mü'minin kalbi Allah Teâlâ'nın kabza-i kudretindedir, dilediği tarafa çevirir. Şeytan daima fenalığı emreder. Fakirlik ile korkutur, meleğin ilhamını takiben, kalbe onun vesvesesi gelir. Bunun için ilk fırsatı ganîmet bilmeli ve hemen zekâtını ödemelidir.

Bu husûsta da ecir ve mükâfatının çoğalması için şerefli vakitleri ve sene başı olan Muharrem veya Ramazan-ı şerif ayı gibi hürmet edilen ayları seçmelidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) insanların en cömerdi olmakla beraber bilhassa Ramazan ayında gelip geçen yel gibi bir şey bırakmaz, eline geçeni hemen infak ederdi. Kur'ân-ı Kerîm'in Ramazan'da nâzil olması, (oruca tahsis edilmesi) ve Kadir gecesinin kendisinde bulunması bakımından Ramazan'ın fazîleti vardır. Hattâ **Mücahid,** ""Ramazan" demeyin, çünkü Allah Teâlâ'nın bir ismi de Ramazan'dır. "Ramazan ayı" deyin!" demiştir. Zilhicce ayı da fazîletli aylardan birisidir. Çünkü hem eşhur-i hurumdandır. Hem de kendisinde hacc-ı ekber ve

ilk on günü olan “eyyâm-ı mâlûmat” ve teşrik günleri olan “eyyâm-ı mâdudât” vardır. Ramazan-ı şerifin en makbul günleri, son on günü; Zilhicce’nin en makbul günleri ise, ilk on günüdür.

Üçüncü vazife: Riyâ ve süm’adan (başkalarının görmesi için iş yapmaktan) korunmak için, zekât ve sadakaları gizli vermektir. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ جُهْدُ الْمُقِلِّ إِلَى فَقِيرٍ فِي سِرٍّ»

“Sadakanın efdali, fakirin gücü nisbetinde gizlice ba ka bir fakire verdiği sadakadır.”[207]

Diğer hadîste:

«ثَلَاثٌ مِنْ كُنُوزِ الْبِرِّ مِنْهَا إِخْفَاءُ الصَّدَقَةِ»

“Üç ey iyilik hazînelerindendir. Bunlardan birisi de verdiği sadakayı gizlemektir.”[208] buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz’e müsnet olarak:

«إِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ عَمَلًا فِي السِّرِّ فَيَكْتُبُهُ اللهُ لَهُ سِرًّا، فَإِنْ

أَظْهَرَهُ نُقِلَ مِنَ السِّرِّ وَكُتِبَ فِي الْعَلَانِيَةِ، فَإِنْ تَحَدَّثَ بِهِ نُقِلَ

مِنَ السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ وَكُتِبَ رِيَاءً»

“Kulun gizli i lediği amele, Allah Teâlâ gizlilik mükâfatını yazar (bunun âşikâre olandan 70 derece fazîletli olduğunu bildiren hadis vardır). *Eğer bu ameli açıklarsa, mükâfatını da alenî ameller arasına alır. Eğer yaptığını söylerse, o vakit ameli riyâ defterine geçer.”*[209]

Yine meşhur hadîsde:

«سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: أَحَدُهُمْ رَجُلٌ

تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَلَمْ تَعْلَمْ شِمَالُهُ بِمَا أَعْطَتْ يَمِينُهُ»

“Allâh’ın rahmet gölgesinden ba ka, gölge bulunmayacak olan bir günde yedi kimseyi Allah Teâlâ rahmetinde gölgelendirecektir. Bunlardan birisi de sağ elinin verdiği

sadakadan, sol elinin haberi olmayacak ekilde gizliliğe dikkat edendir.”[210] buyurmuştur.

Yine haberde:

«صَدَقَةُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ»

“Gizli sadaka, Allâh’ın gazabını söndürür.”[211] diye vârid olmuştur. Nitekim Allah Teâlâ:

«وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ»

“Eğer sadakaları gizler ve gizlice fakirlere verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara sûresi, 2/271) buyurmuştur.

Sadakayı gizli vermenin faydası, riyâ ve süm’adan korunmaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«لَا يَقْبَلُ اللهُ مِنْ مُسْمِعٍ وَلَا مُرَاءٍ وَلَا مَنَّانٍ»

“Allah, mürâînin, süm’a edenin (insanlar görsün diye bir şeyler yapanın) *ve ba a kakanın* (amellerini) *kabul etmez.”*[212] buyurmuştur.

“Verdiği sadakayı söyleyenler” duyulmasını; “açıktan verenler” de görülmesini arzu eden kimselerdir. Hâlis olanlar; sadakalarını, gizli ve sessizce veren kimselerdir.

Sadakayı gizlemekte o kadar ileri gidilmiş ki, hattâ bazı kimseler, alanın da kim tarafından verildiğini bilmemesi için, çâreler aramışlardır. Bunun için körleri tercih etmiş, fakirin yoluna oturduğu yere parayı bırakmış, uyurken elbisesine dikmiş ve kendisini ifşâ etmeyen vasıtalar aramışlardır. Bütün bunlardaki gâye, riyâ ve süm’adan kaçınmak ve ilâhî gazaptan korunmaktır.

Bilinmemek için parayı bir vekîle teslim etmek daha doğrudur. Çünkü fakirin kendisini bilmesinde hem riyâ ve hem de minnet altında kalmak vardır. Vâsıtada ise, riyâ ihtimali varsa da minnet ihtimali yoktur. Gâye, teşhir olduğu anda amel mahvolur. Zîra zekât, cimriliği izâle ve mal sevgisini azaltmak içindir. Şöhret sevdası, mal sevgisinden daha fenadır. Her ikisi de insanı âhirette helâke sevk eder. Buna rağmen kabirde, cimrilik, zehirli akrep; riyâ ise zehirli yılan şekline girer. İnsan, şerlerinden korunmak veya zararlarını azaltmak için onları korkutmak veya öldürmek ile memurdur.

Her ne zaman cimrilik vasfından korunmak için malını infakta riyâ ve süm’aya

kaçarsa, kısmen akrep ve yılanı besler ki, yılanın saldırgan olması bakımından daha zararlı olmuş olur. Eskisi gibi kalsa vaziyet daha ehven idi. Bu sıfatların kuvvetlenmesi onlara uygun amel iledir. Zayıflamaları da, mücâhede, onlara uymamak ve arzularının hilâfına amel etmek iledir. Yoksa cimrilikten kaçıp riyâya düşmekte, nisbeten zayıf olan akrebi zayıflatıp kuvvetli olan yılanı daha da kuvvetlendirmekten başka bir kârı yoktur. Bu mânâların incelikleri, "**Rub'-i Mühlikât"** cildinde açıklanacaktır.

Dördüncü vazife: Sadakayı âşikâre vermenin müstehab olduğu yerler hakkındadır.

Nümûne olabileceği ve halkı sadakaya teşvik edebileceği yerlerde, sadakayı âşikâr vermesi müstehaptır. Şu kadar ki, "riyâ" kitâbında riyâ hastalığının tedavisi bahsinde anlatacağımız şekilde, kendisini riyâdan korumaya çalışmalıdır. Nitekim Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmaktadır.

«إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ»

"Eğer sadakaları âşikâre verirseniz, o ne güzeldir." (Bakara sûresi, 2/271)

Şüphesiz bu, vaziyete göredir. Yani ya kendisini görenlere örnek olmak için verecek veyahut sâil (dilenci) âşikâre istemiş olacak. Bu gibi hâllerde, âşikâre vermek riyâ olur diye sadakayı hiç vermemek doğru olmaz. Sadakasını verir ve imkânlar nispetinde kendisini riyâdan korumaya çalışır.

Âşikâre sadaka vermekte gösteriş ve başa kakmaktan başka, üçüncü bir mahzur daha vardır. O da fakîrin izzet-i nefsini rencîdedir. Çünkü çok kere o fakîr, hâlini açığa vurmaktan üzüntü duyar. Fakat âşikâre isteyen bu mahzuru kendisi kaldırmış ve hâlini açığa vurmuştur. Bu, gizli kusurları araştırıp açığa çıkarmak yasak iken, âşikâre fenalık işleyenler kendileri sebep oldukları için, onları teşhirde bir mahzur olmadığına benzer. İşte bunun için Peygamber Efendimiz:

«مَنْ أَلْقَى جِلْبَابَ الْحَيَاءِ فَلَا غِيبَةَ لَهُ»

"Hayâ perdesini kaldıranın gıybeti olmaz. Yani aleyhinde konu ulanlar gıybet hükmüne girmez."[213] buyurmuştur.

Allah Teâlâ:

«وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً»

“...Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, gizli ve âşikâre infak edenler.” (Fâtır sûresi, 35/ 29)

Bu âyet-i celîlede, başkalarını da teşvik olduğu için sadakayı alenî vermeye teşvik var. Ancak insan bu husustaki fayda ve mahzurları mukayese edebilmek için çok inceden düşünmelidir. Çünkü bu mahzur ve faydalar, şahsiyet ve vaziyet îtibariyle değişir. Hakikaten bazı hâllerde bazı kimselere sadakayı âşikâre vermek daha fazîletli olur. Fayda ve zararlarını bilip nefsine mağlûb olmayanlar, her hâlde evlâ ve münasip olanı tâyin ederler.

Beşinci vazife: Sadakayı mahveden haller:

Başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle sadakasını ifsâd etmemelidir. Nitekim Allah Teâlâ:

«لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذٰى»

“Sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek sûretiyle heder etmeyin.” (Bakara sûresi, 2/264) buyurmuştur.

Müfessirler “Menn” ve “ezâ” kelimelerinin mânâsında ihtilâf ettiler. Bazıları, “menn” verdiği sadakayı anmak, “ezâ” onu âşikâre vermektir dediler. Süfyân-ı Sevrî: “Menn” edenin sadakası fâsid olur, dedi. ““Menn” nasıl olur?” diye kendisine soranlara da, verdiği sadakayı konuşup “Şunu verdim, bunu verdim!” diye söylemekle olur, demiştir. Diğer bazıları da “menn” sadaka verdiği adamı işinde çalıştırmak, “ezâ” da onu fakirlikle ayıplamaktır, dediler. Daha başkaları da “menn” sadaka verdiği adama karşı kibirlenme, “ezâ” sâile (dilenciye) ağır söz söyleyip tahkir etmektir, dediler. Peygamber Efendimiz:

«لَا يَقْبَلُ اللّٰهُ صَدَقَةَ مَنَّانٍ»

“Ba a kakanın sadakasını Allah kabul etmez.”[214] buyurmuştur.

Menn’in menşei:

Benim görüşüme nazaran, “menn”in dayandığı bir aslı ve bir de kökü vardır. Bunlar kalbin sıfat ve hâllerindendir. Sonra bu kökten birtakım dallar meydana çıkar. Onlar da dilde ve diğer âzâlarda kendini gösterir. Bunun aslı, kendisinin fakire in’am ve ihsan ettiğini zannetmesindendir. Hâlbuki bunun hakkı, kendisini temizleyip cehennemden kurtaracak olan Allah hakkını kabul etmesi bakımından in’âm ve ihsanı kendisinde değil, fakirde bilmektir. Eğer o fakir kabul etmeseydi, bu borç boynunda kalacaktı. O hâlde işin hakkı, fakiri minnet altına almak değil, belki fakire minnet etmektir. Zîra Allah Teâlâ’nın hakkını

kabulde fakirin eli, Allâh'a vekâlet etmektedir. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«إِنَّ الصَّدَقَةَ تَقَعُ بِيَدِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ قَبْلَ أَنْ تَقَعَ فِي يَدِ السَّائِلِ»

"Muhakkak ki sadaka, sâilin eline geçmeden Allah Teâlâ'nın kabza-i kudretine dü er."[215] buyurmuştur.

Binâenaleyh zekât ve sadaka veren bilmelidir ki, Allah Teâlâ'nın hakkını kendisine teslim ediyor. Allâh'a intikal ettikten sonra fakîr de rızkını Allah'tan almış oluyor.

Bir kimse beslediği hizmetçisine, "Al şu parayı da falancaya olan borcuma götür, ver!" dese, hizmetçinin bu parayı ödemekle alacaklının kendi minneti altına gireceğini zannetmesi doğrudan ahmaklık olur. Çünkü hizmetçi bir vâsıtadır. Parayı gönderen, efendisidir. Hizmetçinin kimseyi minnet altına almaya hakkı yoktur.

Zekâtın vâcip olmasının hikmetinde açıkladığımız üç mânâyı veya onlardan birini bilen, zekât vermekle, malını infak etmekle; ilâhî sevgiye mazhar olması veya cimrilik rezâletinden temizlenmesi veya çoğalmasını istemek için nimetin şükrünü îfâ etmesi bakımından ancak kendi kendine iyilik etmiş olduğunu kolaylıkla anlar. Hangi şekilde olursa olsun, hakikatte fakîr ile kendi arasında yapılmış bir muâmele yok ki kendisini, fakire ihsan edenlerden bilsin. Ne zaman ki bu hakikati anlamaz ve kendisini fakire ihsan edenlerden görürse, işte "Menn" kelimesinin mânâsında anlattığımız dallar meydana çıkar ki o da âşikâre vermek, verdiğini söylemek ve sadaka verdiği fakirden, teşekkür, duâ, hizmet, saygı, tazîm, emrinde bulunmak, kendisini öne geçirmek gibi bazı şeyler bekler. İşte bunların hepsi minnetin kötü ve fena meyve ve neticeleridir. Minnetin bâtın mânâsı da yukarıda anlattıklarımızdır.

EZÂ VE EZÂNIN KAYNAĞI:

Ezânın zâhirî mânâsı, tevbih, ayıplamak, hakaret etmek, surat ekşitmek, teşhir etmek ve çeşitli maskaralıklar yapmaktır.

Ezânın bâtınî mânâsı, ki asıl kaynağı odur. Bu da iki şeydir:

1- Servetten ayrılmanın kendisine ağır gelmesi ve bundan hoşlanmamasıdır. Elbette bu hâl, ahlâkı üzerinde baskı yapar.

2- Kendisini fakirden hayırlı ve fakiri kendisinden düşük görmesidir. Bunların her ikisinin de menşei cehalettir. Bunları açıklayalım:

Birincisi: Malı vermekten hoşlanmamak ahmaklıktır. Zira biri verip,

mukabilinde bini almaktan hoşlanmayanın büyük bir ahmak olduğu meydandadır.

Malûmdur ki, insan malını üç sebepten dolayı infak eder. Ya Allah Teâlâ'nın rızasını kazanıp mükâfata nâil olmak için, ki en değerli infak budur. Yahut cimrilik rezaletinden temizlenmek için bezleder, (cömertçe) verir. Veya ziyadeleşmesi için şükür olarak infak eder. Hangi cephesiyle olursa olsun, infaktan hoşlanmamanın yolu yoktur, çünkü her cephesi ile kârlıdır.

İkincisi de birincisi gibi cehâlettendir. Zira insan, fakirin zengine olan üstünlüğünü ve servetin tehlikesini bilseydi, fakire hakaret etmez, belki onunla teberrük eder ve onun derecesine yükselmeyi candan arzu ederdi. Çünkü zenginlerin sâlihleri, fakirlerden beş yüz sene sonra cennete gireceklerdir. Bu sebepten Peygamber Efendimiz:

"*Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, onlar en büyük hüsran ve zarardadırlar.*" buyurmuş; Ebû Zer:

"*-Onlar kimlerdir?*" diye sorunca, Peygamber Efendimiz:

"*-Serveti çok olanlardır.*" diye cevap vermişlerdir.

Binbir güçlük ile kazanıp muhafaza ettiği paradan fakirin ihtiyacını ödemekle mükellef olan, bir bakıma fakirin rızkı için çalışan bir hizmetçisidir. Daha nasıl olur da fakiri tahkir edebilir? Üstelik servetin bütün mesûliyetini boynuna almış, yorgunluğunu iltizam etmiş ve sonunda düşmanlarının yiyeceği servetini, ölünceye kadar korumak mecburiyetinde kalmıştır. Allâh'ın tevfikiyle ödediği borcunu fakirin kabul etmesiyle kendisini borçtan kurtarması bakımından sıkıntılar ferah ve sevince intikal etmiş olacağından, fakire eziyet, tekdir, tahkir, surat ekşitme gibi fena hâller de ortadan kalkarak yerine fakir ile neşelenmek, fakiri övmek ve fakire minnet etmek kaim olur. İşte menn ve ezânın menşei bunlardır.

Şayet "fakire yardımda bulunan kimsenin, kendisini bu anlattığım şekilde ihsan edenlerden görmesi çok kapalıdır. Ekseriyet bu hâle düştüklerinin farkında bile olamazlar. Bunun bir belirtisi var mı ki bu vaziyete düşmemek için onunla kendilerini sınamış olsunlar?" dersen; derim ki:

Bilmiş ol ki! Bunun ince ve fakat çok açık emâresi olan bir alâmeti vardır. Şöyle ki: Kendisine fenalık eden veya düşmanıyla anlaşan bir fakire sadaka verdikten sonra da aynı durumu devam ettiriyor diye eskisinden daha fazla kızıyorsa, verdiği sadaka sebebiyle kendisinden başka bir şey beklediği için sadakası minnet şâibesinden kurtulmuş değildir. Şayet "Bu çok kapalı bir şeydir, bundan korunmanın çaresi nedir?" diye sorarsan, derim ki:

Bilmiş ol ki, bu hastalıktan korunmanın biri zâhirî, diğeri de bâtinî olmak

üzere iki çaresi vardır:

Bâtınî çaresi, zekâtın borç olmasının sebebinde anlattığımız hakikatler ile sadakayı kabul etmekle, kendisini temizlemesi bakımından asıl fakirin, kendisine ihsan ettiğini bilmektir.

Zâhiri çaresine gelince: Minneti kabul edenin hareketleridir. Zîra bedenî hareketler ahlâk hâline intikal eder. Nitekim kitabın sonunda, bunun sırları anlatılacaktır. Bunun için bazı kimseler fakire sadakayı verdikleri vakit, âdeta kendilerini sâil (dilenci) yerine koyarak sâilin karşısına geçer, mütevaziyâne bir şekilde ondan kabulünü istirham eder ve reddetmesinden üzüntü duyar. Bazıları da sâilin eli üstüne gelsin diye, fakire avucunu açmak sûretiyle parayı verirler.

Hazret-i Âişe ve Ümmü Seleme, sâile bir şey gönderdikleri vakit, götürene sâilin ne gibi duâ ettiğini ezberlemesini tenbih ederler ve kendileri de sâile aynı şekilde duâ ederlerdi. Ve "Duâmız, onun duâsına karşılık olsun, sadakamız karşılıksız kalsın!" derlerdi. Sadakaya karşılık olur diye fakirden duâ beklemezlerdi. Çünkü duâ, sadakaya karşılık gibi olur. Bu sebepten sâilin duâsını misliyle karşılarlardı. Hazret-i Ömer bin Hattâb ve Abdullah bin Ömer (r.anhümâ) da böyle yaparlardı. Erbâb-ı basîret kalplerini böylece tedaviye çalışırlardı. İşte zâhirdeki çâre, tevâzû ve zillete delâlet eden hareketlerde bulunmakla minneti kendisinin yapmasıdır. Bâtınî çareleri de yukarıda anlattıklarımızdır. Yani zâhirî çâreler amel, bâtınî çareler ise ilim bakımındandır. Kalp, ancak birbiriyle karıştırılan ilim ve amel macunuyla tedavi edilir. Zekât ve sadakalarda aranan bu şartlar, namazda aranan huşû gibidir. Namazda huşû (Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetleriyle sâbit olduğu gibi) Peygamber Efendimiz de:

«لَيسَ لِلْمَرْءِ مِنْ صَلَاتِهِ إِلَّا مَا عَقَلَ مِنْهَا»

"Ki i için, namazından ancak hatırladığı vardır."[216]

Yani "düşünerek huşû içinde kıldığı kısmından mükâfât alır. Aklı başka yerde iken ne yaptığını bilmeyen, namazdan mükâfât alamaz!" buyurmuştur.

Zekâttaki bu şartlar da Peygamber Efendimizin:

«لَا يَقْبَلُ اللّٰهُ صَدَقَةَ مَنَّانٍ»

"Mennan (başa kakan)*ın sadakasını Allah kabul etmez."*[217] hadîsi ve Allah Teâlâ'nın:

«لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذٰى»

"Sadakalarınızı minnet ve eziyet ile heder etmeyin." (Bakara sûresi, 2/264) âyet-i celîlesiyle sâbittir. Fakihlerin, bu şartlar bulunmadan zekâtın yerini bulması ve beraet-i zimmetin husûlü hakkındaki fetvaları ayrı bir dâvadır. **Kitâbü's-Salât**'da onun mânâsına işaret etmiştik.

Altıncı vazife: Verdiğini küçümsemek ve hiçe saymaktır. Zira verdiğini beğenir ve çok görürse ucba düşer. Ucb ve kendini beğenme hâli, çok tehlikeli olup beraberinde ameli de mahveder. Nitekim Allah Teâlâ:

«وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا»

"Ve çokluğunuz hoşunuza gittiği Huneyn gününde size yardım etmiştir. Çokluğunuz o zaman size ucub vermişti de bu size (gelecek kazâdan) **bir şeyi gidermeye yaramamıştı."** (Tevbe sûresi, 9/25) buyurmuştur.

Denildi ki, tâat küçümsendikçe, Allah katında büyür ve değeri artar. Günah da büyük sayıldıkça Allah katında küçülür. Yine denildi ki: Hayır nîmeti üç şey ile tamamlanır. O üç şey:

1- Küçümsemek,

2- Acele etmek,

3- Gizlemektir.

Verdiğini çok görmesi, menn ve ezâ demek değildir. Çünkü minnet ve eziyet ihtimali olmayan, câmi, tekke ve kervansaray gibi yerlere vermekte de verdiğini "çok görmek" mümkündür. Hattâ ucub kendini beğenmek ve yaptığını büyütmek yalnız sadakalarda değil, bütün ibâdetlerde olur.

Bunun tedâvisi ilim ve amel iledir:

İlim: Vereceği onda veya kırkta birin az olduğunu ve yukarıda anlattığımız gibi infakın en düşük derecesi ile kanaat ettiğini bilmiş olmasıdır. Bunu büyütmek şöyle dursun, kula yakışan, azlığından utanmaktır. Eğer en üst dereceye yükselmiş ve bütün malını infak etmişse, yine bunu çok görmez. Bunun için de malın kendisine nereden geldiğini ve niçin sarfettiğini düşünmesi kâfidir; çünkü hadd-i zâtında mal, Allah Teâlâ'nındır. Malı o verdiği ve infaka kendini muvaffak kıldığı için Allah Teâlâ'ya minnet etmeye mecburdur. Allah Teâlâ'nın hakkı olan bir şeyi kendi hakkında büyütemez. Eğer âhirette mükâfat almak için servetini infak etmişse, onu büyütmeye hiç hakkı yok, çünkü onun kat kat fazlasını beklemektedir.

Amel: Sadakayı verirken, malının diğer kısmını infaktan cimrilik ettiği için

borcunun bir kısmını verip diğerini veremeyen gibi, verdiğini utanarak ve başı eğik mahcûp bir vaziyette vermektir. Zîra malının tamamı Allah Teâlâ'nındır. Hepsini infak eden Allah katında daha sevimlidir. Hepsini infak ile emretmemesi kulun cimriliği sebebiyle kendisine ağır gelmemesi bakımındandır. Nitekim Allah Teâlâ:

«إِنْ يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا»

"Eğer sizden onların (tamamını) **ister, bu sûretle sizden** (talepte) **ileri giderse cimrilik gösterecektiniz."** (Muhammed sûresi, 47/37)

Yedinci vazife: En kıymetli, en iyi, en güzel, en helâl, en temiz ve en sevimli malını infak etmektir. Zîra Allah Teâlâ temizdir. Ancak temizi kabul eder. Şüpheli maldan verirse hakikatte kendi malı olmayabilir ve bu bakımdan da yerini bulamaz. Hazret-i Peygamber:

«طُوبَى لِعَبْدٍ أَنْفَقَ مِنْ مَالٍ اِكْتَسَبَهُ مِنْ غَيْرِ مَعْصِيَةٍ»

"Helâlden kazandığı malını infak edene müjde olsun."[218] buyurmuştur.

Allah Teâlâ'ya başkasını tercih etmiş olması bakımından, servetinin iyisini kendine, ailesine veya hizmetçisine bırakıp, âdisini Allah uğrunda vermesi, Allah üzerine başkasını tercih sayılacağından edepsizlik olur. Bu vaziyeti misafirine tatbik etse ve meselâ, hazırladığı yemeklerin iyilerini kendi çocuklarına, kötülerini de misâfirine yedirse, misâfirini rencide etmiş, kalbini kırmış ve hiddetini celbetmiş olacağı meydandadır. (İşte bunu düşünerek Allah rızası için malının iyisini infak etmelidir.) Allah Teâlâ'ya nisbetle vaziyet böyle olmakla, maksadı âhirette sevab almak ise, yine iyisini infak etmesi gerekir; çünkü başkasını kendi üzerine tercih etmek, akıl kârı değildir. Hâlbuki insanın servetinden, kendisi için, ancak tasadduk edip ebedîleştirdiği veya yiyip yok ettiği kısmı vardır (Diğeri onun değil, başkalarınındır.) Yiyip giydiği bu andaki ihtiyacı içindir. Bulduğunu bugün sarfedip, yarını düşünmemek yine akıl kârı değildir. Hâlbuki Allah Teâlâ:

«يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ

أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ

وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ إِلَّآ أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ»

“Ey îmân edenler, (Hak yolunda) **infakı** (harcamayı) **kazandıklarınızın en güzellerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdi, bayağı şeyleri vermeye yeltenmeyin.”** (Bakara sûresi, 2/267)

Yani size verilse surat ekşitmeden ve kızarmadan almayacağınız şeyleri, Allah için infaka kalkışmayın demektir. Haberde:

«سَبَقَ دِرْهَمٌ مِائَةَ أَلْفِ دِرْهَمٍ»

“Bir dirhem, yüzbin dirhemi geçmi tir.”[219] buyuruluyor.

Bu, en temiz, helâl ve iyi malından bir dirhemi içten gelen bir sevgi ile Allah uğrunda infak etmekle olur. Diğer taraftan yüzbin dirhem verir, fakat şüpheli ve sevmediği maldan, sevmeyerek verir. Bu vaziyeti onun Allah rızasını tercih etmediğine delâlet eder. Öteki bir dirhem, bu yüzbin dirhemden daha makbûl olur. Sevmediklerini infak edenleri zem etmek üzere Allah Teâlâ:

«وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ

الْحُسْنٰى لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ»

“Onlar kerih gördükleri şeyleri Allâh’a isnad ederler, dilleri ise yalan söyler durur. (Güyâ)**, en güzel makam kendilerinindir. Muhakkak ki onlar için ateş var.”** (Nahl sûresi, 16/62)

Bazıları onları tekzip için bu “Lâ” da vakfetti, sonra başlayarak:

«جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ»

“Allah için verdiklerini kerih görmeleri, onlara cehennemi kazandırdı.” dediler.

Sekizinci vazife: Sadaka ve zekâtı nemâlandıran, yani sadaka ve zekâtı iyilikte kullanan kimseleri seçmektir. Umumî olarak yalnız bu sekiz sıfatta dâhildir diye yetinmemeli. Çünkü bu umûm (genel) dışında bazı hususî vasıflar vardır. Onları gözetmelidir.

Bunlar da altı tanedir:

1- Dünyâdan yüz çevirip yalnız âhiret için çalışan müttakî fakirleri seçmek. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«لَا تَأْكُلْ إِلَّا طَعَامَ تَقِيٍّ وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيٌّ»

"Yalnız müttakîlerin yemeğini ye, senin yemeğini de yalnız müttakîler yesin."[220] buyurmuştur.

Çünkü müttakîlere yapılan yardım, onların takvâlarını artırmaya hizmet eder. Bu sâyede yardımda bulunan da ecir kazanır. Yine Peygamber Efendimiz:

«أَطْعِمُوا طَعَامَكُمُ الْأَتْقِيَاءَ وَأَوْلُوا مَعْرُوفَكُمُ الْمُؤْمِنِينَ»

"Yemeğinizi müttakî kimselere yedirin. Sadakalarınızı da mü'minlere verin."[221] buyurmuştur.

Diğer bir ifâde ile:

«أَضِفْ بِطَعَامِكَ مَنْ تُحِبُّهُ فِي اللهِ تَعَالَى»

"Yemeğin ile Allah için sevdiğin kimseye ziyâfet ver."[222] buyurmuştur.

Âlimlerden biri, fakirlerin yalnız sofularına yedirirdi. Kendisine böyle yapmasan da bütün fakirlere infak etsen daha iyi olmaz mı? diyenlere:

– Hayır; bunlar, yalnız Allah için çalışıyorlar. İhtiyaç karşısında bu himmetleri sarsılır. Bunlardan bir tanesinin ihtiyâcını temin edip onu yine Allah için çalışmaya sevk etmek, düşünceleri dünyâlık olan kişilere bin dirhem vermekten benim için daha sevimlidir, dedi.

Bu vaziyeti, Cüneyd-i Bağdadî'ye anlattılar. O da çok beğendi ve: "İşte bu zât, Allah Teâlâ'nın velîlerinden biridir. Uzun zamandır böyle güzel bir kelâm duymadım." dedi.

Sonra bakkallıkla iştigal eden bu zât, fakirlere parasız mal vere vere iflâs etti ve bir daha ticâretle meşgûl olmak istemedi. Fakat bunu haber alan Cüneyd, kendisine sermâye göndererek ticâretten ayrılmamasını ve o gibi temiz çalışanlara ticâretin zararı olmadığını söyledi.

2- **Bilhassa ilim sâhibi olan fakirleri seçmek.** Çünkü bu gibilere vermek, ilimde kendilerine yardım etmek demektir. Sahîh niyet ile ilim tahsili en büyük ibâdettir. İbn Mübârek, sadakalarını hâssaten âlimlerin fakirlerine tahsis ederdi. Kendisine niçin böyle yaptığı soruldukta:

"-Ben Peygamberlikten sonra, ilimden daha üstün bir rütbe olduğunu zannetmiyorum. Âlimlerden biri bir ihtiyaçla karşılaşınca, onun ile meşgul olur da okuyamaz. Onun ihtiyacını temin edip okumasını sağlamak daha makbûldür."

diye cevap vermiştir.

3- **Takvasında ve tevhidinde sâdık olanları seçmek.** Tevhîdde sadakat demek, hediye alındığı vakit, vâsıtaya bakmadan nimetin Allah'tan olduğunu bilerek ona şükretmek demektir. Kulların en çok şükredenleri, nîmeti Allah'tan bilenlerdir. Lokman'ın oğluna vasiyetinde:

"-(Oğlum) Allah ile kendi aranda, nîmet veren bir kimsenin mevcûdiyetini hatırına getirme. Başkalarının in'âmına değer verme." demiştir.

Allah'tan başkasına şükreden kimse, in'âm edeni bilmemiş ve vâsıtanın emr-i ilâhîye mazhar olduğunu anlamamış olur. Zîra kul verdiği şeyleri, Allah Teâlâ'nın yarattığı sebepler sâyesinde verir. Kul, Allâh'ın emrindedir. Dîn ve dünyâsının selâmetinin infakta olduğunu, Allah Teâlâ onun kalbine ilkâ ettikten sonra, o hiç bir sûretle infaktan geri kalmaz. Muharrik kuvvetleşince onu infaka sevk eder. Artık kul buna muhalefet edemez hâle gelir, iradeleri halk edip, niyetleri hazırlayan, zaafiyet ile tereddüdü izâle eden ve bu iradeleri tahakkuk ettirmek için kudreti hazırlayan bizzat Allah Teâlâ'dır.

Ancak bütün bunları kavrayan kimse, "müsebbibü'l-esbâb: (sebeplerin sebebi olan Allâh)"a bağlanır. Bu gibiler, kendisine teşekkür edip kendisini övenlerden Allah katında daha iyi olduğunu anlar. Çünkü "teşekkür", faydası az olan dilin hareketinden ibârettir. Nimeti Allah'tan bilip O'na şükredene yapılan yardım ise, şüphesiz kaybolmaz. Fakat yaptığın in'am karşılığında seni övenler, yardımın kesilmesiyle hiç sıkılmadan seni yererler. Senden bir eziyet görseler hemen bedduâ ederler. Bu gibilerin hâli, mürâîlikten (riyâkârlıktan) ibarettir. Rivâyet olundu ki:

«أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مَعْرُوفًا إِلَى بَعْضِ الْفُقَرَاءِ

وَقَالَ لِلرَّسُولِ: إِحْفَظْ مَا يَقُولُ، فَلَمَّا أَخَذَ قَالَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ

الَّذِي لَا يَنْسَى مَنْ ذَكَرَهُ وَلَا يُضِيعُ مَنْ شَكَرَهُ ثُمَّ قَالَ:

اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ لَمْ تَنْسَ فُلَانًا -يَعْنِي نَفْسَهُ- فَاجْعَلْ فُلَانًا لَا

يَنْسَاكَ -يَعْنِي بِفُلَانٍ نَفْسَهُ- فَأَخْبَرَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ بِذٰلِكَ فَسُرَّ وَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلِمْتُ أَنَّهُ

«يَقُولُ ذٰلِكَ»

“Peygamber Efendimiz, fakirin birisine bir sadaka gönderdi ve giden adama, “*Söylediklerini ezberle!*” buyurdu. Sadakayı alan: “Hamd ol Allâh’a ki, kendini zikredeni unutmadı ve kendisine şükredeni terk etmedi.” sonra devamla: “Allâhım, beni unutmadığın gibi beni de seni unutmayan kullarından eyle!” diye duâ etti.

Böyle söylediği Resûl-i Ekrem’e haber verilince, Peygamber Efendimiz de *“Ben onun öyle söyleyeceğini biliyordum!”* diyerek gülümsemiştir.” Bak, nasıl yalnız Allâh’a bağlanmıştır. Sadakayı vereni hiç anmamıştır.[223]

Yine Peygamber Efendimiz, bir kişiye: *“Tövbe et!”* buyurunca, adam: “Muhammed’e değil, yalnız Allâh’a tövbe ederim.” demiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

«عَرَفَ الْحَقَّ لِأَهْلِهِ»

“Hakkı ehline tanıdı.”[224] buyurdu.

İfk vak’asında Hazret-i Âişe’nin beraetini ifâde eden âyet-i celîle nâzil olduğu zaman Hazret-i Ebûbekir (r.anh), Hazret-i Âişe (r.anhâ)’ye, “Kalk, Resûl-i Ekrem’in başını öp!” deyince, Hazret-i Âişe:

«وَاللّٰهِ لَا أَفْعَلُ وَلَا أَحْمَدُ إِلَّا اللّٰهَ»

“*Vallahi bunu yapmam, ancak Allâh’a hamd ederim.*” demiştir.

Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

«دَعْهَا يَا أَبَا بَكْرٍ»

“Bırak onu yâ Ebâbekir.”[225] buyurmuştur.

Diğer ifâde ile de Hazret-i Âişe, Hazret-i Ebûbekir’e hitâben:

«بِحَمْدِ اللّٰهِ لَا بِحَمْدِكَ وَلَا بِحَمْدِ صَاحِبِكَ»

“Yalnız Allâh’a hamd ederim, ne sana ve ne de arkada ına hamd etmem.” demiştir.

Hazret-i Aişe, vahy Peygamber Efendimiz vâsıtasıyla kendisine ulaştığı hâlde böyle yaptı. Peygamber Efendimiz de bu hâle bir şey demedi. Eşyayı, Allah Teâlâ’nın gayrisinden bilmek, kâfirlerin vasfıdır. Nitekim Allah Teâlâ:

«وَإِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ»

“Allah, tek olarak anıldığı zaman, âhirete inanmayanların kalpleri nefret ile çekilir. Allah’tan başka mâbutları anılsa, hemen kalpleri sevinç ile dolar, yüzleri güler.” (Zümer sûresi, 39/45)

Bâtınını vâsıtalardan temizlemeyip onları yalnız vâsıta olarak tanımayan, sırrını gizli şirkten kurtaramamış gibidir. Şirkin leke ve kokularından tevhîd akidesini temizlemekte Allah’tan korkmalıdır.

4- **Hâlinden şikâyetçi olmayanı seçmektir.** Vaziyetinden şikâyet etmeyip hâline râzı ve ihtiyâcını gizleyen veya mürüvvet sâhibi, herhangi bir âfet neticesi serveti elinden gitmiş ama servet hâlindeki itiyatlarını unutmamış, zâhiren zengin görülen ve varlık perdesi altında yaşayan fakir olmalıdır. Bu gibi fakirler hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا
يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا»

“Onlar istemekten çekindikleri için hâllerini bilmeyen onları zengin zanneder, sen onları sîma ve hâllerinden tanırsın, halktan ısrar ile bir şey istemezler.” (Bakara sûresi, 2/273)

Yani ısrar ile istemezler, istemekte ısrar etmezler. Çünkü Allâh’a kavî îmânları olduğu için zengin, sabırlı ve izzet-i nefs sâhibidirler. İşte her muhitte bu gibi dindar ve iffet perdesiyle süslenmiş fakirleri aramak lâzımdır. Bu gibilere infak etmek, âşikâre isteyicilik edenlere vermekten kat kat sevaptır.

5- **Âilesi kalabalık olan ve ayrıca hastalık veya herhangi bir sebeple hârice çıkıp kazanamayan fakirleri seçmektir.** Çünkü burada, Allah Teâlâ’nın:

«لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ»

“(Sadakalarınızı) **Allah yolunda kendini vakfetmiş yeryüzünde dolaşmaya gücü olmayan fakirlere verin.”** (Bakara sûresi, 2/273) buyurduğu mânâ bulunmuş olur.

Yani fakîrlik, geçim darlığı veya kendini olgunlaştırmak gibi sebeplerle âhiret yolunda mahpus kaldılar, yeryüzünde dolaşamıyorlar. Zîra bu sebeplerle onların

kanatları kesik ve etrafları çevrilmiştir. Bu sebeplerden Hazret-i Ömer (r.a.) Ehl-i Beyt'in ihtiyâcını temin için on tane ve daha ziyade koyunu birden verirdi. Çünkü Peygamber Efendimiz de atiyeyi ihtiyaç nisbetinde verirdi.

Hazret-i Ömer'e (r.a.) "Cehdü'l-belâ" nedir? diye soruldukta: "Âilenin kalabalık ve servetin azlığı demektir!" diye cevab vermiştir.

6- **Akraba ve mahremlerden seçmek.** Bu gibilere vermek, hem sadaka ve hem de sıla-i rahimdir. Sıla-i rahimde hesaba gelmeyecek kadar büyük sevaplar vardır. Hazret-i Ali (r.a.): "Benim için, dostlarımdan, kardeşlerimden birine bir dirhem vermek, başkasına yirmi dirhem vermekten; yirmi dirhem vermek, başkalarına yüz dirhem vermekten; onlara yüz dirhem vermek, bir köle âzâd etmekten sevimlidir." buyurdu.

Akrabalar, yabancılar üzerine tercih edildiği gibi, dost ve ahbaplar da diğer tanışlar üzerine tercih edilir. Bu inceliklere riâyet edilmelidir.

İşte aranan altı husûsî vasıf bunlardır. Her vasıfta ayrı ayrı dereceler vardır. Lâyık olan, bunların en iyisini aramaktır. Bütün bu vasıfları kendinde toplayan bir fakîr bulunursa, bu büyük bir ganimettir. Bu hususta içtihad eder ve isabet ederse; yani arar ve bu vasıfta bulursa iki, içtihadında hata ederse, yani aradığı hâlde yanılarak başkasına verirse de yine bir ecir almış olur. Aldığı iki ecrin birincisi; dünyâda cimrilikten temizlenmesi, kalbinde Allah sevgisinin kuvvetlenmesi ve Allah Teâlâ'ya itaat etmeye cehd etmesidir. Kalbinde yerleşen bu üç sıfat, Allah Teâlâ'ya olan iştiyakını artırır.

İkinci ecir; sadakayı alanın duâsını almaktır. Zira ebrârın (iyilerin) kalplerinin, hâl-i hazırda ve istikbâlde güzel tesiri vardır. Eğer sadakasına tam bu gibi ehil olanları bulursa, böylece iki ecri birden, bulamazsa birinci ecri ihrâz etmiş olur. Her şeyi olduğu gibi Allah bilir.

Hadîs yukarıda geçmiştir.

İmâm Ahmed ve İbn Hibban, Ebû Zer'den.

Ebû Nuaym **"Kitâbü'l-Îcâz"**da İbn Abbas'tan rivâyet etmiştir.

Hatîb **"Târih"**inde.

Buhârî ile MüslimEbû Hüreyre'den.

Taberânî, Ebû Umâme'den.

Bu ifâde ile kaynağı bulunamamıştır.

İbn Adiyy **"Zuafa"**da.

Bu ifâde ile kaynağı bulunamamıştır.

Dârekutnî, *"İfrat"*ta İbn-i Abbas'dan rivâyet etti.

Namaz bahsinde geçmiştir.

Bu ifâde ile kaynağı bulunamamıştır.

Bezzâr.
Neseî ve İbn Hibban, Ebû Hüreyre'den.
Ebû Davud ve Tirmizî, Ebû Said'den.
İbnü'l-Mübârek, **"El-Birr ve's-Sıle"**de.
İbnü'l-Mübârek rivâyet etmiştir.
Kaynağı bulunamamıştır.
Ahmed ve Taberânî; el-Esved bin Serî'den.
Ebû Davud, Hz. Aişe'den.

ÜÇÜNCÜ BAB:
SADAKA ALANLARIN VAZİFELERİ

ZEKÂTIN VERİLECEĞİ YERLER:

Bilmiş ol ki zekât, Hâşim ve Muttalib oğullarından olmamak, hür ve Müslüman olmak şartıyla Kur'ân-ı Kerîm'de Tevbe sûresi 60. âyette gösterilen sekiz sınıf insanlara verilir. Kâfire, köleye[226], Hâşimî ve Muttalib'lere verilmez. Velîlerinin kabzetmesi şartıyla, fakir, sabî ve mecnûnlara verilir. Şimdi bu sekiz sınıfı anlatalım:

BİRİNCİ SINIF: FAKİR VE YOKSULLAR

Fakir, bir şeyi olmadığı gibi kazanma imkânları da olmayan insandır. Eğer bir günlük nafakası ve kendine göre giyeceği elbisesi varsa, fakir değil, miskindir. Şayet elinde olan, bir günlük nafakasına yetmiyorsa, o yine fakirdir. Eğer mendili, ayakkabısı ve pantalonu olmayıp yalnız bir gömleği olur ve bu gömlek, o fakirin vaziyetine uygun şekilde, mendil, don ve ayakkabı alabilecek kıymette değilse, yine fakirdir. Çünkü o, bu ânda muhtaç olduğu maddeleri bulamamış vaziyettedir. Her ne kadar bazıları, fakir için yalnız "setr-i avret edecek elbise kâfidir" dedilerse de bu, doğru değildir. Çünkü böyle bir fikir, ifrattır. Esasen bu derecede bir fakir bulunmaz. Kişinin dilenciliği îtiyat etmesi (alışkanlık hâline getirmesi) kendisini fakirlikten çıkarmaz. Çünkü dilencilik, kazanç yolu değildir. Fakat kazanmaya iktidarı olan kimse fakir sayılmaz. Ancak kazancı âlet ile olur ve âleti de bulunmazsa, yine fakirlikten çıkmış olmaz. Onun için âlet satın almak caizdir. Kâr ve kesbe gücü yetene fakirlik yakışmaz. Eğer şer'î ilimler ile uğraşmak sûretiyle kâr ve kesbinde bulunamıyorsa, fakirdir. Kendisine zekât verilebilir. Artık onun çalışma kudreti nazar-ı itibara alınmaz. Eğer ibâdetle meşgul olmak sûretiyle, kâr ve kesbten geri kalıyorsa, fazla ibâdeti terk edip kazanç ile iştigal etmelidir. Çünkü kesb ile uğraşmak, nâfile ibâdetten makbûldür. Zîra Peygamber Efendimiz:

«طَلَبُ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ»

"*Helâl* (nafaka) *talebi, farz üzerine farzdır.*"[227] buyurmuştur.

Resûlullah, buradaki "farz üzerine farz" tâbirinden, kesb yolunda gösterilen say ü gayreti kasdetmektedir.

Hazret-i Ömer (r.a.) “Şüpheli (de olsa) kazanç, dilencilikten daha hayırlıdır.” buyurmuştur.

Eğer kişi, babasının verdiği veya nafakası üzerine vâcip olan kimsenin verdiği ile yetiniyorsa, bu hâl, kazanmaktan ehven ve fakat gayr-i makbûl olmakla beraber, yine fakir sayılmaz. (Hanefîlere göre, kendisinin bir şeyi olmadığına göre yine fakirdir. Yani babası zengin olup kendisinin bir şeyi olmayan, zengin çocuğuna zekât verilir.)

İKİNCİ SINIF: MİSKİNLER

Miskin, geliri giderini karşılamayan kimse demektir. Bâzen geliri giderini karşılamadığı için bin dirhem maaş alan miskin, buna mukabil bir ip ile baltadan başka bir şeyi olmadığı hâlde bunlar ile geçimini sağlayabilen, zengin sayılır. Oturduğu evleri, durumuna uygun elbisesi kendisini miskinlikten kurtaramaz. Yine kendi varlığına göre münasib ev eşyası, mefrûşâtı ve fıkıh kitaplarının bulunması, kendisini miskinlikten kurtaramaz[228]. Yalnız kitapları olup kitaplardan başka bir şeyi olmayan kimse, fıtır sadakasını vermez. (Sadaka-i fıtır bahsine bak.) Kitâp, ev eşyası, elbise, aynı hükümde ve insanın muhtaç olduğu maddelerdendir. Fakat kitâp ihtiyâcında biraz ihtiyatlı davranmalıdır.

Kitâba ihtiyaç üç sebebten olabilir: a) Okutmak, b) İstifâde etmek, c) Mütalâa ile gönül eğlendirmek. Ancak öyle zevk ve eğlenmek muteber değildir. Âhirete faydası olmayan, dünyâda ancak zevk için okunan, şiir ve târih kitapları gibi. Bu kitaplar, yemin kefaretini ödemek ve fitre borcunu vermek için satılırlar. Ve bunlara sâhip olan miskin sayılmaz.

Okutmak için olan kitaplarına gelince... Eğer kitâp sâhibi ücret karşılığı terbiyeci, müderris ve öğretici ise; terzinin makinesi ve diğer sanatkârların âletleri gibi, onun kitapları da âletleri sayılacağından fitre vermek için satılmazlar. Yok, eğer ücretle değil, farz-ı kifâyeyi yerine getirmek için okutuyorsa, yine kitaplarını fitre vermek için satmaz ve bu kitaplar sâhibini miskinlikten kurtaramaz. Çünkü bu kitaplar, mühim ihtiyaç maddelerindendir.

Kitaplardan öğrenme ve istifâde ihtiyacına gelince... Meselâ kendini tedavi için tıp kitâbı veya mütalâa edip ders alması için vaaz kitabı saklaması gibi, eğer bulunduğu memlekette doktor ve vâiz varsa, bunların hiçbirine ihtiyaç yoktur. Eğer yoksa o zaman bunlara ihtiyaç vardır. Bazen olur ki, bir kitabı uzun müddet sonra mütalâa edecektir. Buna göre lâyık olan ihtiyaç müddetini tâyin etmektir. İhtiyâç müddetini tâyinde en doğru olanı, bir sene olarak takdir etmektir.

Sene içerisinde mütalâa etmeyeceği kitaplara ihtiyâcı yoktur. Bir günden fazla

nafakası olana, fitre vermenin vâcip olduğunu yukarıda söylemiştik. Nafakayı bir günlük olarak takdir ettiğimize göre, ev eşyasını ve elbiseyi de bir senelik olarak takdir etmek münasip olur. Kış mevsiminde yaz, yaz mevsiminde de kış elbisesi satılmaz. Kitaplar da daha ziyade ev eşyası ve elbise meyânına girer. bazen bir kitaptan elinde iki nüsha bulunur ki, bunların birine ihtiyâcı yoktur. Şayet, biri daha doğru, diğeri daha güzeldir. Bu bakımdan ikisine de ihtiyâcım var derse, biz de: "Doğru olanını sakla, güzelini sat!" deriz.

Bir fenden, biri muhtasar, diğeri mufassal iki kitâbı olanın maksadı istifâde etmek ise, mufassalını saklar, muhtasarını satar. Yok, eğer gayesi ders okutmak ise ikisi de kendisine lâzımdır. Hiç birini satmaz.[229] Bu husûsta fıkıh kitaplarının dokunmadığı sayılamayacak kadar pek çok misâller vardır. Bunları burada anlatmamız, âmme ihtiyâcı olmaları ve bu husûsta en güzel yolun, bu anlattığımız, düstur olması bakımındandır. Zîra bu sûretleri hakkıyla çıkarmak mümkün değildir.

Çünkü bu, görüş miktarında, sayısında ve nev'inde ev eşyasına, elbiseye, hattâ darlık ve genişlikte eve de sirâyet eder. Hâlbuki bunlar hakkında da katî bir hudut yoktur. Ancak, fakîh, kendi kanaatine göre içtihâdını yapar, görüşüne göre bir hudut tâyin eder. Ve bu sûretle tehlikeli şüphelere atılır. Ama verâ sâhibi olanlar, daima ihtiyâtı tercih edip, şüpheli şeylerden kaçınarak şüphesiz olanlara sarılırlar. Âşikâr ve belli olan karşılıklı iki taraf arasında pek çok şüpheli dereceler vardır. İnsanı bunlardan koruyan, ancak ihtiyattır. (En doğrusunu Allah bilir.)[230]

ÜÇÜNCÜ SINIF: ÂMİLLER

Âmiller, Halîfe ve kadılar hâriç, zekât toplayan memurlar, zekât tahsildarlarıdır. Kabîle reisi veya kethüdâsı, muhâfız, kâtib, muhâsib, bekçi ve nakliyeci de bunlar meyânındadır. Hiç biri emsâline verilenden fazla maaş alamaz. Bunlar için ayrılmış olan zekât sermâyesinden bir fazlalık artarsa, bu fazlalık, diğer sınıflara müsavî olarak taksim edilir. Eğer topladıkları zekât, ücretlerine yetmezse, eksik kalan ücretleri devlet hazinesinden tamamlanır. (Hanefîlere göre âmil, bu paradan alır, fakat aldığı zekât değil, ücrettir. Onun için Hâşimî olmayan zengin âmil de bu parayı alabilir.)

DÖRDÜNCÜ SINIF: MÜELLEFETÜ'L-KULÛB

Müellefetü'l-Kulûb: (Yeni) Müslüman olmuş (ve fakat İslâmiyet'e henüz ısınmamış) kabîleleri arasında hatırı sayılan eşraflardır. Bunlara sadaka

vermekte hem kendilerini İslâmiyet'e ısındırmak ve hem de diğer eşrafı teşvik vardır.[231]

BEŞİNCİ SINIF: MÜKÂTEBLER

Mükâteb: Para ile âzâd olacak köleler, demektir. Efendisi, bana şu kadar para getir, ben seni âzâd edeyim, der. "Para ile kendisini satın alacak olan bu gibi bîçârelere" zekât verilir. Bu zekât, onları borçlarına mahsûben, efendilerine de verilebilir. Sâhibi, âzâd edeceği kölesine zekâtını veremez. Çünkü fiilen kölesidir. Verdiği zekât, yine kendisine döner.

ALTINCI SINIF: GÂRİMÛN

"Gârim" demek, meşrû yolda harcamak üzere istikraz edip borçlanan, borçlu demektir. Borcunu ödeyemeyen bu gibilere zekât verilir. Ancak böyleleri, parasını fenalığa harcamışsa, tövbe ettikten sonra kendisine verilir. Borçlu olan zengine ise zekât verilmez. Ancak bu borcu iki kabile arasını bulmak veya umûmî bir fitneyi bastırmak için yapmışsa o zaman yine borcu ödenir.[232]

YEDİNCİ SINIF: GAZİLER

Nafakası ordu tarafından temin edilmeyen gazilere, zengin de olsalar, muharebe etmelerine yardım olmak üzere zekât verilir.[233]

SEKİZİNCİ SINIF: YOLCULAR

Yolcu veya misâfir, günâh ve masiyet bulunmayan maksatlarla memleketinden taşraya çıkmış kimselerdir. Böyle kimseler eğer fakir iseler, onlara zekât verilir. Eğer kendi memleketinde malı-mülkü varsa, o zaman ancak memleketine ulaştıracak miktar verilir.

"Şayet bu vasıflar nasıl bilinir?" dersen, derim ki:

– Fakirlik ve miskinlik, yalancılığı katiyyetle bilinmedikçe, isbat ve yemin şartı aramadan zekât ve sadakayı alanın sözüne itimad etmekle, yani kendi ifadesiyle bilinir.

Gazilik ve yolculuk birbirlerinin benzeridirler. Zîra bunlar istikbâle ait hâdiselerdir. Binâenaleyh, bir kimse "Ben gaziyim (veya yolcuyum)" dediği zaman kendisine zekât verilir. Hâlbuki karşısında duran adam ne muharebe meydânındadır, ne de yolda gitmektedir. Bunun için bunların sözüne itimad edersin.

Fakat diğer altı sınıfa gelince; onların bahis mevzuu sınıflardan olduklarına

dair delîl lâzımdır. İşte zekâta müstahak olmanın şartları bunlardır. “Bu sınıflardan kime ne kadar zekât verilir?” meselesine gelince, onu ilerideki bahislerde beyan edeceğiz.

ZEKÂTI ALANIN VAZİFELERİ

Zekât alanın vazifeleri beştir.

1- Zekâtın, kendisine verilmesini Allah Teâlâ’nın farz etmesi, bu sûretle ihtiyâcını karşılayıp bütün düşüncelerini bir noktaya toplamak için olduğunu bilmektir. Zaten Allah Teâlâ’nın bütün insanlardan istediği, tek bir şeyi gaye edinmektir. O da Allah (sevgisi) ve âhiret (korkusudur). Allah Teâlâ’nın:

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»

“Cinleri ve insanları, ancak (Beni bilmeleri ve) **bana kulluk etmeleri için yarattım.”** (Zâriyât sûresi, 51/56) hitabından, muradı da budur. Fakat vaktâ ki, Hikmet-i İlâhiye kullarına şehvet ve ihtiyaçları musallat etmeyi iktizâ etti ve bu ihtiyaçlar düşüncesini dağıtırsa, yine kerem-i ilâhî olarak ihtiyaçlarına cevap verecek nimetleri de yağdırdı. İhtiyâçlarını giderip huzûr içinde kulluk ve ibâdet etmeleri için kullarına bol servetler ihsân etti. Bir kısmının servetini çoğalttı, fakat serveti başına belâ oldu ve kendisini tehlikelere sürükledi. Bir kısmını da, şefkatli bakıcının hastasını kayırdığı gibi korudu; dünyâ servetlerinden uzaklaştırdı. Kazançlarının kolay olması için ihtiyâcını zenginler vâsıtasıyla kendilerine gönderdi. Kazanmak ve kazandığını muhafazadaki zahmetleri zenginlere çektirdi. Faydasını fakirlere nasib etti ki, onlar bu sayede yalnız Allah Teâlâ’ya kulluk eder ve ölüm sonrası için hazırlanırlar. Ne dünyâ serveti onları meşgul eder, ne de yoksulluk bu hazırlıklarına mâni olur. İşte nimetin son haddi budur.

Fakirin vazifesi, yoksulluğun kadrini bilmek ve Allah Teâlâ’nın kendisine verdiği fazîletlerin, kendisinden uzaklaştırdığı nimetlerden daha üstün olduğunu anlamaktır. İnşaallah bu husûslar, **(Kitâbü’l-Fakr)** da açıklanacaktır.

Zengin vâsıtasıyla, Allah Teâlâ’dan aldığını, kendisine rızık ve ibâdetine yardımcı olarak alsın ve alırken niyeti, aldığını tâatte kullanmak olsun. Eğer tamamıyla buna muktedir olamıyorsa, hiç olmazsa mübâh olan yerlerde harcasın. Eğer aldığını isyanda harcarsa küfrân-ı nimet ederek Allah Teâlâ’nın gazabına uğramayı ve rahmetinden uzak olmayı hak eder.

2- İkinci vazifesi, sadakayı verene teşekkür etmek, duâ etmek ve onu övmektir. Fakat teşekkür ve duâsı, zengini vâsıta olmaktan ileri götürmemelidir. Ancak

Allah Teâlâ'nın nimetlerinin kendisine ulaşmasında zengini bir yol ve vâsıta olarak kabul etmelidir. Nimetin ulaşmasını sağlayan yol da, vâsıtanın da övülmeye hakkı vardır. Bu şekilde övgü, nimetin Allah'tan geldiğini bilmeye aykırı değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللّٰهَ»

"İnsanlara te ekkür etmeyen, Allâh'a   ükretmemi   sayılır."[234] buyurmuştur.

İnsanları halk eden, onlara kuvvet ve kudreti veren, bizzat kendisi olduğu hâlde Allah Teâlâ dahî Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerlerinde amellerinden dolayı kullarını övmüştür. Misâli; bir âyet-i celîlede:

«نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ»

"(Eyyûb) **O ne güzel kuldur! Hakikat o, dâima Allâh'a sığınır."** (Sâd sûresi, 38/44) buyurmuştur.

Buna benzer daha pek çok âyetler vardır. Binâenaleyh sadakayı alan duâsında: *"Allah Teâlâ, ebrâr* (has kullar) *gibi, senin de kalbini temizlesin, hayırlıların ameli ile senin de amelini artırsın ve   ehitlerin rûhuyla beraber senin de rûhuna rahmet etsin!"* demelidir. Peygamber Efendimiz:

«مَنْ أَسْدَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا فَأَثْنُوا

عَلَيْهِ بِهِ خَيْرًا وَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ»

"Size bir hediye verildiğinde ona misliyle mukabelede bulunun. Eğer buna gücünüz yetmiyorsa, onu kar ılayacak derecede kendisine duâ ediniz."[235] buyurmuştur.

Verilen hediyenin kusuru varsa; onu gizlemek, hakîr görmemek, yermemek, vermediği vakitte de vermedi diye aleyhinde bulunmamak, verdiğini hem yalnız iken ve hem de başkalarının yanında iken büyük görmek teşekkürün tamamındandır. Verenin vazifesi, verdiğini azımsamak, alanın vazifesi ise; verileni büyük görüp minnet etmektir. Çünkü verenin, zaten verdiğini azımsaması başka cepheden, alanın onu büyük görmesi ise başka cephedendir. Veren için kârlı olan küçümseyici, alan için kârlı olan bunun aksine büyütücü sebepleri düşünmektir. Böylece her iki taraf da kendine düşen vazifeyi yapmış ve tenâkuza düşmemiş olurlar. Bütün bunlar, nîmetin Allah'tan olduğunu bilmeye de aykırı değildir. Çünkü vâsıtayı **"vâsıta"** olarak kabul etmemek

cehâlettir. Münkir ise, vâsıtayı **“asıl”** olarak kabul edendir.

3- Üçüncü vazifesi, aldığına dikkat etmektir. Eğer aldığı helâl değilse, ondan sakınmalıdır. Zira Allah Teâlâ:

«وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ»

“Her kim Allah’tan korkar ve takvâ üzerinde bulunursa, Allah onun için bir çıkış yolu ihsân eder. Ummadığı yerden onu rızıklandırır.” (Talâk sûresi, 65/2-3)

Haramdan kaçınan kimseye, Allah Teâlâ helâlden kapı açar. Zâlim milletten, zâlimlerin askerlerinden, sultanların âmillerinden (haraç toplayan memurlarından) ve kazancının çoğu haram olanlardan sadaka almamalıdır. Ancak çok daraldığı ve verilen malın muayyen bir sahibi bilinmediği zaman, ihtiyâcı kadar almaya müsaade vardır. Çünkü şer’î hükümlere göre, bu gibi malların tasadduku lâzımdır. Nitekim 2. ciltteki **“Helâl ve Haram”** kitaplarında bu husûsları izah edeceğiz. Şüphesiz bu gibi parayı kabul etmek, helâlini bulmaktan âciz kalındığı vakittedir. Binâenaleyh bu parayı almakla da zekât almış olmaz. Çünkü haram para, verenin zekâtına sayılmaz.

4- Dördüncü vazifesi, aldığı miktardaki şüpheli kısımdan kaçınmalı. Ancak kendisine mübah olan miktarı almalı. Şayet sadaka almaya ehliyetli değilse, yani saydığımız sekiz sınıftan birisine dâhil değilse, hiç almamalıdır. Eğer âzât olmak veya borcundan kurtulmak için alıyorsa, ödeyeceği miktardan fazlasını almamalıdır. Eğer zekât işlerinde çalışıyorsa (âmil ise) emsâlinden fazlasını almamalı, hattâ verilenin fazlasını iâde etmelidir. Çünkü verilen, verenin malı değil ki, fazlayı teberrü etmiş olabilsin.

Eğer yolcu ise, yerine varıncaya kadar kendisine lâzım olan yiyecek, giyecek ve vâsıta parasından fazlasını yine almamalıdır. Muhârib ise, ancak gazâ için muhtaç olduğu binek, silâh ve yiyeceğini, kendi kanaatiyle hesab eder alır, fazlasını almaz. Yolcunun azığı da kanâatine göredir, bunlar için muayyen bir miktâr yoktur. Bütün bunlarda verâ, yani şüphe vereni bırakıp şüphe vermeyene bakmaktır.

Eğer miskin olarak zekât alıyorsa, evvelâ ev eşyasına, elbise ve kitaplarına baksın. Şayet bunlardan muhtaç olmadığı varsa veya kalitesi daha düşük olan ile geçinebilirse, hemen fazlasını satsın; iyisini âdisiyle değiştirip, bu sûretle geçimini temin etsin. Bütün bunlar kendi içtihâdı ile bilinir. Burada bir zâhirî

taraf var ki, bununla sadakaya müstahak olduğu, bir de bâtınî tarafı vardır ki, bununla da sadakanın kendisine haram olduğu anlaşılır. Bunların ikisi ortası var ki, sadakanın kendisine helâl veya haram olması bakımından şüphelidir. Koru etrafında görülen malın, koruya düşme ihtimali kuvvetli olduğu gibi şüpheli şeylere yaklaşanın harama girmesi de aynı şekilde kuvvetlidir. Bütün bu husûslarda itimat, alan kimsenin sözünedir.

Muhtaçların ihtiyaçlarını takdir ve tesbitte, genişlik ve darlık bakımından pek çok takdirler vardır. Verâ sahipleri, imkân nisbetinde ihtiyaç sahasını daraltmaya gayret ederler. Dîninde müsamaha gösterenler ise, bu kapıyı genişletir ve hattâ şeriatın kabul etmediği bir sürü ihtiyaç kapıları açar.

Muhtaç olduğu tahakkuk edince, azamî bir senelik ihtiyâcından fazlasını almamalıdır. Bu, ruhsatın son haddidir. Çünkü bir sene sonra tekrar zekât verilecektir. Peygamber Efendimiz de (bazı zevceleri için) bir senelik nafaka temin etmiştir.[236] Bir aylık ve hattâ bir günlük nafaka ile yetinmekse, takvâya daha yakındır.

ZEKÂT VE SADAKADAN ALINACAK MİKTAR

Zekât ve sadakadan alınacak miktarda ulemânın fetvaları muhteliftir. Bir kısmı, zekât ve sadakadan ancak yirmidört saatlik nafaka alınabilir, demiş ve Sehl bin Hanzaliyye'nin rivâyet ettiği:

«أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهٰى عَنِ السُّؤَالِ مَعَ الْغِنٰى فَسُئِلَ

عَنْ غِنَاهُ فَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: غَدَاؤُهُ وَعَشَاؤُهُ»

Peygamber Efendimiz, zenginlere dilenciliği yasak etmiştir. Zenginliğin derecesi kendisinden sorulunca, *"Sabah ve ak am yiyeceği, bir gün bir gecelik nafaka..."*[237] diye cevap verdiği bu hadîs ile dâvalarına delîl getirmişlerdir. Bir kısmı da, zengin oluncaya kadar alır, demişlerdir. Delîl olarak da zenginliğin derecesi, zekât nisabına mâlik olmaktır. Çünkü Allah Teâlâ, zekât vermeyi zenginlere borç etmiştir. Aynı zamanda zekât alan, hem kendisi, hem de âile efrâdının her birerleri için nisaba mâlik oluncaya kadar zekât alabilir, dediler. Diğer bir kısmı da, zenginliğin derecesi elli dirhem gümüş veya bunun değerinde altındır, dediler. Nitekim İbn Mes'ûd'un Peygamber Efendimiz'den rivâyetinde:

«مَنْ سَأَلَ وَلَهُ مَالٌ يُغْنِيهِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَفِي وَجْهِهِ

«خُمُوشٌ»

“Zengin olduğu hâlde dilencilik eden kıyâmet gününde yüzü tere batmı olduğu hâlde mah er yerine gelir.”[238] buyurmuştur.

“Zenginliğin derecesi nedir?” diye sorduklarında, “Elli dirhem gümüş veya bu değerde altındır.” buyurdular. Bazıları hadîsin râvisi kuvvetli değil, dediler. Başkaları da zenginliğin derecesi, kırk dirhemdir, dediler. Bunların delilleri de Atâ bin Yesar’ın münkati olarak Peygamber Efendimiz’den:

«مَنْ سَأَلَ وَلَهُ أُوقِيَّةٌ فَقَدْ أَلْحَفَ فِي السُّؤَالِ»

“Kırk dirhemi olduğu hâlde dilencilik eden, dilencilikte ısrar etmi olur.”[239] rivâyet ettiği hadîstir.

Diğer bazıları da çok müsâmaha ederek, ömrü boyunca kendisini ihtiyaçtan kurtaracak âlet ve edevat almaya yetecek kadar veya ticaretle iştigal etmek için lüzumu kadar para alabilir. Zîra zengin, bu gibilerdir, dediler. Nitekim **Hazret-i Ömer** (r.a.) “Verdiğiniz adamı zengin edin!” buyurmuştur. Hattâ bazılarına göre, fakirleşen kimse, eski hâline gelebilmesi için onbin dirhem de olsa zekât alabilir. Ancak îtidal haddini aşmamalıdır. **Ebû Talha (El-Ensarî)** bostanında namaz kılarken dala konan bir kuş kendisini meşgul etti ve kaç rekât kıldığını şaşırdı. Bu esnâlarda idi ki, **“Sevdiğinizi infak etmeden, iyilerden olamazsınız.”** meâlindeki âyet-i celîle nâzil oldu. Çok kıymetli olan bu bahçesini sadaka olarak verdiğini ve (Peygamber Efendimiz’in bu sadakayı istediği şekilde kullanabileceğini) söyleyince Peygamber Efendimiz:

«اِجْعَلْهُ فِي قَرَابَتِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ»

“Bunu akrabalarına ver. O, senin için daha hayırlıdır.”[240] buyurdu. O da geniş ve kıymetli olan bu hurma bahçesini, akrabaları olan **Hessan** ile **Ebû Katâde**’ye verdi. **Hazret-i Ömer** (r.a.) de yavrusu ile beraber deveyi bir bedevîye sadaka olarak vermiştir. Bu anlattıklarımız, bu husûsta örnek olan rivâyetlerdir.

Bir gün bir gecelik nafakaya ve kırk dirhem miktarı kadar azaltma meselesine gelince; bu miktarın tâyini dilenciliğin ve kapılarda dolaşmanın kerâhetini anlatmak içindir. Bu kadar varlığı olanın (veya kazanabilen kimsenin) dilenmesi yasaktır. Bunun için başka bir hüküm var. (Yani dilenciliğin nisabı ayrı, zekât almanın nisabı ayrıdır.) Bu, en aşağı derecedir. Irak âlimlerinin dediği gibi, ömrü boyunca kendisini besleyecek derecede birden zekât almak da zayıf ihtimal ve

aynı zamanda israfa yakındır.

İtidale en yakın olan, bir senelik nafakayı almaktır. Bunun fazlasını almak tehlikelidir. Azında da darlık vardır. Görüldüğü gibi bu husûslarda şerîatın kesin bir hükmü yok, rivâyetler muhteliftir.

Bunun için müctehid, bunlardan dilediği ile hüküm verebilir. Ama haramdan kaçınanlar da Peygamber Efendimiz'in:

«اِسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَإِنْ أَفْتَوْكَ وَأَفْتَوْكَ»

"Her ne kadar sana (ruhsat için) *fetva verseler de* (Bu kısmı iki defa tekrar ettiler) *sen kalbine danı ."*[241] buyurduğunu hatırlamalıdır. Nitekim yine Peygamber Efendimiz *"Günâh, kalbin çarpması, sükûn bulmamasıdır."* buyurmuştur.

Bir şey alacağı zaman Allah'tan korkmalı, şüpheli şeylere yaklaşmamalı, zâhir ulemasının fetvalarına dayanarak çareler aramamalıdır. Çünkü onların fetvalarında bazı zarûrî kayıtlar, tahminler ve şüpheye düşmek gibi tehlikeler vardır. Şüphelerden sakınmak, dindarların tabiatı ve âhiret yolcularının âdetleridir.

5- Beşinci vazife, zekâtı alan, verene ne kadar zekât vereceğini sormalı. Azamî sekizde birinden fazlasını almamalıdır. Çünkü zekât, müştereken ve mütesâviyen (eşit miktarda) sekiz sınıfın hakkıdır. (Hanefîlere göre, bütün zekâtını bir sınıfa verebilir.) Sekizde biri de kendi sınıfından üç kişiye göre almalı, yani onu da müsavî (eşit) olarak üç parçaya bölmelidir. Çoklarının bunu sorup öğrenmesi vâcibtir. Çünkü pek çoğu ya bilmeyerek veya aldırış etmeden bu usûle riâyet etmezler. Böyle bir ihtimal olmadığı zaman, sormaya da lüzum kalmaz. İnşaallah **"Helâl ve Haram"** kitabında, sorulması lâzım gelen ve haram ihtimali olan şeyler tafsilâtıyle îzah edilecektir.

İmâm-ı Âzam'a göre, âzâd olacak köleye verilir.

Taberânî ve Beyhakî, İbn Mesûd'dan.

Hanefîlere göre; iki kattan fazla yatak, ihtiyacından fazla mefrûşât, ihtiyacından fazla kap-kaçak, her cinsten birer takımdan fazla olan kitaplar, hattâ fazla Kur'ân-ı Kerîm bile ve evinde kullanmadığı fazla odası, kurban ve sadaka-i fıtır nisâbında hesaba katılır.

Hanefîlere göre ticâret için olmayan kitaplarda zekât yoktur. Yalnız ihtiyaçtan fazla olanlar, fitrede hesab edilir.

Fakir ile miskin hakkındaki sözler:

1-İbnü'l-Sikkit: Miskin hiç bir şeyi olmayan, fakir bir miktar varlığı olandır.

2-Esmâî: Bunun aksine olarak, fakir hiç bir şeyi olmayan; miskin, bazı şeyleri

olan kimsedir. Nitekim Kur'ân'da **"İmdi gemi, denizde çalışan miskinlerin idi...."** buyurulmaktadır ki, gemileri olduğu hâlde kendilerine "miskin" denmiştir. Fakirler hakkında da: **"Hârice çıkmağa iktidarları olmayan ve iffetlerinden, durumlarını bilmeyenler kendilerini zengin zanneder."** buyurulmuştur.

Lügat âlimleri de aynı şekilde ihtilâf etmiştirBazıları, miskin, hiçbir şeyi olmayandır. Nitekim, **"Ev miskînen zâ metrebetin"** yâni miskinin oturduğu topraktan başka bir şeyi yoktur, demektir. Bunun aksini söyleyenler de vardır.

Hanefî mezhebinde; fakir, nisaba mâlik olmayan kimsedir. Miskin de hiç bir şeyi olmayandır.

Müellefetü'l-Kulûb, iki sınıftır: Biri yeni Müslümân olup İslâmiyet henüz kendisinde yerleşmeyen eşraftır. Diğeri kâfirdir. Bunlar da iki kısımdır. Bir kısmının İslâmiyet'e gelmek ihtimali var; diğer kısmının aslâ İslâmiyet'e gelmek ihtimalleri yok, fakat şerlerinden korunması gereken kimselerdir. Peygamber Efendimiz Kur'ân'ın hükmünce bu sınıfların hepsine yer vermiştir; fakat zekât veya ganimet mallarının hangi kısmından verdiği ihtilaflıdır. Peygamberimizin irtihâlinden sonra bu gibilere sadakanın verilip verilmeyeceği yine ihtilâflıdır. Bazılarına göre bu hüküm bakîdir. Zarûret karşısında bulunan memleket halkı veya ordu, bu gibilere sadaka verebilir. Diğer bazılarına göre, sebebin kalkması ile bu hüküm de kalkmıştır. Çünkü bunlara sadaka vermek, İslâmiyet'i yükseltmek içindi, İslâmiyet izzetini buldu, daha onlara ihtiyaç kalmadı. Diğer bazıları, bu âyet-i celîlenin mensuh olduğunu kabul etti ve Hazret-i Ömer'in: **"Dileyen imân etsin, dileyen kâfir olsun!"** diye okuduğu âyet-i celîle ile mensuh olduğunu kabûl etti. Diğer bazıları da: Haber-i meşhur ile ziyâde bakımından nesh câiz olursa, icmâ ile de nesh câizdir, dediler.

Hülâsa: Hanefîlere göre, bu sınıf, Peygamberimizin irtihaliyle kalkmıştır. Ebûbekir'in hilâfetinde Uyeyne ve Ekra' nâmındaki zâtlar eskisi gibi zekât istediler. Ebûbekir onları Ömer'e gönderdi. Ömer, Ebûbekir'in yazısını yırttı ve yukarıdaki âyeti okudu: "İsterseniz bizim gibi parasız olarak İslâmiyet'i kabûl edin, istemezseniz işte kılıç!" dedi. Onlar kâğıt parçalarını Ebûbekir'e getirip: "Halîfe sen misin, Ömer midir?" diye sorduklannda Ebûbekir, "İnşaallah o da olacaktır." dedi. Ve Ömer'in bu hareketini tasvib etti. Bunlara da kimse itiraz etmedi. Böylece sekiz sınıf arasından bu sınıf çıkmış oldu. Fakat bu sınıfın çıkması, nassı bozan onların icmaı ile değil, onların icmaına esas teşkil eden yukarıdaki âyet-i celîle iledir. (Allâhü A'lem). (Mütercim)

Hanefîlere göre, borcundan fazla nisaba mâlik olmayan veya alacağı olup alacağını kolaylıkla alamayan borçluya zekât verilir.

Bu, Kur'ân'daki **"Fi sebilillah"** (Allah yolanda olanlar) âyet-i celilesinden alınmadır. Buna birçok mânâlar verilmekle beraber, İmâm-ı Âzam'a göre, gazilerin fakirlerine, yolda kalmış her sınıf insanlara ve bilhassa Hac yolunda parasız kalmışlara verilir. Tabiî sefer hâlinde bulunan gâziler de bu hükümdedir. (Mütercim)

Tirmizî, Ebû Saîd'den.

Ebû Davud ve Neseî, İbn Ömer'den.

Buhârî, Müslim, Hazret-i Ömer'den rivâyet etmişlerdir.

Ebû Davud.

Sünen sâhibleri. Tirmizi'de 145 numaralı hadîs.

Ebû Davud ve Neseî.

Namaz bahsinde geçmiştir.

İlim bahsinde geçmiştir.

DÖRDÜNCÜ BAB: NÂFİLE SADAKALAR VE FAZİLETLERİ

SADAKANIN FAZÎLETİ:

Peygamber Efendimiz’in hadîsleri:

«تَصَدَّقُوا وَلَوْ بِتَمْرَةٍ فَإِنَّهَا تَسُدُّ مِنَ الْجَائِعِ وَتُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ

كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ»

“Bir hurma da olsa, sadaka verin. Çünkü o bir hurma açlığı giderir, su ate i söndürdüğü gibi hataları da söndürür, yok eder.”[242]

«اِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ»

“Bir hurmanın yarısıyla bile olsa, cehennem ate inden korunun. Onu da bulamazsanız tatlı ve güzel söz ile.”[243]

«مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَتَصَدَّقُ بِصَدَقَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ

اللهُ إِلَّا طَيِّبًا إِلَّا كَانَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَأْخُذُهَا بِيَمِينِهِ، فَيُرَبِّيهَا لَهُ

كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ أَوْ فَصِيلَهُ حَتَّى تَبْلُغَ التَّمْرَةُ مِثْلَ أُحُدٍ»

“Kim helâl kazancından -Allah helâl ve temizi kabul eder- bir sadaka verirse, Allah onu kabza-i kudretiyle alır. Sizden birinizin deve yavrusunu büyüttüğü gibi, bir hurmayı Uhud Dağı kadar büyütür. (Ve kıyâmet günü sahibine teslim eder.)”[244]

Ebû’d-Derdâ’ya hitâben:

«إِذَا طَبَخْتَ مَرَقَةً فَأَكْثِرْ مَاءَهَا ثُمَّ انْظُرْ إِلَى أَهْلِ بَيْتٍ مِنْ

جِيرَانِكَ فَأَصِبْهُمْ مِنْهُ بِمَعْرُوفٍ»

“Çorba pi irdiğin vakit suyunu çok koy ve kom ularına bak, onlara (muhtaç

olanlara) *ondan ver.”*[245]

«مَا أَحْسَنَ عَبْدٌ الصَّدَقَةَ إِلَّا أَحْسَنَ اللهُ
عَزَّ وَجَلَّ الْخِلَافَةَ عَلَى تَرِكَتِهِ»

“Kim ki sadakayı güzelle tirir, yani helâlinden, gönlü co arak güler yüz ve tatlı sözle verir ve vermekte acelc ederse, Allah Teâlâ da onun vereselerini (mirasçılarını) *güzelle tirir. Yani evlâdını âfetten muhafaza eder.”*[246]

«كُلُّ امْرِئٍ فِي ظِلِّ صَدَقَتِهِ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ»

“(Kıyâmet günü) *hesab görülünceye kadar herkes sadakasının gölgesinde olacaktır.”*[247]

«اَلصَّدَقَةُ تَسُدُّ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الشَّرِّ»

“Sadaka, yetmi errin kapısını kapatır.”[248]

«صَدَقَةُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ عَزَّ وَجَلَّ»

“Gizli sadaka, azîz ve celîl olan Allah Teâlâ’nın gadabını teskin eder.”

«مَا الَّذِي أَعْطَى مِنْ سِعَةٍ بِأَفْضَلَ أَجْرًا مِنَ الَّذِي
يَقْبَلُ مِنْ حَاجَةٍ»

“Varlıkta veren, darlıkla alandan ecren daha fazîletli değildir.”[249]

Çünkü o da nefsini ölümden koruyacak, hele bu vaziyete düşenin alması ve hattâ dilenmesi boynuna borçtur. Belki de Resûl-i Ekrem Efendimiz, burada yalnız dînî işleriyle meşgul olmak niyetiyle sadakayı alan muhtaçları kasdetmiştir. İşte ancak bu gibi fakir dînî ihtiyâcını gidermek için kendisine veren zengine ecirde (sevapta) müsavî (denk) olmuştur. Bir defa Peygamber Efendimiz’e şöyle soruldu:

«أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ : «أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ صَحِيحٌ، تَأْمُلُ

الْبَقَاءَ وَتَخْشَى الْفَاقَةَ، وَلَا تُمْهِلْ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ

«قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا وَلِفُلَانٍ كَذَا وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ»

"Hangi sadaka daha fazîletlidir?" Resûl-i Ekrem: *"Sıhhatli, malına hevesli, ya amayı umar, fakirlikten korkar olduğun hâlde* (verdiğin sadakadır). *Sakın, can boğaza gelene kadar bekleme de o zaman bu falancaya, u filancaya diye vasiyete ba larsın, Hâlbuki hepsi vereseye (mirasçıya) intikal etmi tir."*[250]

«أَنْفِقْهُ عَلَى نَفْسِكَ، قَالَ: إِنَّ عِنْدِي آخَرَ، قَالَ: أَنْفِقْهُ عَلَى

زَوْجَتِكَ، قَالَ: إِنَّ عِنْدِي آخَرَ، قَالَ: أَنْفِقْهُ عَلَى وَلَدِكَ، قَالَ:

إِنَّ عِنْدِي آخَرَ، قَالَ: أَنْفِقْهُ عَلَى خَادِمِكَ، قَالَ: إِنَّ عِنْدِي

آخَرَ، قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَنْتَ أَبْصَرُ بِهِ»

"Bir gün Peygamber Efendimiz, ashabına:
"-Sadaka verin." buyurdu. Bir kişi:
"-Bende bir dinar var." dedi. Peygamber Efendimiz:
"-Onu kendine harca." buyurdu. Adam:
"-Bende bir daha var." dedi. Peygamber Efendimiz:
"-Onu hanımına ver." buyurdu. Adam:
"-Bende bir daha var." dedi. Peygamber Efendimiz:
"-Onu çocuğuna ver." buyurdu. Adam:
"-Bende bir daha var." dedi. Peygamber Efendimiz:
"-Onu hizmetçine ver." buyurdu. Adam:
"-Bende bir daha var." dedi. Peygamber Efendimiz:
"-Onu vereceğin yeri sen daha iyi bilirsin."[251] buyurdu.

«لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِآلِ مُحَمَّدٍ إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ النَّاسِ»

"*Sadaka* (ve zekât) *Hazret-i Muhammed'in Ehl-i Beyt'ine helâl değildir. Çünkü o ancak insanların* (mallarının) *kiridir."*[252] buyurdu.

«رُدُّوا مَذَمَّةَ السَّائِلِ وَلَوْ بِمِثْلِ رَأْسِ الطَّائِرِ مِنَ الطَّعَامِ»

"Ku ba ı kadar bir yiyecek ile de olsa, isteyicinin sizi yermesini bertaraf edin (onu

susturun).”[253]

«لَوْ صَدَقَ السَّائِلُ مَا أَفْلَحَ مَنْ رَدَّهُ»

“Sâil (dilenci) *sâdık olup cidden muhtaç hâlde ise, onu kovan felâh bulmaz.”*[254] buyurmuştur.

Hazret-i İsa: “Dilenciyi eli boş geri çeviren eve, bir hafta melekler uğramaz!” buyurmuştur. Peygamber-i Zîşân Efendimiz, iki husûsta, kimseden yardım taleb etmezdi. Biri, geceleyin kullanacağı abdest suyunu kendi eliyle hazırlar, diğeri miskine sadakayı bizzat kendi eliyle verirdi. Peygamber Efendimiz bir hadîsinde:

«لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَاللُّقْمَةُ

وَاللُّقْمَتَانِ، إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الْمُتَعَفِّفُ، اِقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ: لَا

يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا»

“Miskin dediğin, bir hurma-iki hurma, bir lokma-iki lokma verip ba ından savdığın kimseler değildir. Asıl miskin, iffet sâhibi olup kapılarda dola mayan yoksullardır. İsterseniz **“İnsanlardan ısrar ile istemezler”** *meâlindeki âyet-i celîleyi okuyun.””*[255] buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz:

«مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَكْسُو مُسْلِمًا إِلَّا كَانَ فِي حِفْظِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ

مَا دَامَتْ عَلَيْهِ مِنْهُ رُقْعَةٌ»

“Kim bir Müslüman’a bir elbise giydirirse, o elbiseden o fakir üzerinde bir yama kaldığı müddetçe elbiseyi giydiren, azîz ve celîl olan Allah Teâlâ’nın himayesindedir.”[256] buyurmuştur.

SADAKANIN EHEMMİYETİNE DAİR BÜYÜKLERİN SÖZLERİ

Urve bin Zübeyr anlatıyor: “**Hazret-i Âişe**, başörtüsü yamalı olduğu hâlde elli bin (dirhem) sadaka vermiştir.” **Mücâhid**,

Allah Teâlâ’nın:

«وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّه۪ مِسْكِينًا وَيَت۪يمًا وَأَس۪يرًا»

“(Yemeğe olan) **sevgi**(lerine ve iştahlarına) **rağmen miskini, yetimi, esiri doyururlar.”** (İnsan sûresi, 76/8) âyet-i celîlesinin **“Alâ hubbihî”** tefsirinde “yemeğe istekleri olduğu hâlde yedirirler” demiştir.

Hazret-i Ömer (r.a.) duasında:

«اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْفَضْلَ عِنْدَ خِيَارِنَا لَعَلَّهُمْ يَعُودُونَ بِه۪ عَلٰى

ذَوِي الْحَاجَةِ مِنَّا»

“Allâhım! Fazla serveti, hayırlı olanlarımıza ver. Umulur ki, onlar da bizden olan ihtiyaç sahiplerine yardım ederler.” derdi.

Ömer bin Abdülâziz: “Namaz, seni yolun yarısına; oruç, tam Melîk (olan Allâh)’in kapısına iletir. Sadaka ise, Melik’in huzuruna çıkarır.” demiştir.

İbn Ebî Ca’d: “Sadaka, yetmiş kötülük kapısını kapatır. Gizli verilen sadakalar, âşikâre verilen sadakalardan yetmiş derece üstündür, aynı zamanda yetmiş şeytanın çenesini susturur.”

İbn Mes’ûd (r.a.) “Geçmiş zamanlarda bir kişi, yetmiş sene ibâdet ettikten sonra işlediği bir zina ile bütün ameli mahvoldu. Sonra tesadüf ettiği bir miskine bir çörek verdi. Bu sâyede Allah Teâlâ kendisini mağfiret etti ve ibâdetlerini iade etti.” buyurmuştur.

Lokman oğluna tavsiyelerinde: “Oğlum! Bir hata işlediğinde hemen akabinde sadaka ver.” demiştir. **Yahya bin Muâz**: “Sadakadan başka ağırlıkta dünya dağlarına denk gelecek hiç bir “dane” düşünemem” demiştir.

Abdülâziz bin Ebî Revad diyor ki, üç şeyin cennet hazînelerinden olduğu söylenir: “1. Hastalığı gizlemek, 2. Sadakayı gizlemek, 3. Elem ve kederleri gizlemek.”

Bu söz, Peygamber Efendimize istinâden, müsned olarak da rivâyet edilmiştir. **Hazret-i Ömer bin Hattab** (r.a.) “Ameller birbirine karşı, ben daha makbûlüm diye övündü; fakat sadaka, sizin en fazîletliniz benim!..” demiştir.

Abdullah bin Ömer (r.a.) şeker tasadduk eder ve Allah Teâlâ’nın:

«لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ»

“Sevdiğiniz (mal)**den infak etmedikçe iyilerden olamazsınız.”** (Âl-i İmrân sûresi, 3/92) âyetini okur, “Allah Teâlâ bilir ki, benim en çok sevdiğim şekerdir!”

derdi. **Nehaî** de, “Allah rızası için infak edeceğim şeyin kusurlu olmasını istemem” derdi. **Übeyd bin Ümeyr:** “İnsanlar kıyâmet günü en çok açlık, en şiddetli susuzluk ve en büyük çıplaklık içinde haşrolacaklar; ancak Allah için yedireni, Allah doyuracak, Allah için içireni Allah içirecek ve Allah için giydireni yine Allah Teâlâ giydirecektir.” demiştir.

Hasan-ı Basrî “Allah Teâlâ dileseydi, hepinizi zengin eder, aranızda fakir bulunmazdı. Fakat (bazınızı zengin, bazınızı fakir etmekle) sizleri birbirinizle imtihan ediyor.” buyurmuştur. **Şa’bî**: “Fakirin sadakaya ihtiyâcından fazla kendisinin sadaka sevâbına muhtaç olduğunu bilemeyen zengin, sadakasını iptal etmiş ve ecrini kaybetmiştir.” buyurdu. (**İmâm Mâlik**: “Sebil olarak dağıtılan ve câmilerde sadaka olarak verilen sulardan, zenginlerin dahî içmesinde bir mahzur görmem. Çünkü bu gibi sular, yalnız yoksullar için değil, susamış olan herkes için dağıtılır.” demiştir.

Hasan-Basrî, câriye satan bir tellâla:

“-Bu câriyeyi bir veya iki dirheme satar mısın?” diye sordu Tellâl:

“-Hayır veremem.” Hasan-ı Basrî:

“-Veremezsen uğurlar olsun. Bilmelisin ki, Allah Teâlâ bir pula, bir lokmaya, (ufak bir sadakaya) bir huri vermeye râzıdır!” demiştir.

ZEKÂT VE SADAKAYI GİZLİ VE ÂŞÎKÂRE VERMEK

İhlâs arayanların görüşleri bu husûsta ihtilâf etmiştir. Bazıları gizli vermenin, diğer bazıları da âşikâre vermenin daha efdal olacağına meyl etmişlerdir. Biz her birindeki mânâ ve âfetlere işaret edelim; sonra da bu husûsta hak olanın yüzünden perdeyi kaldıralım ve doğrusunu açığa çıkaralım:

Zekât ve sadakayı gizli vermenin mânâları:

Zekât ve sadakayı gizli vermekte beş mânâ vardır:

1- Sadaka alanın, gizli kalmasına sebeb olur. Âşikâre verirse, alan da âşikâre alacağına göre, şeref ve haysiyeti rencide edilecek ve ihtiyaç içinde bulunduğu açığa çıkacak, bilmeyenlerin zengin zannettiği ve makbûl olan iffet ve kapalılık kaybolacaktır.

2- Sadakayı gizli vermek, (vereni de) alanı da insanların diline düşmekten ve sû-i zanlarına kapılmaktan kurtarır. Çünkü insanlar birbirlerini çekemez. Zengin olduğu hâlde aldı veya hakkından fazla aldı deyip aleyhinde dedikodu yaparlar. Haset, sû-i zan ve gıybet gibi büyük günâhlara yol açar. Binâenaleyh sadakayı gizli verip insanları bu gibi günâhlardan korumak evlâdır.

Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî, "Ben komşularımın hasede kapılmalarından korkarak yeni elbise giymem!" demiştir.

Zâhidin biri: "Komşularımın, bunu nereden buldu ve kim verdi diye sû-i zanna kapılmamaları için, birçok şeyleri kullanmaktan vazgeçtim." demiştir. **İbrâhim et-Teymî**'ye, "Giydiğin gömleği nereden aldın?" diye sorduklarında; bu gömleği bana kardeşliğim **Hayseme** vermiştir. Eğer bana verdiğini ailesinin bilmediğini bilseydim, bu gömleği giymezdim, demiştir.

3- Amelini gizlemek bakımından zekât ve sadakayı verene bir yardımdır. Zira gizli infak, âşikâre infaktan daha fazîletlidir. Sadaka ve iyiliğin tamamlanmasına yardım etmek de sadaka ve iyiliktir. Sadakayı gizlemek, ancak yalnız iki kişi, yani veren ve alan arasında kalmasıyla mümkündür. Hiç biri açıklamayacaktır. Çünkü birisi söylerse meydana çıkar.

Adamın biri âlimin birine, açıkta bir şey verdi. Âlim kabul etmedi. Başka birisi aynı zâta, gizli bir hediye verdi, bunu kabul etti. Sebebi kendisine sorulduktа, bu zât sadakanın usûlüne riâyet ederek gizli verdiği için kabul ettim, ötekisi nezâket kaidelerine riâyet etmediğinden onun sadakasını reddettim, diye cevap verdi. Yine adamın biri, sûfinin birisine âşikâre bir sadaka verdi. Sûfi, sadakayı reddetti. Adam:

"-Allah Teâlâ'nın sana gönderdiğini neden reddediyorsun?" dedi. Sûfî:

"- Sen Allah için olan şeyde yalnız Allah ile yetinmedin, onu âşikâre verip gösteriş etmekle başkasını da bu işe ortak ettin. Ben de yaptığın bu şirki sana iade ettim." dedi.

Yine adamın biri, ârifin birine, alenî bir hediye verdi, ârif almadı. Aynı adam, aynı hediyeyi gizli verince ârif kabul etti. Adam bunun sebebini sorunca, ârif, "Sen onu âşikâre vermekle riyâ etmiş olman bakımından Allâh'a isyân ediyordun, ben de sana yardımcı olamazdım. Gizli vermekle (yalnız Allah rızasını kasdetmiş olman bakımından) Allâh'a itaat etmiş oluyordun, sadakanı kabul etmekle bu iyiliğinde ben de sana yardımcı oldum." demiştir.

Süfyân-ı Sevrî: "Verenlerin söylemeyeceğini ve kimseye açmayacaklarını bilseydim, ben de sadakalarını kabul ederdim." demiştir.

4- Âşikâre sadaka almakla zelîl ve hakîr olmak vardır. Hâlbuki Müslümana zillet yakışmaz. Bazı âlimler, gizli verilen sadakayı alır, âşikâre verileni almazlardı. Âşikâre verileni almak, ilme hakaret ve sâhibine zillet olduğu için ilmi ve âlimi alçaltıp, dünyâlığı yükseltemeyiz derlerdi.

5- Sadakayı gizli almakta ortaklık şüphesinden kaçınmak vardır. Çünkü Peygamber Efendimiz:

«مَنْ أُهْدِيَ لَهُ هَدِيَّةٌ وَعِنْدَهُ قَوْمٌ فَهُمْ شُرَكَاؤُهُ فِيهَا»

“Kendisine hediye verildiği vakit yanında bulunanlar o hediyede ortaktır.”[257] buyurmuştur.

Verilenin altın, gümüş olması, onu hediyelik vasfından çıkarmaz. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«أَفْضَلُ مَا يُهْدِي الرَّجُلُ إِلَى أَخِيهِ وَرِقًا أَوْ يُطْعِمُهُ خُبْزًا»

“Ki inin karde ine vereceği hediyenin en makbûlü, gümü vermek veya ekmek yedirmektir.”[258] buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerif ile gümüşü başlı başına bir hediye saymıştır. Âşikâre verilen, mekrûhtur. Ancak iki tarafın rızâsıyla olursa zarar vermez. Buna rağmen yine şüpheden hâlî değildir. Fakat gizli verilirse, bütün bu şüpheler ortadan kalkar.

Sadakayı âşikâre vermenin mânâları:

Sadakayı âşikâre vermekte dört mânâ vardır:

1- Sadakayı açıklamak daha makbûldür. Çünkü kişinin, doğruluk ve ihlâsına delîl ve hem de riyâdan salimdir.

2- Sadakayı âşikâre almakta, rütbe ve mevkii düşürmek, zillet ve meskeneti açığa çıkarmak, kibirden uzaklaşmak, bunlardan müstağnî olunduğunu iddia etmek ve insanların gözünden düşmek gibi hâller vardır.

Ariflerden biri, talebesine, sadaka alıyorsan her hâlde âşikâre al; çünkü sen iki sınıftan kendini kurtaramazsın: Birisi, sadaka alıyorsun diye gözünden düşeceğin kimsedir, Zaten dîninin selâmeti ve âfetlerden muhafaza olman bakımından senin istediğin de budur. Diğeri de, âşikâre almak ile sana karşı sadakatini artırdığın kişidir. Zaten kardeşinin senden istediği de budur. Çünkü onun seni fazla sevmesi ve sana fazla saygı göstermesiyle sevâbı çoğalır. Onun sevâbının artmasına sebeb olman bakımından sen de me’cur olursun, demiştir.

3- Ârifler, ancak ve ancak azîz ve celîl olan Allah Teâlâ’ya baktıkları ve başkalarına aldırış etmedikleri için, onlara göre gizlilik de, âşikârelik de birdir. Vaziyetinin değişmesi bunlar için tevhîdde şirktir. Bunun için bazı ârifler, “Âşikâre verileni reddedip, gizli verileni alan kimsenin duâsına kıymet vermeyiz” demişlerdir. Hazır olsun, gâib olsun, halka iltifat, hâlde noksanlığa delâlettir. Lâyık olan; nazarları, yalnız vâhid ve ferd olan Allah Teâlâ’ya bağlamaktır.

Hikâye olundu ki: Şeyhin biri, müridlerinden birini daha çok seviyor ve bu

diğerlerinin ağırına gidiyordu. Şeyh, sevdiği bu müridin üstünlüğünü diğerlerine anlatmak için, her birerlerine birer tavuk verdi ve “Bu tavukları kimsenin görmeyeceği yerlerde kesin gelin!” diye emretti. Herkes tavuğu kimsenin görmeyeceği bir derede kesti, geldi. Yalnız o mürid, tavuğu canlı olarak getirdi. Şeyh, ötekilerine sordu, onlar da kimsenin görmediği yerlerde kesip geldiklerini söylediler. O müride de, “Sen niçin kesemedin?” diye sorunca: “Siz, kimsenin göremeyeceği yerde kes, dediniz, ben nereye gittimse Allâhım beni görüyordu, onun için kesemedim!” diye cevap verdi. Bunun üzerine Şeyh, “İşte benim buna meylimin sebebi budur. Çünkü o Allah’tan başkasına iltifat etmez, yalnız Allâh’a bağlıdır!” dedi.

4- Sadakayı âşikâre vermek, “nimete şükür” sünnetini yerine getirmektir. Nitekim Allah Teâlâ:

«وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ»

“Rabbinin nimetini söyle, anlat (ifşâ et)**.”** (Duhâ sûresi, 93/11) buyurmuştur. Gizlemek ise, küfrân-ı nimet ve nankörlüktür. Allah Teâlâ, verilen nimeti gizleyenleri yermiş ve cimriler arasına katmıştır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de:

«اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ اٰتَاهُمُ

اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ»

“Onlar cimrilik ederler, insanlara cimrilik tavsiyesinde bulunurlar, Allâh’ın bol nimetinden kendilerine verdiğini gizlerler.” (Nisâ sûresi, 4/37) buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz:

«إِذَا أَنْعَمَ اللهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً أَحَبَّ أَنْ تُرَى نِعْمَتُهُ عَلَيْهِ»

“Allah Teâlâ, nîmetini inâm ettiği kulunda, nîmetinin eserinin görülmesini sever.”[259]

Adamın biri, sâlihlerden bir zâta gizlice sadakasını verdi. Sadakayı alan zât, elini kaldırarak: “Bu dünyâlıktır, bunun âşikâre olması daha makbûldür. Âhiret işlerinde ise gizlilik daha makbûldür.” dedi Bunun için bazıları, “Size âşikâre bir şey verilince onu alın. Sonra gizli olarak iâde edin.” demişlerdir. Nimete şükretmek, teşvik edilmiştir. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ»

"İnsanlara te ekkür etmeyen, Allah Teâlâ'ya ükretmemi tir."[260] buyurmuştur.

Şükür, verilen nîmete bir karşılıktır. Hattâ Peygamber Efendimiz:

«مَنْ أَسْدَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا فَأَثْنُوا

عَلَيْهِ بِهِ خَيْرًا وَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ»

"Size bir hediye verene, siz de mukabelede bulunun. Eğer buna gücünüz yetmezse mukabelede bulunduğunuza kanaat getirinceye kadar onu medh ü senâ edin ve hakkında hayır duâda bulunun." buyurdular.[261]

Muhâcirler (Mekkeliler) şöyle dediler: "Ey Allâh'ın Resûlü! Bu Ensâr, yani Medîneliler, "Servetlerini orta ortaya bizimle bölüştü, bize pek çok ikramda bulundular; korkarız ki bizim ecrimizi hep onlar alacaklar!" Peygamber Efendimiz:

«كُلُّ مَا شَكَرْتُمْ لَهُمْ وَأَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِمْ بِهِ فَهُوَ مُكَافَأَةٌ»

"Sizin onlara te ekkürünüz ve onları medh ü senâ etmeniz, onların ikramlarına kar ılıktır.""[262] buyurdu.

HÜKÜM

İşte gizli ve âşikâre sadakaların mânâları bunlardır. Bunları öğrendikten sonra, ihtilâfın meselede olmayıp insanların hâl ve vaziyetlerinde olduğunu kolaylıkla anlarsın.

Bu dâvânın yüzünden perdeyi kaldırmaya gelince... Biz katî olarak, her hâl ü kârda gizli vermek veya âşikâre vermek daha makbûldür diyemeyeceğiz. Çünkü efdaliyet, niyetlerin ihtilâfiyle ihtilâf eder. Niyetler de hâl ve şahıslar itibariyle değişir. Lâyık olan şeytanın hîlesine, nefsin iğfâline kapılıp aldanmamak ve yanlış yola sapmamak için, ihlâs sahiplerinin kendilerini murâkabe etmeleridir. Gizli ve âşikâre sadaka almanın her iki şeklinde de hîle ve aldanma var. Fakat bu aldanma, gizli alınan sadakalarda, âşikâre alınan sadakalardan daha çoktur.

Sadakayı gizli almayı tercihteki aldanma şöyledir. Âşikâre almakta mevki ve derecesinin alçalması, însanların gözünden düşmesi ve kendisine hakaretle bakılması, üstelik verene de, buna in'am ve ihsân ediyor, söylenmesini

istememesi gibi sebeplerden, sadakanın gizli verilmesine insan tabiatının meyletmesi bakımındandır. İşte bu hâl, insanın nefsinde mahfûz ve gizli bir hastalık (mikrop) tır. Şeytan, bu hastalık vasıtasıyla, yukarıda anlattığımız gibi, gizli almanın faydalarını ortaya kor ve gizliliği tercih ettirmeye çalışır ki, (bu gibi bozuk niyetlerle olan gizlilik, hiç bir değer taşımaz).

Bütün bunların miyar ve mihengi tek bir şeydir. O da, sadakayı âşikâre almakta duyduğu üzüntü, emsallerinden birisinin âşikâre sadaka almasından yine kendisinin duyduğu üzüntünün aynı olmaktır. Çünkü eğer gâyesi, insanları gıybet, haset ve sû-i zandan korumak veya vaziyetlerinin açığa çıkmasından onları muhafaza etmek veya verene gizlilik ile yardımcı olmayı kasdetmek veya ilmi ayağa düşmekten korumak ise, bütün bunlar, emsâlinin âşikâre aldığı sadakalarda da aynıdır.

Eğer başkasının âşikâre sadaka almasından, kendisinin âşikâre sadaka alması daha çok ağırına gidiyorsa, vazifesi, şeytanın hîle ve aldatması olan bu gibi bâtıl şeylerden ve mugalâtalardan kaçınmaktır. Çünkü ilmi ayağa düşürmenin mahzûru, **"İlim"** olması bakımındandır. Yoksa Ahmed'in veya Mehmed'in ilmi olması bakımından değildir. Gıybetin mahzurlu olması, sade Ahmed'in kusurunu açıklaması bakımından değil, herhangi bir şahsın mahremiyetini ifşâ etmesi bakımındandır. Bunları güzel düşünebileni, şeytan kolayca aldatamaz. Düşünemeyen, çok amel etse de faydası az olur. (İşte bu anlattıklarımız, gizliliğin âfet ve zararlarıdır.)

Sadakanın izharına gelince, insan tabiatının buna meyletmesi, sadakayı verenin gönlünü hoş etmesi, başkalarını da aynı yardıma teşvik etmesi ve son derece medh ü senâ ettiğini etrafa duyurmakla sadaka verenlerin dâima onu arayıp bulmalarını sağlaması bakımındandır. İşte bu da bir iç (bâtın) hastalığıdır. Şeytan, dindar insanlara, ancak bu gibi kötü şeyleri sünnet diye terviç etmekle ifsada yol bulur.

Nîmete teşekkür sünnettir. Gizlilik ise, riyâyı doğurur, der ve izhârında saydığımız faydaları öne sürüp teşvik eder. Bunun miyar ve mihengi şöyledir: Kendi vaziyetini tetkik eder. Sadakayı verenin veya sadaka vermesini umduğu kimsenin duymayacağı ve bulunmadığı yerde veya medh ü senâdan hoşlanmayıp, sadakalarını gizlice, teşekkür ve medh ü senâ etmeyen kimselere vermeyi îtiyad edenler arasında da aynı vaziyetini muhafaza ediyor, sadakayı verene teşekkür edip onu medh ü senâ ediyor ve hiç bir fark gözetmiyorsa, teşekkür ve tahdîs-i nimetin sebebi, sünneti yerine getirmektir. Yok, eğer fark gözetiyor, zaman ve zemine göre hareket ediyorsa aldanmıştır. Kendisini teşekküre sevk eden kuvvetin sünneti yerine getirmek olduğunu bildikten sonra

da dâva bitmiyor. Bu defa verenin hakkını yerine getirmekten gaflet etmemesi lâzımdır.

Eğer sadakayı veren övülmeyi sever, yaptığı yardımın insanlar arasında yayılmasını arzu ederse, buna ne teşekkür etmeli ve ne de bu adamı övmelidir. Çünkü adamın bu arzusu, kendisine zulümdür. Bunun hakkı ise, bu zulümde ona yardımcı olmamaktır.

Fakat kendisinde övülmek gibi bir iptilâ olmadığını anlayınca, o zaman ona hem teşekkür ve hem de sadakasını izhar eder. Yoksa başka sûretle medhetmez. Bunun için Peygamber Efendimiz, huzurunda medhedilen bir kişi için:

«ضَرَبْتُمْ عُنُقَهُ لَوْ سَمِعَهَا مَا أَفْلَحَ»

“Boynunu vurdunuz. Eğer medhinizi duysaydı felâh bulmazdı.”[263] buyurdular. Hâlbuki Peygamber Efendimiz, kendilerini zarar vermeyip daha ziyade hayra teşvik edeceğini bildiği ve tam bir yakîne mâlik olduklarına kanaat getirdiği kimseleri de yüzlerine karşı medhetmiştir. Hattâ birisi için:

«إِنَّهُ سَيِّدُ أَهْلِ الْوَبَرِ»

“Muhakkak ki o, Veber ehlinin efendisidir.”[264] buyurdu.

Yine Peygamber Efendimiz, huzuruna gelen **Cerir bin Abdullah el-Becelî**’nin altına ridasını serdi ve:

«إِذَا جَاءَكُمْ كَرِيمُ قَوْمٍ فَأَكْرِمُوهُ»

“Bir kavmin büyüğü size geldiği vakit, ona ikram edin.”[265] buyurdu.

Yine Peygamber Efendimiz, konuşması hoşuna giden bir kişi hakkında:

«إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا»

“Bazı ifadelerde çekicilik var (insanı mesteder).*”*[266] buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz:

«إِذَا عَلِمَ أَحَدُكُمْ مِنْ أَخِيهِ خَيْرًا فَلْيُخْبِرْهُ فَإِنَّهُ يَزْدَادُ رَغْبَةً

فِي الْخَيْرِ»

“Sizden biriniz, dostunun bir iyiliğini bilirse, onu duyursun. Zîra bu hâl, onu te vik eder ve iyiliğe olan hevesini artırır.”[267] buyurmuştur. Yine bir hadîsinde:

«إِذَا مُدِحَ الْمُؤْمِنُ رَبَا الْإِيمَانُ فِي قَلْبِهِ»

“Mü’min medhedildiği zaman, kalbindeki imânı artar.”[268] buyurmuştur.

(Süfyân) Sevrî: “Kendini bilene, insanların onu övmesi zarar vermez.” Yine (Süfyân) Sevrî, Yûsuf bin Esbat’a, “Sana bir ikramda bulunduğum zaman, senden fazla sevinir ve bunu Allah’tan bir nimet bilirsem, sen de bana teşekkür et, böyle olmazsa sen de bana teşekkür etme!” demiştir.

Kalbini ıslâha çalışanların, bu anlattıklarımızın inceliklerini düşünmeleri lâzımdır. Bu inceliklere riâyet etmeden, yalnız beden ile ibâdet edenler, çektikleri fuzûlî zahmetten dolayı şeytanın eğlencesi olmaktan ileri geçemezler. İşte bu gibi ilimler hakkında **“Ondan bir mesele öğrenmek, bir senelik ibâdetten efdaldir.”** denmiştir. Çünkü ibâdetin ömrü, bu ilim ile hayat bulur ve bu ilim bilmemekle de ibâdetin bütün ömrü ölür ve muattal olur. Yani ameli ölür gider.

Hülâsa: Bu hususta en sâlim ve en güzel yol, sadakayı âşikâr almak ve gizli vermektir. Sadakayı allayıp, süsleyip âşikâre vermek münasib değildir.

Ancak gizlilik ve âşikârelik kendisi için müsavî (denk) olacak şekilde mârifet bakımından kemâl bulmuş kimseler müstesnadır. Fakat bunlar “kibrit-i ahmer” denecek kadar az kimselerdir. Bu makamın lâfını yapan çok, ama bu makama yükselen yoktur. Allah Teâlâ’dan yardım ve tevfik dileriz.

SADAKA VE ZEKÂTTAN HANGİSİNİ ALMALI?

İbrâhim Havâs ve **Cüneyd-i Bağdadî** gibi zâtlar, sadaka almak, zekât almaktan efdaldir, dediler. Çünkü zekâtı almakta, miskinleri darlaştırmak vardır. Aynı zamanda belki, zekâtı almak için Kur’ân-ı Kerîm’de anlatılan vasıfları da hâiz değildir. Fakat sadakalarda genişlik vardır, dediler.

Diğer bir kısmı da zekâtı tercih ettiler. Çünkü zekâtı alan, zekâtı verene bu farîzayı yerine getirmek için yardımcı olur. Hattâ eğer bütün miskin ve fakirler, zekât almamakta ittifak etse, hepsi günâhkârdır. Çünkü zekât farîzasını îfa için, bir rükûn de fakirlerdir. Aynı zamanda zekât, muhtaç kullarına rızık olarak Allah Teâlâ’nın farz ettiği bir hak olduğu için zekâtta minnet altına girmek yoktur. Bunun gibi zekât, ihtiyaç karşısında alınır, kendisinin muhtaç olup olmadığını bilir (ve ona göre zekâtı alır). Ama sadaka almak böyle değil!.. Bazen

dindarlık nâmıyla sadaka alınır. Çünkü sadakayı veren, fakirlerden ziyâde sâlih ve âbidleri seçer (zekâtı almakla miskinlere katılmış olur), miskinler arasına katılmak, tevâzua yakınlık ve kibirden uzaklaşmaktır. Çünkü insan, bazen sadakayı hediye olarak da alır ve bu sûretle miskinlerden sayılmayabilir. Ama zekât, alan kimsenin muhtâciyetine, zillet ve meskenetine delildir.

Bu husûsta sözün doğrusu, şahısların vazıyetine ve niyetine göre, efdaliyetin değişmesidir. Eğer zekâta müstahak olduğunda şüphe ediyorsa, zekât alması uygun değildir. Eğer zekât almaya müstahak olduğuna katî kanaati varsa, meşrû bir yolda borçlanıp borcunu başka sûretle ödeme imkânı olmayan gibi, bu adam, sadaka veya zekâtı almakla da mümeyyiz ise, o zaman sadakayı verecek olan zâtın vaziyetine bakar; Şayet bu sadakayı başkasına veremeyecekse, tercihan sadakayı alır. Çünkü zekâta borçlanan, borcunu başka muhtaç olana verecektir. Böyle yapmakla, zenginin hayrını çoğaltmış ve yoksullara genişlik temin etmiş olur.

Eğer kendisine teklif edilen bu mal, sadaka olarak ayrılmış ve zekât almakla yoksullara darlık olmayacaksa, o zaman muhayyerdir. İster sadakayı tercih eder, isterse zekâtı... Hâl, zaman ve şahıs itibariyle bunların da hükmü farklıdır. İnsanın benliğini, enaniyetini daha çok kıran hâl, zekât almaktır.

Allâh'a hamdolsun ki, **"Esrarü'z-Zekât"** kitâbı, O'nun yardımı ve hüsn-i tevfikiyle sona ermiştir. İnşaallah, bunu **"Esrar-ı Savm"** kitâbı takip edecektir.

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allâh'a mahsustur. (O'na hamd ederim). Efendimiz Muhammed aleyhisselâm'a ve bütün nebî-resûllere, yerlerde ve göklerde bulunan mukarreb meleklere ve Muhammed aleyhisselâmın âli ve ashâbı üzerine kıyâmete kadar bol, salât ve selâm ederim. Yalnız Allâh'a hamdederim. O, bana yeter ve ne güzel muhafızdır.

İbnü'l-Mübarek **"Zühd"**ünde.

Buhârî ile Müslim, Adiyy bin Hatem'den.

Buhârî. Tirmizî'de 656 numaralı hadis.

Müslim.

İbnü'l-Mübârek **"Zühd"**ünde.

İbn Hıbban.

İbnü'l-Mübârek, Enes'den.

İbn Hibban **"Zuafâ"**da.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Ebû Dâvud ve Neseî.

Müslim, Muttalib bin Rebia'dan.

Ukaylî **"Zuafa"**da.

Ukaylî **“Zuafa”**da.

Buhârî ile Müslim, Hz. Âişe’denBuradaki âyet Bakara sûresi 273 üncü âyetten bir kısımdır.

Tirmizî

Ukaylî ve ibn Hibban **“Zuafâ”**da.

İbn Adiyy.

Ahmed, İmrân bin Husayn’den.

Yukarıda geçmiştir.

Bu hadîs, yukarıda geçti.

Tirmizî.

Buhârî ile Müslim, Ebû Bekre’den.

Taberânî.

İbn Mâce, İbn Ömer’den.

Buhârî, İbn Ömer’den.

Dârekutnî.

Taberânî. Usâme bin Zeyd’den.

RUB'U'L-İBÂDÂT
ALTINCI KİTAB

ORUCUN SIRLARI KİTÂBI
(KİTÂBU ESRÂRİ'S-SAVM)

MUKADDİME

Hamd, yalnız Allah Teâlâ'ya mahsustur: (O'na hamd ederim.) O Allah ki, şeytanın emellerini red, umduklarında kendisini hüsrana düşürmek, hîle ve desîselerinden korumak sûretiyle, (mü'min) kullarına en büyük in'âm ve ihsanda bulunmuştur. Çünkü (Şeytanın şerrinden korunmakta) orucu, dostları için siper ve kale kıldı. Oruç sayesinde kendilerine cennet kapılarını açtı. Şeytanın kalplerine yol bulmasının, gizli şehvetler sebebiyle olduğunu ve bu şehvetleri atmak ile, nefs-i mutmainnenin, hasmı olan şeytana gâlip geleceğini onlara bildirdi. Salât, mahlûkatın efendisi ve onlara öncülük etmekle bu yolu kolaylaştıran Muhammed aleyhisselâm'a, selâm, nübüvvet nûru ile aydınlanan basîret ve üstün akıl sahipleri olan ashâb-ı kirâmı üzerine olsun.

Bilmiş ol ki, Peygamber Efendimiz'in:

«اَلصَّوْمُ نِصْفُ الصَّبْرِ»

"Oruç sabrın yarısıdır."[269] ve yine:

«اَلصَّبْرُ نِصْفُ الْإِيمَانِ»

"Sabır, îmânın yarısıdır."[270] buyurduğuna göre; Oruç, îmânın dörtte bir cüz'üdür. Aynı zamanda oruç, yalnız Allâh'a mahsus bir ibâdet olmak husûsiyetiyle de temayüz etmiştir. Zîra Peygamber Efendimiz'in Allah Teâlâ'dan hikâye buyurdukları bir hadîs-i kudsîde:

«كُلُّ حَسَنَةٍ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَّا الصِّيَامُ

فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ»

"Her hasene; on mislinden yedi yüz misline kadardır. (Yani en az her iyiliğe bire ondan yedi yüz misline kadar sevap verilir), *yalnız oruç bana mahsustur, onun mükâfatını da ancak ben veririm.* (Yani mükâfatı çok daha fazladır.)"[271] buyurmuştur.

Âyet-i celîlede de:

«إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ»

“Sabır edenlere verilecek ecirleri hesapsızdır.” (Zümer sûresi, 39/10) buyurulmuştur. Oruç ise sabrın yarısıdır. Onun mükâfatı, takdir ve hesaba gelmez. Bu husûsta Peygamber Efendimiz’in şu hadîsi sana yeter:

«وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللهِ مِنْ

رِيحِ الْمِسْكِ، يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّمَا يَذَرُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ

وَشَرَابَهُ لِأَجْلِي فَالصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ»

“Nefsim kabza-i kudretinde olan (Allâh)*’a yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu*
ş *Allah katında misk kokusundan daha ho tur. Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ buyurur ki,* (kulum) *ehvetini, yemesini ve şiçmesini ancak benim* (rızam) *için terk etmi tir. O hâlde oruç benim içindir; mükâfatını da ancak ben veririm.”*[272]

Yine Peygamber Efendimiz:

«لِلْجَنَّةِ بَابٌ يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا الصَّائِمُونَ»

“Cennetin bir kapısı var, adına “Reyyân” derler; oradan ancak oruçlular girebilir.”[273] buyurmuştur.

Oruç tutana, orucun mükâfatı olarak, Allâh’a ulaşması va’dedilmiştir. Diğer bir hadîste:

«لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ إِفْطَارِهِ وَفَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ»

“Oruçlunun iki sevinci vardır. (Bunlar) *iftar ânındaki sevinci ile, Allâh’a mülâkatı sırasındaki sevincidir.”*[274]

Başka bir hadîste:

«لِكُلِّ شَيْءٍ بَابٌ وَبَابُ الْعِبَادَةِ الصَّوْمُ»

“Her eyin (girilecek bir) *kapısı vardır. İbâdetin kapısı da oruçtur.”*[275]

Daha başka bir hadîste:

«نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ»

“Oruçlunun uykusu ibâdettir.” buyurulmuştur.

Ebû Hüreyre (r.a.)'nin rivâyet ettiği bir hadîste Peygamber Efendimiz:

«إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ، فُتِحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ

النَّارِ، وَصُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ، وَنَادَى مُنَادٍ: يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ هَلُمَّ

وَيَا بَاغِيَ الشَّرِّ أَقْصِرْ»

"Ramazan ayı girdiği zaman, cennet kapıları açtırılır, Cehennem kapıları kapattırılır. eytanlara kelepçe vurdurulur. Bir münâdî, "Ey hayır taleb eden gel! Ey fenalık pe inde ko an vazgeç!" diye ünlenir."[276] buyurmuştur.

Vekî, Allah Teâlâ'nın:

«كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ»

"Oruçlu olarak geçirdiğiniz günler karşılığı olarak şimdi âfiyetle yeyin için." (Hâkka sûresi, 69/24) âyetindeki: **"Geçirdiğiniz günler"**den murâdı, "Oruç günleridir." demiştir. Çünkü yememek içmemekle, o günleri boş bırakmışlardır. Rasûl-i Ekrem (sallâllahü aleyhi ve sellem) iftihar rütbesini zühd ile oruç arasında topladı ve şöyle buyurdu:

«إِنَّ اللهَ تَعَالَى يُبَاهِي مَلَائِكَتَهُ بِالشَّابِّ الْعَابِدِ فَيَقُولُ: أَيُّهَا

الشَّابُّ التَّارِكُ شَهْوَتَهُ لِأَجْلِي الْمُبْذِلُ شَبَابَهُ لِأَجْلِي، أَنْتَ

عِنْدِي كَبَعْضِ مَلَائِكَتِي»

"Allah Teâlâ, âbid olan gençle, meleklere iftihar eder ve buyurur: "Ey benim için ehvetini terk edip gençliğini fedâ eden genç! Sen benim katımda, bazı meleklerim gibisin."[277]

Yine Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ'nın, oruç tutanlar hakkında şöyle buyurduğunu bildiriyor:

«اُنْظُرُوا يَا مَلَائِكَتِي إِلَى عَبْدِي تَرَكَ شَهْوَتَهُ وَلَذَّتَهُ وَطَعَامَهُ

وَشَرَابَهُ مِنْ أَجْلِي»

“Ey meleklerim! Bakın kulum, benim rızam için yemesini, içmesini, ehvetini ve zevkini nasıl terk etmi tir!”

Allah Teâlâ’nın:

«فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَآ أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءً بِمَا كَانُوا

يَعْمَلُونَ»

“Hiç kimse, onların işlediklerine mükâfat olmak üzere saklanmış olan gözaydınlığını bilemez.” (Secde sûresi, 32/17) âyet-i celîlesinin tefsirinde, denildi ki, onların ameli oruç idi. Zîra Allah Teâlâ:

«إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ»

“Sabredenlere mükâfatları bol ve hesapsız olarak verilir.” (Zümer sûresi, 39/10) buyurmuştur.

Oruçluya, mükâfatını takdir ve tahminlere sığmayacak kadar bol saçarak, ölçüsüz ve tartısız olarak verir. Zaten yakışan da böyle olmasıdır. Zîra yeryüzü tamamen Allâh’ın mülkü olmakla beraber yalnız, Kâbe O’na nisbet edilerek (Beytullah) denmekle şereflendiği gibi, her ne kadar bütün ibâdetler O’na mahsus ise de, yalnız orucu kendi Zât’ına nisbet etmesi ve:

«اَلصَّوْمُ لِي»

“Oruç, bana mahsustur.” buyurmasıyla orucun da hususî bir şerefi olur. Bunun da iki sebebi vardır:

Birincisi: Oruç (savm) demek, kendini çekmek ve (yemek içmeyi) terk etmektir. Bunun görülür bir tarafı olmayan, gizli bir ibâdettir. Hâlbuki bundan başka bütün ameller görülür. Oruç ise ancak Allah Teâlâ’nın görüp bildiği, mücerret, sabırdan ibâret olan gizli bir ameldir.

İkincisi: Oruç, Allah Teâlâ’nın düşmanını kahretmek için vesîledir. Çünkü mel’ûn şeytanın insana yol bulması, şehvetler cihetindendir. Şehvetler de yemek, içmekle kuvvetleşir, bunun için Peygamber Efendimiz:

«إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَجْرِي مِنِ ابْنِ اٰدَمَ مَجْرَى الدَّمِ فَضَيِّقُوا

مَجَارِيَهُ بِالْجُوعِ»

“ *eytan*(ın hîlesi)*, kan, damarda dola tığı gibi, âdem oğlunda dola ır. Oruç ile onun yollarını daraltın.”*[278] buyurmuştur.

Yine bunun için Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Hazret-i Âişe’ye (r.anhâ):

«دَاوِمِي قَرْعَ بَابِ الْجَنَّةِ»

“-Yâ Âi e! Cennetin kapısını çalmaya devam et.” buyurdu.

Âişe:

“-O ne ile ve nasıl olur yâ Resûlallah?” diye sorunca, Resûl-i Ekrem:

“-Oruçla.” diye cevap verdi.[279]

İleride 3. cilt olan **“Rub’ul-Mühlikât”** cildinde **“Fazla yemek ve bunun ilâcı”** kitabında az yemenin fazîleti anlatılacaktır.

Oruç, şeytanı kahrederek ümidini keser, kapılarını kapatır ve yollarını daraltır. Böylece oruçla şeytana karşı çıkan husûsî şekilde Allah Teâlâ’ya nisbet edilmeyi haketmiştir. Allâh’ın düşmanını kahretmekte Allah Teâlâ’nın dînine yardım vardır. Allâh’ın dînine yardım eden de, Allâh’ın yardımına muhtaçtır. Nitekim Allah Teâlâ:

«إِنْ تَنْصُرُوا اللهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ»

“Allâh’ın dînine yardım ederseniz O da düşmanlarınıza karşı size yardım eder.” (Muhammed sûresi, 47/7) buyurmuştur:

Evvelâ elinden geldiği kadar gayret kuldan, sonra hidâyet ile mükâfâtlandırmak Allah Teâlâ’dandır. Bunun için Allah Teâlâ:

«وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللهَ لَمَعَ

الْمُحْسِنِينَ»

“Uğrumuzda mücâhede edenleri, elbette yolumuza götürürüz.” (Ankebût sûresi, 29/69) buyurmuştur.

Diğer âyet-i celîlede:

«إِنَّ اللهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ»

“Bir cemiyet kendindeki fazîleti değiştirmedikçe; Allah Teâlâ da onların selâmet ve huzûrunu bozmaz.” (Ra’d sûresi, 13/11) buyurulmuştur. Bu âyet-i

celîlede “tegayyür”den murad, şehvetlerin azmasıdır. Şehvetler, şeytanların ağnağı[280], yayılıp eğlenecekleri yerlerdir. Şehvetler yayılacak yer buldukları müddetçe, şeytanlar oradan eksik olmaz. Şeytanlar gelip-gittikçe de celâl-i İlâhî, kula keşfedilmez ve kul Allâh’a mülâkattan mahrum olur. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«لَوْلَا أَنَّ الشَّيَاطِينَ يَحُومُونَ عَلٰى قُلُوبِ بَنِي اٰدَمَ لَنَظَرُوا

إِلٰى مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ»

“Eğer eytanlar, Âdemoğullarının kalplerinde dola masaydı, onlar gökler âleminin gizliliklerini görürlerdi.”[281] buyurmuştur.

İşte bu sebeplerden oruç, ibâdetin kapısı ve ateşten koruyucu kalkan ve siper olmuştur.

Orucun fazîleti bu derece yüksek olduğuna göre, onun zâhirî ve bâtınî şartlarını açıklamak iktizâ eder. Bu da, erkânını, sünnetlerini ve bâtınî şartlarını izah ile mümkündür.

Biz de bunları üç bâbda beyân edelim.

Tirmizî, İbn Mâce.

Ebû Nuaym **“Hilye”**de.

Buhârî ile Müslim. Ebû Hüreyre’den.

Buhârî ile Müslim. Oruç bahsinde. Tecrîd-i Sarîh, c: 6, sh: 248.

Buhâri ile Müslim, Sehl bin Sa’d’dan. Tecrîd-i Sarîh, c. 6, sh: 250.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre’den. Tecrîd-i Sarîh, c: 6, sh: 254.

İbnü’l-Mübârek, **“Zühd”**ünde.

Tirmizî.

İbn Adiyy, İbn Mesûd’dan.

Buhârî ile Müslim.

Kaynağı bulunamamıştır.

Ağnak: (Halk ağzında) Hayvanların yatıp debelendiği yer.

İmâm Ahmed, Ebû Hureyre’den.

BİRİNCİ BAB: ORUCUN FARZLARI, SÜNNETLERİ VE MÜFSİDLERİ

Orucun vâcibleri altıdır. (Burada vâcib, farz demektir. Zaten Şafiîlerde vâcib yoktur. Bütün kitap boyunca bu husûsa dikkat edilmelidir.)

1- Ramazanın ilk gününü gözlemek ve beklemektir. Bu da, Ramazan ayının yeniye geçtiğini görmekle olur. Şayet ay görülmeyecek şekilde gökyüzü kapalı ise, Şaban ayını otuz gün hesap eder. "Ayı görür." demekle, yeniye geçtiğini bilmiş olması da şart değildir. Bu da âdil bir zâtın şehadetiyle sâbit olur. Fakat ibâdette ihtiyat için Şevval ayını bir kişinin görmesiyle sâbit olmaz, iki şâhit lâzımdır. Bir kimse güvendiği ve doğruluğuna kanaat getirdiği âdil bir kimseden Ramazan ayını gördüğünü duysa, hâkim şehadetini kabul etmese bile, orucunu tutar. Herkesin, ibâdetinde kendi kanaatinde olması daha uygundur.[282]

Bir memlekette Ramazan ayı görülür ve diğer memlekette görülmezse, eğer aradaki mesafe iki merhale (iki konaktan az) ise, her iki memleket halkına oruç tutmak vâcibdir. Aradaki mesafe, iki merhaleden fazla ise, her memleket kendi hükmünü alır. Yani ayın görüldüğü yerde oruç tutarlar, görülmediği yerde yiyebilirler. Vücub diğer memlekete sirâyet etmez.[283]

2- İkincisi niyettir. Ayrı ayrı her günün gecesinde geceden ve katî olarak niyet etmek şarttır. Topyekûn Ramazan'a, bir niyet kâfi değildir. Ayrı ayrı her gece, demekle bunu kastediyoruz. Gündüzden niyet, Ramazan'da farz olan oruçlar için kâfi değil, ancak nafile oruçlar için câizdir. Geceden niyet eder, demekteki maksadımız da budur. Eğer Ramazan'da mutlak olarak "Oruca niyet ettim." veya "Farz olan oruca niyet ettim." dese, Ramazan'dan sayılmaz; ancak "Allah Teâlâ'nın bana farz ettiği Ramazan orucunu tutmaya niyet ettim." diye tasrîh etmesi lâzımdır.[284]

Yevm-i şekde (şüpheli gün), yani Şaban'ın son günü, Ramazan'ın birinci günü olup olmadığı şüpheli olan günün gecesinde "Yarın Ramazan ise oruçluyum." diye şüpheli şekilde niyet ederse, bu niyet kâfi değildir. Çünkü hükmünde katî değildir. Ancak âdil bir şâhide dayanıyorsa, her ne kadar âdil olsa da yine yalan ve doğru ihtimâli olması, katî niyetine mâni değildir. Ramazan'ın son gecesindeki şüphesi de katî niyetine mâni olmaz. Veya yeraltı evlerinde mahbus olduğu vakit içtihâdına istinat etmekteki şekki de niyetine mâni değildir. Şaban'ın sonunda, "Ramazan mıdır, değil midir?" diye içinde şüphe var iken,

lisânında katî olarak Ramazan’a niyet etmesi yakîn sayılmaz. Çünkü niyetin mahalli kalbdir. Onda şüphe ile beraber, yakîn düşünülemez.

Meselâ Ramazan’ın ortasında, bunun aksine olarak, “Yarın Ramazan ise oruçluyum.” diyerek dilinde şüphe ifade etmesi, kalbindeki yakîni bozmadığı gibidir. Çünkü o dilde bir şüphedir. Niyetin mahalli olan kalbin ise, o günün Ramazan olduğunda şüphesi yoktur. (Hülâsa iş kalbdedir, ifadede değildir.) Geceden veya akşamdan ertesi günün orucuna niyet eden, imsâke kadar yer içer ve istediğini yapar. Orucuna zarar vermez. Çünkü niyet, imsâkten sonrası içindir. İmsâk bitene kadar oruç sahih olmadığı için niyetin ona tesiri yoktur.

Hayize bir kadın, hayzı kesilmeden, akşamdan ertesi günün orucuna niyet etse, sonra geceden temizlense, yeniden niyete muhtaç değildir. Orucu sahihtir.

3- Orucu hatırında iken kazâen iç boşluğuna bir şey koymaktan kendini men etmektir. Yemek, içmek, burnuna akıtıp dimağına giden ilâç ve arkadan yaptığı şırınga orucu bozar. Kan almak, sürme çekmek, kulak ve kamışa mil sokmakla oruç bozulmaz. Ancak bunlara yağ akıtır da yağ mesaneye giderse, orucu bozar.[285] Fakat kendi müdahelesi olmadan mîdesine kaçan toz, toprak, sinek veya ağzına su verdiği zaman boğazına kaçan su, orucunu bozmaz. Ancak ağzına fazla su alır ve bu sebebten su boğazına kaçarsa, o zaman orucu bozar.

Çünkü kendi taksîri vardır. İşte “âmden”, yani kasden sözünden maksadımız budur.[286] “Orucu hatırında iken” demekten maksadımız da oruçlu olduğunu unutanları ayırmaktır. Çünkü oruçlu olduğunu unutanların yemesi ve içmesinden bir şey lâzım gelmez. Bir kimse imsâk veya akşam vakti, gecedir, yani akşam oldu veya sahurda daha vakit var, sabah olmadı zannıyla yer, sonra da gündüz olduğunu katî olarak anlarsa, o günü kaza eder. Yok, eğer şüpheli ise bir şey lâzım gelmez. Bununla beraber, sahur ve akşam vakitlerinde dikkatli davranmalı ve yemeğini gündüze düşürmemelidir.

4- Cinsî münâsebetten kendini alıkoymaktır. Sünnet yerinin, sünnet yerine geçmesiyle cinsî münâsebet hâsıl olmuştur. Unutarak münâsebette bulundu ise, bir şey lâzım gelmez. Gece münâsebette bulunsa veya ihtilâm olup (düşü azıp da) cünüb olarak sabahlarsa, bir şey lâzım gelmez. (Gündüz uyuyup ihtilâm olsa, yine orucuna zarar vermez.) Eşiyle münâsebet hâlinde iken sabah vakti girip, imsâk sona erse; eğer o ânda inzâl vâki oluyorsa bir şey lâzım gelmez. Şayet biraz daha devam ederse, kefaret lâzım gelir. Hemen çekilmesi lâzımdır.

5- İstimnâdan sakınmaktır. İstimnâ, her ne sûretle olursa olsun, kasden şehvetle meni çıkarmaktır. (Yalnız duhûlden oruç bozulur ve kefâret lâzım gelir.) Eliyle oynamak veya sürtmekle meni gelirse, oruç bozulursa bunda

kefâret yoktur. (Yalnız bakmak ile inzâl vâki olursa, Hanefîlere göre, bir şey lâzım gelmez. Yani orucu bozulmaz.) İnzâl olmazsa, öpmek ve ellemek ile oruç bozulmaz. Yaşlı olursa, oruçlu için öpmek ve ellemek câizdir. Genç için de câiz, fakat terki evlâdır. Nefsine hâkim olamayacağını bildiği hâlde âilesini eller, öper ve bu sûretle inzâl vâki olursa, kendi kusuruyla olduğu için orucu bozulur. (Hanefîye göre bozulmaz.)

6- Kendi zorlamasıyla kusmamak. Çünkü kendi gayretiyle kusmak orucu bozar. Ama kusmak kendiliğinden gelirse, (ne kadar çok olsa da) oruca mâni değildir. Zaruret olduğu için boğazındaki balgamı yutmakla orucu bozulmaz. Ancak ağzına aldıktan sonra yutarsa oruç bozulur. (Hanefîlere göre, ağzına aldığı balgamı yutmakla da orucu bozulmaz.) (Mütercim)

Orucu yemenin icâb ettirdiği cezalar dörttür:

1- Kaza,

2- Kefaret,

3- Bozulan orucu oruçlulara benzemek için akşama kadar yememek,

4- Fidye.

1- Kazâ: Özürlü-özürsüz, hâyize de olsa oruç tutmayan kimselere farzdır. Hattâ bir Müslüman irtidat etse, yani dîninden dönse, sonra da Müslüman olsa arada geçen günlerin orucunu da tutacaktır. (Hanefîlere göre tutmaz. Mütercim) Ama aslı kâfir, sabî (çocuk) ve mecnun (deli) ise, oruçlarını kazâ etmezler. Ramazan orucunu kazâ ederken sıra ile tutmak şart değildir. Meselâ bir gün yer, bir gün tutar; üç gün tutar, iki gün yerse câizdir.

2- Kefâret: Ancak oruçlu olduğunu bildiği hâlde Ramazan günü münâsebette bulunmak ile vâcib olur. İstimnâ, yemek ve içmek gibi şeylerden kefâret lâzım gelmez. (Hanefîlere göre, istimnâdan lâzım gelmez. Fakat bilerek yemek ve içmekten de kefâret lâzım gelir. Mütercim)

Kefâret, bir köle âzât etmektir. Mükellefin, buna gücü yetmezse fâsılasız iki ay oruç tutar. Bundan da âcizse, altmış fakiri (birer “Mud”[287] buğday, arpa veya hurma ile karınlarını) doyurur.

3- Bozulan orucu, oruçlulara benzemek için akşama kadar yememek. Günün diğer kısmını oruçlu kalmak, kasdî olarak orucunu bozan ve sehven orucunu bozanlara vâcibdir. (Filhakika, Hanefîlere göre, yine yememesi doğru ise de, yerse yeniden bir şey lâzım gelmez. (Mütercim))

Hâyize kadın, temizlendiği günün mütebakî (kalan) kısmını oruçlu kalması mecburî değildir. Seferî (yolcu) olup orucunu yediği hâlde iki konak mesafeye yaklaştı diye bir kimsenin oruç tutmak zarureti de yoktur. Yevm-i şekde

(şüpheli gün) âdil bir kimse ayı gördüm diye şehadet ederse, o ândan itibaren yememek lâzımdır. (Bununla beraber o gün yemiş olduğundan o günü ayrıca kazâ eder. (Mütercim)) Gücü yetenler için yolculukta oruç tutmak daha efdaldir. Dayanamayanların da yemeleri uygundur. Sefere çıktığı gün orucunu yemez, (Hanefîlere göre, belediye hududunu geçtikten sonra yiyebilir.) Seferden oruçlu olarak döndüğü gün de yine yemez.

4- Fidye: Hâmile veya emzikli olan kadınların çocuklarının sıhhatlerinden korkarak Ramazan'da yedikleri her günün yerine hem bir "mud" buğday verir, hem de o günleri, sonradan kazâ ederler. (Hanefîlere göre, yalnız kazaya mecburdurlar, fidye vermeleri mecburî değildir. (Mütercim))

Orucun sünnetleri:

Orucun sünnetleri altı adettir:

1- Tehîr-i sahur: Yani gece yemeğini imsâke yakın yemek.

2- İftarı (kış mevsiminde) hurma, (yaz mevsiminde de) su ile, akşam olur olmaz namazdan önce hemen ve acele yapmak.

3- Misvâkı gece kullanmak.

4- Fazîlet-i zekât bahsinde anlatıldığı gibi, Ramazan'da fazla sehâvet (cömertlik) göstermek.

5- Mukabele sûretiyle fazla miktarda Kur'ân okumak.

6- Bilhassa aşr-ı âhirinde, yani Ramazan'ın yirmisinden sonra, son on gün îtikâfa girmek. Bunlar, Resûl-i Ekrem'in âdet-i seniyyelerindendir. Nitekim:

»كَانَ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ الْأَوَاخِرُ طَوَى الْفِرَاشَ وَشَدَّ الْمِئْزَرَ

وَدَأَبَ وَأَدْأَبَ أَهْلَهُ«

"Ramazan'ın yirmisi geldiği vakit yatağı dürer, îzârını bağlar; (daha ziyade) *ibâdete hazırlanır ve ehl-i beytini de ibâdete hazırlardı."*[288]

Çünkü Kadir Gecesi bu günlerdedir. Ekser ihtimâl, bu son on günün tek gecelerinde ve bu tek gecelerin en kuvvetlisi de yirmibir, yirmiüç, yirmibeş ve yirmiyedinci gecelerinde olmasıdır. Bu îtikâfın on gün fasılasız ve devamlı olması daha makbûldür. Eğer devamlı olarak îtikâfa, yani on gün mescidde ibâdet etmek üzere kalmaya niyet eder de, sonra zaruret ve mazeretsiz mescidden çıkarsa, tetâbu bozulmuş olur. Tâziye, ziyâret, cenâze ve mâzeretsiz yıkanmak için, mescidden çıkmak gibi, kazâ-yı hâceti için çıkarsa ayrılmış sayılmaz. Kazâ-yı hâcet için çıktığında evinde abdest alabilir, başka iş için

çıkması doğru değildir.[289]

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) îtikâfta iken ancak ihtiyâcı için dışarı çıkardı. Hastaların hâlini de ayak üzerinde sorup geçerdi.

Cinsî münâsebette bulunmakla îtikâf bozulur. Fakat öpmek ile bozulmaz. Îtikâfa giren kimsenin mescidde ve nikâh işlerinde süslenip koku sürünmesinde, mescidde uyumasında, leğen içinde elini yıkamasında beis yoktur. Çünkü on gün süren bir îtikâfta bunlara muhtaçtır. Başını veya ayağını mescidden çıkarmakla îtikâfı bozulmaz. Zîra:

«كَانَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدْنِي رَأْسَهُ فَتُرَجِّلُهُ عَائِشَةُ

رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وَهِيَ فِي الْحُجْرَةِ»

"Resûl-i Ekrem (sallâllâhü aleyhi ve sellem) *îtikâfta iken ba ını mescidin kapısından dı arı çıkarır ve Hazret-i Âi e hücresinde iken yıkar ve tarardı."*[290]

Kazâ-yı hâceti için dışarı çıkan, içeri gireceği vakit, yeniden îtikâfa niyet etmelidir. Ancak ilk girerken on gün kalmaya niyet ettiyse, yeniden niyet mecburî değil, fakat efdal olan yeniden niyet etmektir.

Hanefîlere göre; bulut, toz ve sâire sebebiyle gökyüzü kapalı olursa, Ramazan için isterse kadın olsun, âdil bir kişinin şehadeti mûteber, fakat bayramda Şevval ayı için iki kişinin şehadeti zarurîdir.

Uzaklık mesafesini tâyinde üç söz var: Bazıları sefer müddetini kabul etti, bazıları iklimi nazarı itibara aldı, bazıları ayın doğum yerlerini göz önünde tuttuMeselâ aynı daire üzerinde bulunan, Bağdad, Kûfe, Rey, Kazvin şehirleri bir hükme tâbîdir. Daireleri ayrılan Hicaz, Irak ve Horasan gibi, bunlar da müstakillen birer memlekettir.

İbn Abbâs, âzadlı kölesi **Ümmü'l-Fazl bint-i Hars**'i, Şam'a, **Muâviye**'ye gönderdi. Cuma günü ayı gördü ve oruç tuttuRamazan'ın sonuna doğru Medine'ye geldi. **Abdullah İbn Abbâs**, ayı ne zamân gördüklerini sorunca, Cuma günü diye haber verdi. **Abdullah İbn Abbâs**: "Fakat biz cumartesi gördük. Resûl-i Ekrem'in emri gereğince biz de ya bayram ayını görür veya otuz günü tamamlarız." dedi.

Hanefîlerde bu hususta iki görüş var, birisi ihtilâf-ı matâli' nazara alınmaksızın bir yerde ayın görülmesiyle, orucun herkese borç olmasıdır. Diğeri de ayın doğum yerlerinin nazara alınmasıdır. Öğleden evvel görülen ayın o güne ait olduğunda şüphe yoktur. Zevalden sonra ikindiye kadar görülen ayın o güne ait

olması ihtilaflıdır. **İmâm-ı Âzam**'ın bir sözünde: "*Ay, güne in önünde ise o günün, ardında ise ertesi günündür.*" denilir. **İmâm Ebû Yûsuf**'a göre ikindiye kadar görülen ay, o güne aittir**Âzam** ve **İmâm Muhammed**'e göre de ertesi günündürİkindiye kadar görünmeyip ikindiden sonra görülen ayın, ertesi güne ait olduğunda ittifak vardır. **Hasan İbn Ziyâd** "kızarıntıdan evvel kaybolan ay, yarının; kızarıntıdan sonra kayboldu ise o günündür." demiştir. Muhtar olan da budur.

Her mevzûda olduğu gibi, oruç mevzuunda da ancak müellifin ele aldığı meselelerde, mezhebler arasındaki görüş ayrılıklarını açıklamakla yetineceğiz. Yoksa meselâ oruç hakkındaki Hanefiler'in bütün görüşlerini burada açıklamak mümkün değildir. Bu husustaki Hanefî görüşleri de şöyle hülâsa edilebilir:

Ramazan-ı şerîfte her gün için ayrı ayrı niyet şarttır. Çünkü her gün, bir vakit namaz gibi müstakil bir ibâdettir. Yalnız Ramazan ayı içinde tutulan Ramazan orucundaki geceden niyet şart değildir, niyetin vakti geniştir. Meselâ akşam ezanı okunduktan sonra ertesi günün niyeti yapılır. Ve bu niyet kuşluğa kadar uzarYâni Ramazan günü geceden niyet etmemiş kuşluk vakti uyanmış bir kimse, bir şey yememiş ve içmemiştir. O günün orucuna niyet eder. Hattâ zevalden az evveline kadar da olur. Diğer günlerde tutulan oruçların hükmü ayrıdır. Niyet bahsinde geçtiği gibi niyet, kalbin işidir. Kalbden yarın oruç tutacağı geçmişse niyetlidir. Hattâ bir tiryakinin Ramazan sabahı cebinden sigara takımlarını boşaltması niyetine delildir. Niyeti dilde ifâde etmeyi de güzel görmüşlerdir.

Ramazan'da, Ramazan orucunu tâyine gelince: Bu da Hanefîlere göre şart değildir. Hattâ yalnız misâfirler- hâriç; sağlam olsun, hasta olsun Ramazan günü, nasıl niyet ederse etsin, tuttuğu oruç Ramazan'dan sayılır. Hattâ başka bir borcuna niyet etse bile o Ramazan'dan sayılır. Çünkü oruçta vakit, müddeâya miyardır. Yâni gece oruç tutulmaz. İmsâkten akşama kadar oruç tutulur. Bu kadar müddet oruçlu olmak lâzımdır. Arada bir boşluk yoktur. Vakit ile oruç birbirine ölçülmüştür. Onun için neye niyet ederse etsin, Ramazan'dan sayılır. Hastalarda da hüküm böyledir. Çünkü hastalara verilen müsaade âcziyetlerindendir. Oruç tuttuklarında âciz olmadıkları fiilen tahakkuk ediyor. Onun için ne şekil niyet etseler, yine Ramazan'ındır. Yalnız misâfirlere verilen ruhsat, ruhsat-ı terfihdir. Binaenaleyh bir misâfir refahından vazgeçer de oruç tutmak isterse, o neye niyet ederse ona sayılır. Hattâ bir misafirin geçen sene Ramazan'ından borcu olsa bu Ramazan'daki sefer hâlinde geçmiş borcuna niyet etmesi daha uygundur, (eğer oruç tutacaksa)... Çünkü sefer hâlinde ölürse bu Ramazan'dan mesûl değil, fakat geçmiş borçlarından mesûldür. İşte Ramazan orucundaki hüküm böyledir. Fakat namaz böyle değilÇünkü namazda vakit

müddeaya zarftır. Yâni bir namazın vakti geniştirO namaz gibi birkaç namaz daha içine alır. Meselâ öğle vakti gibi, vakit müddeaya zarf olunca, o zaman adamın niyetine bağlıdır. Hattâ bir insan meselâ akşam vakti girse, yatsıya kadar yalnız kaza kılsa da o günün akşam namazını kılmasa, her ne kadar o vaktin namazını tehir ile kebâir günâh işlemiş ise de niyetine göre namazları sahihtir. Çünkü vakit geniştirFakat Ramazan orucu tam vakti ile ölçülü olup boşluk bulunmadığından, yalnız misâfir müstesna, diğerleri neye niyet ederse etsin, oruçları Ramazan'dan sayılır.

Hanefîlere göre, kulağa akıtılan yağ orucu bozar. Fakat mesaneye akıtılan ve hattâ önden yapılan şırınga dahî orucu bozmaz. Çünkü o mideye gitmiyor, zîra önden yol yoktur. (Mütercim)

Hanefîlere göre, unutularak yer içer, münâsebette bulunursa, Şâfiilerde olduğu gibi bir şey lâzım gelmez. Hatırında iken ister ağzına suyu az alsın ister çok alsın, boğazına su kaçarsa oruç bozulur. Fakat kefaret değil, yalnız kaza lâzım gelir. Çünkü dikkatsizliği vardır. Hâriçten giren toz-toprak, sinek orucu bozmaz. Fakat kar, yağmur damlası girer ve yutarsa yine orucu bozar.

"Mud" bir rıtıl ve bir rıtılın üçte biridir. Buna güre, 173 dirhemdir veya bir sâın dörtte biridir. Buna göre, 260 dirhem eder. Hanefîlere göre, bir sâ, yâni 1.040 dirhem (3.333 gram) buğday ekmeği ile karınlarını sabah akşam doyurur. Buğday ekmeği katık istemez. Bunların hiç birine cidden gücü yetmezse, tövbe ve istiğfar eder. (Mütercim)

Buhârî ile Müslim, Hz. Âişe'den.

Hanefîlere göre îtikâfa giren kimse, biri tabiî, diğeri de şer'î olmak üzere iki ihtiyâcından dolayı dışarı çıkabilir. Şer'î hâcet, îtikâfa girdiği mescidde Cuma kılınmıyorsa, Cuma kılınan diğer câmiye gider. Tabiî ihtiyâcı da def-i tabiîdir. Bunlar için de çıkar, ayrıca zarurî hâllerde, meselâ bulunduğu mescid yıkılıyorsa yine çıkar, fakat işi bitince beklemeden döner. Îtikâfa girmek, bir pâdişâhın kapısı önüne durup "İşim görülmeden geri dönmem!" diyen kimsenin hâline benzer. Dünyâdan alâkasını kesip Allah'tan af ve mağfiret dilemektir. Peygamberimiz, îtikâfı hiç terk etmemiştir. Bir defa bir sebepten îtikâftan çıktı ve onu da müteakib Şevval ayında kaza etti. Bu derece kuvvetli bir sünnet-i kifâyedir. (Mütercim)

Buhâri ile Müslim, Hz. Âişe'den.

İKİNCİ BAB:
ORUCUN SIRLARI VE BÂTINÎ ŞARTLARI

Bilmiş ol ki, oruç üç derecedir:

1- Avâm'ın orucu.

2- Havass'ın orucu.

3- Ahassü'l-havass'ın orucu.[291]

Avâm'ın orucu: İki uzvu (mîde ve tenâsül uzvunu) kazâ-yı şehvetten korumaktır. Yani yemek, içmek ve cinsî münâsebetten sakınmaktır.

Havass'ın orucu: Bu yukarıdaki esâslara riâyet ile beraber gözünü, kulağını, dilini, elini, ayağını ve diğer âzalarını günâhtan korumaktır.

Ahassü'l-Havass'ın orucu: Avâm ve havass'ın orucundaki husûslara riâyetle beraber, kalbini, hasîs emeller, dünyâ düşüncelerinden sıyırmak ve Allah'tan başka her şeyden çekerek bütün mevcudiyetiyle Allah Teâlâ'ya bağlanmak ve hatırına O'ndan başkasını getirmemektir. Bu gibilerin gönlüne Allah ve âhiretten başka bir şey geldiği ânda oruçları bozulur. Dünyâ namına bir şey düşünseler, yine oruçları bozulur. Ancak dünyânın âhirete yarayışlı kısmını düşünmek mâni değildir. Hattâ bu mevkie sâhib olan erbâb-ı kulûb, "Kim Ramazan günü akşamı ne ile iftar edeceğini düşünürse, bunun günâhı, defterine yazılır. Çünkü bu azîz ve celîl olan Allah Teâlâ'ya itimadın ve va'dedilen rızka yakînen inanmanın azlığındandır." dediler.

Bu mertebe, peygamberler, sıddîklar ve mukarrebler rütbesidir. Bu rütbenin lâf ile tafsîlâtına girişmeyelim de amelen tahakkukuna çalışalım. Bunların orucu, himmetlerini her şeyden keserek bütün mevcudiyetleri ile Allah Teâlâ'ya yönelmek ve Allah Teâlâ'nın:

«قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ»

"Allah de, sonra onları bırak, kendi daldıkları batakta oynaya dursunlar." (En'am sûresi, 6/91) buyurduğu mânâya sarılmaktır.

SÂLİHLERİN ORUCU VE ESRÂRI

Havass'ın, yani sâlihlerin orucu, bütün âzaları günâhlardan korumaktır, demiştik. Bunun tamamı altı şey iledir.

1- Gözü korumak:

Kalbini meşgul edecek, kendisini Allâh’ı hatırlamaktan alıkoyacak, şer’an bakılması mezmûm ve mekrûh olan her şeyden gözünü çekip korumaktır. Peygamber Efendimiz:

«النَّظْرَةُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ لَعَنَهُ اللهُ، فَمَنْ تَرَكَهَا

خَوْفًا مِنَ اللهِ آتَاهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ إِيمَانًا يَجِدُ حَلَاوَتَهُ فِي قَلْبِهِ»

“ ehvet nazarı ile bakmak, eytanın zehirli oklarından bir oktur. Kim Allah korkusuyla onu terk eder, yani ehvet gözü ile bakmazsa, Allah Teâlâ ona öyle bir îmân nasîb eder ki, zevkini kalbinde duyar.”[292]

Câbir (r.a.) Enes (r.a.)’den rivâyet etti ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«خَمْسٌ يُفَطِّرْنَ الصَّائِمَ: الْكَذِبُ وَالْغِيبَةُ وَالنَّمِيمَةُ وَالْيَمِينُ

الْكَاذِبَةُ وَالنَّظَرُ بِشَهْوَةٍ»

ş *“Be ey orucu bozar:*[293] *Yalan konu mak, gıybet etmek, kovuculuk yapmak, yalan yemin, ehvetle bakmak.”*[294] buyurmuştur.

2- Dilini korumak:

Dilini, hezeyan, yalan, gıybet, koğuculuk, ağız bozukluğu, galiz söz ve mücadeleden koruyarak bu gibi sözlerden çekmektir. Zikir, tesbih ve Kur’ân okumakla meşgul etmektir. İşte dilin orucu da budur. **Süfyân-ı Sevrî**’nin “Gıybet orucu bozar.” dediğini, **Beşir ibn Hâris** kendisinden haber vermiştir. **Leys’**in rivâyetine göre, **Mücâhid de**: “Yalan ile gıybet, orucu bozar.” demiştir. Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«أَنَّ امْرَأَتَيْنِ صَامَتَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ فَأَجْهَدَهُمَا الْجُوعُ وَالْعَطَشُ مِنْ آخِرِ النَّهَارِ حَتَّى كَادَتَا

أَنْ تَتْلَفَا»

“Oruç, (bütün fenalıklardan ve cehennemden) *bir kalkandır. Sizden biriniz oruçlu olduğu vakit, câhillik edip kem söz söylemesin. ayet birisi kendisiyle iti meye veya*

kendisine kar ı ağız bozmağa kalkı ırsa; ben oruçluyum, diye mukabelede bulunsun."[295] buyurmuştur.

Yine haberde vârid oldu ki:

«فَبَعَثَتَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَأْذِنَاهُ فِي
الْإِفْطَارِ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمَا قَدَحًا وَقَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:
قُلْ لَهُمَا قِيئَا فِيهِ مَا أَكَلْتُمَا، فَقَاءَتْ إِحْدَاهُمَا نِصْفَهُ دَمًا عَبِيطًا
وَلَحْمًا غَرِيضًا، وَقَاءَتِ الْأُخْرَى مِثْلَ ذٰلِكَ حَتَّى مَلَأَتَاهُ،
فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَاتَانِ
صَامَتَا عَمَّا أَحَلَّ اللهُ لَهُمَا وَأَفْطَرَتَا عَلَى مَا حَرَّمَ اللهُ تَعَالَى
عَلَيْهِمَا، قَعَدَتْ إِحْدَاهُمَا إِلَى الْأُخْرَى فَجَعَلَتَا يَغْتَابَانِ
النَّاسَ، فَهٰذَا مَا أَكَلَتَا مِنْ لُحُومِهِمْ»

"Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) *zamanında idi ki, oruç tutan iki kadın ak ama doğru, açlık ve susuzluktan helâk olacak vaziyete geldiler; oruçlarını bozmak için müsaade almak üzere Resûl-i Ekrem'e bir ki i gönderdiler. Peygamber Efendimiz de bir bardak verdi ve onlara, yediklerini bu bardağa kusmalarını söyle buyurdu. Onlardan birisi sâfî kan ve et kusarak bardağı yarı doldurdu, diğeri de aynı ekilde kusarak bardağı doldurdular. Bu vaziyetten herkes a ırmı tı. Peygamber Efendimiz: "Bunlar, Allah Teâlâ'nın kendilerine helâl kıldığı eyden oruç tuttu ve fakat haram ettiği ey ile iftar ettiler." buyurdu.* (Sonra da bunu açıklayarak:) *Birisi, diğerinin yanına sokuldu ve halkın gıybetini yaptılar. İ te u gördüğünüz yedikleri insan etleridir."*[296] buyurdu.

3- Kulağı korumak:

Kulağı, şer'an dinlenmesi mekrûh olan her şeyden muhafaza etmektir. Konuşulması yasak olan her şeyin, dinlenmesi de yasaktır. Bunun için Allah Teâlâ (bu gibi sözleri) dinleyen ile haramı yiyenleri bir seviyede tutarak Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur:

«سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ»

“Onlar yalanı dinleyenler, haram yiyenlerdir.” (Mâide sûresi, 5/42)

Yine Allah Teâlâ:

«لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ»

“Ulemâsı, fukahâsı onları günâh söylemekten, haram mal yemekten menetmeli idi.” (Mâide sûresi, 5/63)

Binâenaleyh gıybete susmak, (seyirci kalmak) haramdır. Nitekim Allah Teâlâ:

«إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ»

“Siz de günâhta onlar gibi olursunuz.” (Nisâ sûresi, 4/140) buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) de:

«اَلْمُغْتَابُ وَالْمُسْتَمِعُ شَرِيكَانِ فِي الْإِثْمِ»

“Gıybet eden ve dinleyen, günâhta ortaktırlar.”[297] buyurmuştur. (Gerçi bu hadîs, hem zayıf, hem de gariptir. Fakat gerçek olan da budur. Gıybet edeni dinleyen olmasa, o da kimsenin aleyhinde konuşamazdı.)

4- Diğer uzuvları korumak:

El ve ayak gibi diğer uzuvlarını fenalıktan, mîdesini iftar vakti şüpheli lokmadan korumaktır. Çünkü helâl yemekten oruç tutup haram ile iftar etmekte bir mânâ yoktur. Böyle oruç tutanlar, bir ev yapacağım diye bir şehri yıkanlara benzer. Zîra helâl lokma, nev’i itibariyle değil, çokluğu itibariyle zararlıdır. Oruç bunu azaltmak içindir. Zararı dokunur korkusu ile ilâcın çoğunu içmekten kaçınıp (az da olsa) zehir içmeye yeltenen elbette ahmaktır. İşte haram da dîni öldüren bir zehirdir. Helâl ise, çoğu zararlı ve fakat azı faydalı olan bir ilâçtır. Oruçtan maksat da bunu azaltmaktır. (Şu hâle göre, haram ile iftar etmekte zarardan başka hiç bir kâr yoktur.) Nitekim Peygamber Efendimiz:

«كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صَوْمِهِ إِلَّا الْجُوعُ وَالْعَطَشُ»

“Nice oruç tutanlar var ki, tuttukları oruçtan, açlık ve susuzluktan ba ka kârları

yoktur.”[298] buyurmuştur.

Bazıları, bunlar akşam vakti haram ile orucunu açanlardır. Diğer bazıları da gıybet eden oruçlulardır, dediler. Çünkü gıybet haramdır. Bir kısmı da, bunlar âzalarını günâhlardan korumayan kimselerdir, dediler. O hâlde, bilhassa oruç tutan, bunların hepsinden sakınmalıdır.

5- İftar vakti az yemek:

İftar vakti, helâl yemeğinden de tıka-basa karnını doldurmayacak şekilde az yemektir. Allah katında kapların en kötüsü, helâlden bile olsa tıka-basa dolmuş olan mîdedir.

Gündüz yemediğini, akşam bir oturuşta toplayıp yerse; şehvetini, yenmek ve Allah Teâlâ’nın düşmanı olan şeytanı kahretmek nasıl mümkün olur? Hâlbuki birçokları bunun aksine olarak, yiyeceklerini Ramazan’a ayırıp çeşitli, mütenevvî ve nefis yemeklerle akşam sofrasına oturup diğer aylarda yemediklerini bu ayda yemeyi, îtiyad hâline getirmişler. (Bu, istenen neticeyi vermez.) Mâlûmdur ki, oruçtan maksat, takvâya ulaşmak için biraz acıkmak ve şehveti kırmaktır. Mîdeyi akşama kadar bekletip acıktırdıktan ve akşam üzeri bol ve nefis yemeklerle karşısına çıktıktan sonra kuvvetinin artıp şehvetinin çoğalacağı ve eski hâli ile bırakılsaydı, harekete geçmeyen şehvetlerinin bu sûretle harekete geçmiş olacağı da meydandadır.

Orucun ruhu ve sırrı, fenalığa başvurmakta şeytanın yolları olan kuvvetleri zayıflatmak ve yok etmektir. Bu da ancak az yemek ile mümkündür. Bunun için iftarda diğer akşamlardaki gibi yemelidir. Yiyeceği iki öğünlük yemeği, akşamdan bir araya toplar, hepsini birden yerse, bu oruçta kâr (sevap) yoktur. Hattâ açlığı tatması ve bedeninin zayıfladığını duyması için gündüzleri fazla uyumamak da orucun âdâbındandır. İşte o vakit kalbi cilâlanır, her gece biraz daha hafifleşir. Teheccüdünü, gece namazını ve evrâdını kolaylıkla yapar. Umulur ki, bu sâyede şeytan, kalbine yaklaşamaz da melekût âleminin gizliliklerini görmüş olur. İşte Kadir Gecesi, melekût âleminin esrârından bazı sırların keşfolunduğu gecedir. Allah Teâlâ’nın;

«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ»

“Muhakkak, biz onu (Kur’ân’ı) **Kadir gecesinde indirdik.”** (Kadr sûresi, 97/1) buyurduğundan murâdı da budur.

Kalbi ile göğsü arasındaki yemek torbasını şişiren, melekût âleminin esrârını müşahede etmekten men edilmiştir. Bununla beraber yalnız mîdeyi boşaltmak

kâfi değildir. Aradan perdenin kalkması için himmetini de Allah'tan gayrisinden kesmesi lâzımdır. Âhiret yolcusunun maksadına ulaşabilmesi için en mühim nokta da budur. Bütün bunların başlangıcı da yemeği azaltmaktır. Bu husûsa dair **"Kitâbü'l-Et'ime"**de (Yemek Kitâbı) daha geniş izahat gelecektir, inşaallah.

6- İftardan sonra korku ile ümit arasında olmaktır.

Acaba orucu kabul olan mukarreblerden mi, yoksa kabul olmayan gazaba uğramış kimselerden midir? Bunu düşünmelidir. Hattâ yalnız oruçta değil, yaptığı her ibâdetin sonunda bunu düşünmelidir. **Hasan ibn Ebû'l-Hasan el-Basrî** bayram günü bir cemaâtin gülüşüp eğlendiğini görünce: *"Allah Teâlâ, Ramazan ayını müsabaka meydanı gibi yaratmı tır. İnsanlar ibâdetle müsabaka ederler. Müsâbakayı kazananlar necât bulur, kaybedenler helâk olur. Müsabaka kazananların kurtulduğu, kaybeden münkirlerin hâib ve hâsir olduğu böyle bir günde zevk u safaya dalan kimseye cidden a ılır. İyi dinleyin: "Vallahi ortadan perde kalkıp hakikatler olduğu gibi tecellî edeydi, ameli makbûl olanın sevinci kendisini eğlenceden, ameli merdûd olanın hasreti de kendisini gülmekten alıkordu"* demiştir.

Ahnef ibn Kays'a, "Artık ihtiyarladın, oruç seni düşürüyor, yani tutmayabilirsin." demek istediler. **Ahnef:** *"Ben onu uzun bir yolculuk için azık alıyorum, bugün onun zahmetine katlanmak, yarın Allah Teâlâ'nın âzabına dayanmaktan ehvendir."* dedi.

İşte orucun bâtınî mânâsı budur (ve orucun böyle tutulması lâzımdır).

Sual:

Şayet, fıkıh âlimlerinin, "yemesini, içmesini ve cinsî münâsebetini terk eden kimsenin orucu sahihtir dediklerinin daha ne mânâsı kaldı?" dersen, derim ki:

Bilmiş ol ki; zâhire göre hüküm veren âlimlerin isbat ettiği bu zâhirî şartların delîlleri, bizim, bâtınî şartlarda, hele gıybet ve benzerlerinde getirdiğimiz şu delillerden çok zayıftır. Fakat onlar ancak, dünyâya yönelen gafillerin tatbik edip kabul edebilecekleri mümkün olan şeyleri teklif edebilirler.

Âhiret âlimlerine gelince; sıhhatten kabulü, kabulden de maksada ulaşmayı kasdeder. Oruçtan maksadın, Allah Teâlâ'nın ahlâkıyla ahlâklanmaktır ki, o da samediyet -her şeyden müstağnî- olmaktır. Ayrıca imkân nisbetinde şehvetlerden uzaklaşmakta meleklere uymaktır. Zira melekler, şehvetten münezzehtir. İnsanın rütbesi, hayvanların üstündedir. Çünkü aklın yardımıyla şehvetlerini yenmeye gücü yeter. Fakat meleklerin de altındadır. Çünkü insanı şehvetler istilâ etmiş ve insanda şehvetler ile mücadeleye memûrdur. Şehvetlerinin zebûnu oldukça, "esfel-i sâfilîn"e (aşağılardan aşağıya) sürüklenir ve hayvanattan aşağı derekeye düşer. Şehvetleri kırdıkça, Alâ-i illiyyîne, en

yüksek mertebelere yükselir ve meleklerin ufkuna katılır. Melekler ise Allah Teâlâ'ya (manen) yakın olan yaratıklardır. Onlara uyan ve onlara benzemeye çalışan, elbette onların yakınlığı gibi Allah Teâlâ'ya yaklaşır. Tabiî ki, bu anlattığımız yakınlık, mekân ve mesâfe bakımından değil, sıfat bakımındandır.

Basîret sahibi ve akıl erbâbı nazarında, orucun sırrı bu şekildedir. O hâlde gündüzleyin diğer şehvetlere düşmekle beraber bir öğünün yemeğini geciktirip iki öğünlük yemeğini birden akşam vakti yemekle ne fayda temin edilebilir? Bu gibi oruçlarda bir fayda olsaydı, Peygamberimiz'in: *"Nice oruç tutanlar var ki, açlık ve susuzluktan ba ka bir   ey elde edemezler."* buyurduğunun bir mânâsı kalmazdı. Bunun için, Ebû'd-Derdâ (r.a.):

«يَا حَبَّذَا نَوْمُ الْأَكْيَاسِ وَفِطْرُهُمْ كَيْفَ لَا يَعِيبُونَ صَوْمَ

الْحَمْقَى وَسَهَرَهُمْ، وَلَذَرَّةٌ مِنْ ذَوِي يَقِينٍ وَتَقْوَى أَفْضَلُ

وَأَرْجَحُ مِنْ أَمْثَالِ الْجِبَالِ عِبَادَةً مِنَ الْمُغْتَرِّينَ»

"Akıllı adamların uykuları da, yemeleri de ne güzeldir. Ahmakların oruç ve uykusuzluklarını nasıl ayıplamazlar. Yakîn ve takvâ sahiplerinin bir zerre ibâdetleri, ahmakların dağlar gibi ibâdetlerinden efdal ve üstündür." demiştir.

Yine bunun için âlimin biri:

«كَمْ مِنْ صَائِمٍ مُفْطِرٍ، وَكَمْ مِنْ مُفْطِرٍ صَائِمٍ»

"Nice oruç tutanlar vardır ki, oruçsuzdurlar. Nice yiyenler de vardır ki, oruçludur." demiştir.

Burada yediği hâlde oruç tutmuş sayılanlar, yiyip içerken, kendilerini günâhtan koruyanlardır. Oruç tuttuğu hâlde oruçsuz sayılanlar da, açlık çektiği hâlde nefsine hâkim olmayan kimselerdir.

Orucun mânâ ve sırrını böylece anlayan, bilir ki, yemek-içmek ve cinsî münâsebetten kaçındığı hâlde fenalıklardan sakınmayan kimse, abdestte bir âzâsını, su dökmeden kuru kuruya üç kere mesheden kimseye benzer. Görünüşte sayıya uydu. Fakat asıl mühim olan suyu kullanmadı.

Şüphesiz bu câhilin namazı merdûddur. Ve oruç tutmayıp âzalarını kötülüklerden koruyan kimse de âzalarını (mesh etmeden), birer kere yıkayan kimse gibidir. Bu sûretle abdest alan, her ne kadar fazîleti terk etti ise de farzı yerine getirdiği için bunun namazı, inşaallah, makbûldür. Hâlbuki orucunu

tutup kendisini kötülüklerden koruyan, üç kere ovmak suretiyle, su ile âzâlarını yıkayan gibidir. Asıl ile fazîleti bir arada toplamış olur. Şüphesiz fazîlet, kemâlde, yani her ikisini bir arada bulundurmaktadır. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«إِنَّ الصَّوْمَ أَمَانَةٌ فَلْيَحْفَظْ أَحَدُكُمْ أَمَانَتَهُ»

“ üphesiz oruç bir emânettir. Her biriniz bu emâneti korusun.”[299] buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ’nın:

«إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا»

“Muhakkak Allah, size emanetleri ehline vermenizi emreder.” (Nisâ sûresi, 4/58) âyet-i celîlesini okuduğu zaman, eliyle kulağını ve gözünü göstererek kulak da emânettir, göz de emânettir, dedi. Eğer oruç, emanetlerinden olmasaydı, (yanlış davrananlara karşı) *“Ben oruçluyum desin.”* buyurmazdı. Yani dilim korumak için bana verilen bir emânettir. Senin bu sözlerine cevapta onu nasıl serbest bırakabilirim, demektir.

İşte şu açıklamadan anlaşıldı ki, her ibâdetin, zâhiri ve bâtını, kabuğu ve özü vardır. Kabuklarının da dereceleri ve her derecenin tabakaları vardır. İstersen kabukta kal, istersen öze dalarak basîret sahipleri arasına karış. Bu hususta muhayyersin (serbestsin).

Buradaki aydınlar, Allah’ın en yakîn dostları mânâsındadır. Aydın demek, ışıklı ve nûrlu demektir. Nûr ise mânevî bir keyfiyettirBundan ancak Allah’ın dostları müstefid olur. Yollarını sapıtmış, dalâlet bataklıklarına dalmış, Allah ve Peygamber tanımayan sapıklara bu mânâda aydın denilemez. Onlar belki dünyâ işlerinde aydın olabilirler; fakat dünyâ ötesinde ise tamamen zulmet ve bataklıktadırlar.

Hâkim, Huzeyfe’den.

Burada orucu bozar demek, orucun sevâbını azaltır; kâmil oruç olmaz, demektir. Yoksa haddi zâtında haram iseler de orucu bozmazlar. (Mütercim)

El-Ezdî, **“Zuafâ”**da.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre’den. Tecrid-i Sarîh, c: 6, sh: 247’de 897 numaralı hadis.

İmâm Ahmed, Mevlâ’dan.

Taberânî, İbn Ömer’den.

Neseî ve İbn Mâce, Ebû Hüreyre’den.

Harâitî, **“Mekârim-i Ahlâk”**da.

ÜÇÜNCÜ BAB:
NÂFİLE ORUÇLAR
VE TERTÎBİ

Bilmiş ol ki daima oruç tutmak müstehabdır. Fakat fazîletli günlerde ise daha da makbûldür. Bu fazîletli günlerin bazısı ancak sene içerisinde, bir kısmı ay içinde, diğerleri de her hafta içinde bulunur.

ORUÇLARIN TERTÎBİ

Ramazan-ı Şeriften başka, sene içerisinde tutulması makbûl olan günler:

Arefe günleri, Aşûre günü (dokuzuncu, mümkün ise onbirinci gün ile beraber tutmalı, yalnız onuncu günü tutmak makbûl değildir.), Zilhicce'nin birinci on günü, Muharrem'in ilk on günü, muhterem (haram) olan dört ayların (Receb, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem) tamamını oruç tutmak... İşte bunlar, sene içerisinde tutulması makbûl olan günlerdir.

«وَكَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ صَوْمَ شَعْبَانَ

حَتَّى كَانَ يُظَنُّ أَنَّهُ فِي رَمَضَانَ»

"Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Şaban ayında o kadar çok oruç tutardı ki, hattâ Ramazan'da olduğu zannedilirdi."[300]

Haberde de:

«أَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ شَهْرِ رَمَضَانَ شَهْرُ اللّٰهِ الْمُحَرَّمُ»

"(Oruç tutmak için) *Ramazan'dan sonra en makbûl ay Muharrem ayıdır."*[301] diye vârid olmuştur. Çünkü Muharrem ayı, sene başıdır. Ona hayır ile başlamanın, bereketin devamına vesîle olması umulur. Yine Peygamber Efendimiz:

«صَوْمُ يَوْمٍ مِنْ شَهْرٍ حَرَامٍ أَفْضَلُ مِنْ ثَلَاثِينَ مِنْ غَيْرِهِ،

وَصَوْمُ يَوْمٍ مِنْ رَمَضَانَ أَفْضَلُ مِنْ ثَلَاثِينَ مِنْ شَهْرٍ حَرَامٍ»

"E hür-i hurûm, yani muharebenin haram olduğu aylarda bir gün oruç, diğer günlerde bir ay oruçtan daha fazîletlidir. Ramazan-ı erifte bir gün oruç ise, hürmetli

olan aylardaki bir ay oruçtan efdaldir.”[302] buyurmuşlardır. Yine haberde:

«مَنْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ شَهْرٍ حَرَامٍ: الْخَمِيسَ وَالْجُمُعَةَ

وَالسَّبْتَ، كَتَبَ اللهُ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ عِبَادَةَ تِسْعِمَائَةِ عَامٍ»

Ş *“Haram aylarda üç gün, Per embe, Cuma ve Cumartesi günleri oruç tutan kimseye Allah Teâlâ her gününe mukabil yediyüz senelik ibâdet sevâbı yazar.”*[303] denilmiştir.

Kezâ haberde:

«إِذَا كَانَ النِّصْفُ مِنْ شَعْبَانَ فَلَا صَوْمَ حَتَّى رَمَضَانَ»

“ aban’ın onbeşinden sonra, Ramazan orucundan ba ka oruç yoktur.”[304] denilmiştir.

Bunun için Ramazan’a bir gün kala iftar etmek müstehabdır. Eğer hiç yemeden Ramazan’a girerse o da câizdir. Peygamber Efendimiz, bir defa böyle yapmış ve birçok defalar da ara vermiştir. İki veya üç gün evvel Ramazan’ı karşılamak câiz değildir. (Bize göre bir veya iki gün evvelinden başlamak câiz değil, fakat üç gün olursa karşılamak sayılamayacağından câiz olur.) Ancak oruç tutmak mûtâdı (alışkanlığı) olan günlere tesâdüf ederse beis yoktur. Bazı sahabe, Ramazan’a benzememesi için Receb ayını boydan boya oruç tutmayı mekrûh saymışlardır.

FAZÎLETLİ VE HÜRMETLİ AYLAR:

Fazîletli aylar dörttür: **Zilhicce**, **Muharrem**, **Receb** ve **Şaban** aylarıdır. Eşhür-i hurum, yani eskiden kendilerinde muharebenin haram olduğu muhterem aylar da dörttür. **Zilkade**, **Zilhicce**, **Muharrem** ve **Receb’**dir. **Zilkade**, **Zilhicce** ve **Muharrem** bir arada, **Receb** ise bunlardan ayrıdır.

Bu ayların en fazîletlisi, Zilhicce’dir. Çünkü Hac farîzasıyla **“Eyyâm-ı malûmat”** (bilinen günler) ve **“Eyyâm-ı mâdûdât”** (sayılı günler) bu aydadır. Zilkade, *“e hür-i hurum”* ve *“e hür-i hac”*dandır. Şevvâl, yalnız Hac aylarındandır; eşhür-i hurum’den değildir. Muharrem ile Receb de eşhür-i hacdan (Hac aylarından) değildirler. Haberde vârid oldu ki:

«مَا مِنْ أَيَّامٍ الْعَمَلُ فِيهِنَّ أَفْضَلُ وَأَحَبُّ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ

أَيَّامِ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ، إِنَّ صَوْمَ يَوْمٍ مِنْهُ يَعْدِلُ صِيَامَ سَنَةٍ، وَقِيَامَ

لَيْلَةٍ مِنْهُ تَعْدِلُ قِيَامَ لَيْلَةِ الْقَدْرِ، قِيلَ وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ؟

قَالَ: وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ، إِلَّا مَنْ عُقِرَ جَوَادُهُ وَأُهْرِيقَ دَمُهُ»

“Allah katında, yapılan amellerden hiç biri, Zilhicce’nin (ilk) *on gününde yapılan amellerden daha fazîletli ve sevimli değildir.* (Yani bu on günde yapılan ameller, diğer günlerde yapılan amellerden daha fazîletlidir.) *Bu on günden bir gün oruç tutmak bir senelik oruca, bir gece ibadeti de Kadir Gecesi’ne muâdildir.” Hazret-i Peygambere, “Allah uğrunda cihâd da bu dereceyi ihraz edemez mi”? diye sordular. Resûl-i Ekrem* (s.a.v.) *“Evet, Allah uğrundaki cihâd da bu dereceyi ihraz edemez; ancak bindiği yarı atını yorup kendi kanını akıtan mücâhid müstesnâdır.””*[305] dediler.

Bunlar sene içindeki oruçlardır.

Aylık Oruçlar:

Ay içerisinde tekerrür eden oruçlara gelince: Bu, ay başında, ay-ortasında ve ay sonunda olmak üzere üç defadır. Ayın ortasında on üç, on dört ve on beşinci günlerdir. Bunlara **“Eyyâm-ı Biyz”** denir. Çünkü Ay (mehtab) bu gecelerde boydan boya devam eder.

Hafta Oruçları:

Haftanın Pazartesi, Perşembe ve Cuma günleridir. Fazîletli günler oldukları için bu günlerde oruç tutmak, hayır-hasenâtı çoğaltmak müstehabdır.

Sene Orucu (Savmu’d-Devr)**:**

Savmu’d-Devr, yani Sene Orucu’na gelince; bu oruç yukarıda sayılan günlerin hepsini ve daha fazla günleri ihtiva eder. Bütün bir sene devam eden “Sene Orucu” hakkında ayrı görüşler vardır. Bazıları bütün seneyi oruçla geçirmek mekruhtur. Çünkü kerâhatine delâlet eden haberler vârid olmuştur, dediler.

Filhakika kerahati iki sebeptendir:

Birincisi: Bayram ve teşrik günlerinde (ki, oruç tutulması Haram olan) oruç tutacağından... Böyle yaptığında bütün seneyi oruçlu geçirmiş olur. (Bu ise tahrîmen mekrûhtur.)

İkincisi de: İftar sünnetini terk ederek, orucu kendisine bir mahrûmiyet kabul edip, Cenâb-ı Hak kendisine oruç yemeye ruhsat verdiği hâlde nefsine eziyet olsun diye ille de oruç tutmaktır.

Hâlbuki Allah Teâlâ, azîmetlerinin yerine getirilmesini sevdiği gibi, ruhsatlarıyla da amel edilmesini ister. Binaenaleyh isteyenler, bayram ve teşrik günlerinde oruç tutabilirler.

Binaenaleyh nefsinin selâmetini baştan başa oruç tutmakta görenler; bayram

ve teşrik günlerinde oruç tutmamak ve orucu mahrûmiyet kabul etmemek şartıyla, sene orucuna devam etsinler. Sahabe-i kirâm ve tabiîn (r.anhüm)den birçokları bu orucu (Savmu'd-Devr Orucu'nu) tutmuşlardır. Ebû Musâ Eş'arî'nin rivâyetinde Peygamber Efendimiz:

«مَنْ صَامَ الدَّهْرَ كُلَّهُ ضُيِّقَتْ عَلَيْهِ جَهَنَّمُ وَعَقَدَ تِسْعِينَ»

"Seneyi boydan boya oruç tutan için cehennem daralır ve ona orada yer kalmaz. Üzerine doksan düğüm vurulur."[306] buyurmuştur.

Bundan bir derece daha aşağısı var. O da senenin yarısını oruç tutmaktır. Yani bir gün yiyip, bir gün tutmaktır. Bu oruç nefsi kahretmekte daha kuvvetlidir. (Çünkü her gün oruç tutarsa, bunu itiyad hâline getirebilir; fakat bir gün yemekle îtiyad olmaz. Bunun fazîletini ifade eden pek çok hadîsler vardır. Zira kul bir gün oruç, bir gün şükür arasındadır. Peygamber Efendimiz:

«عُرِضَتْ عَلَيَّ مَفَاتِيحُ خَزَائِنِ الدُّنْيَا وَكُنُوزُ الْأَرْضِ فَرَدَدْتُهَا،

وَقُلْتُ: أَجُوعُ يَوْمًا وَأَشْبَعُ يَوْمًا، أَحْمَدُكَ إِذَا شَبِعْتُ وَأَتَضَرَّعُ

إِلَيْكَ إِذَا جِعْتُ»

"Yerüstü ve yeraltı hazînelerinin anahtarları bana takdim edildi; fakat ben reddettim ve dedim ki, bir gün aç, bir gün de tok kalırım (bana yeter). *Tokluğumda sana hamd eder, açlığımda da sana niyaz ederim."*[307] buyurdu.

Yine Peygamber Efendimiz:

«أَفْضَلُ الصِّيَامِ صَوْمُ أَخِي دَاوُدَ: كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا»

"En makbûl oruç, karde im Dâvud (a.s.)*'ın orucudur. Bir gün yer ve bir gün tutardı."*[308] buyurmuşlardır. (Onun için bu oruca, **"Savm-ı Dâvud"** da denir.)

Abdullah İbn Amr, ömrü boyunca oruç tutmaya ve uyumamaya karar vermişti. Peygamber Efendimiz, bunu duyunca:

"Sen buna güç yetiremezsin, her aydan üç gün oruç tut; geceleri ise hem ibâdet et ve hem de uyu!" buyurdular. **Abdullah**:

"-Benim bundan fazlasına gücüm yeter." dedi. Peygamber Efendimiz:

"-İki gün ye, bir gün tut." buyurdular. Abdullah:

"-Ben daha fazlasını yapabilirim." dedi. Resûl-i Ekrem:

«صُمْ يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا»

"-Bir gün ye, bir gün tut."[309] buyurdular. Abdullah:

"-Bundan fazlasına gücüm yeter" deyince, Resûl-i Ekrem:

«لَا أَفْضَلَ مِنْ ذٰلِكَ»

"Bundan daha fazîletlisi yoktur." cevabını verdiler.

Yine rivâyet olundu:

«أَنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا صَامَ شَهْرًا كَامِلًا قَطُّ إِلَّا رَمَضَانَ»

"Resûl-i Ekrem, Ramazan'dan başka hiç bir ayı boydan boya oruç tutmuş değildir."[310]

Senenin yarısını oruç tutamayanlar üçte birini tutar. Meselâ iki gün yer, bir gün tutar; her ayın evvelinden, ortasından ve sonundan üçer gün oruç tutmak, senenin üçte biri demektir. Aynı zamanda fazîletli günleri de tutmuş olur. Pazartesi, Perşembe ve Cuma günlerini oruç tutmak da senenin üçte birine yakındır. Buraya kadar anlattıklarımızla fazîletli vakitler meydana çıkmış oldu.

Asıl kemâl, orucun mânâsını anlamak ve oruçtan maksat, kalbi vesveselerden temizlemek, himmetini Allâh'a bağlamak olduğunu bilmektir. Bâtının inceliklerini anlayan basîret sâhibi, hâline bakar. Hâli devamlı yemeyi veya oruçlu bulunmayı veyahut bazen yiyip bazen de oruç tutmayı gerektiriyorsa, ona göre hareket eder. Orucun mânâsını anlayıp, kalbini murakabe ile âhiret yoluna girmekte lüzumlu gayreti gösterdikten sonra kalbinin salâhından daha da korkmalıdır. Bu ise devamlı bir tertibi gerektirmez. Bunun için rivâyet" olundu ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«كَانَ يَصُومُ حَتَّى يُقَالَ: لَا يُفْطِرُ، وَيُفْطِرُ حَتَّى يُقَالَ: لَا

يَصُومُ، وَيَنَامُ حَتَّى يُقَالَ: لَا يَقُومُ، وَيَقُومُ حَتَّى يُقَالَ: لَا يَنَامُ»

"(Bazen) oruca öyle devam ederdi ki, daha bozmayacak zannedilirdi. Bazen de o kadar günler yerdi ki, daha oruç tutmayacak zannedilirdi. Uyuduğu zamanlarda bir daha kalkmayacak zannedilir, gece ibâdetine devam ettiği sıralarda da daha uyumayacak zannedilirdi."[311]

Bu da vakitlerin haklarına ne şekil riayet edeceğini, nübüvvet nûru ile

keşfetmesi bakımındandır.

Bazı âlimler dört günden fazla iftar etmeyi (yani oruçsuz kalmayı) mekruh görmüşlerdir. Bu günlerden de bayram ve teşrik günlerini kasdetmişlerdir. Çünkü bundan fazlası (yani dört günden fazlasını oruçsuz olmak), kalbe katılık verir; kötü âdetler doğurur ve şehvet kapılarını açar. Ömrüme yemin olsun; halkın ekseriyeti hakkında durum böyledir. Husûsiyetle günde iki defa yiyenler için...

İşte nâfile oruçların tertîbinde anlatmak istediğimiz bunlardır. Doğrusunu Allah bilir. **"Esrâr-ı Savm"** kitâbı burada tamam oldu. Bildiğimiz ve bilmediğimiz hamdler ile bildiğimiz ve bilmediğimiz nîmetlerinden dolayı Allah Teâlâ'ya hamd eder, Efendimiz Muhammed aleyhisselâma, âline ve ashâbına ve Allah Teâlâ'nın tercih ettiği bütün yaratıklarına salât ve selâm ederiz.

Bu kitâbı, Allah Teâlâ'nın izniyle **"Esrâr-ı Hac"** kitabı takip edecektir. Yardımcı, ancak Hazret-i Allah'tır. O'na güvenir ve O'ndan yardım dilerim. O bize yeter ve ne güzel muhafızdır.

Buhârî ile Müslim, Hz. Âişe'den.

Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Bu ifâde ile bulunamamıştır.

El-Ezdî **"Zuafâ"**da.

Dört Sünen sahibi, Ebû Hüreyre'den.

Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den.

İmâm Ahmed ve Neseî.

Tirmizî, Ebû Ümâme'den.

Buhârî ile Müslim. Abdullah bin Amr'dan.

Buhârî ile Müslim, Abdullah bin Amr'dan.

Buhâri ile Müslim, Hz. Âişe'den. Tecrîd-i Sarîh, c: 6, sh: 296.

Buhâri ile Müslim, Hz. Aişe'den.

RUB'U'L-İBÂDÂT
YEDİNCİ KİTAB

HACCIN SIRLARI KİTÂBI
(KİTÂBU ESRÂRİ'L-HAC)

MUKADDİME

Hamd, tevhîd kelimesini kullarına kale ve sığınak, Beyt-i Âtîk'i (Kâbe-i Muazzama'yı) müracaat mercii ve darü'l-emân yeri (emniyet yurdu) yapan Allah Teâlâ'ya mahsûstur. Kâbe'ye "Beytullah" demekle zâtına nisbet ederek teşrîf, tahkîm ve minnet cihetlerinden fazîletlendirmiştir. Kâbe'yi, ziyâret ve tavafı, kul ile cehennem âzabı arasında bir perde ve kalkan eyledi. Salât, rahmet nebîsi ve ümmetin efendisi olan Hazret-i Muhammed aleyhisselâma; selâm halkın efendileri, halkın öncüleri olan âline ve ashâbı üzerine olsun.

Bilmiş ol ki: İslâm binâsının rükûnlerinden birisi olan hac, ömürde bir defa yapılması gereken bir ibâdet olup, emredilen ibâdetlerin sonu, İslâmiyet'in tamamı ve dînin kemâlidir. Allah Teâlâ:

«ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَامَ دِينًا»

"Bugün dîninizi ikmal ettim. Size nimetimi tamamladım. Sizin için dîn olarak İslâm'ı ihtiyâr ettim (seçtim)**."** (Mâide sûresi, 5/3) âyet-i celîlesini Peygamber Efendimiz vedâ haccında Cuma günü, Arafat'ta bulunduğu esnâda indirdi. Ve hac hakkında Peygamber Efendimiz:

«مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَحُجَّ فَلْيَمُتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا
وَإِنْ شَاءَ نَصْرَانِيًّا»

"Hac, kendisine borç olup bir mânii olmadığı hâlde haccını yapmadan ölen, ister Yahudi, isterse de Hıristiyan olarak ölsün."[312] buyurdu.

Ne büyük bir ibâdettir ki, edâ edilmezse dîn kemâlini kaybeder. Mâzeretsiz olarak onu terk edenler, sapıklıkta Yahudi ve nasarâya (Hristiyanlara) denktirler. Bu sebeble, böyle mühim bir ibadeti, şerh ve tafsîl etmek, âdâb, erkân, sünnet ve şartlarını izah etmek; fazîlet ve esrârını açıklamak için gayret sarfetme yerinde ve lâyık bir hareket olacaktır. Bütün bu saydıklarımız, azîz ve celîl olan Allah Teâlâ'nın yardımı ile üç bâbta açıklanabilir:

İbn Adiyy, Ebû Hüreyre'den.

BİRİNCİ BAB: HACCIN FAZÎLETİYLE ERKÂN VE VÜCÛBU

BİRİNCİ FASIL: HACCIN FAZÎLETİNİN BEYANI

I. Haccın fazîleti:

Âyetler: Allah Teâlâ buyuruyor:

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ

يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ»

"İnsanları haccetmeye çağır ki, piyade olarak, zayıf develer üzerinde bulunarak her uzak yollardan sana gelsinler." (Hac sûresi, 22/27)

Katâde[313] diyor ki, Allah Teâlâ, İbrahim aleyhisselâm'a, insanları Kâbe'nin ziyâretine dâveti emrettiği vakit, İbrâhim aleyhisselâm*:* "Ey İnsanlar! Allah Teâlâ bir beyt inşâ ettirdi, bunu ziyâret edin." diye bağırdı. Yine Allah Teâlâ:

«لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ»

"Kendileri için menfaatli olan şeyleri müşâhede ve elde etsinler diye..." (Hac sûresi, 22/28) buyurmuştur.

Bazı âlimler, bu menfaat, hac mevsiminde ticaret kazancı ve âhirette alacakları mükâfattır, dediler. Seleften birisi bu âyet-i celîleyi duyunca: "Kâbe'nin Rabbine kasem ederim ki, Allah Teâlâ ziyâret edenleri affedecektir." demiştir. Yine,

«لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ»

"Onlar için senin sırât-ı müstakîminde oturur ve onları saptırırım." (A'râf sûresi, 7/16) âyet-i celîlesinin tefsirinde **"sırât-ı müstakim"**i *"hac yolu"* diye tefsir etmişlerdir. İnsanları men etmek için şeytan, bu yol üzerinde oturur. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«مَنْ حَجَّ الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ

«كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ»

Ş"Kim ki hacceder, kötü söz konu maz ve istikametten ayrılmazsa, annesinden yeni doğmu gibi, bütün günahlarından sıyrılır."[314] buyurmuştur. Yine bir hadîsinde:

«مَا رُئِيَ الشَّيْطَانُ فِي يَوْمٍ أَصْغَرَ وَلَا أَدْحَرَ وَلَا أَحْقَرَ وَلَا

أَغْيَظَ مِنْهُ يَوْمَ عَرَفَةَ»

" eytan, Arefe günündekinden şdaha zelîl, rezîl, hakîr ve kinli olarak ba ka bir günde görülmez."[315] buyurmuştur.

Allah Teâlâ'nın aff-ı umûmîsini ve nâzil olan geniş rahmetini müşâhede ettiği için arefe günü şeytanın en büyük perişanlık günüdür. Zira denildi ki:

«إِنَّ مِنَ الذُّنُوبِ ذُنُوبًا لَا يُكَفِّرُهَا إِلَّا الْوُقُوفُ بِعَرَفَةَ»

"Günâhlar arasında öyleleri var ki, onları ancak Arafat'ta vakfede bulunmak mahveder."[316] buyurmuştur. Bu hadîsi, **Ca'fer bin Muhammed**, Resûlullah'a isnad etmiştir.

Mukarreblerden, keşif ve kerâmet sâhibi bir zât; Arafat'ta İblis'i insan sûretinde gördü. Baktı ki, zayıf, benzi soluk, gözü yaşlı, kamburu çıkmış ve perişan bir vaziyettedir. Bunun üzerine bu zât, İblis'e şöyle sordu:

"– Niçin gözün yaşlıdır. Kim ağlattı seni?" İblis:

"– Ticaret fikri olmaksızın hacıların Arafat'a çıkması... Baktım ki, maksatları yalnız Allah rızası için haccetmek emellerine ulaşır ve Allah Teâlâ onları boş çevirmez, diye korktum ve işte buna üzülerek ağladım." dedi. O zât:

"–Ya seni zayıflatan şey nedir?" İblis:

"–Hac yolunda atların (hacıları getirmek dolayısıyla) inleyip kişnemeleridir. Bu, benim yolumda olsaydı, benim için daha sevimli olurdu." dedi. O zât.

"– Ya benzini solduran nedir?" İblis:

"– İslâm cemaatinin tâat ve ibâdetinde birbirleriyle yardımlaşmasıdır. Şayet isyânda birbirlerine yardım etselerdi, ben sevinirdim." dedi. O zât:

"– Ya seni çökertip böyle belini kıran nedir?" İblis:

"– Kulun, *"Allâhım! Senden hüsn-i hâtime temennî ederim.* (Son nefesimde îmân-ı kâmil ile dünyâdan ayrılmak isterim.)" diye yalvarması. Ben de "Vay bana, ben bunu nasıl ucuba düşürüp amelini kendisine beğendireceğim." derim. Ve benim

bu şekil çalışacağımı anlayacağından korkarım da ondan...” dedi. Yine Peygamber Efendimiz:

«مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا فَمَاتَ أُجْرِيَ لَهُ أَجْرُ

الْحَاجِّ الْمُعْتَمِرِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ

لَمْ يُعْرَضْ وَلَمْ يُحَاسَبْ وَقِيلَ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّةَ»

“Hac veya umre niyetiyle evinden çıkıp yolda ölen kimsenin defterine kıyâmete kadar hac ve umre sevâbı yazılır. Mekke veya Medîne’de ölen ise mahkemeye arz edilmez, hesâba çekilmez, kendisine “(Buyur) *cennete gir” denilir.”*[317]

Diğer bir hadîste Resûl-i Ekrem:

«حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، وَحَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ

لَيْسَ لَهَا جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ»

“Hacc-ı mebrûr, bütün varlığı ile dünyadan hayırlıdır. Makbûl haccın mükâfatı, ancak cennettir.”[318] buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz:

«اَلْحُجَّاجُ وَالْعُمَّارُ وَفْدُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، إِنْ سَأَلُوهُ أَعْطَاهُمْ،

وَإِنِ اسْتَغْفَرُوهُ غَفَرَ لَهُمْ، وَإِنْ دَعَوْا اُسْتُجِيبَ لَهُمْ، وَإِنْ

شَفَعُوا شُفِّعُوا»

“Hac ve umre edenler, Allah Teâlâ’nın cemaati ve ziyaretçileridir. İsterlerse, (istediklerini) *verir; istiğfar ederlerse mağfiret eder, duâ ederlerse icâbet eder ve efaat etmek isterlerse efaatlerini kabul eder.”*[319] buyurmuştur.

Ehl-i Beyt’ten rivâyet edilen müsned bir hadîste:

«أَعْظَمُ النَّاسِ ذَنْبًا مَنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ فَظَنَّ أَنَّ اللهَ تَعَالَى لَمْ

يَغْفِرْ لَهُ»

"İnsanların en büyük günâhkârı, Arafat vakfesinde bulunup da, Allah Teâlâ'nın kendisini mağfiret etmediğini zannedendir."[320]

İbn Abbâs (r.anhümâ)'dan Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«يَنْزِلُ عَلَى هٰذَا الْبَيْتِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةٌ وَعِشْرُونَ رَحْمَةً:

سِتُّونَ لِلطَّائِفِينَ، وَأَرْبَعُونَ لِلْمُصَلِّينَ، وَعِشْرُونَ لِلنَّاظِرِينَ»

" u beyte her gün yüz yirmi rahmet iner: Altmı ı tavaf edenlere, kırkı namaz kılanlara, yirmisi de beyte bakanlara bölünür."[321] buyurdu. Yine haberde:

«اِسْتَكْثِرُوا مِنَ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ فَإِنَّهُ مِنْ أَجَلِّ شَيْءٍ تَجِدُونَهُ

فِي صُحُفِكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَغْبَطِ عَمَلٍ تَجِدُونَهُ»

"Kâbe'yi çok tavâf edin, zîra kıyâmet günü sahifelerinizde bulacağınız amellerin en kıymetlisi ve en çok heves edilenlerindendir."[322] buyurmuştur.

Bunun için hac ve umre olmaksızın ibtidâ (başlangıçta) tavâf etmek müstehabtır. Yine haberde:

«مَنْ طَافَ أُسْبُوعًا حَافِيًا حَاسِرًا كَانَ لَهُ كَعِتْقِ رَقَبَةٍ، وَمَنْ

طَافَ أُسْبُوعًا فِي الْمَطَرِ غُفِرَ لَهُ مَا سَلَفَ مِنْ ذَنْبِهِ»

"Bu beyti, yedi kere ba ı açık, yalın ayak tavâf eden, bir köle âzâd etmi gibidir. Yağmur altında yedi kere tavâf edenin geçmi günahları mağfiret edilir." buyurulmuştur.

Denildi ki, Allah Teâlâ, vakfede bir kimsenin bir günâhını affettiği zaman, Arafat'ta bulunan bütün insanların o günâhını affeder. Bazı selef diyor ki: Arefe, Cuma gününe tesadüf ederse, bütün Arafat'ta bulunanlar mağfiret edilirler. Dünyanın en fazîletli günü işte o gündür. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Veda Haccı'nı o gün yapmıştır. Tam Arafat'ta bulunduğu sırada:

«اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا»

“Bugün dîninizi ikmal ettim, nîmetimi üzerinize tamamladım. Sizin için dîn olarak İslâm’ı ihtiyâr ettim (seçtim)**.”** (Mâide sûresi, 5/3) âyet-i celîlesi nâzil oldu.

Bu husûsta Yahudiler dediler ki: “Bu âyet bize nâzil olaydı, biz o günü bayram ederdik. Ömer (r.a.) buyurdu ki: “Bu âyet-i celîle, Resûl-i Ekrem’e Arafat’tan iki bayram gününün bir arada bulunduğu bir günde nâzil oldu. Zîra o gün, hem Cuma hem de Arefe günü idi.”

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir hadîsinde:

«اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ وَلِمَنِ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ»

“Allâhım! Hacıları ve hacıların mağfiret dilediği kimseleri affeyle.”[323] buyurmuş ve duâ etmiştir.

Rivâyet olundu ki, **Ali bin Muvaffak**, Resûlullah (s.a.v.) için birkaç defa hac etmiştir. Kendisi şöyle anlatıyor:

Rüyâmda Resûl-i Ekrem’i gördüm, buyurdular ki:

“– Ey Muvaffak’ın oğlu, benim için hac ettin, değil mi?” Ben:

“– Evet, yâ Resûlallah.” dedim. Peygamberimiz:

“– Benim için telbiye ettin, değil mi?” buyurdu, ben de:

“– Evet, yâ Resûlallah.” dedim. Peygamberimiz:

“– Ben de kıyâmet günü, insanlar hesabın şiddeti içinde kıvranıp dururken seni elinden tutup cennete götürmek sûretiyle bu iyiliğine mukabelede bulunacağım.” buyurmuştur.

Mücâhid ve diğer bazı âlimler: “Hacılar, Mekke-i Mükerreme’ye girdikleri vakit melekler onları karşılar, develere binenlere selâm verir, merkeplere binenler ile musâfaha eder, yayalar ile de kucaklaşırlar.” demişlerdir.

Hasan-ı Basrî: Ramazan-ı şerifin, muhârebenin ve haccın akabinde ölenler şehittir, dedi. **Hazret-i Ömer** (r.a.) “Hacılar mağfiret edildiği gibi, Zilhicce, Muharrem, Safer ve Rebiülevvel’in yirmisine kadar kimler için mağfiret dilerlerse, onlar da affedilirler.” buyurmuştur.

Hicaz’a giden hacıları teşyî, gelenleri de günâha girmeden, istikbal edip gözlerinden öpmek ve onlardan duâ istemek, selef-i sâlihînin güzel âdetlerindendir.

Ali bin Muvaffak anlatıyor: “Arefe gecesi, Mina’da Mescid-i Hayf’da uyuyordum. Rüyâmda yeşil iki meleğin semâdan indiklerini gördüm. Birisi arkadaşına:

“– Ya Abdullah?” diye seslendi. Arkadaşı:

“– Buyur ey Allâh’ın kulu!” diye mukabelede bulundu. Öteki:

“– Bu sene Kâbe’yi ziyâret edenlerin kaç kişi olduğunu biliyor musun?” dedi. Arkadaşı:

“– Hayır, bilmiyorum.” diye cevap verdi. Öteki melek:

“– Tam altı yüz bin ziyâretçi var.” dedi ve devamla:

“– Bunlardan kaç kişinin haccı kabul olunduğunu biliyor musun?” diye sordu. Arkadaşı:

“– Hayır, bilmiyorum.” diye cevap verince, yine ötekisi:

“– Yalnız altı kişinin haccı kabul edilmiştir.” dedi.

Ali bin Muvaffak sözlerine devam ederek, sonra onların yükselip gözden kaybolduklarını gördüm ve korku içinde uyandım. Haccımın kabul olup olmayacağından son derece endişe ediyordum. Çünkü altı yüz bin kişi arasından seçilen altı kişi arasına girmek benim için çok uzaktı. Bu düşünce ile Arafat’ta Meş’ar-i Haram’da bulunurken uyuya kaldım. Tam bu sıra yine aynı kıyafette aynı melekleri gördüm. Aynı şekilde biri diğerine seslenip öbürü de cevap verdikten sonra:

“– Azîz ve celîl olan Rabbimizin bu geceki hükmünü biliyor musun?” dedi.

“– Bilmiyorum.” deyince, diğeri:

“– Altı kişinin her birine yüzbin kişi bahşetti.” dedi. Yani altı yüz bin kişinin hepsini affetti.

Ali bin Muvaffak, tam bu sırada büyük bir neşe ve sevinç içinde uyandım, dedi.

Yine bu zât anlatıyor: Bir seneki haccımda haccı kabul olmayanları düşündüm ve “Allâhım, bu seneki haccımın sevâbını haccı kabul olmayanlara verdim.” dedim. O gece Allah Teâlâ’yı rüyâmda gördüm; Rabbim bana:

“– Ya Ali! Sehâveti ve sehâvet etmeyi ben yaratmış iken sen bana karşı cömertlik mi yapıyorsun?” diye buyurdu ve cömertlerin cömerdi, kerem sahiplerinin en keremlisi Ben’im... Herkesten ziyâde sehâvet ve kerem göstermeye lâyık olan Ben’im. Haccını kabul etmediklerimin hepsini, haccını kabul ettiklerime bağışladım.” buyurdu.

II. Kâbe ve Mekke-i Mükerreme’nin Fazîletleri:

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir hadîste:

"إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ وَعَدَ هٰذَا الْبَيْتَ أَنْ يَحُجَّهُ فِي كُلِّ سَنَةٍ

بِسِتِّمِائَةِ أَلْفٍ، فَإِنْ نَقَصُوا أَكْمَلَهُمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْمَلَائِكَةِ.

وَإِنَّ الْكَعْبَةَ تُحْشَرُ كَالْعَرُوسِ الْمَزْفُوفَةِ وَكُلُّ مَنْ حَجَّهَا تَعَلَّقَ

بِأَسْتَارِهَا يَسْعَوْنَ حَوْلَهَا حَتَّى تَدْخُلَ الْجَنَّةَ فَيَدْخُلُونَ مَعَهَا»

"Allah Teâlâ, her sene (asgarî) *altı yüzbin ki inin Kâbe'yi ziyâret edeceğini vadetti. ayet daha az olurlarsa, Melekler ile onları tamamlar. Kâbe, zifafa hazırlanan duvaklı gelin gibi süslü olduğu hâlde ha rolacaktır. Onu tavâf eden herkes örtüsünün eteklerine sarılacak, cennete girinceye kadar etrafında dönecek ve onunla beraber cennete gireceklerdir."*[324] buyurdu.

Yine haberde:

«إِنَّ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ يَاقُوتَةٌ مِنْ يَوَاقِيتِ الْجَنَّةِ، وَإِنَّهُ يُبْعَثُ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ وَلِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ يَشْهَدُ لِكُلِّ مَنِ اسْتَلَمَهُ

بِحَقٍّ وَصِدْقٍ»

"Hacerü'l-Esved, cennetin yakutlarından, kıymetli ta larından bir ta tır. Kıyâmet gününde iki gözü ve söyleyen dili olduğu hâlde ha rolacak kendisine hakkıyla ve sadakatle istilâm edenlerin lehine ehâdet edecektir."[325]

Peygamber Efendimiz, onu sık sık öperdi. Yine rivâyet olunduğuna göre, *"Sallâllahu aleyhi ve sellem, ta ın üzerinde Allâh'a secde ederdi. Resûl-i Ekrem* (s.a.v.) *biniti üzerinde tavâf ederken asâsını Hacerü'l-Esved'e dokundurur ve onu öperdi."*

Hazret-i Ömer (r.a.) de Hacerü'l-Esved'i öptü ve sonra:

«إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ

النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ، ثُمَّ بَكَى حَتَّى

عَلَا نَشِيجُهُ فَالْتَفَتَ إِلَى وَرَائِهِ فَرَأَى عَلِيًّا كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ

وَرَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ: يَا أَبَا الْحَسَنِ، هٰهُنَا تُسْكَبُ الْعَبَرَاتُ

وَتُسْتَجَابُ الدَّعَوَاتُ، فَقَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: يَا أَمِيرَ

الْمُؤْمِنِينَ، بَلْ هُوَ يَضُرُّ وَيَنْفَعُ، قَالَ: وَكَيْفَ؟ قَالَ: إِنَّ اللهَ

تَعَالَى لَمَّا أَخَذَ الْمِيثَاقَ عَلَى الذُّرِّيَّةِ كَتَبَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا ثُمَّ

أَلْقَمَهُ هٰذَا الْحَجَرَ فَهُوَ يَشْهَدُ لِلْمُؤْمِنِ بِالْوَفَاءِ وَيَشْهَدُ عَلَى

الْكَافِرِ بِالْجُحُودِ»

““Ben, senin, ne kârı, ne de zararı dokunan bir taş olduğunu biliyorum, Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’in seni öptüğünü görmeyeydim, ben de seni öpmezdim.” dedi ve ağladı hattâ inilti ve hıçkırığı duyuldu. Sonra ardına baktı ve Hazret-i Ali (r.a.) yi gördü ve:

“Ya Ebâ Hasan! İşte burada gözyaşları dökülür ve burada duâlar kabul olur.” dedi. Bunun üzerine Hazret-i Ali, Hazret-i Ömer’e hitâben:

“Yâ Emîre’l-Mü’minîn! (Bu taşın) hem zararı ve hem de kârı olur.” dedi. Hazret-i Ömer: “Nasıl olur?” deyince Hazret-i Ali:

“Allah Teâlâ, Âdem’in zürriyetinden ahd-i mîsâk aldığı vakit onu yazdı ve bu taşın içine koydu. İşte bu taş, mü’minlerin vefa edip sözlerinde durduklarından lehlerine, kâfirlerin de inkâr ettikleri için aleyhlerine şehâdet edecektir.” dedi.”[326]

İşte, Hacer-i Esved’i istilâm esnâsında okunan:

«اَللّٰهُمَّ إِيمَانًا بِكَ وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ»

“Allâhım! Sana îmân eder; kitâbını tasdik eder ve ahdimizde dururuz.” duâsının mânâsı da budur.

Hasan-ı Basrî (r.a.) anlatıyor: Kâbe’de bir gün oruç, hâriçteki yüzbin güne, orada bir dirhem sadaka, hariçte yüzbin dirheme bedeldir. Her hasene ve iyilik için de böyledir.

Yine denildi ki, yedi tavaf bir umreye, üç umre de bir hacca muâdildir. Sahîh bir haberde:

«عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ كَحَجَّةٍ مَعِي»

“Ramazan’da yapılan bir umre, benim ile birlikte hac etmek gibidir.”[327] buyurulmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz:

«أَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ ثُمَّ اٰتِي أَهْلَ الْبَقِيعِ

فَيُحْشَرُونَ مَعِي ثُمَّ اٰتِي أَهْلَ مَكَّةَ فَأُحْشَرُ بَيْنَ الْحَرَمَيْنِ»

"Ha irde yerden ilk kalkacak olan benim. Sonra Bakî kabristânına giderim. Oradakiler benimle ha rolurlar. Sonra Mekke halkına giderim ve Mekke ile Medine arasında ha rolurum."[328] buyurmuştur. Yine haberde:

«إِنَّ اٰدَمَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَضَى مَنَاسِكَهُ لَقِيَتْهُ

الْمَلَائِكَةُ فَقَالُوا: بَرَّ حَجُّكَ يَا اٰدَمُ لَقَدْ حَجَجْنَا هٰذَا الْبَيْتَ

قَبْلَكَ بِأَلْفَيْ عَامٍ»

"Âdem aleyhisselâm, menâsik-i haccı îfa ettiğinde, melekler gelerek kendisini tebrik etti ve haccın mebrûr olsun. Biz burayı senden iki bin sene evvel ziyâret ettik, dediler."[329] diye vârid olmuştur.

Yine eserde vârid oldu.

«إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْظُرُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَوَّلُ

مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْهِ أَهْلُ الْحَرَمِ وَأَوَّلُ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْهِ مِنْ أَهْلِ الْحَرَمِ

أَهْلُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَنْ رَآهُ طَائِفًا غَفَرَ لَهُ، وَمَنْ رَآهُ مُصَلِّيًا

غَفَرَ لَهُ، وَمَنْ رَآهُ قَائِمًا مُسْتَقْبِلَ الْكَعْبَةِ غَفَرَ لَهُ»

"Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, her gece yer ehline bakar. İlk baktığı Harem-i erîf halkı ve bunlardan ilk baktığı Mescid-i Haram'da olanlardır. Tavaf ederken gördüğünü affeder, namaz kılar gördüğünü affeder, ayakta kıbleye kar ı duranı da affeder." diye vârid olmuştur.

Evliyâullahdan biri, keşif yolu ile şöyle anlatıyor: Düşman baskınına uğraması korkulan bütün hudut şehirleri Basra'nın güneydoğusunda bulunan Abadan için secde ederler, Abadan da Mekke derbendi için secde eder.

Denildi ki, Kâbe-i Muazzama'yı her akşam bir Abdal[330] ve her sabah da bir Evtad[331] tavaf eder. Bunun sona ermesi, Kâbe'nin yerden ref olunmasına sebep

olacaktır.

Sabahleyin insanlar kalktıklarında Kâbe'nin yerinde bir şey kalmadığını görürler. Bu hâdise ancak Kâbe-i Muazzama hâriçten devamlı olarak yedi sene tavâf edilmedikten sonra olacaktır. Sonra Kur'ân-ı Kerîm, sahifelerden kaldırılır, millet sahifeleri bomboş ve yazısız olarak bulurlar. Sonra da Kur'ân-ı Kerîm hâfızalardan silinir, sabahleyin kalkınca kimse bir kelime hatırlayamaz hâle gelir. Sonra da insanlar bazı şiirler ve câhiliyet, yani eski zaman hikâyeleri ile meşgul olurlar. Sonra Deccâl çıkar. Peşinden Îsâ aleyhisselâm inerek onu öldürür. Artık ondan sonra kıyâmetin kopması, ayına giren gebe kadının akşam-sabah doğurması gibidir.[332] Haberde şöyle vârid olmuştur.

«اِسْتَكْثِرُوا مِنَ الطَّوَافِ بِهَذَا الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُرْفَعَ فَقَدْ هُدِمَ مَرَّتَيْنِ وَيُرْفَعُ فِي الثَّالِثَةِ»

"Ref olunmadan (kaldırılmadan) *Kâbe'yi çok tavâf edin; iki kere yıkıldı, üçüncüde ref olunacaktır."*[333]

Hazret-i Ali (r.a.) Resûl-i Ekrem'den (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu haber veriyor:

«إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أُخَرِّبَ الدُّنْيَا بَدَأْتُ بِبَيْتِي فَخَرَّبْتُهُ ثُمَّ أُخَرِّبُ الدُّنْيَا عَلَى أَثَرِهِ»

"Dünyâyı tahrip etmeyi murad ettiğim zaman evvelâ beytimi (Kâbe'yi) *yıkarım, sonra da dünyâyı harab ederim."*[334]

Mekke'de İkametin Fazîlet ve Kerâhati:

Allah Teâlâ'dan korkarak ihtiyatlı davranan bazı âlimler, Mekke-i Mükerreme'de ikameti üç sebepten kerih görmüşlerdir:

1- Birincisi, kendisine darlık ve ağırlık gelmesi ve Beyt'e ünsiyet peydâ etmek korkusudur. Her ikisi de Kâbe'ye karşı beslediği hürmeti azaltır. Bunun için Hazret-i Ömer, hac işi bitince herkesi memleketine sevk ederdi.

2- İkincisi de oradan ayrılmakla, yeniden heveslenerek kalbini oraya bağlamak ile bir daha ziyâretini sağlamak içindir. Çünkü Allah Teâlâ, Kâbe'yi insanlara dârü'l-eman ve tekrar dönülecek bir mekân kılmıştır.

Ayrılık bu gelip gitmeyi ve gönülden ona bağlanmayı sağlar. Nitekim bazıları,

“memleketinde olduğun hâlde kalbinin Kâbe’ye bağlı olması, Kâbe’de durduğun hâlde oradan usanıp memleketini özlemenden çok daha hayırlıdır.” demişlerdir.

Yine bazı selef: “Niceleri var ki, kendileri Horasan’da (yani uzak yerlerde) oldukları hâlde, Kâbe’yi tavâf etmekte olanlardan Kâbe’ye daha yakındırlar.” demişlerdir.

3- Üçüncüsü de bu muhterem beldede hatâya düşmek, isyan işlemek korkusudur. Çünkü (buradaki iyiliklerin mükâfatı çok olduğu gibi) hatâları da tehlikelidir, cezaları daha ağırdır. Makamın şerefi olduğu için burada isyan eden gazab-ı ilâhîyi daha ziyâde hak eder.

Vüheyb bin el-Verd-i Mekkî’den rivâyet olunmuştur. Diyor ki: “Bir gece Hatim’de namâz kılıyordum, tam bu sırada Kâbe’den gelen bir ses duydum. Şöyle ki: “Etrafımda dönenlerin lüzumsuz düşünce, faidesiz dedikodu ve boş sözlerinden önce Allâh’a, sonra da sana şikâyet ederim, Yâ Cebrail!.. Eğer kendilerini düzeltmez ve bu uygunsuz söz ve hareketlerinden vazgeçmezlerse öyle bir kuvvetle parçalanırım ki, her parçam ve her taşım nereden alınmışsa, tâ oraya kadar sıçrar gider ve darmadağın olurum!” diyordu.”

İbn Mes’ud (r.a.);

“– İnsan içinden geçirip de henüz yapmadığı kötülüklerden hiç bir beldede mesûl değildir. Yalnız Mekke’de bunlardan da (aklından geçirdiklerinden de) mesûldür.” dedi ve:

«وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ»

“**Orada** (Harem’de) **zulüm ile haktan meyil ve ilhâdı murad edene, biz elem verici azâbı tattırırız.”** (Hacc sûresi, 22/25) âyetini delîl olarak okudu.

Yani orada iradesinden de mesûldür.[335] Yine denildi ki, orada iyiliklerin mükâfatı kat kat fazla olduğu gibi, fenalıkların cezası da (iki) katdır.

İbn Abbâs (r.a.):

«اَلْاِحْتِكَارُ بِمَكَّةَ مِنَ الْإِلْحَادِ فِي الْحَرَمِ»

“Mekke’de ihtikâr, Harem’e hürmetsizlik ve Harem’de haktan ayrılmaktır.” demiştir.

Denildi ki: Orada (Mekke’de) yalan konuşmak da aynı hükümdedir. Yine **İbn Abbâs** “Rükye’de yetmiş günâh, Mekke’de bir günahtan benim için daha ehvendir.” buyurdu. Rükye, Mekke ile Taif arasında bir yerdir. Hürmetsizlik olur korkusu ile Mekke’de ikamet eden bazı zevât, kaza-i hâceti için haremin dışına,

Hill’e yani serbest bölgeye çıkarlardı. Bazıları bir ay orada kaldıkları hâlde saygısızlık olur diye yan olarak dahi yatmamışlardır. Mekke’de kalınmaması için bazı âlimler, Mekke evlerinin kiraya verilmesini de mekruh saymışlardır.

Burada kalmanın mekruh olması makamın şerefini nakzeder sanma. Zîra bu kerahat, insanların zaafiyetinden ve bu makamın hakkına lâyıkıyla riâyet edemediklerindendir. ““Burada kalmamak daha fazîletlidir” demek, usanarak ve kusur işleyerek orada kalmaktan daha fazîletlidir.” demektir. Yoksa hakkına riâyet edilerek orada kalınırsa en efdal makam olduğunda şüphe yoktur. Fakat o hakka riâyet edebilecekler nerede? Nasıl en efdal makam olmasın ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Mekke’ye döndüğü vakit Kâbe’nin karşısına geçerek:

«إِنَّكِ لَخَيْرُ أَرْضِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَحَبُّ بِلَادِ اللهِ تَعَالَى إِلَيَّ

وَلَوْلَا أَنِّي أُخْرِجْتُ مِنْكِ لَمَا خَرَجْتُ»

“(Ey Kâbe) *Allah Teâlâ’nın yarattığı en hayırlı ve memleketler içersinde en çok sevdiğim yer sensin. Eğer senden çıkarılmayaydım çıkmazdım.”*[336] buyurmuştur. Yine nasıl en şerefli yer olmasın ki, O’na, yalnız bakmak bile ibâdettir. Yukarıda anlattığımız gibi orada yapılan iyiliklerin mükâfatı kat kat fazladır.

III. Medîne-i Münevvere’nin Diğer Memleketlerden Üstünlüğü:

Mekke-i Mükerreme’den sonra, Resûl-i Ekrem’in şehri olan Medîne-i Münevvere’den daha fazîletli bir belde yoktur. Burada da tâat ve ibâdetin ecri kat kat fazladır. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هٰذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ

إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ»

“Benim u mescidimde bir namaz, Mescid-i Haram’dan ba ka, bütün mescidlerde kılınan, bin namazdan daha hayırlıdır.”[337] buyurmuştur. Bunun gibi, Medine’de yapılan her amel, diğer beldelerde yapılanlardan bin derece fazla mükâfat alır. Medine’den sonra üçüncü derecede gelen Kudüs’teki Beyt-i Makdis (Mescid-i Aksâ)’dır. Burada kılınan bir namaz, fazîlet bakımından sâir mescidlerde kılınan beşyüz namaza muâdildir. Diğer ameller de böyledir. İbn Abbâs (r. anhümâ)’nın rivâyetinde, Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«صَلٰوةٌ فِي مَسْجِدِ الْمَدِينَةِ بِعَشْرَةِ آلَافِ صَلٰوةٍ، وَصَلٰوةٌ فِي

الْمَسْجِدِ الْأَقْصٰى بِأَلْفِ صَلٰوةٍ، وَصَلٰوةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

بِمِائَةِ أَلْفِ صَلٰوةٍ»

"Medine Mescidinde bir namaz, (diğerlerinde) *onbin namaza; Mescid-i Aksa'da namaz bin namaza; Mescid-i Haram'da* (Kâbe'de) *bir namaz, yüzbin namaza muadildir."*[338] buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz:

«مَنْ صَبَرَ عَلٰى شِدَّتِهَا وَلَأْوَائِهَا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

"Kim ki onun (Medine'nin) *güçlük ve darlığına katlanırsa, kıyamet günü, ben ona efaatçi olurum."*[339] buyurmuştur.

«مَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ فَإِنَّهُ لَنْ يَمُوتَ بِهَا

أَحَدٌ إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

"Gücü yeten, Medine'de (kalsın ve orada) *ölsün; çünkü burada kim ölürse, kıyâmet gününde ben ona efaatçi olurum."*[340] buyurmuştur. Bu üç beldeden başka, Allâh'ın beldeleri derece bakımından müsâvîdir. Yalnız serhadler (derbendler, hudut bölgeleri) de ayrı değer taşırlar. Oralarda bulunup hudut bekçiliği yapmakta da büyük fazîletler vardır. En fazîletli mescidler, bu üç tanesi olduğu içindir ki, Peygamber Efendimiz:

«لَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلٰى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ: الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ،

وَمَسْجِدِي هٰذَا، وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصٰى»

"Yolculuk ancak üç mescid için yapılır; Mescid-i Haram, benim (Medine'deki) *u mescidim ve bir de Mescid-i Aksâ."*[341] buyurmuştur.

İslâm Büyüklerini ve Evliyânın Kabirlerini Ziyâret:

Bazı âlimler, bu hadîse dayanarak İslâm büyüklerinin ve sâlihlerin kabirlerini ziyâretin memnûiyetine (yasak oluşuna) zâhib olmuşlardır. Bana göre böyle

değil. Belki onları ziyâret ile emir olunmuştur. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا وَلَا تَقُولُوا هُجْرًا»

"Sizi kabir ziyâretinden men etmi tim; (siz) *kabirleri ziyâret edin ve* (onlar hakkında) *fenâ söylemeyin."*[342] buyurmuştur. (Kavaidü'l-Akaid Kitâbında buna dair izahat vardır.)

Hadîs mescid hakkındadır. Büyükler başka, mescidler ise başkadır. Çünkü bu üç mescidden başka, diğer mescidler arasında fark yoktur. Mescidsiz bir memleket olmadığına göre, başka mescide gitmekte bir mânâ yoktur. Fakat büyükler, (fazîlet bakımından) müsâvî değildir. Her birinin ziyâretindeki bereket, Allah katındaki mevkiine göre değişir. Demek ki, Allah rızası için büyüklerin ziyâretine gidilir ve bu ziyâret, Allah Teâlâ'nın rızasına uygun bir şekilde yapılır. Ancak bir yerde mescid var iken başkasına gitmeye lüzum yoktur. Yalnız, bulunduğu muhitte mescid yoksa, o zaman gider veya isterse tamamen oraya göç eder.

Sonra, ne olaydı bileydim büyükleri ve kabirleri ziyâretten men etmek isteyen bu zât; **İbrahim**, **Musâ**, **Yahya** (salât ve selâm onlara olsun) hazerâtının ve diğer peygamberlerin kabirlerini ziyaretten de men ediyor mu? Eğer ediyorsa, bu açık bir muhaldir. Bunların ziyâretini uygun buluyorsa, evliyâ, ulemâ ve sulehâ kabirlerinin kabahati ne? Onlar, da bunların peşinden gelen zâtlardır. Hayatta olan âlimleri ziyâret maksadı ile yolculuk meşrû olduğu gibi, sâlih mevtâları ziyâret için yolculukta da bir mahzur yoktur.

Bu anlattığımız, istifade maksadıyla ziyâret için başka memleketlere gitmek isteyenler hakkındadır. Bir yerde ikamete gelince:

Memleketinde geçimi iyi olanın, ilim edinmek maksadı yoksa, olduğu yerde kalması daha doğrudur. Eğer memleketinde vaziyeti iyi değilse; o zaman, dîninin selâmeti için tenha, sâlim ve huzur içinde ibâdet yapabileceği bir yer seçer ve işte burası, onun için en fazîletli bir mevki olur. Nitekim Peygamber Efendimiz:

«اَلْبِلَادُ بِلَادُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالْخَلْقُ عِبَادُهُ فَأَيَّ مَوْضِعٍ رَأَيْتَ

فِيهِ رِفْقًا فَأَقِمْ وَاحْمَدِ اللهَ تَعَالَى»

"Memleketler Allah Teâlâ'nın yarattığı yerler, insanlar da Allah Teâlâ'nın kullarıdır. Nerede huzûr bulursan orada otur ve Allah Teâlâ'ya hamd eyle."[343] buyurmuştur.

Yine haberde:

«مَنْ بُورِكَ لَهُ فِي شَيْءٍ فَلْيَلْزَمْهُ، وَمَنْ جُعِلَتْ مَعِيشَتُهُ فِي

شَيْءٍ فَلَا يَنْتَقِلْ عَنْهُ حَتَّى يَتَغَيَّرَ عَلَيْهِ»

"Bir eyde bereket ve huzûr bulan kimse, ondan ayrılmasın. Bir memlekette geçimi temin edilen kimsenin geçimi bozulmadan oradan ayrılmasın."[344]

Ebû Nuaym: Baktım ki, **Süfyân-ı Sevrî**, çantasını koltuğuna ayakkabılarını eline aldı (ve yola koyuldu, gidiyor.) Nereye gidiyorsun? diye sordum, Süfyân:

"-Çantamı para ile doldurabileceğim bir memlekete gidiyorum." dedi. Başka birisinin anlattığına göre:

"-Süfyân'a nereye gidiyorsun?" diye sorduğunda, Süfyân:

"-Bir köyde ucuzluk olduğunu duydum, orada ikamet etmeye gidiyorum." dedi. "Bunu niye yapıyorsun, böyle şey olur mu?" diyene de:

"-Evet, olur. Bir memlekette bolluk ve ucuzluk olduğunu duyduğun vakit oraya git, (bunda bir mahzur olmadığı gibi) dînin selâmetinedir. Hem de huzûr içinde yaşarsın." diye cevap vermiştir. Yine Süfyân-ı Sevrî, öyle fena bir zamandayız ki, sıradan insanlara bile itimad yok, nerede kaldı meşhurlara itimad. Bu zaman intikal zamanıdır. Kişi, dînini korumak için memleket memleket dolaşmak mecburiyetindedir, dedi.

Yine bu zât: Vallahi hangi memleketin daha sâlim ve sâkin olduğunu bilemedim, dedi. Kendisine:

– Horasan memleketi sâlimdir, diyenlere:

– (Güzel, ama) muhtelif mezheblere ve bozuk fikirlere sahne olmuş bir yerdir, diye cevap verdi.

– Şam nasıl? dediler. Süfyân:

– Orası da şan ve şöhret yeri. İnsanı parmak ile gösterirler, dedi.

– Irak nasıl? dediler. Süfyân:

– (Şeytanın boynuzu orada...) Orası cebbârlar memleketidir.

– Mekke nasıl, diyenlere Süfyân:

– (Orası da ziraat memleketi olmadığı için kıtlık yüzünden) Keseyi, (oranın hakkını edâ için de tâat, ibâdet bakımından) bedeni eritir, demiştir.

Mekke'de mücâvir kalmak isteyen yabancı bir zât, **Süfyân-ı Sevrî**'ye, "Bana vasiyet eyle!" dedi? Süfyân rahmetullahi aleyh, "Sana üç vasiyetim var, dedi.

1- Birinci safta namaz kılma,

2- Kureyşliler ile arkadaş olma,

3- Sadakayı âşikâre verme.”

Ön safta kılmasını uygun bulmadığı, orada tanınır, bulunmadığı vakit aranır. Bu sûretle ameline riyâ karışır korkusundandır. (Kureyşî ile sohbet ve sadakayı âşikâre vermekte de hâl böyledir.)

İKİNCİ FASIL: HACCIN VÜCÛB VE SIHHATİNİN ŞARTLARI

Haccın şartları: Haccın sıhhatinin iki şartı vardır: Onlar da vakit ve Müslüman olmaktır. Sabî çocuğun haccı sahihtir. Çocuk, akıl erdirebiliyorsa kendisi ihrama girer; akıl erdiremiyorsa, velîsi onun nâmına bu işleri idare eder. Onun nâmına da kendisi için yaptığı gibi hac işlerini yapar. (Hanefîlere göre bu câiz değildir.) Haccın mevsimi, Şevval, Zilkade ve Zilhicce’nin onuna kadardır. Şevvalden evvel hac için ihrama girilmez. Ondan evvelki ihram umredir. Senenin her mevsiminde umre olur. Fakat Mina’da cemreler ile meşgul olan kimsenin umre için ihrama girmesi doğru olmaz. Çünkü umre işiyle uğraşamaz.

Farz olan hac için aranan şartlar beştir:

1- Bülûğ, (ergenlik çağında olmayanlar füruğ ile mükellef değiller),

2- İslâm, (kâfirler fürûğ ile mükellef değil.)

3- Akıl, (hitab-ı şeriat akla mevkuftur, mecnunlar mükellef değil.)

4- Hürriyet, (köleler servet sâhibi olmadıkları için hac ile mükellef değil.)

5- İstitâat, (Allah, kimseye, yapamadığını teklif etmez.)

Hac kime farz ise, umre de ona farzdır. (İmâm-ı Âzam’a göre, “umre” sünnettir.) Oduncu veya otcu olmadığı hâlde ziyâret veya ticâret gibi herhangi bir maksatla Mekke’ye girmek isteyene, bir kavle göre, ihrâma girmek lâzımdır. Sonra ya umre veya hac ederek ihrâmdan çıkar. (İmâm-ı Şâfiî’nin bu husûsta iki kavli var; birisinde sünnettir, diğer kavlinde eğer sık sık girip çıkmıyor veya muharebe için girmiyorsa, ihrâma girmesi vâcibdir. Çünkü Peygamber Efendimiz Mekke’nin fethinde başı miğferli olarak şehre girmiştir. Her ne kadar Ebû Süfyân ile muâhede ettiyse de diğer Mekkelilerin bunu dinlememek ihtimâli vardır. İmâm-ı Âzam’a göre, her ne maksatla olursa olsun; mükerrer olsun, harp için olsun ihrâma girmesi vâcibdir. Resûl-i Ekrem’in ihrâma girmemesi o âna mahsustur. Nitekim Ebû Şüreyh’in Peygamber Efendimiz’den rivâyet ettiği hadîs, bunu sarîh olarak ifâde etmektedir. Mütercim.)

İstitâat, yani gücü yetmek, iki nevidir:

Hacca mübâşeret etmek, bunun da biri kendisinde, biri yolda, biri de kalpte olmak üzere üç sebebi vardır:

1- Kendisinde aranan sebep, sıhhattir, vâsıtalara binmekte ve menâsık-ı haccı

îfâda zorluk çekmemektir.

2- Yolda aranan, emniyettir. Yolda can, mal ve ırz masuniyeti olmalıdır. Yiyecek maddeleri kolayca temin edilmeli, tehlikeli denizler, kuvvetli ve korkunç düşmanlar olmamalıdır.

3- Malda aranan sebep, gidip gelinceye kadar hem kendisinden ve hem de üzerine nafakası borç olanlara yetecek yiyeceği olması... Ayrıca borcunu ödeyecek, binitine yetecek ve diğer masraflarını karşılayacak paraya sahip olmaktır.

İkinci nevî, ayakları tutmayan (kötürüm) kimsenin, başkasına para verip haccını yaptıracak servete sahip olmasıdır. Vekil olacak zât, kendi haccını yaptıktan sonra, bir de onun için hac eder ve ona ancak binit parası verir. (İmâm-ı Âzam'a göre, bu gibilere hac borç değil, fakat başladıktan sonra olursa vekil tutar.) Böyle ayakları tutmayan kimsenin oğlu veya torunu kendisi için hac ederse, istitâati yani gücü var demektir ve haccına sayılır. (İmâm-ı Âzam ve Ahmed bin Hanbel bunu kabul etmez, amelin sevâbını verebilir, fakat başkasının gücü, başkası için güç ve kudret sayılmaz.)

Fakat evlâd, malını vermekle babasının istitâati sayılmış olmaz. Zira beden ile evlâdın babasına hizmetinde baba için şeref var. Fakat malını vermesinde babasını minnet altına alması vardır.

(Bu şartları hâiz olup) gücü yeten kimseye, hac etmek farzdır; ancak bu farz fevrî değil, gelecek senelere tehir edilebilir. Fakat ne de olsa tehiri tehlikelidir. Eğer ömrünün sonunda da olsa haccını yapabilirse, tehir mesûliyetinden kurtarır; yok eğer hac etmeden ölürse, âsî olarak huzûr-ı İlâhîye gitmiş olur. Vasiyet etmese bile diğer borçları gibi malından bu borcu da ödenir. (Hanefîlere göre, vasiyet etmez veya diğer borçları ödedikten sonra malının üçte biri bu vazifeye kifâyet etmezse, borç, vereseye intikal etmez, kendi zimmetinde kalır. Vasiyet etmiş ve malının üçte biri de kifâyet ediyorsa, o zaman borç vereseye intikal eder.) Hac nisabına mâlik olduğu sene kendisi hacca gitmemiş olup, hacca gidenler henüz haccını yapmadan ölürse, hacdan mesûl değildir.

Hac kendisine farz olup imkânları olduğu hâlde, bu vazifeyi îfâ etmeden ölenlerin, Allah katında hâlleri çok perişandır.

Hazret-i Ömer (r.a.); "İmkânları olduğu hâlde hacca gitmeyenlerden cizye alınması için her tarafa yazıp emir göndermeyi düşündüm." demiştir.

Said bin Cubeyr, İbrâhim Nehaî, Mücâhid ve Tâvûs gibi zevât, hac kendisine farz olduğu hâlde haccını yapmadan öleni bileydik namazını kılmazdık, demişlerdir.

Hattâ imkânları olduğu hâlde haccını yapmadan ölenlerin, bu sebepten,

cenâzesine iştirâk etmeyenler de olmuştur.

İbn Abbâs (r.a.) vaziyetleri müsâit olduğu hâlde zekâtını vermeyip haccını yapmadan ölenler, dünyâya geri dönmek isterler, dedi. Ve:

«رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ»

"Rabbim beni dünyâya döndür; belki bu defa, kaybettiğim ömür karşılığı amel-i sâlih işlerim..." (Mü'minûn sûresi, 23/99-100) âyet-i celilesini okudu. Ve buradaki "kaybettiğim ömür"den maksat hacdır, dedi.

HACCIN RÜKÜNLERİ

Haccın sahih olması için beş rüknü vardır:

1- İhrâm, (niyet ve telbiye)

2- Sonra tavâf, (Kâbe'nin etrafında dönmek)

3- Sonra sa'y, (Safâ ile Merve arasında gidip gelmek)

4- Sonra Arafat'ta vakfe, (yani orada bulunmak)

5- Daha sonra tıraş olmaktır.[345]

Umrenin rükünleri de aynıdır. Yalnız Arafat vakfesi yoktur.

Terkinden kurban lâzım gelen vâcipler altıdır:

1- Mîkat'ta, yani muayyen yerlerde niyet edip ihrama girmek, niyet ve ihrâmsız o muayyen yerleri geçen hacılara bir koyun kurban kesmek icâp eder.

2- Bayram günü Mina'da atılan Akabe Cemresi, yani yedi taş; bunu da terk edene, bilittifak kurban vâcibdir. (Hattâ Malikîlerden İbn Macişun bunun farz ve rükun olduğuna kaildir.)

3- Arafat'ta akşamlamak,

4- Müzdelife'de sabahlamak,

5- Mine'de yatmak,

6- Tavâf-ı vedâ.

Bir kavle göre, bunlardan birini terk edene yine kurban lâzımdır. İkinci kavle göre de bunlarda kurban kesmek müstehabdır.[346]

Haccı ifâ etmenin üç şekli vardır:

1- Hacc-ı ifrâd: En efdâli budur. Önce Mikat'tan yalnız hacca niyet eder ve menâsık-ı haccı bitirdikten sonra haremin dışında **"Hıll"**e gelir, oradan umre için ihrâma girer ve tavâfını yapar. Umre ihrâmı için en makbul yer, (Mekke ile Tâif arasında Mekke'ye yedi mil veya altı fersah mesafede bulunan) **Cîrâne**'dir. Sonra (Medîne yolunda Mekke'ye üç veya dört mil mesafede veya bir fersah

mesafede bulunan, **Hazret-i Âişe**'nin minberi bulunduğu) **Ten'îm**, daha sonra da Cidde yolu üzerinde ve bir konaktan az yedi mil mesafede bulunan **"Hudeybiye"** kapısıdır. Yalnız hacca niyet edene kurban kesmek vâcib değildir. Nâfile olarak keser.

2- Hacc-ı kıran: Mikat'ta ihrâma girerken hem hacca ve hem de umreye ikisine birden niyet eder. Abdest, guslün içine girdiği gibi burada da yalnız hac işlerini yapmak kifâyet eder. Yani gusl eden abdesti de almış demektir. Şu kadar ki, Arafat'a çıkmadan önce sa'y etmesi, menâsık-ı hacca sayılırsa da tavâfı sayılmaz. Çünkü haccın tavâfı, Arafat'tan sonradır. Hacc-ı kırana niyet edene kurban vâcibtir. Yalnız Mekkeli olursa memleketi tamamen mikat olduğu için ona bu borç değildir.

3- Hacc-ı temettü: Mikat'ta yalnız umreye niyet ederek ihrama girer, umrenin tavâf ve sa'yini yapar; ihramdan çıkar. Sonra sekizinci gün hac için ihrama girer ve haccını yapar.

Hacc-ı temettü'ün beş şartı vardır:

1- Kâbe'ye 18 saat mesafeden uzakta bulunmamak,

2- Önce umre, sonra hac etmek,

3- Umresi hac aylarında olmak,

4- Hac ihrâmı için dönüp Mikat'a veya ona muadil bir mesafeye gitmemek,

5- Hac ve umresi bir şahıs için olmalı. Yani birini kendine, birini başkasına yapmamak.

Bu beş vasfı topladığı zaman hacc-ı temettü edebilir ve Mina'da bir koyun kurban kesmek de kendisine vâcib olur. Kurban bulamazsa, orada bayramdan evvel üç gün ister bir arada, ister ayrı ayrı; yedi gün de memleketine döndükten sonra oruç tutar ki, tamamı on gün eder. Eğer orada üç gün oruç tutmazsa, memleketine dönüşünde on günü dilerse arasını ayırmadan, dilerse ayrı ayrı günlerde tutar; kıran ve temettü kurbanları aynıdır. En efdali ifrâd, sonra temettü ve daha sonra da kırandır. (Hanefîlere göre, tamamen aksine olarak önce **kıran**, sonra **temettü** ve en sonra da **ifrâd** gelir.)

Hac ve umrede yasak olan şeyler:

Hac ve umrede altı şey yasaktır:

1- Dikişli gömlek, şalvar gibi elbise giymek, başı kapamak, ayakkabı giymek (başa geçmeyen ve yüksekte tutulan şemsiye zarar vermez) yasaktır. Giyeceği izâr veya ridâdır. Yani aşağıdan ve yukarıdan birer peştemal ile nalın veya burun ve ökçeleri kesilmiş ayakkabı giyer. Eğer aşağıdan sarılacağı izâr bulamazsa, don giyebilir. (Hanefîlere göre, kurban cezâsına çarptırılır.) Kuşak ve

kemer kullanmakta, gölgelikte, yani şemsiyede beis yoktur. Fakat yüksekte olmalı ve başına değmemelidir. Çünkü başı da ihrâmdadır. Kadın, yalnız yüzünü örtmez; bundan başka dilediği elbiseyi giyebilir. Onun ihrâmı yalnız yüzündedir.

2- Koku sürünmek, (ihrâma girmeden dilediği kadar koku sürünebilir.) İhrâma girdikten sonra çıkıncaya kadar koku sürünmek yasaktır. Akıl sahiplerinin, "İşte bu da kokudur!" dedikleri bütün kokulardan çekinmesi lâzımdır. Koku sürünür veya dikişli elbise giyerse, bir koyun kurban lâzım gelir.

3- Tıraş ve tırnak kesmek, (bütün temizliği ihrâma girmeden yapar) ihrâma girdikten sonra çıkıncaya kadar ne tıraş olur ve ne de tırnak keser. Şayet bunlardan birini yaparsa kurban lâzım gelir.

Hamama girmek, sürme çekmek, kan aldırmak, saç sakal taramak gibi işleri ise yapabilir.

4- Cinsî münâsebettir. Birinci tahallülden (helâl edinmeden) evvel, yani Arafat vakfesinden sonra Mina'ya gelip, kurban ve birinci Akabe cemresini atarak tıraş olmadan evvel cinsî münâsebet, haccı ifsad eder. Hem de bir deve, bir sığır veya yedi koyun kurban eder. (İmâm-ı Âzam'a göre, Arafat vakfesinden sonraki temas haccı ifsad etmez, yalnız kurban lâzım gelir ve yasaktır.)

Birinci tahallülden sonra, yani Mina'da tıraş olduktan sonra ve tavaf ziyâreti yapmadan önce olursa, haccı ifsad etmez, fakat deve kurbanı lâzım gelir.

5- Münâsebetin başlangıcı olan kadını öpmek, okşamak gibi abdesti bozan hareketler de yasaktır. (Bunlar Hanefîlere göre abdesti bozmaz, fakat yine yasaktır.) Bunda da bir koyun kurbanı lâzımdır. İstimnâda da hüküm böyledir. İhrâmda iken evlenmek ve nikâh kıymak yasaktır.

6- Kara avcılığı, yenen hayvanlardan birisini avlarsa, bedeline kurban keser. Deniz avı helâldir, cezâsı yoktur. (Hanefîlere göre, avcıya avı göstermek de yasaktır.)

Katâde bin Dâme, Ebûlhattab es-Südûsî. Hâfız ve tâbiîndendir.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Mâlik.

Kaynağı bulunamamıştır.

Birinci kısmı Beyhakî, ikinci kısmı Dârekutnî rivâyet etmiştir.

Buhârî ile Müslim. Ebû Hüreyre'den.

İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den.

Hatib.

İbn Hibban, **"Zuafâ"**da.

Bu ifâde ile kaynağı bulunamamıştır.

Hâkim, Ebû Hüreyre'den.

Kaynağı bulunamamıştır.

Tirmizi.

Buhârî ile Müslim.

Buhârî ile Müslim, İbn Abbas'dan.

Tirmizî.

El-Mufaddal el-Cündî.

Abdal, peygamberlerin bedeli olarak velîlerdir. Bunlar yedi kişidir artmaz ve eksilmezler. Biri ölünce yerine başkası alınır. Allah Teâlâ, yedi kıtayı onlar ile muhafaza eder.

Evtâd da dört kimsedir. Allah Teâlâ bunlar ile şark (doğu), garb (batı), şimâl (kuzey) ve cenûbu (güneyi) korur.

Gazâlî'nin, âlem-i kübrâ'dan anlattığı bazı şeyler, zayıf rivayetlerdir. (Mütercim)

Bezzâr, İbn Hibban ve Hâkim, İbn Ömer'den.

Bu rivayetin aslı bulunamamıştır.

Ehemmiyetine binâen bu mevzûyu kısa da olsa biraz açıklamak istiyoruz. İnsanın kalbine gelenler birkaç kısma ayrılır: Bunlardan, yapmasına azmetmediği ve yalnız kalbine gelip geçen şeylerden, iyilik olsun, fenalık olsun mesûl değildir. Yapmasına karar verdiği şeyler de iyilik ve fenalık olarak ikiye ayrılır. Yapmak istediği iyilikleri kuvveden (düşünceden) fiile çıkaracak imkânları yok ve fakat imkânları nisbetinde iyilikler yapıyorsa, o yapamadıklarının da tam bir mükâfatını alacaktır.

Fenalıklara gelince: Bunlar da ikiye ayrılır, biri yalnız kalb ile alâkalı fenalıklar, diğeri de âzalar ile alâkalı olan fenalıklardır.

A) Kalbi ile alâkalı olanlar: Haset, nifak, küfür... gibi. Bunlardan nerede olursa olsun, tam mânâsıyla mesûldür. Çünkü bunlar, kalbin işidir.

B) Âzalar ile alâkalı fenalıklara kalbinden karar vermesine gelince, bunları yapmamak da iki şekilde olur:

1- Karar verdiği fenalığa hiçbir mahzur ve engeli olmayıp bütün imkânlarını hazırladığı hâlde yalnız Allah korkusundan o fenalıktan vazgeçmiş olmasıdır. Buna göre yine bir sevâbı hak etmiştir.

2- Maddî engel, mahzûr ve imkânsızlıklar dolayısıyla yapamıyorsa, bundan mesûldür. Fakat mesûliyeti bilfiil işlemiş olan gibi değil, yalnız niyet, kasıt ve azm cezasıdır. Çünkü âyet-i celîlede: **"Muhakkak göz, kulak ve kalb hepsi mesûldür."** buyurulmuştur.

Tirmizî ve Neseî, Abdullah bin Adiyy bin Hamra'dan.

Buhâri ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Tamamı bir arada bulunamayan garip bir hadistir.

Birinci hadîs sahihtir. Yalnız dikkât edilecek mühim nokta, bir namazın bin namaza muâdil olması, bir namazın bin namaz yerine sayılacağı mânâsında değildir. Ne kadar kıymetli olursa olsun, bir namaz, yine ancak bir namazdır. Meselâ elli liraya bir elbise alınabileceği gibi, beşbin lira ve daha fazlasına da bir elbise alınıyor. Nihâyet ikisi de aynı büyüklükte birer elbiseden ibârettir. İki elbise yerine geçmezNamazların değeri de böyledir. (Mütercim)

Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Tirmizî ve İbn Mâce, İbn Ömer'den.

Buhârî ve Müslim, Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd'den rivâyet etmişlerdir.

Müslim, Bureyde bin Asid'den.

İbn Mâce, Enes'den.

Hanefîlere göre haccın farzları üçtür. Bunlardan birincisi olan ihram, yâni niyet şarttır. Rükün değildir. İkincisi, arefe günü öğleden sonra olmak üzere Bayram gecesinin sabahının ilk vaktine kadar cüz'î bir miktar Arafat'ta bulunmaktır. Yâni Zilhicce'nin dokuzunu onuna bağlayan gece, sabah olmadan Arafat'a yetişebilen haccını yapmıştır. İsterse bir dakika olsun, kâfîdir. Üçüncüsü de bundan sonra tavaf-ı ziyarettir. Bu ikisi de rükündür. Bunlar bulundu mu farz olarak haccı îfa etmiştir. Diğerleri vâcib ve sünnetlerdir. (Mütercim)

Hanefilere göre haccın vâcibleri:

1- İhrama mîkattan girmek ve dikişsiz elbise giymek,

2- Tavaftan sonra Safâ'dan başlayıp Safâ ile Merve arasında sa'y etmek ve iki mil arasında koşar gibi yapmak,

3- Arafat'ta Arefe günü akşama kadar durmak ve akşamlamak,

4- Müzdelife'de sabahlamak,

5- Cemreleri atmak. Bayramın birinci günü öğleden önce, Akabe'de 7 taş atmak; ikinci ve üçüncü günlerinde de üç yerde her gün yedişerden 21 taş atmak, yekûnu 49 taş eder. Üçüncü güne kalırsa, 21 daha atar, yekûnu 70 taş eder.

6- Kıran veya temettü' haccına niyet eden için kurban kesmek.

7- Farz olan ziyâret tavafını bayram günlerinde yapmak,

8- Tavafı, abdestli ve avret yerleri kapalı olarak yapmak,

9- Tavafı, sağdan yapmak ve Hatim'i de içeri almak,

10- Tavafı yediye çıkarmak (Farzları her seferde dört dönmektir),

11- İhramdan çıkınca tıraş olmak veya saçını kısaltmak,

12- Vedâ tavafı yapmak,

13- İki rekât tavaf namazı kılmak,
14- Bu namazı, kerahet vakti dışında kılmaktır.

İKİNCİ BAB: HAC SÜRESİNCE YAPILACAK ZÂHİRÎ AMELLER

Bunlar on cümlede toplanır:

BİRİNCİ CÜMLE

Evden çıkıştan başlar, ihrama girene kadar devam eden kısımları ihtiva eder. Bu da sekiz kısma ayrılır:

I. Birincisi mal ile alâkalıdır. Şöyle ki, her şeyden evvel bütün geçmiş günahlarına tövbe etmeli, zimmetine geçmiş kul haklarını ödemeli, borcunu vermeli, dönünceye kadar çoluk çocuğunun nafakasını hazırlamalı, nezdindeki emânetleri sahiplerine iâde etmeli, orta derecede, yani memleketinde yaşadığı gibi, gidip dönünceye kadar kendisine lâzım olacak miktarda helâl ve temiz malından harçlığını hazırlamalıdır. Yola çıkmadan evvel fakirlere bir miktar sadaka vermeli, işine yarayacak iyi bir binek satın almalı veya kiralamalıdır. Yalnız kiralarken bütün yapacağı işleri mal sahipleri ile konuşmalı ve onunla anlaşmalıdır.

II. İkincisi arkadaş işidir. Hayırlı şeylerden unuttuğunu hatırlatacak, hatırladığında yapmasına yardımcı olacak, korkaklığında cesaret verecek, canı sıkıldığında sabır tavsiye edecek şekilde her sûretle iyiliği seven ve kendisine yardımcı olan bir yoldaş seçmelidir. Geride kalan, dost ve ahbâbına, kardeşlik ve komşularına vedâ ederek duâlarını istemelidir. Çünkü Allah Teâlâ, onların duâlarını bereketlendirir. Vedâ ederken sünnet, olan şöyle demektir:

«أَسْتَوْدِعُ اللهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ»

"Dîninde, emânetinde ve amelinin neticesinde seni Allâhıma emânet ederim."[347]

Yani her bakımdan, seni "Allâhıma ısmarladım." der.

Bizzat Peygamber Efendimiz, yolculuğa çıkmak isteyene şu duâyı yapardı:

«فِي حِفْظِ اللهِ وَكَنَفِهِ، زَوَّدَكَ اللهُ التَّقْوَى وَغَفَرَ ذَنْبَكَ

وَوَجَّهَكَ بِالْخَيْرِ أَيْنَمَا كُنْتَ»

“Allah Teâlâ seni rahmet ve himâyesine alsın. Takvâyı sana azık etsin, günâhlarını bağı lasın ve nerede olursan ol, yönünü hayra çevirsin.”[348]

III. Üçüncü vazîfe, evden çıkmak ile alâkalıdır. Çıkacağı zaman iki rekât namaz kılmalı, birinci rekâtta **Fâtiha** ve **Kâfirûn** sûresini, ikinci rekâtta yine **Fâtiha** ve **İhlâs-ı Şerif** okumalıdır. Namazı bitirdiği vakit, saf bir ihlâs ile ellerini kaldırıp duâ etmelidir. Duâsında:

“Allâhım! Yolculukta benim sâhibim; âile, mal, evlâd ve dostlarımın da vekili ve koruyucusu sensin. Bizi ve onları her türlü âfetlerden sen muhafaza eyle.

Allâhım! Bu yolculukta, Senin râzı olacağın ameli, iyilik ve takva üzere bulunmayı bize nasîb eyle.

Allâhım! Yolculuğumuzu kolaylaştır, bu yolculukta bize, mal, dîn ve beden selâmeti ver. Kâbe’yi ve Hazret-i Muhammed aleyhisselam’ın kabrini ziyâret etmeyi nasîp eyle.

Allâhım! Yolculuğun her türlü sıkıntılarından; mal, evlâd, âile ve çocuklarımıza karşı olan kötü nazarlardan sana sığınırız.

Allâhım! Bizi ve efrâd-ı âilemizi, dost ve ahbaplarımızı rızâna ulaştır, nîmetlerinden mahrum etme, sıhhat ve selâmetler ihsan eyle.” der.

IV. Dördüncüsü: Kapı üzerinde de şöyle duâ eder: “Bismillah, tevekkeltü alellah velâhavle velâkuvvete illâ billâh.” Meâli: “Allâhım sapmaktan veya saptırılmaktan, kaymaktan ve kaydırılmaktan, hakirlikten ve tahkir edilmeden, zulümden ve zulmolunmaktan, cehâletten ve techîlden sana sığınırım.”

“Allâhım! Bu seyahatim nankörlük, riyâ ve gösteriş için değil, azabından korktuğum, rızanı aradığım, Habîbinin sünnetine uyduğum ve sana ulaşmayı arzu ettiğim içindir.” der.

Yola çıktığı vakit; “Allâhım! Senin yardımınla adımlarımı atıyorum. Ancak sana güvenir ve sana yönelirim.” der.

“Allâhım! Ümidim ve dayanağım sensin. Bilip bilmediğim, değer verip vermediğim her şeyde sen benim yardımcım ol. Şânın âlî, kadrin yücedir. Senden başka ibâdete lâyık kimse yoktur.”

V. Beşinci: Binittedir (Seyahat vâsıtası). Vâsıtaya binerken şöyle duâ eder: **“Bismillâh”** veya **“Allahü Ekber.”** “Allâh’a tevekkül ettim, kuvvet ve kudret ancak O’ndandır. Dilediği olur, dilemediği olmaz. Bu biniti benim emrime veren Allâh’ı noksan sıfatlardan tenzîh ederim. Varacağımız O’nun huzurudur.

Allâhım! Yönümü sana çevirdim, emrimi sana havale ettim, bütün işlerimde sana bağlandım. Sen bana yetersin ve ne güzel koruyucusun.”

Vâsıtaya binip yerleştikten sonra da yedi kere: “Sübhanallahi ve’l-hamdülillâhi

ve lâ ilâhe illâllâhü vallâhü ekber” der. Sonra da: “Beni bu işe hidâyet eden Allah Teâlâ’ya hamd ederim. Onun lûtfu olmasaydı, beni kim hidâyet edebilirdi? Allâhım! Beni bindiren ve her işimde bana yardımcı olan sensin.” der.

VI. Altıncı vazifesi, vâsıtadan inmektedir. Yolculuğun çoğu gece olmalı, fırsattan istifâde ederek güneş kızarmadan vâsıtadan inmemelidir. Zîra Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«عَلَيْكُمْ بِالدُّلْجَةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تُطْوَى بِاللَّيْلِ مَا لَا تُطْوَى بِالنَّهَارِ»

“Sabaha yakın ve erken yola çıkın, çünkü bu sırada katedilen mesâfe, gündüzün sıcağında katedilmez.”[349] buyurmuştur.

Yolculukta mesâfe alabilmesi için uykuyu azaltmalı ve uykudan feragat etmelidir. Konaklayacağı her yerde de şöyle duâ etmelidir:

“Yedi kat göklerin ve gölgeleri altında bulundurduklarının, yedi kat yerlerin ve hâmili (taşıyıcısı) bulunduklarının Rabbi, şeytanların ve saptırdıklarının Rabbi, rüzgârların ve eserek sürüklediklerinin Rabbi, denizlerin ve onlara da akanların Rabbi olan Allâhım! Bu mekânın ve burada bulunanların hayrını senden dilerim. Bu mekânın ve burada bulunanların şerrinden sana sığınırım. Kötülerin fenalığından beni koru!” der.

İndiği vakit orada hemen iki rekât namaz kılar ve duasında: “Bütün yaratıkların şerrinden Allâh’a sığınırım.” der.

Gece olunca da şöyle duâ eder: “Ey toprak parçası! Benim ve senin Rabbimiz Allah’tır. Senin ve içinde bulunanların, üzerinde yürüyenlerin şerrinden Allâh’a sığınırım. Yılan, akrep ve yırtıcı hayvandan ve burada bulunan bütün varlıkların, doğanının ve doğuranının şerrinden Allâh’a sığınırım.” der ve:

«وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»

“Gecenin ve gündüzün içinde barınan herşey O’nundur. O, hakkıyla işiten, gerçek bilendir.” (En’am sûresi, 6/13) âyetini okur.

VII. Yedinci vazifesi, kendisini korumaktır. Bir kazaya uğramamak için gündüzleri arkadaşlarından fazla uzaklaşmamalı ve bilhassa gece uyuyacağı zaman kendisini son derece muhafaza etmelidir. Gecenin ilk vakitlerinde uyuyacaksa bağdaş kurup uyumalı. Sabaha yakın uyuyacaksa, dizlerini dikip dirseklerini dizlerine dayamalı ve başını avuçlarının arasına alarak uyumalıdır. Resûl-i Ekrem (s.a.v.), seferde böyle uyurdu.

Çünkü bu kabil uyku hafiftir. Sabah namazına uyanabilir, fakat başka şekil

yatarsa, uykunun ağır gelip uyanamamak tehlikesi vardır. Uyanamayıp namazı kazaya bırakmasındaki zararı, hacdan alacağı sevaptan daha fazladır. Geceleri nöbetleşe uyumak, daha sevimlidir. Sünnet olan da budur. Seferde gece veya gündüzleyin düşman veya yırtıcı hayvanın hücumuna uğrayacağı ihtimaline karşı; Âyetü'l-Kürsi, Şehidallahu, İhlâs ve Muavvezeteynleri okuduktan sonra da şu duâyı okumalıdır:

«بِسْمِ اللّٰهِ مَا شَاءَ اللّٰهُ، لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ، حَسْبِيَ اللّٰهُ، تَوَكَّلْتُ

عَلَى اللّٰهِ مَا شَاءَ اللّٰهُ، لَا يَأْتِي بِالْخَيْرِ إِلَّا اللّٰهُ، مَا شَاءَ اللّٰهُ، لَا

يَصْرِفُ السُّوءَ إِلَّا اللّٰهُ، حَسْبِيَ اللّٰهُ وَكَفَى، سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ دَعَا،

لَيْسَ وَرَاءَ اللّٰهِ مُنْتَهَى، وَلَا دُونَ اللّٰهِ مَلْجَأً، كَتَبَ اللّٰهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا

وَرُسُلِي، إِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ، تَحَصَّنْتُ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ، وَاسْتَعَنْتُ

بِالْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ، اَللّٰهُمَّ احْرُسْنَا بِعَيْنِكَ الَّتِي لَا تَنَامُ،

وَاكْنُفْنَا بِرُكْنِكَ الَّذِي لَا يُرَامُ، اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنَا بِقُدْرَتِكَ عَلَيْنَا،

فَلَا نَهْلِكَ وَأَنْتَ ثِقَتُنَا وَرَجَاؤُنَا، اَللّٰهُمَّ اعْطِفْ عَلَيْنَا قُلُوبَ

عِبَادِكَ وَإِمَائِكَ بِرَأْفَةٍ وَرَحْمَةٍ إِنَّكَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ»

"Allâhım! Uyumayan gözlerin ve bozulmayan sığınağınla beni koru. Allâhım! Ümit ve ricâmız sensin. Kudretinle bizi esirge ve helâkten muhafaza eyle. Allâhım! Bizim için yarattıklarının kalbine merhamet koy ve bizi şerlerinden muhafaza eyle. Sen, rahmet edenlerin en merhametlisisin." der.

VIII. Sekizincisi: Her yüksek tepeye çıktığı zaman, tekbîr alarak, "Allâhım! Şereflerin şereflisi, yücelerin yücesi sensin. Her hâl ü kârda hamd, sana mahsustur."

Her ıssız yerlere indikte, tesbîh eder. Yolculukta yalnızlıktan korkarsa:

«سُبْحَانَ اللّٰهِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ، رَبِّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ جَلَّلْتَ

السَّمَاوَاتِ بِالْعِزَّةِ وَالْجَبَرُوتِ»

duâsını okusun.

İKİNCİ CÜMLE

İkinci cümle; Mîkatta ihrâma girdikten Mekke'ye girinceye kadar olan edepler beyânındadır. Bunlar da beş tanedir:

I. Mîkata, yani ihrâm yerine girdiği zaman, taharet bahsinde anlattığımız gibi, tırnak, koltuk, kasık temizliği yaparak, temizce yıkanır. Saç ve sakalını tarar, bıyıklarını keser, kokusunu sürünür ve bunları ihram için yapar. (İki rekât ihrâm namazı da kılar.)

II. Dikişli elbiseyi atarak iki beyaz havluya (ihrâma) sarılır. Dilerse elbise ve bedenine koku sürer. Süründükten sonra ihrâmda iken kokunun bedende veya elbisede kalması, zarar vermez. Zîra ihrâma girdikten sonra Resûl-i Ekrem'in başında önce süründüğü miskin parlaklığı görülürdü.

III. Vâsıtası hazırlanıncaya kadar bekleyip ondan sonra umre, kıran, temettü veya ifraddan hangisini isterse, niyetini yapar. (Zaten ihrâm demek, bunlardan birini niyet etmek demektir ve haccın Şafiîlere göre birinci rüknü, Hanefîlere göre şartı budur. Yoksa beyaz ihrâmlara bürünmek demek değildir. Çünkü bu niyet farz, dikişsiz elbise giymek vâcib, beyaz giymek ise sünnettir.) İhrâmın yerini bulması için yalnız (kalbinden) niyet etmesi kâfidir. Fakat niyetine, diliyle telbiyeyi ulaştırmak da sünnettir. Telbiye'de:

«لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ،
إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ»

der, daha artırmak isterse:

«لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ كُلُّهُ بِيَدَيْكَ، وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ، لَبَّيْكَ
بِحَجَّةٍ حَقًّا تَعَبُّدًا وَرِقًّا، اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ»

de der.

IV. Bu sûretle niyet ve telbiye ile ihrâm işi bitince ayrıca dili ile de:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَأَعِنِّي عَلٰى أَدَاءِ فَرْضِكَ

وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي، اَللّٰهُمَّ إِنِّي نَوَيْتُ أَدَاءَ فَرِيضَتِكَ فِي الْحَجِّ فَاجْعَلْنِي

مِنَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لَكَ وَآمَنُوا بِوَعْدِكَ وَاتَّبَعُوا أَمْرَكَ»

"Allâhım! Ben hacca niyet ettim. Sen ikmâlini nasîb et, bana yardımcı ol ve haccımı kabul eyle. Allâhım! Hac farîzasını edâya niyet eyledim; beni emrine uyup, vâdine inanıp dâvetine icâbet eden kullarından eyle, senden râzı olup, senin de kendilerinden râzı olup haclarını kabul ettiğin kullarından eyle." der.

Keza:

"Allâhım! Niyet ettiğim bu haccın edâsını bana müyesser eyle. Allâhım! Etim, kemiğim, kanım, damarım, iliğim ve tüylerim, sana ihrâm etti. Senin rızan uğrunda kadın, koku ve dikişli elbiseyi kendime yasak ettim." diye söyler.

İhrâma girdiği ândan itibaren, evvelce yukarda saydığımız altı madde kendisine haramdır. Bunlardan sakınmalıdır.

V. İhrâmda bulunduğu müddetçe, bilhassa arkadaşları ile karşılaştığı vakitte, toplantı yerlerinde, tepelere yükselip vadilere indikte, vâsıtaya biniş ve inişlerde sesi kesilecek şekilde gâibe bağırır gibi olmamak üzere, yüksek sesle **telbiye** alır. (Kadınlar **telbiye**'yi alçak sesle getirir.) Nitekim hadîste:

«فَإِنَّهُ لَا يُنَادِي أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا»

"O gaibe veya sağıra bağırmıyor."[350] diye vârid olmuştur.

Mescid-i Haram, Mescid-i Hayf ve Mescid-i Mîkat'ta yüksek sesle telbiye getirmekte beis yok. Çünkü bunların **"menâsık-ı hac"** yerleri olduğu sanılmaktadır. Diğer mescidlerde de sessizce telbiye alınır. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir şeye taaccüb ettiği vakit:

«لَبَّيْكَ إِنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ الْآخِرَةِ»

buyururlardı.

ÜÇÜNCÜ CÜMLE

Üçüncü cümle, Mekke'ye girdikten, tavâfa başlayıncaya kadar olan edebler beyânındadır. Bunlar da altıdır:

I- Birinci; Mekke'ye girmek için Zîtuvâ mevkiinde yıkanmaktır. Bunlar da:

1- Mîkat'ta ihrama girmek için,

2- Mekke’ye girmek için,

3- Kudûm (varış) tavâfı için,

4- Arafat’ta vukûf (vakfe) için,

5- Müzdelife vakfesi için,

6, 7, 8- Üç gün atılan cemreler için (Akabe cemresi için yıkanmaz),

9- Vedâ tavâfı içindir.

İmâm Şâfiî, kavl-i cedîdinde **tavâf-ı ziyâret** ve **tavâf-ı vedâ** için yıkanmaya lüzum göstermemiştir. Bu sûretle yıkanma (gusül) yediye inmiş olur.

II- Mekke hâricinden, Harem’e girerken (Mekke’ye yakın mesafeden) başlar. Ot kesmek, ağaç kesmek, avlanmak serbesttir. Harem dâhilinde bu gibi işler katiyyen yasaktır. Şu duâyı okur:

«اَللّٰهُمَّ هٰذَا حَرَمُكَ وَأَمْنُكَ فَحَرِّمْ لَحْمِي وَدَمِي وَشَعْرِي

وَبَشَرِي عَلَى النَّارِ، وَآمِنِّي مِنْ عَذَابِكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ

وَاجْعَلْنِي مِنْ أَوْلِيَائِكَ وَأَهْلِ طَاعَتِكَ»

“Allâhım! Burası senin haremin ve emîn kıldığın bir yerdir. Etimi, kanımı, tüyümü, derimi (ve bütün bedenimi) ateşte yakma!.. Kullarını dirilttiğin günde beni azabından emin kıl. Beni dostlarından ve sana itâat eden kullarından eyle.”

III- Mekke’ye, **Abtah** tarafından girer. Bu **“Keda”** dağının yoludur. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) o tarafa meyletmiş ve oradan girmiştir. Oradan girmek daha evlâdır. Çıkarken de **“Kûda”** tarafından çıkar. Bu da Umre Kapısı tarafıdır ki, aşağı tarafıdır. Oradan çıkar, buna **Seniyye-i süflâ,** öbürüne de **Seniyye-i ulyâ** derler ki daha makbûldür.

IV- Mekke’de **“Re’sü’r-Redm”** mevkiine geldiği zaman Kâbe’yi görür. Kâbe’yi gördüğünde:

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ وَدَارُكَ

دَارُ السَّلَامِ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، اَللّٰهُمَّ إِنَّ هٰذَا بَيْتُكَ

عَظَّمْتَهُ وَكَرَّمْتَهُ وَشَرَّفْتَهُ، اَللّٰهُمَّ فَزِدْهُ تَعْظِيمًا وَزِدْهُ تَشْرِيفًا

وَتَكْرِيمًا وَزِدْهُ مَهَابَةً وَزِدْ مَنْ حَجَّهُ بِرًّا وَكَرَامَةً اَللّٰهُمَّ افْتَحْ لِي

أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَأَدْخِلْنِي جَنَّتَكَ وَأَعِذْنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»

"Allahtan başka Tanrı yok, Allah her şeyden büyüktür. Allâhım! Senin bir adın selâm, selâm ve selâmet senden, cennetin ise darü's-selâmdır. Ey kerem ve azamet sâhibi olan Allâhım; Senin şânın yücedir. Allâhım! Burası tazîm ve tekrîm ile şereflendirdiğin beytindir. Allâhım! Beytinin şânını daha da yücelt, şerefini arttır, heybetini arttır, ziyâret edenin iyilik ve kerametini çoğalt. Allâhım! Bana rahmet kapılarını aç, beni cennete koy ve şeytanın şerrinden koru." diye duâ eder.

V- Mescid-i Haram'a, "Benî Şeybe" kapısından girmeli ve girerken şu duâyı okumalıdır:

«بِسْمِ اللهِ وَبِاللهِ وَمِنَ اللهِ وَإِلَى وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَعَلَى مِلَّةِ

رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

Kâbe'ye yaklaştığında:

«اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى اَللّٰهُمَّ صَلِّ

عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَعَلَى إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِكَ وَعَلَى

جَمِيعِ أَنْبِيَائِكَ وَرُسُلِكَ»

Okuduktan sonra, ellerini kaldırıp:

"Allâhım! Burada şu hac vazîfesinin ilk başlangıcında senden, tövbemi kabul etmeni, hatalarımdan vazgeçmeni, günahlarımı defterimden silip kaldırmanı dilerim. Beni, insanlara sığınak ve merci, bütün âlemlere hidâyet ve mübârek kıldığı Beyt-i Haram'a ulaştıran Allah Teâlâ'ya hamdederim."

"Allâhım! Ben, senin kulun, bu belde senin belden, harem senin haremin, beyt ise senin beytindir. Buraya senin rahmetini dilemeye geldim. Rızanı arayan, rahmetini uman, azâbından korkan, sıkışık vazıyette kalmış bir kul olarak huzûruna iltica edip affını diliyorum. Beni affeyle." diye duâ eder.

VI- Sonra **Hacerü'l-Esved**'e gidip, sağ eliyle sıvazlamalı, onu öpmeli, sonra da:

"Allâhım! Emânetini edâ ettim, sözümü yerine getirdim, sözümde durduğuma şâhit ol." der.

Eğer izdihamdan Hacerü'l-Esved'e yaklaşamıyorsa, karşısında durur, ellerini kaldırarak aynı sözleri söyler. Sonra başka hiç bir şeye bakmadan hemen tavâf eder. Buna tavâf-ı kudüm derler. Ancak cemâatle namaz kılmıyorsa, namazı kılar, sonra tavâf eder.

DÖRDÜNCÜ CÜMLE

Dördüncü cümle tavâftadır.

Tavâf etmek için altı şeye dikkat etmelidir.

I- Aynen namazın şartları gibi, hadesten, necâsetten taharete, beden ve elbise temizliğine dikkat eder. Avret yerini örter ve öyle tavâf eder. Kâbe'yi tavaf etmek, namaz kılmak demektir. Şu kadar ki, Allah Teâlâ burada konuşmaya müsâade etmiştir. Tavâfa başlamadan, ıztıbâ etmeli; yani yukarıdan aldığı peştemalı, sağ koltuğunun altından geçirerek iki uçlarını sol omzunun üstünden, bir ucunu göğsüne ve bir ucunu da arkasına doğru sıkıştırarak sağ kolunu serbest bırakmak demektir. Ve bu ânda telbiyeyi, "lebbeyk" demeyi kesmeli. Ancak biraz sonra anlatacağımız duâları okumalıdır.

II- Omuzlarındaki peştemalı böylece yerleştirdikten sonra Kâbe'yi soluna alır, Hacerü'l-Esved'in yanına gider, ona müteveccihen bir miktar karşısında durur. Sonra ilk başlangıçta bütün cephesiyle Hacerü'l-Esved'in yanından geçer. Mümkün ise, Kâbe'ye üç adım mesâfede bulunur. Hem daha makbûl ve hem de Şazervân üzerinden tavâf etmiş olmaz. Şazervân, Kâbe'den olduğu için onun dış kısmından tavâf etmek lâzım. Hacerü'l-Esved'in yanında ise dümdüz ve yer ile beraberdir. Şazervân demek, temelden yüze kadar çıkan kalın duvardan toprak seviyesine yükseldikten sonra duvarın incelmesi için dış tarafında bırakılan kısımdır. Bu kısım Kâbe'den sayıldığı için bunun üzerinde tavâf eden, Kâbe'yi değil, Kâbe'de tavâf etmiş olur ki, bu tavâf sahîh olmaz. İşte böylece Hacerü'l-Esved'den tavâfa başlar.

III- İlk tavâfa başlarken Hacerü'l-Esved'in karşısında şu duâyı okur:

«بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ اَللّٰهُمَّ إِيمَانًا بِكَ وَتَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَوَفَاءً

بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

"Allâhın adı ile başlarım. Allah Teâlâ, her şeyden büyüktür. Allâhım! (Bu vazifeye), Sana îmân edip, kitâbını tasdik, ahdini yerine getirmek ve Habîbinin sünnetine uymak üzere başladım."

Oradan Kâbe'nin kapısı hizasına gelince:

«اَللّٰهُمَّ هٰذَا الْبَيْتُ بَيْتُكَ وَهٰذَا الْحَرَمُ حَرَمُكَ وَهٰذَا الْأَمْنُ

أَمْنُكَ وَهٰذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ النَّارِ»

“Allâhım! Bu beyt, senin beytin, harem senin haremin, emniyet senin bahşettiğin emniyet, şu makam, cehennemden sana sığınanların makamıdır.” der ve “Şu makam” derken de Makam-ı İbrâhim’e eliyle işaret eder. Ve duâsına devam ederek:

«اَللّٰهُمَّ إِنَّ بَيْتَكَ عَظِيمٌ وَوَجْهَكَ كَرِيمٌ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

فَأَعِذْنِي مِنَ النَّارِ وَمِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَحَرِّمْ لَحْمِي وَدَمِي

عَلَى النَّارِ وَآمِنِّي مِنْ أَهْوَالِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَاكْفِنِي مَؤُنَةَ الدُّنْيَا

وَالْآخِرَةِ»

“Allâhım! Beytin azîm, zâtın ise kerîmdir. Merhamet edicilerin en merhametlisi sensin. Beni cehennem ateşinden ve şeytanın şerrinden koru, etimi, kanımı, cehennem ateşine haram et, kıyâmetin dehşetinden dünyâ ve âhiret çetinliğinden sen beni muhafaza eyle.” diye duâ eder, sonra “Sübhânallah”, “Elhamdülillâh” diyerek “Rükn-i Irakî”ye (Kâ’benin Irak’a bakan köşesi) yani o taraftaki köşeye kadar böyle gider. O köşede:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشِّرْكِ وَالشَّكِّ وَالْكُفْرِ وَالنِّفَاقِ وَالشِّقَاقِ

وَسُوءِ الْأَخْلَاقِ وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَلَدِ»

“Allâhım! Şirk, şüphe, küfür, nifak, ayrılık ve benzeri bütün kötü huylardan sana sığınırım. Âile, mal ve evlâdıma bakan hain gözlerden sana sığınırım.” der.

Tam **Altınoluk** (Mîzâbi’r-rahme) hizasına geldiğinde:

«اَللّٰهُمَّ أَظِلَّنَا تَحْتَ عَرْشِكَ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّكَ، اَللّٰهُمَّ اسْقِنِي

بِكَأْسِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شُرْبَةً لَا أَظْمَأُ بَعْدَهَا أَبَدًا»

“Allâhım! Senin rahmetinin gölgesinden başka gölge bulunmayan kıyâmet gününde beni arşın altında gölgelendir. Ve Habibin Hazret-i Muhammed aleyhisselâmın bardaklarıyla bana öyle bir su içir ki, ondan sonra daha susamış olmayayım.” der.

“Rükn-ı Şâmî”ye, yani Kâbe’nin Şam tarafındaki köşesine gittiği vakit:

«اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا مَبْرُورًا وَسَعْيًا مَشْكُورًا وَذَنْبًا مَغْفُورًا

وَتِجَارَةً لَنْ تَبُورَ يَا عَزِيزُ يَا غَفُورُ، رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ

عَمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ»

“Allâhım! Bu haccımı, iyilerin haccı gibi kabul eyle, sa’yimi meşkûr eyle, günâhlarımı mağfiret eyle, sonsuz ticaretler nasib eyle. Ey izzet ve mağfiret sâhibi; Rabbim! Beni mağfiret eyle, bana merhamet et, bildiğin kusurlarımı bağışla, izzet ve ikram sâhibi ancak sensin.” der.

Rükn-i Yemânî’ye gittiğinde de şu duâyı okur:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَمِنْ

عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ

الْخِزْيِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»

“Allâhım! Küfürden, yoksulluktan, kabir azâbından, dirilerin ve ölülerin şerrinden sana sığınırım. Dünyâ ve âhiret perişanlığından da sana sığınırım.”

Rükn-i Yemânî ile **Hacerü’l-Esved** arasında şu duâyı okur:

«اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا

بِرَحْمَتِكَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ»

“Allâhım! Bize dünyâda hasene (iyilik), âhirette de hasene (iyilik) ver. Kabir fitnesinden ve cehennem azabından rahmetinle bizleri koru.”

Hacerü’l-Esved’in yanına geldiğinde de şu duâyı okur:

«اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي بِرَحْمَتِكَ، أَعُوذُ بِرَبِّ هٰذَا الْحَجَرِ مِنَ

«الدَّيْنِ وَالْفَقْرِ وَضِيقِ الصَّدْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ»

“Allâhım! Rahmetinle beni mağfiret eyle. Borçtan, yoksulluktan, göğüs darlığından ve kabir azâbından, bu taşın Rabbine sığınırım.”

Burada bir **“Şavt”** yani bir dönüş tamâm olur, böylece altı kere daha döner ve yekûnu yedi olur. Her dönüşte aynı duâları tekrar eder.

IV- Bu yedi dönüşün ilk üçünde **“Remel”** yapar, yani koşar gibi yürürler. Diğer dört tanesini de mûtad yürüyüşle yapar. Sağ omuzu çıkarıp üç defasında böyle serbest gezmekten maksat, müşriklerin gözünü yıldırmak ve şecaat göstermektir.

(O sıralarda Mekke’nin havası sağlam, Medine’nin havası sakat idi. Müslümanlar Mekke’yi fethedip Kâbe’yi tavâf edecekleri esnâda Mekke müşrikleri, bunlar Medine’de hastalandı, takatten kesildiler diye bir dedikodu yaptılar. Bunu duyan Resûl-i Ekrem; onların bu sözüne karşı Müslümanları kuvvetli göstermek için tavâfta bu tedbiri aldı.) Her ne kadar sonraları bu sebep ortadan kalktı ise de hükmü bâkî kalmıştır. “Remel”de efdal olan Kâbe’nin yakınında olmasıdır. Kalabalık sebebiyle bu mümkün olamıyorsa, uzaktan, daha efdaldir. Dış taraftan üç kere remel eder; sonra da yaklaşarak mümkün olduğu kadar kimseye eziyet etmeden dört kere daha döner. Her dönüşte Hacerü’l-Esved’i istilâm daha iyidir. Eğer izdihamdan bu mümkün olmuyorsa, eliyle uzaktan işaret eder ve elini öper. Aynı şekilde Rükn-i Yemânî’yi de istilâm eder. Rivâyet olundu ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«كَانَ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ وَيُقَبِّلُهُ وَيَضَعُ خَدَّهُ عَلَيْهِ»

“Rükn-i Yemânî’yi istilâm eder, öper ve yanağını üzerine sürerdi.”

Hacerü’l-Esved’i öpmek, Rükn-i Yemânî’yi ise istilâm, yani sıvazlamak daha makbûldür.

V- Yedi kere dönmek sûretiyle tavâfı tamamladığı vakit, **Mültezim**’e gelir. Mültezim Hacerü’l-Esved ile Kâ’be kapısının arası olup duânın kabul olacağı bir yerdir. Kâbe’ye yaklaşır. Örtüsüne tutunur, göğsünü duvarına yaslar. Sağ yanağını duvara değdirir, kollarını ve ellerini duvara yayar ve şöyle duâ eder:

«اَللّٰهُمَّ يَا رَبَّ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ أَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ، وَأَعِذْنِي

مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، وَأَعِذْنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ، وَقَنِّعْنِي بِمَا

رَزَقْتَنِي وَبَارِكْ لِي فِيمَا آتَيْتَنِي، اَللّٰهُمَّ إِنَّ هٰذَا الْبَيْتَ بَيْتُكَ

وَالْعَبْدُ عَبْدُكَ وَهٰذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ النَّارِ، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي

مِنْ أَكْرَمِ وَفْدِكَ إِلَيْكَ»

"Ey şu kadîm mâbedin Rabbi olan Allâhım! Beni cehennem ateşinden âzâd eyle! Şeytanın şerrinden ve her türlü kötülükten koru. Taksîmâtına kanaat edenlerden eyle. Beni, bana verdiğini benim için mübarek eyle.

Allâhım! Bu beyt, senin beytin; bu kul (kendisi) senin kulun; bu makam, sana cehenneminden iltica edenlerin makamıdır.

Allâhım! Beni senin (rızana mazhar olan) cemâatinden eyle."

Sonra çokça hamd eder. Resûl-i Ekrem'e ve bütün peygamberlere bol salâvat getirir. Hususî arzularını ister, günâhlarına tövbe eder.

Hattâ bazı eski zâtlar, hizmetçilerine, bu makamda; "Etrafımdan çekilin, günâhlarımı Allâhıma itiraf edeyim ve O'ndan mağfiret dileyeyim." derlerdi.

VI- Mültezimde bu işini bitirdikten sonra **Makam-ı İbrâhim**'in ardında iki rekât namaz kılmalıdır. (Bu namaz, Mâlikî ve Hanbelî'ye göre sünnet, Hanefîlere göre ise vâcibtir.) Birinci rekâtta Fâtiha ve Kâfirûn, ikinci rekâtta Fâtiha ve İhlâs okur. Buna tavâf namazı derler. (Vakt-i kerahatte kılınmamalıdır.) **Zührî** der ki: "Sünnet-i Peygamberî böyle carî olmuştur. Her yedi dönüşte bir, iki rekât namaz kılardı. Hiç fâsıla vermeden 14 defa veya yirmibir defa dönerse, yine iki rekât namaz kılardı." (Bu rivâyet zayıftır.) Tavâf namazını müteakip duâ eder ve duâsında:

«اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ لِيَ الْيُسْرٰى وَجَنِّبْنِي الْعُسْرٰى وَاغْفِرْ لِي فِي

الْآخِرَةِ وَالْأُولٰى، وَاعْصِمْنِي بِأَلْطَافِكَ حَتّٰى لَا أَعْصِيكَ،

وَأَعِنِّي عَلٰى طَاعَتِكَ بِتَوْفِيقِكَ، وَجَنِّبْنِي مَعَاصِيكَ وَاجْعَلْنِي

مِمَّنْ يُحِبُّكَ وَيُحِبُّ مَلَائِكَتَكَ وَرُسُلَكَ وَيُحِبُّ عِبَادَكَ

الصَّالِحِينَ، اَللّٰهُمَّ حَبِّبْنِي إِلٰى مَلَائِكَتِكَ وَرُسُلِكَ وَإِلٰى عِبَادِكَ

الصَّالِحِينَ، اَللّٰهُمَّ فَكَمَا هَدَيْتَنِي إِلَى الْإِسْلَامِ فَثَبِّتْنِي عَلَيْهِ

بِأَلْطَافِكَ وَوِلَايَتِكَ، وَاسْتَعْمِلْنِي لِطَاعَتِكَ وَطَاعَةِ رَسُولِكَ

وَأَجِرْنِي مِنْ مُضِلَّاتِ الْفِتَنِ»

“Allâhım! Beni kolaylıklara ulaştır, güçlüklerden uzaklaştır. Geçmiş ve geleceğimi mağfiret eyle. Sana isyan etmekten lûtfunla beni koru. Sana ibâdet etmek için tevfikinle bana yardımcı ol ve beni günahtan uzaklaştır.

Allâhım! Seni, meleklerini, peygamberlerini ve sâlih kullarını seven kimselerden eyle beni! Allâhım! Meleklere, resûllere ve sâlih kullarına da beni sevdir.

Allâhım! Bana İslâmiyet’i nasîb ettiğin gibi, kendi lütf u kereminle beni İslâmiyet’te dâim olan, sana ve Resûlü’ne itaat eden kullarından eyle. Fitnelerin sapıtmalarından beni koru.” der.

Sonra yine Hacerü’l-Esved’i istilâm ederek tavâfı bitirir.

«مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ أُسْبُوعًا وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَلَهُ مِنَ الْأَجْرِ

كَعِتْقِ رَقَبَةٍ»

“Beyti tavâf edip iki rekât namaz kılan, bir köle âzâd etmi gibidir.”[351] buyurdu.

İşte tavâf böyle yapılır. Namazın şartlarından başka, haccın vâcibleri ve tavâfın sayısını yediye çıkarmak, Hacerü’l-Esved’den başlamak, Kâbe’yi soluna almak, tavâfı Hicr-i İsmail ve Şazervân’ın hâricinden yapmak, yedi dönüşü birbiri ardından yapmak ve ara vermemekten ibarettir. Diğerleri sünnettir.

BEŞİNCİ CÜMLE

Beşinci cümle, (Safâ ile Merve arasında) Sa’y beyânındadır.

(Yukarıda anlattığımız şekilde) tavâfı tamamladıktan sonra Hacerü’l-Esved ile Rükn-ı Yemânî hizasında bulunan Safâ Kapısı’ndan çıkarak bir adam boyu kadar Safâ tepesine çıkar. Müslim’in, Câbir’den rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Kâbe’yi görecek şekilde Safâ tepesine tırmanmıştır. **Sa’y**’e tepenin dibinden başlamak kâfidir. Yukarıdan başlamak ise müstehabdır. Oradaki bazı derece ve merdivenler sonradan olmuştur. Onları geride bırakmamak uygundur. Çünkü **Sa’y**’i tamamlamamış olur. Safâ’dan başlamak sûretiyle Safâ ile Merve arasında yedi kere gider gelir.

Safâ tepesine çıktığı zaman Kâbe’ye dönerek:

«اَللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى مَا هَدَانَا، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ
بِمَحَامِدِهِ كُلِّهَا عَلٰى جَمِيعِ نِعَمِهِ كُلِّهَا، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ
لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ، بِيَدِهِ
الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ، صَدَقَ
وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَأَعَزَّ جُنْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، لَا
إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ، لَا إِلٰهَ إِلَّا
اللّٰهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، فَسُبْحَانَ
اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ، يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ
وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ
تُخْرَجُونَ، وَمِنْ اٰيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ
تَنْتَشِرُونَ»

diye okuduktan sonra şu şekilde duâ eder:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيمَانًا دَائِمًا وَيَقِينًا صَادِقًا وَعِلْمًا نَافِعًا
وَقَلْبًا خَاشِعًا وَلِسَانًا ذَاكِرًا وَأَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ
الدَّائِمَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»

"Allâhım! Senden îmânımın devamı ile sıdk-ı yakîn isterim. senden faydalı ilim, korkan kalb, zikreden lisân isterim. Allâhım! senden af ve âfiyet ile dünyâ ve âhirette devam edecek sıhhat ve selâmetler isterim."

Sonra Hazret-i Peygamber üzerine salâvat-ı şerife getirir. Ve bunun akabinde

hususî dileklerini Allah’tan ister ve bildiği gibi duâ eder. Sonra aşağı iner ve sa’ye başlar; sa’y ederken:

«رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ، إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ
الْأَكْرَمُ، اَللّٰهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا
عَذَابَ النَّارِ»

“Rabbim beni mağfiret et, bana rahmet et. Bildiğin bütün günâhlarımı bağışla, sen izzet ve kerem sâhibisin.

Allâhım! Bana dünyâda hasene (iyilik) ver, âhirette de hasene (iyilik) ver ve cehennem azâbından bizi koru.” diye duâ eder. Yeşil direğe gidinceye kadar ağır ağır yürür. Zaten Safâ’dan inerken ilk karşılaşacağı direk odur. Tam Kâbe’nin hizasındadır. Bu direğe altı zirâ mesâfe kalınca, “Remel” denen nisbeten süratlice yürümeye başlar. İlerideki iki yeşil direğe gidinceye kadar, orada yine eski yürüyüşüne döner.

Merve’ye gittiği zaman, Safâ’da yaptığı gibi yine merdivenleri tırmanır, Kâ’be’ye döner, Safâ’da okuduğu duâyı yine okur. İşte bir kere sa’y etmiş oldu. Buradan dönüp aynı şekilde “Safâ’ya gitmesi de bir, yekûnu iki eder. (Yani bir gidiş, bir dönüş de ayrıca bir olarak iki sayılır.) Böylece yediyi tamamlar. İki mil arasında remel yapar ve durak yerlerinde durur. Her duruşunda Safâ ile Merve tepelerine çıkar. Bunu yapmakla tavâf-ı kudüm ve sa’yi tamamlanmış olur. Bunlar sünnettir. (Safâ ile Merve arasında) sa’y için taharet vâcib değil, müstehabtır. Tavâf için ise vâcibtir. Bu sûretle tavâf ve sa’y eden, Arafat’tan sonra sa’yi iâde etmez. Ve rükn olarak bu sa’y kâfidir. (Rükn olması Şâfiîler’e göredir.) Çünkü vakfeden sonraya kalması, sa’yin şartından değildir. O, farz olan tavâfın şartıdır. Farz olan tavâf, mutlaka Arafat vakfesinden sonra olmalıdır. Sa’yin şartı, hangi tavâf olursa olsun, bir tavâftan sonra olmaktır. (Umreye niyet eden, bu tavâf ve sa’yden sonra tıraş olur ve ihrâmdan çıkar. Sonra günü gelince oradan hacca niyet eder, yeniden tavâf eder ve Arafat’a gider.)

ALTINCI CÜMLE

Altıncı cümle, **vakfe** ve **vakfeye kadar yapılacak işler** beyânındadır:

Hacı, ancak arefe günü Arafat’a çıkabilecek şekilde Mekke’ye yetişti ise, kudüm için tavâf ve sa’y etmez, vakit kaybetmeden hemen Arafat’a çıkar. Fakat birkaç gün önce gelmişse, (umreye niyet etti ise, tavâf ve sa’yini yapar ihrâmdan

çıkar. Sonra arefe günü tekrar girer, kıran ve hacca niyet ettiyse) tavâf ve sa'yini yapar, fakat ihrâmdan çıkmaz. Zilhicce'nin yedisine kadar bekler. İmâm, Kâbe'de öğleden sonra, bir hutbe okur, terviye günü Mina'ya gitmek üzere hazırlanmayı ve ertesi gün de oradan Arafat'a çıkmayı emreder. Çünkü farz olan dokuzuncu gün öğleden sonra bayram sabahına kadar cüz'î bir miktar, Arafat'ta bulunmaktır. Lâyık olan bir gün evvel, yani sekizinci gün telbiye ederek Mina'ya çıkmaktır. (Tavâfta kesilen telbiyeye buradan yine başlanır.) Müstehâb olan, gücü yettiği takdirde bütün bu yolları yaya gitmektir. (Yaya gidenler de vardır, fakat yabancılar için mümkün değildir.)

Hele İbrâhim aleyhisselâmın mescidinden vakfe yerine kadar yürümek çok daha makbûldür.

Mina'ya gittiği vakit:

«اَللّٰهُمَّ هٰذِهِ مِنًى فَامْنُنْ عَلَيَّ بِمَا مَنَنْتَ بِهِ عَلٰى أَوْلِيَائِكَ

وَأَهْلِ طَاعَتِكَ»

"Allâhım! Burası Mina'dır. Evliyâlarına, dostlarına minnet ve lütf u keremde bulunduğun gibi bize de in'am ve ihsân eyle." diye duâ eder.

O gece Mina'da kalır, bu istirahat içindir. Yoksa hac ile alâkalı bir vazife değildir. (Burada yatmak sünnettir, fakat bugün bu sünnet îfâ edilmiyor. Çünkü hem izdiham var, hem de vâsıtalar boldur. Sekizinci gün hacıları doğru Arafat'a çıkarıyorlar ve hacılar orada kalıyor.) Arefe günü, (Mekke ile Mina arasında bulunan) Sebîr dağından güneş doğunca Arafat'a gider ve giderken:

«اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا خَيْرَ غُدْوَةٍ غَدَوْتُهَا قَطُّ، وَأَقْرِبْهَا مِنْ رِضْوَانِكَ،

وَأَبْعِدْهَا مِنْ سَخَطِكَ، اَللّٰهُمَّ إِلَيْكَ غَدَوْتُ وَإِيَّاكَ رَجَوْتُ

وَعَلَيْكَ اعْتَمَدْتُ وَوَجْهَكَ أَرَدْتُ فَاجْعَلْنِي مِمَّنْ تُبَاهِي بِهِ

الْيَوْمَ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي وَأَفْضَلُ»

"Allâhım! Bu sabahı (hakkımda) bütün yarattığın sabahların en hayırlısı ve rızana en yakın ve gazabından en uzak olan bir sabah eyle.

Allâhım! Sana (rızâna) yönelerek sabahladım, ümidim sende, güvenim sana'dır.

Rızanı kasdettim; beni, meleklerine iftihar ettiğin kullarından eyle.” duâsında bulunur.

Arafat’a çıktığı vakit, mescide yakın Nemîre mevkiinde çadırını kurar. Zira Resûl-i Ekrem (s.a.v.) çadırını orada kurdurmuştur. Nemîre, **Batn-ı Urfe**’dedir. Arafat’a yakındır. Orada, vakfe için yıkanır, güneş zevalde iken, imâm vecîz bir hutbe okur, oturur. İmâm ikinci hutbede iken müezzin ezânı okur ve akabinde kamet getirir.

Hutbeyi bitiren imâm, öğle ile ikindiyi bir ezan ve iki kamet ile (yalnız farzları) seferî olarak ikişer rekât kılar. (Buna **Cem-i takdîm** derler, öğle ile ikindiyi öğle vaktinde kılar.) Vâdi-i Urfe’de durmaz, ondan başka her yer mevkiftir. İbrâhim aleyhisselâmın mescidinin ön cephesi vâdide, arkası ise Arafat’tadır. Mescidin ön tarafında bulunan Arafat’ta durmuş sayılmaz. Arafat’ın yeri mescidden itibaren dikilmiş büyük işaret taşları ile ayrılmıştır. En makbûlü, o taşların yanında imâma yakın ve kıbleye karşı durarak bolca tahmîd, tesbîh, tehlil ve salâvat getirerek duâ ve istiğfâr etmektir. Vazifesini daha iyi îfa edebilmesi için bugün oruç tutmaz, arefe günü telbiyeyi keser, bazen duâ ve bazen tekbîr ile meşgul olur.

Hem gece ve hem de gündüz Arafat’ta bulunması için, akşam oluncaya kadar beklemesi evlâdır. (Hanefîlere göre vâcibtir. Akşam olmadan ayrılırsa kurban lâzım gelir.) Hattâ ay hesâbında bir yanlışlık olması ihtimaline binâen mümkün ise, sekizinci gün Arafat’ta bulunmak, ihtiyatî bir tedbirdir.

Bayram gününün sabahından evvel Arafat’a çıkamayan, hac etmiş olmaz. Umreyi yaparak ihrâmdan çıkar ve tehîr ettiği için bir kurban keser. Haccını da ertesi sene kazâ eder. Arafat’ta en mühim işi, duâ ve istiğfâr olacaktır. Çünkü mübârek yerlerde ve cemâatlerde duâların makbûl olması memûldür.

ARAFAT’TA YAPILACAK DUÂLAR

Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’den ve seleften rivâyet edilen, arefe gününe mahsûs duâlar şunlardır:

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ

يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ

شَيْءٍ قَدِيرٌ، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي سَمْعِي نُورًا

وَفِي بَصَرِي نُورًا وَفِي لِسَانِي نُورًا، اَللّٰهُمَّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي»

“Allah’tan başka ilâh yoktur. Birdir, ortağı yoktur. Mülk O’nun, hamd O’na mahsûstur. O, ölmeyen diridir. İyilikler O’nun elindedir. O, her şeye kadirdir. Allâhım! Kalbimi, gözümü, kulağımı ve dilimi nûrlandır. Allâhım! Kalbime ferahlık ver ve işlerimi kolaylaştır.”

Bu duâyı okuduktan sonra şöyle münâcâtta bulunur:

“Allâhım! Ey hamdin Rabbi, sana, lâyık olduğun gibi hamd ederim. Namazım, ibâdetim, ölüm ve dirim senin içindir. Varacağım sensin, (senin huzurundur); mükâfatımı senden isterim.

Allâhım! İç vesveselerinden, dağınık fikirlerden, kabir azabından sana sığınırım. Allâhım! Gece ve gündüzün fitnesinden, esen rüzgârların taşıdığı (her türlü) kötülüklerinden ve zamanın nöbet nöbet gelen musibetlerinden Sana sığınırım.

Allâhım! Hastalıktan, şiddet ve gadabından sana sığınırım.

Allâhım! Beni hidayetine ulaştır. Geçmiş ve gelecek günâhlarıma mağfiret eyle! Ey mürâcaat edileceklerin en hayırlısı, kendisinden istenenlerin en keremlisi, bütün hacılara ve yarattıklarına verdiğin iyiliklerin en iyisini bana ver, ey merhamet edicilerin en merhametlisi.

Allâhım! Dereceleri yükselten, bereketleri arttıran, yer ve gökleri yoktan var eden sensin. Ayrı ayrı dillerdeki sesler, sana yalvarır; bütün ihtiyaçlarını senden isterler. Benim Senden dilediğim (cesedimin çürüyüp yok olduğu ve) insanların beni unuttuğu sırada senin unutmaman ve beni terk etmemendir.

Allâhım! Sen sözümü duyar, beni görür, gizli ve âşikâre her şeyimi bilirsin. Benim hâlimden hiç bir şey sana gizli değildir. Ben yardım ve inâyet dileyen ümidsiz bir yoksulum. Günâhını itiraf eden, korku içinde bulunan ve şefkatine muhtaç bir kulunum. Yoksullar gibi senden ister, zelîl bir günâhkâr olarak sana yalvarırım. Korku içinde kıvranan çaresizlerin, sana karşı boyun eğenlerin ve senin için göz pınarları taşanların vücudu ile karşında eğilenlerin, burnunu huzûrunda yerlere sürtenlerin duâsı gibi sana duâ eder ve yalvarmaları gibi yalvarırım.

Allâhım! Duâmı kabul et. Beni mahrûm etme. Bana acı, bana merhamet eyle!.. Ey istenenlerin en hayırlısı, verenlerin en keremlisi...

Allâhım! Sana karşı kendini kim övebilir? Ben bütün kusurlarımı itiraf ile

kendimi levm ediyorum.

Allâhım! Günâhlarım, dilimi susturdu. Senin affına olan ümidimden başka huzûruna getireceğim ne iyi bir amelim var, ne de bir şefaatçim.

Allâhım! Günâhlarımın, senin katında bana bir mevki ve hattâ özür dilemek için sana yönelecek yüz de bırakmadığını bilirim; fakat keremlilerin en keremlisi sensin.

İlâhî! Rahmetine ben liyakatli değilsem, her şeye şâmil olan senin rahmetin bana da ulaşır.

İlâhî! Her ne kadar günâhlarım büyükse de senin affının karşısında hiç denecek kadar küçüktürler. Sen günâhlarımı mağfiret eyle, yâ Kerîm!

İlâhî! Sen yüce Allah'sın, ben âciz bir kulunum. Ben sık sık günâha düşersem, sen de,(fazl u kereminden) öylece affeder ve bağışlarsın.

İlâhî! Sen yalnız itâat edenlere merhamet edeceksen ya âsiler nereye sığınacaklar?

İlâhî! Bile bile kulluğundan uzaklaştım, kasdî olarak isyana daldım! Seni noksan sıfatlardan tenzîh ederim. Benim üzerime delillerin büyük olmakla af ve keremin büyüktür. Aleyhimde kuvvetli delillerin olup benim sana karşı hiç bir tutanağım olmadığı hâlde, senin benden müstağnî olman ve benim her ân sana olan ihtiyâcım hakkı için beni bağışla. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Ey duâ edilip duâya icâbet edenlerin en hayırlısı ve ey ümit bağlananların en üstünü! İslâm(ın erkânı) hürmetine, Muhammed aleyhisselâm hürmetine sana yönelirim, günâhlarımı mağfiret eyle. Bütün ihtiyaçlarımı yerine getirdiğin ve isteklerimi verdiğin hâlde beni buradan uzaklaştır. Dünyâda ve âhiret husûsundaki ümid ve dileklerimi gerçekleştir.

İlâhî! Bana bildirdiğin duâ ile sana yalvarıyorum; Peygamberin vâsıtasiyle bana öğrettiğin bu ümit ve dileklerimden beni mahrum etme.

İlâhî! Azamet ve celâlinin karşısında huşû ve huzû' ile eğilen, kusurlarını itiraf ederek sana ilticâ eden, gözyaşları akıtarak tövbe, zulümlerinden istiğfar, ağlayarak af dileyen, umduklarına ulaşmayı ancak senden bekleyen, bütün günâhlarına rağmen vakfesinde ihsânından ümîdini kesmeyen âciz kuluna bu akşam üzeri nasıl muâmele edeceksin? Ey bütün canlıların sığınağı ve bütün mü'minlerin koruyucusu! İyilik edenler, senin rahmetinle kurtulur; fenalık edenler kendi hataları ile helâk olurlar.

Allâhım! Huzuruna (senin rızan için) çıktık, senin civarına konduk. Ümitlerimiz, ancak sendedir. Senin fazl u ihsânını ister, rahmetini umar ve azâbından korkarız. Günâhlarımızın bütün ağırlığı ve çokluğu ile yine sana iltica ettik, senin beytini kasdettik. Ey isteyicilerin ihtiyaçlarına sâhib olan, sessiz

duranların içinden geçirdiklerini bilen... Ey kendisinden başka müracaat edilecek ortağı bulunmayan Rabbimiz ve ey yalnız kendisinden korkulan hâlikımız! Ve ey başvurulmak için yardımcısı bulunmayan, yardıma ihtiyâcı olmayan (Allâhımız)!.. Ve ey ne kadar çok isteyen olursa, (ona kızmadan) isteği nisbetinde çok veren (Allâhımız)! Ve ey kendisine arz edilen büyük ihtiyaçlara o nisbette sehâvet ve kerem gösteren (Allâhımız)!.. Dileklerimizi kabul eyle, isteklerimizi ver ve bizi af eyle.

Allâhım! Sen her misâfire bir konak yeri hazırladın. Biz Sana misâfir olarak geldik, bizi cennetinde ağırla.

Allâhım! Her gelen cemâate bir hediye ve her ziyâretçiye bir ikram, her isteyene bir atiyye verir, her umana bir mükâfat, her iltimasçıya bir yardımda bulunur, her merhamet isteyene merhamet eder, sana rağbet eden herkese yakınlık gösterir, senin yoluna gireni affedersin. Biz toplu hâlde senin beytine geldik, burada vakfe ettik, bu mübârek yerleri müşâhede ettik. Gayemiz Senin rızâna mazhar olmaktır, ümidimizden bizi mahrûm etme.

İlâhî! Nefsimiz râzı olacak kadar bol nimetlerini verdin. Delillerin ile dilsizleri konuşturacak derecede ibret ve ders alınacak şeyleri ortaya koydun. Verdiğin sayısız nimetler karşısında şükürden âciz olduklarını dostların itiraf etti. Azametine, kudretinin kemâline şehadet eden delilleri en açık bir şekilde ifade ettin. Sıfat-ı kahriyen ile öyle tecellî ettin ki, her şey, senin izzetinin karşısında dize geldi. Bütün yüzler, azametinin karşısında yerlere eğildi. Kulların, cehâletleriyle hataya düştükleri vakit onlara mülâyim davranır, mühlet verirsin. Tâat ve ibâdet ile iyilik yaptıkları vakit kabul eder ve bol mükâfatlar bahşedersin. İsyan ettiklerinde günahlarından vazgeçer ve onları bağışlarsın. Duâ ettiğimizde duâmıza icâbet eder, yalvarışlarımızı dinler, sana yöneldiğimiz vakit Zât-ı Kibriyâ'na lâyık bir şekilde bize yaklaşırsın. Gaflet ile senden ayrıldığımızda bizi kendine dâvet edersin.

Ey bizim Allâhımız! Sen Kur'ân-ı Kerîm'de, peygamberlerin sonu, Hazret-i Muhammed aleyhisselâma:

«قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ»

"(Habîbim) **Kâfir olanlara söyle, eğer** (küfürlerinden) **vazgeçer** (îmân eder) **lerse, geçmiş günâhları mağfiret olunur."** (Enfâl sûresi, 8/38) buyurdun. Onların inkârlarından sonra getirdikleri bir kelime-i tevhîd, seni râzı etti. Halbûki biz huşû ile seni tevhîd eder ve ihlâs ile Habîbin Muhammed aleyhisselâmın risâletine şehâdet ederiz. Bu şehâdet hürmetine, bizim de

geçmiş günâhlarımızı mağfiret eyle, bu husûsta bizim hissemizi, yeni İslâm'a girenlerin nasibinden eksik bırakma.

Allâhım! Mâliki bulunduğumuz, câriye ve kölelerimizi âzâd etmekle sana yaklaşmamızı seversin. Bu fazl u kereme herkesten ziyâde lâyık olan sensin. Biz de senin kullarınız, sen bizi cehenneminden âzâd eyle! Yoksullara sadaka vermek sûretiyle yardımda bulunmayı bize emrettin. Biz ise, senin yoksulların ve sana muhtaç olanlardanız, sen vermeye bizden daha lâyıksın. sen fazl u kereminden bize ihsân et, yâ Rabbi...

Allâhım! Bize karşı fenalıkta bulunanları affetmemizi bize tavsiye ettin, biz de nefislerimize zulüm ettik. En üstün kerem sâhibi olan sensin, bizleri affeyle, ey Rabbimiz. Bizi mağfiret et, bize rahmet et. Sen bizim Mevlâmızsın. Ey Rabbimiz! Bize dünyâda hasene, âhirette de hasene ver, rahmetinle cehennem azâbından bizleri koru."

Ayrıca **Hızır** aleyhisselâmın da duâsını okur. (Duânın meâli budur):

"Ey bir işten, diğer iş kendisini alıkoymayan, ey bir duyduğu diğerinden kendisini meşgul etmeyen, ey duyduğu sesleri birbirine karıştırmayan, ey isteklerde şaşırmayan!.. Ey her lisânı bilen, ey ısrar ile isteyenlerden bunalmayan ve ey bunca istekleri yerine getirmekten âciz olmayan Allâhım! Affının serinliğini ve sana yalvarışın zevkini bize tattır."

Ayrıca kendiliğinden dilediği duâyı yapar; kendisi, geçmişleri ve bütün mü'minler için duâ eder, duâda ısrar eder. Allah Teâlâ'ya hiç bir şey ağır gelmediği için büyük dileklerde bulunur. (Basralı) **Mutarraf ibn Abdullah**, Arafat'taki duâsında:

"Allâhım! Benim yüzümden buradakilerin duâsını reddetme, kabul eyle." diye duâ ederdi.

Bekr-i Müzenî anlatıyor: Adamın bir tanesi diyor ki: Arafat'ta bulunan insanlara baktığımda hatırımdan şöyle geçti: "Eğer ben bunların arasında bulunmasam, Allah Teâlâ, bunların hepsini mağfiret ederdi."

YEDİNCİ CÜMLE

Yedinci cümle, Arafat'ta vakfeden sonraki, Müzdelife'de sabahlamak, Mina'da taş atmak, kurban kesmek, tıraş olmak ve tavâf gibi hükümler beyânındadır:

Arafat'tan akşamdan sonra, vâsıtaya sür'at vermeden, ağır ağır Müzdelife'ye doğru yol alır. Vâsıtalarını koşturmaz. Peygamber Efendimiz:

«نَهٰى عَنْ وَجِيفِ الْخَيْلِ وَإِيضَاعِ الْإِبِلِ، وَقَالَ: إِتَّقُوا اللّٰهَ

وَسِيرُوا سَيْرًا جَمِيلًا لَا تَطَؤُا ضَعِيفًا وَلَا تُؤْذُوا مُسْلِمًا»

Atları koşturmaktan ve develere sür'at vermekten men etmiş ve: *"Allah'tan korkun, güzel yürüyün, zayıfları ezmeyin ve Müslümanlara eziyet etmeyin."*[352] buyurmuştur.

Müzdelife'ye geldiğinde, burası Harem'den sayıldığı için mümkün ise burada yıkanır. Hattâ gücü yeterse, daha saygılı olacağı için buraya yaya gelir. Ve yolda telbiyeye devam eder.

Müzdelife'ye geldiğinde şöyle duâ eder:

"Allâhım! Burası Müzdelife'dir. Muhtelif dillerdeki insanları buraya topladın. Her biri senden ayrı ayrı ve yepyeni şeyler istemektedir. Sen beni, sana duâ edip duâsı kabul olan kullarından, sana tevekkül edip, senin kâfi geldiğin kullarından eyle."

Sonra akşam ile yatsıyı, yatsı vaktinde cem ve tehir olarak; bir ezan ve iki kamet ile kılar. Tabîî yatsıyı da iki rekât kılar. Çünkü seferîdir, farzlar arasında nâfile kılmaz. Yani akşamın son sünneti, yatsının ilk sünneti kılınmaz. Fakat farzları kıldıktan sonra önce ak şamın son sünneti, sonra yatsının son sünneti ve daha sonra da vitir namazını kılar (Şâfiîlere göre vitir de sünnettir.) Zîra yolculukta sünnetleri terk etmek, açık bir zarar ve sünnetleri vakitlerinden terk etmek farzları ile irtibatlarını kesmek olur. (Hanefîlerde yolculuk hâlinde sünnetleri kılmayabilir, fakat istirahat ettiği yerlerde kılar.) Nâfileler farza tâbî olduğundan, farz için yaptığı bir teyemmüm ile istediği kadar nâfile kılabileceği gibi, burada da yine farza tâbî olmaları bakımından nâfileleri de sıra ile ve bir arada kılması evleviyetle câizdir. Nâfilelerin vâsıtalar üzerinde câiz olmaları bakımından farzlardan ayrılmış olmaları bu hükme mâni değildir. Onların farza tâbî olup zarûret ve ihtiyaç bunu iktizâ ettiğine işaret etmiştik. Bu geceyi Müzdelife'de geçirir, yarı geceden evvel (Hanefîlere göre sabah vaktinden evvel) buradan ayrılanlar, kurban cezasına çarpılır. Gücü yetenler bu mübârek geceyi de her türlü tâat ve ibâdet ile geçirmeye gayret etmelidir.

Gece yarısı olunca, (Hanefîlere göre, erkenden sabah namazını kıldıktan sonra) yolculuk için hazırlanır, kumlar içerisinden (nohut büyüklüğünde) yetmiş veya daha ziyâde taş alır, çünkü belki düşürür. Taşlar, parmak uçlarının kaplayacağı büyüklükte olmalı ve mümkünse yıkanmalıdır. Müzdelife'nin son noktası olan "Meş'ar-i Harâm"a geldiği vakit orada tan yeri ağarıncaya kadar duâ eder ve:

«اَللّٰهُمَّ بِحَقِّ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَالْبَيْتِ الْحَرَامِ وَالشَّهْرِ الْحَرَامِ

وَالرُّكْنِ وَالْمَقَامِ، أَبْلِغْ رُوحَ مُحَمَّدٍ مِنَّا التَّحِيَّةَ وَالسَّلَامَ

وَأَدْخِلْنَا دَارَ السَّلَامِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»

"Allâhım! Meş'ar-i Harâm, Beyt-i Haram, Şehr-i Haram, Rükn ile makam hürmetine, Hazret-i Muhammed aleyhisselâmın rûhuna bizden tahiyye, selâm ve salâvatı ilet ve bizi darüsselâma idhal eyle. Ey celâl ve kerem sâhibi olan Allâhım!" der.

Sonra güneş doğmadan oradan **"Vâdi-i Muhasser"**e gider ve o çölü sür'atle geçer. Sabahtan sonra tekbîr ile telbiyeyi birbirine katar; yani hem telbiye, hem de tekbîr alır ve bu sûretle Mina'ya gider.

Mina'da üç cemre yeri vardır. Birinci ve ikinciye uğramaz, çünkü bayram günü onlarla işi yoktur. Üçüncüsü olan Akabe Cemresi'ne gider. Burası kıbleye doğru giden caddenin sağındadır ve biraz yüksektedir. (Şimdi buralar düzenlenmiş, gidiş-geliş yolları yapılmıştır) ve nisbeten açıktadır. Güneş bir mızrak yükseldikten sonra burada Akabe Cemresi olarak yedi taş atar. (Dikkat edilecek mühim bir nokta, taşları ön taraftan atacak arkadan atmayacaktır. Arkadan atılmaz diye levha varken, hacıların pek çokları yanılmaktadır. Mütercim)

TAŞ ATMA KEYFİYETİ

Taşları atmanın keyfiyeti: Kıbleye veya cemreye karşı dönerek ellerini kaldırır, artık telbiyeyi bırakarak tekbîr alır, her taşı attıkça:

«اَللهُ أَكْبَرُ عَلَى طَاعَةِ الرَّحْمٰنِ وَرَغْمِ الشَّيْطَانِ،

اَللّٰهُمَّ تَصْدِيقًا بِكِتَابِكَ وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ»

duâsını okur. Taşı attıktan sonra telbiye ve tekbîri keser. Ancak bayram günü öğle namazmda başlayıp bayramın son günü sabah namazına kadar farzların peşinden tekbîr alır. (Hanefîlere göre, Arefe günü sabah namazından başlamak üzere 23 vakit tekbîr alır.) Bayram günü vakfe yoktur. Onun için evinde istediği kadar duâ eder.

BAYRAM VE TEŞRİK GÜNLERİNDEKİ TEKBİRLER

«اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ اَللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا وَسُبْحَانَ اللهِ

بِكْرَةً وَأَصِيلًا لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ مُخْلِصِينَ لَهُ

الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ صَدَقَ وَعْدَهُ

وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ»

Akabe Cemresi'ni attıktan sonra kurban keser. Evlâ olan, kendi eliyle kesmektir. Kurbanı keserken şu duâyı okur:

«بِسْمِ اللهِ وَاللهُ أَكْبَرُ، اَللّٰهُمَّ مِنْكَ وَبِكَ وَإِلَيْكَ تَقَبَّلْ مِنِّي كَمَا

تَقَبَّلْتَ مِنْ خَلِيلِكَ إِبْرَاهِيمَ»

(Hanefîlere göre, *"Bismillah"*dan sonraki "vav" okunmaz.)

"Bismillah, Allahü Ekber. Allâhım, bu kurban sendendir. Senin rızân için kesiyorum. Halil İbrâhim'den (oğlu İsmail'e fedâ olarak) koç kurbanını kabul ettiğin gibi, bunu da benden kabul eyle."

Sırasıyla, fazîlette deve, sonra sığır ve daha sonra koyun gelir. Bununla beraber hisseli olarak deve ve sığırdan, tek koyun daha makbûldür. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«خَيْرُ الْأُضْحِيَةِ الْكَبْشُ الْأَقْرَنُ»

"Kurbanların en hayırlısı boynuzlu koçtur."[353] buyurmuştur.

Beyaz ve (göğsü siyah) olan koyun, boz ve siyah koyundan makbûldür. Nitekim Ebû Hüreyre de kurban için, "Beyaz koyun, siyah koyundan efdaldir." demiştir. Kurban, nezir değilse, ondan bir miktar yer. Şu sekiz kusurdan (ayıptan) biri bulunan hayvan, kurban edilmez.

1- **Ced'a:** Burnu veya kulağının yarısı kesik olan,

2- **Abda:** Boynuzu dibinden kırık olan, ayaklarının biri olmayan,

3- **Şerka:** Kulağı üstünden yarık olup ikiye bölünen (Hanefîlere göre mekrûhtur.),

4- **Harka:** Kulağı dibinden yarık olan (Bu da Hânefîlerde câiz ve fakat mekrûhtur.),

5- **Mukabele:** Kulağı önden kesik,

6- **Müdâbere:** Arkadan kesik olan, (Hanefilere göre bunlar câizdir.),

7- **Acfâ:** Çok zayıf olan,

8- **Arcâ:** Kesilecek yere gidemeyecek derecede topal olandır.

Böylece kurbanı da kestikten sonra tıraş olur. Tıraşta da sünnet olan, Kıbleye döner. Önce başının sağ tarafını, sonra diğer taraflarını tıraş eder. Tıraş olurken:

"Allâhım! Her saçıma karşılık bir günâhımı mahveyle, defterime bir sevâb yaz. Ve cennette derecemi yükselt." diye duâ eder.

Kadın, saçını bir miktar kısaltır, kel olan da usturayı başında gezdirir. Bu sûretle birinci derecede ihrâmdan çıkmış olur, her şeyi kendisine mübah olur. Yalnız av avlayamaz ve kadını ile münâsebette bulunamaz.

TAVÂF-I ZÎYÂRET VE VAKFE

Sonra (mümkün ise), aynı gün Mekke'ye iner ve Kâbe'yi anlattığımız gibi tavâf eder. Bu tavâf rükündür. Buna **Tavâf-ı ziyâret** denir, bunun ilk vakti, bayram günü öğleden sonradır. Ve aynı gün yapılması daha makbûldür. Sonu için vakit yoktur. Fakat bu tavâfı yapıncaya kadar, tamamıyla ihrâmdan çıkmış olamaz, âilesine yaklaşamaz. Böylece tavâf edip tamamıyla ihrâmdan çıkar ve her şeyi kendisine helâl olur. Artık diğer cemrelerden ve Mina'da kalmaktan başka bir işi kalmaz, bunlar da vâcibtir. Bu tavâf, tavâf-ı kudümde anlattığımız gibi yapılır. İki rekât tavâf namazını da kıldıktan sonra, eğer tavâf-ı kudümde sa'y etmemişse, sa'yini yapar. Eğer önce sa'y etti ise, yeniden sa'y etmez.

İhrâmdan çıkmanın üç şartı vardır:

1- Remy-i cemar, cemre atmak,

2- Tıraş,

3- Tavâf-ı ziyâret'dir ki, bu da rükündür.

Bu üç tanesini takdim ve tehirde beis yoktur. Fakat efdal olan, önce Akabe cemresini yapmak, sonra kurban kesmek, sonra tıraş olmak ve sonra da tavâf-ı ziyâreti yapmaktır.

İmâm için sünnet olan, bu günde -zevâlden sonra- bir hutbe okumaktır. Buna **Hutbe-i Vedâ** denir.

HACCIN HUTBELERİ

Hacda dört hutbe var:

1- Zilhicce'nin yedinci günü, Kâbe'de ilk hutbe,

2- Arefe günü, Arafat'ta bir hutbe,

3- Bayram günü, Resûlullah'ın vedâ hutbesi,

4- İlk ayrılış günü hutbesi.

Hepsi zevalden sonra okunur ve arefe hutbesinden başka diğerleri tek

hutbedir. Yalnız arefe hutbesi, iki hutbedir.

Tavâf-ı ziyâretten sonra yatmak ve ertesi günlerde taşları atmak üzere Mina'ya döner. O gece Mina'da yatar. Bu geceye **"Leyletü'l-karr", yani** istirahat ve duraklama gecesi denir. Çünkü ertesi gün orada kalacaktır. Bayramın ertesi günü güneş zevale geldikte (sünnet olarak) yıkanır ve birinci Cemre'ye gider. Bu yolun sağ tarafındadır, buraya yedi taş atar. Bu taşları hazırlayınca caddenin sağına çekilir. Kıbleye döner, hamd eder, tehlîl eder, tekbîr eder. Kalbinin huzûru ve âzâlarının huşûu ile duâ eder. Sonra **Cemre-i vusta**-İkinci Cemre yerine gelir. Burada da aynı şekilde yedi taş atar. Sonra Akabe Cemresi'ne gider. Orada da aynı şekilde yedi taşını attıktan sonra yerine döner. O gece Mina'da yatar. Bu geceye de "birinci yolculuk gecesi" denir.

Ertesi gün öğle namazını kıldıktan sonra, bugün de aynı şekilde üç yere yirmibir taşını atar. Bundan sonra Mina'da kalmak ile Mekke'ye dönmekte serbesttir. Akşam olmadan dönebilir. Fakat akşamladıktan sonra o gece de kalmak zorundadır.

Ertesi gün de geride kalan yirmibir taşını atar. Taşları atmaz veya Minâ'da kalmazsa, kurban kesmek cezası vardır. Kestiği kurbanın etini dağıtır. Yatmak için Mina'ya gelmek şartıyla tavâf için akşamları Kâbe'ye gidebilir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) böyle yapardı. Mescid-i Hayf'da cemâate devam eder. Çünkü mescidde kılmak fazîletlidir. Mina'dan göçtüğü vakit, Muhasseb'de ikindiyi, akşamı ve yatsıyı kılıp biraz istirahat etmek evlâdır. Çünkü sünnettir. Sahabeden birçokları bunu rivâyet etmiştir. Böyle yapmazsa bir şey lâzım gelmez.

SEKİZİNCİ CÜMLE

Sekizinci cümle, umre ve umreden sonra vedâ tavâfına kadar olan işler beyânındadır.

UMRENİN MÎKATLARI

Umrenin en makbûl mîkat yeri, "Ci'râne"dir. Sonra Ten'îm ve sonra da Hudeybiye'dir. (Bunların yerleri yukarıda anlatılmıştır.) umreye niyet eder, telbiye eder. Hazret-i Âişe'nin (r. anhâ) mescidinde iki rekât namaz kılar, dilediği gibi duâ eder. Telbiye ederek Mekke'ye ve Mescid-i Haram'a girer. Mescide girince, telbiyeyi keser. Anlattığımız gibi, yedi kere tavâf eder, namaz kılar. Yedi kere sa'y eder ve tıraş olarak ihrâmdan çıkar. İşte, **umre** budur. Bunu yapan, tamam etmiştir.

Mekke'de mücâvir kalan, umre ve tavâfı çok yapmalı, sık sık Kâbe'ye

bakmalıdır. Kâbe'nin içine girerse, efdal olan, iki direk arasında iki rekât namaz kılmalıdır. Kâbe'ye girerken ayakkabılarını çıkarmalı ve saygı ile girmelidir. Hattâ zâtın birisine: "Kâ'be'ye girdin mi?" diye sorduklarında, "Rabbimin beytinin etrafında bile yürümelerini uygun bulmadığım bu ayaklarım ile Rabbimin beytini nasıl çiğneyebilirim?" diye cevap vermiştir.

Oraya giren, nerede yürüdüğünü ve nasıl yürüyeceğini bilmelidir. Mümkünse zemzem suyunu kendi eliyle çekmeli ve kanıncaya kadar da bolca içmelidir. İçtiği vakit:

«اللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسَقَمٍ وَارْزُقْنِي الْإِخْلَاصَ

وَالْيَقِينَ وَالْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»

"Allâhım! Bu suyu, her hastalık ve dertten bana şifâ kıl. İhlâs ile yakîni, dünyâ ve âhiret saâdetini bana nasib eyle." demelidir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شُرِبَ لَهُ»

"Zemzem suyu, ne maksatla içilirse ona ifâdır."[354] buyurdu.

DOKUZUNCU CÜMLE

Dokuzuncu cümle, Veda tavafına dâirdir:

Hac ve umre ile alâkalı vazifelerini bitirip memleketine dönmeye sıra geldiği vakit, ihtiyaçlarını alır, bütün işlerini bitirir ve en sonunda vedâ tavâfını yapar. Remel ve iztıba yapmadan, yedi kere Kâbe'yi tavâf eder, iki rekât tavâf namazını Makam-ı İbrâhim'de kılar. Zemzemden içer, Mültezime'ye gelir. Orada duâ ve tazarrû ederek şöyle yalvarır:

«اللّٰهُمَّ إِنَّ الْبَيْتَ بَيْتُكَ وَالْعَبْدَ عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ

حَمَلْتَنِي عَلَى مَا سَخَّرْتَ لِي مِنْ خَلْقِكَ حَتَّى سَيَّرْتَنِي فِي

بِلَادِكَ، وَبَلَّغْتَنِي بِنِعْمَتِكَ حَتَّى أَعَنْتَنِي عَلَى قَضَاءِ مَنَاسِكِكَ،

فَإِنْ كُنْتَ رَضِيتَ عَنِّي فَازْدَدْ عَنِّي رِضًا، وَإِلَّا فَمُنَّ الْآنَ

قَبْلَ تَبَاعُدِي عَنْ بَيْتِكَ هٰذَا أَوَانُ انْصِرَافِي إِنْ أَذِنْتَ لِي غَيْرَ

مُسْتَبْدِلٍ بِكَ وَلَا بِبَيْتِكَ وَلَا رَاغِبٍ عَنْكَ وَلَا عَنْ بَيْتِكَ،

اَللّٰهُمَّ أَصْحِبْنِي الْعَافِيَةَ فِي بَدَنِي وَالْعِصْمَةَ فِي دِينِي وَأَحْسِنْ

مُنْقَلَبِي وَارْزُقْنِي طَاعَتَكَ أَبَدًا مَا أَبْقَيْتَنِي وَاجْمَعْ لِي خَيْرَ

الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْ هٰذَا

آخِرَ عَهْدِي بِبَيْتِكَ الْحَرَامِ وَإِنْ جَعَلْتَهُ آخِرَ عَهْدِي فَعَوِّضْنِي

عَنْهُ الْجَنَّةَ»

"Allâhım! Beyt, senin beytin, kul, senin kulun... Kulunun ve câriyenin oğludur. Nasîb ettiğin vâsıtalar ile beni memleketlerde dolaştırdın ve nimete ulaştırdın. Menâsık-ı haccı îfaya yardımcı oldun. Eğer bu hareketimle benden râzı oldunsa, rızanı arttır. Râzı olmadınsa, buradan ayrılmadan, kereminle benden râzı ol. Allâhım! İzin ve müsaaden olursa, geri dönmek üzereyim. Fakat bu dönüşüm, senden ve beytinden değil; gözüm gönlüm sende ve beytindedir. Allâhım bedenime sıhhat ve âfiyet ihsân eyle, dinimi (şeytanın şerrinden) muhafaza eyle, dönüşümü hayırlı eyle! Ölünceye kadar beni tâat ve ibâdetinden ayırma. Dünyâ ve âhiretin iyiliklerini bana nasib eyle!.. Sen her şeye kadirsin.

Allâhım! Bu son ziyâretim olmasın; tekrar tekrar gelmeler nasib eyle! Allâhım eğer son ziyâretim ise, buna karşılık bana cenneti nasib eyle."

Böylece Mescid-i Haram'dan çıkar. Dışarı çıkıncaya kadar gözlerini Kâbe'den ayırmaz. Bu da kahkarî, yani yüzünü Kâ'be'ye çevirerek geri geri çekilerek Harem-i Şeriften çıkmak ile mümkün olur.

ONUNCU CÜMLE

Onuncu cümle, Medîne-i Münevvere'yi ziyâretin âdâbı beyânındadır:

Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«مَنْ زَارَنِي بَعْدَ وَفَاتِي فَكَأَنَّمَا زَارَنِي فِي حَيَاتِي»

"İrtihalimden sonra beni ziyâret eden, sağlığımda ziyâret etmi gibidir."[355]

buyurdu.

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«مَنْ وَجَدَ سَعَةً وَلَمْ يَفِدْ إِلَيَّ فَقَدْ جَفَانِي»

“Vaziyeti müsâit olup da beni ziyârete gelmeyen bana eziyet etmi olur.”[356] buyurdu.

Diğer bir hadîsinde:

«مَنْ جَاءَنِي زَائِرًا لَا يُهِمُّهُ إِلَّا زِيَارَتِي كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ

سُبْحَانَهُ أَنْ أَكُونَ لَهُ شَفِيعًا»

“Yalnız beni görmek maksadıyla ziyaretime gelenler, Allah Teâlâ’nın izniyle efaatimi hak etmi lerdir.”[357] buyurdu.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.)’i ziyareti kasteden kimse, yolda bol bol salâvat getirmelidir.

Medîne-i Münevvere’nin duvar ve ağaçlarını gördüğü zaman:

«اَللّٰهُمَّ هٰذَا حَرَمُ رَسُولِكَ فَاجْعَلْهُ لِي وِقَايَةً مِنَ النَّارِ وَأَمَانًا

مِنَ الْعَذَابِ وَسُوءِ الْحِسَابِ»

“Allâhım! Burası Resûlü’nün haremidir. Sen bu harem sâyesinde beni cehennem ateşinden koru ve azabından ve hesâbımın çetinliğinden emin kıl.” demelidir.

Medîne-i Münevvere’ye girmeden, **“Be’rü’l-Harr”** (Meşhur Harre kuyusudur)’de yıkansın, güzel koku sürünsün, en temiz elbisesini giysin. Medine’ye girdiği zaman, (Resûl-i Ekrem’in şehri olduğunu düşünerek) tevâzû ve saygı ile şehre girsin. Girerken:

«بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، رَبِّ

أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي

مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا»

duâsını okusun. Sonra Peygamberimizin mescidine giderek minberin yanında minberin direğini sağ omuzu hizasına alarak sandığın bulunduğu taraftaki direğe karşı ve kıblede olan daire tam iki gözünün önüne gelmek üzere, iki rekât namaz kılar. Mescid genişletilmeden önce Resûl-i Ekrem (s.a.v.) burada namaz kılardı. Namazlarını Resûl-i Ekrem'in asıl mescidinde kılmayaa gayret etmelidir.

RAVZA-I MUTAHHARA'NIN KARŞISINDA DURUŞ KEYFİYETİ

Sonra Resûl-i Ekrem'in kabrine gider ve yüzünün karşısında arkasını kıbleye, yönünü türbenin duvarına çevirerek dört adım uzakta durur. Tavanda yanan kandil, başı üstü hizasına gelir. Kabrin duvarlarına yapışmak veya onları öpmek (bazılarının zannettiği gibi) meşrû değildir. (Hattâ mekrûhtur.) Makbûl olan ve Peygambere hürmeti ifade eden, hürmet ile karşısında bulunmaktır. Bu şekilde karşısında durur ve bu duâyı okur.

«اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ، اَلسَّلَامُ

عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللّٰهِ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللّٰهِ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ

يَا صَفْوَةَ اللّٰهِ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خِيَرَةَ اللّٰهِ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا

أَحْمَدُ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ،

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَاحِي، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَاقِبُ، اَلسَّلَامُ

عَلَيْكَ يَا حَاشِرُ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَشِيرُ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا

نَذِيرُ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا طُهْرُ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا طَاهِرُ، اَلسَّلَامُ

عَلَيْكَ يَا أَكْرَمَ وَلَدِ آدَمَ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ،

اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَاتَمَ النَّبِيِّينَ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ رَبِّ

الْعَالَمِينَ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا قَائِدَ الْخَيْرِ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا فَاتِحَ

الْبِرِّ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ الرَّحْمَةِ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا هَادِيَ

الْأُمَّةِ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا قَائِدَ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ

وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ الَّذِينَ أَذْهَبَ اللّٰهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَطَهَّرَهُمْ

تَطْهِيرًا، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى أَصْحَابِكَ الطَّيِّبِينَ وَعَلَى

أَزْوَاجِكَ الطَّاهِرَاتِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ، جَزَاكَ اللّٰهُ عَنَّا أَفْضَلَ

مَا جَزَى نَبِيًّا عَنْ قَوْمِهِ، وَرَسُولًا عَنْ أُمَّتِهِ، وَصَلَّى عَلَيْكَ

كُلَّمَا ذَكَرَكَ الذَّاكِرُونَ وَكُلَّمَا غَفَلَ عَنْكَ الْغَافِلُونَ، وَصَلَّى

عَلَيْكَ فِي الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ أَفْضَلَ وَأَكْمَلَ وَأَعْلَى وَأَجَلَّ

وَأَطْيَبَ وَأَطْهَرَ مَا صَلَّى عَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ كَمَا اسْتَنْقَذَنَا

بِكَ مِنَ الضَّلَالَةِ، وَبَصَّرَنَا بِكَ مِنَ الْعَمَايَةِ، وَهَدَانَا بِكَ مِنَ

الْجَهَالَةِ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ

أَنَّكَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَمِينُهُ وَصَفِيُّهُ وَخِيرَتُهُ مِنْ خَلْقِهِ، وَأَشْهَدُ

أَنَّكَ قَدْ بَلَّغْتَ الرِّسَالَةَ، وَأَدَّيْتَ الْأَمَانَةَ، وَنَصَحْتَ الْأُمَّةَ،

وَجَاهَدْتَ عَدُوَّكَ، وَهَدَيْتَ أُمَّتَكَ، وَعَبَدْتَ رَبَّكَ حَتَّى أَتَاكَ

الْيَقِينُ، فَصَلَّى اللّٰهُ عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ الطَّيِّبِينَ وَسَلَّمَ

وَشَرَّفَ وَكَرَّمَ وَعَظَّمَ»

(Buraya kadar okunan bu duâ, salâvat ve şehâdetten ibarettir. Esâsen orada bu kadar uzun zaman durup baştan başa bu salâvatlar okunamaz; Türkçeleri de zaptedilemez. Onun için bunların tercümesine lüzum görmedik. Tabiî Peygamberimizin huzûruna geldiği için bildiği salâvat-ı şerîfeleri okur.)

Bundan sonra şöyle der:

"Yâ Resûlallah! Senin, risâleti tebliğ emânetini edâ ettiğine, ümmete nasihat edip, düşmânların ile mücahedede bulunduğuna; ümmetini, Allâh'a giden doğru yola hidâyet edip, yakîn gelinceye kadar ibâdet ettiğine şehadet ederim. Sen, seni ziyâret edenlere şefaat edeceğini va'dettin. Ben âciz bir ümmetin olarak şefaatini dilemek üzere huzuruna geldim. Bana kıyâmetin dehşetinde şefaatçi ol. Yâ Rab! Kıyâmet gününde Habîbini bana şefaatçi kıl ve şefaatini kabul eyle! Salât ü selâm, O'na ve Ehl-i Beytine olsun." Resûl-i Ekrem'e selâm gönderen var ise şöyle der:

«اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ مِنْ فُلَانٍ، اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ مِنْ فُلَانٍ يَا رَسُولَ اللّٰهِ»

Sonra bir arşın kadar ileri gider ve Hazret-i Ebû Bekir-i Sıddîk (r.a.)'in kabri önüne gelir. O'nun başı, Resûl-i Ekrem'in omuzları hizasındadır. Hazret-i Ömer (r.a.)'in başı da Hazret-i Ebûbekir'in omuzları hizasındadır. Hazret-i Ebûbekir'e de: "Esselâmü aleyke yâ Eba-bekri's-Sıddîk" diyerek selâm verir; Hazret-i Ömer'e de aynı şekilde "Esselâmü aleyke yâ Ömerü'l-Fâruk" diyerek selâm verir. Sonra bir zirâ kadar geri çekilir ve her ikisine birden, şöyle hitâb eder:

«اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمَا يَا وَزِيرَيْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَالْمُعَاوِنَيْنِ لَهُ عَلَى الْقِيَامِ بِالدِّينِ مَا دَامَ حَيًّا وَالْقَائِمَيْنِ فِي

أُمَّتِهِ بَعْدَهُ بِأُمُورِ الدِّينِ تَتَّبِعَانِ فِي ذٰلِكَ اٰثَارَهُ وَتَعْمَلَانِ بِسُنَّتِهِ

فَجَزَاكُمَا اللّٰهُ خَيْرَ مَا جَزَى وَزِيرَيْ نَبِيٍّ عَنْ دِينِهِ»

"Ey Resûl-i Ekrem'in hayâtında dîni işlerde kendisine yardımcı, irtihalinden sonra ümmetinin işlerini tedvin eden, bu husûsta O'nun izinden gidip sünnetine uyan iki büyük vezirleri!.. Allah Teâlâ'nın selâmı, rahmeti sizin üzerinize olsun. En büyük mükâfat ile sizi mükâfatlandırsın." der.

Sonra geri gelir, Resûl-i Ekrem'in kabr-i şerifleri önünde durur, kıbleye döner. Allah Teâlâ'ya hamd ü senâ eder ve Resûl-i Ekrem'e bolca salâvat-ı şerîfe getirdikten sonra şöyle der: "Allâhım! Sen, Kur'ân-ı Kerîm'de:

«وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ

وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا»

“Eğer onlar nefislerine zulmettikleri zaman Sana gelip Allah’tan mağfiret dileseler, Peygamber de onlar için istiğfar etse, elbette, Allâh’ı tövbeleri kabul edici ve merhamet sâhibi bulurlardı.” (Nisâ sûresi, 4/64) buyurdun. Buyurduğun da haktır, gerçektir.

Allâhım! Biz, senin bu kelâmını duyduk, buyruğuna uyduk. Hata ve kusurlarımızı itiraf ve günâhlarımızdan tövbe ederek O’nun şefaatini ve yüklendiğimiz ağır günâhlarımızın affını senden dilemek üzere Habîbi’ni ziyâret ettik.”

Allâhım! Tövbemizi kabul ve Habîbini bize şefaatçi eyle! O’nun hürmetine bizim derecemizi de yükselt.

Allâhım! Muhâcir ve ensârı mağfiret et. Bizi ve bizden önce îmân ile göçen bütün dîn kardeşlerimizi mağfiret et.

Allâhım! Sevgili Habîbin ve Beyt-i Şerif’e yaptığımız bu ziyâret, son ziyâret olmasın. Daha nice sefer gelip ziyâret etmeyi nasîb eyle, yâ Erhame’r-Râhimîn.” diye duâ eder.

Sonra Ravza-i Mutahhara’da, minber ile Peygamberimizin kabri arasında iki rekât namaz kılar ve dilediği kadar duâ eder. Zîra Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.):

«مَا بَيْنَ قَبْرِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَمِنْبَرِي

عَلَى حَوْضِي»

“Kabrim ile minberin arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim, havuzun üzerindedir.”[358] buyurdu.

Minberin yanında dilediği kadar duâ eder. Müstehab olan Resûl-i Ekrem’in hutbe okurken elini tuttuğu aşağıdaki **“Ramane”** (Herhalde bir taştır. Sonraları yangınlarda bu minber şeklini değiştirmiştir.) elini tutar. Perşembe günü, Uhud şehitlerini ziyâret etmek de müstehabtır. Sabah namazını Mescid-i Nebî’de kıldıktan sonra ziyârete gider. Öğle namazını yine Mescid-i Nebî’de kılmak üzere geri döner.

Medine’de kaldığı müddetçe, beş vakit farzları, cemâat ile Mescid-i Nebî’de kılar. Her gün Resûl-i Ekrem’i ziyâretten sonra **Bakî** kabristanını ziyâret etmek müstehabtır. Orada Hazret-i Osman (r.a.)’ın, Hazret-i Hasan bin Ali (r.a.)’nin kabirlerini ziyâret eder. Ayrıca Ali İbn Hüseyin, Muhammed İbn Ali, Cafer İbn

Muhammed (r. anhüm) de orada medfûndurlar. Hazret-i Fatıma (r.anhâ)'nın kabrini, İbrâhim (r.a.) bin Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in kabrini ziyâret eder, Resûl-i Ekrem'in halası Sâfiye (r.anhâ)'nın kabrini de ziyâret eder, hepsi Bakî'dedir.

Her pazar günü, Kuba Mescidi'ne giderek orada namaz kılması da müstehabtır. Zîra Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz:

«مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ حَتّٰى يَأْتِي مَسْجِدَ قُبَاءَ وَيُصَلِّي فِيهِ كَانَ

لَهُ عِدْلُ عُمْرَةٍ»

"Evinden çıkıp Kuba'ya giderek orada iki rekât namaz kılmak, bir umreye muâdildir."[359] buyurdu.

Erîs Kuyusu'nu da ziyârete gider. Kuba'ya yakın bir kuyudur. (Resûl-i Ekrem'in yüzüğü, Hazret-i Osmân'ın elinden buraya düşmüştür.) Resûl-i Ekrem, bu kuyuya tükürmüştür. (Bu rivâyetin de aslı olduğu bilinememiştir.) Abdest alır ve suyundan içer. Hendek civarındaki "Mescidü'l-Feth" ve diğer mescidleri, mübârek makamları da ziyarete gider.

Medîne-i Münevvere'de mescid ve diğer ziyâret yerleri, otuz kadardır. Medîneliler bunları bilir. Mümkün olanları ziyâret eder, (fakat imkân nisbetinde farz namazları Mescid-i Resûl'de kılar, diğer mescidlerde de nâfile veya kazâları kılar.) Resûl-i Ekrem'in abdest aldığı diğer kuyuları da ziyâret eder. Bunlarda teberrüken yıkanır, abdest alır ki, bunların yekûnu yedi kuyudur.

Resûl-i Ekrem'in haremine hürmet ve riâyet etmek şartıyla, Medine'de ikamet edebilirse, bunun büyük fazîleti vardır. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«لَا يَصْبِرُ عَلٰى لَأْوَائِهَا وَشِدَّتِهَا أَحَدٌ إِلَّا كُنْتُ لَهُ

شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

"Medine'nin darlık ve sıkıntısına kim katlanırsa, kıyâmet gününde ben onun efaatçisi olurum."[360] buyurmuştur.

Yine bir hadîsinde:

«مَنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ فَإِنَّهُ لَنْ يَمُوتَ بِهَا

أَحَدٌ إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا أَوْ شَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

“Gücü yeten, ölünceye kadar Medine’de kalsın. Zîra Medine’de her kim ölürse, kıyâmet günü ben ona efaat veya ehadet ederim.”[361] buyurmuştur.

Medine’den ayrılacağı sırada müstehab olan, yine Kabr-i Şerife gelerek ziyâret duâsını tekrarlamalı, Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’e veda etmeli, Allah Teâlâ’dan tekrar ziyâreti ve bu yolculukta sıhhat ve selâmeti dilemelidir. Sonra Ravza-i Sağîr’e, yani sonradan büyütülen mescide değil, asıl Resûl-i Ekrem’in zamanındaki mescidde (Bu kısım muayyen direkler ile bellidir. Bir yanı kabr-ı Peygamberî, bir yanı minberdir) iki rekât namaz kılmalıdır.

Mescidden çıkarken sol ayağı ile çıkmalı ve “Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed” diyerek “Yâ Rabbi, bu ziyâretimi son ziyâret yapma! Bu ziyâret sâyesinde günâhlarımı mahveyle. Yâ Rab! Yolculuğumu âsân eyle, kolaylıkla beni vatanıma, efrad-ı âileme ulaştır.” diye duâ eder.

O civardakilere imkânı nisbetinde sadaka dağıtır. Medine ile Mekke arasında yirmi mescid vardır; bunlarda da giderken namaz kılar.

SEFERDEN GERİ DÖNMENİN ÂDÂBI

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) gazâdan, hac ve umreden döndüğü zaman her tepe başında üç kere tekbîr alır ve şu duâyı okurdu:[362]

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ
وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ
لِرَبِّنَا حَامِدُونَ صَدَقَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ
وَحْدَهُ ﴿وَفِي بَعْضِ الرِّوَايَاتِ﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ
لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ»

Dönüşte aynen bu duâyı okumak lâzımdır. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz, Medine şehrini gördüğü zaman bineğini süratlendirir ve:

«اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لَنَا بِهَا قَرَارًا وَرِزْقًا حَسَنًا»

“Allâhım! Bizi burada yerle tir ve bize hayırlı rızıklar ihsân eyle.” derdi.

Sonra evine haberci gönderip geldiğini haber vermeli, eve âni olarak

gitmemelidir. Bu da sünnettir. Gece vakti eve girmesi de uygun değildir. Şehre girdiği zaman, evvelâ mescide girmeli ve iki rekât namaz kılmalıdır. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Efendimiz böyle yapardı.

Hacdan dönerken evine girdiğinde:

«تَوْبًا تَوْبًا لِرَبِّنَا أَوْبًا لَا يُغَادِرُ عَلَيْنَا حَوْبًا»

“Tövbeler tövbesi olsun Rabbimize ki, döndük! O tövbe bizde günâh bırakmaz.” der.

Evine yerleştiği zaman Allah Teâlâ’nın, Kâ’be’yi, Ravza-i Mutahhara’yı ziyâret gibi, kendisine bahşettiği büyük nimetleri hatırından çıkarıp, isyâna dalarak gaflete düşmemeli. Küfran-ı nîmet etmemelidir. Makbûl ve mebrûr olan haccın alâmeti bu değildir. Hacc-ı mebrûrun alâmeti, zâhid olmak, âhirete yönelmek ve Allâh’a mülâki olmaya hazırlanmaktır.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî.

Taberânî. Enes’ten.

Ebû Dâvûd, Enes’ten.

Buhârî ile Müslim, Ebû Mûsa’dan.

Tirmizî

Neseî ve Hâkim. Usâme bin Zeyd’den.

Ebû Dâvud, Ubâde bin es-Sâmit’ten.

İbn Mâce, Câbir’den.

Taberânî ve Darekutnî, İbn Ömer’de”.

İbn Adiyy ve Darekutnî.

Taberânî. İbn Ömer’den.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre’den.

Neseî ve İbn Mâce, Sehl bin Hanîf’den.

Yukarıda geçmiştir.

Yukarıda geçmiştir.

Buhârî ile Müslim. İbn Ömer’den.

ÜÇÜNCÜ BAB: HACCIN EDEBLERİ VE BÂTINÎ AMELLERİ

Haccın ince edebleri on adettir:

I- Nafakası helâl olmalıdır. Huzûrunu kaçıracak ticârî bir meşgalesi olmamalı, himmeti yalnız Allah rızası olmalı, kalbi zikrullah ile sükûn bulmalı ve yalnız vazîfesiyle meşgul olmalıdır. Ehl-i beyt tarîkiyle gelen bir haberde:

«إِذَا كَانَ آخِرُ الزَّمَانِ خَرَجَ النَّاسُ إِلَى الْحَجِّ أَرْبَعَةَ أَصْنَافٍ:

سَلَاطِينُهُمْ لِلنُّزْهَةِ، وَأَغْنِيَاؤُهُمْ لِلتِّجَارَةِ، وَفُقَرَاؤُهُمْ لِلْمَسْأَلَةِ،

وَقُرَّاؤُهُمْ لِلسُّمْعَةِ»

"Âhir zamanda insanlar dört sınıf olarak hacca gider:

1- Sultanlar, tenezzüh için gezici (turist) olarak,

2- Zenginler, ticâret için,

3- Fakirler, dilenmek için,

4- Okuyucular da gösteri için giderler."[363] diye rivâyet edilmiştir.

Bu haberde hac yolunda dünyâlık ile alâkalı olması düşünülebilen bütün maksatlara işaret edilmiştir. Bütün bunlar, haccın fazîletini kaybettiren ve haccı, "Allah için hac" husûsiyetinden çıkaran şeylerdir. Bilhassa ticâreti, haccın kendisinden yaparak ücret mukabili başkası için hacca gidenler, âhiret ile dünyâlığı taleb ederler. Takvâ ve basiret sahipleri bunu hoş görmezler. Ancak maksadı Mekke'de kalmak olup oraya gidecek parası olmazsa, bu maksat ile para alıp bedel gitmesi câizdir. Çünkü bu takdirde gayesi dîn ile dünyâyı elde etmek değil, belki dünyâ ile dîni elde etmektir. (Bunlar bir fayda sağlamaz. Filhakika acziyet hâlinde hacda niyâbet câizdir. Fakat vekil giden masraftan fazla bir şey alamaz, niyâbet ticârî maksatla olamaz.) Böyle vekîl gideceklere yakışan, esas maksad Beyt-i Muazzama'yı ziyâret ve dolayısıyla öteki adamı borçtan kurtarmak için ona yardımcı olmaktır. İşte bu gibiler hakkında Resûl-i Ekrem Efendimiz:

«يُدْخِلُ اللهُ سُبْحَانَهُ بِالْحَجَّةِ الْوَاحِدَةِ ثَلَاثَةً الْجَنَّةَ: الْمُوصِي

بِهِ، وَالْمُنَفِّذِ لَهَا، وَمَنْ حَجَّ بِهَا عَنْ أَخِيهِ»

“Allah Teâlâ, bir hac ile üç kişiyi cennete kor:

1- Vasiyet edeni,

2- Vasiyeti infaz edeni,

3- Vekil olarak hacca gideni.”[364] buyurmuştur.

Ben, kendi vazifesini îfa ettikten sonra, vekil gidenin aldığı ücret helâl değildir veya haramdır, demedim. (Hanefîlere göre, kendi vazifesini îfa etmeden de vekil gidebilir. Ancak hem mâlî ve hem de bedenî olan bu hac ibâdetinde para ile niyâbet olmaz, belki masraf alabilir.) Fakat evlâ olan buna yanaşmamalı ve hac yolunu kazanç yolu yapmamalıdır. Allah Teâlâ, dîn sâyesinde dünyalığı verir. Fakat dünya ile dîni vermez. Haberde:

«مَثَلُ الَّذِي يَغْزُو فِي سَبِيلِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيَأْخُذُ أَجْرًا مِثْلُ

أُمِّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، تُرْضِعُ وَلَدَهَا وَتَأْخُذُ أَجْرَهَا»

“Allah için gazâ edip buna ücret alan, Mûsâ aleyhisselâmın annesine benzer. O hem kendi çocuğunu emzirdi, hem de ücret aldı.”[365]

Mûsâ aleyhisselâmın annesi gibi olan hacıların ücret almasında beis yoktur. Çünkü hacı, ücret almak için hac etmiyor, hac etmek için ücret alıyor. Nitekim Mûsâ aleyhisselâmın annesi de para almak için çocuğunu emzirmiş değil, anası olduğunu sezdirmeden çocuğu emzirebilmek için ücret almıştır.

II- Haraç vermek sûretiyle Allah düşmanlarına yardım etmemelidir. Onlar, yollar üzerinde bekleyen bedevîler ile Mekke ileri gelenlerinden bazı kimselerdir ki, Mescid-i Haram’a girmeye mâni olurlar. Muâyyen yollarda bulunan bu gibilere para vermek, zulme yardım ve zulmün sebeplerini kolaylaştırmak demektir. Bu, (insanın düşmanı olan) nefsine yardım etmesi gibidir. Onlara para vermemek için çareler araştırmalıdır. Eğer buna imkân bulamazsa; bazı ulemânın dediğini yapmakta beis yoktur: “Zulme yardımcı olmaktansa, nâfile haccı terk ederek yoldan geri dönmek daha efdaldir.” Çünkü onların yollar üzerinde durup bu paraları almaları bid’attir. Onlara uymakta bu bid’ati yerleştirmek; Müslümanlardan cizye almakta onları küçük düşürmek vardır. Ne yapayım zarurî olarak veriyorum, gibi mâzeretler göstermek fuzulîdir. Çünkü evinde dursan veya yoldan geri dönsen, onlar da senden bu parayı alamazlardı. Hattâ bazen kendisini zengin göstermekle onların fazla para almalarına yardımcı

olmuş olunur. Eğer kendisini fakir gösterseydi, bu cizyeden kendisini kurtarmış olurdu. Kendisini müşkül vaziyete düşüren, asıl böyle gösteriştir.

III- Bol azık alıp cimrilik ve israfa varmadan, gönül hoşluğu ile muhtaçlara vermek. İsraftan maksadım, zenginlerin yaptığı gibi çeşitli yemekler yemek ve çeşitli şerbetler içmektir, yoksa bol sadaka vermek israf değildir. Çünkü israfta hayır olmadığı gibi, hayırda da israf olmaz. Nitekim hac yolunda çok sehâvet, Allah yolunda infak sayılır. Ve bir dirhem yediyüz mislinedir, denilmiştir. **İbn Ömer** (r.anhümâ): “Yolculukta iyi ve bol azık almak, kişinin keremindendir.” demiştir. Yine: “Hacıların en fazîletlisi, niyeti en hâlisi, azığı en iyi ve en helâlinden olup Allâh’a karşı en kuvvetli yakîne sâhib olandır.” buyurmuştur. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«اَلْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ، فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ

اللهِ: مَا بِرُّ الْحَجِّ؟ فَقَالَ: طِيبُ الْكَلَامِ وَإِطْعَامُ الطَّعَامِ»

“Hacc-ı mebrûrun (iyi haccın*) kar ılığı muhakkak cennettir.”* (buyurdu). Denildi ki: “Haccın iyiliği nedir? Yâ Resûlallah!” Resûl-i Ekrem:

“Güzel söz ve yemek yedirmektir.” buyurdu.”[366]

IV- Kur’ân-ı Kerîm’in açıkladığı gibi refes, fısk ve cidâli terketmektir.

Refes: Her çeşit lüzumsuz ve çirkin konuşmalara şâmil olan bir kelimedir. Hattâ kadınların şakalaşması ve şehevî sözler de bunun içine girer. Çünkü bu gibi sözler, yasak olan, cinsî münâsebete yol açar. (Bu ise hac yolunda yasaktır.) Binâenaleyh harama yol açan şeyler haramdır.

Fısk: Allâh’a itâatten insanı uzaklaştıran her şeye şâmil bir kelimedir.

Cidâl: Güzel ahlâka yakışmayan tavır ve harekettir. Arayı açacak, kin tutmağa yol açacak şekilde husûmette ileri giderek kavgalaşmaktır. **Süfyân-ı Sevrî**, “Çirkin ve kaba sözler konuşarak ağız taşkınlığı yapanların haccı fâsittir.” diyor.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) güzel söz ile yemek yedirmeği, haccın iyiliğinden saymıştır. Münakaşa ise güzel konuşmaya aykırıdır. Arkadaşlarına fazla itirazda bulunmamalı, etraftakilere yumuşak ve mülâyim davranmalı, Kâbe yolcularına şefkat kanatlarını açmalı, bütün arkadaşlarına karşı güzel ahlâklı davranmalıdır. Güzel ahlâk, sadece kötülük yapmamak demek değil, eziyete katlanmak demektir. Yolculuğa, asıl mânâsı parlamak ve açığa çıkmak demek olan **“Sefer”** adının verilmesi, kişinin ahlâkını açığa çıkarması bakımındandır. (Geceli gündüzlü yemek, içmek ve bir adam ile üç gün bir yolculukta bulunmak,

onun her hâlini açığa çıkarır.) Bunun için birisinin ahlâkını iyi bildiğini zanneden (ve onu **Hazret-i Ömer**'e öven) bir kişiye **Hazret-i Ömer**: "Bu adam ile, hüsn-i hâline delâlet edecek bir yolculukta bulundun mu?" diye sorar. Adam:

"– Hayır, bulunmadım." diye cevap verince, Hazret-i Ömer:

"– Peki, bu adamla bir muâmelede bulundun veya alış-veriş ettin mi?" diye tekrar sorar. Adam yine:

"– Hayır." diye cevap verir. Hazret-i Ömer:

"– O hâlde bu adam hakkında senin bir şey bildiğini zannetmiyorum." diye mukabelede bulunur.

V- Gücü yeterse yaya olarak haccetmektir; en fazîletlisi budur. Hattâ **Abdullah İbn Abbâs** (r.a.) irtihali esnasında oğullarına:

"Oğullarım! Yaya olarak haccediniz. Çünkü yayaların her adımına yediyüz harem sevâbı vardır."

"Haremin sevâbı nedir?" diye sormuşlar, O da, "Bire yüzbin misli fazla..." diye cevap vermiştir.

Yolu yaya gezmek (müstehab), fakat menâsık-ı haccı yaya olarak yapmak, yolu yaya olarak yürümekten daha kuvvetli bir müstehabdır. Yaya olarak girdiği hac yoluna, (Mîkattan değil de tâ) evinden ihrâma girmeyi bazıları haccın tamamından saymışlardır. **Hazret-i Ömer**, **Hazret-i Ali** ve **İbn Mes'ûd** -radıyallâhü anhüm-, Allah Teâlâ'nın:

«وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ»

"Haccı da, umreyi de Allah için, tam yapın." (Bakara sûresi, 2/196) âyetinin tefsirinde böyle buyurmuşlardır.

YAYA VEYA BİNİT İLE HAC ETMEK

Bazı âlimler de vâsıta ile haccetmeyi daha makbûl saymışlardır. Çünkü burada vâsıta ücretini ödemek bakımından infak ve başkasına yardım olunduğu gibi, bedene fazla eziyet yoktur. Bu sâyede haccını selâmet ile tamamlar, dediler. Hakikatte bu şık, birincisine muhalif değildir. Belki bu husûsu aşağıdaki şekilde açıklayıp te'lif etmek daha uygundur. Şöyle ki: Yürüyebilen için yürümek daha uygun, yürümekten âciz olup haccına aksaklık gelmesinden korkanlar için ise binmek daha uygun olur. Nitekim misâfir ve hastanın, kendilerini fazla düşürmeyecek ise, oruç tutmalarının daha efdal olduğu gibi.

Âlimin birine, "Umreyi yaya olarak yapmak mı daha fazîletli, yoksa bir dirhem verip hayvan kiralayarak yapmak mı daha fazîletlidir?" diye sorduklarında:

"Fakir olup dirhemi vermek gücüne gidiyorsa, dirhemi verip hayvanı kiralamak daha fazîletli; zengin olup yaya yürümek zoruna gidiyorsa, yaya yürümesi daha fazîletlidir." diye cevap verdi.

Bununla nefis mücahedesini kasdetti. Gerçi bunun da kendisine göre delili vardır. Fakat efdal olan umreyi yaya yapmak, dirhemi de bir hayra vermektir. Böyle yapmak, parayı kira olarak ödemekten daha evlâdır. Eğer bunların ikisine birden katlanamıyorsa, o zaman o âlimin dediği gibi yapar.

VI- Oturağında bir mâni yoksa ve oturabiliyorsa, hevdeç kurmadan devenin sırtına binmeyi tercih etmektir. Bunun da iki hikmeti vardır: Birisi deveye (hevdeç yüklemekle) fazla ağırlık vermemek, diğeri de mütekebbirlere benzememektir.

«حَجَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَاحِلَتِهِ وَكَانَ

تَحْتَهُ رَحْلٌ رَثٌّ وَقَطِيفَةٌ خَلَقَةٌ قِيمَتُهَا أَرْبَعَةُ دَرَاهِمَ وَطَافَ

عَلَى الرَّاحِلَةِ لِيَنْظُرَ النَّاسُ إِلَى هَدْيِهِ وَشَمَائِلِهِ»

"Resûl-i Ekrem (s.a.v.) haccettiği vakit altında eski bir semer ve semerin üzerinde dört dirhem değerinde eski bir kadife şilte vardı."[367]

Deve üzerinde tavâf etmesi, herkesin kendisini ve yaptığı vazifeleri görüp anlamaları ile şeklini tanıyabilmeleri içindir. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir hadîsinde:

«خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ»

"Menâsık-ı haccı benden alın, (benim yaptığım gibi yapın.)"[368] buyurmuştur.

Denildi ki, hevdeçleri ilk icad eden **Haccac**'dır. Zamanının ulemâsı bunu uygun bulmazlardı. **Süfyân-ı Sevrî**, babasından rivâyet ediyor. Babası diyor ki:

"Haccetmek üzere Kûfe'den Kadisiye'ye gittim. Yolda muhtelif memleketlerden gelen birçok hacı namzetleri ile buluştum. Baktım ki, hepsi semerler ve çullar üzerinde seyahat ediyorlar, bütün bu kalabalık arasında yalnız iki tane hevdeç bulunuyordu."

İbn Ömer (r.a.), **Haccac**'ın ihdas ettiği kisve ve hevdeçleri gördüğü vakit, "Biniciler çok, fakat hacılar az!.." derdi. Sonra üstü başı tozlu, çul üzerinde seyahat eden bir hacıya tesâdüf edince:

"-İşte bu hacıdır!" derdi.

VII- Sâlihler, mütevazî kılıkta tozlu ve yorgun vaziyette olmalıdır. Zayıflar ve miskinler cemâatinden ayrılıp, mütekebbirler defterine kayıd olmamak için, süs ve ziynetten kaçınmalıdır.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.), üstü başına aldırmamak ve yalınayak yürümekle emretmiş, bol yemek, süslenmek ve zevki safadan men etmiştir. Yine hadîste:

«إِنَّمَا الْحَاجُّ الشَّعِثُ التَّفِلُ»

"Hacı dediğin, saçı-sakalı karı mı , üstü ba ı toz olan kimsedir."[369] buyurmuştur.

Ve Allah Teâlâ: *"Beytimin ziyaretçilerine bakın, nasıl her taraftan toz ve toprak içinde gelmi lerdir."* buyurur.

Yine Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ:

«ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ»

"Sonra kirlerini (tıraş olsunlar, tırnaklarını kessinler, koltuklarını, kasıklarını) **temizlesinler."** (Hacc sûresi, 22/29) buyurmuştur.

Hazret-i Ömer ibn Hattab (r.a.), ordu kumandanlarına, "Eski ve kaba elbiseler giyin!" diye emretmiştir. Denildi ki, hacıların ziyneti, Yemenlilerdir. Çünkü onlar eskilerin ahlâkında, zayıf ve mütevazî kimselerdir. Bilhassa kırmızı elbiseden ve umûmî olarak şöhretten kaçınmak lâzımdır.

«رُوِيَ أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ فَنَزَلَ أَصْحَابُهُ
مَنْزِلًا فَسَرَحَتِ الْإِبِلُ فَنَظَرَ إِلَى أَكْسِيَةٍ حُمْرٍ عَلَى الْأَقْتَابِ
فَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَرَى هٰذِهِ الْحُمْرَةَ قَدْ غَلَبَتْ
عَلَيْكُمْ، قَالُوا: فَقُمْنَا إِلَيْهَا وَنَزَعْنَاهَا عَنْ ظُهُورِهَا حَتَّى شَرَدَ
بَعْضُ الْإِبِلِ»

"Rivâyet olundu ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir yolculukta ashabıyla bir yere indi. Develer salıverildi. Resûl-i Ekrem, semerlerin üzerine çekilmiş kırmızı bezleri görünce:

"Nedir bu, kızıllığın sizleri istilâ ettiğini görüyorum." buyurdu. (Ashab) Dediler ki:

Bunun üzerine hemen kalktık, develerin sırtlarındaki kırmızıları sökmek ile

meşgul olduk; hattâ bazı develer etrafa dağıldılar.”[370]

vııı-Binite iyi muâmele etmeli ve fazla yük vurmamalıdır. Develer üzerine konan hevdeç, fazla bir ağırlıktır. Deve üzerinde uyku, ona eziyet ve ağırlık verir. Takva sâhibi insanlar, deve üzerinde fazla uyumaz ve devamlı olarak binmezlerdi. Nitekim hadîs-i şerîfte:

«لَا تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ كَرَاسِيَّ»

“Develerinizin sırtını karyola hâline getirmeyin.” buyurulmuştur.

Sabah ve akşam deveden inerek deveye istirahat vermesi müstehabtır. Bu, selefte görüldüğü gibi, Resûl-i Ekrem’in de sünnetidir. Hattâ bazıları hiç inmemek üzere pazarlık eder, buna göre bol kira verdikten sonra hayvana merhamet olarak yine iner ve bu merhametin mükâfatını hayvan sahibi değil, kendisi alırdı. Kim bir hayvana, dövmek ve sövmek sûretiyle eziyet eder, gücünden fazla yük vurursa, kıyâmette cezasını çeker.

Ebû’d-Derdâ (r.a.) ölürken devesine:

“-Ey deve, kıyamette benden dâvacı olma! Zîra ben sana gücünden fazla yük vurmadım.” demiştir.

Hülâsa, her bağrı yanıkta, yani her canlı varlıkta ecir vardır. Ona yapılan iyiliğin mükâfatı, fenalığın da cezası vardır. Yolcu, binitinin ve sahibinin hakkına riâyet etmelidir. Bir saat inmesinde hem havvanı dinlendirmek ve hem de sahibinin gönlünü hoş etmek vardır. Birisi, **İbn Mübârek**’e, “Şu kitabımı beraberinde götürsen.” deyince, İbn Mübârek, “Ben kiraladığım hayvana bineceğim, sahibine sorayım da ona göre.” diye cevab vermiştir.

Bak, nasıl bir kitab için bile hayvan sahibinin müsaadesine müracaat etmiştir. İşte hâlis takvânın yolu budur. Zîra insan küçük şeylere aldırış etmemekle, yavaş yavaş büyüklere doğru gider.

ıx- Kendisine vâcib olmasa da mümkün olduğu kadar güzel ve besili bir koyunu kurban kesmelidir. Nâfile kurban ise, kendisi de etinden yemeli, vâcib ise yememelidir. Bazı âlimler, Allah Teâlâ’nın:

«ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ»

(Hacc sûresi, 22/32) âyetinden muradı, kurbanın güzel ve besili olmasıdır, demişlerdir.

Eğer müşkülât yoksa, Mîkat yerinden kurbanı göndermek daha fazîletlidir. Kurbanın fiyatını değerinden düşürmemelidir. Selef, üç şeyde aldırış etmez bol

para verir ve bunlarda fazla pazarlığı hoş görmezlerdi. Bunlar da “hedy”, yani mîkattan gönderilen kurban ve diğer kesilen kurban ve köle âzâd etmekte idi. Bunların en değerlisi, pahası çok ve sahibinin nazarında kıymetli olanıdır.

Abdullah ibn Ömer rivâyet ediyor: Babası **Hazret-i Ömer** (Arap ve Acem develerinden doğma, cins) bir dişi deveyi “hedy” olarak, yani kurban için aldı. Kendisinden bu deveye üçyüz dinar aldılar ve **Hazret-i Ömer**, Resûl-i Ekrem’e giderek:

“-Bunu satayım da başka deve alayım mı?” dedi. Resûl-i Ekrem:

“-Hayır, onu kurban kes!” buyurdu.

Çünkü iyinin azı, kötünün çoğundan hayırlıdır. Hâlbuki bu para ile otuz deve alınırdı, bu sûretle et çoğalırdı. Fakat maksat, et çokluğu değil; nefsini, cimrilikten kurtarmak ve temizlemektir. Allah Teâlâ’ya ne eti gider, ne de kanı... O’na ancak sizin takvânız gider ve bu da sayı çokluğunda değil, kıymet üstünlüğündedir.

Resûl-i Ekrem’e, “Haccın iyiliği nedir?” diye sordular. Resûl-i Ekrem:

““Lebbeyk” demek ve kurban kesmektir.” buyurdu. Yine Resûl-i Ekrem Efendimiz:

«مَا عَمِلَ آدَمِيٌّ يَوْمَ النَّحْرِ أَحَبُّ إِلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ إِهْرَاقِهِ

دَمًا وَإِنَّهَا لَتَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقُرُونِهَا وَأَظْلَافِهَا وَإِنَّ الدَّمَ يَقَعُ

مِنَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ بِالْأَرْضِ فَطِيبُوا بِهَا نَفْسًا»

“Âdem oğlunun kurban bayramı günü yapmı olduğu amellerde, aziz ve celîl olan Allah katında kan akıtmasından (kurban kesmesinden) *daha sevimlisi yoktur! O kurban boynuzları ve tırnaklarıyle mah er yerine gelir. Kanı toprağa dü meden, Allah Teâlâ’nın dilediği yerde muhafaza edilir. Onunla nefsinizi tezkiye edin, onu güzel kesin.”*[371] buyurdu.

Diğer bir hadîste:

«لَكُمْ بِكُلِّ صُوفَةٍ مِنْ جِلْدِهَا حَسَنَةٌ وَكُلِّ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهَا

حَسَنَةٌ وَإِنَّهَا لَتُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ فَأَبْشِرُوا»

“Kurbanın derisindeki her tüy sayısınca size sevab var. Kanının her damlası kadar

mükâfât var ve o sizin mîzânınıza konur, müjdeler olsun.”[372] buyurmuştur.

Diğer bir hadîste:

«اِسْتَنْجِدُوا هَدَايَاكُمْ فَإِنَّهَا مَطَايَاكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

“Kurbanlarınıza iyi bakın. Zîra onlar kıyâmet günü binitlerinizdir.” buyurdu.

X- Sadaka ve kurbanı gönül hoşluğu ile vermek. Şayet bir zarar ile karşılaşırsa bunu hoş görmek lâzımdır. Çünkü bu, haccın kabul olduğuna alâmettir. Hac yolundaki zararın bir dirhemi, diğer vakitte Allah uğrundaki infakın yediyüz dirhemine muâdildir. Hac yolundaki zahmet, cihad uğrundaki eziyet gibidir. Katlandığı her zahmete ve uğradığı her zarara karşı mükâfat alır, Allah Teâlâ katında hiç bir şey zâyî olmaz. Denildi ki, haccın kabul olma alâmetlerinden birisi de eski günahlarını terk etmek, arkadaşlarını iyilere tebdil etmek, kötü yerlerden ayrılıp, iyi meclislere gitmektir.

HACDA BÂTINÎ ÂMELLERİN BEYÂNı

1- Niyette ihlâsın yolu,

2- Kâbe’yi müşâhededen alacağı ders,

3- Müşâhede esnasında düşünme keyfiyeti,

4- Başından sonuna kadar haccın esrarını ve mânâlarını düşünmek.

Bilmiş ol ki insanın ilk vazifesi, haccın dîndeki mevkiini bilmek. Sonra ona heves etmek, sonra da onu yapmaya azmetmek, sonra engelleri atmak, sonra ihram almak, sonra azık tedarik etmek, sonra binit kiralamak, sonra yola çıkmak, sonra yolculuğa devam etmek, sonra Mîkat’ta telbiye ile ihrama girmek, sonra Mekke’ye girmek ve daha sonra da yukarıda anlattığımız gibi hac işlerini tamamlamaktır. Bütün bunlarda düşünenler için düşünülecek hikmetler, öğüt alacaklar için pek çok öğütler, sâdık mürîdler için tenbîh ve îkazlar, umum insanlar için açık tarifler, zekîler için de ince işaretler vardır. Biz bütün bunların anahtarlarına işaret edelim, tâ ki bu anahtarlar ile kapıları açılıp sebepleri bilindiği zaman, her hacıya kendi sâfiyeti, temizliği, kabiliyeti ve anlayışı nisbetinde bunların sırları açıklanmış olsun.

HACCIN ASLINI ANLAMAK

Bilmiş ol ki Allâh’a ulaşmak, şöhretlerden uzaklaşmak, zevklerden ayrılmak, zaruret miktarı ile yetinmek ve bütün işlerinde ancak Allah rızasını gözetmek ile mümkündür. Bunun için geçmiş milletlerde ruhbaniyet îcad edildi. Bazı

kimseler dağların tepelerine çekildi ve insanlardan uzaklaştılar. Maksatları, Allâh'a yaklaşmaktı. Allah için peşin lezzetleri terk edip, âhireti elde etmek için, çetin bir nefis mücâhedesine giriştiler. Allah Teâlâ, bunları övmek üzere Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyuruyordu:

«ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ»

"Çünkü onlardan keşişler ve dünyayı terk eden rahipler var ve onlar kibir etmezler." (Mâide sûresi, 5/82)

Vaktâ ki, bunlar münderis oldu. İnsanlar şöhretlerinin peşine düştü, Allah için ibâdeti terk etti ve uzaklaştılar. Bunun üzerine âhiret yolunu ihyâ etmek ve Peygamberlerin sünnetlerini tazelemek üzere Allah Teâlâ, Muhammed aleyhisselâmı Peygamber olarak gönderdi. Kendisine, geçmiş milletlerin dînlerindeki ruhbâniyyet, inzivâ ve dînî seyahatten suâl ettiklerinde Resûlullah:

«أَبْدَلَنَا اللهُ بِهَا الْجِهَادَ وَالتَّكْبِيرَ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ»

"Allah Teâlâ, onları bizim için cihadla ve her yükseltide tekbir getirmekle deği tirdi."[373] buyurdu.

Yine Resûl-i Ekrem'e "Sâihûn"dan sorulunca:

"Onlar oruç tutanlardır." buyurdu.

Allah Teâlâ, bu ümmete in'âm etti de haccı onlar için ruhbâniyet olarak kabul etti ve kendi Zâtına nisbet etmekle yani (Beytullah) "Allah evi" demekle Kâbe'yi şereflendirdi ve kulları için onu bir ziyaretgâh kabul etti. Tâzîm olarak etrafını da o beytin harîmi kıldı. Arafât'ı, havuzun etrafında bir oluk, haremin civârını bir meydan, bir içtimâ mahalli olarak tâyin etti. Ağacını kesmekten ve civarında avlanmaktan men etmekle bu muhitin şerefini bir kat daha arttırdı. Onu her taraftan ziyaretçilerin yöneldiği bir melik huzuru gibi kıldı.

Mekândan münezzeh olduğunu îtiraf ile beytin Rabbine karşı tevâzî göstererek huzû ve meskenet içinde her vadiden ve uşak mesafelerden gelen tozlu topraklı insanlar, burayı ziyaret ederler. Bu vaziyet, gönüllerini daha çok yumuşatır, kulluk ve ibâdetlerini kuvvetlendirir, anlayış ve bağlılıklarını arttırır.

Bunun için hacılara, insanların ünsiyet etmediği ve mahiyetini akılların kestiremediği bazı ibâdet şekillerini borç etmiştir. Cemreleri atmak, Safâ ve Merve arasında tekrar tekrar sa'y etmek ve benzeri ibâdetler gibi... Yumuşaklığın kemâli, kulluk ve zilletin tamamı bu gibi ibâdetlerle zâhir olur. Zîra zekâtının, ebnâyı cinsine acıma neticesi bir yardım olduğunu; orucun, Allah

Teâlâ'nın düşmanı olan şeytanın âleti sayılan şehveti kırmak ve oruçlu iken yapılan ibâdetin meşgalesiz ve huzur içinde olduğu; rükû ve sücûd gibi namaz içinde Allah Teâlâ'ya karşı saygı ve tevâzuun bulunduğunu akıl kolaylıkla anlar.

Fakat sa'y etmek, cemreleri atmak ve benzeri hac işlerinin hikmetini akıl idrâk edemez. Bunları insan tabiatı kolaylıkla benimseyemez. Bunları ancak bir emr-i ilâhî olarak yapar. Burada aklı çalıştırmamak ve nefsi, arzularından men etmek vardır. Çünkü mânâsını aklın anladığı her şeye, insanın nefsi de bir derece meyleder. Bu meyil, o emre inkıyâdı kolaylaştırır. Bununla da kulluğun kemâli ve eğilmenin tamamı hâsıl olmaz. (Fakat hac fiillerinde bu yoktur. Çünkü bu hareketlerden akıl ve mantık bir şey anlamaz.) Bunun için Resûl-i Ekrem sadece Hac işinde:

"Taabbüd ve Rıkkey et. Kölelik ve kulluk olarak senin hac hakkındaki emrine imtisal ettik." buyurdu. Namaz ve benzeri ibâdetlerde böyle buyurmadı.

Vaktâ ki, Allah Teâlâ hikmeti, insanların kurtuluşunu, tabiat ve arzularının hilâfına olan amellere bağlamayı ve dizginlerini şerîatın hükmünde bulundurmayı iktiza etti. Onlar da kulluk îcabı, inkıyad yolu ile, sa'y ve cemreler gibi mahiyetini anlayamadıkları bu ibâdetleri, tekrar tekrar yapmak zorunda kaldılar. Çünkü mahiyetini anlayamadan arzularının hilâfına olarak yapılan bu gibi ibâdetler insanı arzularından men etmekte, kulluk zevkini tattırmakta ve nefsini tezkiye etmekte daha müessirdir.

İşte şu anlattıklarımızı düşünürsen, bu kabîl ibâdetlere şaşmanın yegâne sebebinin, kulluğun esrârından gaflet olduğunu anlarsın.

Haccın aslını anlamak için inşaallah bu kadarı yeter.

HACCA İŞTİYAK

Kâbe'yi ziyarete heves etmek, onun (mekândan münezzeh olan) "Allah evi" olduğunu ve oraya gitmenin bir melik huzuruna çıkmak sayıldığını; Kâbe'ye gitmeye niyet eden, Allah Teâlâ'yı ziyareti kasdetmiş olacağını ve bu maksadının kaybolmayıp zamanı geldiğinde gerçekleşeceğini, bu fânî gözler, görüşlerindeki noksanlıktan O'nun cemâlinin nuruna dayanamadıkları için dünyada göremeyeceklere de, ziyaretten maksat olan müşâhedenin cennette kendilerine nasib olacağını; beytini ziyaret etmekle va'd-i kerîmi muktezâsınca beytin Rabbini görmeye hak kazandığını bilmekledir. Allâh'a olan iştiyakı, mülâkatın sebeplerine de kendisini teşvik edeceğinde şüphe yoktur. Aynı zamanda seven kimse sevgilisine nisbet edilen her şeyi sever. Kâbe, Allâh'a nisbet edilmiş ve "Allah evi" adını almıştır. Va'dedilen mükâfatlar bir tarafa, yalnız Allâh'a nisbet

edilmesi bile burayı ziyaret için kâfidir.

HACCA AZMETMEK

Hacca karar veren kimse, Beytullah'ı ziyarete yönelmekle âilesinden ve yurdundan ayrılmayı, arzu ve isteklerinden uzaklaşmayı kasdettiğini, büyük ve mühim bir işe kalkıştığını bilmeli, Kâbe'nin kadrini ve Rabbinin azametini düşünmelidir. Büyük ve ehemmiyetli şeyleri isteyen, o nisbette büyük tehlike ve zorluklar ile karşı karşıya olduğunu unutmamalıdır. Riyâ ve sum'adan, gösteriş ve "desinler"den uzak kalıp, yalnız Allah rızasını niyet etmeli... Allah Teâlâ'nın ancak kendi rızası için yapılan amelleri kabul edeceğini ve en büyük günahın, başka maksatla Allah evini ziyarete gitmek olduğunu bilmelidir. Buna göre niyetini düzeltmekle iyiyi verip kötüyü almaktan kaçınmalıdır.

HAC İÇİN HAZIRLANMAK VE ALÂKAYI KESMEK

"Alâkayı kesmek" demek, hacca gidecek olan kimse, her türlü kul haklarını ödemesi ve bütün günahlarından hâlisane tövbe etmesi demektir. Her hak, bir alâkadır. Her alâka da karşısındaki alacaklısı gibi yakasına yapışarak:

"-Evinde hakkına riâyet etmeyip alay ettiğin Melikler Meliki'ni mi ziyaret edeceksin, böyle günahkâr ve kusurlu olarak huzuruna çıkmaktan utanmaz mısın? Kabul edilmeyip red edileceğinden korkmaz mısın? Eğer ziyaretinin kabul buyurulmasını arzu edersen, emirlerini yerine getir, kul haklarını öde, bütün günahlarından tövbe et ve gönlünü başka her şeyden kes ki, kalıbın ile Beyt'ine yöneldiğin gibi kalbin ile de O'na teveccüh etmiş olasın. Eğer böyle yapmazsan, yolculuğundan, evvelâ zahmet ve yorgunluk, neticede ise kovulup uzaklaştırılmaktan başka bir fayda sağlayamazsın." der.

Geri dönmeyecekmiş gibi yurdundan alâkasını kesmeli, vasiyetini yapmalıdır. Çünkü sefer edenin, Allah Teâlâ'nın koruduklarından başka, serveti her an tehlikededir. Hac yolculuğu için alâkasını keserken, âhiret yolculuğu için olacak olan alâkasını da kesmeyi hâtırlamalı, çünkü o da pek yakındadır. Bu yolculuğunda o büyük yolculuk için ne hazırladığını düşünmeli, çünkü evvel-âhir varacağı orasıdır. Bu yolculuğa hazırlık esnasında o yolculuğu ihmal etmesi doğru olmaz.

HAC İÇİN AZIK

Azığını helâlden seçmelidir. Fazla azık ve harçlık alma ihtiyâcını kendisinde

hissediyorsa, âhiret yolculuğunun daha uzun olduğu ve bu yolculukta daha fazla azığa muhtaç olduğunu da hatırlamalıdır.

Âhiret azığının ise, “takvâ” olduğunu ve bu takvâdan başka azık sandığı her şeyin, tez bozulup da lüzumu ânında sahibini hayretler içinde bırakan yemek gibi, daha ölüm ânında kendisinden ayrılacağını ve hiç bir kârını göremeyeceğini bilmelidir. Gösteriş ve kusurları ile bozulmuş olan amellerden sakınmalı ve âhiret yolculuğu için hazırladığı amellerin böyle çürük olmalarından kaçınmalıdır.

BİNİT

Vâsıtayı temîn ettiği zaman, Allah Teâlâ’nın, bu vâsıtayı kendi emrine verdiğine ve bu sûretle yaya yürümek zahmetinden kendisini kurtardığına şükretmeli, öldüğü zaman konacağı tabutu hatırlamalıdır. Çünkü hac yolculuğu bir nevî âhiret yolculuğuna benzer. Elindeki vasıta ile yapmış olduğu bu hac seferi, o uzun yolculukta konacağı tabut içinde kendisine azık olmaya elverişli olup olmadığını düşünmeli ve o yolculuğun da çok yakın olduğunu hatırlamalıdır. Ölümün ne zaman geleceğini bilmez. Belki bu vasıtaya binmeden teneşire konacaktır. Hac için hazırladığı vasıtaya bineceği şüphelidir, ama ölüm vasıtasına bineceği muhakkaktır. Şüpheli olan seferi için bütün ihtiyaçlarını tamamlamak üzere her çareye başvururken, katî olan yolculuğunu ihmal etmesi doğru olur mu?

MÎKATTA GİRECEĞİ İHRÂMI SATIN ALMAK

Bu ihramları satın alırken kefenine bürüneceğini hatırlasın. Çünkü ölümünde aynı onlar gibi bezlere bürünecek ve hattâ bu yolda ölürse, onlara sarılacaktır. Belki de haccından evvel bunlara sarılarak kefenli olarak Allâh’a ulaşacaktır. Nasıl ki Kâbe’yi, giydiği ve alışkın olduğu elbiseden başka bir kılık ve kıyafette ziyaret edecekse, öldükten sonra da huzur-u Rabbü’l-âlemine başka bir elbise ile gidecek. O da aynen bu ihramlar gibi dikişsiz, beyaz kefendir. İşte ihramları satın alırken bunu hatırlamalı ve ona göre hazırlanmalıdır.

HAC İÇİN YOLA ÇIKMAK

Memleketinden ayrılırken, diğer yolculuklara benzemeyecek şekilde, çoluk çocuğundan ayrılıp Allâh’a yöneldiğini bilerek neyi murad ettiğini, nereye yöneldiğini, kimi ziyaret etmek istediğini ve diğer ziyaretçiler ile birlikte

Melikler Meliki'ni ziyarete yöneldiğini düşünmelidir. O ziyaretçiler ki, dâvet olundu icâbet etti, teşvik edildi iştiyak duydu, yardım istedi yardım olundu, kendilerine imkânlar sağlandı, her şeyden alâkasını kesti, yaratıklardan ayrıldı, azîz ve celîl olan Allâh'ın beytine yöneldiler. O Allah ki, beytine kavuşmayı, beytin Rabbine vâsıl olmak kabulü ve sonunda ümitlerine ve hakikatte Mevlâlarına ulaşacakları tesellîsi ile O beytin şan ü şerefini yüceltmiş ve kadrini âlî kılmıştır.

Ayrıca selâmet ile Kâbe'ye ulaşmayı ve haccının makbûl olmasını Allah'tan dilemeli; fakat bunu servetini harcayıp memleketinden ayrıldığı için değil, ancak fazl u kereminden Allah Teâlâ'nın yapmış olduğu va'dinin tahakkuk etmesini istemeli ve yalnız O'nun lûtf u keremine sığınmalıdır. Şayet yolda emr-i hak vâki olursa, Allah yolunda ölenlerin derecesini Allah'tan istemelidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîmde:

«وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ»

"Evinden, Allah ve Resûlünün rızası uğrunda göç edip de sonra (yolda) **ölen kimsenin ecri, Allâh'a aittir."** (Nisâ sûresi, 4/100) buyrulmuştur.

MÎKAT YERİNE GİRMEK

İhrama gireceği "mîkat" yerine geldiği ve oraya kadar çektiği zahmetleri düşündüğü zaman, ölmesiyle dünyadan ayrılıp mahşer yerinde toplanacağı âna kadar geçecek olan zamanı ve oradaki vaziyetini hatırlamalıdır. Meselâ haydutların yol kesmesini, Nekir ve Münker'in kabirdeki sualleri ile çöllerdeki yırtıcı ve zehirli hayvanların eziyetini kabir azâbıyla, çölde yalnız kalmayı kabirde yalnız kalmakla mukayese etmeli ve bu arada kabir âleminin korkusunu içinde taşımalıdır.

İHRÂM VE TELBİYE

Mîkat yerinden niyet ve telbiyeyle ihrâma girmenin, Allah Teâlâ'nın dâvetine icâbet demek olduğunu bilmeli ve bu icâbetin kabulünü ümit etmeli, "Lebbeyk: fermanına uydum emrine geldim!" dediği zaman, kendisine "Hayır, hayır, kabul etmiyoruz!" denileceğinden korkmalıdır. Kendi kudret ve kuvvetine dayanmamalı, daima korku ile ümit arasında bulunmalı ve Allâh'ın fazl u

keremine sığınmalıdır. Çünkü telbiye başlangıçtır, bu bakımdan tehlikelidir.

Süfyân İbn Uyeyne anlatıyor:

Ali bin Hüseyin'in, biniti üzerinde hac için ihrama hazırlandığı vakit benzi sarardı, vücûdu titremeye başladı, bir türlü *"Lebbeyk"* deyip telbiye edemiyordu. Sebebi kendisinden soruldukta:

"-Rabbimin, "Kabul etmiyorum!" diyerek red etmesinden korkuyorum." diye cevab verdi. Ve nihayet:

"-Lebbeyk" deyince bayıldı ve düştü. Bu hal, hac vazifesinin nihayetine kadar kendisinde devam etti.

Ahmed İbn Ebû'l-Havarî anlatıyor:

"**Ebû Süleyman Daranî** ile bulunuyordum. Mîkatta ihrâma gireceği ve "Lebbeyk" diyeceği sırada bayıldı, bir mil mesafe gittikten sonra ayıldı ve dedi ki:

"-Ahmed! Allah Teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma şöyle vahy etti: "İsrail oğullarının zâlimlerine söyle, beni fazla anmasınlar. Zira o zâlimler beni her ne kadar anarlarsa, ben de onları lânetle anarım." Yazıklar olsun ey Ahmed, yine ben duydum helâl olmayan para ile hac edip "Lebbeyk" diyenlere, Allah Teâlâ, elinizde olan kul hakkını ödeyinceye kadar; "Size Lebbeyk yok!" der. Bize böyle denmeyeceğine emin olabilir miyiz?"

Mîkat yerinde "Lebbeyk" diyerek ihrâma giren hacı, Allah Teâlâ'nın dâvetine icâbet ettiğini düşünmeli ve buna göre kendini ayarlamalıdır. Davet eden, bizzat Allah Teâlâ'dır. Nitekim âyet-i celîlede:

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ»

"İnsanları hacca davet eyle." (Hac sûresi, 22/ 27) buyurdu.

Bunun gibi kıyâmette sûr üfürülerek halkın çağırılacağını ve Allâh'ın dâvetine icâbet eder oldukları halde kıyâmet yerinde toplanacaklarını, makbûl, merdud; saîd ve şakî olarak ikiye bölüneceklerini ve hacıların, Mîkat yerinde haccı tamamlayıp tamamlayamayacakları, haclarının kabul olup olmayacağı endişesi gibi, mahşerde ilk toplantı yerinde korku ile ümit arasında olacağını hatırlamalıdır.

MEKKE'YE GİRİŞ

Mekke'ye geldiği zaman, selâmetle buraya ulaştığını hatırlamalı, oraya girmekle Allâh'ın azâbından emin olacağına ümitlenmeli, kurb-i ilâhîye mazhar olamayacağından ilâhî gazaba müstehak olduğu halde Mekke'ye girmiş

olduğundan korkmalı ve Allâh'ın rahmetine nâil olacağı ümidi gâlip olmalıdır. Çünkü Allah Teâlâ'nın merhameti bol ve keremi umûmîdir. Beytin şerefi büyük olduğu için ziyaretçinin hakkına riâyet edilir ve oraya sığınanın hakkı korunur.

KÂBE'Yİ MÜŞAHEDE

Kâbe'yi gördüğü zaman, lâyık olan oranın azametini düşünmeli ve âdeta beyti değil, beytin Rabbini görüyor gibi kendine çekidüzen vermelidir. Kâbe'yi görmeyi nasib ettiği gibi, cemâlini göstermesini de ümit etmelidir. Kendisini bu makamlara ve mertebelere ulaştırdığı için Allah Teâlâ'ya şükretmelidir. Cennete girmek üzere insanların mahşer yerinden sevk edildiklerini, sonradan hacıların bir kısmının haccı makbûl ve bir kısmının merdud olduğu gibi, cennet tarafına sevk edilen insanlardan bir kısmının emin olarak cennete gireceğini ve diğerlerinin de cennete girmekten men edileceklerini hatırlamalıdır.

Hacıların her hareketi, âhiretin hallerine benzediği için her halinde âhiretin vaziyetini hatırlamalıdır.

KÂBE'Yİ TAVAF ETMEK

Kâbe'yi tavaf etmek, bir nevî namazdır. Onun için namaz faslında anlattığımız, tâzîm, havf, ricâ ve muhabbet gibi halleri içinden hatırlamalı ve bu hal üzere tavaf etmelidir.

Bilmiş ol ki, sen, Kâbe'yi tavâf ederken, arş-ı âzamı kuşatıp etrafında dönen meleklere benzersin. Maksud olan, yalnız cisminin Kâbe etrafında dönmek olduğunu sanma. Asıl maksad, beytin Rabbini hatırlamakla, kalbinin tavaf etmesidir. Tavaf, Kâbe'de başlayıp yine Kâbe'de sona erdiği gibi, Allâh'ı zikir ile başlayıp Allâh'ı zikir ve hatırlamakla işi sona erdirmelidir.

Bilmiş ol ki, makbûl olan tavaf, kalbin huzur-u ilâhîdeki tavafıdır. Kâbe, baş gözü ile görülmeyen o melekût âleminin, bu Mülk âleminde bir timsâlidir. Nitekim beden, gayb âleminden olup göz ile görülmeyen kalbin, şu âlemde müşahede edilen bir misali olduğu gibi. Esasında, görülüp müşahede edilen bu âlem, Allah Teâlâ'nın kapısını açtığı kimseler için, müşahede edilmeyen âlem-i melekûtun bir yoludur. İşte bu muvâzeneye işaret olarak gökteki Beyt-i Mamûr da tam Kâbe hizasındadır. Meleklerin onu tavafı, insanların Kâbe'yi tavafı gibidir. Vaktâ ki, insanların çoğu melekler gibi, kâmil tavaftan âciz oldular, imkân nisbetinde onlara benzemekle emrolundular ve:

«مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ»

“Bir kavme benzemek isteyen, onlardandır.”[374] buyurmakla, onlardan sayılacakları da va’dedilmiş oldu.

Meleklerin tavafı gibi tavaf edebilenler ise haddi zâtında Kâbe’yi değil, Kâbe onları tavaf eder. Nitekim bazı keşif ve keramet sahibi velîler bunu müşahede etmişlerdir.

HACERÜ’L-ESVED’İ İSTİLÂM

Hacerü’l-Esved’i sıvazlarken, Allah Teâlâ’ya kulluk ve ibâdet edeceğine söz veriyor gibi olmalı ve samimî olarak bu sözünde durmaya azmetmelidir. Zîra verdiği sözde durmayanlar gazaba uğrarlar. İbn Abbas, Resûl-i Ekrem’den şöyle rivâyet etti:

«اَلْحَجَرُ الْأَسْوَدُ يَمِينُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي الْأَرْضِ يُصَافِحُ بِهَا

خَلْقَهُ كَمَا يُصَافِحُ الرَّجُلُ أَخَاهُ»

“Hacerü’l-Esved yeryüzünde Allâh’ın yemînidir, yani sağ koludur. Ki i karde iyle musâfaha ettiği gibi, Allah Teâlâ da onun vasıtasıyla insanlar ile musâfaha eder.”[375] buyurmuştur.

KÂBE DUVARLARINA SARILMAK

Kâbe duvarlarına sarılmak ve Mültezim’e yapışmaya gelince; Kâbe’ye bu sevgiyi gösterirken maksadın, Kâbe’nin Rabbine yaklaşmak ve cehennemden korunmak olsun. Halkalara asılmakla, bir kişiye karşı hata edip sonra ısrarla affını dilemek üzere yakasından yapışıp, eteğine sarılıp beni affetmeden ayrılmam diyen gibi, Allah Teâlâ’dan eman dilemek ve günâhlarının affını ısrarla talep etmeye niyet etmelidir.

SAFÂ İLE MERVE ARASINDA SA’Y ETMEK

Kâbe civarında bulunan Safâ ile Merve arasında sa’y etmek, melikin huzuruna girip çıktıktan sonra, dileğinin kabul olup olmadığını bilmediği için sarayın etrafında dönüp dolaşan kimsenin durumuna benzer. Sarayın önünde ileri geri gider gelir, “Acaba dileğim kabul oldu mu? Belki bu defa görmedi, bir dahasında görür ve merhamet eder!” diyerek birkaç defa sarayın etrafında ileri geri gider gelir. Sa’y eden de bunun gibi, “Acaba Allah beni affetti mi, acaba bu defa bağışlar mı?” diye beytin yakınında olan Safâ ile Merve arasında gider gelir.

Ayrıca Safâ ile Merve arasında sa'y ederken kıyamette sevab ve günahın tartılacağı mîzanı hatırlamalıdır. Meselâ Safâ'yı sevab gözü, Merve'yi de terazinin günah gözü kabul eder. Hangisi ağır gelecek diye bir o göze, bir diğer göze baktığı gibi, böylece Safâ ile Merve arasında sa'y eder.

ARAFAT VAKFESİ

Arafat'ta durduğu vakit, orada dil ve renklerin ayrılığı, seslerin yükselmesi, insan kalabalığı, herkesin kendi imamının etrafında toplanması gibi haller ile kıyâmeti ve herkesin peygamberlerin ve imamların ardında toplandıklarını, herkesin kendi peygamberinden şefaat beklediğini ve oradaki tereddütlerini, hayret ve dehşetli vaziyetini hatırlamalıdır. Onu hatırladığı zaman, cân u gönülden Allâh'a bağlansın ve O'ndan af ve mağfiret dilesin. Umulur ki, o günde rahmet edilmiş iyiler ile haşrolur. Bu mevkif, hem şerefli ve hem de sâlih ve basîret sahibi insanlardan hâlî değildir. Bu gibiler vasıtasıyla rahmet-i İlâhî umûma nâzil olabilir.

Bunun için duâsının kabul olacağına katî olarak inanmalıdır. Bu gibiler ile müşterek gaye uğrunda gönüller Allâh'a bağlanır, eller semâya kaldırılır, gözler göklere dikilir, hepsi birden Allah'tan rahmet dilerse, Allah Teâlâ'nın, dileklerini kabul etmeyip rahmetini onlardan esirgeyeceğini mi zannedersin? Zaten bu mevkiler afv-i umûmî yerleri olduklarından, dileklerin kabul olduğu hususunda tereddüt edilmemelidir. Hattâ denildi ki:

"Arafat'a çıktığı halde hâlâ Allah Teâlâ'nın, kendisini mağfiret etmediğini zannetmek, en büyük günahlardandır."

Sanki haccın sırrı, her taraftan muhterem ve mâneviyat sâhibi insanların bir araya toplanıp bir anda bir gaye uğrunda Allâh'a duâ etmeleridir. Allah Teâlâ'nın rahmetinin nüzûlüne vesîle olacak bundan daha kuvvetli âmil düşünülemez.

CEMRELERİ ATMAK

Cemreleri atarken, mantık ve muhâkemeye başvurmadan, mücerret emr-i ilâhî olduğu için ve kendine düşen kulluk vazîfesi mûcibince Allâh'ın emrine uymayı niyet ederek taşları atmalıdır. Ayrıca Halil-i İbrahim'e benzemeye de niyet etmelidir. Çünkü burada ya isyan ettirmek veya hac amelinde yanıltmak için şeytan, İbrahim aleyhisselâma gözüktü. Allâh'ın emriyle İbrahim aleyhisselâm da onu taşladı.

Şayet "Hazret-i İbrahim şeytanı gördü ve taşladı, fakat bana görünmüyor neyi taşlayayım? Boşuna bir iş yapıyorum!" dersen, bilmiş ol ki, bu da şeytandandır.

Seni bu vazifeden şaşırtmak için sana vesvese veriyor. “Bu çocuk oyuncağı gibi bir şey!” dersen, seni aldatmaya çalışıyor. Sen şeytanın inadına; hikmetini anlayamadığın bu kulluk vazifeni yerine getirmeye çalış. İyi bil ki, bu görünüşte her ne kadar taşları o muâyyen yerlere atıyorsan da, hakikatte bu taşlar ile şeytanın belini kırmakta ve şeytanı içinden atmaktasın. Çünkü şeytanın asıl burnunu sürtmek ve belini kırmak; sır ve hikmetini anlayamadığın halde, yalnız Allah Teâlâ’nın emri olduğu için O’na saygı ve tâzîm göstererek bu vazifeyi îfa etmekledir.

Kurban kesmek ise emre uymak ile Allâh’a yaklaşmaktır. Onun için kurbanı iyisinden kesmeli ve onun her cüz’üne karşılık senin her cüz’ünün cehennemden âzâd olmasını Allah’tan dilemelisin. Nitekim hadîste böyle va’dedilmiştir. Kurban ne kadar büyük ve ne kadar iyi olursa, cehennemden âzâd olman o nisbette kuvvetlenmiş olur.

MEDÎNE-İ MÜNEVVERE’Yİ
ZİYARET

Medîne şehrini gördüğün zaman, Allah Teâlâ’nın, Resûlüne ayırdığı ve Hazret-i Resûlullah’ın hicret ettiği bir şehir olduğunu, ilâhî emirlerin ve Peygamberlerimizin birçok sünnetlerinin burada meşrû olduğunu, ölünceye kadar buradan düşman ile harb edip İslâm Dîni’ni ilân ettiğini, sonra kendisinin ve kendisinden sonra hilâfet vazifesini îfa eden iki dostunun (**Hazret-i Ebûbekir** ve **Hazret-i Ömer**’in) türbelerinin de burada bulunduğunu hatırla!..

Sonra Resûl-i Ekrem’in buralarda gezdiğini ve ayak basmadık bir yer bırakmadığını düşünerek o nisbette huşû ve huzur içinde yürü. Resûl-i Ekrem’in kalbine Allah Teâlâ’nın ifâze ettiği büyük ilim ve marifeti ve Habibi’nin adını yücelterek kendi ism-i şerifiyle bile andığını, konuşurken yüksek sesle de olsa Resûl-i Ekrem’e hürmetsizlik edenin amelini mahvettiğini düşün. Sonra, O’nu görüp, sözünü dinleyen ve O’nunla konuşan ashab-ı kiramına Allah Teâlâ’nın büyük lûtuflarını düşün. O’nu ve ashabını göremediğine üzüntü duy. Sonra dünyada görmek şerefine nâil olamadığın gibi âhirette de görememek tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu düşün ve bu korkuyu hisset! Nitekim hadîste:

«يَرْفَعُ اللهُ إِلَيَّ أَقْوَامًا فَيَقُولُونَ: يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ! فَأَقُولُ:

يَا رَبِّ أَصْحَابِي! فَيَقُولُ: إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ،

فَأَقُولُ: بُعْدًا وَسُحْقًا»

“(Kıyamet gününde) *Allahu Teâlâ, bir kısım kimseleri kar ıma çıkarır, onlar: “Yâ Muhammed, Yâ Muhammed!” diye bağrı ırlar. Ben de “Yâ Rab! Bunlar ümmetimdendirler.” derim. Allah Teâlâ, “Senden sonra onların neler îcad ettiklerini sen bilmezsin!” buyurur. Bunun üzerine ben de, “Uzakla ın, def olun.” derim.”*[376] buyurdu.

Bir ân olsun eğer İslâm şerîatına hürmetsizlik ettin ise bu sebeple Resûl-i Ekrem ile aranıza hâil (perde) girmesinden emin olma. Bununla beraber îmân şerefiyle müşerref olup ticarî veya maddî herhangi bir maksad gözetmeden, yalnız Resûl-i Ekrem’e olan aşk ve şevkinden buraları ve onun türbesini ziyarete geldikten sonra ümîdini kesme. Çünkü senin bu hareketin, Allah Teâlâ’nın sana rahmetle bakmasının en kuvvetli âmilidir.

Resûl-i Ekrem’in mescidine vardığın zaman, buranın aslında bir arsa iken, Allah Teâlâ’nın burasını Habibi’ne ilk ve en üstün Müslümanlara “mescid” olarak seçtiğini, ölü ve diri, nice makbûl Müslümanların burada toplanıp namaz kıldıklarını düşün.

Buraya girmekle beraber Allah Teâlâ’nın seni de bağışlayacağını kuvvetle ümit et, huşû ve hürmet ile bu mescide gir. (Kâbe’den sonra) saygı değer, en üstün makam burasıdır. Nitekim **Ebû Süleyman Daranî** şöyle anlatıyor:

“**Üveys el-Karenî** haccını yaptı ve Medîne-i Münevvere’ye gitti. Mescidin kapısına gelince:

-“İşte Resûl-i Ekrem’in türbesi buradadır.” diye kendisine haber verildiğinde hemen bayılıp yere düştü. Ayıldığı zaman:

“-Beni buradan çıkarın. Resûl-i Ekrem’in medfun bulunduğu bir beldede, benim için yaşama zevki olamaz!” demiştir.

RESÛL-İ EKREM (S.A.V.)’İ ZİYARET

Yukarıda anlattığımız şekilde, Resûl-i Ekrem’in türbesini ziyaret edersin. Hayatında nasıl ziyaret edilirdi ise ölümünde de aynı hürmetle ziyaret edilir. Hayatta olsa kendisine ne kadar yaklaşman icab ediyorsa, türbesine de o kadar yaklaş. Fazla sokulma! Hayâtında iken huzurunda takınacağın edeb ve terbiyeyi türbesinde de aynı şekilde muhafaza et. Duvarlara ve parmaklıklara sarılma, onları öpme. Zîra bu gibi el-etek öpmeler, duvar ve demire sarılmalar, Yahudi ve Nasârâ âdetidir.

Bilmiş ol ki, O, seni ve senin her hareketini görür ve bilir. Getirmiş olduğun salât ü selâm kendisine duyurulur. Cism-i şerifinin orada medfun bulunduğunu ve Allah katındaki yüce mevkîini düşün. Resûl-i Ekrem'den rivâyet edilen bir hadîste:

"Allah Teâlâ'nın, kabrine bir melek müvekkel ettiğini ve getirilen salât ü selâmı kendisine tebliğ ettiğini" haber vermiştir.

Bu hadîs, kabrinin başında bulunmayıp dünyanın herhangi bir köşesinde bulunan Müslüman'ın getirdiği salâvat hakkındadır. O'na olan aşk ve şevkinden, memleketinden ayrılıp uzak mesafeleri katederek türbesinin başına gelenlerin salâvatlarını öncelikle duyar. Diğer bir hadîste:

«مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرًا»

"Kim ki benim üzerime bir salâvat getirirse, Allah ona on rahmet inzâl eder."[377] buyurmuştur.

Bu hadîs, hâriçte diliyle Peygamber üzerine salâvat getirenler hakkında olduğuna göre, huzuruna gelerek salâvat getirenlerin mükâfatı elbette daha fazladır. Sonra minberinin yanına gel ve Resûl-i Ekrem'in minberde, Allah Teâlâ'ya ibâdeti teşvik eder şekilde hutbe îrad etmekte olduğunu, muhâcir ve ensârın, gözlerini oraya çevirerek dikkatle hutbeyi takib ettiklerini düşün ve kıyâmet gününde Resûl-i Ekrem'den ayrı kalmamayı Allah Teâlâ'dan dile. İşte hacda kalbin vazîfesi bunlardır.

Böyle bir huzur içinde haccını yaptıktan sonra da haccının makbûl veya merdûd olmasını düşünmeli ve bunun korkusunu içinde taşımalıdır. Kendisini murâkabe etsin, hareketlerini şerîat mîzanına vursun. Şayet bundan sonra, niyeti Allah rızasına, hareketleri şeriata uygun düşüyorsa, haccının kabul olduğuna inansın. Çünkü Allah Teâlâ sevdiği kulunun amelini kabul eder. Sevdiği kimseyi, iblisin şerrinden korumakla sevgisinin alâmetlerini onda belirtir. Binâenaleyh hac ettikten sonra isyan etmemek, haccın kabul olmasına delîldir. Fakat kendisine çekidüzen vermeyip yine eski isyana dönenlerin bu yolculukta ellerine yorgunluk ve zahmetten başka bir şey geçmeyeceğinden korkulur. Böyle olmaktan Allâh'a sığınırız.

"Haccın Sırları" kitâbı burada sona erdi. İnşaallah bunu **"Kur'ân Okumanın Âdâbı"** kitâbı takip edecektir.

Hatîb, Enes'ten.

Beyhaki, Câbir'den.

İbn Adiyy, Muaz'dan.

Ahmed, Câbir'den.
Tirmizî ve İbn Mâce, Enes'ten.
Müslim ve Neseî, Câbir'den.
Tirmizî ve İbn Mâce, İbn Ömer'den.
Ebû Dâvud, Rafi' bin Hudeyc'den.
Tirmizî ve İbn Mâce.
İbn Mâce.
Ebû Dâvud, Ebû Ümâme'den.
Ebû Dâvud, sahih senetle İbn Ömer'den.
İlim bahsinde geçmiştir.
Buhârî ile Müslim, İbn Mes'ûd'dan.
Müslim, Ebû Hüreyre'den.

RUB'U'L-İBÂDÂT
SEKİZİNCİ KİTAB

KUR'ÂN OKUMANIN ÂDÂBI
(KİTABU ÂDÂB-I TİLÂVETİ'L-KUR'ÂN)

MUKADDİME

Hamd o Allâh'a ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v)'i Peygamber olarak göndermek ve tamâmen muhafazası altına aldığı ve içinde aslâ şek ve şüphe bulunmayan; **"Ona ne önünden, ne ardından bâtıl yaklaşamaz. Bütün kâinatın övdüğü hamîd bir hakîmden indirilme bir tenzil"** (Fussilet sûresi, 41/42) Kitâb-ı Kerîm'inden, doğru düşünenler, içindeki kıssa ve haberlerden ibret ve öğüt almasını bildiler.

Hak Teâlâ, orada tafsîlen beyân ettiği ahkâm ve ayırdığı helâl ve haram sâyesinde gidilecek doğru yolu açıkladı. Onunla sırat-ı müstakîme, hak yoluna hidâyet olundu. O, ışık veren bir ziyâ, aydınlık saçan bir nûrdur. İnsanı aldatan, mağrûr eden her şeyden kurtuluş onunla olur. Gönüllere şifâ ondadır. Ona muhâlefet eden cebbarların belini Allah kırar. Onu bırakıp ilmi başka yerde arayanları Allah, dalâlette bırakır.

Kur'ân, Allah Teâlâ'nın sağlam bir ipi ve parlak bir nûrudur. O kopmayan bir halka, koruyucu bir sığınaktır. Az-çok, küçük-büyük, her ne varsa, her şeyi içine almıştır. Acâibâtına nihâyet ve garîbelerine son yoktur. Anlayanlar için onun faydalarını hiç bir çerçeve kuşatamaz. Okuyanlar ne kadar tekrârlarsa onu eskitemez. Geçmiş ve geleceklere ışık tutup, onları doğru yola hidâyet etmiş ve edecek olan O'dur.

Cinler onu duyar duymaz, hemen kendi kavimlerini haberdar etmeye koştular ve **"Doğruya hidâyet eden acâib bir Kur'ân duyduk, ona îmân ettik!"** (Cin sûresi, 72/ 1-2) dediler.

Ona inanan, muvaffak oldu. Onunla hükmeden, hükmünde sâdık oldu. Ona sarılan hidâyete erdi. Onunla amel eden kurtuldu.

Onun hakkında:

"O zikri (Kur'ân'ı) **biz indirdik ve biz onu koruyacağız."** (Hicr sûresi, 15/9) buyuruldu.

Onu mushaflarda ve hâfızların göğüslerinde muhafaza etmenin sebeplerinden birisi de şerait ve âdâbına riâyet edilerek okunmasına devam etmek, okuyup okutmak ve karşılıklı dinlemek ve âdâb-ı zâhire ve âmâl-i bâtınasına riâyet etmektir. Bütün bu âdâb ve şartları beyân ve tefsir iktizâ eder ki, bunlar dört bâbda hülâsa edilebilir.

BİRİNCİ BAB:
KUR'ÂN EHLİNİN FAZÎLETLERİ, GAFLETLE KUR'ÂN OKUYANLARIN ZEMMİ

KUR'ÂN'IN FAZÎLETİ

Bu husûstaki hadîsler:

«مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ ثُمَّ رَأَى أَنَّ أَحَدًا أُوتِيَ أَفْضَلَ مِمَّا أُوتِيَ

فَقَدِ اسْتَصْغَرَ مَا عَظَّمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى»

"Kim Kur'ân-ı Kerim'i okudu, sonra da ba kasına verileni ondan daha üstün gördü ise Allah Teâlâ'nın büyültmü olduğunu küçültmü oldu."[378]

«مَا مِنْ شَفِيعٍ أَفْضَلَ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللّٰهِ تَعَالَى مِنَ الْقُرْآنِ لَا نَبِيٌّ

وَلَا مَلَكٌ وَلَا غَيْرُهُ»

"Allah katında Kur'ân'dan daha üstün efâatçi yoktur. Ne Peygamber, ne melek ve ne de ba kaları."[379]

«لَوْ كَانَ الْقُرْآنُ فِي إِهَابٍ مَا مَسَّتْهُ النَّارُ»

"Eğer Kur'ân-ı Kerîm dabaklanmamı deri üzerinde olsa da ate onu yakamazdı."[380]

«أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِي تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ»

"Ümmetimin en fazîletli ibâdeti, Kur'ân okumaktır."[381]

«إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ قَرَأَ طٰهٰ وَيٰسٓ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ بِأَلْفِ

عَامٍ فَلَمَّا سَمِعَتِ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ: طُوبَى لِأُمَّةٍ يَنْزِلُ

عَلَيْهِمْ هٰذَا، وَطُوبَى لِأَجْوَافٍ تَحْمِلُ هٰذَا، وَطُوبَى لِأَلْسِنَةٍ

«تَنطِقُ بِهَذَا»

"Allah Teâlâ, mahlûkatı yaratmadan bin sene önce Tâhâ ve Yâsîn'i okumu tur. Melekler Kur'ân'ı duyduklarında: "Müjde, bu Kur'ân kendilerine inen ümmete! Müjde bu Kur'ân'ı içine alan bo luklara! Yani ezberleyen hâfızlara! Müjde bu Kur'ân'ı okuyan dillere!" demi lerdir."[382]

«خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ»

"En hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenip öğreteninizdir."[383]

«يَقُولُ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَنْ شَغَلَهُ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ عَنْ دُعَائِي

وَمَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ ثَوَابِ الشَّاكِرِينَ»

"Allah Teâlâ buyuruyor: "Kimi Kur'ân okumak, bana duâ etmek ve benden bir ey istemek me gûl ederse, ona ükredenlerden daha çok sevâb veririm.""[384]

«أَهْلُ الْقُرْآنِ أَهْلُ اللّٰهِ وَخَاصَّتُهُ»

"Ehl-i Kur'ân, Allâh'ın ıyâli ve havas kullarıdır."[385]

«إِنَّ الْقُلُوبَ تَصْدَأُ كَمَا تَصْدَأُ الْحَدِيدُ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ

وَمَا جِلَاؤُهَا؟ فَقَالَ: تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ وَذِكْرُ الْمَوْتِ»

Resûl-i Ekrem:

"Demir paslandığı gibi u kalpler de paslanır." buyurdu. Ashâb:

"-Cilâsı nedir, yâ Resûlallah?" diye sorunca, Resûl-i Ekrem:

"-Kur'ân okumak ve ölümü hatırlamaktır."[386] buyurdu. Yine Resûl-i Ekrem buyuruyor:

«اَللّٰهُ أَشَدُّ أُذُنًا إِلَى قَارِئِ الْقُرْآنِ مِنْ صَاحِبِ الْقَيْنَةِ إِلَى قَيْنَتِهِ»

"Tegannî eden câriyesini dinleyen kimsenin dinleyi inden daha ziyâde, Allah Teâlâ, Kur'ân okuyanı dinler."[387]

KUR'ÂN'IN FAZÎLETİ HAKKINDA SELEF-İ SÂLİHÎNİN BEYÂNLARI

Ebû Umâme Bâhilî: "Kur'ân'ı okuyun, bu köşelerde asılı mushaflar sizi mağrûr etmesin; Kur'ân'ı içine alan (ezberleyen) kalbe, Allah azâp etmez."

İbn Mes'ûd: "İlim isterseniz Kur'ân-ı Kerîm'i karıştırın. Çünkü evvelîn ve âhirîn ilmi oradadır."

Yine **İbn Mes'ûd**: "Kur'ân okuyun, zîrâ her harfine Allah on sevâb verecektir. Ben "Elif-lâm-mim" bir harftir demem, "elif", "lâm", "mim"in her biri, ayrı ayrı birer harftir."

Yine İbn Mes'ûd: "Kişinin kendi vaziyetini yoklamasına lüzum yok. Eğer Kur'ân'ı seviyor ve oradaki hükümler hoşuna gidiyorsa, Allâh'ı ve Resûlünü seviyor demektir. Eğer Kur'ân-ı Kerîm hoşuna gitmiyorsa, Allâh'ı ve Peygamberi sevmiyor demektir."

Amr İbnü'l-As: "Kur'ân-ı Kerîm'den her âyete, cennette bir derece verilir ve Kur'ân, evinizde nûrdur. Yani mü'min, Kur'ân'dan ezberlediği her âyet karşılığı cennette bir derece alır."

Yine Amr: "Kur'ân okuyan, nübüvveti koltuklamış sayılır. Ancak kendisine vahyedilmiyor." demiştir.

Ebû Hüreyre: "Hangi evde Kur'ân-ı Kerîm okunursa, orada bolluk, bereket çoğalır, şeytanlar uzaklaşır ve melekler oraya, hücûm eder. Hangi evde Kur'ân okunmazsa, o evde darlık, sıkıntı, huzursuzluk başgösterir. Rahmet melekleri oradan uzaklaşır ve şeytanlar orayı istilâ eder."

Ahmed bin Hanbel: "Allah Teâlâ'yı rüyamda gördüm ve: "Sana en çok ne ile yaklaşılabilir?" diye sordum. Allah Teâlâ: "Kur'ân okumakla" buyurdu. Ben: "Anlayarak mı, yoksa anlamayarak da olur mu?" diye sorunca Allah Teâlâ: "Hem anlayarak, hem anlamayarak!" buyurdu."

Muhammed İbn Kâ'b el-Kûrzî: "Kıyâmet günü insanlar Kur'ân-ı Kerîm'i Allah Teâlâ'dan dinledikleri zaman, âdeta yeniden duyuyormuş gibi kendilerine haşyet verecektir."

Fudayl bin İyad: "Hâmil-i Kur'ân olanlara yakışan, büyüklerin ayağına giderek zillete düşmek değil, herkesi kendi ayağına getirecek şekilde müstağnî davranmaktır."

Yine Fudayl: "Hâmil-i Kur'ân, ordunun bayraktarı gibidir. Kur'ân-ı Kerîm'in hakkını edâ etmek için, herkes gibi laubali hareketlerde bulunmaması lâzımdır."

Süfyân-ı Sevrî: "Kişi (Allah rızası için) Kur'ân-ı Kerîm'i okuduğu zaman, melek onun alnından öper."

Amr bin Meymûn: “Sabah namazını müteâkib Kur’ân’ı açıp yüz âyet okuyan kimseye, yeryüzündeki insanların sevâbı kadar sevâb verilir.”

Rivâyet olundu ki, Hâlid bin Ukbe, Resûl-i Ekrem’e gelerek:

“-Yâ Resûlallah, bana Kur’ân âyetlerinden oku!” dedi. Resûl-i Ekrem:

“Şüphesiz ki Allah adâleti, iyiliği, akrabaya vermeyi emreder.” (Nahl sûresi, 16/90) âyet-i celîlesini okudu.

Ukbe:

“-Vallahi bunda büyük bir halâvet ve tarâvet, yani büyük bir zevk ve güzellik vardır. Bunun derûnu çok şeyleri ihtiva ediyor, âlâsı ise çok faydalıdır. Bu, aslâ beşer kelâmı değildir!” dedi.

Hasan-ı Basrî: “Kur’an’a sâhip olmaktan daha üstün zenginlik ve Kur’ân’ı kaybetmekten daha aşağı fakirlik olamaz.”

Fudayl: “Sabah namazını müteakib Sûre-i Haşr’in sonunu (Hüvellahûllezi) okuyanlar, o gün ölürse şehid olarak ölürler. Akşam vakti okuyan da sabaha kadar ölürse yine şehid olur.”

Kasım bin Abdurrahman: “Âbidin birisine, “Burada oturup konuşacağın kimse yok; bu yalnızlıkta ne yaparsın?”” diye sorduğumda, bana, Kur’ân-ı Kerîm’i gösterdi ve “Bundan daha iyi arkadaş olur mu?” dedi.”

Hazret-i Ali: “Üç şey insanın zekâsını arttırır ve balgamı yok eder: Onlar da misvak kullanmak, oruç tutmak ve Kur’ân-ı Kerîm’i okumaktır.”

GAFLETLE KUR’ÂN OKUYANLARIN ZEMMİ

Enes bin Mâlik: “Çok Kur’ân okuyucuları vardır ki, Kur’ân onlara lânet eder.”

Meysere: “Asıl garib, zâlimin ezberinde bulunan Kur’ân’dır.”

Ebû Süleyman Dârânî: “Zebanîler, putperestlerden evvel, Allâh’a isyan eden hâfızlara azâb ederler.”

Bazı âlimler: Âdemoğlu, Kur’ân-ı Kerîm’i okurken başka bir şey karıştırır, sonra tekrar okumaya döner ve böylece karıştırıp durursa, Allah tarafından kendisine: “Ne oluyorsun, neden benim kelâmımı lüzumsuz sözlerle karıştırıyorsun?” denir.

İbn Rimâh: “Kur’ân-ı Kerîm’i ezberlediğime pişman oluyor gibiyim. Çünkü öğrendim ki, kıyâmet günü hâfızlar da Peygamberlerin sorulacaklarından mesûldürler.”

İbn Mes’ûd: “Hâfızlara yakışan, insanlar uykuya daldıkları zaman gecesini, lâfa daldıkları zaman gündüzünü bilmeli!.. (Bu sırada Kur’ân okumalı). İnsanlar

neşelendikleri zaman, Kur'ân'ın hüzün âyetlerini, güldükleri zaman da ağlatıcı âyetlerini, lâfa daldıkları zaman, sükût ve tefekkürü emreden âyetlerini, kibirlenip kendilerini beğendikleri zaman, tevâzuu emreden âyetlerini hatırlamalıdırlar. Yine hâfızlara yakışan vakûr ve halîm olmaktır. Kötü huylu, kavgacı, bağırıp-çağırıcı ve hiddet sahibi olmamaktır."

Hadîsler:

«أَكْثَرُ مُنَافِقِي هٰذِهِ الْأُمَّةِ قُرَّاؤُهَا»

"Bu ümmetin münafıklarının çoğu, Kur'ân okuyucularıdır."[388]

«اِقْرَأِ الْقُرْآنَ مَا نَهَاكَ، فَإِنْ لَمْ يَنْهَكَ فَلَسْتَ تَقْرَؤُهُ»

"Seni fenalıktan men ettiği müddetçe Kur'ân'ı oku. Eğer kötülükten alıkoymuyorsa Kur'ân okumu   sayılmazsın."[389]

«مَا آمَنَ بِالْقُرْآنِ مَنِ اسْتَحَلَّ مَحَارِمَهُ»

"Kur'ân'ın haram ettiği   eyleri helâl tanıyan, Kur'ân'a îmân etmemi tir."[390]

Seleften bazıları: "Bazı kimseler Kur'ân okumağa başlar, bitirinceye kadar melekler onlara rahmet okur. Buna mukabil bazı kimseler Kur'ân okumaya başlar, bitirinceye kadar melekler onlara lânet eder." buyurmuşlardır. "Niçin böyle olur?" diye sorulan suâle cevaben de: "Helâlini helâl ve haramını haram tanırsa, melekler ona rahmet okur; böyle olmaz, yani helâli helâl ve haramı haram tanımazsa, melekler ona lânet ederler." diye cevab vermişlerdir.

Âlimlerden biri: "Bazı kimseler Kur'ân okur ve hiç farkında olmadan kendi kendine lânet ederler. Şöyle ki: Kendisi zâlim olduğu halde, **"İyi biliniz ki, Allâh'ın laneti zâlimlerin üzerinedir."** âyetini okur. Yine kendisi onlardan olduğu halde, **"İyi biliniz ki, Allâh'ın lâneti, yalancıların üzerinedir."** âyetini okur."

Hasan-ı Basrî: "Siz Kur'ân'ı merhale, geceyi de binek kabul ettiniz. Geceye biner, onunla Kur'ân merhalelerini aşarsınız. Hâlbuki sizden evvelkiler Kur'ân'ı Allâh'ın emri telâkkî eder, gece üzerinde düşünür, gündüz tatbikatına girişirlerdi."

İbn Mes'ûd: "Kur'ân-ı Kerîm, hükmüyle amel edilmek için nâzil olmuş iken, onlar yalnız okumasını amel olarak kabul etmişlerdir. Bazı kimseler Fâtiha'dan başlayarak hiç yanılmamak şartıyle Kur'ân'ı sonuna kadar okudukları halde

hükmü ile amel etmezler."

İbn Ömer ve **Cündüb**'ten naklen: "Uzun zaman yaşadık, bazılarımız Kur'ân tamamen nâzil olmadan îmân etti. Hazret-i Muhammed aleyhisselâma, her sûre nâzil oldukça, helâl ve haramını, emir ve nehyini öğretir, hepsini tatbik eder ve herkes Kur'ân'dan kendini alâkalandıracak olan kısmını bilirdi. Şimdi birtakım insanlar var ki, Kur'ân-ı Kerîm nâzil olduktan sonra îmân ettiler, Kur'ân-ı Kerîm'i başından sonuna kadar okudukları halde ne emrini bilir, ne yasağını ve ne de kendi indinde kalacak olanı... Hurmanın yaramayanı gibi onu etrafa saçar."

Hâlbuki Tevrat'da şöyle yazar: "Ey kulum! Benden utanmıyor musun? Yolda giderken dostlarından bir mektup alsan hemen kenara çekilir, inceden inceye onu okur ve ne demek istediğine dikkat eder, bir kelimesini anlamadan geçmezsin. Hâlbuki ben sana kitâb gönderdim. Ve orada sana, enine boyuna düşünüp gereğiyle amel edesin diye tekrar ettiğim birçok emirlerim var. Sen onlardan yüz çevirir, aldırmazsın. Yoksa senin yanında o arkadaşın kadar da mı değerim yoktur?! Ey kulum! Bazı ahbapların ile sohbet ettiğin zaman onları can kulağı ile dinlersin, onlara yönelir ve yanlarına iyice sokulursun. Hattâ bir gürültü eden olsa ona darılırsın. Ben sana yönelip seninle konuştuğum halde sen gönlünü bana vermiyorsun? Yoksa senin nazarında ben o arkadaşlarından daha mı değersizim?"

Taberânî, Abdullah bin Amr'dan.

Abdülmelik bin Habîb ve Taberânî.

Taberânî ve İbn Hibban **"Zuafâ"** da.

Ebû Nuaym **"Fezailü'l-Kur'ân"** da.

Dârimî, Ebû Hüreyre'den.

Buhârî, Osman bin Affan'dan.

Tirmizî, Ebû Saîd'den.

İbn Mâce ve Hâkim. Enes'ten.

Beyhakî, İbn Ömer'den.

İbn-i Mâce. İbn Hibban.

İmâm Ahmed. Ukbe bin Âmir'den.

Taberânî, Abdullah bin Amr'dan.

Tirmizî, Suheyb'den.

İKİNCİ BAB:
KUR’ÂN OKUMANIN
ZÂHİRÎ ÂDÂBI

Kur’ân okumanın zâhirî âdâbı on maddede toplanır:

1- Okuyacak olanın takınacağı tavır:

Abdestli olmak, saygılı bulunmak, otururken kıbleye dönmek, bağdaş kurmamak ve sallanmamak, başını eğmek, kibirli bulunmamak. En efdali mescidde namazın kıyâmında okumaktır. Bu, amellerin en makbûlüdür. Bununla beraber abdestsiz olduğu hâlde yatağına yaslanmış iken okusa da yine sevabı vardır. Fakat ecri azdır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de buyurulmuştur:

«اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ

فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ»

“Onlar ki Allâh’ı ayakta, otururken ve yan üstü yatarken zikreder; yer ve göklerin yaradılışını düşünürler.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/191)

Allah Teâlâ hepsini övmüş, fakat ayakta durmayı, oturmak ve oturmayı da yaslanmak üzerine tercih etmiştir.

Hazret-i Ali buyuruyor: “Namazın kıyâmında okunan Kur’ân’ın her harfine yüz sevab, namazın ka’desinde okuyana elli sevab (Hanefîlere göre namazda otururken Kur’ân okunmaz), namaz hâricinde abdestli olarak okuyana yirmibeş sevab, abdestsiz olarak okuyana da on sevab verilir. Gece namazlarında okumak, daha fazîletlidir. Çünkü daha huzûr ile okunur.”

Ebû Zer-i Gıfârî: “Gündüzleri çok secde, geceleri ise tûl-i kıyâm daha makbûldür.”

2- Kur’ân’dan okunacak miktar:

Okuyanların her birinin kendine mahsus âdetleri vardır. Kimisi birden çok Kur’ân okur, kimisi de az... Yirmidört saatte bir, iki ve hattâ üç kere Kur’ân’ı hatmedenler olmuştur. Bazıları da ayda bir kere hatmederler. Riâyet edilecek en güzel düstûr, Peygamberimizin düstûrudur. Resûl-i Ekrem:

“Üç günden daha az bir müddette Kur’ân’ı hatmeden, ondan bir şey anlamamıştır.”[391] buyurdu.

Çünkü üç günden evvel hatim yapılırsa, Kur'ân'ın tertili kaybolur.

Hazret-i Âişe vâlidemiz, bir adamı böyle sür'atle okurken gördüğü zaman: "Bu adam ne Kur'ân okuyor, ne de sükût ediyor?" demiştir.

Resûl-i Ekrem, **Abdullah İbn Ömer**'e haftada bir defa hatmetmesini emretmişti. **Hazret-i Osman**, **Zeyd İbn Sabit**, **Ubeyy İbn Kâ'b** gibi sahabenin birçokları böyle yapar, Cuma'dan Cuma'ya hatmederlerdi. Hatimde dört derece vardır:

a- Yirmi dört saatte bir hatim. Ekseriyet bunu mekrûh kabul etmiştir.

b- Günde bir cüz'ü okumak sûretiyle ayda bir hatim. Bu da çok azdır. Bunların arasında mutedil iki derece vardır. Onlar:

c- Haftada bir defa hatim.

d- Haftada iki hatim yapmaktır.

Haftada iki kere hatmederse, bunun en güzel tertibi; gecenin ilk vakti ile gündüzün ilk vaktini hatim ile karşılaması için, hatmin birini Pazartesi gecesi akşam namazında veya namazı müteakib; diğerini de Cuma günü sabah namazında veya namazı müteakib tamamlamalıdır. Böyle yapmakla hem gece ve hem de gündüz meleklerinin kendisi için istiğfar etmesi temin edilmiş olur.

Kur'ân-ı Kerîm'i okumanın miktarını tayindeki tafsîlât şöyledir:

1- Eğer amel yolunu tercih etmiş âbidlerden ise, haftada iki hatim yapmalıdır.

2- Şayet kalbini çalıştırıyor, tefekkür ile uğraşıyor veya ilim yaymakla meşgul oluyorsa, haftada bir hatim kifâyet eder.

3- Yok, eğer Kur'ân-ı Kerîm'in mânâları üzerinde düşünüyorsa, fazla tekrara ihtiyâcı olduğundan ayda bir hatim kifâyet eder.

3- Kur'ân'ın cüzlere ayrılarak okunması:

Haftada bir defa hatmedecek olan kimse, Kur'ân'ı yedi cüz'e bölmelidir. Sahabe-i kirâm böyle yaparlardı. Rivâyet olunduğuna göre, **Hazret-i Osman** (r.a.) Cuma gecesi başlar ve "Bakara"dan "Mâide"ye kadar okurdu. Cumartesi "En'âm"dan "Hûd" sûresine, Pazar gecesi de "Yûsuf" dan "Meryem" e... Pazartesi gecesi "Tâhâ"dan "Tâ sin mim"e, Salı gecesi "Ankebût"dan "Sad"a, Çarşamba gecesi, "Tenzil"den "Rahmân"a kadar okur ve Perşembe gecesi de hatmini bitirirdi. **İbn Mes'ûd**'un da ayrı bir tertibi vardı.

Denildi ki, Kur'ân'ın yedi cüz'ü vardır: Birinci hizb üç sûre, ikinci hizb beş sûre, üçüncü hizb yedi sûre, dördüncü hizb dokuz sûre, beşinci hizb onbir sûre, altıncı hizb onüç sûre, yedinci hizb de "Kaf" sûresinden sonuna kadardır. İşte sahabe-i kirâm, Kur'ân-ı Kerîm'i böylece yediye bölerek okurlardı. Bu hususta Resûl-i Ekrem'den de rivâyetler vardır. Bu tertiblerin gayrisi sonradan ihdâs edilmiştir.

4- Kur’ân-ı Kerîm’in yazılması:

Kur’ân-ı Kerîm’i güzel ve açık yazmak müstehabtır. Noktalar ve kırmızı işaretler koymakta beis yoktur. Çünkü böyle yapmakla Kur’ân-ı Kerîm’i, süslemiş, açıklamış ve yanlış okunmaktan korumuş olur. **Hasan** ve **İbn Sîrin**, Kur’ân-ı Kerîm’i beşe, ona ve cüz’lere bölmeyi kabul etmezlerdi.

İbrahim-i Nahaî’den, kırmızı noktalar vurmanın ve buna ücret almanın mekrûh olduğu rivâyet edilmiştir. “Kur’ân’ı tecrid edin, bir şey katmayın; sâfiyetini muhafaza edin ve olduğu gibi kalsın.” derlerdi.

Bunların bu kadar titiz ve hassas davranmalarına sebeb, bu kapının açılmasıyla Kur’ân-ı Kerîm’e başka bir şeyin karışması tehlikesi olduğundandır diye tahmin edilmektedir. Böyle bir tehlike olmadığı zaman, herkesin Kur’ân-ı Kerîm’i kolaylıkla okuyabileceği bu gibi işaretleri koymakta beis yoktur. Artık bunların sonradan îcat olması bir zarar vermez. Daha nice güzel îcadlar vardır. Nitekim teravihi cemaat ile kılmak **Hazret-i Ömer**’in icadıdır. “O en güzel bir bid’attir” denildiği gibi.

Mezmûm olan bid’at, sünnet-i kadîmeye muârız olan veya sünnetin bozulmasına sebeb olan bid’attir. Birisi de “Noktalı Kur’ân’ı okurum, fakat kendim nokta vurmam.” demiştir.

Evzâ’î; **Yahyâ İbn Ebû Kesir**’den şöyle rivâyet ediyor:

“Kur’ân-ı Kerîm, sade bir şekilde mushaflarda yazılı idi. Önceleri “Bâ” ve “Tâ”nın noktalarını ilâve ettiler ve “Bunun zararı yok, bu Kur’ân’a bir nûrdur, okunmasına ışık tutar.” dediler. Sonraları âyet sonlarına noktalar koydular ve “Bunda da beis yok, çünkü âyetlerin bittiğini bildirir.” dediler. Daha sonraları da hatime ve fâtihalar ihdâs ettiler

Ebû Bekr Hüzelî buyuruyor ki: “**Hasan-ı Basrî**’ye mushafın kırmızı noktalar ile noktalanmasından sordum. **Hasan**, “Kur’ân’a i’rab koymakta beis yok.” diye cevap verdi.”

Hâlid-i Hiza buyuruyor: “İbn Sirîn’in huzuruna girdim, gördüm ki noktalı Kur’ân-ı Kerîm’den okuyor. Hâlbuki nokta vurulmasına taraftar değildi.”

Denildi ki, bunu ilk ihdas eden **Haccac İbn Yûsuf-i Sakafî** (Haccâc-ı Zâlim)’dir. Basra ve Kûfe kurralarını topladı. Kur’ân’ın, harf, kelime ve âyetlerini saydı, Kur’ân’ı otuz cüz’e ve diğer kısımlara (hizib gibi) böldü.

5- Kur’ân’da tertîl (Kur’ân’ı ağır ağır okumak)**:**

Kur’ân’ın heyetinde tertîl müstehabtır. Zira yakında anlatacağımız gibi, Kur’ân-ı Kerîm’i okumaktan gaye düşünmektir. Bu da ancak ağır ağır okumakla mümkündür. Bunun için **Ümmü Seleme**, Resûl-i Ekrem’in kıraati gibi harf harf,

ağır ağır ve kelime kelime okurdu.

İbn Abbas: “Kur’ân’dan Bakara veya Âl-i İmrân gibi bir sûreyi düşünerek ve ağır ağır okumak, sür’atli okuyup Kur’ân’ı hatmetmekten benim için daha sevimlidir.” buyurdu.

Yine **İbn Abbas**, “Ağır ağır ve mânâsını düşünerek “İzâ zülzilet” ile “el-Kâri’a”yı okumak, düşünmeden ve sür’atli olarak “Bakara” ve “Âl-i İmrân” sûrelerini okumaktan benim için daha makbûldür.” dedi.

Mücâhid’e: “Ayrı ayrı namaz kılan iki kişinin kıyâmda kaldıkları müddet aynı olduğu hâlde, birisi Kur’ân’ı baştan sonuna kadar hatmetti, diğeri de yalnız Bakara’yı okuyabildi. Bunların hangisi fazla mükâfat alır?” diye sordular. **Mücâhid** de “Her ikisinin sevabı birdir.” diye cevab verdi.

Tertîl, yani ağır ağır okumak, mutlak sûrette müstehabtır. İster Kur’ân’ın mânâsını anlasın, isterse anlamasın, Arapça’yı bilmeyenin dahî ağır okuması lâzımdır. Çünkü ağır okumakla, hem Kur’ân’a saygı gösterilmiş olur ve hem de Kur’ân okuyana tesir eder.

6- Ağlamak:

Kur’ân okurken ağlamak müstehabtır. Zîra Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyuruyor:

«اُتْلُوا الْقُرْآنَ وَابْكُوا فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا»

“Kur’ân okurken ağlayın, eğer ağlayamazsanız ağlar gibi yapın.”[392]

Diğer bir hadîste:

«لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ»

“Kur’ân’ı güzel sesle okumayan bizden değildir.”[393] buyurulmuştur.

Sâlih Merrî diyor ki: “Rüyamda Kur’ân-ı Kerîm’i Resûl-i Ekrem’in huzurunda hatmettim.” Resûl-i Ekrem: “Yâ Sâlih! Kur’ân’ı okudun, fakat gözyaşın hani?” *diye buyurdular.”*

İbn Abbas: “Sübhânellezî’nin secde âyetini okuduğunuz zaman ağlamadan secde etmeyin. Eğer gözünüz ağlamıyorsa, buna üzülerek kalbiniz ağlasın, sonra secde edin.” buyurmuştur. Kendini ağlamağa zorlamanın yolu, içinden hüzün duymaktır. İnsan bu sâyede kolaylıkla ağlar. Resûl-i Ekrem bir hadîs-i şerifinde:

«إِنَّ الْقُرْآنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ فَإِذَا قَرَأْتُمُوهُ فَتَحَازَنُوا»

“Kur’ân-ı Kerîm, hüzün ile inmi tir. Onu okurken (kusurlarınıza ve ilerideki tehlikelere karşı) *üzüntünüzü gösteriniz.”*[394] buyurdu.

Üzüntüsünü açıklamanın yolu, oradaki korkutucu, azâb verici, “misak” ve “muâhede” âyetlerini, sonra da nehiy ve emirlerine karşı kusurlarını düşünmekle olur. Şüphesiz bunları gereği gibi düşünen insan hem mahzûn olur, hem de ağlar. Şayet temiz kalbli insanlar gibi ağlayamıyorsa, ağlayamadığına mahzûn olmalıdır. Çünkü Kur’ân’ın bu gibi âyetlerinden üzüntü duymamak, büyük bir musibettir.

7- Secde âyetlerine riâyet:

Âyetlerin hakkına riâyet etmelidir. Secde âyeti okunduğu zaman, hemen secdeye kapanmalı, başkasından secde âyetini duyduğu zaman onunla secde etmeli, abdestsiz secde etmemelidir.

Kur’ân-ı Kerîm’de 14 adet secde âyeti vardır. Bunların ikisi “Hac” sûresindedir. “Sad” sûresinde secde âyeti yoktur. Secdenin en kısası, alnını yere koymaktır. En mükemmel şekli, alnını yere koyduktan sonra okuduğu secde âyetine münasib şekilde duâ etmektir. Meselâ:

“Allah korkusundan secdeye kapanır ve Rablerine hamdederek O’nu noksan sıfatlardan tenzîh ederler ve onlar kibretmezler.” (Secde sûresi, 32/15)

Âyet-i celîlesini okuyup secdeye vardığı zaman:

«اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ السَّاجِدِينَ لِوَجْهِكَ، الْمُسَبِّحِينَ بِحَمْدِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْتَكْبِرِينَ عَنْ أَمْرِكَ أَوْ عَلَى أَوْلِيَائِكَ»

“Allâhım! Beni senin rızan için secde edenlerden, sana hamd edip seni noksan sıfatlardan tenzih edenlerden kıl! Senin emirlerine veya dostlarına karşı kibirli olmaktan sana sığınırım.” meâlindeki duâyı okur.

«وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا»

“Ve yüzleri üzere secde edip ağlarlar ve Kur’ân’ı işitmekle onların huşû’u artardı.” (İsrâ sûresi, 17/109)

Âyet-i celîlesini okuyup secdeye vardığı zamân:

«اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الْبَاكِينَ إِلَيْكَ الْخَاشِعِينَ لَكَ»

“Allâhım! Beni rızan uğrunda gözyaşı döken ve sana karşı huşû gösteren kullarından eyle.” meâlindeki duâyı okur ve her secdede böyle yapar.

Namazda aranan şartlar, tilâvet secdesinde de aranır. Hades ve necasetten taharet, setr-i avret ve istikbal-i kıble gibi şartları hâiz olmayan secde âyetini duyduğu zaman, bu şartları tamamladıktan sonra secdesini yapar.

Tilâvet secdesinin daha mükemmel olması için şöyle denilmiştir:

“Ayakta tekbîr alır, sonra secdeye gitmek için ikinci tekbîri alır. Secdede okuyacaklarını okuduktan sonra kalkmak için tekrar tekbîr alır ve sonra da selâm verir.”

Bazıları teşehhüde oturmayı ilâve ettilerse de bunun aslı yoktur. Çünkü emredilen yalnız secdedir. İnerken de tekbîr alınır, diğerleri fazladır. İmâma uyan namazda secde âyetini okursa bir şey lâzım gelmez. (Bu hâl, Şâfiîler için vâriddir.) Fakat imâm okursa imâm ile secde eder.

8- Kur’ân’ı okumaya başlarken istiâze etmek:

Kur’ân okumaya başlayacak olan:

«أَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، رَبِّ أَعُوذُ

بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ»

okur.

Bundan sonra “Nâs” sûresini ve “Fâtiha” sûresini okur. Kur’ân okumayı bitirdiği zaman:

«صَدَقَ اللّٰهُ تَعَالَى وَبَلَّغَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

اَللّٰهُمَّ انْفَعْنَا بِهِ وَبَارِكْ لَنَا فِيهِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

وَأَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ الْحَيَّ الْقَيُّومَ»

duâsını okur.

Kur’ân-ı Kerîm’i okurken tesbîh âyetleri geldiği vakit, “Sübhânallah” ve “Allahü Ekber” der. Duâ ve istiğfar âyetleri geldiği vakit, duâ ve istiğfar eder. Ümit ve dilek âyetleri geldiği vakit, Allah’tan iyilik diler, azâb âyetleri geldiği

vakit, Allâh’a sığınır, bunları diliyle yapar veya kalbinden geçirir. “Sübhânallah”, “Neûzü billâh”, “Allahümme’rzuknâ” ve “Allahümme’rhamnâ” gibi.

Huzeyfe (r.a.) anlatıyor:

“Resûl-i Ekrem (s.a.v.) ile namaz kılıyordum. “Bakara” sûresinden başlamıştı. Rahmet âyeti geldiği vakit, Allah’tan rahmet diler, azâb âyeti geldiği vakit Allâh’a sığınırdı. Tenzih âyeti geldiği vakit Allah Teâlâ’yı tesbîh ve takdîs ederdi. Kur’ân’ı bitirdiği zaman Resûl-i Ekrem’in okuduğu duâ:

«اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِي بِالْقُرْآنِ وَاجْعَلْهُ لِي إِمَامًا وَنُورًا وَهُدًى وَرَحْمَةً

اَللّٰهُمَّ ذَكِّرْنِي مِنْهُ مَا نَسِيتُ وَعَلِّمْنِي مِنْهُ مَا جَهِلْتُ وَارْزُقْنِي تِلَاوَتَهُ

آنَاءَ اللَّيْلِ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ وَاجْعَلْهُ لِي حُجَّةً يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ»

“Allâhım! Kur’ân-ı Kerîm hürmetine bana rahmet eyle. Kur’ân’ı bana îmân, nûr, hidâyet ve rahmet kıl. Allâhım, Kur’ân-ı Kerîm’den unuttuğum oldu ise, bana hatırlat, anlamadığım oldu ise anlat, gece ve gündüzde Kur’ân okumayı bana nasib et. Kur’ân-ı Kerîm’i lehimde hüccet kıl. Ey âlemlerin Rabbi!”

9- Âşikâre okumak:

Namaz kılarken kendisi işitecek kadar okuması mecbûrîdir. Çünkü kırâat, okumak ve konuşmak demek, seslerle harfleri birbirinden ayırmak demektir. Böyle olmazsa kırâat olmaz. Kırâat olmadığı gibi namaz da câiz olmaz. Binâenaleyh kendisine işittirecek ses ile okumaya mecburdur. Başkasına işittirmeye gelince, bazen mahbûb, bazen da mekrûhtur.

a-Kırâatin gizli olmasının fazîletini ifade eden hadîsler:

«فَضْلُ قِرَاءَةِ السِّرِّ عَلٰى قِرَاءَةِ الْعَلَانِيَةِ كَفَضْلِ صَدَقَةِ السِّرِّ

عَلٰى صَدَقَةِ الْعَلَانِيَةِ»

“Kur’ân-ı Kerîm’i gizli okumanın âşikâre okumak üzerine fazîleti, sadakayı gizli vermenin, âşikâre vermek üzerine olan fazîleti gibidir.”[395]

Diğer bir ifade tarzında:

«اَلْجَاهِرُ بِالْقُرْآنِ كَالْجَاهِرِ بِالصَّدَقَةِ وَالْمُسِرُّ بِهِ كَالْمُسِرِّ

بِالصَّدَقَةِ»

"Kur'ân'ı â ikâre okuyan, sadakayı â ikâre veren gibidir; gizli okuyan da sadakayı gizli veren gibidir." buyurulmuştur.

Umûmî olarak, bir hadîste de şöyle buyurulmuştur:

«يَفْضُلُ عَمَلُ السِّرِّ عَلَى الْعَلَانِيَةِ سَبْعِينَ ضِعْفًا»

"Gizli yapılan ameller, a ikâre yapılan amellerden yetmi derece üstündür."[396]

Diğer bir hadîste deniliyor ki:

«خَيْرُ الرِّزْقِ مَا يَكْفِي وَخَيْرُ الذِّكْرِ الْخَفِيُّ»

"Rızkın hayırlısı, kifâyet eden miktarı; zikrin hayırlısı da gizli olanıdır."[397]

Başka bir haberde:

«لَا يَجْهَرْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الْقِرَاءَةِ بَيْنَ الْمَغْرِبِ

وَالْعِشَاءِ»

"Ak am ile yatsı arasında birbirinize a ikâre Kur'ân okumayınız."[398] buyurulmuştur.

Saîd bin Müseyyeb, Mescid-i Resül'de **Ömer bin Abdülaziz**'in gece vakti yüksek ve güzel sesle Kur'ân okuyarak namaz kıldığını gördü. Hizmetçisine:

"-Git şu adama söyle, sesini kıssın!." dedi. Hizmetçi:

"-Mescid yalnız bize ait değil, onun da orada hakkı var, ben ona bir şey diyemem!" deyince, Saîd yüksek sesle:

"-Ey namaz kılan! Eğer bu namazın ile Allah rızasını murad ediyorsan, sesini biraz alçalt. Yok, şayet insanlara gösteriş ediyorsan bilmiş ol ki, insanlar sana bir fayda sağlayamaz." dedi.

Bunun üzerine **Ömer bin Abdülaziz** sesini kıstı. Namazını bitirdikten sonra pabuçlarını aldığı gibi doğru evin yolunu tuttu. Hâlbuki **Ömer bin Abdülaziz** o sırada Medine Emîri idi.

b- Âşikâre okumanın müstehab olduğuna delâlet eden hadîsler:

«رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ جَمَاعَةً مِنْ

أَصْحَابِهِ يَجْهَرُونَ فِي صَلٰوةِ اللَّيْلِ فَصَوَّبَ ذٰلِكَ»

Rivâyet olundu ki: "Resûl-i Ekrem, gece namazlarında aşikâre okuyanları duydu ve onları tasvib etti."

«إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ يُصَلِّي فَلْيَجْهَرْ بِقِرَاءَتِهِ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ

وَعُمَّارَ الدَّارِ يَسْتَمِعُونَ إِلَى قِرَاءَتِهِ وَيُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ»

"Sizden biriniz gece namazına kalktığı vakit â ikâre okusun; zîra melekler ve evde bulunan diğer yaratıklar, Kur'ân'ını dinler ve onunla namaz kılarlar."

Bir defa Resûl-i Ekrem Efendimiz, sahabeden üç kişinin evine uğradı ve Kur'ân okumak hususunda her birini ayrı ayrı hallerde buldu.

Hazret-i Ebû Bekir (r.a.)'e uğradı; Kur'ân'ı gayet ağır ve hafif sesle okuduğunu gördü. Sebebini sorunca **Hazret-i Ebû Bekir**:

"-Ben kime münâcatta bulunuyorsam âşikâreyi duyduğu gibi, gizliyi de duyar; onun için gizli okuyorum." dedi. **Hazret-i Ömer**'e uğrayınca, onun yüksek sesle Kur'ân okuduğunu gördü ve sebebini sorduğunda:

"-Uykuda olanları uyandırmak ve şeytanı uzaklaştırmak için böyle yüksek sesle okuyorum!" dedi.

Bilâl-i Habeşî'ye uğradığında onu da ayrı ayrı sûrelerden âyetler toplayarak okuduğunu gördü. Ona da niçin böyle yaptığını sordu. Bilâl verdiği cevabta:

"-Güzel âyetleri, yani rahmet âyetlerini bir araya toplamak için böyle okuyorum." dedi. Resûl-i Ekrem:

"-Üçünüz de isabet ettiniz ve güzel yaptınız!" buyurdu.

Birbirini bozar gibi görülen bu hadîsleri şöyle telif edebiliriz:

Gizli okumak, riyâ ve gösterişten, yapmacık hareketlerden daha uzak olduğundan bu hallerden korkusu olanlar için daha makbûldür.

Böyle bir mahzur olmadığı gibi, başka bir namaz kılanı şaşırtacak vaziyet yoksa, âşikâre okumak daha efdaldir. Çünkü âşikâre okumakta daha fazla yorulmak ve başkalarına faydalı olmak vardır. Başkasına faydası dokunan hayır, şahsa münhasır olan hayırlardan daha makbûldür. Bununla beraber âşikâre kırâat, okuyanın kalbini de yumuşatır, aklını başına aldırır ve okuduğunu dinlemiş olur. Ayrıca uykusunu kaçırır, hevesini arttırır, tembelliği izâle eder. Âşikâre okumakla, uykuda olan kimseyi uyandırıp, onun da ibadetine sebebiyet verir. Gafil bir tembel, onu görür ve sayesinde o da ibadete heves eder. İşte âşikâre okumanın bu gibi faydaları vardır. Bu iyiliklerin bazılarını niyet edenler

için âşikâre okumak daha makbûldür. Hepsini birden niyet ederse, daha fazla mükâfat alır. Hayır niyetlerinin çokluğu ile iyilerin mükâfatları çoğalmış olur. Bir amelde on iyi niyet bulunursa, on ecir kazanılır.

Bunun için deriz ki, Kur'ân'ı mushaftan okumak daha sevabtır. Çünkü mushaftan okumakta, mushafı düşünmek, mushafı tutmak, mushafa bakmak gibi birçok ameller vardır. Bütün bunlar, Kur'ân okumanın sevabını artırırlar. Bunun için, "Mushaftan okumanın sevabı yedi misli fazladır." denilmiştir. **Hazret-i Osman** (r.a.) Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden çok okuduğu için iki mushaf eskitmiştir. Sahâbenin ekserîsi, Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okurlardı. Hattâ bir gün geçse de mushafa bakmasalar canları sıkılır ve üzüntü duyarlardı.

Mısır'ın bazı fakîhleri, gece vakti **İmam Şâfiî** Hazretlerinin huzuruna girdiler ve mushafı önünde açık buldular. **İmam Şâfi'î** onlara hitâben:

"-Fıkıh ile meşgul olmak, sizi Kur'ân'dan alıkoydu. Hâlbuki ben, yatsı namazını kıldıktan sonra Kur'ân'ı önüme alır, sabaha kadar okurum." dedi.

10- Kur'ân'ı güzel sesle okumak:

Kur'ân'ı tegannîsiz güzel sesle (tecvidle) okumak sünnettir. Bu husustaki hadîsler:

«زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ»

"Kur'ân'ı sesinizle süsleyiniz."[399]

«مَا أَذِنَ اللّٰهُ لِشَيْءٍ إِذْنَهُ لِحَسَنِ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ»

"Allah Teâlâ, hiç bir   eyi, güzel ses ile okunan Kur'ân gibi dinlememi tir."[400]

«لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ»

"Kur'ân ile tegannî etmeyen, bizden değildir."[401]

Buradaki tegannînin bir mânâsı istiğnâdır. Yani "Kur'ân sayesinde başkalarından müstağnî olmayanlar bizden değildir." demektir. Bunun, mânâca ses ile alâkası yoktur. Bazılarına göre terennüm ve lahn etmeyenler mânâsındadır. Lügate muvafık olan da budur.

Rivâyet olunur ki, bir akşam Resûl-i Ekrem Efendimiz, **Hazret-i Âişe**'yi bekliyordu. Hazret-i Âişe gecikmişti. Resûl-i Ekrem, nerede kaldığını kendisinden sorunca, Hazret-i Âişe:

“-Ey Allâh’ın Resûlü! Yoldan geçerken bir Kur’ân sesi duydum, onu dinledim. Öyle güzel Kur’ân okuyuş daha duymamıştım” dedi.

Bunu merak eden Resûl-i Ekrem kalktı ve adamcağızın Kur’ân’ını uzun müddet dinledi ve döndüğünde şöyle buyurdu:

“-Bu, Ebû Huzeyfe’nin azadlı kölesi Sâlim’dir. Ümmetimde böyle Kur’ân okuyanları bulunduran Allâh’a hamdederim.”

Yine bir akşam Resûl-i Ekrem, **Hazret-i Ebû Bekir** ve **Hazret-i Ömer** ile birlikte uzun müddet **Abdullah İbn Mes’ûd**’un Kur’ân okuyuşunu dinledikten sonra:

«مَنْ أَرَادَ أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ غَضًّا طَرِيًّا كَمَا أُنْزِلَ فَلْيَقْرَأْهُ عَلَى

قِرَاءَةِ ابْنِ أُمِّ عَبْدٍ»

“Kim Kur’ân-ı Kerîm’i en güzel ekilde ve nâzil olduğu gibi okumak istiyorsa, Abdullah İbn Mes’ûd gibi okusun.” buyurmuştur.

Hazret-i Peygamber, **İbn Mes’ûd**’a hitaben:

“-Bana Kur’ân oku!” buyurdu. **İbn Mes’ûd**:

“-Yâ Resûlallah! Kur’ân-ı Kerîm size nâzil oldu. Ben size nasıl okuyabilirim?” dedi. Resûl-i Ekrem:

“-Ben onu, ba kasından duymak isterim.” buyurdu.

İbn Mes’ûd okurken Resûl-i Ekrem’in gözyaşları akardı.

Yine bir gün Resûl-i Ekrem, **Ebû Musâ el-Eş’arî**’nin Kur’ân okumasını dinledi ve:

“-Buna Dâvûd’un mizmârlarından verilmi tir.” buyurdu.

Ebû Musâ, Resûl-i Ekrem’in böyle buyurduğunu duyunca: “Eğer sizin dinlediğinizi bilseydim, onu daha çok süslerdim!” dedi.

Haysem’ül-Kârî, Resûl-i Ekrem’i rüyasında gördü; Resûl-i Ekrem kendisine:

*“-Kur’ân’ı sesiyle süsleyen **Haysem** sen misin?”* buyurdu. **Haysem**:

“-Evet, benim yâ Resûlallah.” dedi. Resûl-i Ekrem:

“-Allah sana hayırlı mükâfatlar versin.” buyurdu.

Yine haberde şöyle vârid oldu: Sahâbe-i kirâm bir yerde toplandıkları zaman içlerinden birisine bir sûre okumayı emrederlerdi. **Hazret-i Ömer**, **Ebû Musâ el-Eş’arî**’ye:

“-Rabbimizi bize hatırlat” derdi ve **Ebû Musâ** da Kur’ân-ı Kerîm okurdu; dinleyenler mest oldukları için vakit geçerdi. **Hazret-i Ömer**’e:

“-Namaz, yâ Emîrü’l-Mü’minîn!” diye seslenirlerdi. **Hazret-i Ömer**:

“-Namazda değil miyiz?” derdi. Bununla **“Ve lezikru’llahi ekber”** âyet-i celîlesine ve Resûl-i Ekrem’in:

«مَنِ اسْتَمَعَ إِلٰى اٰيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ كَانَتْ لَهُ نُورًا

يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

“Kur’ân’dan bir âyet dinleyene, kıyâmet gününde nur olacaktır.”[402] hadîs-i şerifine işaret etmek istemiştir.

Yine haberde, *“Kur’ân-ı Kerîm dinleyene on sevab verilir.”* buyurulmuştur. Dinleyicinin ecri çoğaldığı ve buna sebebiyet verdiği için okuyucu da bu sevabta ortaktır. Ancak maksadı riyâ ise, o zaman bir kârı yoktur.

Sünen Sahihleri, Abdullah bin Amr’dan.

İbn Mâce, Sa’d bin Ebî Vakkas’tan.

Buhârî, Ebû Hüreyre’den.

Ebû Ya’lâ, İbn Ömer’den.

Ebû Dâvûd, Neseî ve Tirmizı, Ukbe bin Amir’den.

Beyhakî, **“Şuabü’l-İmân”**da Hz. Âişe’den.

Ahmed ve İbn Hibban.

Ebû Dâvûd.

Ebû Dâvûd, Neseî, İbn Mâce ve Hâkim, Berâ bin Azib’den.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre’den.

Yukarıda geçmiştir.

Ahmed, Ebû Hüreyre’den.

ÜÇÜNCÜ BAB:
KUR'ÂN OKURKEN RİÂYET EDİLECEK
BÂTINÎ AMELLER

Bunlar da on tanedir:

1- Kelâmın aslını anlamak.

2- Tâzîmde bulunmak.

3- Huzûr-ı kalb.

4- Tedbîr.

5- Tefehhüm.

6- Anlamasına engel olacak mânileri atmak.

7- Tahsis, yani kendisine hitab edildiğini bilmek.

8- Teessür.

9- Terakki.

10- Teberrî.

1- Kelâmın aslını anlamak:

Allah kelâmının azamet ve ulviyetini anlamak ve O'nu celâlinin arşından insanların anlayacağı dereceye indirmekle mahlûkatına olan fazl ü keremini düşünmek demektir. Zâtı ile kaim sıfat-ı kadîmesi olan kelâmının mânâsını lütûf ve keremiyle halkın anlayışına nasıl arzettiğini ve bu sıfât-ı kadîmesini, beşer sıfâtı olan harf ve ses olarak insanlara nasıl ulaştırmış olduğuna bak.

Zîra doğrudan doğruya Allah Teâlâ'nın sıfâtlarını anlamaya beşerin gücü yetmez. Ancak kendi sıfâtı ile onları anlayabilir. Şayet kelâmının azametini harf kisvesi altında gizlemeseydi, yerler ve gökler ve hattâ arş dahî Allah Teâlâ'nın kelâmına tahammül edemez ve yer ile arş arasında bulunan herşey saltanat ve nûrunun azametinden helâk olurdu. Eğer Allah Teâlâ, Mûsa aleyhisselâma kuvvet bahşetmeseydi, daha ilk tecellisine tahammül edemeyerek, yer ile bir olan dağ gibi, Allah kelâmına tahammül edemezdi. İlâhî kelâmın azametini, ancak halkın anlayışı nisbetinde misâllerle anlatmak mümkündür.

Bunu, bazı ârifler şöyle temsil etmişlerdir: Allah Teâlâ'nın kelâmının yazılı bulunduğu levh-i mahfuzundaki her harfi, "Kaf" dağından daha büyüktür. Bütün melekler bir araya gelse, bir harfini kıpırdatamazlar. Ancak İsrafil aleyhisselâm onu kolaylıkla kaldırır ki bu, kendi kuvvet ve kudretiyle değil, Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği kuvvet ve kudret sayesindedir.

Derecesi çok yüksek olan kelâmının mânâlarını, derecelerinin kusurları ile

beraber insan anlayışına ulaştırmakta Allah Teâlâ'nın büyük lûtfuna dikkat ederek, hakîmin biri bu hususta çok güzel misâller vererek dedi ki:

Hikmet ehlinden birisi, hükümdarlardan birisini Peygamberinin dinine dâvet etti. Hükümdar kendisinden bazı şeyler sordu. Hakîm de hükümdarın anlayabileceği şekilde açık cevaplar verdi. Bunun üzerine hükümdar:

"-Peygamberlerin getirdikleri kitapların beşer kelâmı olmayıp Allah kelâmı olduğu iddia ediliyor. Allah kelâmı olduğuna göre, bunu anlamaya insanların gücü yetiyor mu?" diye sordu. Hakîm:

"-İnsanlar, yürütmek, durdurmak ve sağa sola döndürmek gibi bazı maksatlarını kuşlara ve hayvanlara anlatmak istedikleri zaman, kendilerinin akıl nûru ile buldukları düzgün, güzel ve edebî ifadelerini hayvanların anlayabileceği ve kendi seslerine uygun bir şekilde birtakım lâlettâyin ve boş sözlerle onlara hitab ederek maksadlarını anlatmıyorlar mı? İşte bunun gibi, Allah Teâlâ da, kelâmını künhüyle ve bu sıfatının kemâli ile insanların anlayamayacağını bildiği için, onlara da aynı muâmeleyi icrâ eder ve anlayabilecekleri ses ve harfler ile onlara hitab eder. Böyle olması, kelâmın şerefiyle şereflendiği ve azametiyle tâzim edildiği kelâm sıfatında saklı bulunan hikmet mânâlarını menetmez. Sesler, hikmetin evi ve cesedidir. Hikmet, sesin canı ve ruhudur. Cisimler, rûhun mekânı olduğu için saygı gördükleri gibi, söz ve sesler de kendilerinde saklı olan hikmet ile şereflenirler."

"Kelâmın mevkii âlî, derecesi yüksek, hak ile bâtılda hükmü nâfiz, sultası gâlibtir. Âdil, hakîm ve doğru şahit odur. Emreder. Nehyeder."

"Güneşin şûlesinde gölgenin duramadığı gibi, hikmet-i kelâmın karşısında da bâtıl ayakta duramaz. İnsanlar, gözleri ile güneşe bakamadıkları gibi, hikmetin derinliğine tamamen vâsıl olmaya da güç yetiremezler. Onlar ancak güneş ışıklarından gözlerinin görebildiğine ulaşır ve bundan da ancak kendi ihtiyaçlarına delîl bulabilirler. Kelâm, yüzünü gizleyip hükmünü yürüten saklı bir melik gibidir. Açık ve meydanda olduğu hâlde asıl maddesi saklı olan güneş, seyrini ve hareket şeklini bilmeyen kişinin kendisinden istifade ettiği parlak yıldız gibidir."

"Kelâm kıymetli hazînelerin anahtarı, içenlerin ölümden kurtulacağı âb-ı hayat, hastaların şifâ bulacağı ve içenlerin hasta olmayacağı bir ilâçtır."

Hakîmin buraya kadar anlattıkları kelâmın mânâlarının azıcık bir kısmıdır. Muâmelât bahislerinde, kelâm hakkında bundan fazla malûmat vermek doğru değildir.

2- Mütekellime tâzîm, kelâmın sahibine saygı göstermek:

Kur’ân okumaya başlayan kimse, en evvel bunun beşer kelâmı olmadığını düşünerek mütekellimi olan Allah Teâlâ’nın azametini gönlünde hatırlaması ve O’nun kelâmını okumanın ehemmiyetini anlayarak okuması lâzımdır. Kur’ân-ı Kerîm’de:

«لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ»

“Ona temizlerden başkası dokunamaz.” (Vâkıa sûresi, 56/79) buyurulmuştur.

Mushafın zâhirî sayılan kapak ve yaprakları temiz olmayan ellerden korunduğu, yıkanmış ve abdest almış kimselerin ancak onu tutabileceği gibi, bâtınî olan mânâsını da, her türlü kötü hastalıklardan temizlenmiş, tâzîm ve saygı nûru ile parlamış olan kalpler anlayabilir. Her el mushafa yapışamadığı gibi, her dil de Kur’ân’ı okuyamaz ve her kalb onun mânâsını anlayamaz.

İşte bu gibi tâzîmden dolayıdır ki, Ebû Cehl bin İkrime, Kur’ân’ı açıp okuyacağı sırada, “Bu Rabbimin kelâmıdır, bu Rabbimin kelâmıdır!” diyerek düşüp bayılırdı. Şüphesiz kelâma tâzîm, mütekellime tâzîmdir. Kişi mütekellimin sıfat, ef’âl ve celâlini düşünmeden azametini anlayamaz. Yerleri, gökleri, arş ve kürsisini, bunlarda bulunan ins ü cinni, bütün canlı varlıkları, bitkileri ve diğer maddeleri düşündüğü ve bütün bunları yaratıp rızıklarını veren ve yaşatanın bir (Allah) olduğunu, her şeyin kabza-i kudretinde fazl ve rahmetiyle, suht u gadabı arasında bulunduğunu, in’âm ederse, fazliyle in’am ettiğini, ukubeti (cezalandırması) adl ile olduğunu, azamet ve celâlin en yüksek derecesini ve “Bunlar cennete, bunlar da hemen cehenneme!” diyecek olanın, ancak O olduğunu bildikten sonradır ki, üstünlüğünün azametini anlamış olur. İşte bunları düşünmekle mütekellimin azametini anlar ve böylece kelâmına da en büyük tâzîmi gösterir.

3- Huzûr-i kalb ve hâtıraları terketmek:

«يَا يَحْيَى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ»

“Ey Yahya, kitâbı kuvvet ile al.” (Meryem sûresi, 19/12) âyet-i celîlesinin tefsirinde “cehd ve gayret” okuduğu vakit, gönlünden her şeyi atarak akıl ve fikrini ona vererek okumak demektir.

Birisine “Kur’ân okuduğun zaman hatırına başka şeyler gelir mi?” diye sorduklarında, “Benim için Kur’ân’dan daha sevimli bir şey yok ki, hatırıma

gelsin!" diye cevab vermiştir.

Seleften bazıları, aklı başka yerde iken bir âyet okusa, onu iâde eder ve tekrar huzûr ile okurdu. Bu hâl, yukarıda anlattığımız tâzîmden doğar. Çünkü kelâma tâzîm gösteren, onu okuduğu zaman ondan zevk alır. Onunla ünsiyet eder ve ondan gafil olmaz. Okuyan anlayabilirse, Kur'ân-ı Kerîm, baştan sonuna kadar kalbin ünsiyet edeceği âyetlerle doludur. Böyle olduğuna göre, Kur'ân okurken kalb daha başka şey ile meşgul olur mu? Kur'ân okuyan, bahçelerde, kırlarda teferrüce çıkmıştır. Böyle zevk, safa yerlerinde dolaşan, başka yerleri düşünmez; zaten son arzusu odur.

Denildi ki: Kur'ân-ı Kerîm'in meydanları, bağları, sarayları, gelin, güveyleri, atlas kumaşları, bahçe ve parkları, hanları ve kervansarayları vardır.

"Mim"ler yani **"Elif, lâm, mim"** ile başlayan sûreler meydanları, "**Râ"** lar bostanları, **"Hâ"**lar ile başlayan sûreler sarayları, **"Müsebbihat"** (yani **"Sebbeha"** ile başlayan sûreler) Kur'ân'ın gelin güveyleri, **"Hâ Mim"**ler Kur'ân'ın atlas kumaşları, mufassal sûreler bahçe ve parkları, diğer sûreler de han, kervansaray gibi misafirhaneleridir.

Okuyucu, bu meydanlara girip, bostanlardan meyveleri toplayarak saraylara girdiği, oradaki gelin-güveyi cilvelerini gördükten ve atlas elbiseleri giyerek bahçelerde hava aldıktan sonra köşke çıkıp yatağında istirahate çekilince artık başka bir şey düşünmez. Yalnız yaşamakta olduğu bu zevkin heyecanı içinde kalır ve hatırına başka bir şey gelmez.

4- Tedebbür:

Yani okuduğunu düşünmek. Bu, huzûr-ı kalbten sonra gelir. Çünkü çok kere başka bir şey düşünmediği gibi Kur'ân-ı Kerîm'i de üzerinde düşünmeden okuyabilir. Hâlbuki okumaktan maksat, O'nun âyetleri üzerinde düşünmektir. Bunun için Kur'ân'ı ağır okumak, sünnettir. Zâhiren ağır okumak sayesinde, içinden mânâsını düşünebilir.

Hazret-i Ali (radıyallâhu anh): "Anlamayarak yapılan ibadette, tedebbürsüz (düşüncesiz) kırâatte hayır yoktur." buyurdu.

Hattâ eğer ağır okumakla da üzerinde düşünemiyorsa, tekrar etmesinde beis yoktur. Ancak imamın ardında ise bir âyeti yeniden düşünemez. Çünkü onu düşünürken imam diğer âyete geçmiş olur. Bu sûretle de günahkâr olur. Bu, tıpkı bir adam sana: "Şu söylediklerimi dinle!" derken, senin hoşuna giden yalnız bir kelimesiyle meşgul olmana benzer. Rükûa gittiği hâlde, hâlâ kıyâmda imâmın okuduğu âyet ile meşgûl olmakta da hüküm böyledir ve esasında bu bir vesvesedir.

Âmir bin Abd-i Kays:
“-Bana da namazda vesvese geliyor.” dedi.
“-Dünya meşgalesi mi hatırına geliyor?” dediklerinde:
“-Her taraftan okların bana çevrilmesi, benim için ondan daha sevimlidir. Bana gelen vesvese öyle değil. Namazda gönlümü meşgul eden, Allah huzurunda bulunacağım günü ve o günde kendimi nasıl kurtaracağımı hatırlamamdır.” dedi.

Bu düşünce, dînî bir düşünce olduğu hâlde, bunu da vesveseden saymış ve isabet etmiştir. Çünkü bu düşünce, kişiyi içinde bulunduğu ibâdeti anlamaktan alıkoyar. Şüphesiz şeytan, bu gibileri dünya meşgalesiyle aldatamaz. Onları da böyle diğer dînî bir mesele ile meşgul ederek aldatmaya çalışır. Velhâsıl, düşünmesi daha mühim olan şeyden kendisini alıkoyar. İşte bu da şeytanın insanları aldatmak için kullandığı bir desîsedir.

Bu hikâye, **Hasan-ı Basrî**’ye anlatılınca: “Eğer bu hikâyenizde sâdık iseniz, ya bizim gibilere Allah ne muâmele edecektir?” dedi.

Resûl-i Ekrem’in “Besmele”yi yirmi defa tekrarladığı **Ebû Zerr-i Hirevî**’nin Mûcem’inde, **Ebû Hüreyre**’den zayıf bir sened ile rivâyet edilmiştir. Böyle tekrar etmesi, mânâsı üzerinde durulması içindir. Neseî ve İbn Mâce sahih sened ile **Ebû Zerr**’den şöyle naklediyorlar:

«قَامَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَا لَيْلَةً فَقَامَ بِآيَةٍ

يُرَدِّدُهَا وَهِيَ: ﴿إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ﴾»

“Resûl-i Ekrem, yanımızda kıldığı bir gece namazında **“Eğer onlara azâb edersen, onlar senin kullarındır. Eğer onları mağfiret edersen..”** (Mâide sûresi, 5/118) âyet-i celîlesini sabaha kadar tekrarlamıştır.”[403]

Temim-i Dârî de bir gece:

«أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ»

“Kötü ameller işleyenler zannederler mi ki, onları iyi ameller işleyenler gibi yapacağız.” (Câsiye sûresi, 45/21) âyetini okumakla sabahlamıştır.

Saîd ibn Cübeyr de bir gece namazında:

«وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ»

“Ey günâhkârlar, bugün siz (bir tarafa) **ayrılın!”** (Yâsîn sûresi, 36/59) âyetiyle sabahlamıştır.

Bazıları da; “Kur’ân’dan bir sûre okumaya başlarım; orada gördüğüm bazı âyetler sabah oluncaya kadar beni düşündürür.” dediler. Diğer bazıları: “Anlamadığım ve huzur-ı kalb ile okumadığım âyetten sevap alacağımı tahmin etmem.” demişlerdir.

Süleyman-ı Darânî: “Ben bir âyet okurum, dört-beş gece onunla meşgul olurum, onu iyice anlamadan başkasına geçmem.” demiştir.

Seleften bir zât, mânâsını anlamak için altı ay “Hûd” sûresini tekrar ile uğraşmıştır.

Âriflerden bir zât: “Haftalık, aylık ve senelik hatimlerim vardır; fakat bir hatmim de var ki otuz senedir henüz bitiremedim” dedi. Bu, Kur’ân üzerinde düşüncesi ve tetkikatı nisbetindedir. Yine bu zât şöyle diyor: “Ben kendimi, gündelikçi, haftalıkçı, aylıkçı ve yıllıkçı, yerine koydum.”

5- Tefehhüm:

Kur’ân-ı Kerim’den okuduğu her âyeti, kendi imkânları nisbetinde anlamaya çalışmaktır. Zîra Kur’ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ’nın sıfâtının, ef’âlinin zikrini içine alır. Peygamberlerin ahvâlini, onları yalanlayanların hâllerini ve nasıl helâk olduklarını, Allah Teâlâ’nın emir ve yasaklarını, cennet ve cehennemin zikrini içine alır.

Allah Teâlâ’nın sıfâtlarını zikreden bazı âyetler:

«لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ»

“O’nun benzeri yoktur, O görücü ve işiticidir.” (Şûrâ sûresi, 42/11)

«اَلْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ»

“Meliktir, mülkü zâil olmaz. Her türlü noksanlıktan münezzeh ve her türlü ayıplardan berî, selâm ve selâmetin ta kendisidir. Mü’mindir, mü’minleri azâptan emîn eder. Müheymindir, her şeyin sâhibi, murâkıb ve muhafızıdır. Azîzdir, hükmünde gâlibtir, cebbardır. Kibir ve azamet, ancak O’na mahsûstur.” (Haşr sûresi, 59/23)

Kur’ân okuyan, bu esmâ ve sıfatların mânâları üzerinde düşünmelidir ki, buradaki sırları anlasın. Bunlar ancak içlerinde kapalı bulunan gizli mânâları açar, bu mânâlar da ancak Allah Teâlâ’nın tevfik ettiği kimselere keşfolunur.

Hazret-i Ali buna işaret etmek üzere şöyle buyurmuştur:

“Resûl-i Ekrem’in, insanlardan gizleyip de bana öğrettiği bir şey yoktur. Ancak Kur’ân’ı anlamakta Allâh’ın kullarına bahşettiği fehm ve idrâk müstesnâ.”

İşte herkes bu anlayışa sahip olmaya çalışmalıdır.

İbn Mes’ûd (radıyallâhu anh):

“Geçmiş ve gelecek ilimleri isteyen Kur’ân’ı araştırsın, Kur’ân’ı incelesin. Kur’ân’ın en büyük ilimleri, Allah Teâlâ’nın isim ve sıfâtlarının tahtındadır. Zîra insanların çoğu, ondan bir şey anlayamaz; anlayanların anlayışlarına da güvenilmez ve onlar onun derinliklerine inemezler.” buyurmuştur.

Allâh’ın ef’âline gelince: Yerleri, gökleri ve diğer varlıkların yaratılışını zikretmesi gibi. Kur’ân okuyucusu bunlardan Allah Teâlâ’nın sıfatlarını anlamalıdır. Zira, fiil fâile delâlet eder. Fiiller ne kadar mükemmel olursa, fâilin azametine delildir. Binâenaleyh fiilde fiil değil, fiilde fâil aranmalıdır. Hakkı bilen, her şeyde O’nu görür. Çünkü her şey O’ndan, O’nunla ve O’nun içindir. Hakikatte “küll” olan, O’dur.

Gördüğü her zerrede O’nu müşahede edemeyen, O’nu bilmemiş sayılır. (Bu ifâde hulûl mânâsında değil, eserden müessire istidlâl yoludur.) O’nu bilen, O’ndan başka her şeyin bâtıl olduğunu ve O’nun zâtından başka her şeyin helâkte bulunduğunu bilir. Bunun mânâsı, gelecekte helâk olacak demek değildir. Belki zâtı itibâriyle düşünülürse Allah’tan başka her şey helâktedir. Yalnız Allah Teâlâ’nın yaratması itibârıyla düşünülürse, mevcûddur denebilir. Yoksa istiklâl ve asâlet yolu ile her şey ademdedir (yokluktadır).

İşte bu, **Mükâşefe İlmi**’nin bir başlangıcıdır. Bunun için Kur’ân okuyana lâyık olan:

«أَفَرَأَيْتُم مَا تَحْرُثُونَ»

“Bana haber verin, ektiğiniz tohumu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa biz mi?” (Vâkıa sûresi, 56/63)

«أَفَرَأَيْتُم مَا تُمْنُونَ»

“Bana haber verin; rahme ilkâ edilen meniyi siz mi yaratıyorsunuz?” (Vâkıa sûresi, 56/58)

«أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ»

“İçtiğiniz tatlı suyu, ak buluttan siz mi indirdiniz, biz mi?” (Vâkıa sûresi, 56/68)

«أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ»

“Yaktığınız ateşi görüyorsunuz; onun ağacını siz mi halk ettiniz, yoksa biz mi? Bana haber verin.” (Vâkıa sûresi, 56/71) âyetlerini okuduğu vakit, aklını yalnız ateşe, suya, ziraate ve meniye vermemeli, belki bunlar üzerinde ayrı ayrı ve inceden inceye düşünmelidir.

Meselâ, su hâlinde bir meniden et, kemik, damar ve sinir gibi şeyler nasıl vücut bulup; baş, el, ayak, ciğer, kalb ve diğer âzalar meydana gelir? Sonra bu vücutta, görmek, işitmek, anlamak ve benzeri iyi vasıflar, öfke, hiddet, şehvet, kibir, cehil, yalan ve mücadele gibi çirkin vasıflar nasıl meydana geldiği üzerinde düşünmelidir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmuştur.

«أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ»

“İnsan kendisini nutfeden nasıl yarattığımızı görmez mi ki, şimdi o, bize apaçık bir düşman kesilmektedir.” (Yâsîn, 36/77)

Şâyân-ı hayret olan bu sıfat üzerinde düşünmeli ve bundan daha azîmine, yani akıllara durgunluk veren bu muazzam sanatın kendisinden sâdır olanı, tefekküre yükselmelidir. Binâenaleyh esere bakıp sâni’ini (yaratanını) müşahede etmelidir.

İşte Allah Teâlâ’nın zât ve sıfâtından bahseden bazı âyetler verdik.

Peygamberlerin hâllerine gelince: Bunların nasıl yalanlandıklarını, dövülerek öldürüldüklerini okuduğu zaman, Allah Teâlâ’nın gerek Resûlü’nden ve gerek resûller gönderdiği kimselerden ne derece müstağnî olduğunu; netîcede resûllerin nusratını okuduğu zaman, Allah Teâlâ’nın kudretini ve hakka yardımı irâde ettiğini düşünmeli ve anlamalıdır.

Peygamberleri tekzîb edenlerin hâllerine gelince: Peygamberlere inanmayan ve yalanlayan, Âd, Semûd ve benzeri kavimlerin uğradıkları âkıbetleri okuduğu zaman, Allah Teâlâ’nın kahr ve gadabından korkmalı ve hatalı hareketinden dolayı kendisinin de aynı âkıbete uğrayarak kahr ve perişan olacağından ve aynı hükmün kendi hakkında da infaz edileceğinden korkarak bunlardan ibret almalıdır. Yine bunun gibi, cennet ve cehennem vasıflarını ve Kur’ân’daki diğer hükümleri okuduğu zaman, bunlardan o kadar çok şeyler anlaşılır ki, bunları saymaya imkân yoktur. Herkes kendi kabiliyetine göre bunlardan da hissesini almalıdır. Çünkü yaştan, kurudan her ne varsa hepsi

Kitâb-ı Mübîn'de (Kur'ân'da)dir. Âyet-i celîlede:

«قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ

تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا»

"De ki: Bütün denizler Rabbimin kelimelerinin (mânâlarını yazmak) **için mürekkep olsa, hattâ o kadar daha gönderilse bile, Rabbimin kelimelerinin mânâları tükenmeden o deryalar tükenirdi."** (Kehf sûresi,18/109) buyrulmuştur.

Bunun için **Hazret-i Ali** (r.a.):

"İsteseydim yalnız Fâtiha sûresinin tefsirinden yetmiş deve yükü kitâb yazardım." buyurmuştur.

Bu anlattıklarımızdan maksadımız, kapısı açılsın diye düşünceleri bu tarafa çevirmektir. Yoksa Kur'ân'ı künhü ile, bütün derinliğine nüfuz ederek anlasın demek değildir. Çünkü buna kimsenin gücü yetmez. En kısa derecede olsun Kur'ân'dan bir şey anlamayan, Allah Teâlâ'nın:

«وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا

لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ آنِفًا أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللهُ عَلَى

قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ»

"Onlardan (münâfıklardan) **bazıları seni dinlerler, yanından çıkınca sahâbenin âlimlerine** (istihza yoluyla) **"Demin ne dedi?" derler. Allah, onların** (nifâkları sebebiyle) **kalplerini mühürlemiştir."** (Muhammed sûresi, 47/16)

Mühürlenme keyfiyetini altıncı maddede açıklayacağız.

Denildi ki:

"-Mürîd, bütün isteklerini Kur'ân'da bulan kimseye denir."

Demek ki, her aradığını Kur'ân'da bulmadıkça, noksânı ziyâdeden ayırt etmedikçe, Mevlâsı ile olup kullardan müstağnî kalmadıkça, mürîd mürîd olamaz.

6- Anlayışa mâni olacak hâllerden sıyrılmak lâzımdır.

Zira birçoklarının Kur'ân-ı Kerîm'in mânâlarını anlamamaları, şeytanın

kalpleri üzerine örttüğü perde ve sebeplerdendir. Bu yüzden insanlar, Kur'ân'ın mânâsını anlayamaz hâle gelmişlerdir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz:

«لَوْلاَ أَنَّ الشَّيَاطِينَ يَحُومُونَ عَلَى قُلُوبِ بَنِي آدَمَ لَنَظَرُوا

إِلَى الْمَلَكُوتِ»

"Eğer eytanlar, Âdemoğlunun kalplerinde dola masaydı, onlar melekût âlemine bakarlardı. Yani görülmeyen âlemleri görürlerdi."[404] buyurdu.

Kur'ân'ın mânâsını anlamaya mâni olan perdeler dörttür:

Birincisi: Bütün gayretlerini mahâric-i hurûfa sarfetmek, harfleri mahreçlerinden çıkarmaya uğraşmaktır. Bu hususu idâre için kurrâlara, Kur'ân okuyucularına musallat olmuş bir şeytan vardır. Kur'ân-ı Kerîm'in mânâsını onlara düşündürmemek için, daima onları harfleri mahreçlerinden çıkarmak ile meşgul eder. İşleri-güçleri düşünüp taşındıkları mahâric-i hurûfa dikkatten başka bir şey değildir. Bu gibilere Kur'ân'ın mânâsı naşıl keşfolur? Bu gibi telbîsâta riâyet etmek, şeytanın elinde gülünç olmaktan başka bir şey değildir.

İkincisi: Taklid yolu ile bir mezhebe bağlanarak, inceleme yapmadan yalnız duyduğuna inanmak sûretiyle körü körüne orada donup kalmaktır. Taklid ile edindiği inancı, başka bir şey düşünmesine mâni olduğu için müşâhedesi, hissine bağlanmış olur. Ve şayet kendisine bir ışık deliği açılır da inancının hilâfına bir hakikate muttalî olursa, hemen taklid şeytanı ona saldırarak:

"-Ecdâdının inancına uymayan bu gibi şeyleri hatırına nasıl getiriyorsun?" der.

Bu biçâre adam da muttalî olduğu bu hakikati, şeytanın vesvesesi sayarak ondan uzaklaşır ve bu gibi şeylere düşmekten kaçınır.

İşte bu gibi ilimlere Sûfiyye:

"İlim perdedir." dedi ve bu sözleri ile yalnız taklitle birçok insanların bağlandıkları, yâhut mezheb mutaassıblarının cedel yolu ile yazıp bıraktıkları îtikat ilimlerini kasdetmişlerdir. Yoksa basîret nûru ile keşif ve müşâhedeye dayanan ilim; hicap ve perde olamaz. Hattâ asıl özlenen, bu ilimdir.

Bu gibi taklidi îtikadların bazısı bâtıl olduğu için, hakikatleri anlamaya mâni olur. "İstivâ" kelimesinden, arş üzerinde oturup yerleşme mânâsını anlamak gibi... "Kuddûs" ism-i şerifinden, yaratıklar için câiz olan her şeyden münezzeh olduğunu anlayabilen kimsede, bu şekilde bir taklid îtikadının yerleşmesine imkân yoktur. Bu anlayış ile hakikate ulaşabilirdi. Fakat bâtılı taklidi, bu gibi düşüncelerine mâni olur ve onları atmaya çalışırsa da hakikatlere muttalî olamaz.

Bu taklitlerin bazısı hak olduğu hâlde, yine keşfe ve hakikatleri anlamaya mâni olur. Zîra inanılması insanlara teklif edilen hakikatlerin; mertebeleri, dereceleri, zâhirî başlangıçları ve bâtınî derinlikleri vardır. Tabiatların zâhire, görünüşe bağlanmaları; bâtınî derinliklere inmeye mâni olur. Nitekim **“Kavaidü’l-Akaid”** kitabının **İlm-i zâhir** ve **İlm-i bâtın** kısımlarında bunları izâh etmiştik.

Üçüncüsü: Bir günâha devam etmek veya kibirli olmak veya dünyalık hususunda nefsinin herhangi bir arzusu peşinden gitmek... İşte bütün bunlar, kalbin kararmasına ve paslanmasına sebep olurlar. Ayna üzerindeki perdenin, göstermeye mâni olması gibi, bu gibi isyanlar, kalbe perde ve hakikatin tecellisine mâni olurlar. Bu gibi sebeplerle, ekserî insanlar Kur’ân’ın mânâsını anlamaktan mahrum kalmışlardır. Bu gibi şehevî arzuların peşinden gitmek ne kadar çoğalırsa, Kur’ân-ı Kerîm’in mânâları o nisbette kapalı kalır. Kalbden dünyâ düşünceleri azaldığı nisbette de, Kur’ân-ı Kerîm’in mânâları tecellî eder. Kalb ayna; şehvetler de ayna üzerindeki toz ve kir gibidir. Kur’ân-ı Kerîm’in mânâları da aynada görülecek sûretler gibidir. Şehvetlerden kalbi temizlemek, aynanın yüzünden perdeyi kaldırıp tozunu silmek gibidir. Bunun için Resûl-i Ekrem:

«إِذَا عَظَّمَتْ أُمَّتِي الدِّينَارَ وَالدِّرْهَمَ نُزِعَ مِنْهَا هَيْبَةُ الْإِسْلَامِ

وَإِذَا تَرَكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ حُرِمُوا

بَرَكَةَ الْوَحْيِ»

“Ümmetim altın ve gümü e fazla değer verdikleri zaman, onlardan îmânın heybeti kalkar. Emri mâruf, nehy-i münkeri terk ettikleri zaman vahyin bereketinden mahrum olurlar.”[405] buyurmuştur.

Bu hadîse, **Fudayl bin İyad**, “Kur’ân-ı anlamaktan mahrum olurlar.” mânâsını vermiştir.

Allah Teâlâ, anlayış ve hatırlamakta, günahlardan rücûu ve nedâmeti şart koşarak şöyle buyuruyor:

«تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ»

“Tâatimize dönen her kulun kalp gözünü açmak ve ona ibret vermek için yaptık.” (Kaaf sûresi, 50/8)

«وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ»

“Ancak Allâh’a dönerler iyi hatırlarlar.” (Mü’min sûresi, 40/13)

«إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ»

“Ancak olgun akıl sahipleri iyice düşünürler.” (Zümer sûresi, 39/9)

Dünyanın aldatıcı ve geçici metâlarını, âhiret nimetlerine tercih edenler, hakikî akıl sahipleri değillerdir. Bunun için kitâbın (Kur’ân’ın) esrarı kendilerine açıklanmaz.

Dördüncüsü: Zâhirî tefsir kitaplarını okuyarak Kur’ân’daki kelimelerin, ancak **İbn Abbas**, **Mücâhid** ve benzerlerinin rivâyet yolu ile yaptıkları tefsirlerden başka mânâları olmadığına ve başkasının tefsirlerinin, kendi reyleri ile tefsir olduğuna ve kendi reyleri ile tefsir edenlerin cehennemdeki yerlerine hazırlanmalarına inanmak... İşte bu da Kur’ân-ı Kerîm’in esrârını anlamaya mâni olan büyük bir perdedir. Biz, rey ile tefsiri, dördüncü bâbda izah edecek ve bu tefsirin, **Hazret-i Ali**’nin:

“Ancak Allah Teâlâ’nın, Kur’ân’ı anlamakta kuluna bahşettiği anlayış ve idrak müstesnâ...” sözünü nakzetmediğini ve eğer, yalnız nakledilen zâhirî mânâ muteber olsaydı, insanların Kur’ân’ın mânâlarında ihtilâf etmemeleri lâzım geleceği anlatılacaktır.

7- Tahsis:

Yani Kur’ân’ı okuyan zâtın, Kur’ân-ı Kerîm’in bilhassa kendisine hitâb ettiğini kabul etmesidir. Emir-nehiy âyetlerini okuduğu zaman, yine aynı şeyi anlamak, yani müjdelenen ve korkutulanın, bizzat kendisi olduğuna inanmak, geçmiş insanlara ve peygamberlere ait kıssaları okuduğu zaman, maksadın, kıssa ile halkı oyalamak olmayıp, ondan ibret almak olduğunu bilmek ve ondan icâb eden dersi almaktır. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’deki her kıssa, peygamber ve ümmetine bir fayda temin etmek için zikredilmiştir. Bunun için Allah Teâlâ:

«مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ»

“Kalbini tatmin ve tesbit (sâbit kılacak) **edecek her şeyi verdik.”** (Hûd sûresi, 11/120) buyurmuştur.

Okuyan kişi, Allah Teâlâ’nın haber verdiği, peygamberlerin muhtelif işkencelere katlanmaları, dîni yaymakta Allah’tan yardım beklemek üzere sebat

ve metânet göstermeleri gibi hâlleri ile bizzat kendisine (okuyana) sebat ve metânet telkin ettiğini ve Kur'ân'ın yalnız Resûlü'ne değil, bütün âlemlere şifa, hidâyet, rahmet ve nûr olarak gönderildiğini bilmelidir. Bunun için Allah Teâlâ, herkese, büyük nimet olarak göndermiş olduğu kitâbın (Kur'ân'ın) şükrünü îfâ ile emrederek şöyle buyurmuştur:

«وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ

وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ»

"Allâh'ın üzerinizdeki nimetini ve size öğüt vermek için indirdiği Kur'ân'ı ve ondaki hikmeti düşünün." (Bakara sûresi, 2/231)

«لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ»

"And olsun, size öyle bir kitap indirmişizdir ki, bütün zikriniz ondadır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?" (Enbiyâ sûresi, 21/10)

«وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ»

"Biz sana da Kur'ân'ı indirdik. Tâ ki, insanlara kendilerine ne indirildiğini açıkça anlatasın." (Nahl sûresi, 16/44)

«كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ»

"Allah insanlara misâllerini böylece açıklar." (Muhammed sûresi, 47/3)

«وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ»

"Rabbinizden size indirilenin en güzeline (Kur'ân'a) **tâbi olunuz."** (Zümer sûresi, 39/55)

«هٰذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ»

"Şu Kur'ân, insanların kalp gözlerini açacak bir nûr, sağlam bilgi edinmek için bir hidâyet ve rahmettir." (Câsiye sûresi, 45/20)

«هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ»

“Bu Kur’ân, insanlar için bir beyândır. Müttakîler için de bir hidâyet ve rahmettir.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/138)

Allah Teâlâ’nın bu hitabı ile bütün insanları kasdetmekle ayrı ayrı fertleri de kasdettiğine şüphe yoktur. Aralarında bir fark olmadığı için diğerleri gibi okuyan şahıs da maksuddur. Yani Kur’ân-ı Kerîm, bizzât kendisine hitâb etmektedir.

Allah Teâlâ’nın:

«وَأُوحِيَ إِلَيَّ هٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ»

“Şu Kur’ân, sizi ve kime erişirse onları inzâr (sakındırmam) **için bana vahyolundu.”** (En’âm sûresi, 6/19) âyet-i celîlesinden maksadın bizzat kendisi olduğunu takdir etmelidir.

Muhammed İbn Kâ’b el-Kürzî diyor ki:

“Kur’ân-ı Kerîm kime okunuyorsa, Allah Teâlâ kendisiyle konuşuyor gibidir.”

Bunu böyle kabul eden kimse, Kur’ân-ı Kerîm’i efendisinden kölesine yazılmış bir mektup veya âmirden memuruna yazılmış bir emir gibi okur. Yani yalnız düzgün okumayı bir vazîfe saymaz; belki ne emrettiğini, neler istediğini ve nelerden men ettiğini anlamak için düşünerek okur ve mûcibini yapar. Bunun için bazı âlimler:

“Şu Kur’ân Allâh’ın emirlerini hâvî olarak Allah’tan bize gönderilmiş risâlelerdir. Namazda okuduğumuz âyetleri düşünecek, tenha yerlerde üzerlerinde duracak, ibâdetlerimizle onları yerine getireceğiz.” demişlerdir.

Mâlik bin Dinar:

“Ey Kur’ân okuyanlar! Kur’ân-ı Kerîm kalplerinize neler ekmiştir? Bahar yağmurları yeryüzünü yeşillendirdiği gibi Kur’ân-ı Kerîm de kalbin yağmurudur onu canlandırır.” demiştir.

Katâde de şöyle diyor:

“Kur’ân-ı Kerîm’i okuyan, ya kâr ile kalkar veya zarar ile.”

Nitekim âyet-i celîlede şöyle buyurulmuştur:

«وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ

الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا»

“O, (Kur’ân) **mü’minlere şifa ve rahmettir, zâlimlere hüsrandan, zarardan başka birşey arttırmaz.”** (İsrâ sûresi, 17/82)

8- Teessür:

Yani okuduğu âyetlerden kalbinin müteessir olması demektir. Hüzün, korku, ümit verici ve benzeri âyetleri okudukça farklı bir hâl almalı ve kalbinde bir vecd meydâna gelmelidir. Kur'ân'ı anlayışı nisbetinde korku hâli artar. Çünkü Kur'ân âyetlerinde tazyik gâlibdir. Rahmet ve mağfiret âyetlerini, ancak okuyucunun zorlukla erişebileceği şartlara bağlı bulursun. Nitekim Allah Teâlâ:

«وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى»

"Bununla beraber şüphesiz ki ben, tövbe ve îmân edenleri, iyi amel ve harekette bulunanları, sonra da doğru yolda ölünceye kadar sebat gösterenleri elbette çok mağfiret ediciyim." (Tâhâ sûresi, 20/82) buyurmuş ve mağfireti dört şarta bağlamıştır. Yine:

«وَالْعَصْرِ، إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ، إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ»

"Asra yemin olsun ki, muhakkak insan ziyândadır. Ancak îmân edenler ile güzel hareket ve amellerde bulunanlar, bir de birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler böyle değillerdir." (Asr sûresi, 103/1-3) buyurmakla hüsrandan kurtulmayı, yine dört şarta bağlamıştır.

İhtisar ettiği âyetlerde de bütün bunları içine alan tek bir kelime zikrederek:

«إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ»

"Allâh'ın rahmeti ihsân edenlere yakındır." (A'râf sûresi, 7/56) buyurmuştur ki, bu âyetteki ihsâna bütün iyilikler dâhildir. Kur'ân'ı tetebbû edenler, evvelinden sonuna kadar böyle olduğunu görürler. O hâlde bunu anlayanlara yakışan, korku ve haşyet içinde olmaktır. Bunun için **Hasan-ı Basrî**:

"Kur'ân'a inanarak okuyanların hüznü artar, sevinci azalır; ağlaması çoğalır, gülmesi azalır. Me galesi çoğalır, tembellik ve huzuru azalır." buyurmuştur.

Vüheyb ibn Verd:

"Bütün hadîs ve mev'izaları gözden geçirdik. Hiçbiri düşünüp anlamak şartıyla okunan Kur'ân-ı Kerîm kadar kalpleri yumuşatıp hüznü celbedemez." demiştir.

Kur'ân'dan müteessir olmak demek, okunan âyetlerin mânâsına göre, okuyucunun bir hâl alması demektir. Meselâ vaîd, korkutucu veya şarta bağlı

mağfiret âyetlerini okuduğu zaman, azâbından ve bu şartları yerine getiremeyeceğinden korkarak, âdeta helâk oluyormuş gibi bir tavır takınmalı; ferahlık veren ve mağfiret va'deden âyetleri okuduğu zaman, sevincinden uçacakmış gibi bir vaziyet almalı, Allâh'ın sıfâtları ve esmâ-i hüsnâsı anıldığı zaman azamet-i ilâhiye karşısında tâzim ile eğilmeli, Allah Teâlâ hakkında muhal olan ve kâfirlerin (Yahudi ve Hıristiyanların) Allâh'a evlâd ve zevce isnad eden âyetlerini okuduğu zaman, onların bu çirkin isnadlarından utanarak sesini kısmak sûretiyle içinden müteessir olmalıdır. Cenneti vasıflandıran âyetleri okuduğu zaman, içinden oraya bir arzu ve iştiyak uyanmalı, cehennem anlatıldığı zaman, onun korkusundan tüyleri ürpermelidir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) **İbn Mes'ûd** hazretlerine:

"-Oku da dinleyelim!" buyurduğu zaman**, İbn Mes'ûd** (r.a.):

"-Nisâ sûresinin:

«فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا»

"Her ümmetten bir şâhid, onların üzerine de seni şâhid olarak getirdiğimiz zaman nice olur?" (Nisâ sûresi, 4/41) âyetine geldiğim zaman, Resûl-i Ekrem'in gözlerinin yaş ile dolduğunu gördüm. Resûl-i Ekrem:

"- imdilik yeter!" buyurdu.

Çünkü o hâlin müşâhedesi, kalbini istilâ etmiş ve tahammülü kalmamıştı." demiştir.

Allah'tan korkanlar arasında, vaîd âyetleri okunduğu zaman, bayılıp düşenleri, hattâ ölenleri de olmuştur. Bu hâller, hatim sâhibini, Kur'ân'ı hikâye okur gibi okumaktan alıkoyar.

«إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ»

"De ki, eğer ben Rabbime isyân edersem, O, büyük günün azabından elbette korkarım." (En'âm sûresi, 6/15) âyetini okuduğu hâlde, tüyleri ürpermeyen, korku içini sarmayan kimse, Kur'ân'ı düşünerek değil, hikâye yolu ile (hikâye gibi) okumuştur.

«عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ»

"Ey Rabbimiz, ancak sana güvenip dayandık ve sana yöneldik, son dönüş de ancak sanadır." (Mümtehine sûresi, 60/4)

«وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَا اٰذَيْتُمُونَا»

"Sizin bize olan eziyetlerinize elbette sabrederiz." (İbrahim sûresi, 14/12) âyetini okuduğu zaman, sabır veya sabra azîmet iştiyakında olmalı ki, Kur'ân'ın zevkine erebilmeli... Şayet böyle değil ve bunun üzerinde düşünmüyorsa, Kur'ân'dan nasîbi, ancak dilini hareket ettirmek olacaktır. Ayrıca şu âyetlerle de açıkça kendi kendini tel'în etmiş olur.

«أَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ»

"İyi biliniz ki, Allâh'ın lâneti, zâlimler üzerinedir." (Hûd sûresi, 11/18)

«كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ»

"Yapmayacağınızı söylemeniz, en şiddetli bir buğz ve adâvet olmak bakımından Allah indinde büyüktür." (Saff sûresi, 21/3)

«وَهُمْ فِى غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ»

"Onlar gaflet içerisindedirler. Bunu düşünmekten yüz çeviricilerdir." (Enbiyâ sûresi, 21/1)

«فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلّٰى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا»

"Bizim zikrimize sırt çeviren, dünya hayatından başkasını arzu etmeyen kimselerden yüz çevir." (Necm sûresi, 53/29)

«وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ»

"Kim tövbe etmezse, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridir." (Hucûrat sûresi, 49/11)

İşte bütün bu âyetleri okudukça sarâhaten kendi kendini lanetlemiş olur. Aynı zamanda:

«وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ»

"Onların içinde ümmîler de vardır. Kitabı bilmezler; ancak bildikleri ümniyyeler, yani kuruntu ve boş sözlerdir." (Bakara sûresi, 2/78)

«وَكَأَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ

عَنْهَا مُعْرِضُونَ»

“Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki, bunlardan yüz çevirici olarak ibret almazlar.” (Yûsuf sûresi, 12/105) âyetlerinin şumûlüne de girmiş olur. Zira Kur’ân-ı Kerîm yer ve göklerdeki o âyetleri açıklamaktadır. Bu âyetleri okuduğu hâlde bundan nasip almayanlar, bunlardan yüz çevirmiş sayılırlar. Bunun için denildi ki:

“Kur’ân ahlâkı ile vasıflanmayan kimse, Kur’ân okuduğu zaman, Allah Teâlâ: “Kendin benden îrâz etmiş (yüz çevirmiş) iken sözüm ile ne uğraşıp duruyorsun? Eğer bana dönmeyeceksen, kelâmımı terk et!” buyurur.”

Âsi olduğu hâlde, Kur’ân-ı Kerim’i tekrar tekrar okuyan kimse; zulüm ile memleketini harabeye çeviren kimsenin, adl ü salâh ile memleketinin kalkındırılmasını emreden hükümdarın mektubunu tekrar tekrar okumasına benzer. Yazılarındaki emirlere muhalefet ettiğine göre, yazıyı okumasa, belki o kadar istihzâ edilmez ve o nisbette gadaba müstahak olmazdı. Bunun için **Yûsuf bin Asbat**:

“Kur’ân okurken hükmüyle amel edemediğim için, gadabı mûcib âyetlere gelince korktuğum için onları bırakır, tesbih ve istiğfar ile meşgûl olurum.” demiştir. Allah Teâlâ’nın:

«فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ»

“Onlar ise, o sözü sırtlarının ardına attılar. Karşılarında az bir menfaati satın aldılar. Müşteri oldukları o şey ne kötüdür.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/187) âyetiyle Kur’ân’ın hükmü ile amelden îrâz edenler (yüz çevirenler) murad edilmiştir Bunun için Resûl-i Ekrem:

«اِقْرَؤُا الْقُرْاٰنَ مَا ائْتَلَفَتْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ وَلَانَتْ لَهُ جُلُودُكُمْ

فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَلَسْتُمْ تَقْرَؤُنَهُ»

“Kalpleriniz O’na bağlandığı ve vücutlarınız O’nun emirlerine eğildiği müddetçe Kur’ân’ı okuyunuz. Kalbiniz ayrılır, aklınız ba ka tarafa giderse, okuyucu sayılmazsınız.” Diğer rivayette, *“Bu vaziyette okumayınız.”*[406]

Nitekim Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyuruyor:

«اَلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهُ

زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ»

“Onlar ki, Allah anıldığı zaman yürekleri titrer ve onlar üzerine âyetleri okunduğu vakit imânlarını arttırır. Onlar ancak Rablerine güvenirler.” (Enfâl sûresi, 8/2)

Yine Resûl-i Ekrem:

«إِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ صَوْتًا بِالْقُرْآنِ الَّذِي إِذَا سَمِعْتَهُ يَقْرَأُ

رَأَيْتَ أَنَّهُ يَخْشَى اللهَ تَعَالٰى»

“Kur’ân’ı en güzel sesle okuyan o kimsedir ki, okuduğunu duyduğu zaman, Allah’tan korktuğunu (sîmasında) *mü âhede edersin.”*[407] buyurdu.

Diğer bir hadîste şöyle buyuruluyor:

«لَا يَسْمَعُ الْقُرْآنَ مِنْ أَحَدٍ أَشْهٰى مِنْهُ مِمَّنْ يَخْشَى اللهَ عَزَّ

وَجَلَّ»

“Kur’ân, en zevkli olarak Allah’tan korkan kimselerden dinlenir.”[408]

Kur’ân, korkusunu kalbe yerleştirmek ve mûcibinde amel edilmek için okunur. Yoksa harfleri ile dili hareket ettirmekteki emeğin değeri yoktur. Nitekim kurrâlardan bir tanesi şöyle anlatıyor:

“-Bir defa hocamın huzurunda Kur’ân-ı Kerîm’i hatmettim. İkinci bir defa yine hatmetmek için huzûruna vardığımda beni tekdir etti (azarladı) ve “Kur’ân’ı benim üzerime amel ittihaz ettin, git Allah Teâlâ’nın huzûrunda oku da bak, sana ne gibi emirler buyuruyor ve nelerden nehyediyor, onları yap!” dedi.

Sahâbe-i kirâm, bu hâl ve amellerle meşgûl olurlardı. Lâf ile zaman kaybetmezlerdi.

Resûl-i Ekrem’in irtihâlinde yirmi bin sahabe mevcuttu.[409] Bunlardan ancak altı tanesi Kur’ân’ı ezberlemişti ki, bunların ikisi de ihtilâflıdır.[410] Çoğu bir veya iki sûre ezberlerdi. Bakara ve En’âm sûrelerini ezberleyen, ulemâdan sayılırdı. Bir tanesi Kur’ân-ı Kerîm’i öğrenmek için geldi. Ders:

«فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

شَرًّا يَرَهُ»

“Zerre kadar iyilik işleyen mükâfatını, zerre kadar fenalık işleyen de cezâsını bulur.” (Zilzâl sûresi, 99/7-8) âyetine geldiği zaman:

“-Yeter daha okumaya lüzum yok!” diyerek oradan ayrıldı. Resûl-i Ekrem:

“-Fakîh olarak ayrılmı tır.” buyurdu.

Makbûl olan budur. Allah Teâlâ’nın lûtfu ile okuduğu âyeti anlayıp kalbine tesir ederek mûcibiyle amel etmektir. Yalnız dili tahrik etmenin faydası azdır.

«وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ

الْقِيٰمَةِ أَعْمٰى»

“Kim benim zikrimden yüz çevirirse, onun hakkı da dar bir geçimdir. Ve biz onu kıyamet gününde kör olarak hasrederiz.” (Tâhâ sûresi, 20/124)

«كَذٰلِكَ أَتَتْكَ اٰيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى»

“Öyledir. Sana âyetlerimiz geldi. Sen onları unuttun. İşte bugün de unutuluyorsun.” (Tâhâ, 20/126) âyetlerinden muradın dili ile okuduğu hâlde mûcibiyle amel etmeyenler olması çok muhtemeldir.

Yani “Kur’ân’ı terk ettin, tarafına bakmadın, hükümlerine aldırış etmedin!” demektir. Zîra emirde kusur eden için, emri unuttu denir.

Kur’ân-ı Kerîm’i hakkıyla okumak demek; dil, akıl ve kalbin müştereken okuması demektir. Dil, mahâric-i hurûfuna riâyet ederek ağır ağır okur; akıl, mânâlarını düşünür; kalb ise onun emir ve yasaklarından tesir alarak kendine çeki-düzen verir. Yani lisan okur, akıl tercüme eder, kalb ders alır.

9- Terakkî:

Yani Kur’ân-ı Kerîm’i kendi ağzından değil, Allah Teâlâ’dan dinliyormuş gibi okumak.

Kur’ân-ı Kerîm’i okumanın dereceleri üçtür:

a- Kur’ân okuyan, kendisini Allah Teâlâ’nın huzûrunda imiş ve Allah Teâlâ onu dinliyormuş gibi farz ederek okumalıdır. Şüphesiz bu vaziyetteki insan, yumuşak, mülâyim ve mütevâzi olur.

b- Bizzât Allah Teâlâ’nın kendisini görerek lûtfuyla hitâb ettiğine, in’âm ve

ihsânıyla kendisine münâcatta bulunduğuna inanmaktır. Bu anlayış ile Kur'ân-ı Kerîm'i okuyan kimse, hayâ ve tâzîm ile Kur'ân'a eğilir ve onu anlamaya çalışır.

c- Kelâmda mütekellimi, kelimelerde ise mütekellimin sıfâtlarını müşâhede etmektir. Yani konuşanın keyfiyetini sözlerinde müşâhede ile ahlâkî vaziyetini sözlerinin mânâsından anlamaktır. Bu anlayış ile okuyanın nazarı, kendisine, okumasına veya in'âmın kendisine taallûk etmesine değil; doğrudan mütekellime, konuşana yönelmek âdeta O'nu görüyormuş gibi, bütün gönlünü ve düşüncesini O'na bağlamaktır.

Bu üçüncü kısım mukarrebler, ikinci ashâb-ı yemîn, yani sağcılardır; birincisi de mürid ve ârifler makamıdır. Bu üç mertebenin hâricinde kalan Kur'ân okumalar, gâfiller makamıdır.

Cafer İbn Muhammed Sâdık (r. aleyh):

"Vallahi Allah Teâlâ, kelâmında insanlara tecellî eder. Fakat onlar bunun farkında olmazlar." demekle bu en üstün dereceden haber vermiş oldu.

Yine bu zât, bir namazda baygınlık geçirmişti. Bunun sebebini kendisinden sorduklarında:

"-Bir âyet-i celîleyi kalbimde tekrarlayıp duruyordum, tam bu sırada onu mütekelliminden (yani Allah'tan) duydum; O'nun kudretini müşâhedeye dayanamadım ve bayıldım." dedi.

İşte bu mertebede okuma zevki artar ve münâcâtın lezzeti çoğalır. Bunun için hakîmlerden biri şöyle diyor:

"-Önceleri Kur'ân-ı Kerîm'i okur, fakat zevk alamazdım. Tâ ki âdeta Resûl-i Ekrem, ashâbına okuyor ve ben de ondan dinliyormuş gibi okumaya başlayınca zevk duymaya başladım. Sonra daha ileri makama yükselerek, âdeta Cebrâil aleyhisselâm, Resûl-i Ekrem'e okuyormuş gibi okudum, daha çok zevkini aldım. Sonra daha üstün makama yükselerek, âdeta kelâmda mütekellimi müşâhede edercesine okuduğumda, artık bir an bile ayrılmak istemediğim en yüksek zevki duymaya başladım." demiştir.

Hazret-i Osman ve **Hüzeyfe** (r.anhümâ):

"-Eğer gönüller mânevî pisliklerden temiz olsaydılar, Kur'ân'ın zevkine doymazlardı." demişlerdir.

Çünkü kelâmda mütekellimi müşâhede, ancak kalb temizliği ile mümkündür. Bunun için **Sâbit-i Benânî:**

"-Yirmi sene Kur'ân'a emek verdim, yirmi sene de ondan faydalandım. Başkasıyla değil. Ancak kırâatte mütekellimi müşahede ile Allah Teâlâ'nın:

«فَفِرُّوا إِلَى اللّٰهِ»

“Allâh’a ilticâ ediniz.” (Zâriyât sûresi, 51/50)

«وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ»

“Allâh’a ortak koşmayınız.” (Zâriyât sûresi, 51/51) emirlerine uyulmuş olur.” demiştir.

Her şeyde O’nu (O’nun kudret ve azametini) müşâhede etmeyen, başkasını görmüştür. Kul, Allah’tan başka neye iltifat ederse orada gizli bir şirk vardır. Gerçek tevhîd, her şeyde Allâh’ın kudret ve azametini müşâhede etmektir.

10- Teberrî:

Yani Azamet-i îlâhiyye karşısında kendi benlik ve varlığından geçmek ve kendisini hiçe saymaktır. Sâlihleri öven ve müjde veren âyetleri okuduğu zaman kendisini bu hükümde görmemeli. Belki bu müjdeleri, inanan sâlih kullara tanımalı ve kendisinin de onlardan olmasını Allah’tan dilemelidir.

Gadab âyetleri ile âsileri yeren âyetleri okuduğu zaman, kendisinin helâk olacağından korkmalı ve bu gibi vaad âyetlerinin muhatabının kendisi olduğunu kabul etmelidir. Bunun için **Abdullah İbn Ömer**:

“-Allâhım! Zulmümden ve küfrümden sana istiğfar ederim.” derdi. Kendisine, “Hadi diyelim ki zulüm olabilir; küfür de ne demek?” diye sorulunca:

«اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ»

“Muhakkak ki, insan mübalâğa ile nefsine zulüm edici ve küfran-ı nimet edicidir.” (İbrahim sûresi, 14/34) âyetini okurdu.

Yûsuf bin Esbat’a, “Kur’ân-ı Kerîm’i okuduğun zaman nasıl duâ edersin?” diye sormuşlar. Yûsuf bin Esbat:

“-Ne duâsı! Kusurlarıma yetmişbin kere istiğfar ederim.” demiştir.

Kırâatte kendisini kusurlu kabul etmek, Allâh’a yakınlığının sebeplerindendir. Zîrâ yakın iken kendisini uzak kabul eden kimseye verilen korku sayesinde, o yakınlık mertebesinden daha üstün mertebe verilir. Bunun aksine olarak uzakta iken kendisini yakın görenlerdeki emniyet, kendilerini daha da uzaklara iter. Her ne zaman kendini beğenir ve hâlinden râzı olursa helâk olur. Her ne zaman ki kendisini beğenmez ve Kur’ân okumasında Allah Teâlâ’dan başka hiçbir şeyi görmeyecek hâle yükselirse, melekût âleminin sırları kendisine açılır. **Ebû Süleyman-i Dârânî**, akşam yemeğini **İbn Sevban** adındaki kardeşliğinde yemek üzere söz vermiş ve fakat gidememişti. Sabahleyin buluştuklarında kardeşliği:

“-Hani geleceğim diye söz vermiştin? Niye gelmedin?” diye kendisinden sorunca, **Süleyman-ı Dârânî**:

“-Ben bunu kimseye söylemezdim; fakat sana söz verip gelemediğim için vaziyeti açıklamak zorundayım. Şöyle ki: Yatsı namazını kılmıştım, ölümün geleceği an belli olmadığı için, vitir namazını kılayım da öyle gideyim, dedim. Kunut duâsını okurken cennet bahçelerinden yeşil bir bahçe gözümün önüne geldi. Gözlerin görmediği güzellikleri içine alan bu bahçeye hayran hayran bakarken sabahladım. İşte gelemeyişimin sebebi budur.” dedi.

Bu gibi keşifler, nefsinin arzû ve isteklerinden ayrılıp uzaklaştıktan ve nefsine iltifat etmedikten sonra hâsıl olur. Sonra bu keşifler, keşfolunan şeyin vaziyetine göre husûsiyet arz eder. Ümid ve rahmet âyetleri okuduğu ve ümitlendiği zaman, cennetin sûreti kendisine temessül eder, âdeta cenneti görmüş gibi olur. Azap ve şiddet âyetlerini okuduğu zaman cehennemi ve oradaki azapları müşahede eder. Zira Allah Teâlâ’nın kelâmı, lâtif ve kolay, zor ve çetin anlaşılan, ümid ve korku veren mânâları şâmildir.

Çünkü âyetlerin bir kısmı ümid verici rahmet âyetleridir. Bir kısmı korkutucu azâb, intikam ve şiddet âyetleridir. Kelimeleri ve sıfâtları müşâhede nisbetinde kalb hâlden hâle intikal eder ve o hâle uygun ve ona yakın bir şekilde keşiflere mazhar olur. Zira okuyan, okuduğu şeyle hâllenir. Aksi muhaldir. Okunan Kur’ân’da, râzı olanın kelâmı, gadablı olanın kelâmı, in’âm edenin kelâmı, intikam alanın kelâmı, cebbâr ve kibriya sahibinin kelâmı, mühlet verip ihmal etmeyen şefkat ve merhamet sâhibinin kelâmı vardır.

Neseî ve İbn Mâce sahih bir senetle.

İmâm Ahmed, Ebû Hüreyre’den.

İbn Ebî’d-Dünya rivâyet etmiştir.

Buhârî ile Müslim.

İbn Mâce.

Ebû Abdullah el-Hâkim.

Bu rakam, sadece Medine’de bulunanlar için olabilir. Zîra **Ebû Züraa Râzî**, “Resûlullah (s. a. v.) vefat ettiğinde yüz yirmi dört bin sahabisi vardı.” diyor. Nitekim vedâ hutbesinin de yüz binden fazla sahabîye îrad edildiği mâlumdur.

Burada kastedilen ezberleme Kur’ân’a tam mânâsıyla vâkıf olarak ezberlemedir. Sahabe-i kiram arasında yüzlerce hâfızın mevcud olduğu siyerlerde yazılıdır.

DÖRDÜNCÜ BAB: KUR’ÂN’I KENDİ ANLAYIŞINA GÖRE TEFSİR ETMEK

Şayet “Yukarıdaki bahiste temizlenmiş kalb sahiplerine Kur’ân’ın mânâları keşfolunabileceği ve bu gibilere Kur’ân’ın esrârının çözüleceği üzerinde ehemmiyetle durulmuştur; bu nasıl oluyor?” diye sorar ve Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»

“Kur’ân’ı reyi ile tefsir eden cehennemdeki yerine hazırlansın.”[411] buyurmuş ve zâhir müfessirleri (**Ebû Abdurrâhman-ı Kâşânî** gibi) buna dayanarak tasavvufa mensub bazı müfessirlerin, **İbn Abbas** ve diğer müfessirlerden nakledilenlerin hilâfına olarak, Kur’ân’daki bazı kelimeleri tevil etmelerine hücum etmiş ve bunu küfür saymışlardır. Eğer zâhir müfessirlerinin dedikleri doğru ise, Kur’ân’ı anlamanın, yapılmış tefsirini ezberlemekten başka ne kıymeti var? Yok, eğer bunların söyledikleri yanlış ise daha Resûl-i Ekrem’in, *“Kur’ân’ı reyi ile tefsir eden, cehennemdeki yerine hazırlansın.”* buyurmasının ne mânâsı kalır?” dersen:

Bilmiş ol ki, Kur’ân-ı Kerim’in zâhir müfessirlerinin yaptığı tercemeden başka mânâsı yok diyen, kendi anlayış ve kabiliyetine tercüman oluyor; (çünkü o ancak müfessirlerin dediğini anlayabiliyor). Binâenaleyh kendi anlayışını açıklaması bakımından isabet ediyorsa da, herkesi kendi seviyesine indirmesinde ve herkese kendi zaviyesinden bakarak hüküm vermek sûretiyle de aldanıyor.

Hakikat şudur ki, anlayanlar için Kur’ân-ı Kerim’in mânâları geniş ve şumûllüdür. Hadîsler ve haberler bunu vâzıhan ifâde etmektedirler. Nitekim **Hazret-i Ali** (kerremallâhu vechehu):

“-Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim’den anlayış kabiliyetini kime bahşederse, onlar müstesnâdır.” demiştir.

Eğer nakledilen tefsir ve tercümeden başka mânâ olmasaydı, bu sözün ne mânâsı kalırdı? Resûl-i Ekrem (s.a.v.) hadîs-i şerifinde:

«إِنَّ لِلْقُرْآنِ ظَهْرًا وَبَطْنًا وَحَدًّا وَمَطْلَعًا»

“Kur’ân’ın zâhiri, bâtını, haddi, ahkâmı, gâyesi ve matlaı, va’di ve va’îdi vardır.”[412] buyurmuştur.

Bu hadîs, tefsir âlimlerinden olan **İbn Mes’ûd**’dan da mevkuf olarak rivâyet

edilmiştir. Daha zâhirin, bâtının, haddin ve matlâın ne mânâsı kalır?

Hazret-i Ali'nin (kerremallâhu vechehu) de:

"İsteseydim yalnız Fâtiha sûresinin tefsirinden yetmiş deve yükü kitâb yazardım." buyurmasının mânâsı ne olabilirdi?

Çünkü Kur'ân'ın zâhir mânâsı kısadır. Yine **Ebû'd-Derdâ:**

"-Kur'ân'da birçok tevcihler olduğunu kabul etmeyen fakîh olamaz." demiştir.

Bazı âlimler, her âyetin altmışbin mânâsı olduğunu, açıklanmayan mânâların daha çok olduğunu, diğerleri daha ileri giderek; Kur'ân, yetmiş yedi bin iki yüz ilmi ihtiva eder. Zira her kelimesi bir ilimdir. Sonra bu da dört misline yükselir; çünkü her kelimenin zâhiri, bâtını, haddi ve matlâı vardır. Resûl-i Ekrem'in, "Besmele"yi yirmi defa tekrarlaması, bâtınî mânâsını düşünmek içindir, yoksa zâhirî mânâsı için onu o kadar tekrara lüzum yoktu. **İbn Mes'ûd** (r.a.):

"Geçmiş ve geleceklerin ilimlerini murad eden, Kur'ân üzerinde incelemesine devam etsin." buyurmuştur. Bunun yalnız zâhirî mânâsı ile mümkün olamayacağı âşikârdır.

Hülâsâ: Bütün ilimler, azîz ve celîl olan Allah Teâlâ'nın ef'al ve sıfâtına dâhildir. Kur'ân-ı Kerîm'de onun zât, sıfât ve ef'alinin şerhi vardır. Nihayeti olmayan bu ilimlerin hepsine Kur'ân-ı Kerîm'de işâret vardır. Yalnız zâhirî tefsir kâfi değil, bunları tafsilâtıyla derinliğine inceleyebilmek, Kur'ân'ı anlamaya bağlıdır.

Hattâ insanların ihtilâfa düştüğü, akıl sahiplerinin şaşırdığı nazariyât ve ma'kulâta da Kur'ân-ı Kerîm'de işâret ve delâletler vardır. Buna yalnız zâhirî tefsir ve tercüme nasıl kifayet eder? Bunları bulmak, ancak Kur'ân-ı Kerîm'in hakikatini anlayabilenlere mahsustur. Bunun için Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«اِقْرَأُوا الْقُرْآنَ وَالْتَمِسُوا غَرَائِبَهُ»

"Kur'ân'ı okuyun ve ince mânâlarını ara tırın."[413] buyurmuştur.

Hazret-i Ali'nin rivâyet ettiği hadiste, Hazret-i Peygamber:

«وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ نَبِيًّا لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَنْ أَصْلِ دِينِهَا

وَجَمَاعَتِهَا عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا ضَالَّةٌ مُضِلَّةٌ يَدْعُونَ

إِلَى النَّارِ، فَإِذَا كَانَ ذٰلِكَ فَعَلَيْكُمْ بِكِتَابِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَإِنَّ

فِيهِ نَبَأَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، وَنَبَأَ مَا يَأْتِي بَعْدَكُمْ، وَحُكْمَ مَا بَيْنَكُمْ،

مَنْ خَالَفَهُ مِنَ الْجَبَابِرَةِ قَصَمَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَمَنِ ابْتَغَى

الْعِلْمَ فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَهُوَ حَبْلُ اللهِ الْمَتِينُ،

وَنُورُهُ الْمُبِينُ، وَشِفَاؤُهُ النَّافِعُ، عِصْمَةٌ لِمَنْ تَمَسَّكَ بِهِ، وَنَجَاةٌ

لِمَنِ اتَّبَعَهُ، لَا يَعْوَجُّ فَيُقَوَّمُ، وَلَا يَزِيغُ فَيَسْتَقِيمُ، وَلَا تَنْقَضِي

عَجَائِبُهُ، وَلَا يَخْلُقُهُ كَثْرَةُ التَّرْدِيدِ»

"Beni hak peygamber olarak gönderen Allâh'a yemin ederim ki, benim ümmetim mensub oldukları asıl din ve cemaatten ayrılarak yetmi iki fırkaya bölünecektir. Bunların hepsi, sapık ve insanları cehenneme dâvet ile sapıtacaklardır. Bu zamana tesadüf ederseniz, azîz ve celîl olan Allah Teâlâ'nın Kitâbına sarılın. Zîra sizden evvelkilerin haberi, sizden sonra geleceklerin haberi ve aranızda ne ekil hükmedeceğiniz orada mevcuttur. Ona muhalefet eden zâlimlerin belini, azîz ve celîl olan Allah kırar. (Onu bırakıp da) *ilmi ba ka taraflarda arayanları Allah sapıtır. O Allâh'ın sağlam ipi, açık nûru ve* (insanlar için) *nâfi olan ifasıdır. Ona sarılanlar için koruyucu ve ona uyanlar için kurtarıcıdır. a maz ki düzeltilsin, eğritmez ki doğrultulsun, incelikleri ve fevkalâdelikleri tükenmez, tekrar tekrar okumak onu eskitmez."*[414] buyurmuştur.

Huzeyfe hadîsinde ise şöyle naklediliyor: Bu gibi ayrılıkların vukû bulacağını Resûl-i Ekrem kendisine haber verdiği zaman:

"-O zamana yetişirsem ne yapayım, yâ Resûlallah?" diye sorunca, Resûl-i Ekrem Efendimiz:

"-Allâh'ın kitabını öğren ve onun hükmiyle amel et. Çıkar yol odur." buyurmuştur.

Huzeyfe:

"-Bu suali Resûl-i Ekrem'e üç kere sordum. Her defasında: *"Allâh'ın kitabını oku ve onunla amel et, kurtulu oradadır."* buyurdu." dedi.

Hazret-i Ali (kerremallâhu vechehu):

"Kur'ân-ı Kerîm'i anlayanlar, ondan çok ilimler meydâna çıkarırlar." buyurmuştur. Bu ifâdesiyle Kur'ân-ı Kerîm'in bütün ilimlere işaret ettiğini anlatmak istemiştir. **İbn Abbas** (r.a.):

"-Allah Teâlâ:

«فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَنَ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا»

"Onu biz Süleyman'a anlattık, her ikisine de hüküm ve ilim verdik."

(Enbiyâ sûresi, 21/79) *âyetinde mü terek olarak her ikisine de verdiğinde, hüküm ve ilim demi tir. Süleyman aleyhisselâma hususî olarak verdiği zekâya da fehim ve idrâk ismini vermi tir. Aynı zamanda bu anlayı ı, hüküm ve ilim üzerine takdim etmi tir.”* buyurdu.

Bütün bu anlattıklarımız, erbâbı için Kur’ân’ın mânâlarını anlamakta büyük vüs’at ve genişlik olduğunu ve yalnız zâhirî tefsirin buna kifâyet edemeyeceğine delâlet etmektedir.

Resûl-i Ekrem’in Kur’ân’ı kendi rey ve görüşüne göre tefsirden men etmesi, **Ebû Bekir**’in:

“-Kur’ân’ı kendi reyim ile tefsire kalkıştığım zaman, beni hangi yer taşır ve hangi semâ gölgeler?” buyurması ve Kur’ân’ı kendi reyi ile tefsirden men eden diğer rivâyetlere gelince, bunlar iki cihetten düşünülebilir:

Birincisi, tamamen menkul ve mesmû ile yetinerek kendi anlayışına göre Kur’ân’dan hüküm çıkarmayı terk etmektir.

İkincisi ise, başka bir mânâ murad olmaktır. Birinci mânânın, murad olması, yani Kur’ân’ın mânâsına yalnız Resûlullah’tan duyulan ile kifâyet edilerek Kur’ân’ı kimsenin tefsir etmemesi, birkaç cihetten katî olarak bâtıldır:

1- Buna göre Kur’ân-ı Kerîm’in bütün mânâsının Resûl-i Ekrem’den duyulması ve ona istinâd etmesi lâzımdır. Hâlbuki Resûl-i Ekrem’den Kur’ân’ın bazı âyetlerinin tefsiri duyulmuş, bazıları da duyulmamıştır. O hâlde **İbn Abbas** ve **İbn Mes’ûd**’un tefsirlerinin de kabul olunmaması icâb eder. Çünkü onlar da çoklarını Resûlullah’tan duymamış ve kendi anlayışlarına göre tefsir etmişlerdir. Diğer sahâbede de hüküm aynıdır.

2- Sahâbe ve müfessirler, bazı âyetlerin tefsirinde cem’i mümkün olmayacak şekilde ihtilâfa düştüler ve muhtelif fikirler ortaya attılar. Bunların hepsini Resûlullah’ın fem-i saâdetlerinden duymak muhaldir. Şayet yalnız bir tanesi duyulmuşsa, diğerlerinin reddi lâzımdır. (Hâlbuki hiçbiri reddedilmemiştir.) Anlaşıldı ki, herkes, kendi cehd ve gayreti ve kabiliyetine göre, Kur’ân-ı Kerîm’in tefsirine çalışmıştır. Hattâ sûrelerin başlarındaki hurûf-i mukattaaya (nûn, kâf, sâd, elif, lâm, mîm) telifi mümkün olmayacak şekilde ayrı ayrı yedi mânâ vermişlerdir. “Elif-lâm-râ”nın tefsirinde telifi mümkün olmayacak şekilde “er-Rahman” harflerindendir, ayrıca “elif” Allah, “lâm” Rahman, “lâtif” er-Rahîm remzidir diyenler oldu. Daha başka sûretlerde tevillerde bulunanlar olmuştur. Böyle telifi mümkün olmayan tefsirler, Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’den nasıl duyulmuş olabilir?

3- Resûl-i Ekrem (s.a.v.), **İbn Abbas** için:

«اللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمْهُ التَّأْوِيلَ»

“Allâhım, bunu dinde fakîh, anlayı lı kıl ve (Kur’ân’ın) *tevilini kendisine öğret.”*[415] diye duâ etmiştir. Eğer tevil de tenzil gibi, yani mânâ da Kur’ân gibi Resûl-i Ekrem’den duyulmuş ve öylece ezberlenmiş olsaydı, bu duânın ne kıymeti kalırdı?

4- Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerîm’de:

«لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ»

“Onu, onlardan istinbat edenler bilirlerdi.” (Nisâ sûresi, 4/83) buyurmakla, ilim sahipleri için, istinbatı, hüküm ve mânâ çıkarmayı isbat etmiştir. İstinbatın, duyduklarından başka kendi istihrâcı olduğu malûmdur.

Kur’ân’ın anlaşılmasında anlattığımız bu deliller, o hayali çürütmüş olduğundan, tevilde semâ yani nakil yolu ile duyulmuş olmasının şart olması, bâtıl olmuş ve herkesin akıl, kabiliyet ve anlayışına göre, (İslâm’ın esâsına muhalif olmaması kayd u şartıyla) Kur’ân’dan mânâ çıkarması câiz görülmüştür.

KUR’ÂN’I KENDİ REYİ İLE TEFSİRDEN MEN ETMEK

Rey ile tefsiri men eden hadîse gelince; bunun iki tevcihi vardır:

1- Adamın bir maksad ve bir gayesi var, gönlü de ona meyl ediyor. Eğer gönlünün bu meyli olmasa Kur’ân-ı Kerîm’de böyle bir mânâ hatırına bile gelmezdi. İşte bu arzûsunu yerleştirmek için keyfine göre, Kur’ân’ı tefsire kalkışanlar hakkındadır. Bu gibi tefsir bazen ilim ile olur, bid’atçilerin kendi fâsid garazlarına Kur’ân âyetlerinden delil çekmeye kalkışmaları gibi... Bunlar Kur’ân âyetinin bu mânâda olmadığını bildikleri hâlde hasma galebe çalmak için böyle yaparlar. Bazen da cehâlet ile bilmeyerek olur. Âyet-i celîlenin birkaç mânâya ihtimali olduğu zaman, kendi arzûsuna uygun geleni tercih eder ve onu kabul eder. Bu sûretle Kur’ân’ı reyi ile tefsir etmiş olur. Çünkü bu mânâyı tercih ettiren kendi arzu ve isteğidir. Eğer arzusu böyle olmasa, bu mânâyı tercih etmezdi. Bazen, kişinin sahih bir maksadı olur, buna Kur’ân’dan delîl aramaya çalışır, mânâ ve muradın o olmadığını bildiği hâlde onu dâvasına delîl tutar. Bu, insanları gece ibâdetine, duâ ve istiğfara dâvet eden kimsenin, Resûl-i Ekrem’in:

«تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً»

“Gece kalkın. Zira sahûrda, yani gece yemeğinde bereket vardır.”[416] hadisi ile dâvasına delîl çekmeye kalkışan gibidir. Tesahhurdan maksadın oruçluyu alâkadar eden gece yemeği olduğunu bildiği hâlde ona zikir mânâsı vermesi gibidir.

Yine nefis mücâhedesine dâvet eden kimsenin:

«اِذْهَبْ إِلٰى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى»

“Firavun’a git. Zîra o, hakikaten azmıştır.” (Tâhâ sûresi, 20/24) âyet-i celilesiyle dâvasına delil çekmesine benzer. Firavun’dan maksadın nefis olduğunu iddia eder. Sözünü yaldızlayıp süslemekle ve söylenene nazarı celbetmekle dinleyicilerin hevesini arttırmak için maksadları uğrunda bazı vâizler böyle yaparlar. Fakat bu teviller memnûdur. Çünkü bazı Bâtınîler, çürük olan maksadlarını terviç ile insanları bâtıl olan mezheblerine çekmek için, murad olunan mânânın, o olmadığını katî olarak bildikleri hâlde bazı âyetleri kendi keyiflerine göre tevile kalkışırlar. Hâlbuki âyet-i celîle Mûsâ aleyhisselâm ile Mısır Firavunları arasında geçen bir hakikati, tarihi bir hâdiseyi ifâde etmektedir. İşte bu anlatılanlar, Kur’ân’ı rey ile tefsirden men etmenin sebeplerindendir.

Buradaki “rey”den murad, sahîh içtihada dayanmayan ve nefsine uygun olan fâsid reydir. “Rey” kelimesi, sahîh ve fâside şâmil olduğu gibi, bazen arzusuna uygun olan şeye de rey denir.

2- Kur’ân’ın incelikleri ile alâkalı Resûlullah’tan işitilen nakil ve rivayete vâkıf olmadan, oradaki mübhem ve değişik lâfızları, ihtisar, hazf, izmâr, takdim ve tehirleri bilmeden, yalnız Arap lugatına vâkıf olmakla, kendiliğinden Kur’ân tefsirine kalkışan kimseler murâddır. Zahirî tefsirini bilmeden, yalnız Arap lisanına vâkıf olmakla Kur’ân tefsirine kalkışanlar, elbette yanılırlar ve Kur’ân’i reyi ile tefsir edenler meyânına girerler. Zâhir tefsirde hatadan korunmak için ilk lâzım olan nakil ve semâdır. Nakil ve semâdan sonra ancak istinbat ve anlayış genişleyebilir.

Ancak, semâ (duymak) yolu ile bilinecek olan garâib-i Kur’âniye pek çoktur. Bunların bir kısmına burada işâret edelim ki, diğerleri de buna kıyas edilsin ve evvelâ tefsirin zâhirini ezberlemeyi ihmâlin caiz olmadığı, sonra da ahkâm-ı zâhiresini bilmeden bâtınî mânâsını bilmeye imkân olmadığı anlaşılsın. Zâhirî tefsirini iyice bilmeden Kur’ân’ın esrârını anladığını iddiâ eden; içeri girmeden evin ortasına girdiğini iddia edene, yahut Türkçe’den bir kelime bilmediği hâlde, Türklerin sözlerini anlıyorum diye iddia edene benzer. Çünkü Kur’ân’ı

anlayabilmek için zâhirî tefsir, herhangi bir dili anlayabilmek için lâzım olan lügatı öğrenmek gibidir.

MÜFESSİRİN BİLMESİ ZARURÎ OLAN ŞEYLER

Bir müfessirin semâ (işitmek) yolu ile bilmesi elzem olan pek çok fenler vardır. Bunlardan birisi, hazf ve izmâr yolu ile yapılan îcâz ve kısaltmadır.

Allah Teâlâ'nın:

«وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا»

"Ve Semûd (kavmine) **nâkayı** (deveyi, açık bir) **alâmet olarak verdik, onun sebebiyle** (nefislerine) **zulüm ettiler."** (İsrâ sûresi, 17/59) âyet-i celîlesinde olduğu gibi...

Metinde görüldüğü şekilde âyetin mânâsı: "Biz Semûd'a, görür olduğu hâlde bir nâka (dişi deve) verdik, onun sebebiyle zulüm ettiler" şeklindedir.

Bunu olduğu gibi gören ve burada "âyeten" kaydının mahzûf ve "enfüsihim" kelimesinin de muzmar olduğunu bilemeyenler, devenin kör olmayıp görür olduğunu zanneder ve kendilerine mi, başkalarına mı zulüm ettiklerini anlayamazlar.

Yine Allah Teâlâ'nın:

«وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ»

"Ve küfürleri sebebiyle kalblerine buzağı sevgisi karışmıştı." (Bakara sûresi, 2/93) âyetinde *"el-hubb: sevgi"* kelimesi mahzûftur.

Yine:

«إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ»

"Eğer onlara meyyâl isen sana hayattakilerin (azâbının) **iki misli ve ölülerin** (azâbının) **iki katını tattırırdık."** (İsrâ sûresi, 17/75) âyetinde "azâb" kelimesi hazfedilmiş, "ihyâ" ve "mevtâ" yerine de "hayât" ve "mevt" denilmiştir. İbârenin takdiri şöyledir:

«ضِعْفَ عَذَابِ الْأَحْيَاءِ وَضِعْفَ عَذَابِ الْمَوْتَى»

Bütün bunlar fasih lûgatlarda câizdir. Yine bunun gibi şu âyeti görelim:

«وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا»

“Bulunduğumuz köy (halkından) **ve bizim kafile** (halkından) **sor.”** (Yûsuf sûresi, 12/82)
Burada da mahzûf vardır. O da **“el-karye” ile “el-’iyr”**den evvel gelen **“ehl”** kelimesidir. Takdîri şöyledir:

«أي أَهْلَ الْقَرْيَةِ وَأَهْلَ الْعِيرِ»

Başka bir örnek;

«ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ»

“Kıyametin kopacağı yer ve gök halkına gizlendi.” (A’râf sûresi, 7/187) âyet-i celîlesidir. Bunun görünüşteki mânâsı, “yerde ve gökte ağır oldu” şeklindedir. Bir şey gizlendiği zaman ağır olur. Bunun için “hufiyet” yerine “sakulet” buyurulmuş, “alâ” yerinde “fî” kullanılmış ve “Ehl” kelimesi de hazf edilmiştir. Takdir şöyledir:

«خَفِيَتْ عَلَى أَهْلِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ»

Yine:

«وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ»

“Allah’ın verdiği rızka karşı şükrü, O’nu yalanlamakla mı yerine getiriyorsunuz?” (Vâkıa sûresi, 56/82)
Burada da “şükr” kelimesi mahzûftur. “Şükre rızkıküm” takdirindedir.
Yine:

«وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ»

“Resûllerin (dilinde) **bize va’dettiğini bize ver.”** (Âl-i İmrân sûresi, 3/194) âyetinde de “elsine” kelimesi mahzûftur.

«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ»

“Muhakkak biz onu (Kur’ân’ı) **Kadir gecesinde indirdik.”** (Kadr sûresi, 97/1)

Burada da, ismi geçmediği hâlde işâret zamiri ile Kur'ân'ı murad etmiştir. Yine:

«حَتّٰى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ»

"Perde ile örtülünceye kadar." (Sâd sûresi, 38/32)

Burada da ismi geçmediği hâlde işâret zamiri ile güneşi murad etmiştir.

«وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا

إِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى»

"Onlar ki, Allah'tan başka tanrılar edindiler; biz bunlara, şefaatleri ile bizi Allah Teâlâ'ya yaklaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz derler." (Zümer sûresi, 39/3)

Burada da "derler" mânâsına olan "yekûlûne" mahzûftur.

«فَمَالِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا مَا أَصَابَكَ

مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَ مَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ»

"Bu kavme ne oldu ki, Kur'ân'ı anlamaya yaklaşmazlar. Haseneden sana ne isâbet ederse, Allah'tandır. Seyyie, kötülük ve felâketten her ne gelirse sendendir." (Nisâ sûresi, 4/78)

Buradaki **"lâyekâdûne yafkahûne" "lâ yafkahûne:** anlamazlar" takdirinde olduğu gibi "mâ esâbeke"nin baş tarafında "kavl" kelimesi mahzûftur. **"Yakûlûne mâ esâbeke"** "Derler ki, sana isâbet eder..." takdirindedir. Böyle bir "derler" kelimesi mukadder olmasaydı.

«قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ»

"De ki hepsi (iyiyi ve kötüyü yaratmak) **Allah'tandır."** kavl-i kerîmi ile münâkaza hâlinde olurdu. Bundan, Mu'tezilî oları Kaderiyye'nin[417] mezhebi hatırına gelir.

Çünkü onlar bu inceliğe vâkıf olamadıklarından "mâ esâbeke"yi ibtidâ-i kelâm kabul etmişlerdir. Menkul-i mukalleb, değiştirilip başka şekle konan da yine bu hükümdedir. Allah Teâlâ'nın buyurduğu:

«وَطُورِ سِينِينَ»

âyetinde (Tîn sûresi, 95/2) **“sinîn”** kelimesi **“Sînâ”** nın maklûbudur. Yine

«سَلَامٌ عَلَى اِلْ يَاسِينَ»

“İlyas’a selâm olsun.” (Saffât sûresi, 37/130) âyetinde “il-yâsîn” den murad İlyâs aleyhisselâmdır. Bazıları da, **İbn Mes’ûd**’un mushafında “ve idrâsîn...” yazılı olduğuna göre, İdris aleyhisselâm olduğunu söylemişlerdir. Kelâmı birbirinden ayırmak, izah ve tekid için araya giren tekrar da bundandır. Allah Teâlâ’nın:

«وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَاءَ اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ»

“Allah’tan başkasına tapanlar dahî (hakikatte) **Allâh’a kattıkları ortaklara tâbi olmuyorlar. Onlar** (kuru) **zandan başkasına uymuyorlar.”** (Yûnus sûresi, 10/66) âyetinde “in yettebiûne” mükerrerdir.

«قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا

لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ»

“Sâlih (a.s.) **kavminden** (îmân etmeyen) **kibirliler, aynı kavimden zayıf sandıkları, îmân edenlere şöyle dediler:”** (A’râf sûresi, 7/75)

Burada da takdir şöyledir: **“Ellezîne estekberû bimen âmene minellezînestud’ifû”** Tekid için tekrar vardır.

Takdim ve tehir de bu hükümdendir.

«وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى»

“Eğer bu ümmete azâb, ecel-i müsemmâ olan kıyâmete kadar durdurulmasa, geçmişlere olduğu gibi bunlara da dünyâda azâb lâzım olurdu.” (Tâhâ sûresi, 20/129)

Bunun takdiri şöyledir:

Metinde görüldüğü gibi takdim-tehir yapılmıştır.

لَوْلَا الْكَلِمَةُ وَأَجَلٌ مُسَمًّى لَكَانَ لِزَامًا

Yine bunun gibi:

«يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا»

“Onu iyi bilir gibi, senden sorarlar.” (A’râf sûresi, 7/187)
Takdiri şudur:

يَسْأَلُونَكَ عَنْهَا كَأَنَّكَ حَفِيٌّ بِهَا

Yine:

«لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ»

“Onlar için Rabbleri katında dereceler vardır, mağfiret ve bol rızıklar vardır. Rabbim seni beytinden çıkardığı gibi.” (Enfâl sûresi, 8/4)
Burada **“kemâ ahreceke”** kelâmın sılasından değildir. Belki bundan evvel olan;

«قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ»

âyetine râcidir. Arada takvâ ile emreden ve benzeri diğer âyetler “Cümle-i mu’teriza” olarak gelmişlerdir.
Yine Allah Teâlâ’nın:

«حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ»

“Tâ ki yalnız Allâh’a îmân edinceye kadar. Ancak İbrâhim babasına olan sözü.” (Mümtehine sûresi, 60/4)
Buradaki **“illâ kavle İbrâhime”** kelâmı da daha arkadaki **“lekad kâne leküm üsvetün hasenetün...”**ün sılasıdır. Yani **“vellezîne ma’ahû illâ kavle İbrâhîme”** takdirindedir. Yine araya cümle-i muteriza girmiştir.
Mübhem de bundadır. Mübhem demek, müşterek mânâlara gelen kelime veya harf demektir. **“Şey”, “Karîn”, “Ümmet”, “Rûh”** ve benzerleri kelimeler gibi.
“Şey” kelimesine misâller:

«ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ»

“Allah Teâlâ, bir şeye kadir olmayan köle ile darb-ı mesel etti.” (Nahl

sûresi, 16/75)

Buradaki mübhem olan “şey” kelimesinden murad, nafakadır.

Yine:

«وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ»

“Allah Teâlâ, iki kişi ile de darb-ı mesel etti. Birisi dilsiz ve sağır olup bir şeye gücü yetmez.” (Nahl sûresi, 16/76)

Buradaki “şey” kelimesinden murad, istikamet ve adâletle emirdir. Yine:

«فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ»

“Bana tâbi olursan artık bana bir şeyden sorma.” (Kehf sûresi,18/70)

Buradaki **“şey”** kelimesinden murad, rubûbiyyet sıfâtlarından olan ve Allah Teâlâ’nın Hızır aleyhisselâma öğrettiği ilm-i ledünnîdir. Arifin, onu açıklama zamanı gelinceye kadar ondan sorması doğru olmaz.

«أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ»

“Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar? Yoksa yaratıcıları kendileri midir?” (Tûr sûresi, 52/35)

Buradaki “şey” kelimesinden murad da **“Hâlık”**tır. Bundan, “şey”, ancak “şey”den yaratılabilir diye de tevehhüm olunabilir.

“Karîn” (yakından) kelimesine misâller:

«وَقَالَ قَرِينُهُ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ، أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ»

“Yanındaki melek: “İşte bu yanındaki hâzırdır” der.” (Kâf sûresi, 50/23)

Buradaki **“karîn”**den murad, kendisine müvekkel olan melektir.

«قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلٰكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ»

“Yanındaki şeytan, Rabbimiz ben onu azdırmadım, fakat (zaten) **kendisi derin bir sapıklıkta idi.”** (Kâf sûresi, 50/27)

Buradaki **“karîn”**den murad da şeytandır.

“Ümmet” kelimesine gelince: Bu da sekiz mânâda kullanılır:

1- Cemâat mânâsında:

«وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ»

“Kuyunun başında bir cemâat buldu ki, mallarını suluyorlardı.” (Kasas sûresi, 28/23)

2- Peygamberin etbâı mânâsında: “Biz Muhammed aleyhisselâmın ümmetiyiz” dediğimiz gibi.

3- Bütün iyilikleri mündemiç örnek bir insan mânâsına:

«إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ»

“Hakikaten İbrâhim (başlı başına) **bir ümmetti. Allâh’a itâatkârdı.”** (Nahl sûresi, 16/120)

4- Din mânâsında olur. Misâl:

«إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ»

“Biz atalarımızı bir ümmet (din) **üzerinde bulduk.”** (Zuhruf sûresi, 43/22)

5- Müddet ve zaman mânâsında olur:

«إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ»

“Sayılı bir ümmete (müddete) **kadar.”** (Hûd sûresi, 11/8)

«وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ»

“Bir ümmetten (müddetten) **sonra hatırladı da dedi ki.”** (Yûsuf sûresi, 12/45)

6- Kamet ve boy mânâsında. Araplar şöyle derler:

«فُلَانٌ حَسَنُ الْأُمَّةِ»

“Falancanın boyu güzeldir.”

7- Münferit dine sâhib mânâsına gelir. Nitekim hadîste şöyle gelmiştir:

«يُبْعَثُ زَيْدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ أُمَّةً وَحْدَهُ»

“Zeyd ibn Amr ibn Nüfeyl, tek başına bir dine sâhip olarak haşrolacaktır.”

8- Anne mânâsında olur. Araplar arasında:

«هٰذِهِ أُمُّ زَيْدٍ»

“Bu kadın, Zeyd’in annesidir.” denildiği gibi.

Birçok mânâlara gelen kelimelerden birisi de **“rûh”** kelimesidir. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok mânâlarda kullanılmıştır. Fakat uzatmamak için misâl vermiyoruz. (Emir, Kur’ân, Melek, Cebrâil ve insan ruhu gibi birçok mânâlarda kullanılmıştır. Bunun gibi “hûden” kelimesi de 17 mânâda kullanılmıştır.)

Mübhemlik kelimede olduğu gibi, harflerde de olur:

«فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا»

“Ve tozu dumana katanlara, hep birden düşman topluluğunun içine daldıranlara ki.” (Âdiyât sûresi, 100/4, 5)

Birinci “bihî”deki “Hâ” “Hâfirat” ve “Müriyat”tan, düşmana saldırırken göğüslerinden harıltı ve taşlara değen nallarından ateş çıkaran hayvânlardan kinâye edilmiştir. İkinci “bihi”deki “Hâ”dan murad da “igâre”dir. Yani sabah vaktinde tozu dumana katıp düşman topluluğuna saldıran gâziler demektir.

«فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ»

“Ona su indirmiştir.” (A’râf sûresi, 7/57)

Buradaki “bihî” (ona), buluttan kinâyedir.

«فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ»

“Onunla (sudan) **bütün meyveleri çıkardık.”** (A’râf sûresi, 7/57)

Buradaki “bihî” zamîrinden murad da “su” dur. Bunun daha birçok misâlleri vardır.

Bunlardan birisi de, beyânda tedriç, yani azar azar açıklamaktır.

«شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ»

“Ramazan ayı öyle bir aydır ki, onda Kur’ân-ı Kerim nâzil oldu.” (Bakara sûresi, 2/185) âyetinde olduğu gibi.

Zîra burada Kur’ân-ı Kerim’in Ramazan’da indiği bildiriliyorsa da gece veya

gündüzde olduğu tasrih edilmiyor. Fakat:

«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ»

“Biz onu mübârek gecede indirdik.” (Duhan sûresi, 44/3) buyurmakla geceleyin indirildiği anlaşılır ise de yine hangi gece olduğu tasrih edilmemiştir:

«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ»

“Biz onu kadir gecesi indirdik.” (Kadr sûresi, 97/1) buyurmakla gecesini de tasrih etmiş oldu. İlk bakışta bu incelikleri fark edemeyenler, bu âyetler arasında aykırılık olduğunu zannederler. Bütün bunları açıklayacak olan nakil ve semâdır. Dirâyet yolu ile bunlar halledilemez.

Başından sonuna kadar, Kur’ân-ı Kerim, bu gibi kelime ve harfler ile doludur. Zîra Kur’ân-ı Kerîm, Arap şîvesi üzerine nâzil olmuştur. Muârazalarda onları ilzâm ve aleyhlerinde hüccet olmak için, îcâz, tatvîl, izmar, hazf, ıbdal, takdim ve tehir gibi, her çeşit konuşma tarzlarını içine almıştır. Kim ki semâ ve nakil ile bu inceliklere vâkıf olmadan, yalnız Arap dilini bilmekle, Kur’ân’ı tefsire kalkışırsa, işte o, Kur’ân’ı kendi reyi ile tefsir edenler zümresindendir. Meselâ “ümmet” kelimesinden, *“me hur olan bir peygambere uyanlar”* mânâsını anlar ve gönlü yalnız ona meyleder ve öylece tefsir eder. Başka yerde görür, yine aynı mânâyı verir. Bu husûslarda nakledilen diğer mânâları araştırmaz, işte yasak olan budur. Yoksa Kur’ân’ın esrârını anlamaya çalışmak hiç bir zaman yasak değildir. Bu gibi mânâları işitmekle öğrendikten sonra tefsirin zâhirîni anlamış olur. O ise lâfızları tercüme etmekten ibârettir. Mânâların hakikatlerini anlamak için bu da kâfi değildir; hakikî mânâ ile zâhirî tefsiri şu âyet ile izah edebiliriz:

«وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى»

“Attığın zaman da (Habîbim) **sen atmadın, ancak Allah attı.”** (Enfâl sûresi, 8/17)

Bunun zâhirî tefsiri açıktır. Fakat hakikî mânâsı zor ve kapalıdır. Çünkü atmayı bir yandan isbat ederken öte yandan nefy ediyor. Atmanın bir yönden, atmamanın da bir yönden olduğunu ve peygamberin atmadığı yönden, Allah Teâlâ’nın atmış olduğunu anlayıncaya kadar görünüşte bunlar birbirinin zıddıdırlar. Yine bir misâl daha:

«قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِأَيْدِيكُمْ»

“Onları öldürün; Allah onlara sizin elinizle azâb eder.” (Tevbe sûresi, 9/14)

Kâfirleri öldüren onlar olduklarına göre, Allah Teâlâ’nın onlara azâb etmesi nasıl olur? Eğer berikilerin ellerini harekete geçirmekle onlara azâb eden, bizzât Allah ise, “Onları öldürün!” demenin mânası nedir?

İşte bunun hakikatini anlamak için, zâhirî tefsir kifâyet etmez. Mükâşefe ilminin derin deryalarına dalmak ve oradan istimdat etmek lâzımdır. O da ef’alin, hadîs olan kudretlerle alâkasını bilmesi ve kulun kudretinin Allah Teâlâ’nın kudretiyle olan alâkasını anlamasıyladır. Böylece herkesin anlayamayacağı mükâşefe ilminin kapalı meselelerini anladıktan sonra, Allah Teâlâ’nın **“Mâ remeyte iz remeyte: Attığın zaman sen atmadın...”** kelâmının doğruluğunu anlamış olur.

İnsan, bütün zamanını bu mânânın esrârını açıklamakta ve bunun mukaddime ve neticeleri ile alâkalı taraflarını anlamakta geçirse, ömür bütün incelikleri anlamaya kâfi gelmez. Kur’ân’ın her kelimesi büyük tahkika muhtaçtır. Kur’ân-ı Kerîm’in esrârını, herkes ilimdeki derecesi, kalbinin safiyeti, mânâsını düşünmekteki imkânları ve sarfettiği gayreti nisbetinde anlar. Herkes için bu husûslarda ayrı ayrı dereceler vardır. Herkes kabiliyetine göre anlar. Tam mânâsıyle anlamaya çalışmak nâfiledir. Çünkü eğer denizler mürekkep; ağaçlar kalem olsa ilâhî kelimâtın esrârına nihâyet olmadığı için ilâhî kelimelerin sırları tükenmeden o mürekkeb ve o kalemler tükenirdi.

Bunun için insanlar zâhirî tefsirde anlaştıktan sonra bu hakikatleri anlamakta derecelere ayrılırlar. Yalnız zâhirî tefsir kifâyet etmez, evvelâ onu, sonra da bu hakikatleri anlamaya çalışmak lâzımdır. Bunun misâli:

Bazı basîret sâhibi kimseler, Resûl-i Ekrem’in secde esnâsında buyurduğu:

«أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ

بِكَ مِنْكَ، لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ»

“Allâhım! Gadabından rızâna, ukûbetinden âfiyetine ve senden sana sığınırım. Sana lâyık bir senâ ile seni senâ etmekten âcizim. Sen, kendi Zât-ı Kibriyâ’nı nasıl övdünse öylesin.”[418] sözünden şöyle anlamışlardır:

Ona **“Secde et ve yaklaş!”** diye emredildi. O da yakınlığı secdede buldu ve önce ilâhî sıfâtlara nazar ederek Allâh’ın bazı sıfatları ile bazı sıfatlardan yine

Allâh'a sığındı. Çünkü rızâ ve gadap, ayrı ayrı iki sıfattır. Sonra daha üstün bir yakınlığa yükselerek sıfattan zata terakkî etti ve "Senden sana sığınırım!" dedi.

Sonra sığınmaktan hayâ edecek şekilde, daha üstün bir mertebeye yükseldi. Medih ve senâya ilticâ ederek, Allah'tan başka şeyden ayrıldığını, kendisinin de fâniliğini itiraf ederek "Sana lâyık bir şekilde seni senâ edemem, bunları saymaktan âcizim!" dedi. Sonra tamamen kusurunu itiraf ederek: "Sen, kendi zâtını nasıl senâ ettinse, öylesin!" dedi.

İşte bunlar, kudsî basiret ve nûrlu kalb sahiplerine keşfolunmuş hâtıralardır. Bundan sonra daha birçok derinlikleri vardır. O da yakınlığın mânâsını ve secdeye ihtisasını, bir sıfâttan diğer sıfâta ilticânın mânâsını ve O'ndan O'na (Allah'tan Allâh'a) ilticanın ne demek olduğunu ve bunların esrânnı anlamaktır ki, yalnız zâhirî tefsir, bunlara delâlet edemez. Bununla beraber bâtınî mânâ, zâhirî tefsiri nakzetmez, belki tamamlar. Bâtınî tefsir ile zâhirden öze geçilmiş olur. Bâtınî mânâlardan murad ettiğimiz budur. Yoksa zahirîni nakzeden mânâlar değildir. Hakikati Allah bilir.

"Kur'ân Okumanın Âdâbı Kitabı" burada sona erdi.

Âlemlerin Rabbi olan Allâh'a hamdederim. Salât ve selâm peygamberlerin sonuncusu olan Hazret-i Muhammed'e ve Allah Teâlâ'nın bütün hayırlı kullarına ve Resûl-i Ekrem'in âl ve ashâbı üzerine olsun...

İnşaallah bu kitâbı, **"Zikir ve Duâlar Kitâbı"** takip edecektir.

Yardımcı ancak Allah'tır O'ndan başka yardımcı yoktur.

Tirmizî, İbn Abbas'dan.

İbn Hibban. İbn Mes'ûd'dan.

İbn Ebî Şeybe.

İbn Mâce. Tirmizî.

Tecrid-i Sarîh Tercemesi, c. 1, sahife: 79 ve 134.

Buhârî ile Müslim, Enes'den. Ayrıca Tecrid-i Sarih Tercemesi, c: 6, shf: 269.

Bunlar sapık mezheblerdir.

Müslim, Hz. Âişe'den.

RUB'U'L-İBÂDÂT
DOKUZUNCU KİTAB

ZİKİR VE DUÂLAR KİTÂBI
(KİTÂBÜ'Z-ZİKR VE'D- DA'AVÂT)

MUKADDİME

Hamd, herşeyi esirgeyen ve Rahman olan Allâh'a mahsûstur. (O'na hamd ederim.) O Allâh'a ki:

«فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ»

"Siz beni zikr edin ki, ben de sizi zikr edeyim." (Bakara sûresi, 2/152) buyurmakla, kullarından, kendisini ananları bizzat kendisinin anmasıyla mükâfatlandıracağını bildirmiş,

«ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»

"Bana duâ edin ki, ben de size icâbet edeyim." (Mü'min sûresi, 40/60) diye buyurmakla da kullarını duâya teşvik etmiş ve:

«فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ»

"Ben Şüphesiz onlara yakınım; benden bir şey isteyenin, duâ ettiğinde duâsını kabul ederim." (Bakara sûresi, 2/186) buyurmakla da, mutî ve âsî, yakın ve uzak, herkesin arzû ve dileklerine kapısının açık olduğunu bildirmiştir.

Salât ve selâm, nebîlerin efendisi olan Hazret-i Muhammed (s.a.v.) ve hayırlı olan ashâbı üzerine olsun.

Bundan sonra bilmiş ol ki, Allâh kelâmını (Kur'ân'ı) okumadan sonra, dil (ve kalb) ile yapılacak ibâdetlerde Allâh'ı zikretmekten daha efdâli ve ihtiyaçların ona arz edilmesi için hâlis duâlardan daha üstünü yoktur. O hâlde önce icmâlen ve sonra da mufassal olarak ilâhî zikrin fazîletini, duânın da fazîlet, âdâb ve şartlarını, dünyâ ve âhiretin menfaatlerini toplayan ve Peygamberimizden nakledilen duâları, Allâh'a ilticâ ve benzeri duâları anlatalım. Bütün bunlar, beş bâbda hulâsa edilir.

BİRİNCİ BAB:
ZİKRİN FAZÎLETİ

ZİKRİN FAZÎLETİNİ
İFÂDE EDEN ÂYETLER

«فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ»

“Siz beni zikredin, ki ben de sizi zikredeyim.” (Bakara sûresi, 2/152) âyet-i celilesidir.

Sâbit-i Benânî:

“-Rabbimin beni ne zaman zikrettiğini ben bilirim.” dedi. Bunun üzerine halk başına toplanarak: “Bunu nasıl bilebilirsin?” dediklerinde:

“-O kolay bir şeydir. Ne zaman Rabbimi zikredersem, Rabbim de beni zikreder!” diye cevap verdi.

Yine Allah Teâlâ:

«اُذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا»

“Allâh’ı çok zikredin.” (Ahzâb sûresi, 33/41) buyuruyor.

Yine Allah Teâlâ:

«فَإِذَٓا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ
وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰيكُمْ»

“Arafat’tan döndüğünüzde Meşar-i Haram’da (Müzdelife’de) **Allâh’ı zikredin. O size nasıl hidâyet etti ise, siz de O’nu öylece zikredin.”** (Bakara sûresi, 2/198) buyurmuştur. Diğer âyette:

«فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَٓاءَكُمْ
أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا»

“Haccın menâsikini îfâ edip hac ibâdetinizi bitirdiğinizde atalarınızı andığınız gibi, hattâ ondan da daha kuvvetli olarak Allâh’ı zikr ediniz.” (Bakara sûresi, 2/200) buyuruluyor. Diğer âyette:

«اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ»

“Onlar ayakta iken, otururken ve yanları üstüne yatarken Allâh’ı zikrederler.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/191) buyuruluyor. Bir diğer âyette:

«فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ»

“Namazı kıldıktan sonra, ayakta, otururken ve yanınız üzerinde iken de Allâh’ı zikredin.” (Nisâ sûresi, 4/103) buyuruluyor.

İbn Abbas (r.anhümâ) bu âyetin tefsirinde, “Gece ve gündüz, kara ve denizde, sefer ve hazerde, zenginlik ve fakirlikte, hastalık ve sıhhatte, gizli ve âşikâre Allâh’ı zikredin.” demiştir.

Allah Teâlâ, münâfıkları zemmetmek üzere:

«وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا قَلِيلًا»

“Onlar Allâh’ı pek az zikrederler.” (Nisâ sûresi, 4/142) buyurmuştur.

«وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ

الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ»

“Rabbini gönlünden, korkarak, içinden hafif bir sesle sabah-akşam zikret, gâfillerden olma.” (A’râf sûresi, 7/205) buyurmuştur.

Diğer âyette:

«وَلَذِكْرُ اللّٰهِ أَكْبَرُ»

“Allâh’ı zikr, herşeyden büyüktür.” (Ankebût sûresi, 29/45) buyuruluyor.

İbn Abbas, “Bu âyetin tefsirinde iki tevcih var demiştir. Tevcihin birisi; Allah Teâlâ’nın sizi zikretmesi, sizin O’nu zikretmenizden daha büyüktür. Diğeri, Allâh’ı zikr, zikirsiz olan her ibâdetten üstündür.”

Buna benzer daha pek çok âyetler vardır.

BU HUSÛSTAKİ HADÎSLER

“Gafiller arasında Allâh’ı zikreden, kuru çalılar arasındaki yeşil ağaç gibidir.”[419]

«ذَاكِرُ اللهِ فِي الْغَافِلِينَ كَالْمُقَاتِلِ بَيْنَ الْفَارِّينَ»

"Gafiller arasındaki zikreden, kaçanlar arasında kahramanca harb eden gibidir."
Kudsî hadîs:

«أَنَا مَعَ عَبْدِي مَا ذَكَرَنِي وَتَحَرَّكَتْ شَفَتَاهُ بِي»

"Kulum, beni zikredip dudaklarını benim için kıpırdattığı müddetçe ben kulumla beraberim."[420]
Resûl-i Ekrem:

«مَا عَمِلَ ابْنُ آدَمَ مِنْ عَمَلٍ أَنْجَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللهِ
مِنْ ذِكْرِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

"Âdemoğlu, zikrullahtan daha ziyâde kendisini Allâh'ın azâbından koruyabilecek bir amel i lememi tir." buyurdu. Ashâb:
"-Allah uğrunda cihâd etmek de zikrullâhın yerini tutmaz mı?" diye sordular. Resûl-i Ekrem:

«وَلَا الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ إِلَّا أَنْ تَضْرِبَ بِسَيْفِكَ حَتَّى يَنْقَطِعَ
ثُمَّ تَضْرِبَ بِهِ حَتَّى يَنْقَطِعَ ثُمَّ تَضْرِبَ بِهِ حَتَّى يَنْقَطِعَ»

"-Allah uğrunda cihâd da bu dereceyi tutamaz. Ancak kılıcın ile kırılıncaya kadar vuru up, üç kılıç eskitirsen; yani ciddî ve devamlı harb hâli ile bu dereceyi alabilirsin." buyurdu.[421]

«مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَرْتَعَ فِي رِيَاضِ الْجَنَّةِ فَلْيُكْثِرْ ذِكْرَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

"Cennet bahçelerinde eğlenmek isteyenler, Allâh'ı çok zikretsinler."[422]
Resûl-i Ekrem'e, "Hangi amel daha fazîletlidir?" diye soruldukta:

«أَنْ تَمُوتَ وَلِسَانُكَ رَطْبٌ بِذِكْرِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ»

"Dilin, "Allah, Allah!" derken ölmendir."[423] buyurmuştur.

«أَصْبِحْ وَأَمْسِ وَلِسَانُكَ رَطْبٌ بِذِكْرِ اللهِ،
تُصْبِحْ وَتُمْسِي وَلَيْسَ عَلَيْكَ خَطِيئَةٌ»

"Dilin zikrullaha bağlı olduğu hâlde sabahla ve ak amla ki, günahsız olduğun hâlde sabaha ve ak ama girmi   olasın."[424]

«لَذِكْرُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ أَفْضَلُ مِنْ حَطْمِ

السُّيُوفِ فِي سَبِيلِ اللهِ وَمِنْ إِعْطَاءِ الْمَالِ سَحًّا»

"Ak am ve sabah Allah Teâlâ'yı zikretmek, Allah yolunda kılıçların kırılmasından ve yine Allah uğrunda malı, saçarcasına infakdan efdâldir."

«إِذَا ذَكَرَنِي عَبْدِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِذَا ذَكَرَنِي

فِي مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْ مَلَئِهِ، وَإِذَا تَقَرَّبَ مِنِّي شِبْرًا

تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعًا، وَإِذَا تَقَرَّبَ مِنِّي ذِرَاعاً تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا،

وَإِذَا مَشَى إِلَيَّ هَرْوَلْتُ إِلَيْهِ»

"Kulum, tenha yerlerde beni zikrederse, ben de onu kendi Zâtımda anarım. Cemaatta andığı vakit, ben de onun bulunduğu cemaatten daha iyi bir cemaatte onu anarım. Kulum bana bir karı   yakla tığı zaman ben ona bir ar ın yakla ırım; kulum bana bir zirâ yakla tığı zaman ben ona, bir kulaç yakla ırım. Kulum bana yürüyerek gelirse, ben ona doğru ko arım, yani isteklerine süratle icâbet ederim." buyurmuştur.[425]

«سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ، مِنْ

جُمْلَتِهِمْ رَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ خَالِياً فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ»

"Aslâ gölge bulunmayan kıyamet gününde, Allah Teâlâ yedi sınıf insanı kendi rahmeti altında gölgelendirir... (Bunlardan birisi de) *kimsenin bulunmadığı yerde Allah'ı zikredip Allah korkusundan gözleri ya aran kimsedir."* buyurmuştur.[426]

«أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَأَرْفَعِهَا فِي

دَرَجَاتِكُمْ، وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ، وَخَيْرٌ لَكُمْ

مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ»

قَالُوا: بَلَى، قَالَ: «ذِكْرُ اللهِ تَعَالَى»

Hazret-i Peygamber, *"Amellerinizin en hayırlısını Allah katında en makbûlü ve derecelerinizi en çok yükseltecek olanını, altın, gümü infakından daha hayırlı, hattâ dü man kar ısında öldürmek ve ölmekten hayırlısını size bildireyim mi?"* deyince, Ashâb:

"-Bildir yâ Resûlallah!" dediler. Resûl-i Ekrem devamla:

"-Dâima Allâh'ı zikretmektir." buyurdular.[427]

«مَنْ شَغَلَهُ ذِكْرِي عَنْ مَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِي

السَّائِلِينَ»

"Zikrimle me gûl olup benden istemeye vakit bulamayanlara, isteyenlerden daha çok veririm." buyurmuştur.[428]

İSLÂM BÜYÜKLERİNİN SÖZLERİ

Fudayl diyor ki:

"Bize şöyle bir haber gelmiştir: Allah Teâlâ buyurdu: "Ey kulum, sabah namazından sonra bir miktar, ikindi namazından sonra da yine bir miktar beni zikreyle. Bu iki zikir arasında geçen zaman senin için kâfidir.""

Âlimlerden biri de şöyle haber veriyor:

"Allah Teâlâ buyuruyor ki, kullarımın kalbine bakarım. Kalbinde beni zikir tarafı gâlib olan kulumun sevk ve idâresini elime alır, onun arkadaşı ve dostu olurum."

Hasan-ı Basrî (Allah ona rahmet etsin) şöyle diyor:

"Zikir iki nevidir:

1- Hârice sezdirmeden kalbin ve rûhun ile Allâh'ı hatırlayıp zikretmendir. Bu zikrin çok büyük mükâfatı vardır.

2- Bundan daha makbûlü, Allah Teâlâ'nın haram kıldığı şeyleri irtikâb ânında, Allâh'ı hatırlayıp onlardan vazgeçmektir."

Rivâyet olundu ki, her insan ölürken gâyet susamış ve hararetli olarak ölür.

Yalnız hayatında Allâh'ı zikir ile ağzını ıslatanların son nefeslerinde hararetleri olmaz.

Muaz bin Cebel (r.a.) buyuruyor:

"Cennet halkının tek bir hasreti vardır. O da hayatta Allâh'ı zikretmeksizin geçirdikleri vakitlerdir."

ZİKİR MECLİSLERİNİN FAZÎLETİ

Resûl-i Ekrem'in mübârek sözleri:

«مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِسًا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا حَفَّتْ بِهِمُ

الْمَلَائِكَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللّٰهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ»

"Nerede bir cemâat toplanır ve Allâh'ı zikrederlerse, melâikeler onları ku atır, etraflarında döner. İlâhî rahmet onları kaplar ve Allah Teâlâ, kendi katında olanlara onları anlatır."[429]

«مَا مِنْ قَوْمٍ اجْتَمَعُوا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ تَعَالَى لَا يُرِيدُونَ بِذٰلِكَ

إِلَّا وَجْهَهُ إِلَّا نَادَاهُمْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ : قُومُوا مَغْفُورًا لَكُمْ،

قَدْ بُدِّلَتْ لَكُمْ سَيِّئَاتُكُمْ حَسَنَاتٍ»

"Yalnız Allah rızâsı için toplanıp zikrullah edenlere, göklerden bir münâdi, öyle seslenir: "Yerinizden mağfiret edildiğiniz hâlde kalkınız. Muhakkak, günâhlarınızı sevâblara çevirdim.""[430]

«مَا قَعَدَ قَوْمٌ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرُوا اللّٰهَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى فِيهِ وَلَمْ

يُصَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ

حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

"Eğer bir mecliste Allah Teâlâ'nın ismi anılmaz ve Peygamber üzerine salâvat-ı erife getirilmezse, kıyamet günü o mecliste bulunanlar, bunun hasret ve nedâmetini çekerler."[431]

Hazret-i Dâvûd (a.s.) münâcatında şöyle buyuruyor:

«إِلَهِي إِذَا رَأَيْتَنِي أُجَاوِزُ مَجَالِسَ الذَّاكِرِينَ إِلَى مَجَالِسِ

الْغَافِلِينَ فَاكْسِرْ رِجْلِي دُونَهُمْ فَإِنَّهَا نِعْمَةٌ تُنْعِمُ بِهَا عَلَيَّ»

“İlâhî! Seni hatırlayıp zikredenlerin meclisinden geçip gâfillerin meclisine gitmekte olduğumu gördüğün vakit, oraya gitmeden ayaklarımı kır. Zîra senin böyle yapman, bana bir lütuftur.”

«اَلْمَجْلِسُ الصَّالِحُ يُكَفِّرُ عَنِ الْمُؤْمِنِ أَلْفَيْ أَلْفِ مَجَالِسِ السُّوءِ»

“Sâlihler meclisinde bir kere bulunmak, bir milyon kere kötü meclislerde bulunmanın hatâlarını bağışlatır.”[432]

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) buyuruyor:

“Yer halkı, gökte yıldızları parlak olarak gördükleri gibi, gök halkı da yeryüzünde zikrullah olan evleri böyle parlak olarak görürler.”

Süfyân bin Uyeyne (rahimehullah) şöyle diyor:

“İnsanlar bir araya toplanıp Allâh’ı zikrettikleri zaman, şeytan ve dünyâ oradan uzaklaşır, şeytan dünyâya:

“Bunların ne yaptıklarını görüyor musun?” der. Dünya:

“İlişme, onlar ayrıldıkları zaman, ben onları teker teker boyunlarından yakalar ve sana teslim ederim.” der.”

Bir gün **Ebû Hüreyre** sokakta gördüğü halka:

“Burada boşu boşuna ne duruyorsunuz; koşun mescide, orada Resûl-i Ekrem’in mirası bölünüyor. Siz de hakkınızı alın!” der.

Halk, hemen mescide koşar ve böyle bir şey olmadığını görünce geri dönerler. Vaziyeti **Ebû Hüreyre**’ye anlatırlar ve:

“-Biz böyle bir taksimâta tesâdüf etmedik!” derler. Ebû Hüreyre:

“-Yâ ne gördünüz?” diye sorunca:

“-Kimisi Kur’ân okuyor, kimisi zikir yapıyor.” dediler. Ebû Hüreyre:

“-İşte Resûl-i Ekrem’in mirası odur!” dedi.

Ebû Sâlih’ten, o da **Ebû Hüreyre** ve **Ebû Sâid-el Hudrî**’den rivâyet ediyor. Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyuruyor:

«إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ فُضُلًا عَنْ كُتَّابِ

النَّاسِ، فَإِذَا وَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ تَنَادَوْا: هَلُمُّوا
إِلَى بُغْيَتِكُمْ، فَيَجِيئُونَ فَيَحُفُّونَ بِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ فَيَقُولُ اللهُ
تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَيَّ شَيْءٍ تَرَكْتُمْ عِبَادِي يَصْنَعُونَهُ؟ فَيَقُولُونَ:
تَرَكْنَاهُمْ يَحْمَدُونَكَ، وَيُمَجِّدُونَكَ، وَيَذْكُرُونَكَ، فَيَقُولُ
تَبَارَكَ وَتَعَالَى: فَهَلْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ: لَا، فَيَقُولُ جَلَّ جَلَالُهُ:
فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْكَ لَكَانُوا أَشَدَّ تَسْبِيحًا
وَتَحْمِيدًا وَتَمْجِيدًا، فَيَقُولُ لَهُمْ: مِنْ أَيِّ شَيْءٍ يَتَعَوَّذُونَ؟
فَيَقُولُونَ: مِنَ النَّارِ، فَيَقُولُ تَعَالَى: وَهَلْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ: لَا،
فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْهَا
لَكَانُوا أَشَدَّ هَرَبًا مِنْهَا وَأَشَدَّ نُفُورًا، فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَأَيَّ
شَيْءٍ يَطْلُبُونَ؟ فَيَقُولُونَ: الْجَنَّةَ، فَيَقُولُ تَعَالَى: وَهَلْ رَأَوْهَا؟
فَيَقُولُونَ: لَا، فَيَقُولُ تَعَالَى: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ: لَوْ
رَأَوْهَا لَكَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا، فَيَقُولُ جَلَّ جَلَالُهُ: فَإِنِّي
أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ، فَيَقُولُونَ: كَانَ فِيهِمْ فُلَانٌ لَمْ
يُرِدْهُمْ إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ، فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: هُمُ الْقَوْمُ لَا
يَشْقَى جَلِيسُهُمْ»

"İnsanların amel defterlerini yazan meleklerden ba ka Allah Teâlâ'nın yeryüzünde seyâhat eden, birtakım melekleri vardır. Bunlar zikir meclislerine uğradıklarında, diğer arkada larına "Gelin, aradığınız buradadır!" diye seslenirler ve onları göklere kadar

ku atıp tavaf ederler. Allah Teâlâ:

"-Kullarımı nasıl gördünüz?" diye sorar. Melekler:

"-Onları sana hamdeder, sana tâzim eder ve seni tesbîh eder hâlde bıraktık." derler. Allah Teâlâ:

"-Beni gördüler mi?" diye sorar. Melekler:

"-Hayır, yâ Rab, seni görmediler." Allah Teâlâ:

"-Beni görseler ne yaparlardı?" Melekler:

"-Daha ziyâde tesbîh, tahmîd ve tâzîm ederlerdi." Allah Teâlâ:

"-Neden kaçınıyorlar?" Melekler:

"-Cehennemden, yâ Rabbi." Allah Teâlâ:

"-Cehennemi gördüler mi?" Melekler:

"-Hayır, görmediler, yâ Rabbi!.." Allah Teâlâ:

"-Yâ görseler ne yaparlardı?" Melekler:

"-Daha çok sana sığınırlardı, yâ Rabbi." Allah Teâlâ:

"-İstedikleri nedir?" Melekler:

"-Cenneti istiyorlar, yâ Rabbi!" Allah Teâlâ:

"-Cenneti gördüler mi?" Melekler:

"-Hayır, yâ Rabbi!" Allah Teâlâ:

"-Görseler ne yaparlardı?" Melekler:

"-Daha çok arzû ve istekle cenneti isterlerdi." Allah Teâlâ:

"- âhit olun, ben onları mağfiret ettim." Melekler:

"-Onların arasında zikir için değil, ba ka bir ihtiyâcı için bulunan biri de var." Allah Teâlâ:

"-Onlar öyle insanlardır ki, onlarla dü üp kalkanlar da fenâ insanlar değillerdir. Yani onları da affetim." buyurur."[433]

TEHLÎL'İN FAZÎLETİ

Bu husustaki hadîsler:

«أَفْضَلُ مَا قُلْتُهُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي:
لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ»

"Ben ve benden evvelki Peygamberlerin söylediği sözlerin efdâli: "Lâ ilâhe illâllahü vahdehu lâ   erike leh" sözüdür."[434]

«مَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ
لَهُ عَدْلَ عَشْرِ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ وَمُحِيَتْ عَنْهُ
مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِرْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ، يَوْمَهُ ذَلِكَ، حَتَّى
يُمْسِيَ وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ عَمِلَ
أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ»

"Her gün yüz kere "Lâ ilâhe illâllahu vahdehu lâ   erike leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli   ey'in kadîr" diyen kimse, on köle azâd etmi   gibi olur. Kendisine yüz sevâb yazılır. Yüz günâhı silinir, o gün ak ama kadar   eytanın   errinden emîn olur. Hiç kimse, hiç bir ibâdetle bu seviyeye ula amaz. Ancak bu ibâdeti, ondan daha fazla yapmı   ola."[435]

«مَا مِنْ عَبْدٍ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ رَفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ
فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ
مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَدْخُلُ مِنْ
أَيِّهَا شَاءَ»

"Güzelce abdestini aldıktan sonra gözlerini semâya çevirip "E hedü enlâ ilâhe illâllahu vahdehu lâ   erike leh ve e hedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü" diyen kimse için mutlaka cennet kapıları açılır ve istediği kapıdan içeri girer."[436]

«لَيْسَ عَلَى أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْشَةٌ فِي قُبُورِهِمْ، وَلَا فِي
نُشُورِهِمْ، وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِمْ عِنْدَ الصَّيْحَةِ يَنْفُضُونَ رُؤُسَهُمْ
مِنَ التُّرَابِ وَيَقُولُونَ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ
رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ»

““Lâ ilâhe illallah” diyenler için mezarlarında vah et, mah er meydânında deh et yoktur. Sûrun üflenmesi ânında ba larından toprakları nasıl silkerek kalktıklarını sanki görür gibiyim. Hüznü bizden gideren Allâh’a hamd ederiz. Muhakkak ki, bizim Rabbimiz, son derece mağfiret edici gafûr ve ekûrdur.”[437]

Yine Resûl-i Ekrem, Ebû Hüreyre’ye hitâben:

«يَا أَبَا هُرَيْرَةَ إِنَّ كُلَّ حَسَنَةٍ تَعْمَلُهَا تُوزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا شَهَادَةَ

أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ فَإِنَّهَا لَا تُوضَعُ فِي مِيزَانٍ لِأَنَّهَا لَوْ وُضِعَتْ فِي

مِيزَانِ مَنْ قَالَهَا صَادِقًا وَوُضِعَتِ السَّمٰوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرَضُونَ

السَّبْعُ وَمَا فِيهِنَّ كَانَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ أَرْجَحَ مِنْ ذٰلِكَ»

“-Ey Ebû Hüreyre! Yapmı olduğun her amel, kıyâmet günü tartılacaktır. Yalnız ehâdet kelimesi tartılmaz. Zîra sıdk ve ihlâs ile bunu söyleyenin mîzanının bir gözüne bu, diğer gözüne de yer ve gökler, bütün içindekilerle beraber konsa, ehâdet kelimesi onlardan ağır gelir.”

«لَوْ جَاءَ قَائِلُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ صَادِقًا بِقُرَابِ الْأَرْضِ ذُنُوبًا

لَغَفَرَ اللهُ لَهُ ذٰلِكَ»

“Sıdk ü ihlâs ile “Lâilâhe illâllah” diyen kimse, yer dolusu günâh ile de gelse, Allah Teâlâ onu mağfiret eder.”[438]

Yine Resûl-i Ekrem Efendimiz, **Ebû Hüreyre**’ye hitâben şöyle buyurmuştur:

«يَا أَبَا هُرَيْرَةَ لَقِّنِ الْمَوْتٰى شَهَادَةَ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ فَإِنَّهَا

تَهْدِمُ الذُّنُوبَ»

“-Ey Ebû Hüreyre! Ölüm dö eğinde olanlara ehâdet kelimesini telkin eyle. Zirâ ehâdet kelimesi, bütün günâhları yok eder.”[439]

Ebû Hüreyre:

“-Yâ Resûlallah, ölüler hakkında hâl böyle; ya diriler hakkında nasıl olur?” diye suâl edince, Resûl-i Ekrem Efendimiz:

«مَنْ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُخْلِصًا دَخَلَ الْجَنَّةَ»

“İhlâs ile ehâdet getiren cennete girer.”[440] *“O daha ziyâde günâhları mahveder.”* buyurmuştur.

«لَتَدْخُلُنَّ الْجَنَّةَ كُلُّكُمْ إِلَّا مَنْ أَبٰى وَشَرَدَ عَنِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ

شِرَادَ الْبَعِيرِ عَنْ أَهْلِهِ»

“Hepiniz cennete gireceksiniz, ancak sahibinden kaçan deve gibi, Allâh’ın rahmetinden kaçanlar müstesnadır.”[441]

“-Allâh’ın rahmetinden böyle kaçanlar kimlerdir?” suâline cevâben Resûl-i Ekrem:

«مَنْ لَمْ يَقُلْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، فَأَكْثِرُوا مِنْ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا

اللّٰهُ قَبْلَ أَنْ يُحَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا، فَإِنَّهَا كَلِمَةُ التَّوْحِيدِ وَهِيَ

كَلِمَةُ الْإِخْلَاصِ وَهِيَ كَلِمَةُ التَّقْوٰى، وَهِيَ كَلِمَةٌ طَيِّبَةٌ، وَهِيَ

دَعْوَةُ الْحَقِّ، وَهِيَ الْعُرْوَةُ الْوُثْقٰى، وَهِيَ ثَمَنُ الْجَنَّةِ»

““Lâ ilahe illallah” demeyen kimsedir. Diliniz tutulmadan “Lâ ilâhe illallah” demeye devam edin. Zirâ o, ihlâs kelimesidir, tevhîd kelimesidir, takvâ kelimesidir, kelime-i tayyibedir. Hakk’a dâvet kelimesidir. O, yapı ılacak en sağlam bir halkadır. Cennetin bedeli odur.” buyurdular.

Allah Teâlâ:

“İyiliğin karşılığı, ancak iyiliktir.” (Rahman sûresi, 55/60) buyurmuştur.

“Dünyâdaki “Lâ ilâhe illâllah” kelime-i tevhidi mukabilindeki ihsândan murad, âhirette cennettir!” denilmiştir. Yine Allah Teâlâ, diğer bir âyette:

“İyilik edenlere, (şehâdet getirenlere) **cennet ve daha ziyâde Allâh’ın cemâli vardır.”** (Yunus sûresi, 10/26) buyurmuştur.

Berâ bin Âzib, Resûlullah’tan şöyle rivâyet ediyor:

«مَنْ قَالَ: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ، كَانَتْ لَهُ عَدْلَ

رَقَبَةٍ أَوْ قَالَ نَسَمَةٍ»

"Yukarıdaki duâyı on kerre okuyan kimse, bir köle veya bir can âzâd etmi gibi sevâb alır."[442]

Amr bin Şuayb babasından, o da dedesinden şöyle rivayet etmiştir. Resûlullah buyurdular ki:

«مَنْ قَالَ فِي يَوْمٍ مِائَتَيْ مَرَّةٍ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ

لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَمْ

يَسْبِقْهُ أَحَدٌ كَانَ قَبْلَهُ، وَلَمْ يُدْرِكْهُ أَحَدٌ كَانَ بَعْدَهُ، إِلَّا مَنْ

عَمِلَ بِأَفْضَلَ مِنْ عَمَلِهِ»

"Günde ikiyüz kere "Lâ ilahe illâllahu vahdehu lâ erike leh lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli ey'in kadîr" diyen kimseye, önce gelenlerden kimse yeti emediği gibi, sonra gelenlerden de kimse geçemez. Ancak, bu ibâdeti daha fazla yapanlar müstesnadır."[443]

«مَنْ قَالَ فِي سُوقٍ مِنَ الْأَسْوَاقِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا

شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ عَلَى

كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، كَتَبَ اللهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ، وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ

أَلْفِ سَيِّئَةٍ، وَبَنَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ»

"Gezdiği herhangi bir sokakta "Lâ ilâhe ilâllahu vahdehu lâ erike leh. Lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli ey'in kadîr" duâsını okuyan kimsenin bir milyon günâhı bağı lanır. Defterine bir milyon sevap yazılır. Ve cennette kendisi için bir kö k in â edilir."

Rivâyet olunur ki, kul "Lâ ilahe illallah" dediği zaman, bu kelime-i tevhîd (sahife sahife) amel defterini dolaşır, nerede bir günâh bulursa onu siler, tâ

kendi gibi bir sevâbın yanına gidince orada kalır.

Sahîh sened ile Ebû Eyyûb'un Resûlullah'tan bir rivâyetinde deniliyor ki:

«مَنْ قَالَ: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ
الْحَمْدُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، عَشْرَ مَرَّاتٍ كَانَ كَمَنْ
أَعْتَقَ أَرْبَعَةَ أَنْفُسٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

"On kere "Lâ ilâhe ilâllahu vahdehu lâ erike leh. Lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli ey'in kadîr" diyen kimse, İsmail aleyhisselâmın evlâtlarından dört esiri âzâd etmi gibi sevâb alır."[444]

Yine sahîh isnâd ile **Ebû Eyyûb**, Resûl-i Ekrem'den şöyle rivâyet ediyor:

«مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ، فَقَالَ: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ،
لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ،
وَسُبْحَانَ اللهِ، وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ
إِلَّا بِاللهِ، ثُمَّ قَالَ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي، أَوْ دَعَا، أُسْتُجِيبَ لَهُ، فَإِنْ
تَوَضَّأَ وَصَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ»

"Kim gece uykusunda uyanır, "Lâ ilâhe illâllahu vahdehû lâ erike leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli ey'in kadîr. Sübhanâllahi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllahu va'llahü ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ bi'llâhil-aliyyi'l-azîm." der ve sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah onu mağfiret eder. Duâ ederse, duâsını; abdest alıp namaz kılarsa namazını da kabul eder."[445]

DİĞER ZİKİRLERİN FAZÎLETİ

Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

«مَنْ سَبَّحَ دُبُرَ كُلِّ صَلٰوةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَحَمِدَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ،
وَكَبَّرَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَخَتَمَ الْمِائَةَ بِلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا

شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ:

غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ»

"Her namazın pe inde 33 kerre Sübhânallah, 33 kerre Elhamdülillah, 33 kerre de Allahü Ekber dedikten sonra, yüzüncüde "Lâ ilâhe illâllahü vahdehû lâ erike leh. Lehu'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli ey'in kadîr" diyen kimsenin deniz köpüğü kadar günâhı olsa da mağfiret olunur."[446]

«مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ

عَنْهُ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ»

"Günde yüz kerre "Sübhânallahi ve bihamdihî" diyen kimsenin, deniz köpükleri kadar da olsa bütün günâhları bağı lanır."[447]

Adamın biri Resûlullah'a geldi ve:

"-Dünyâ benden yüz çevirdi. Elim çok daraldı." diyerek yoksulluğundan şikâyet etti. Resûl-i Ekrem:

«فَأَيْنَ أَنْتَ مِنْ صَلَوةِ الْمَلَائِكَةِ وَتَسْبِيحِ الْخَلَائِقِ وَبِهَا

يُرْزَقُونَ»

"Meleklerin duâsı ve insanların tesbihi gibi tesbih etmiyor musun? Herkes bu sâyede merzûk oldu." buyurdu. Adam:

"-O tesbih hangisidir?" diye suâl edince, Resûlullah (s.a.v.):

«قُلْ سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ، أَسْتَغْفِرُ اللهَ،

مِائَةَ مَرَّةٍ مَا بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى أَنْ تُصَلِّيَ الصُّبْحَ، تَأْتِيكَ

الدُّنْيَا رَاغِمَةً صَاغِرَةً، وَيَخْلُقُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ كُلِّ كَلِمَةٍ

مَلَكًا يُسَبِّحُ اللهَ تَعَالَى إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَكَ ثَوَابُهُ»

"Her sabah vakti namazdan evvel yüz kere "Sübhânallâhi ve bihamdihî sübhanellâhi'l-

azîm" de! Dünyâ mütevazi bir ekilde sana teveccüh eder. Aynı zamanda her kelimesinden Allah bir melek takdir eder ve kıyamete kadar senin için tesbîh eder."[448] buyurmuştur.

«إِذَا قَالَ الْعَبْدُ اَلْحَمْدُ لِلَّهِ مَلَأَتْ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَإِذَا

قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الثَّانِيَةَ مَلَأَتْ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ إِلَى الْأَرْضِ

السُّفْلَى، فَإِذَا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الثَّالِثَةَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: سَلْ تُعْطَ»

"Kul, birinci "Elhamdülillâh" dediği zaman yer ile gök arasını doldurmu olur. İkinci "Elhamdülillah" dediği zaman yerin altından yedi kat göklerin üstüne kadar olan bu arayı doldurmu olur. Üçüncü "Elhamdülillah" dediği zaman, Allah Teâlâ "Ey kulum, iste al" buyurur."[449]

Rüfâiyetu'z-Zarkî şöyle anlatıyor:

"Bir gün Resûl-i Ekrem'in ardında namaz kılıyorduk, rükûdan kalkarken Resûl-i Ekrem:

"*-Semiallahü limen hamideh*" dediğinde, cemâattan birisi:

"-Rabbenâ leke'l-hamdü, hamden kesîren tayyiben mübâreken" dedi.

Namaz bitince Resûl-i Ekrem:

"*-Demin onu söyleyen kimdi?*" diye suâl etti. Adam:

"-Ben idim, yâ Resûlallah!" deyince, Resûlullah:

«لَقَدْ رَأَيْتُ بِضْعَةً وَثَلَاثِينَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونَهَا أَيُّهُمْ يَكْتُبُهَا أَوَّلًا»

"-Otuz küsur meleğin bunu yazmak için müsabakaya kalkı tıklarını gördüm." buyurdu.[450]

«اَلْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ هُنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَسُبْحَانَ اللَّهِ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»

"Kur'ân-ı Kerim'de geçen "bâkiyât sâlihât" yani ebedî ya ayacak olan iyiliklerden murad "Lâ ilâhe illâllah, Sübhânallah, Elhamdülillah, Allâhü ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh"'dır."[451]

«مَا عَلَى الْأَرْضِ رَجُلٌ يَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ،

وَسُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ إِلَّا

غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ، وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ»

"Yeryüzünde bulunan insanlardan kim, yukarıdaki dûâyı okursa, deniz köpükleri kadar günâhları olsa da Allah onu affeder."[452]

Nu'man ibn Beşîr, Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu söylüyor.

«الَّذِينَ يَذْكُرُونَ مِنْ جَلَالِ اللهِ وَتَسْبِيحِهِ وَتَكْبِيرِهِ وَتَحْمِيدِهِ،

يَتَعَطَّفْنَ حَوْلَ الْعَرْشِ، لَهُنَّ دَوِيٌّ كَدَوِيِّ النَّحْلِ، يُذَكِّرُونَ

بِصَاحِبِهِنَّ، أَوَلَا يُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ لَا يَزَالَ عِنْدَ اللهِ مَا يُذَكِّرُ بِهِ»

"Onlar ki Allâh'ın celâlini zikreder, onu tesbih eder, tekbîr eder, tahmîd eder. Yani "Sübhanallah", "Elhamdülillah" ve "Allahü ekber" derler, bunların tesbih ve tahmîdleri Ar -ı âzamın etrâfını dola ır, arı vızıltısı gibi ses çıkartmak sûretiyle sahiplerini anarlar. Allah katında dâima zikredilmeyi ve zikre vesile olan eyin kaybolmamasını sevmez misiniz?"[453]

Ebû Hüreyre, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

«لَأَنْ أَقُولَ سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ

أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ»

""Sübhanallah ve'l-hamdülillâh ve lâ ilâhe illâllahü vallâhü ekber" demek, benim için, üzerine güne in doğduğu her eyden daha sevimlidir."[454]

Diğer rivâyette:

""Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" cümlesi, bütün varlığı ile dünyâdan hayırlıdır." buyurduğu nakilediliyor.

«أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللهِ تَعَالَى أَرْبَعٌ: سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ

لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، لَا يَضُرُّكَ بِأَيِّهِنَّ بَدَأْتَ»

"Allah katında en sevimli dört kelime vardır. Onlar da, "Sübhanallah, Elhamdülillâh, Lâ ilâhe illâllah ve Allahü ekber" kelimeleridir. Bunları takdim ve te'hîr etmekte beis yoktur. Hangisi ile istersen ba layabilirsin."[455]

Ebû Malik Eș'ârî, Resûlullah'ın șöyle buyurduğunu rivâyet ediyor.

«الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ يَمْلَآنِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلٰوةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فَمُوبِقُهَا، أَوْ مُشْتَرٍ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا»

"Temizlik îmânın yarısıdır. "Elhamdülillâh" kelimesi, mîzânı doldurur. "Sübhanallah" ve "Allahü ekber" kelimeleri ise yer ile gök arasını doldururlar. Namaz nûr; sadaka delîl; sabır aydınlık ve Kur'ân ise lehine veya aleyhine hüccettir. Sabaha giren insanlar ya nefsini satar, köle olur veya satın alıp âzâd ederler."[456]

Ebû Hüreyre, Resûlullah'ın șöyle buyurduğunu haber veriyor:

«كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمٰنِ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»

"Dilde kolay, mizânda ağır, Allah katında sevimli iki kelime var: Onlar da "Sübhanallahi ve bihamdihî sübhanallahi'l-azîm" kelimeleridir."[457]

Ebû Zer (r.a.) diyor ki:

"-Resûlullah'a, Allah Teâlâ katında en sevimli kelâm hangisidir?" diye sordum. Resûlullah:

«مَا اصْطَفَى اللَّهُ سُبْحَانَهُ لِمَلَائِكَتِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»

"Allah Teâlâ'nın melekleri için ihtiyar ettiği kelâmdır. O da: "Sübhanallahi ve bihamdihî sübhanallahil-azîm" kelâmıdır." buyurdu.[458]

Ebû Hüreyre, Resûlullah'tan şöyle rivâyet ediyor. Resûlullah buyurdu ki:

«إِنَّ اللهَ اصْطَفَى مِنَ الْكَلَامِ سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلهِ، وَلَا

إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ: سُبْحَانَ اللهِ كُتِبَ لَهُ

عِشْرُونَ حَسَنَةً، وَتُحَطُّ عَنْهُ عِشْرُونَ سَيِّئَةً، وَإِذَا قَالَ اللهُ أَكْبَرُ

فَمِثْلُ ذَلِكَ»

"Allah Teâlâ'nın ihtiyâr ettiği, "Sübhanallah ve'l-hamdülillâh ve lâ ilâhe illâ'llah va'llahü ekber" kelâmıdır. Kul, "Sübhânallah" dediği zaman yirmi günâhı gider, defterine yirmi sevab yazılır. "Allâhü ekber" dediği zaman aynı mükâfâtı bulur." buyurdu ve diğer kelimeleri de böylece saydı.[459]

Câbir (r.a.) Resûlullah'ın şöyle dediğini haber veriyor:

«مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ غُرِسَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي الْجَنَّةِ»

""Sübhanallahi ve bihamdihî" diyen kimse için cennet bahçelerinde bir hurma ağacı dikilir."[460]

Ebû Zer (r.a.) şöyle anlatıyor: Fakirler, Resûlullah'a müracaat ederek:

"-Yâ Resûlallah, zenginler bizden daha çok ecir kazanıyorlar. Çünkü bizim kıldığımız gibi namaz kılıyor, orucumuz gibi oruç tutuyor. Üstelik servetlerinden tasadduk ediyorlar. Biz geride kalıyoruz, hâlimiz nice olur?!" dediler. Resûl-i Ekrem:

«أَوَ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللهُ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ بِهِ، إِنَّ لَكُمْ بِكُلِّ

تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةً، وَتَحْمِيدَةٍ وَتَهْلِيلَةٍ صَدَقَةً، وَتَكْبِيرَةٍ صَدَقَةً،

وَأَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَنَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ، وَيَضَعُ أَحَدُكُمْ

اللُّقْمَةَ فِي فِي أَهْلِهِ فَهِيَ لَهُ صَدَقَةٌ، وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ»

"-Onların servetlerinden verdikleri sadaka yerine, Allah Teâlâ sizin, "Sübhânallah, Elhamdülillâh, Lâ ilâhe illâllahü ve Allahü ekber" demenizi birer sadaka olarak kabul

etmemi midir? İyilikler emredip fenâlıklardan men etmeniz, sizin için sadakadır. Âilenize verdiğiniz lokma, sizin için sadakadır. Helâlinizle cinsî münâsebette bulunmanız dahî sizin için yine sadakadır." buyurdu. Onların:

"-Ya Resûlallah! Şehvetin neticesi olan temâsta da ecir olur mu?" diye sormaları üzerine Resûl-i Ekrem:

"-Gayr-i me rû münâsebette bulunsa günâhı var mıydı?" diye sorunca, "Evet!" demeleri üzerine:

"-İ te bunun gibi me rû münâsebetin de sevâbı vardır." buyurdular.[461]

Ebû Zer (r.a.) diyor ki, Resûlullah'a şöyle sordum:

"-Ya Resûlallah, servet sahipleri ecir almakta bizleri geçmişlerdir. Çünkü onlar, bizim okuduklarımızı okudukları gibi üstelik mallarından infâk ederler. Hâlbuki bizde olmadığı için biz infâk edemeyiz." Resûlullah (s.a.v.):

«أفلا أدلك على عمل إذا أنت عملته أدركت من قبلك وفقت

من بعدك إلا من قال مثل قولك تسبح الله بعد كل صلوة

ثلاثا وثلاثين وتحمده ثلاثا وثلاثين وتكبره أربعا وثلاثين»

"-Ben sana bir ameli öğreteyim ki, bu amel sâyesinde, onu yapanlar müstesnâ, senden ileride olanlara yeti ir ve senden sonra gelenlere üstün olursun. O da her namazı müteâkib 33 kere "Sübhânallah", 33 kere "Elhamdülillâh" ve 34 kere "Allâhü ekber" demendir." buyurdu.[462]

Büsre, Resûl-i Ekremin şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

«عليكن بالتسبيح والتهليل والتقديس فلا تغفلن واعقدن

بالأنامل فإنها مستنطقات»

"Tesbih, tehlîl ve takdîse devam edin. Bunlardan gâflet etmeyin. a ırmamak için parmak uçları ile hesap edin. Zîrâ onlar kıyâmet gününde sorguya çekilir ve ehâdet ederler."[463]

Ebû Hüreyre ve Ebû Sa'id el-Hudrî'nin hazır bulundukları bir mecliste Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

«إذا قال العبد لا إله إلا الله والله أكبر قال الله عز وجل صدق

عَبْدِي لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا وَأَنَا أَكْبَرُ وَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ

وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ قَالَ تَعَالٰى صَدَقَ عَبْدِي لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا

وَحْدِي لَا شَرِيكَ لِي وَإِذَا قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَلَا حَوْلَ وَلَا

قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ يَقُولُ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ صَدَقَ عَبْدِي لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ

إِلَّا بِي وَمَنْ قَالَهُنَّ عِنْدَ الْمَوْتِ لَمْ تَمَسَّهُ النَّارُ»

"Bir kul, "Lâ ilâhe illâllah" ve "Allahü ekber" dediği zaman, Allah Teâlâ:

"-Kulum doğru söylüyor, ibâdete lâyık olan Allah, ancak benim. Her eyden büyük ve yüce olan da Benim" der.

Kul, "Lâ ilâhe illâllahü vahdehû lâ erike leh" dediği zaman Allah Teâlâ:

"-Kulum doğru söylüyor. Allah, yalnız benim. erîkim, benzerim, e im ve dengim yoktur!" der.

Kul, "Lâ ilâhe illâllah" ve "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" dediği zaman, Allah -celle celâlühü-:

"-Kulum doğru söylüyor, güç ve kuvvet benimdir." buyurur. Aynı zamanda bu kelimeleri sekerât-ı mevt ânında söyleyen kimseyi cehennem yakmaz."[464]

Mus'ab bin Sa'd, babasından, babası da Resûlullah'tan şöyle rivâyet ediyor:

أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكْسِبَ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ؟ فَقِيلَ كَيْفَ

ذٰلِكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ، فَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُسَبِّحُ اللّٰهَ تَعَالٰى

مِائَةَ تَسْبِيحَةٍ، فَيُكْتَبُ لَهُ أَلْفُ حَسَنَةٍ، وَيُحَطُّ عَنْهُ أَلْفُ سَيِّئَةٍ»

"-Her gün bin sevâb kazanmaktan âciz misiniz?"

"-Bu nasıl olur, yâ Resûlallah?" diyene cevâben:

"-Yüz kerre "Sübhanallah" dersiniz, bin tane günâhınız mahvolur ve defterinize bin sevâb yazılır."[465]

Resûl-i Ekrem, Ebû Musa'l-Eş'ârî'ye:

"-Ey Kays'ın oğlu Abdullah!.." (ismidir) veyahut *"Yâ Ebâ Mûsa!.."* (bu da künyesidir) diye hitâb ederek şöyle devam etmiştir:

«يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ قَيْسٍ أَوْ يَا أَبَا مُوسَى أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَنْزٍ مِنْ

كُنُوزِ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: قُلْ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ

«وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى» أَلَا أُعَلِّمُكَ كَلِمَةً مِنْ كَنْزٍ تَحْتَ

الْعَرْشِ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ»

"Cennet hazînelerinden (ve diğer rivâyette) *ar ın altındaki hazinelerden bir hazîneye seni ir âd edeyim mi?"*

"-Evet, yâ Resûlallah, irşâd buyur!" demesi üzerine, Resûlullah:

"- *"Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" de!"* diye buyurdular.[466]

Ebû Hüreyre rivâyetinde:

«أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ

قَوْلِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ يَقُولُ اللهُ تَعَالَى: أَسْلَمَ عَبْدِي

وَاسْتَسْلَمَ»

"-Ar -ı Âzam'ın altında ve cennet hazînelerinden olan bir amelî sana öğreteyim mi? O, "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" sözüdür. Bir kul bunu söyleyince Allah Teâlâ, "Kulum, İslâm oldu ve teslim oldu." buyurur."[467]

«مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ: رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا،

وَبِالْقُرْآنِ إِمَامًا، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا وَرَسُولًا،

كَانَ حَقًّا عَلَى اللهِ أَنْ يُرْضِيَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

"Kim, her sabah "Allâh'ı Rab, İslâm'ı dîn, Kur'ân'ı imâm, Muhammed aleyhisselâmı resûl ve nebî olarak tanıdım ve kabul ettim!" derse, kıyâmet gününde Allah Teâlâ'nın kendisini râzı etmesini hak etmi tir."[468]

Diğer bir rivâyette, *"Allah, bu adamdan râzı olur"* denilmiştir.

Mücâhid:

"-Evinden çıkan bir kimse, "Bismillâh" dediği zaman, bir melek "Hidâyete ulaştın." der. "Tevekkeltü alâllah" dediği zaman, Allah Teâlâ "Ben sana

yeterim!" buyurur. "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" dediği zaman melek, "Her tehlikeden kurtulmuş oldun." der. Bunun üzerine şeytanlar, "Hidâyete ulaşan, Allah kendisine kâfi olan ve Allâh'ın himâyesine girenden daha ne umarsın?!" diyerek yanından uzaklaşırlar." demiştir.

Şayet, "diğer ibâdetler bu kadar yorucu, zikrullah bu kadar kolay olduğu hâlde, nasıl olur da zikir, onlardan daha fazîletli ve daha faydalı olur?" dersen, bilmiş ol ki, bunun hakikatine ermek, mükâşefe ilmine vâbestedir. Burada, yani muâmele ilminde açıklayabileceğimiz şudur ki:

Faydalı olan zikir, devamlı ve kalb huzûru ile olan zikirdir. Gâfil kalb ile yalnız dilden yapılan zikrin faydası azdır. Bu husûsu teyid eden haberler de vardır. Huzûr-ı kalbin de devamı şarttır. Hattâ bazen kalbin huzûru ve ekserî dünyâ meşgalesiyle yapılan zikrin yine faydası azdır. Devamlı veya ekseriyetle huzûr-ı kalbin bulunması, diğer ibâdetlerden evvel gelir. Hattâ bütün ibâdetler, kalbin huzûru ile değerlenir. İbâdetlerin neticesi huzûrdur. Zikrin de evveli ve âhiri vardır. Evveli, üns ve muhabbeti gerektirir. Zikrin sonu ise üns ve muhabbeti tevlîd eder. Zikirde aranan bu ikinci kısımdır. Çünkü mürîd, ilk hâlinde kalb ve lisânını vesveselerden kurtarıp Allah Teâlâ'nın zikrine bağlamakta zorluk çeker. Eğer muvaffak olursa, zikir ile ünsiyet peydâ eder ve kalbinde zikrettiği kimseye karşı bir muhabbet uyanır.

Bunun böyle olmasına şaşmamak lâzımdır. Çünkü bir adam yabancı birisini, güzel vasıfları ile başka birisine anlata anlata, o adamın gönlünde ona karşı gıyâbî bir aşk uyanır ve ona hayâlen âşık olur ki, bu görülegelen bir vaziyettir. Sonra bu aşkın neticesi olarak, onu anmadan duramaz bir hâle gelir. Çünkü bir şeyi seven, dâimâ onu anar. Bir şeyi çok anan da ne olsa onu sever. İşte Allah Teâlâ'yı zikretmenin evveli de böyledir. Zikr olunan Allah ile ünsiyet peydâ edip O'na karşı muhabbet hâsıl oluncaya kadar biraz müşkilât çeker. Sonra da O'nu anmadan duramaz hâle gelir. Mûcib, mûceb olur. Meyve ağacı meyve verecek hâle gelir. İşte bazı âriflerin:

"-Yirmi sene Kur'ân üzerinde yoruldum. Ama sonra da yirmi sene zevkini sürdüm." dediklerinin mânâsı da budur.

Zevk alma, ancak ünsiyet ve muhabbetten doğar. Ünsiyet de devamlı yorgunluk ve uzun zahmetlerden sonra hâsıl olur. Öyle ki, devam ile bu zahmet îtiyat hâlini alır. Bunu da uzak görmemek lâzım. Çünkü insan, alışkın olmadığı bir yemekte zorluk çeker. Fakat sonradan mizaca uygun gelmeye başlar, ona alışır ve bir daha o yemeği bırakamaz. İnsan başlangıçta zorlukla tahammül ettiği külfetlere sonradan alışır.

Nitekim şâir:

“Nefis öyle bir şeydir ki, başlangıçta ona zorlukla yaptırılan şeyler, sonra onda tabiat hâline gelir.” diyor.

Böylece Allah Teâlâ’nın zikriyle ünsiyet peydâ ettikten sonra, ancak ölümle ayrılabileceği mâl, evlâd, mevki ve hattâ nefsinden bile sıyrılır. Yalnız zikrullah ile başbaşa kalır. Eğer böylece zikrullah ile ünsiyet peydâ ederse, ondan faydalanır ve zikre mâni olan hâllerden sıyrılmış olmaktan zevk duyar. Zirâ dünyâ hayâtındaki zarûrî ihtiyaçlar, Allah Teâlâ’yı zikretmeye mâni olur. Ancak öldükten sonradır ki, kendisi ile mahbûbu arasında bir mâni kalmaz. Bu mânilerin ortadan kalkmasıyla ona rağbeti artar. Bu sebeptendir ki, Resûl-i Ekrem:

«إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي،
أَحْبِبْ مَا أَحْبَبْتَ فَإِنَّكَ مُفَارِقُهُ»

“Ruhü’l-Kûds kalbime öyle ilkâ etti. (Allah’tan başka) *kimi seversen sev, mutlaka ondan ayrılacaksın.”* buyurdu.[469]

Resûlullah, burada dünya ile alâkalı olan şeyleri kasdetmiştir. Çünkü bunlar kendisi için, ölümü ile beraber yok olur, giderler. Her şey fâni; bâkî olan ancak Allah’tır. Kendi hakkında dünyâdaki her şeyin yok olması, ömrünün sona ermesiyledir. Ama üns-i İlâhî ise öldükten sonra da civâr-ı ilâhîye yükselmekle devam eder. Zikir sâyesinde mezkûr ile mülâkât hâsıl olur.

Bu da kabirdekilerin dirilip, göğsünde gizli kalan niyetlerin açığa çıkmasından sonradır. Öldükten sonra yok olmuş gitmiştir. Daha zikrullah nerde kalır deyip öldükten sonra, zikrullahın devamını inkâra kalkışmak doğru olmaz. Çünkü bunun yokluğu âlem-i mülk ve şehâdetten, yani görülür âlemden yokluktur; âlem-i melekûttan yok olmaz, görülmeyen âlemde öldükten sonra da mevcuttur. Nitekim Resûl-i Ekrem buna işâret ederek:

“Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.”[470]

“ ehidlerin rûhları, ye il ku ların kanatları arasındadır.”[471] buyurmuştur. Yine Bedir’de öldürülen müşriklere hitâben:

“-Ey filân ki iler, Allâh’ın size va’dettiği âzâbı buldunuz mu? Rabbimin bana va’dettiği (nusreti) ben hak olarak buldum.” buyurmuştur.

Bunun üzerine **Hazret-i Ömer** (r.a.):

“-Bunlar lâşe olmuş; nereden duyup nereden cevap verecekler?” deyince Resûlullah:

"-Hayatım kabza-i kudretinde olan Allâh'a yemin ederim ki, benim sözümü siz onlardan daha fazla duyamazsınız, fakat onlar cevap vermeye muktedir değiller." buyurmuştur.[472]

Bütün bunlar, ölümün yokluk olmadığını katî olarak ifâde etmektedir. Müşrikler hakkında Müslim'deki hadîs bu iken mü'minler ve şehidler hakkında da şöyle buyurmuştur:

"Onların rûhları, ye il kanatlı ku ların kursaklarında ve Ar -ı Âzâm'ın altında asılıdır."[473]

İşte şu sözlerle işâret edilen bu vaziyet, Allâh'ı zikretmeye münâfi değildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

"Allah yolunda öldürülenleri, sakın ölü sanmayın. Bilâkis onlar Rabları katında diridirler. Allâh'ın bol nimetinden onlara verdiği şeylerle sevinç içinde rızıklanırlar. Geri kalarak kendilerine katılmayanlara, hiç korkulacak ve kederlenecek birşey olmadığını müjdelemek isterler." (Âl-i İmrân sûresi, 3/169-170) buyurulmaktadır.

Şehidlerin üstün mevkii, Allah Teâlâ'yı zikrin fazîletindendir. Çünkü matlûb olan son nefesdir. Yani dünyâ sevgisinden ve Allah'tan başka herşeyden alâkayı keserek, bütün mevcûdiyeti ile Allâh'a teveccüh etmektir. İnsan, kendisini bu hâle getirebilir. Fakat bu hâl üzerinde olması, ancak düşman ile cihâda bağlıdır. Düşman karşısına çıkan, dünyânın mâl, evlâd, âile ve mansıb gibi her nevî varlığından alâkasını kesmiştir. Çünkü bunları hayatı için isterdi. Hâlbuki Allah sevgisi ve rızâsı uğrunda hayatını hiçe saymıştır. Bundan daha üstün bir şekilde Allâh'a müteveccih olmak düşünülemediği için, şehâdetin derecesi yükselmiş ve fazîletine dâir pek çok âyet ve hadîsler vârid olmuştur.

Bunlardan birisi, Uhud harbinde **Abdullah İbn Amr el-Ensârî** şehid olduğu zaman Resûlullah'ın **Câbir**'e hitâben buyurmuş olduğu şu hadîsdir:

«أَلَا أُبَشِّرُكَ يَا جَابِرُ؟ قَالَ: بَلَى بَشَّرَكَ اللهُ بِالْخَيْرِ، قَالَ: إِنَّ اللهَ
عَزَّ وَجَلَّ أَحْيَا أَبَاكَ فَأَقْعَدَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَيْسَ بَيْنَهُ سِتْرٌ، فَقَالَ
تَعَالَى: تَمَنَّ عَلَيَّ يَا عَبْدِي مَا شِئْتَ أُعْطِيكَهُ، فَقَالَ: يَا رَبِّ
أَنْ تَرُدَّنِي إِلَى الدُّنْيَا حَتَّى أُقْتَلَ فِيكَ وَفِي نَبِيِّكَ مَرَّةً أُخْرَى،
فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: سَبَقَ الْقَضَاءُ مِنِّي بِأَنَّهُمْ إِلَيْهَا لَا يَرْجِعُونَ»

“Ey Câbir (şehid olan sahabinin oğludur)*, sana bir müjde haberi vereyim mi?”*

Câbir: “Evet ver, yâ Resûlallah” deyince, Resûl-i Ekrem:

“-Allah Teâlâ, babanı diriltti ve huzûr-ı mânevisine aldı ve:

“-Ey kulum, dile benden ne dilersin, istediğini sana vereceğim!” buyurdu. Baban da:

“-Yâ Rabbi, senden dileğim: “Beni dünyâya çevir gideyim, bir daha senin rızân uğrunda Habibi’nin önünde muhârebe edip tekrar ehid olayım.” dedi. Allah Teâlâ:

“-Benim irâde-i âliyyem, bir defa gelenlerin bir daha geri dönmemesine taallûk etmi tir.” buyurdu.”[474]

Dünyâ ile alâkasını keserek tamamıyla Allâh’a teveccüh eden kimsenin bu hâl üzere ölebilmesinin yegâne sebebi, düşman karşısında muhârebe ederek ölmektir. Çünkü o ânda ölmezse, belki zamanla dünya şehvetleri onun kalbini kaplayarak İlâhî zikirden alıkoyar. Bunun için mârifet erbâbı, son nefesden son derece korkarlar. Çünkü kalbin her ne kadar zikrullaha bağlandı ise de dönebilir. Dünya şehvetlerine iltifât edenler, bu gibi fitnelerden kendilerini kurtaramaz. Son zamanlarında kalbine dünya sevgisi girer ve bu hâl ile dünyâdan ayrılırsa, öldükten sonra da bu hayata döner ve yeniden gelmeyi arzû eder. Bu gibilerin âhiretten nasîbi azdır. “Zîra insanlar yaşadıkları gibi ölürler ve öldükleri hâlde dirilirler.”

O hâlde bu gibi vartalara düşmemenin en sâlim yolu şudur: Maksadı ganîmet malı elde etmek veya kahramanlık ile nâm salmak olmayıp, Allâh’ın adını yüceltmek ve Allah rızası uğrunda şehidlik olmalı ve de tam kalbi Allâh’a bağlı olduğu halde şehâdete ermelidir.

İşte bu gibiler hakkında Allah Teâlâ, **“Cennet karşılığında mü’minlerden mâl ve canlarını satın alır.”** buyurmuştur. Dünyâyı verip âhireti satın alan da işte budur. Şehidin hâli, **“Lâ ilâhe illâllah”** kelime-i tevhidinin mânâsına uygun gelir, çünkü şehidin Allah’tan, Allah sevgisinden başka bir gâyesi yoktur.

Hakikatte insanoğlunun maksadı ne ise, mâbûdu da odur ve her mâbûdu, onun ilâhıdır. Şehid, lisân-i hâl ile de **“Lâ ilâhe illâllah”** diyor. Çünkü şehidin Allah’tan ve Allâh’a ulaşmaktan başka bir maksadı yoktur. Yalnız dili ile kelime-i şehâdeti söyleyip tavr u hareketi ona uygun olmayanların vaziyeti, Allah Teâlâ’nın meşîetine bağlıdır. Dilerse affeder, dilerse âzâb eder. Tehlikeden sâlim değildir. İşte bunun için Resûl-i Ekrem, **“Lâ ilâhe illâllah”** kelime-i tevhîdini, diğer zikirler üzerine tercih etmiştir. Ve tergîb mâhiyetinde kayıtsız olarak bunu mutlak şekilde zikretmiştir. Sonra bazı yerlerde de sıdk ve ihlâs ile kelime-i tevhîdi şart koştu ve:

“-Bir kere ihlâs ile “lâ ilâhe illâllah” diyen...” buyurdu.

İhlâsın mânâsı ise, dil ile hâlin birleşmesi demektir.

Dil ve hâlimizle, zâhir ve bâtınımızla son nefesinde **"Lâ ilâhe illâllah"** diyen kullarından olmamızı Allah'tan dileriz. Bu sâyede dünyaya iltifat etmediğimiz ve ona meyil vermediğimiz ve Allâh'a mülâkatı sevdiğimiz hâlde dünyaya vedâ etmiş olabilelim. Zira vuslatı sevenin, Allah da mülâkatını sever. Allâh'a ulaşmayı sevmeyen kimsenin mülâkatını Allah da sevmez. İşte bu anlattıklarımız zikrin ehemmiyetini bildiren bazı rumuzlardır ki, muâmele bahsinde daha ileri gitmek mümkün değildir.

Ebû Nuaym **Hilye**'de, Beyhakî **Şûâbü'l-İmân**'da zayıf sened ile **İbn Ömer** hadîsinden rivâyet etmiştir.

İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den.

Taberânî, Muâz'dan.

Taberânî, Muâz'dan.

Taberânî ve Beyhakî, Muâz'dan.

Ebû'l-Kasım İsfahanî.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Tirmizî, İbn Mâce ve Hâkim, Ebû'd-Derdâ'dan.

Buhârî.

Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Ahmed, Enes'ten

Tirmizî, Ebû Hüreyre'den.

Ebû Mansur Deylemî, **"Müsnedü'l Firdevs"** de.

Buhâri ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Müslim'de buna benzer hadîsler geçmektedir. Bkz: Sofuoğlu, Müslim Tercemesi, c: 2, shf: 21" vd.

Buhârî ile Müslim. Ebû Hüreyre'den. Müslim'de 2691 nolu hadîs.

Ebû Dâvûd, Ukbe bin Âmir'den.

Ebû Ya'lâ ve Taberânî.

Bu ifade ile garîbtir.

Ebû Mansûr Deylemî, **"Müsnedü'l-Firdevs"**de.

Taberânî, Zeyd bin Erkâm'dan.

Buhârî, Ebû Hüreyre'den.

Hâkim.

İmâm Ahmed bin Hanbel.

Buhârî ile Müslim.

Buhârî.

Müslim, Ebû Hüreyre'den. 146/597 numaralı hadîs.
Buhârî ile Müslim. Ebû Hüreyre'den.
el-Müstağfirî.
Bu ifade ile garibtir.
Buhârî.
Neseî ve Hâkim, Ebû Hüreyre'den.
Hâkim.
İbn Mâce.
Müslim.
Müslim.
Müslim.
Buhârî ile Müslim.
Buhâri ve Müslim.
Neseî.
Tirmizî.
Müslim.
İbn Mâce.
Ebû Dâvûd ve Tirmizî.
Tirmizî.
Müslim.
Buhârî ile Müslim.
Neseî ve Hakîm.
Ebû Dâvûd ve Neseî, Tirmizî.
İlim bahsinde geçmiştir.
Tirmizî, Ebû Said'den.
Müslim, İbn Mes'ûd'dan.
Müslim, Enes'ten.
İbn Mâce, Kâ'b bin Mâlik'den.
Tirmizî, İbni Mâce ve Hâkim, Câbir (r.a.) den.

İKİNCİ BAB: DUÂNIN FAZÎLETİ VE ÂDÂBI

DUÂNIN FAZÎLETİ HUSÛSUNDAKİ ÂYETLER

Allah Teâlâ buyuruyor:

«وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا

دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي»

“Kullarım, sana benden sordukları zaman (bilsinler ki) **şüphesiz ben onlara yakınım. Benden isteyenin, duâ ettiğinde duâsını kabul ederim. Artık onlar da benim dâvetime icâbet etsinler.”** (Bakara sûresi, 2/186)

«اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ»

“Rabbinize gönülden ve gizlice yalvarın. Doğrusu, O aşırı gidenleri sevmez.” (Enfal sûresi, 8/55)

«وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ

عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ»

“Ve Rabbiniz, “Bana duâ edin, ben de sizin dâvetinize icâbet edeyim.” buyurdu. Bana ibâdet etmekten kibredenler, hakîr olarak cehenneme girecekler.” (Mü’min sûresi, 40/60)

«قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ

الْحُسْنٰى»

“İster “Allah” diyerek duâ et, ister “Rahmân” diye duâ et. İkisi de Allahü Teâlâ’nın esmâ-i hüsnâsındandır.” (İsrâ sûresi, 17/110)

Nu’mân bin Beşîr, Resûl-i Ekrem’in şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

«إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ»

“Duâ, ibâdetin tâ kendisidir.”

Ve sonra da:

«اُدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»

“Bana duâ edin, size icâbet edeyim.” (Mü’min sûresi, 40/60) âyet-i celîlesini okumuştur.

Yine Resûl-i Ekrem:

«اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ»

“Duâ ibâdetin iliğidir.”[475] Yine Resûl-i Ekrem:

«لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الدُّعَاءِ»

“Allah katında duâdan makbûl ve kıymetli hiç bir şey yoktur.”[476] buyurmuştur.

Ebû Hüreyre’nin rivâyetinde, yine Resûl-i Ekrem şöyle buyuruyor:

«إِنَّ الْعَبْدَ لَا يُخْطِئُهُ مِنَ الدُّعَاءِ إِحْدَى ثَلَاثٍ إِمَّا ذَنْبٌ يُغْفَرُ

لَهُ وَإِمَّا خَيْرٌ يُعَجَّلُ لَهُ وَإِمَّا خَيْرٌ يُدَّخَرُ لَهُ»

“Kul, duâsında üç şeyin birini almaktan şaşmaz. Ya duâ sâyesinde günâhı bağışlanır yahut peşin bir mükâfat alır veyahut âhirette karşılığını bulur.”[477]

Ebû Zer (r.a.) şöyle buyuruyor: *“İyilik üzerine yapılan duâlar, yemeğe katılan tuz kadar olmalıdır.”*

Yani duâ, kısa ve özlü olmalıdır.

Yine Resûl-i Ekrem:

«سَلُوا اللّٰهَ تَعَالَى مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ

وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْفَرَجِ»

“Allâh’ın fazlından isteyin. Allah, kendisinden istenmesini sever. İbâdetlerin makbûlü, ferahlığı beklemektir.”[478]

DUÂNIN ÂDABI

Duânın on âdâbı vardır:

1- Şerefli vakitleri aramak: Sene içerisinde arefe günleri, aylardan Ramazan ayı, haftada Cuma günü ve gecelerde seher vakti gibi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

«وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ»

"Ve seher vaktinde onlar istiğfar ederler." (Zâriyât sûresi, 51/18) buyrulmuştur.

Resûl-i Ekrem de hadîs-i şerifinde buyuruyor:

«يَنْزِلُ اللهُ تَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حَتَّى يَبْقَى ثُلُثُ

اللَّيْلِ الْأَخِيرُ فَيَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ،

مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ»

"Gecenin üçte biri kaldığı zaman, Allah Teâlâ, birinci kat semâya tecellî ederek (oradan kullarına hitâben): "Yok mu istiğfar eden, onu mağfiret edeyim, yok mu isteyen, dilediğini vereyim, yok mu duâ eden duâsını kabul edeyim." buyurur."[479]

Hattâ **Yakûb** aleyhisselâm, kendisinden istiğfar dileyen oğullarına karşı:

«سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي»

"Sizin için yakında Rabbime istiğfar ederim." (Yusuf sûresi, 12/98) buyurması, duâların kabul olacağı seher vaktini beklemek için idi. Hattâ denildi ki, seher vakti kalktı, oğullarının affı için duâ etti. Oğulları da ardında "Âmîn" dediler. Allah Teâlâ:

"-Ben onları hem affettim, hem de Peygamber yaptım." buyurdu.

2- Şerefli hâllerden istifâde etmek: Nitekim **Ebû Hüreyre** (r.a.) şöyle buyuruyor:

"Gök kapıları, İslâm ordusu ile küffâr ordusunun karşılaştığı, yağmurun yağdığı ve farz namazlarının kılındığı esnâlarda açılır. Bu vakitleri ganîmet bilerek duâ edin." diye haber vermektedir.

Mücâhid:

"Namaz vakitleri hayırlı saatlerde kılınır. Bu vakitlerde, namazların peşinden Allâh'a duâ edin." buyurmuştur. Resûl-i Ekrem de hadîs-i şerifinde:

«اَلدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ لَا يُرَدُّ»

“Ezan ile ikamet arasında yapılan duâ reddolunmaz.”[480] buyurmuştur. Diğer hadîste de:

«اَلصَّائِمُ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُ»

“Oruçlunun duâsı reddolunmaz.”[481] buyurmuştur.

Aslında vakitlerin şerefi de, hâllerin şerefine râcidir. Meselâ seher vakti, kalplerin berrak, teşvişten hâlî ve hâlis olduğu bir vakittir. Arefe ve Cuma günleri de Allâh’ın rahmetine hazırlanma vaktidir. İşte bu saydıklarım, vakitlerin şerefli olmalarının sebeplerinden birisidir. Vakitlerin şerefi için daha nice esrâr vardır ki, insanlar ona muttalî olamaz. Ayrıca secde hâli de duâların kâbûlüne uygun düşen hâllerdendir. Nitekim **Ebû Hüreyre** Resûl-i Ekrem’den şöyle rivâyet ediyor:

«أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ سَاجِدٌ

فَأَكْثِرُوا فِيهِ مِنَ الدُّعَاءِ»

“Kulun, Allâh’a en çok yakın olduğu, secde hâlidir. Secdede Allâh’a çok duâ edin.”[482]

İbn Abbas (r.a.) Resûl-i Ekrem’den şöyle rivâyet etmiştir:

«إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا، فَأَمَّا الرُّكُوعُ

فَعَظِّمُوا فِيهِ الرَّبَّ تَعَالَى، وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا فِيهِ

بِالدُّعَاءِ، فَإِنَّهُ قَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ»

“Rükû ile sücûdda Kur’ân okumaktan men olundum. Rükûda Rabbinizi tâzîm edin, “Sübhâne Rabbiye’l-azîm” deyin. Secdede ise duâ edin. Çünkü secde hâli, duâların kabulüne müsâit olan bir hâldir.”[483]

3- Kıbleye dönerek, koltuklarının altı görülecek şekilde ellerini kaldırıp duâ etmektir:

Câbir bin Abdullah’ın rivâyetinde:

“Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Arafat’ta kıbleye dönerek ak ama kadar duâ etti.”

buyurulmuştur. **Selmân**, Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu haber veriyor:

«إِنَّ رَبَّكُمْ حَيِيٌّ كَرِيمٌ، يَسْتَحْيِي مِنْ عَبْدِهِ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ

أَنْ يَرُدَّهُمَا صِفْرًا»

"Muhakkak ki, sizin Rabbiniz hay (diri) *ve kerem sahibidir. Kulları ellerini kaldırıp kendisinden bir ey istedikleri zaman, onları bo çevirmekten hayâ eder."*[484]

Enes'in rivâyetinde şöyle deniliyor:

«كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ إِبْطَيْهِ فِي

الدُّعَاءِ، وَلَا يُشِيرُ بِأُصْبُعِهِ»

"Resûl-i Ekrem duâ ettiği zaman koltuk altı görülünceye kadar ellerini kaldırır ve duâda parmakları ile i âret etmezdi."[485]

Yine **Ebû Hüreyre**'nin bir rivâyetinde Resûl-i Ekrem duasında iki parmağıyla işâret eden bir adama tesâdüf ettiğinde:

"-Tek parmak ile işaret et!" buyurdular.

Ebû'd-Derdâ (r.a.):

"Elleriniz bağlanmadan önce duâ için onları kaldırın." buyurmuştur.

Böylece duâ ettikten sonra ellerini yüzüne sürmelidir. Nitekim **Hazret-i Ömer** (r.a.)'in rivâyetinde:

"Resûl-i Ekrem ellerini duâya kaldırdığı zaman yüzüne sürmeden salıvermezdi." deniliyor.

İbn Abbas'ın rivâyetinde:

"Resûl-i Ekrem, duâ ettiği zaman avuçlarını birleştirir ve iç kısmını yüzüne doğru çevirirdi." denilmektedir.

Bu anlattıklarımız, duâda ellerin duruş keyfiyetidir. Duâ ederken gözler semâya kaldırılmaz. Nitekim bir hadîsinde Resûl-i Ekrem:

«لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ رَفْعِ أَبْصَارِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ عِنْدَ الدُّعَاءِ

أَوْ لَتُخْطَفَنَّ»

"Duâda gözlerini semâya kaldıranlar, bu âdetlerinden vazgeçmeli. Yoksa gözlerinin (ziyâsı) *alınır."*[486] buyurmuştur.

4- Duâyı gizlice yani hafif sesle yapmak: Nitekim Ebû Musâ'l-Eş'ârî diyor ki: "Resûl-i Ekrem ile bir yolculuktan dönmüştük. Medine'ye yaklaştığımız zaman, Resûl-i Ekrem tekbîr alınca, herkes yüksek sesle tekbîr aldı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَ لَيْسَ بِأَصَمَّ وَلَا غَائِبٍ إِنَّ

الَّذِي تَدْعُونَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ أَعْنَاقِ رِكَابِكُمْ»

"Ey insanlar! Sizin duâ ettiğiniz (Allah) *ne gâibtedir ve ne de sağırdır. Sizin duâ ettiğiniz* (Allah) *sizinle atlarınızın boynu arasındadır."*[487] buyurdu.

Hazret-i Âişe, Allah Teâlâ'nın:

«وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا»

"Namazında ne fazla bağır, ne de sesini gizle, yani orta derecede oku." (İsrâ sûresi, 17/110) kavl-i kerîmindeki *"bi-salâtike"*den murâdı, *"bi-duâ'ike"*dir, buyurdu. Yani duâlarınızı bağırarak yapmayın, alçak sesle yapın demektir.

Nitekim Allah Teâlâ, duâsını gizlice yaptığı için **Zekeriyâ** aleyhisselâm'ı senâ etmek üzere şöyle buyurdu:

«إِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا»

"O, Rabbine gizlice niyâz ettiği zaman." (Meryem sûresi, 19/3)

Diğer âyet-i celîlede de:

«اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً»

"Rabbinize gönülden ve gizlice yalvarın." (A'râf sûresi, 7/55) buyuruluyor.

5- Duâda yapmacık sözlerden sakınmaktır. Duâ eden (kapıdaki sâil gibidir); tevâzu ve huşû içinde istemeli ve külfetli sözlerden sarf-ı nazar etmelidir.

Resûl-i Ekrem bir hadîste:

"İleride, duâda haddini tecâvüz eden cemaâtler türeyecektir." buyurmuştur. Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruyor:

«اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ»

"Rabbinize gönülden ve gizlice duâ edin. O, aşırı gidenleri sevmez." (A'râf

sûresi, 7/55)

Duâda tekellüf edip secîli sözler konuşanları Allah sevmez. En doğrusu Hazret-i Peygamber ve sahabelerinden vârid olan duâlardan fazlaya kaçmamaktır. Çünkü insan, bazen haddini aşarak lüzumsuz şeyleri isteyebilir. Bunun için **Muâz**’dan şöyle rivâyet edilmiştir:

“Cennette bile âlimlere ihtiyaç vardır. Çünkü cennet halkına, ne isterseniz isteyin dendiği vakit onlar ne isteyeceklerini ve nasıl isteyeceklerini bilemiyecekleri için âlimlerden suâl edeceklerdir.”

Diğer bir hadîste de:

«إِيَّاكُمْ وَالسَّجْعَ فِي الدُّعَاءِ حَسْبُ أَحَدِكُمْ أَنْ يَقُولَ:
اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ وَعَمَلٍ»

“Duâda secîden, yapmacık sözlerden kaçının. “Allâhım! Senden cenneti ve beni cennete yakla tıracak söz ve ameli diler; cehennemden ve cehenneme yakla tıracak söz ve i lerden sana sığınırım.” demek kâfidir.” buyurdu.[488]

Yine haberde:

«سَيَأْتِي قَوْمٌ يَعْتَدُونَ فِي الدُّعَاءِ وَالطُّهُورِ»

“İleride öyle insanlar gelecek ki, onlar duâ ve temizlikte haddi a acaklardır.” buyurulmuştur.

Seleften bir zât, kıssacı bir duâhâna tesadüf ediyor. Adamın böyle secî ve yapmacık sözler ile duâ ettiğini görünce:

“Bu seci ve bu külfeti, Allâh’a karşı mı yapıyorsun? Bilmiş ol ki, ben Habîb-i Acemî’yi şöyle duâ ederken gördüm:

“Allahım bizi, iyilerden yap. Allâhım, kıyâmet günü bizi mahcûb etme. Allâhım, bizi iyi işler yapmaya muvaffak eyle.”

İnsanlar da her köşeden onun duâsına iştirâk ederlerdi. Çünkü duâsının makbûl olmasıyla tanınmış bir zâttı.” dedi.

Diğer bazıları da:

“Duâ fesâhat ile değil, tevâzû ve huşû ile yapılmalıdır.” dediler.

Denildi ki: Hakîkî âlimler ve Allâh’ın dostlarından olan bazı abdallar, duâlarında yedi kelimeyi aşmazlardı. Nitekim Bakara sûresinin sonundaki âyetler de bunu öğretmektedir. Allah Teâlâ, kullarının duâlarında, bu miktardan fazlasını haber vermemiştir.

Secîden gâye, külfetli sözler aramaktır. Çünkü bu tarzda duâ edenin hâli, duâya uygun değildir. Yoksa vezinli kelimeler demek değildir. Resûl-i Ekrem'in duâsında bile külfetsiz, mevzûn kelimeler vardır. Nitekim bir duâsında:

«أَسْأَلُكَ الْأَمْنَ يَوْمَ الْوَعِيدِ وَالْجَنَّةَ يَوْمَ الْخُلُودِ مَعَ

الْمُقَرَّبِينَ الشُّهُودِ، وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ، الْمُوفِينَ بِالْعُهُودِ، إِنَّكَ

رَحِيمٌ وَدُودٌ، وَإِنَّكَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ»

"(Allâhım!) *Rükû ve sücûd ederek sözlerinde duran ve sana yakın olan mukarreblerle beraber, korkulu günde emniyeti ve ebediyet gününde cenneti senden dilerim. Zira dilediğini yapan, merhâmet edip acıyan, ancak sensin."*[489] diye buyurmuştur.

Metindeki kelimelerde secî vardır. Fakat bu, külfetsiz ve kendiliğinden akıp gelen bir secîdir. Buna mümâsil daha niceleri vardır. O hâlde duâ eden zât, eserde vârid olan duâlar ile kifayet etmeli veya külfetli sözlerden kaçınmalıdır. Duâ ederken âczini ifâde etmeli, huzûr ve huşû içinde zilletâmiz bir lisân ile yalvarmalıdır. Allah Teâlâ'nın sevdiği ve kabulüne mazhariyet kazanacak olan, ancak bu gibi duâlardır.

6- Huzû ve huşû içinde Allah'tan korkarak ve kabulünü umarak istediği şeyde ısrarla durmaktır: (Tazarrû ve huşûa dâir misâller yukarıda geçmiştir.)

Şimdi rağbet ve rehbete dâir misâlleri verelim:

ÂYETLER

«إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا»

"Onlar iyi işlere koşarlar, sevâba rağbet ve ikâbdan korkarak bize duâ ederler." (Enbiyâ sûresi, 21/90)

«اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً»

"Rabbinize gizli ve gönülden duâ edin." (A'râf sûresi, 7/55)

HADÎSLER

«إِذَا أَحَبَّ اللهُ عَبْدًا ابْتَلَاهُ حَتَّى يَسْمَعَ تَضَرُّعَهُ»

“Allah Teâlâ, bir kulunu sevdiği zaman, yalvarı ını duymak için, onu bazı dertler ile nıübtelâ eder.”[490]

7- Duâsında azimli ve kabulünde ümitli olmak sûretiyle Allâh’a karşı hüsn-i zânda bulunmaktır: Bu husûstaki hadîsler:

«لَا يَقُلْ أَحَدُكُمْ إِذَا دَعَا اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ، اَللّٰهُمَّ

ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ لِيَعْزِمِ الْمَسْأَلَةَ فَإِنَّهُ لَا مُكْرِهَ لَهُ»

“Duâ ettiğiniz zaman: “Allâhım! Dilersen beni mağfiret eyle, dilersen bana rahmet eyle!” demeyin. İsteyeceğinizi katî sûrette Allah’tan isteyin. Zaten onu icbâr edecek hiçbir kuvvet yoktur.”[491]

«إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيُعْظِمِ الرَّغْبَةَ فَإِنَّ اللهَ لَا يَتَعَاظَمُهُ شَيْءٌ»

“Sizden biriniz duâ ettiği zaman kabul olunacağına büyük ümit beslesin. Çünkü onun kabulü Allah için kolaydır.”[492]

«اُدْعُوا اللهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ، وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ
لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ»

“Duâ ettiğiniz zaman, kabul olunacağına inanarak Allâh’a duâ edin. Bilmi olunuz ki, gâfletle yapılan duâları Allah kabul etmez.”[493]

Süfyân bin Uyeyne:

“-Kimsenin kusurları, onu duâ etmekten alıkoymasın. Çünkü Allah Teâlâ en kötü mahlûk olan şeytanın bile duâsını kabul etmiştir. O, rahmet kapısından koğulduğu vakit:

«رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ، قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ»

“Rabbim! (İnsanlar) **dirilinceye kadar bana mühlet ver.”** diye duâ edince; **“Vakt-i malûma kadar bekletilenlerdensin; sana muayyen bir zamana kadar müsâade edilmiştir.”** (A’râf sûresi, 7/14-15) buyurmuş ve dileğini kısmen olsun kabul etmiştir.

8- Tekrar tekrar isteyerek duâsında ısrâr etmektir:

İbn Mes’ûd, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) hakkında şöyle rivâyet ediyor:

«إِذَا دَعَا دَعَا ثَلَاثًا، وَإِذَا سَأَلَ سَأَلَ ثَلَاثًا»

"Duâ ettiği zaman üç kere duâ eder ve Allah'tan bir ey istediği zaman üç kere isterdi."

Aynı zamanda duâda acele edip gecikmekten üzüntü duymamak lâzım. Zîra Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، فَيَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ

يُسْتَجَبْ لِي، فَإِذَا دَعَوْتَ فَاسْأَلِ اللهَ كَثِيرًا فَإِنَّكَ تَدْعُو كَرِيمًا»

"Allah Teâlâ, duânızı kabul eder. Tâ ki duâ ettim, hâlâ kabul olmadı deyip acele etmedikçe. Allah'tan çok isteyin. Çünkü siz kerem sâhibinden istiyorsunuz."[494] buyurmuştur.

Hattâ zâtın biri: "Allah'tan yirmi senedir bir dilekte bulundum; henüz dileğimi yerine getirmedi. Fakat duâmın kabul edileceğinden emînim, bundan ümidîmi kesmem. İstediğim şey, boş ve lüzumsuz şeyleri terk etmekte bana yardımcı olmasıdır." dedi. Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir hadîsinde şöyle buyuruyor:

«إِذَا سَأَلَ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ مَسْأَلَةً فَتَعَرَّفَ الْإِجَابَةَ فَلْيَقُلْ: اَلْحَمْدُ

لِلّٰهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ، وَمَنْ أَبْطَأَ عَنْهُ مِنْ ذٰلِكَ

شَيْءٌ فَلْيَقُلْ: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى كُلِّ حَالٍ»

"Sizden biriniz bir ey isteyip dileği kabul olunduğu zaman, "İyilikler O'nun nîmetiyle tamamlanan Allah Teâlâ'ya hamd ederim." ayet henüz kabul edilmemi dilekleri var ise, "Her hâl ü kârda yine O'na hamd ederim." desin."[495]

9- Duâya Besmele ile başlamak:

Duâya, arzû ettiğin şeyi hemen istemekle değil, Allah Teâlâ'nın adını anmakla başlamaktır.

Seleme bin Ekvâ anlatıyor:

«مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَفْتِحُ الدُّعَاءَ

إِلَّا اسْتَفْتَحَهُ وَقَالَ: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْأَعْلَى الْوَهَّابِ»

"-"Sübhâne Rabbiye'l-aliyyi'l-a'lâ'l-vehhâb" demeden, Resûl-i Ekrem'in hiçbir duâya ba ladığını duymadım."[496]

Ebû Süleyman Dârânî:

"Allah'tan bir ey isteyecek olan kimse, önce salâvat-ı erife getirsin, sonra ihtiyâcını istesin ve sonra salâvât-ı erîfe ile duâsını bitirsin. Zîra Allah Teâlâ'nın iki taraftaki salâvât-ı erîfe'yi kabul ederken aradaki dileği de kabul etmemesi, O'nun keremine yakı maz." demiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) de bir mübarek sözünde şöyle buyurmuştur:

«إِذَا سَأَلْتُمُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ حَاجَةً فَابْتَدِئُوا بِالصَّلٰوةِ عَلَيَّ فَإِنَّ

اللهَ تَعَالٰى أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُسْأَلَ حَاجَتَيْنِ فَيَقْضِي إِحْدَاهُمَا

وَيَرُدَّ الأُخْرٰى»

"Allah'tan bir ey dileyeceğiniz zaman, salâvât-ı erîfe ile ba layın. Zîra Allah Teâlâ, iki dilekten birini kabul edince diğerini reddetmeme husûsunda daha keremlidir." (Yani bir duâyı kabul edince, diğerini de kabul eder.)[497]

10- Duânın kabul olmasında asıl olan bâtınî edebdir: O da tövbe etmek, helâlleşmek ve bütün himmetini Allâh'a bağlamaktır. Duânın kabul olmasında en kuvvetli âmil budur.

Ka'b el-Ahbar'dan şöyle rivâyet edilmiştir:

Mûsâ -aleyhisselâm- zamanında büyük kuraklık ve kıtlık olmuş. Mûsâ aleyhisselâm İsrâiloğulları ile üç gün duâya çıktığı hâlde duâsı kabul olunmamıştı. Allah Teâlâ:

"-İçinizde kovuculuk yapan kimse olduğu müddetçe ben duânızı kabul etmem." buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm:

"-O kimdir? Bize bildir de onu aramızdan çıkaralım." deyince, Allah Teâlâ:

"-Yâ Mûsâ, ben sizi kovuculuktan men ederken kendim mi kovucu olayım?" diye vahy eder. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm da:

"-Hepiniz kovuculuktan tövbe edin!" buyurmuş ve hepsi tövbe ettikten sonra Allah Teâlâ, onlara rahmetini vermiştir.

Saîd bin Cübeyr de şöyle anlatıyor:

Yine İsrâiloğulları'nda kuraklık oldu. Zamanın hükümdarı yağmur duâsına çıkınca:

"-Ya, Allah bize yağmuru verir yahut da biz O'na eziyet ederiz." dedi.

“-Sen Allâh’a nasıl eziyet edebilirsin?” denilince:

“-O’nun dostlarını öldürmekle!..” diye cevap verdi. Bu heyecân ile duâya iştirâk eden halkın dileğini Allah kabul etti ve yağmuru yağdırdı.

Süfyân-ı Sevrî anlatıyor:

Benî İsrâil’de yedi sene yağmur yağmadı, kıtlıktan çöplüklerdeki leşleri yiyecek vaziyete düştüler. Hattâ çocukları bile yediler. Bu vaziyette dağlara çıkarak Allâh’a duâ ettiler, yalvardılar ve niyaz ettiler. Fakat Allah Teâlâ, onların peygamberlerine şöyle vahy etti:

“Eğer bana doğru yürümekten ayaklarınız, dizlerinize kadar sürtülse, elleriniz semâya değecek gibi yüksek dağlara tırmansanız ve duâdan dilleriniz de yorulsa, kul haklarını ödemedikçe, duânıza icâbet etmem ve ağladığınıza acımam.”

Bunun üzerine onlar kul haklarını ödediler ve birbirleriyle helâllaştılar. Allah Teâlâ da rahmet ve bereketini onlara indirdi.

Mâlik bin Dinar da şöyle anlatıyor:

Yine Benî İsrâil devrinde zuhûra gelen bir kuraklıktan duâya çıkmışlardı. Allah Teâlâ onların peygamberlerine şöyle bildirdi:

“-Sen onlara haber ver, pis beden, haram ile dolmuş mîde ve kana bulanmış eller ile benim karşıma çıkmış, benden rahmet diliyorlar. Hâlbuki bu vaziyette rahmet şöyle dursun, ancak benim gadabımı, benden uzaklığı kazanırlar. Bu hâllerinden vazgeçsinler ki, onlara rahmetimi vereyim.”

Tâbiînden olan **Ebû Sıddık Nâcî** de şöyle anlatıyor:

Süleyman aleyhisselâm mâiyetiyle yağmur duâsına çıkmıştı. Yolda sırtüstü yatan ve ayakları havada bir karınca gördü. Karınca:

“-Allâhım! Ben de senin yaratıklarından biriyim. Senin rahmetine ve senin bana vereceğin rızka muhtacım. Sen bizi başkasının suçundan dolayı helâk etme!..” diye duâ ediyordu. Bunu gören Süleyman aleyhisselâm:

“-Geri dönelim, yağmur için gerekli duâ yapılmıştır.” dedi.

Evzaî (Allah rahmet etsin) şöyle anlatıyor:

Bir gün insanlar yağmur duâsına çıkmıştı. Bilâl bin Saad, Allah Teâlâ’ya hamd ü senâ ettikten sonra:

“-Ey cemaât! Kusurlu olduğunuzu itirâf edersiniz, değil mi?” diye sordu. Halk:

“-Evet, Allah affetsin.” dedi. Bunun üzerine Saad, cemâatiyle birlikte ellerini kaldırarak:

“-Allâhım! Biz senin **“İyi davrananlara mesûliyet düşmez.”** (Tevbe sûresi, 9/91) buyurduğunu biliyoruz. Kusurlarımızı îtirâf ederek huzûruna geldik. Mağfiretin, bizim gibi kusûrunu îtiraf edenleredir. Allâhım! Sen bizi affet, bize merhamet et ve rahmetini bize inzâl eyle!” diye duâ etti. Allah Teâlâ da

rahmetini inzâl buyurdu.

Mâlik bin Dinâr'a, "Allâh'a duâ et, bize rahmet versin." dediklerinde:

"-Siz yağmurun geciktiğinden şikâyet ediyorsunuz. Ben ise bizim bu hâl ve hareketlerimize göre, üzerimize taş yağmasının gecikmiş olduğunu söylüyorum." dedi.

Rivâyet olundu ki:

Bir gün İsâ aleyhisselâm bir cemâat ile yağmur duâsı için sahrâya çıktı, orada cemâate dönerek:

"-Günâh işleyen ve günahkâr olanlar geri dönsün." buyurdu. Günahkâr oldukları için herkes geri döndü. İçlerinde tek bir kişi kaldı. İsâ aleyhisselâm ona dönerek:

"-Sen hiç günâh işlemedin mi?" diye suâl etti. Adamcağız:

"-Vallahi bir defa namaz kılarken (parmağıyla işâret ederek) şu gözüm oradan geçen bir kadına ilişti, namazı müteakib bu gözümü çıkardım. Bundan başka günâh işlediğimi bilmiyorum." dedi. Bunun üzerine İsâ aleyhisselâm:

"-O hâlde sen duâ et de ben âmin diyeyim." buyurdu. O da böyle yaptı ve yağmur yağdı.

Yahyâ Gassânî de şöyle anlatıyor:

Dâvûd aleyhisselâm zamanında kuraklık oldu. Halk, duâ etmek için aralarından üç âlimi seçtiler. Onlar da duâ için sahrâya çıktıklarında içlerinden biri:

"Allâhım! Kitâbında bize, zulmedenleri affetmemizi bildirdin. İşte nefislerine zulmeden bizler, huzûruna geldik. Senden af dileriz. Bizi affeyle." dedi. Diğeri:

"Allâhım! Kitâbında köleleri âzâd etmemizi bizlere tavsiye ettin. İşte kul olarak huzûruna geldik, bizleri âzâd eyle!" dedi. Üçüncüsü de:

"Allâhım! Sen kitâbında "Kapıya gelen dilenciyi reddetmeyin, ondan yüz çevirmeyin!" buyuruyorsun. İşte biz dilenci olarak huzûruna geldik, Senden rahmet diliyoruz, sen bizi boş çevirme!" diye duâ edince Allah Teâlâ, hepsinin duâlarını kabul ederek rahmetini inzâl etti.

Atâ es-Sülemî (Basra'da otururdu) diyor ki:

Kuraklık oldu ve yağmur duâsına çıktık. **Sa'dûn el-Mecnûn**'u kabristan içersinde dolaşır gördüm. O da beni görünce:

"-Ey Atâ, bugün insanların mezarlarından kalktıkları, dirilme günü mü, yoksa kıyâmet günü müdür? Ne oluyor?" diye sordu. Ben:

"-Hayır, yağmur duâsına çıkıyoruz." dedim. Mecnûn:

"-Günahkâr ve dünyâya bağlı gönüllerle mi yoksa Allâh'a müteveccih gönüllerle mi çıkıyorsunuz?" diye sorunca, ben:

“-Hayır, Allâh’a bağlanmış ve tövbekâr kalplerle çıkıyoruz.” dedim. Mecnûn:

“-Ey Atâ, sen o haktan ayrılanlara söyle, hak ve hakikatten ayrılmasınlar. Zîra sarraf olan (Allah) onları görüyor.” dedi ve sonra gözlerini semâya dikerek:

“-Allâhım! Memleketini kullarının isyanıyla helâk etme, gâfillerin gözünden saklanan senin esma-i hüsnân ve kapalı olan nimetlerine sığınarak memleketini suvaracak ve kullarını sulayacak bol rahmetini senden isterim! Ey herşeye kadir olan Allâhım” diye duâ etti. Atâ devamla diyor ki:

“-Duâ daha bitmemişti ki, gök gürledi, şimşek çaktı ve bardaktan dökülürcesine yağmur yağmaya başladı. Bunun üzerine bir köşeye çekilerek şöyle söyledi:

“-Zâhid ve âbidler ne güzel insanlardır. Zîra onlar Mevlâları için yemeyi, içmeyi terk etmişler. Allah sevgisinden gözlerine uyku gelmedi, geceler geçti, kendileri hâlâ uyanıktılar. Allâh’a kulluk, onları her şeyden alıkoydu. Gâfil insanlar onları mecnûn sanmışlardı.”

İbn Mübarek de hâtıralarını şöyle anlatıyor:

Şiddetli bir kıtlık ve kuraklık senesi idi. Medîne’ye gittim, halk ile beraber yağmur duâsına çıktık. Üzerinde âdi ketenden iki elbise bulunan ve birini izâr, diğerini de peştemal olarak kullanan siyahî bir genç, benim yanıbaşıma gelerek oturdu ve:

“-Allâhım! Amellerimizin kötülüğü, günâhlarımızın çokluğu, senin katında yüzlerimizi kararttı. Bizi terbiye etmek için rahmetini bizden kestin. Ey hilm ü vakar sâhibi olan ve ey kulları kendisinden iyilikten başka bir şey bilmeyen Allâhımız!.. Şu ânda kullarına rahmetini inzâl etmeni senden dilerim!” diye duâ etti:

“-Bu saatte, bu saatte!” derken gökyüzü bulutlandı ve her taraftan yağmur yağmaya başladı. İbn Mübârek şöyle devam ediyor:

“-Oradan ayrıldık, Fudayl’ın yanına gittim. Fudayl:

“-Ne oluyor, seni mahzun görüyorum?” dedi.

Ben de hâdiseyi kendisine anlattım ve siyahî delikanlının bizi geçmiş olduğunu söyleyince Fudayl, bir “âh” çekerek bayıldı ve yere düştü.

Yine rivâyet olundu ki:

Hazret-i Ömer bin Hattâb (r.a.) Hazret-i Peygamberin amcası **Abbas** (r.anh)’ın da bulunduğu bir cemâatle yağmur duâsına çıkmıştı. Hazret-i Ömer:

“-Allâhım! Sevgili Habîbin ve O’nun amcası vasıtasıyla sana ilticâ ediyoruz. Sen bunların yüzü suyu hürmetine bize rahmetini inzâl eyle!” diye duâsını bitirdikten sonra, Hazret-i Abbas elini kaldırarak:

“-Allâhım! Semâdan gelen her belâ, günâh sebebiyle gelir ve bu belâyı tövbe

kaldırır. Ben sevgili Habîbinin amcası olduğum için halk benim vasıtamla sana müracaat ediyorlar. İşte günâhkâr ellerimizi sana kaldırdık, boyunlarımızı tövbe ile karşında eğdik. Sen, kaybolanı terk etmeyen, beli kırılanı ihmâl etmeyen bir koruyucusun. İşte küçükler perişan, büyükler sefîl oldu. Bu yüzden şikâyet sesleri sana yükseldi. Sen âşikâreyi de bilirsin, gizliyi de... Allâhım, kulların ümidleri kesilip helâk olmadan, onların imdadına yetiş!.. Zîra senin rahmetinden ancak kâfirler ümit keserler. Rahmetini yetiştir!" diye duâ etti. Duâsını tamamlamadan dağlar gibi bulutlar, gökyüzünü kapladı ve rahmet yağmaya başladı.

SALÂVÂT-I ŞERÎFE'NİN VE RESÛL-İ EKREM'İN FAZÎLETİ

Âyet-i celîle:

«إِنَّ اللّٰهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا»

"Muhakkak, Allah ve melekleri, peygamber üzerine salât ederler. Ey îmân şerefiyle müşerref olan kullarım! Siz de ona salâvât getirin ve tam bir teslimiyetle selâm verin." (Ahzâb sûresi, 33/56)

Hadîsler:

Rivâyet olunur ki, Resûl-i Ekrem bir gün güleryüzlü ve sevinçli olduğu hâlde meclise gelerek şöyle buyurdu:

«جَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ وَالْبُشْرَى تُرَى فِي وَجْهِهِ، فَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهُ جَاءَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ: أَمَا

تَرْضَى يَا مُحَمَّدُ أَنْ لَا يُصَلِّيَ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِكَ صَلٰوةً

وَاحِدَةً إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا، وَلَا يُسَلِّمَ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ

أُمَّتِكَ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا»

"Cebrâil aleyhisselâm bana gelerek:

“-Yâ Muhammed! Ümmetinden sana bir salâvât getirene on salâvât, bir selâm getirene de on selâm getirmeme razı olmaz mısın?” dedi.

İ te benim ne eli olu um, bu sebebtendir.”[498]

Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

«مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ مَا صَلّٰى عَلَيَّ

فَلْيُقِلَّ عِنْدَ ذٰلِكَ أَوْ لِيُكْثِرْ»

“Benim üzerime bir salâvât getiren için melekler on kere istiğfar ederler. Binâenaleyh isteyen (salâvâtı) *azaltsın, isteyen çoğaltsın.”*[499]

«إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلٰوةً»

“İnsanların bana en yakını, bana en çok salâvât-ı erife getirenidir.”[500]

«بِحَسْبِ الْمُؤْمِنِ مِنَ الْبُخْلِ أَنْ أُذْكَرَ عِنْدَهُ فَلَا يُصَلِّي عَلَيَّ»

“Ki inin cimriliği için, yanında anıldığım hâlde, benim üzerime salâvât-ı erife getirmemesi kâfidir.”[501]

«أَكْثِرُوا مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ»

“Cuma günleri benim üzerime bolca salâvât getirin.”[502]

«مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ مِنْ أُمَّتِي كُتِبَتْ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَمُحِيَتْ

عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ»

“Ümmetimden üzerime salâvat getirene on sevâb yazılır ve on günâhı mahvolur.”

«مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْأَذَانَ وَالْإِقَامَةَ: اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ

التَّامَّةِ، وَالصَّلٰوةِ الْقَائِمَةِ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ

وَأَعْطِهِ الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ وَالشَّفَاعَةَ يَوْمَ

الْقِيَامَةِ حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي»

“Ezan ve ikameti duyduğu vakit, yukarıda yazılı duâyı okuyan kimseye efaatim borç olur.”[503]

«مَنْ صَلَّى عَلَيَّ فِي كِتَابٍ لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ

مَا دَامَ اسْمِي فِي ذٰلِكَ الْكِتَابِ»

“Kim herhangi bir kitapla benim üzerime salâvât-ı erife getirirse, yani salâvât-ı erîfeyi kitaba yazarsa, ismim orada kaldığı müddetçe melekler o adam için istiğfar ederler.”[504]

«إِنَّ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ يُبَلِّغُونِي عَنْ أُمَّتِي السَّلَامَ»

“Yeryüzünde seyahat eden melekler vardır. Ümmetimin selâmını bana tebliğ ederler.”[505]

«لَيْسَ أَحَدٌ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ

عَلَيْهِ السَّلَامَ»

“Kim olursa olsun, bana selâm getirdiği vakit, Allah Teâlâ mutlaka rûhumu iâde eder ve ben onun selâmını alırım.”[506]

«قُولُوا اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَعَلٰى اٰلِهِ وَأَزْوَاجِهِ

وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيمَ وَاٰلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلٰى

مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيمَ وَاٰلِ

إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»

Hazret-i Peygambere:

“-Nasıl salâvât getirelim?” diye sordukta:

“-Yukarıdaki salâvâtı okuyunuz!” buyurdu.[507]

HAZRET-İ ÖMER'İN RESÛL-İ EKREM'E AĞLAMASI

Rivâyet olunur ki, Resûl-i Ekrem'in irtihâlini duyan **Hazret-i Ömer** (r.a.) şu şekilde ağlamıştır.

"-Annem-babam sana fedâ olsun, Yâ Resûlallah! Bir hurma kütüğüne dayanarak hutbe okurdun. Cemâat çoğalıp minber yapıldığı zaman, senin hasretine dayanamayıp ağlamaya başlayan hurma ağacını, okşaman ile teskin ettin. Bir hurma kütüğü senin hasretine dayanamayıp ağlarsa, ümmetinin ağlaması evleviyetle sâbit olur.

Anam babam sana fedâ olsun; Senin Allah katında mevkiin o kadar yüce idi ki, sana itâati kendisine itâat sayarak:

«مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ»

"Resûl'e itâat eden, Allâh'a itaat etmiş olur." (Nisâ sûresi, 4/80) buyurdu.

Anam babam sana fedâ olsun; Allah Teâlâ'nın katında senin mevkiin o kadar yüce idi ki, Allah Teâlâ kusurunu bildirmeden önce affettiğini bildirerek:

«عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ»

"Allah, seni affetsin. Onlara niçin izin verdin?" (Tevbe sûresi, 9/43)

Anam babam sana fedâ olsun; Allah katında mevkiin o kadar yüksek idi ki, seni son Peygamber gönderdiği hâlde Kur'ân-ı Kerîm'de diğer peygamberlerden evvel zikretti ve şöyle buyurdu:

«وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ»

"Hatırla o zamanı ki, biz bütün peygamberlerden misâk almıştık. Senden de, Nuh'tan da ve İbrâhim'den de." (Ahzâb sûresi, 33/7)

Anam babam sana fedâ olsun, yâ Resûlallah! Senin Allah katında mevkiin o kadar âlî idi ki, cehennem halkı, cehennemin tabakaları arasında yanıp dururken, sana itâat etmiş olmalarını ve bu hâle düşmemelerini candan arzû ederdin. Onlar ki:

«يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللّٰهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا»

"Eyvah bize! Keşke Allâh'a ve Resûlüne itâat etseydik." (Ahzâb sûresi,

33/66) derler.”

HAZRET-İ ÖMER’İN A NLATTIĞI BAZI MÛCİZELER

“Anam babam sana fedâ olsun, yâ Resûlallah! Allah Teâlâ mûcize olarak Mûsâ aleyhisselâma taştan su çıkarttı ise, sana da parmaklarından su çıkarttırdı.

Anam babam sana fedâ olsun, Allah Teâlâ, Süleymân aleyhisselâma sabahleyin bir aylık mesâfeyi katedecek ve öğleden sonra geri çevirecek rüzgârı teshir etti ise sana bundan daha kuvvetli olan **Burak**’ı verdi. Bir gecede Mescid-i Aksâ’ya, oradan Allâh’ın dilediği yerlere gittikten sonra yine sabah namazını Kâbe’de kıldın.

Anam babam sana fedâ olsun, yâ Resûlallah! Eğer Allah Teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma, ölüyü diriltmek mûcizesini verdi ise sana da pişmiş koyunu konuşturdu ve zehirli olduğunu haber verdi.”

RESÛL-İ EKREM’İN GÜZEL AHLÂKI

“Anam babam sana fedâ olsun, yâ Resûlallah, Nûh aleyhisselâm kendi kavmi için:

«رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا»

“Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden bir tane bırakma.” (Nûh sûresi, 71/26) diye duâ ettiği gibi sen de duâ etsen bir tanemiz kalmazdık. Hâlbuki gül yanağını yardılar ve dişini kırdılar, sen bedduâ şöyle dursun:

«اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ»

“Allâhım! Kavmimi sen mağfiret eyle, çünkü onlar bilmezler.” dedin.

Anam babam sana fedâ olsun yâ Resûlallah, ömrünün kısalığı ve dostlarının azlığına rağmen, uzun seneler Nuh aleyhisselâma tâbî olan ümmetten çok daha fazlası sana tâbi olmuştur.”

RESÛLULLAH’IN TEVÂZÛU

“Anam babam sana fedâ olsun, yâ Resûlallah! Eğer sen yalnız emsâlin ile oturup kalksan, biz senin şerefli sohbetinle müşerref olamaz ve senin yanında

oturamazdık. Eğer emsâlinden başkasıyla evlenmesen bizlerden evlenmeyecektin. Eğer yalnız emsâlin ile yeyip içseydin, bizim soframıza oturup bizimle yiyip içmeyecek ve bizimle şakalaşmayacaktın. Hâlbuki Allâh'a yemin ederim ki, bizimle hem sohbet ettin, hem beraber yedin içtin ve hem de bizlerden (kız alıp) evlendin. Tevâzû eseri olarak sûf giydin, merkebe bindin, arkasına adam aldın, toprak üzerinde yedin, parmaklarını sıyırdın."

Zâtın biri şöyle anlatıyor:

"Resûl-i Ekrem'e salâvât getirir, fakat selâm kelimesini yazmazdım. Bir gece Resûl-i Ekrem'i rüyamda gördüm ve:

"-Niçin salâvâtı tamamlamıyorsun?" dedi. Ben de ondan sonra salâvâtı, selâm ile tamamladım."

Ebû'l-Hasan eş-Şâfi'î'den rivâyet olundu. Diyor ki: Resûl-i Ekremi rüyamda gördüm ve:

"-Yâ Resûlallah, İmâm Şâfi'î "Risâle" adlı kitâbında: "Allâhım Resûl-i Ekrem'i zikredenlerin zikri ve gâflet edenlerin gâfleti kadar Ona salât eyle!" diye yazmıştı. Buna karşılık da mükâfat aldı mı?" diye sordum. Resûl-i Ekrem:

"-Hesap görmeden cennete girecek." buyurdu.

İSTİĞFÂRIN FAZÎLETİ

ÂYETLER:

«وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ

فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ»

"Onlar fenâ bir şey yaptıklarında veya yalnız kendilerine zulüm ettiklerinde, Allâh'ı anarak günâhları için mağfiret isteyenler..." (Âl-i İmrân sûresi, 3/135)

Alkame bin Kays ve **Esved bin Yezid**'den, **Nehâî**, **Abdullah bin Mes'ûd**'un şöyle dediğini anlatıyor:

"-Allâh'ın kitâbında iki âyet var; bunları okuyup istiğfar eden her günahkârı, Allah mağfiret eder. Bunların birisi yukarıda okuduğumuz âyettir, diğeri de şudur:

«وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ

يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا»

“Kim kötülük işler veya nefsine zulüm eder de sonra Allah’tan mağfiret dilerse, Allâh’ın mağfiret ve merhâmet sâhibi olduğunu görür.” (Nisâ sûresi, 4/110)

Başka bir âyette Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

«فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا»

“Rabbini tesbîh et, O’na hamd eyle ve O’ndan mağfiret dile. Muhakkak ki O, tövbeleri son derece kabul edendir.” (Nasr sûresi, 110/3)

«وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ»

“Ve seher vakitlerinde mağfiret dileyenler.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/17)

HADÎSLER:

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ

التَّوَّابُ الرَّحِيمُ»

“Resûl-i Ekrem devamlı olarak: “Allâhım! Seni noksan sıfatlardan tenzîh eder ve sana hamd ederim. Allâhım! Beni mağfiret eyle, sen tövbeleri kabul eden merhâmet sâhibisin” derdi.”[508]

«مَنْ أَكْثَرَ مِنَ الْاِسْتِغْفَارِ، جَعَلَ اللهُ لَهُ مِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجًا،

وَمِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ»

“Tövbe ve istiğfara devam eden kimseye Allah Teâlâ her sıkıntıdan bir kurtulu ve her darlıktan bir geni lik verir ve ummadığı yerden kendisini rızıklandırır.”[509]

«إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللهَ تَعَالَى وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً»

“Ben günde yetmi   kere Allâh’a tövbe ve istiğfar ederim.”[510]

Hâlbuki Hazret-i Peygamberin geçmiş ve gelecek günâhları bağışlanmıştı.

«إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي حَتَّى إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللهَ تَعَالَى فِي كُلِّ

يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ»

"Kalbimin ufuklarını, bazen hafif bulutlar kaplar gibi olur ve bu sebepten günde yüz kere Allah'tan mağfiret dilerim."[511]

«مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ: أَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَظِيمَ الَّذِي

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيَّ الْقَيُّومَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، غَفَرَ

اللهُ ذُنُوبَهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ، أَوْ عَدَدَ رَمْلِ عَالِجٍ، أَوْ

عَدَدَ وَرَقِ الشَّجَرِ، أَوْ عَدَدَ أَيَّامِ الدُّنْيَا»

"Yatağına girdiğinde üç kere "Estağfirullahe'l-azîm, ellezî lâ ilâhe illâ hüve'l-hayye'l-kayyûmu ve etûbü ileyhi" diyen kimsenin günâhları, deniz köpükleri veya Temim diyârının kumları veya ağaç yapraklarının sayısı veya dünyânın günleri kadar çok olsa da, Allah Teâlâ onun günâhlarını bağı lar."[512]

Diğer bir rivâyete göre, Hazret-i Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ قَالَ ذَلِكَ غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَ فَارًّا مِنَ الزَّحْفِ»

"Bu istiğfarı yapan kimse, harb meydanından kaçmı olsa da günâhları bağı lanır."[513] buyurmuştur.

Huzeyfe şöyle anlatıyor:

"Ben çoluk çocuğum arasında kaba dil kullanan ve sert konuşan bir insan olduğum için Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'e dilimin beni cehenneme koymasından korkuyorum." dedim:

Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«فَأَيْنَ أَنْتَ مِنَ الْاِسْتِغْفَارِ فَإِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ»

"Hani tövbe ve istiğfarın? (Baksana) *Ben* (bile) *günde yüz kere Allâh'a istiğfar ederim."*[514] buyurmuştur.

Hazret-i Âişe (Allah ondan râzı olsun) Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in kendisine şöyle buyurduğunu haber veriyor:

«إِنْ كُنْتِ أَلْمَمْتِ بِذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرِي اللهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ فَإِنَّ

التَّوْبَةَ مِنَ الذَّنْبِ النَّدَمُ وَالاِسْتِغْفَارُ»

“ ayet bir günâha yakla tınsa, Allâh’a tövbe ve istiğfar et. Günâhtan tövbe etmek, nedamet ve mağfiret dilemektir.”[515]

Resûl-i Ekrem şöyle istiğfar ederdi:

«اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا

أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي. اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي هَزْلِي وَجِدِّي وَخَطَئِي

وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذٰلِكَ عِنْدِي، اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا

أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي،

أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

“Allâhım! Senin bildiğin ve benim (bilerek veya) *bilmeyerek haddini a mak sûretiyle yapmı olduğum bütün hatâlarımı affeyle.*

Allâhım! aka, ciddî, sehven ve kasden benim için yapılması mümkün olan bütün kusurlarımı mağfiret et.

Allâhım! Takdim ve tehir ettiğim, gizli â ikâre i lediğim ve senin bildiğin her çe it kusurlarımı bağı la, mukaddem ve muahhar olan sensin, her eye kadir olan sensin.”[516]

Hazret-i Ali (r.a.) anlatıyor:

“Ben, Resûl-i Ekremden bir hadîs duyduğum zaman, Allah Teâlâ’nın dilediği kadar o hadîsten faydalanan ve hüküm çıkaran bir kimseyim. Resûlün ashâbından birisi Resûl-i Ekrem’den bana bir rivâyet nakledeceği zaman, doğru söyleyeceğine ona yemin verdirir ve yemîn ettikten sonra inanırdım. Doğru söyleyen (Sıddîk) Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem’in şu hadîsini bana rivâyet etmiştir:

«مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا، فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي

رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللهَ، إِلَّا غَفَرَ اللهُ لَهُ، ثُمَّ تَلَا قَوْلَهُ عَزَّ وَجَلَّ:

«﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ﴾»

“Kim olursa olsun bir günâh i lediği vakit, güzelce temizlenir, abdest alır, iki rekat namaz kılar ve tövbe ederse, Allah Teâlâ onun günâhlarını bağı lar. Ve sonra da bu meâlde olan ***“Onlar fenâ bir eyi yaptıklarında veya nefislerine zulüm ettiklerinde Allâh’ı anarlar.”*** (Âl-i İmrân sûresi, 3/135) *âyet-i celîlesini okuyarak bu dâvasına delil getirmi tir.”*[517]

Ebû Hüreyre de Resûl-i Ekrem’den şöyle rivâyet ediyor:

«إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ، فَإِنْ

تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ قَلْبُهُ مِنْهَا، فَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى

تَعْلَقَ قَلْبَهُ فَذَلِكَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ: ﴿كَلَّا بَلْ

رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾»

“Mü’min kul bir günâh yaptı mı, kalbine siyah bir nokta konulur. O, bunu tövbe ve istiğfar ile koparıp attığı zaman kalbi cilâlandırılır. Fakat tekrar (günâha) *dönerse, o noktalar artırılır. Nihâyet kalbini kaplar. İ te bu Cenâb-ı Hakk’ın* ***“Hayır*** (hakikat öyle değil)***, bilakis, onların kazanmakta oldukları*** (irtikâb edegeldikleri mâsiyet ve günâhlar) ***kalplerini yenmi*** (paslandırmış, kaplamış)***tır.”*** (Mutaffifîn sûresi, 83/14) *âyetinde beyân buyurduğu “Râan” (pas) kelimesinden murad olan mânâ budur.”*[518]

Yine **Ebû Hüreyre**’den rivâyetle Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَيَرْفَعُ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ فِي الْجَنَّةِ فَيَقُولُ: يَا

رَبِّ أَنَّى لِي هَذِهِ؟ فَيَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ: بِاسْتِغْفَارِ وَلَدِكَ لَكَ»

“Allah Teâlâ kuluna, cennette yüksek dereceler verir. Kul: “Yâ Rab, bu derece nereden geldi?” diye sorar; Allah Teâlâ da: “Çocuğunun senin için tövbe ve istiğfar etmesindendir.” buyurur.”[519]

Hazret-i Âişe’nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«اَللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَبْشَرُوا وَإِذَا أَسَاؤُا

اسْتَغْفَرُوا»

“Allâhım! Beni iyilik ettiği zaman (ihlâs ile ettiği için) *cennet ile müjdelenen, kötülük ettiği zaman da, akabinde istiğfar eden kullarından eyle.”*[520]

Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyuruyor:

«إِذَا أَذْنَبَ الْعَبْدُ ذَنْبًا فَقَالَ: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي، فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ

وَجَلَّ: أَذْنَبَ عَبْدِي ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَأْخُذُ بِالذَّنْبِ وَيَغْفِرُ

الذَّنْبَ، اَعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ»

“Kul bir günâh i leyip de “Allâhım beni mağfiret eyle!” dediği zaman, Allah Teâlâ öyle buyurur: “Kulum i lediği günâhtan ötürü kendisini cezalandıracak olan ve bu günâhı bağı layan Rabbinin varlığını bildi de O’na tövbe etti, değil mi? Ey kulum! İstediğini yap. Ben seni mağfiret ettim.””[521]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) diğer bir hadîsinde şöyle buyurmuştur:

«مَا أَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَإِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً»

“Günâhından istiğfar edenler, günde yetmi defa bir günâha dü se yine de ısrar etmi sayılmaz.”[522]

«إِنَّ رَجُلًا لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ نَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: إِنَّ لِي

رَبًّا، يَا رَبِّ فَاغْفِرْ لِي، فَقَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَفَرْتُ لَكَ»

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

“Ömründe iyilik nâmına bir ey i lemeyen bir kimse, günün birinde gözlerini semâya dikerek: “Benim de (diğerleri gibi) *bir Rabbim var. Ey Rabbim! Sen beni mağfiret eyle.” derse, Allah Teâlâ da: “Ey kulum, Ben seni mağfiret ettim.” buyurur.”*[523] demiştir.

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) buyurmuştur:

«مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا فَعَلِمَ أَنَّ اللهَ قَدِ اطَّلَعَ عَلَيْهِ غُفِرَ لَهُ وَإِنْ لَمْ

يَسْتَغْفِرْ»

“Yaptığı günâhı, Allah Teâlâ’nın bildiğine inanan (ve içinde bu korkuyu taşıyan kimse) *günâhından tövbe etmese de Allah Teâlâ onu affeder.”*[524]

(Bu ifâde günâha bir teşvik değil, Allah Teâlâ’nın fazl-ı rahmetini izhârdır.)

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.), kudsî bir hadîste şöyle buyurmuştur:

«يَقُولُ اللهُ: يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ مُذْنِبٌ إِلَّا مَنْ عَافَيْتُهُ، فَاسْتَغْفِرُونِي

أَغْفِرْ لَكُمْ، وَمَنْ عَلِمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى أَنْ أَغْفِرَ لَهُ غَفَرْتُ

لَهُ وَلَا أُبَالِي»

“Ey kullarım! Hepiniz günahkârsınız, ancak benim koruduklarım müstesnâdır. Benden mağfiret dileyin ki, ben sizi bağı layayım. Kim benim kendisini mağfiret etmeye kadir olduğuma inanırsa, mübalâtsız olarak ben de onu mağfiret ederim.”[525]

Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

«مَنْ قَالَ سُبْحَانَكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَعَمِلْتُ سُوءًا فَاغْفِرْ لِي،

إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ وَلَوْ كَانَتْ

كَمَدَبِّ النَّمْلِ»

““Allâhım! Seni noksan sıfatlardan tenzîh ederim, nefsime zulmettim, kötü i lerde bulundum. Senden ba ka günâhlarımı bağı layacak hiç bir kuvvet yoktur. Sen beni affet!” diyen kimseyi, akın hâlinde bulunan karıncalar kadar günâhı olsa da Allah avffeder.”[526]

SEYYİDÜ’L-İSTİĞFAR

Rivâyet olunur ki, tövbe-i istiğfarın en efdali şöyledir:

«اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ

وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ

لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ عَلَى نَفْسِي بِذَنْبِي فَقَدْ ظَلَمْتُ

نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي مَا قَدَّمْتُ مِنْهَا وَمَا

أَخَّرْتُ، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ»

“Allâhım! Sen benim Rabbim ve ben de senin kulunum. Beni sen yarattın. Ben sana gücümün yettiği kadar verdiğim söz üzerindeyim. Yaptığım kötülüklerden sana sığınırım. Verdiğin nimetlere kar ı kusur ettim, nefsime zulm ettim. Günâhlarımı huzûrunda îtiraf eder, geçmi ve gelecek günâhlarımın mağfiretini senden dilerim. Beni mağfiret eyle, her ne ekilde olursa olsun, bütün günâhları senden ba ka kimse mağfiret edemez.”[527]

İSLÂM BÜYÜKLERİNİN SÖZLERİ

Hâlid bin Mid’ân diyor:

“Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Benim katımda en sevimli olan kimseler, gönülden mescidlere bağlı olanlar ve gecelerde tövbe ve istiğfar edenlerdir. İşte bunlardır ki, yeryüzündeki insanlara âzâb edeceğim vakit, onları hatırlar ve bu âzâbtan sarf-ı nazar ederim.””

Katade anlatıyor:

“Size, hastalığınızı teşhis ettirip tedâvi çârelerini bulduran Kuı’ân-ı Kerîm’dir. Hastalığınız günâh irtikâbı, tedâvisi ise, tövbe ve istiğfardır.”

Hazret-i Ali:

“Kurtuluş çâreleri elinde iken helâk olan kimseye şaşarım.” buyurdu. “O çâre nedir?” suâline cevap olarak; “Tövbe ve istiğfardır.” buyurdular.

Yine **Hazret-i Ali**:

“Allah Teâlâ, azâb etmeyi murad ettiği bir kimseye istiğfarı tâlim etmez. Kime istiğfarı tâlim buyurdu ise ona da âzâb etmez.” demiştir.

Fudayl şöyle diyor:

“Kişinin “Estağfirullah” demesi, Allâhım, günâhımı kaldır, yok et, demektir.”

Diğer bazıları:

“Kul, nimet ile günâh arasındadır. Yani bir yandan kendisine bol nimetler verilirken öte yandan isyân eder. Kula yakışan; nimete hamd, günâha tövbe etmektir.” demişlerdir.

Rabi bin Haysem (Allah rahmet etsin):

“Kişi *“Estağfirullah ve etûbü ileyhi (Allah’tan mağfiret diler ve O’na tövbe ederim.)”* demesin. Çünkü sonra böyle yapmazsa yalancı ve günahkâr olur. Ancak *“Allahümmağfirlî ve tüb aleyye (Allâhım beni mağfiret et ve günâhlarımı bağı la)”*

desin.” demiştir.

Fudayl:

“Günâhları terk etmeden tövbe etmek, yalancılar tövbesidir.”

Rabia-i Adeviye de (Allah rahmet etsin):

“Bizim tövbelerimiz, başka ve uzun tövbelere muhtaçtır.” demiştir.

Hükemâdan biri, “Nedametten evvel istiğfar edenler, bilmeyerek Allah ile istihzâ edenler gibidir.” demiştir.

Kâbe duvarına sarılan bedevînin biri şöyle duâ ediyordu:

“Allâhım! Günâha devam ile istiğfar etmem küstahlık, senin geni affını bilerek tövbeden sarf-ı nazar etmem ise kötü bir hareket olur. Bana ihtiyâcın olmadığı hâlde, nice nîmetler vermekle sevgimi kazandın; ben ise dâimâ sana muhtaç olduğum hâlde isyân etmekle gadabını celb ediyorum. Ey iyilikleri va’dettiği zaman sözünde duran, va’adinde yani âzab ile korkutmasında affedip bağı layan Allâhım. Benim büyük kusurlarımı senin büyük ve geni olan affının arasına al, ey merhâmet edicilerin en merhâmetlisi! Bana rahmet eyle!.”

Abdullah bin Verrak şöyle anlatıyor: “Yağmur damlaları ve deniz dalgaları kadar günâhın olsa da ihlâs ile şu istiğfarı okursan Allah Teâlâ onları bağışlar:

«اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ عُدْتُ
فِيهِ، وَأَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ مَا وَعَدْتُكَ بِهِ مِنْ نَفْسِي وَلَمْ أُوفِ
لَكَ بِهِ، وَأَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ عَمَلٍ أَرَدْتُ بِهِ وَجْهَكَ فَخَالَطَهُ
غَيْرُكَ، وَأَسْتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ نِعْمَةٍ أَنْعَمْتَ بِهَا عَلَيَّ فَاسْتَعَنْتُ
بِهَا عَلَى مَعْصِيَتِكَ، وَأَسْتَغْفِرُكَ يَا عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ مِنْ
كُلِّ ذَنْبٍ أَتَيْتُهُ فِي ضِيَاءِ النَّهَارِ وَسَوَادِ اللَّيْلِ فِي مَلَإٍ أَوْ خَلَاءٍ
وَسِرٍّ وَعَلَانِيَةٍ يَا حَلِيمُ»

“Allâhım! Tövbe ettikten sonra tekrar ettiğim bütün günâhlardan sana istiğfar ederim. Sana va’d edip sözümde durmadığım bütün hareketlerimden sana istiğfar ederim. Senin rızân için yapmayı kasdettiğim hâlde riyâ ile ba kasını ortak ettiğim bütün amellerimden sana istiğfar ederim. Bana in’am ettiğin nîmetlerle isyân ettiğim bütün

hatâlardan sana istiğfar ederim. Ey gizli ve â ikâreyi bilen Allâhım, gündüz aydınlığında, gece karanlığında, cemâatte, yalnızlıkta, gizli ve â ikârede yapmı olduğum bütün hatâlardan sana istiğfar eder ve senden mağfiret dilerim, ey hilm sâhibi olan Allâhım!"

Bu duânın **Âdem** veya **Hızır** aleyhimesselâmın istiğfarı olduğu söylenir.

Tirmizî, Enes'den.

Tirmizî.

Deylemî, **"Müsnedü'l-Firdevs"**de.

Tirmizî, İbn Mes'ûd'dan.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tıımizî, Hz. Enes'ten.

Tirmizî.

Müslim.

Müslim.

Tirmizî ve Ebû Dâvûd.

Müslim.

Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Buhârî ve Müslim.

Bu ifade ile garibtir.

Tirmizî, İbn Abbas'tan.

Ebû Mansûr Deylemî, Enes'den.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den

İbn-i Hibban, Ebû Hüreyre'den.

Tirmizî, Ebû Hüreyre'den.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Beyhakî, Ebû Hüreyre'den.

Ahmed ve Hâkim.

Merfû olarak me'hazı bulunamamıştır. Ebû Tâlib-i Mekkî rivâyet etmiştir.

Neseî ve İbn Hibban, Ebû Tâlha'dan.

İbn Mâce, Âmir bin Rebi'a'dan.

Tirmizî, İbn Mes'ûd'dan.

Neseî.

Ebû Dâvûd, Neseî ve İbn-i Mâce.

Buhârî, Câbir'den.

Taberânî.

Hac bahsinde geçmiştir.

Ebû Dâvûd, Ebû Hüreyre'den.

Buhârî ile Müslim.
Hâkim, İbn Mes'ûd'dan.
Ebû Dâvûd ve Neseî, İbn Abbas'dan.
Buhârî, Ebû Hüreyre'den.
Müslim.
Tirmizî, Ebû Sâid'den.
Ebû Dâvûd ve Tirmizî.
Neseî.
Buhârî ile Müslim. Hz. Âişe'den.
Buhârî ile Müslim.
Sünen Sâhibleri.
Tirmizî, Neseî, İbn Mâce, Beyhâkî, İmâm Ahmed, İbn Hibban *ve* Hâkim; Ebû Hüreyre'den.
İmâm Ahmed, hasen senedle rivâyet etmiştir.
İbn Mâce.
Buhârî ile Müslim.
Ebû Dâvûd ve Tirmizî.
Kaynağı bulunamamıştır.
Taberânî.
Tirmizî ve İbn Mâce.
Beyhâkî.
Buhârî, Şeddâd bin Evs'den.

ÜÇÜNCÜ BAB:
ERBÂBINA NİSBET EDİLEN DUÂLAR

Hakîkat yolcuları için sabah-akşam ve her namazın akabinde okunması müstehâb olan duâlar:

Sabahın iki rekât sünnet namazını müteakib Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) okuduğu duâ:

Abdullah İbn Abbas (r.a.) şöyle anlatıyor:

"Resûl-i Ekrem'in ne şekilde ibâdet yaptığını öğrenmem için babam **Abbas**, beni Resûl-i Ekrem'e gönderdi. Ben de akşam üzeri Resûl-i Ekrem'in evine gittim. Resûl-i Ekrem, zevcelerinden teyzem **Meymûne**'nin evinde idi. Orada kaldım, Resûl-i Ekrem gece namazına kalktı. (Ben de onunla namaz kıldım.) Sabahın sünnetini kılınca, farzından evvel şöyle duâ etti:

Sabah duâsı:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا قَلْبِي، وَتَجْمَعُ بِهَا شَمْلِي وَتَرُدُّ بِهَا أُلْفَتِي وَتَلُمُّ بِهَا شَعْثِي وَتُصْلِحُ بِهَا دِينِي، وَتَحْفَظُ بِهَا غَائِبِي، وَتَرْفَعُ بِهَا شَاهِدِي، وَتُزَكِّي بِهَا عَمَلِي، وَتُبَيِّضُ بِهَا وَجْهِي، وَتُلْهِمُنِي بِهَا رُشْدِي، وَتَعْصِمُنِي بِهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ.

اَللّٰهُمَّ أَعْطِنِي إِيمَانًا صَادِقًا، وَيَقِينًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ، وَرَحْمَةً أَنَالُ بِهَا شَرَفَ كَرَامَتِكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَوْزَ عِنْدَ الْقَضَاءِ، وَمَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ، وَعَيْشَ السُّعَدَاءِ، وَالنَّصْرَ عَلَى الْأَعْدَاءِ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أُنْزِلُ بِكَ حَاجَتِي، وَإِنْ قَصُرَ رَأْيِي، وَضَعُفَ عَمَلِي، وَافْتَقَرْتُ إِلَى رَحْمَتِكَ، فَأَسْأَلُكَ يَا قَاضِيَ

الْأُمُورِ، وَيَا شَافِيَ الصُّدُورِ، كَمَا تُجِيرُ بَيْنَ الْبُحُورِ أَنْ تُجِيرَنِي مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ، وَمِنْ دَعْوَةِ الثُّبُورِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْقُبُورِ.

اَللّٰهُمَّ وَمَا قَصُرَ عَنْهُ رَأْيِي، وَضَعُفَ عَنْهُ عَمَلِي، وَلَمْ تَنَلْهُ مَسْأَلَتِي، وَلَمْ تَبْلُغْهُ أُمْنِيَتِي مِنْ خَيْرٍ وَعَدْتَهُ أَحَدًا مِنْ عِبَادِكَ، أَوْ خَيْرٍ أَنْتَ مُعْطِيهِ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، فَإِنِّي أَرْغَبُ إِلَيْكَ فِيهِ، وَأَسْأَلُكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مَهْدِيِّينَ، غَيْرَ ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ، حَرْبًا لِأَعْدَائِكَ، سِلْمًا لِأَوْلِيَائِكَ، نُحِبُّ بِحُبِّكَ مُحِبِّيكَ، وَنُعَادِي بِعَدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ مِنْ خَلْقِكَ.

اَللّٰهُمَّ هٰذَا الدُّعَاءُ وَعَلَيْكَ الْإِجَابَةُ، اَللّٰهُمَّ وَهٰذَا الْجَهْدُ وَعَلَيْكَ التُّكْلَانُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ، اَللّٰهُمَّ ذَا الْحَبْلِ الشَّدِيدِ وَالْأَمْرِ الرَّشِيدِ أَسْأَلُكَ الْأَمْنَ يَوْمَ الْوَعِيدِ، وَالْجَنَّةَ يَوْمَ الْخُلُودِ مَعَ الْمُقَرَّبِينَ الشُّهُودِ، الرُّكَّعِ السُّجُودِ، الْمُوفِينَ بِالْعُهُودِ، إِنَّكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ، تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ.

سُبْحَانَ الَّذِي لَبِسَ الْعِزَّ وَتَكَرَّمَ بِهِ، سُبْحَانَ الَّذِي تَعَطَّفَ بِالْمَجْدِ وَقَالَ بِهِ، سُبْحَانَ الَّذِي لَا يَنْبَغِي التَّسْبِيحُ إِلَّا لَهُ، سُبْحَانَ ذِي الْعِزِّ وَالْبَهَاءِ، سُبْحَانَ ذِي الْقُدْرَةِ وَالْكَرَمِ،

سُبْحَانَ الَّذِي أَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ بِعِلْمِهِ.

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لِي نُورًا فِي قَلْبِي، وَنُورًا فِي قَبْرِي، وَنُورًا فِي
سَمْعِي، وَنُورًا فِي بَصَرِي، وَنُورًا فِي شَعْرِي، وَنُورًا فِي
بَشَرِي، وَنُورًا فِي لَحْمِي، وَنُورًا فِي دَمِي، وَنُورًا فِي عِظَامِي،
وَنُورًا بَيْنَ يَدَيَّ، وَنُورًا مِنْ خَلْفِي، وَنُورًا عَنْ يَمِينِي، وَنُورًا
عَنْ شِمَالِي، وَنُورًا مِنْ تَحْتِي، وَنُورًا مِنْ فَوْقِي.

اَللّٰهُمَّ زِدْنِي نُورًا، وَأَعْطِنِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي نُورًا»

"Allâhım! Gönlümü sana bağlayacak, darmadağan hâlimi bir araya toplayacak, dağınık ve parçalanmı i lerimi birbirine yakla tıracak kötü îtiyat ve fitnelerden beni koruyacak, dilimi ıslah edecek, bâtınımı koruyacak, zâhirimi yükseltecek, amelimi temizleyip arttıracak, yüzümü ak edecek, rızana ula tıracak ve her kötülükten beni koruyacak olan rahmetini, senin fazlından isterim.

Allâhım! Bir daha küfür dü ünmeyecek ekilde sâdık ve yakîn bir îmânı, dünyâ ve âhirette de lütuf ve kereminin en yüksek mertebesine beni ula tıracak olan rahmetini senden isterim.

ş ş *Allâhım! Kazâlarda sabır ve kurtulu u, ehitler mertebesini, iyiler ya ayı ını, dü manlara gâlib gelmeyi ve peygamberlere arkada olmayı senin fazlından isterim.*

Allâhım! Her ne kadar hayırlısını bilemezsem ve amelim kusurlu ise de, bütün dileklerimi sana arz eder, senden yardım dilerim. Yalnız senin rahmetine muhtacım. Ey gönüllere ifâ verip bütün dertlere dermân olan Allâhım! Büyük kudretinle birbirine yakla mı iki deniz suyunu yekdiğerine karı tırmadığın gibi, cehennem azâbından helâk oldum diye feryad etmekten ve kabrin fitnesinden beni koru.

Allâhım! İstemesinde veya hak etmesinde kusur ettiğim ve kullarından herhangi birine va'dettiğin veya vereceğin her türlü iyilikleri candan arzular ve onları senin fazlından isterim.

Allâhım! Bizi, sapan ve saptıranlardan değil, hidâyette olup hidâyete ula tıranlardan, dü manlarından uzakla tırıp dostlarına yakla anlardan, sana kulluk edenleri senin rızan için sevip, isyan edenlere rızan için husûmet besleyen kullarından eyle.

Allâhım! Ben dilimin döndüğü kadar duâ ediyorum. Kabulü sendendir. Sen kabul eyle.

Ben elimden geleni yapıyorum, îtimadım sanadır. Biz Allah içiniz ve O'na yöneleceğiz. Kuvvet ve kudret, ancak azamet sâhibi olan Allâhındır. Kıyamet gününde emniyeti, ebedî günde de ahdini yerine getirip rükû ve sücûd eden iyiler ile beraber cenneti senden isterim. Kerem ve ihsânına nihayet olmayan, dostluk edenlere sonsuz sevgisi olan ve dilediğini dilediği gibi yapan sensin. Ey izzet ridâsına bürünüp herkese gâlib olan Allâhım! Seni noksan sıfatlardan tenzîh ederim. Ey ululuk ve yücelik ridâsına bürünerek kullarına fazl u in'amını esirgemeyen Allâhım! Seni tesbîh eder, noksan sıfatlardan takdîs ederim.

Ey takdîse ve tenzîhe ancak kendisi lâyık olan Allâhım! Seni her türlü noksanlardan tenzîh ederim. Ey fazl u kerem sâhibi Allâhım! Seni tesbîh ederim. Ey kudret ve kerem sâhibi Allâhım, Seni tesbîh ederim. Her eyi ilminde toplayan Allâhım.

Allâhım! Kalbimi, kabrimi, gözümü, kulağımı, derimi, tenimi, kanımı, kemiğimi, önümü, ardımı, sağımı, solumu, alt ve üstümü büyük nûrun ile tenvîr eyle, beni nurlandır ve nurumu arttır."[528]

HAZRET-İ ÂİŞE (R.ANHÂ)'NIN DUÂSI:

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) **Hazret-i Âişe**'ye hitâben şöyle buyurmuştur:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ
مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا
عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ
قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ
عَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى
اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَسْتَعِيذُكَ مِمَّا اسْتَعَاذَكَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ
مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَسْأَلُكَ مَا قَضَيْتَ لِي مِنْ أَمْرٍ أَنْ
تَجْعَلَ عَاقِبَتَهُ رَشَداً بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ»

"Bütün duâların mânâlarını içine toplayan cümleler ile duâ et. Duâ ederken öyle

söyle: “Allâhım! Hâlde ve gelecekte, bildiğim ve bilmediğim bütün iyilikleri senden ister, bildiğim ve bilmediğim hâlde ve gelecekte bütün kötülüklerden sana sığınırım. Allâhım! cenneti ve cennete götürecek söz ve i leri senden ister, cehennemden ve cehenneme sürükleyecek söz ve hareketlerden sana sığınının. Allâhım! Kulun ve Resûlün Muhammed sallâllahu aleyhi ve sellemin senden istediği hayır ve iyilikleri senden ister ve sana sığınıp ilticâ ettiği (kötülüklerden) her eyden ben de sana sığınırını. Allâhım! Benim için takdîr ettiğin her eyin sonu hayır olmasını senden, senin merhametinden dilerim. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi!”[529]

HAZRET-İ FÂTIMA (R.ANHÂ)’NIN DUÂSI:

Resûl-i Ekrem (sallâllâhu aleyhi ve sellem) Hazret-i Fâtıma’ya:

«يَا فَاطِمَةُ مَا يَمْنَعُكِ أَنْ تَسْمَعِي مَا أُوصِيكِ بِهِ أَنْ تَقُولِي:

يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ

عَيْنٍ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ»

“ u tavsiyemi dinlemekten seni ne men ediyor? Duâ ederken öyle söyle: “Ey hayy u kayyûm olan Allâhım! Bütün i lerimi düzeltmeni, bir an bile beni kendi ba ıma bırakmamanı, rahmetine sığınarak senden isterim.”[530]

EBÛ BEKİR ES-SIDDÎK (R.A.)’İN DUÂSI:

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Ebû Bekir’e Șu duâyı öğretmiștir:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ، وَإِبْرَاهِيمَ خَلِيلِكَ، وَمُوسَى

نَجِيِّكَ، وَعِيسَى كَلِمَتِكَ وَرُوحِكَ، وبِصُحُفِ إِبْرَاهِيمَ، وَتَوْرَاةِ

مُوسَى، وَزَبُورِ دَاوُدَ، وَإِنْجِيلِ عِيسَى، وَفُرْقَانِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ، وبِكُلِّ وَحْيٍ أَوْحَيْتَهُ، أَوْ حَقٍّ

قَضَيْتَهُ، أَوْ سَائِلٍ أَعْطَيْتَهُ، أَوْ غَنِيٍّ أَفْقَرْتَهُ، أَوْ ضَالٍّ هَدَيْتَهُ،

وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَهُ عَلَى مُوسَى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي بَثَثْتَ بِهِ أَرْزَاقَ الْعِبَادِ، وَأَسْأَلُكَ

بِاسْمِكَ الَّذِي وَضَعْتَهُ عَلَى الْأَرْضِ فَاسْتَقَرَّتْ، وَأَسْأَلُكَ

بِاسْمِكَ الَّذِي وَضَعْتَهُ عَلَى السَّمٰوَاتِ فَاسْتَقَلَّتْ، وَأَسْأَلُكَ

بِاسْمِكَ الَّذِي وَضَعْتَهُ عَلَى الْجِبَالِ فَرَسَتْ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ

الَّذِي اسْتَقَلَّ بِهِ عَرْشُكَ.

وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الطُّهْرِ الطَّاهِرِ الْأَحَدِ الصَّمَدِ الْوِتْرِ الْمُنَزَّلِ

فِي كِتَابِكَ مِنْ لَدُنْكَ مِنَ النُّورِ الْمُبِينِ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ

الَّذِي وَضَعْتَهُ عَلَى النَّهَارِ فَاسْتَنَارَ وَعَلَى اللَّيْلِ فَأَظْلَمَ

وَبِعَظَمَتِكَ وَكِبْرِيَائِكَ وَبِنُورِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ أَنْ تَرْزُقَنِي

الْقُرْآنَ وَالْعِلْمَ بِهِ وَتَخْلِطَهُ بِلَحْمِي وَدَمِي وَسَمْعِي وَبَصَرِي

وَتَسْتَعْمِلَ بِهِ جَسَدِي بِحَوْلِكَ وَقُوَّتِكَ فَإِنَّهُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ

إِلَّا بِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ»

“Allâhım! Peygamberin Muhammed, dostun İbrahim, sırda ın Mûsâ, kelime ve ruhundan olan Îsâ hürmetine, Mûsâ’ya inen Tevrat, Îsâ’ya inen İncil, Dâvûd’a inen Zebûr, Muhammed’e (salât ve selâm hepsinin üzerine olsun) inen Kur’ân hürmetine, bütün peygamberlerine yaptığın vahiy hürmetine, mahlûkâtın üzerindeki kazâ ve takdirin, senden isteyenlere verdiğin, fakir ettiğin zenginler, zengin ettiğin fakirler, hidâyete ula tırdığın sapıklar hürmetine; Mûsâ aleyhisselâma bildirdiğin, kulların rızıklarını böldüğün yeryüzünün, hareketten sükûna erdirdiğin dağların, ayakta

tuttuğun, ar -ı âzamı ta ıttığın ism-i âzamın hürmetine; Kur'ân-ı Kerîm'de nâzil olan samed, ahad ve tâhir isimlerinin hürmetine; gündüzleri aydınlatıp geceleri karartan ismin hürmetine; azamet-i Kibriyân ve nûr-i vechin hürmetine, senin kuvvet ve kudretinle Kur'ân-ı Kerim'i okuyup anlamayı ve onu bütün vücûduma duyurmanı ve bütün hareketlerimi ona uydurmamı senden dilerim. Kuvvet ve kudret ancak sendendir. Yâ erhamerrahimîn."[531]

BÜREYDE EL-ESLEMÎ (R.A.)'NİN DUÂSI:

Rivâyet olundu ki, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Büreyde'ye şöyle demiştir:

"Yâ Büreyde! Allah Teâlâ'nın, hayır murad ettiği kimseye tâlim buyurduğu duâyı sana öğreteyim mi?" Büreyde:

"Öğret, yâ Resûlallah" deyince Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdular:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي ضَعِيفٌ فَقَوِّ فِي رِضَاكَ ضَعْفِي، وَخُذْ إِلَى الْخَيْرِ بِنَاصِيَتِي، وَاجْعَلِ الْإِسْلَامَ مُنْتَهَى رِضَايَ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي ضَعِيفٌ فَقَوِّنِي، وَإِنِّي ذَلِيلٌ فَأَعِزَّنِي، وَإِنِّي فَقِيرٌ فَأَغْنِنِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ»

"Allâhım! Ben zayıf ve âciz bir kimseyim. Rızânı tahsil için sen beni kuvvetlendir, beni daimâ iyiliğe götür. Son emelimi İslâmiyet kıl.

Allâhım! Ben âcizim, sen beni kuvvetlendir. Ben zelîl bir kimseyim, sen beni izzetlendir. Ben fakirim, sen beni zenginle tir, yâ erhamerrahimîn."[532]

KABİSE BİN MUHARİK'İN DUÂSI:

Bir gün **Kabise**, Resûl-i Ekrem'e:

"-Yâ Resûlallah, yaşım ilerledi, birçok şeylerden kaldım, yapamaz âciz bir hâle düştüm, bana bir şeyler öğret ki, onlardan istifâde edeyim." dedim.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

"-Dünyâlığın için, ak am namazını müteakip üç kere: "Sübhânallahi ve bihamdihî sübhânallahilazim, lâ havle velâ kuvvete illâ bi'llâhi'l-âliyyi'l-azîm" de ve buna devam et. Çünkü buna devam eden felç, alalık ve cüzzam gibi hastalıklardan, elem ve kederden

emin olur. Âhiretin için de u duâyı oku:

«أَمَّا لِدُنْيَاكَ فَإِذَا صَلَّيْتَ الْغَدَاةَ فَقُلْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ: سُبْحَانَ اللهِ

وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ، لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ

الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَهُنَّ أَمِنْتَ مِنَ الْغَمِّ وَالْجُذَامِ وَالْبَرَصِ

وَالْفَالِجِ، وَأَمَّا لِآخِرَتِكَ فَقُلْ: اَللّٰهُمَّ اهْدِنِي مِنْ عِنْدِكَ وَأَفِضْ

عَلَيَّ مِنْ فَضْلِكَ وَانْشُرْ عَلَيَّ مِنْ رَحْمَتِكَ، وَأَنْزِلْ عَلَيَّ مِنْ

بَرَكَاتِكَ، ثُمَّ قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَا إِنَّهُ إِذَا وَافَى بِهِنَّ

عَبْدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَمْ يَدَعْهُنَّ فُتِحَ لَهُ أَرْبَعَةُ أَبْوَابٍ مِنَ الْجَنَّةِ

يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ»

"Allâhım, bana kendi katından hidâyet ihsân eyle, kendi fazl u kereminden bana ihsân eyle, rahmetini bana akıt ve bereketlerinden bana inzâl eyle."[533]

Sonra Resûl-i Ekrem devamla şöyle buyurmuştur:

"Bu duâya kim devam ederse, Kıyâmet gününde kendisine cennetin dört kapısı açılır, istediği kapıdan içeri girer."

EBÛ'D-DERDÂ (R.A.)'NIN DUÂSI:

Bir gün **Ebû'd-Derdâ**'nın mahallesinde yangın çıktı. Kendisine haber verdiklerinde:

"-Allah benim evimi yakmaz." dedi. "Koş, yetiş!" diye üç defa haber verdikleri hâlde, her üçünde de aynı sözü tekrar etti. Hakikaten de yangın onun evine yaklaşınca, ateş söndü. Bu vaziyeti gelip kendisine haber verene:

"-Ben bunu biliyordum." dedi. Bunun üzerine:

"-Ne acayib ifâdelerin var." diye kendisine sorduklarında: Ben, Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Gece veya gündüz şu duâya devam eden kimseye hiçbir şey zarar vermez."

«مَنْ يَقُولُ هٰؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ فِي لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ

فَقَدْ قُلْتُهُنَّ، اَللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ

وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ،

مَا شَاءَ اللّٰهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، أَعْلَمُ أَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ

شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَأَنَّ اللّٰهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا وَأَحْصٰى كُلَّ

شَيْءٍ عَدَدًا، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ كُلِّ

دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»

“Allâhım! Sen benim Rabbimsin, senden ba ka ibâdete lâyık kimse yoktur. Sana güveniyorum, ümidim sana ve senin rahmetinedir. Ar -ı âzamın Rabbi de sensin. Kuvvet ve kudret, ancak ulu olan Allâh’ındır. Dilerse olur, dilemezse olmaz. Allah Teâlâ’nın her eye kadir olduğunu bilirim. O’nun ilmi her eyi kaplamı ve her eyi olduğu gibi bilir. Allâhım! Kendi kötülüğümden ve her eyin zararından sana sığınırım.”

Ebû’d-Derdâ, “İşte bu duâyı okudum.” buyurdu.[534]

HALİL İBRAHİM ALEYHİSSELÂM’IN DUÂSI:

Her sabah vakti Halil İbrahim aleyhisselâm şu duâyı okurdu:

«اَللّٰهُمَّ إِنَّ هٰذَا خَلْقٌ جَدِيدٌ فَافْتَحْهُ عَلَيَّ بِطَاعَتِكَ وَاخْتِمْهُ لِي

بِمَغْفِرَتِكَ وَرِضْوَانِكَ وَارْزُقْنِي فِيهِ حَسَنَةً تَقَبَّلْهَا مِنِّي وَزَكِّهَا

وَضَعِّفْهَا لِي وَمَا عَمِلْتُ فِيهِ مِنْ سَيِّئَةٍ فَاغْفِرْهَا لِي إِنَّكَ غَفُورٌ

رَحِيمٌ وَدُودٌ كَرِيمٌ»

“Allâhım! İçine girdiğimiz u gün, yeni bir yaratıktır. Bugünü bana ibâdetle ba lat, mağfiret ve rızân ile neticelendir. Bugün de iyilikler yapmamı bana nasîb et. Onları

benim için arttır ve çoğalt. Bugün de yapmı olduğum hataları bağı la. Sen mağfiret, merhamet, dostluk ve kerem sâhibisin.”

Her sabah bu duâya devam eden, o günün şükrünü ödemiş olur, demiştir.

ÎSÂ ALEYHÎSSELÂM’IN DUÂSI:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ لَا أَسْتَطِيعُ دَفْعَ مَا أَكْرَهُ، وَلَا أَمْلِكُ
نَفْعَ مَا أَرْجُو، وَأَصْبَحَ الْأَمْرُ بِيَدِ غَيْرِي، وَأَصْبَحْتُ مُرْتَهِنًا
بِعَمَلِي، فَلَا فَقِيرَ أَفْقَرُ مِنِّي، اَللّٰهُمَّ لَا تُشْمِتْ بِي عَدُوِّي،
وَلَا تَسُؤْ بِي صَدِيقِي، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتِي فِي دِينِي، وَلَا
تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّي، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيَّ مَنْ لَا يَرْحَمُنِي يَا
حَيُّ يَا قَيُّومُ»

“Allâhım! İstediğimi almaya istemediğimi ile defetmeye muktedir olmayarak sabaha çıktım. Sevk-i idârem ba kasının (senin) *elinde, amelimin mesûlü olarak sabahlamı hâldeyim. Benden fakir kimse yoktur.*

Allâhım benimle, dü manımı sevindirme, dostumu mahcûb etme, ibâdetimde bana kusur ettirme. Bütün gayem dünyalık olmasın. Bana acımayanı, bana musallat etme, yâ Hayy u yâ Kayyûm.”

HIZIR ALEYHİSSELÂM’IN DUÂSI:

Hızır ile **İlyas** (aleyhimesselâm) her mevsimde bir araya geldiklerinde şu duâyı okuyarak ayrılırlar:

«بِسْمِ اللّٰهِ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ مَا شَاءَ اللّٰهُ كُلُّ نِعْمَةٍ
مِنَ اللّٰهِ مَا شَاءَ اللّٰهُ الْخَيْرُ كُلُّهُ بِيَدِ اللّٰهِ مَا شَاءَ اللّٰهُ لَا يَصْرِفُ
السُّوءَ إِلَّا اللّٰهُ»

“Bismillah. Allah neyi dilerse, (o olur). *Kuvvet ve kudret, ancak Allâh’ındır. Allah neyi dilerse* (o olur). *Her nimet Allah’tandır. Allah neyi dilerse* (o olur). *Hayrın tamâmı Allâh’ın yed-i kudretindedir. Allah neyi dilerse* (o olur). *Fenalıkları insanlardan def eden ancak Allah’tır.”*

Kim sabahları, bu duâyı üç defa okursa yangından, boğulmaktan ve hırsızlıktan Allâh’ın izniyle emîn olur.

MA’RUF-İ KERHÎ (R.A.)’NİN DUÂSI:

Muhammed bin Hişâm şöyle anlatıyor: Ma’rûf-i Kerhî bana:

“-Sana on cümle öğreteceğim, beşi dünyâ, beşi âhiret içindir. Bunlar ile kim duâ ederse, Allah ona icâbet eder” dedi.

Ben, “Yazayım mı?” dediğimde:

“-Hayır, ben nasıl Bekr bin Hânis’in tekrar tekrar okumasıyle ezberledimse, sana da tekrar tekrar okuyarak ezberletirim.” dedi. Duâ şudur:

«حَسْبِيَ اللّٰهُ لِدِينِي، حَسْبِيَ اللّٰهُ لِدُنْيَايَ، حَسْبِيَ اللّٰهُ الْكَرِيمُ لِمَا
أَهَمَّنِي، حَسْبِيَ اللّٰهُ الْحَلِيمُ الْقَوِيُّ لِمَنْ بَغٰى عَلَيَّ، حَسْبِيَ اللّٰهُ
الشَّدِيدُ لِمَنْ كَادَنِي بِسُوءٍ، حَسْبِيَ اللّٰهُ الرَّحِيمُ عِنْدَ الْمَوْتِ،
حَسْبِيَ اللّٰهُ الرَّؤُوفُ عِنْدَ الْمَسْأَلَةِ فِي الْقَبْرِ، حَسْبِيَ اللّٰهُ الْكَرِيمُ
عِنْدَ الْحِسَابِ، حَسْبِيَ اللّٰهُ اللَّطِيفُ عِنْدَ الْمِيزَانِ، حَسْبِيَ اللّٰهُ
الْقَدِيرُ عِنْدَ الصِّرَاطِ، حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ»

“Dinim için Allah bana kâfi! Dünyâlığım için Allah bana kâfi! Bütün mühim i lerim için Allah bana kâfi! Bana haksızlık etmek isteyenlere hilm ve kuvvet sahibi olan Allah kâfi! Bana kötülük dü ünenler için Allah kâfi! Ölüm ânında, merhamet sâhibi olan Allâhım bana kâfi! Kabir suâlinde, esirgeyici olan Allâhım bana kâfi! Hesap vaktinde kerem sâhibi olan Allâhım bana kâfi! Mizân ba ında lütuf sahibi olan Allâhım bana kâfi! Sırat üstünde, kadir olan Allâhım bana kâfi! Kendisinden ba ka Tanrı olmayan Allâhım

bana kâfi! O, büyük ar ın Rabbidir, ben O'na bağlandım."

Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet olunmuştur: Günde yedi kere:

"Eğer onlar yüz çevirirlerse, de ki: Allah bana yeter, O'ndan başka ibâdete lâyık kimse yoktur. Yalnız O'na güveniyorum. O Arş-ı Âzam'ın Rabbidir." (Tevbe sûresi, 9/129) *âyetini okursa, âhiret ile alâkalı i lerini Allah Teâlâ kolayla tırır."*

UTBETÜ'L-GULÂM'IN DUÂSI:

«اَللّٰهُمَّ يَا هَادِيَ الْمُضِلِّينَ وَيَا رَاحِمَ الْمُذْنِبِينَ وَيَا مُقِيلَ

عَثَرَاتِ الْعَاثِرِينَ اِرْحَمْ عَبْدَكَ ذَا الْخَطَرِ الْعَظِيمِ وَالْمُسْلِمِينَ

كُلَّهُمْ أَجْمَعِينَ، وَاجْعَلْنَا مَعَ الْأَخْيَارِ وَالْمَرْزُوقِينَ الَّذِينَ

أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ

آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ»

"Ey sapıkları hidâyet eden, ey günahkârlara merhamet eden ve ey suçluların elinden tutan Allâhım! Büyük günâhlara sâhip olan bu kuluna ve bütün Müslümanlara rahmet eyle. Bizi, kendilerine in'âm edip hayrı merzûk ettiğin, sâlihler, ehitler, sıddîklar ve nebîler zümresine ilhak eyle. Âmîn, yâ Rabbel-Âlemin."

Denildi ki, **Utbe** öldükten sonra rüyâda görülmüş ve:

"-Bu duâya devam ettiğim için cennete girdim." demiştir.

ÂDEM ALEYHİSSELÂM'IN DUÂSI:

Hazret-i Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor:

"Allah Teâlâ, Âdem aleyhisselâmın tövbesini kabul buyuracağı sırada, Âdem aleyhisselâm, o zaman bir tepecik şeklinde olan Kâbe'yi, yedi defa tavaf etti ve iki rekât namaz kıldı. Sonra şu duâyı okudu:

«اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ سِرِّي وَعَلَانِيَتِي فَاقْبَلْ مَعْذِرَتِي، وَتَعْلَمُ

حَاجَتِي فَأَعْطِنِي سُؤْلِي، وَتَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي

ذُنُوبِي. اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيمَانًا يُبَاشِرُ قَلْبِي، وَيَقِينًا صَادِقًا

حَتَّى أَعْلَمَ أَنَّهُ لَا يُصِيبُنِي إِلَّا مَا كَتَبْتَهُ عَلَيَّ، وَالرِّضَا بِمَا

قَسَمْتَهُ لِي يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»

"Allâhım! Gizli ve â ikâre her hâlimi bilirsin. İstediğimi de bilirsin. Sen dileğimi yerine getir, gönlümden geçeni de bilirsin, beni mağfiret eyle.

Allâhım! Ba ıma gelen her musibetin senin mukadderâtınla olduğunu bildirecek ve taksîmâtına rızâ gösterecek, sağlam bir îmâna beni sâhib kıl ve gerçek bir yakîni kalbime yerle tir. Ey ululuk ve kerem sâhibi olan Allâhım." diye duâ ettikten sonra Allah Teâlâ kendisine Şöyle vahy etti:

"Ey Âdem, ben seni mağfiret ettim. Hattâ evlâdlarından kim bu duâ ile bana duâ ederse, onu da mağfiret eder ve bütün sıkıntılarını gideririm. Onu hazîne-i gaybıyyemden merzûk eder, zenginle tiririm. Kendisi istemese bile dünya kendisine teveccüh eder."

HAZRET-İ ALİ BİN EBÛ TÂLİB (R.A.)'İN DUÂSI:

Hazret-i Ali'nin, Resûl-i Ekrem'den rivâyet ettiği duâ Şudur:

«إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى يُمَجِّدُ نَفْسَهُ كُلَّ يَوْمٍ وَيَقُولُ إِنِّي أَنَا اللّٰهُ رَبُّ

الْعَالَمِينَ، إِنِّي أَنَا اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا الْحَيُّ الْقَيُّومُ، إِنِّي أَنَا اللّٰهُ

لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، إِنِّي أَنَا اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا لَمْ أَلِدْ

وَلَمْ أُولَدْ، إِنِّي أَنَا اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا الْعَفُوُّ الْغَفُورُ.

إِنِّي أَنَا اللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا مُبْدِئُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيَّ يَعُودُ، الْعَزِيزُ

الْحَكِيمُ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ مَالِكُ يَوْمِ الدِّينِ، خَالِقُ الْخَيْرِ

وَالشَّرِّ، خَالِقُ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، اَلْوَاحِدُ الأَحَدُ الْفَرْدُ الصَّمَدُ

الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا، اَلْفَرْدُ الْوِتْرُ، عَالِمُ الْغَيْبِ

وَالشَّهَادَةِ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ

الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالُ

الْمُقْتَدِرُ الْقَهَّارُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ أَهْلُ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَعْلَمُ

السِّرَّ وَأَخْفَى، اَلْقَادِرُ الرَّزَّاقُ فَوْقَ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ»

"Allah Teâlâ, her gün kendi zâtını senâ ederek öyle buyuruyor:

"Ben âlemlerin Rabbi olan Allâhım. Ben, Hayy u Kayyûm olan Allâhım. Ben kendisinden ba ka ilâh olmayan Allâhım. Ululuk ve azamet, bana mahsûstur.

Benden ba ka ibâdete lâyık kimse yok, ibâdete lâyık olan bir Allâhım. Doğurmadım, doğmadım. Af ve mağfiret eden ancak benim. Her eyi îcâd eden ve her ey kendisine dönecek olan, azîz, hakîm, rahmân u rahîm sıfatlarının sâhibi, cezâ gününün mâliki ve hâkim-i mutlakı, hayrı, erri, cenneti ve cehennemi yaratan, zâtında, sıfatında ortağı olmayan, tek olup kimseye ihtiyâcı olmayan, e ve evlâd edinmeyen, bir ve tek olan kapalı ve açık her eyi bilen, melîk, kuddûs, selâm, mü'min, müheymin, azîz, cebbar, mütekebbir, hâlik, musavvir, kebîr, müteâl, muktedir, kahhâr, halîm, kerîm olan Allah ancak benim. Öğülmeye ve tâzîme yara an da benim. Gizli ve saklı her eyi bilirim. Her eye gücü yeten rızkı veren, yaratıklar ve tabiatlarının fevkinde olan da yine benim.""[535]

İşte Hazret-i Ali bu duâyı okur ve her cümlesinin başında *"İnnî ena'llah lâ ilâhe illâ ene."* derdi. Bu duâyı okuyacak olan, bunun yerine:

"İnneke enta'llahu lâ ilâhe illâ ente" demelidir.

Bu duâyı kim okursa, cennette, Hazret-i Muhammed, Hazret-i İbrahim, Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i İsâ ve diğer peygamberlere (salât ve selâm onların üzerine olsun) komşu olur. Yer ve göklerde ibâdet edenlerin sevâbını alır.

SÜLEYMAN BİN MU'TEMİR'İN DUÂ VE TESBÎHİ

Yûnus bin Übeyd, Rûm diyârında şehit düşen bir zâtı rüyasında gördü ve kendisine:

“-Âhirette gördüğün en fazîletli amellerden bana haber verir misin?” dedi. Onun da:

“-İbn Mu’temir’in tesbihlerini gördüm.” diye cevap verdiği hikâye edilir. Duâ şudur:

«سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ
وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ وَعَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَزِنَةَ مَا
خَلَقَ وَزِنَةَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَمِلْءَ مَا خَلَقَ وَمِلْءَ مَا هُوَ خَالِقٌ،
وَمِلْءَ سَمَاوَاتِهِ، وَمِلْءَ أَرْضِهِ، وَمِثْلَ ذٰلِكَ وَأَضْعَافَ ذٰلِكَ،
وَعَدَدَ خَلْقِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ، وَمُنْتَهٰى رَحْمَتِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ،
وَمَبْلَغَ رِضَاهُ وَحَتّٰى يَرْضٰى وَإِذَا رَضِيَ، وَعَدَدَ مَا ذَكَرَهُ بِهِ
خَلْقُهُ فِي جَمِيعِ مَا مَضٰى، وَعَدَدَ مَا هُمْ ذَاكِرُوهُ فِيمَا بَقِيَ،
فِي كُلِّ سَنَةٍ وَشَهْرٍ وَجُمُعَةٍ وَيَوْمٍ وَلَيْلَةٍ وَسَاعَةٍ مِنَ السَّاعَاتِ،
وَشَمٍّ وَنَفَسٍ مِنَ الْأَنْفَاسِ وَأَبَدٍ مِنَ الْآبَادِ مِنْ أَبَدِ إِلٰى أَبَدِ،
أَبَدِ الدُّنْيَا وَأَبَدِ الْآخِرَةِ وَأَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ لَا يَنْقَطِعُ أَوَّلُهُ وَلَا
يَنْفَدُ آخِرُهُ»

“Allah türlü noksanlıklardan münezzehtir. Hamd, Allâh’a mahsûstur. Allah’tan ba ka ilâh yoktur. Allah, her eyden yücedir. Günahtan rücû ve ibâdete teveccüh, ancak yüce ve azîm olan Allâh’ın yardımı iledir. Bu kelimeleri, Allâh’ın yaratmı ve yaratacağı mahlûkların adedince, yaratmı olduğu ve yaratacaklarının ağırlığınca, yaratmı olduklarının ve yaratacaklarının dolusu kadarınca göklerin ve yerlerin dolusu kadarınca ve bunların misli kadar tekrar eder ve söylerim. Bu tesbihleri mahlûkatın adedince, ar ın ağırlığınca, rahmetinin enginliği kadar kelimelerin adedince, rızâsına erinceye ve benden râzı oluncaya kadar, dünyanın yaratıldığından bugüne kadar, mahlûkatının O’nu andığı kadarınca ve bundan böyle kıyâmete kadar her sene ve her ay, her Cuma, her gün, her gece, saatlerin her birinde, her nefeste, ebediyyen, bir ebedden diğer ebede, dünya

ebedinden, âhiret ebedine ve bütün bunlardan daha fazla, evvel eksilmez ve âhiri gelmez, sonu alınmaz bir ekilde bu kelimeleri söyler ve tekrar ederim.”

İBRAHİM BİN EDHEM’İN DUÂSI:

Hizmetçisi **İbrahim bin Beşşâr**, **İbrahim Edhem**’in her Cuma günü sabah ve akşam bu duâyı okuduğunu haber veriyor.

«مَرْحَبًا بِيَوْمِ الْمَزِيدِ، وَالصُّبْحِ الْجَدِيدِ، وَالْكَاتِبِ وَالشَّهِيدِ،

يَوْمُنَا هٰذَا يَوْمُ عِيدٍ، اُكْتُبْ لَنَا فِيهِ مَا نَقُولُ: بِسْمِ اللهِ الْحَمِيدِ

الْمَجِيدِ الرَّفِيعِ الْوَدُودِ الْفَعَّالِ فِي خَلْقِهِ مَا يُرِيدُ، أَصْبَحْتُ بِاللهِ

مُؤْمِنًا، وَبِلِقَائِهِ مُصَدِّقًا، وَبِحُجَّتِهِ مُعْتَرِفًا، وَمِنْ ذَنْبِي مُسْتَغْفِرًا،

وَلِرُبُوبِيَّةِ اللهِ خَاضِعًا، وَلِسِوَى اللهِ فِي الْآلِهَةِ جَاحِدًا، وَإِلَى

اللهِ فَقِيرًا، وَعَلَى اللهِ مُتَوَكِّلًا، وَإِلَى اللهِ مُنِيبًا، أُشْهِدُ اللهَ وَأُشْهِدُ

مَلَائِكَتَهُ وَأَنْبِيَائَهُ وَرُسُلَهُ وَحَمَلَةَ عَرْشِهِ وَمَنْ خَلَقَهُ وَمَنْ هُوَ

خَالِقُهُ، بِأَنَّهُ هُوَ اللهُ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ

لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَّ

الْجَنَّةَ حَقٌّ، وَأَنَّ النَّارَ حَقٌّ، وَالْحَوْضَ حَقٌّ، وَالشَّفَاعَةَ حَقٌّ،

وَمُنْكَرًا وَنَكِيرًا حَقٌّ، وَوَعْدَكَ حَقٌّ، وَوَعِيدَكَ حَقٌّ، وَلِقَاءَكَ

حَقٌّ، وَالسَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا، وَأَنَّ اللهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي

الْقُبُورِ، عَلَى ذٰلِكَ أَحْيَا وَعَلَيْهِ أَمُوتُ، وَعَلَيْهِ أُبْعَثُ إِنْ شَاءَ

اللهُ، اَللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا

عَلٰى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ، اَللّٰهُمَّ مِنْ شَرِّ
مَا صَنَعْتُ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي، فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ، فَإِنَّهُ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا، فَإِنَّهُ لَا يَصْرِفُ سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ كُلُّهُ بِيَدَيْكَ، أَنَا لَكَ
وَإِلَيْكَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، اٰمَنْتُ.

اَللّٰهُمَّ بِمَا أَرْسَلْتَهُ مِنْ رَسُولٍ، وَاٰمَنْتُ، اَللّٰهُمَّ بِمَا أَنْزَلْتَ مِنْ كِتَابٍ، وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَعَلٰى اٰلِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا، خَاتِمِ كَلَامِي وَمِفْتَاحِهُ، وَعَلٰى أَنْبِيَائِهِ وَرُسُلِهِ
أَجْمَعِينَ، اٰمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

اَللّٰهُمَّ أَوْرِدْنَا حَوْضَ مُحَمَّدٍ، وَاسْقِنَا بِكَأْسِهِ مَشْرَبًا رَوِيًّا سَائِغًا هَنِيًّا لَا نَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا، وَاحْشُرْنَا فِي زُمْرَتِهِ غَيْرَ خَزَايَا، وَلَا نَاكِثِينَ لِلْعَهْدِ، وَلَا مُرْتَابِينَ، وَلَا مَفْتُونِينَ، وَلَا مَغْضُوبٍ عَلَيْنَا، وَلَا ضَالِّينَ، اَللّٰهُمَّ اعْصِمْنِي مِنْ فِتَنِ الدُّنْيَا، وَوَفِّقْنِي لِمَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى، وَأَصْلِحْ لِيَ شَأْنِي كُلَّهُ، وَثَبِّتْنِي بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ، وَلَا تُضِلَّنِي وَإِنْ كُنْتُ

ظَالِمًا، سُبْحَانَكَ سُبْحَانَكَ يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ، يَا بَارِىءُ يَا

رَحِيمُ، يَا عَزِيزُ يَا جَبَّارُ،

سُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ السَّمٰوَاتُ بِأَكْنَافِهَا، وَسُبْحَانَ مَنْ

سَبَّحَتْ لَهُ الْبِحَارُ بِأَمْوَاجِهَا، وَسُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ الْجِبَالُ

بِأَصْدَائِهَا، وَسُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ الْحِيتَانُ بِلُغَاتِهَا، وَسُبْحَانَ

مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ النُّجُومُ فِي السَّمَاءِ بِأَبْرَاجِهَا، وَسُبْحَانَ مَنْ

سَبَّحَتْ لَهُ الْأَشْجَارُ بِأُصُولِهَا وَثِمَارِهَا، وَسُبْحَانَ مَنْ

سَبَّحَتْ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرَضُونَ السَّبْعُ، وَمَنْ فِيهِنَّ

وَمَنْ عَلَيْهِنَّ، سُبْحَانَ مَنْ سَبَّحَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ مِنْ مَخْلُوقَاتِهِ،

تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، سُبْحَانَكَ سُبْحَانَكَ، يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ، يَا

عَلِيمُ يَا حَلِيمُ، سُبْحَانَكَ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ، لَا شَرِيكَ

لَكَ، تُحْيِي وَتُمِيتُ، وَأَنْتَ حَيٌّ لَا تَمُوتُ، بِيَدِكَ الْخَيْرُ،

وَأَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

"Merhaba, ey bereketli olan yeni gün, ey kâtib ve âhidimiz. Bugün bizim bayramımızdır. u söylediklerimizi bizim için yazınız, hamîd ve mecîd olan, yaratıkları üzerinde dilediği gibi hükmeden Allâh'ın ismiyle, Allâh'a îmân ederim. O'nun huzûruna çıkacağımı tasdîk ederim. O'nun azametini îtiraf ederek günâhlarımdan istiğfar ederim. O'nun rubûbiyeti kar ısında saygı ile eğilir ve O'ndan ba ka ilâhları reddederim. Ancak kendisine arz-ı ihtiyaç ile O'na tevekkül eder ve O'na bağlanırım. Allâh'ı, melekleri, hamele-i ar ı, peygamberleri ve bütün yaratıkları âhid tutarım ki, ibâdete lâyık olan, ortağı, dengi ve benzeri olmayan, ancak O'dur. Muhammed (s.a.v.) *O'nun kulu ve Resûlü'dür. Cennet, cehennem, havz, efaat, nekir ve münker meleklerinin suâlleri haktır*

ve gerçektir. Allâhım, va'din de hak, vaîdin de haktır. Huzûrunda muhâsebe görmek de haktır. Kıyâmetin geleceğinde ve bütün ölülerin dirileceğinde hiç üphe yoktur. Bu îtikad üzerinde ya ıyorum. İn aallah, bu itikad ile ölecek ve bu îmâna sâhib olarak dirileceğim.

Allâhım! Sen benim Rabbimsin. Beni yaradan sensin. Senden ba ka ibâdete lâyık kimse yoktur. Ben, senin âciz bir kulunum. Gücümün yettiği kadar sana verdiğim söz üzerindeyim.

Allâhım! Kendi kusurlarımdan ve hâriçten gelecek kötülüklerden sana sığınırım.

Allâhım! Ben isyân ile kendime zulüm eden bir kimseyim, Senden ba ka günâhları kimse mağfiret edemez, bütün kusurlarımı Sen mağfiret eyle.

Allâhım! Beni güzel ahlâklı bir insan seviyesine ula tır. Güzel i lere senden ba ka kimse hidâyet edemez. Bütün kötülüklerden beni uzakla tır. Buna da senin gücün yeter. Emrinde ve hizmetindeyim. Bütün iyilikler, senin kabza-i kudretindedir. Ben ancak sana istiğfar eder ve sana tövbe ederim.

Allâhım! Gönderdiğin Peygamberlere ve indirdiğin kitaplara inandım. Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âl-i Muhammed.

Allâhım! Habibi'nin havzından içmeyi bize de nasib eyle ve bizleri onun câmiasında ha r eyle.

Allâhım! Dünyâ fitnelerinden beni koruyarak senin sevdiğin ve râzı olduğun eyleri yapmaya muvaffak eyle. Hâlimi düzelt. Kelime-i tevhîd üzerine dünya ve âhirette beni sâbit kıl. Kusurlu da olsam, beni saptırma. Noksan sıfatlardan seni tesbih ve tenzîh ederim. Ey Yüce ve Ulu Allâhım! Yâ Bârî, yâ Rahîm, yâ Azîz, yâ Cebbâr. Ey her kö esiyle göklerin kendisini tesbîh ettiği Allâhım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Ey bütün dalgaları ile denizlerin, kendisini tesbîh ettiği Allâhım. Seni her türlü noksanlardan tenzih ederim. Ey kendi dilleri ile balıkların kendisini tesbîh ettikleri Allâhım. Seni tesbîh ederim.

Ey bütün burçları ile yıldızların kendisini tesbîh ettiği Allâhım. Seni tenzîh ederim. Ey kökü, gövdesi, dalları ve meyveleri ile ağaçların kendisini tesbîh ettiği Allâhım! Seni takdîs ederim. Ey yedi kat yer ve yedi kat göklerin, içlerinde bulunanlar ile beraber kendisini tesbîh ettiği Allâhım! Seni her türlü noksanlıklardan tenzîh ederim. Ey yaratıkların hepsinin kendisini tesbîh ettiği Allâhım! Seni her türlü noksanlıklardan tenzîh ederim. Sen her türlü noksanlıklardan münezzeh ve bütün kemâl sıfatları ile mevsufsun. Seni tesbîh ederim. Yâ Hayy! Yâ Kayyûm! Yâ Alîm! Yâ Halîm! Seni tesbîh ederim. Senden ba ka ibâdete lâyık ma'bûd yoktur. Hem öldürür, hem de diriltirsin. Sen ise ölmeyen (lâyemüt) bir dirisin. Bütün iyilikler senin elinde ve sen her eye kadirsin."

Tirmizî ve Taberânî.

İbn Mâce ve Hâkim

Neseî.

İbni Hibban.
Hâkim. Büreyde’den.
İbnü’s-Sinnî, **“el-Yevm ve’l-Leyle”** de. İmam Ahmed. Kabise’den.
Taberânî, Ebû’d-Derdâ’dan.
Kaynağı bulunamamıştır.

DÖRDÜNCÜ BAB: RESÛLULLAH (S.A.V.) VE ASHÂBINDAN RİVÂYET EDİLEN DUÂLAR

Bunlar, **Ebû Tâlib-i Mekkî**, **İbn Hüzeyme** ve **İbn Münzir**'in (Allah hepsine rahmet etsin) topladıkları duâlardır.

Evrâd bahsinde de anlatacağımız vechile, âhiret yolcusuna yakışan, sabahları ilk iş olarak muâyyen bir evrâd duâsı okumaktır. Eğer Peygamber Efendimize uyup, âhiret yolcularından olmak istiyorsan, namazın akabinde duâlarına başlarken sen de Resûl-i Ekrem gibi:

«سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْأَعْلَى الْوَهَّابِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا

شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

diyerek başla. Sonra üç kere:

«رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ نَبِيًّا»

"Rab olarak Allâh'ı, dîn olarak İslâmiyet'i, Peygamber olarak da Muhammed aleyhisselâmı kabul ettim ve buna râzı oldum."[536] de, sonra da:

«اَللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ،

رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ

مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَشَرِّ الشَّيْطَانِ وَشِرْكِهِ»

"Ey yer ve gökleri yaratan, gizli ve â ikâre her eyi bilip her eye mâlik olan Allâhım! Bir olduğuna ve senden ba ka ibâdete lâyık kimsenin bulunmadığına ehâdet ederim. Kendi kötülüklerimden eytanın hîle ve desiselerinden sana sığınırım." de. Sonra:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي

اَللّٰهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي وَأَقِلْ عَثَرَاتِي وَاحْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ فَوْقِي وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي، اَللّٰهُمَّ لَا تُؤْمِنِّي مَكْرَكَ وَلَا تُوَلِّنِي غَيْرَكَ وَلَا تَنْزَعْ عَنِّي سِتْرَكَ وَلَا تُنْسِنِي ذِكْرَكَ وَلَا تَجْعَلْنِي مِنَ الْغَافِلِينَ»

"Allâhım! Senden, dîn ve dünyâm, mâl ve âilem hakkında af ve âfiyeti dilerim.

Allâhım, kusurlarımı ört ve beni tehlikelerden emin kıl. Sürçmelerimi azalt, önümden, ardımdan, sağımdan ve solumdan beni koru ve azametinle alt tarafımdan (üzerinde yürüdüğüm şu topraklardan) gelecek zararlardan beni koru.

Allâhım! Beni mekrinden, gadabından emîn olanlardan kılma. Bana başkasını musallat etme. Daimâ kusûrlarımı ört ve beni zikrinden ayrılan gafillerden kılma."[537] dedikten sonra üç kerre. **"Seyyidü'l-İstiğfar"** denilen şu duâyı ve diğer duâları oku:

«اَللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلٰى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ).

وَقُلِ اللّٰهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي وَعَافِنِي فِي سَمْعِي وَعَافِنِي فِي بَصَرِي لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ).

وَقُلِ اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الرِّضَا بَعْدَ الْقَضَاءِ وَبَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَلَذَّةَ النَّظَرِ إِلٰى وَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَشَوْقًا إِلٰى لِقَائِكَ

مِنْ غَيْرِ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَظْلِمَ

أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَعْتَدِيَ أَوْ يُعْتَدَى عَلَيَّ أَوْ أَكْسِبَ خَطِيئَةً أَوْ ذَنْبًا

لَا تَغْفِرُهُ»

“Allâhım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ibâdete lâyık mâbûd yoktur. Beni yaratan sensin. Ben, senin kulunum. Gücümün yettiği kadar sana verdiğim söz ve ahid üzerindeyim. Yaptığım kötülüklerden sana sığınır, verdiğin nimetlere şükreder, kusurlarımdan sana ilticâ ederim. Günâhlarımı mağfiret eyle, senden başka mağfiret eden yoktur.”

Sonra üç kere:

“Allâhım! Gözüme, kulağıma ve bütün bedenime sıhhat ve âfiyet ihsân eyle. Senden başka hakikî mâbûd yoktur.” de;

“Allâhım, kazâ ve kaderine rızâyı, öldükten sonra huzûr içinde ebedî saâdeti ve cemâlini müşâhede zevkini, sana vâsıl olma hevesini, dayanılmayacak zararlardan ve sapıtıcı fitnelerden beni korumanı senden ister; zulmetmek ve zâlim olmaktan, başkasına tecâvüz etmek veya tecâvüze uğramaktan veya affedilmeyecek bir günâh irtikâbından da sana sığınırım.”[538]

Oku ve daha sonra şu duâları oku:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرُّشْدِ

وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ حُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ

قَلْبًا سَلِيمًا، وَأَسْأَلُكَ لِسَانًا صَادِقًا، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا، وَأَسْأَلُكَ

مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا

تَعْلَمُ، إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ.

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ،

وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي فَإِنَّكَ أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ وَأَنْتَ

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَعَلَى كُلِّ غَيْبٍ شَهِيدٌ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ

إِيمَانًا لَا يَرْتَدُّ، وَنَعِيمًا لَا يَنْفَدُ، وَقُرَّةَ عَيْنِ الْأَبَدِ، وَمُرَافَقَةَ نَبِيِّكَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَعْلَى جَنَّةِ الْخُلْدِ. اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الطَّيِّبَاتِ، وَفِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، أَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ أَحَبَّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُنِي إِلَى حُبِّكَ، وَأَنْ تَتُوبَ عَلَيَّ وَتَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي، وَإِذَا أَرَدْتَ بِقَوْمٍ فِتْنَةً فَاقْبِضْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ.

اَللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي، أَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَكَلِمَةَ الْعَدْلِ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا، والْقَصْدَ فِي الْغِنَى والْفَقْرِ ولَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، والشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ، وفِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ.

اَللَّهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ. اَللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا تَحُولُ بِهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَكَ وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مَصَائِبَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

اَللَّهُمَّ امْلَأْ وُجُوهَنَا مِنْكَ حَيَاءً وَقُلُوبَنَا مِنْكَ فَرَقًا وَأَسْكِنْ فِي نُفُوسِنَا مِنْ عَظَمَتِكَ مَا تُذَلِّلُ بِهِ جَوَارِحَنَا لِخِدْمَتِكَ وَاجْعَلْكَ

اللَّهُمَّ أَحَبَّ إِلَيْنَا مِمَّنْ سِوَاكَ، وَاجْعَلْنَا أَخْشَى لَكَ مِمَّنْ سِوَاكَ.

اَللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ يَوْمِنَا هٰذَا صَلَاحًا وَأَوْسَطَهُ فَلَاحًا وَآخِرَهُ نَجَاحًا، اَللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَهُ رَحْمَةً وَأَوْسَطَهُ نِعْمَةً وَآخِرَهُ تَكْرِمَةً وَمَغْفِرَةً، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي تَوَاضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِعَظَمَتِهِ وَذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لِعِزَّتِهِ وَخَضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِمُلْكِهِ وَاسْتَسْلَمَ كُلُّ شَيْءٍ لِقُدْرَتِهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي سَكَنَ كُلُّ شَيْءٍ لِهَيْبَتِهِ وَأَظْهَرَ كُلَّ شَيْءٍ بِحِكْمَتِهِ وَتَصَاغَرَ كُلُّ شَيْءٍ لِكِبْرِيَائِهِ.

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِ مُحَمَّدٍ وَذُرِّيَّتِهِ وَبَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى إِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَنَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ رَسُولِكَ الْأَمِينِ، وَأَعْطِهِ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ الَّذِي وَعَدْتَهُ يَوْمَ الدِّينِ، اَللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ أَوْلِيَائِكَ الْمُتَّقِينَ وَحِزْبِكَ الْمُفْلِحِينَ وَعِبَادِكَ الصَّالِحِينَ وَاسْتَعْمِلْنَا لِمَرْضَاتِكَ عَنَّا وَوَفِّقْنَا لِمَحَابِّكَ مِنَّا، وَصَرِّفْنَا بِحُسْنِ اخْتِيَارِكَ لَنَا، نَسْأَلُكَ جَوَامِعَ الْخَيْرِ وَفَوَاتِحَهُ وَخَوَاتِمَهُ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ جَوَامِعِ الشَّرِّ وَفَوَاتِحِهِ وَخَوَاتِمِهِ.

اَللّٰهُمَّ بِقُدْرَتِكَ عَلَيَّ تُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ وَبِحِلْمِكَ عَنِّي اعْفُ عَنِّي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفَّارُ الْحَلِيمُ وَبِعِلْمِكَ بِي ارْفُقْ بِي إِنَّكَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، وَبِمُلْكِكَ لِي مَلِّكْنِي نَفْسِي وَلَا تُسَلِّطْهَا عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ الْمَلِكُ الْجَبَّارُ.

سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي ذَنْبِي إِنَّكَ أَنْتَ رَبِّي وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، اَللّٰهُمَّ أَلْهِمْنِي رُشْدِي وَقِنِي شَرَّ نَفْسِي، اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِي حَلَالًا لَا تُعَاقِبُنِي عَلَيْهِ، وَقَنِّعْنِي بِمَا رَزَقْتَنِي وَاسْتَعْمِلْنِي بِهِ صَالِحًا تَقْبَلُهُ مِنِّي.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَحُسْنَ الْيَقِينِ وَالْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، يَا مَنْ لَا تَضُرُّهُ الذُّنُوبُ وَلَا تُنْقِصُهُ الْمَغْفِرَةُ هَبْ لِي مَا لَا يَضُرُّكَ وَأَعْطِنِي مَا لَا يُنْقِصُكَ رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ، أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ، أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ، وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ.

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ، رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا

فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ، رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا

وَاغْفِرْ لَنَا، رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ، رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا

ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ

الْكَافِرِينَ، رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا

تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ،

رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا»

"Allâh'm! Dîn ve azmimde sebâtı, rü dümde azîmeti, iyi i lere azmetmeyi senden isterim. Nimetine ükrü ve sana güzel ibâdet edebilmeyi senden isterim. Her eyden sâlim ve hu û sâhibi kalbi, dürüst ahlâka sâdık ve zâkir lisâna sâhib olmayı, nîmetine ükür ile güzel ibâdet ve makbûl amellerde bulunmamı senden isterim. Bildiğin bütün iyilikleri senden ister ve bildiğin bütün kötülüklerden sana sığınırım. Bildiğin bütün günâhlardan sana tövbe ederim. Sen bilirsin, ben bilemem. Bütün gizli eyleri en iyi bilen sensin.

Allâhım! Geçmi -gelecek, gizli-â ikâre ve senin bildiğin bütün kusurlarımı mağfiret et. İlk ve son, her eye kadir ve her gizliyi bilen sensin.

Allâhım! İrtidadı kabul etmeyen îmânı, tükenmeyen nîmetleri, "Huld" cennetinde Resûl-i Ekrem Muhammed aleyhisselâma arkada lığı senden isterim.

Allâhım! Söz ve i lerin güzelini ve bütün iyilikleri, kötülüklerden uzak kalmayı, yoksulları sevmeyi, senden isterim. Seni sevmeyi ve seni seveni sevmeyi ve sevgine yakla tıracak her ameli sevmeyi senden isterim. Günâhlarımı bağı lamanı, beni mağfiret edip merhamet etmeni senden isterim. Kavmimi iptilâ edeceğin zaman, hemen beni kendine al ve fitne ile kar ıla tırma.

Allâhım! Gaybı bilmen ve her eye olan kudretin hürmetine, hakkımda hayat hayırlı olduğu müddetçe beni ya at; ölüm hayırlı olduğunda da ruhumu kabzeyle. Gizli ve â ikâre ha yet üzere bulunmamı, hiddet ve sükûnette adaletten ayrılmamamı, zenginlik ve fakirlikte îtidâli ve zâtının cemâline bakmanın zevkini ve sana ula manın a k ve hevesini senden ister; zarar veren eylerin mazarrâtından ve sapıtan fitnelerden sana sığınırım.

Allâhım îmân cevheri ile bizi süslendir. Hidâyette olup hidâyete ula tıranlardan eyle.

Allâhım! İsyân ile aramızda perde olacak ekilde bize ha yet ihsân eyle. Cennetine

ula tıracak tâati, dünyâ ve âhiret musibetlerini ehvenle tirecek yakîni bize ver.

Allâhım! Yüzümüzü hayâ, kalbimizi korku ile doldur. Sana kulluk edecek ekilde gönüllerimize heybet ve azâmetini yerle tir.

En üstün sevgilimiz ve en çok korkacağımız sen ol.

Allâhım! İçine girdiğimiz bugünün evvelini salâh, ortasını felâh, matlûba ermek, sonunu da saâdet-i kâmileye ula tırmak kıl.

Allâhım! Bugünün evvelini nimet, ortasını rahmet, sonunu da mağfiret ve keramet kıl.

Hamd, o Allâh'a ki, azameti kar ısında her ey tevâzu gösterdi, dize geldi. Yüceliği kar ısında her ey yerlere serildi. Mülk ve ululuğu kar ısında her ey eğildi. Kudretine herkes teslim oldu. Hamd, o Allâh'a ki, heybeti kar ısında her ey durakladı. Hikmeti ile her eyi, açığa çıkardı ve kibriyâlığı kar ısında her ey küçüldü.

Allâhım! Bizi müttakî olan dostlarından, felâha ermi cemaatinden ve sâlih kullarından eyle. Sevdiğin i leri bize tevfik eyle ve bizi, lehimize olan iyi i lere teveccüh ettir.

Allâhım! İyilikleri toplayan, evveli ve âhiri iyilik olan her eyi senden ister; kötülükleri toplayan, evveli ve âhiri kötülük olan her eyden sana sığınırız.

Allâhım! Benim üzerimde olan kudretin hakkı için, bana rahmetinle teveccüh et. Sen tövbeleri kabul eden, azîm merhamete sâhibsin. Allâhım, hilm ü keremin hakkı için beni affeyle, bağı la. Sen mağfiret edici ve hilm sahibisin. Allâhım, hâlimi bilirsin, merhamet et. Zira sen, merhamet edenlerin en merhametlisisin.

Allâhım! Bana olan mâlikiyyetin hürmetine, beni nefsime hâkim kıl ve nefsimi bana musallat etme. Zira dilediği gibi yapan melîk ve cebbâr sensin.

Allâhım! Seni noksan sıfatlardan takdîs, tesbîh, tenzîh eder ve sana hamd ederim. Senden ba ka Tanrı yoktur. Kötülükler irtikâbıyla nefsime zulüm ettim, günâhlarımı mağfiret eyle. Sen benim Rabbimsin, günâhlarımı ancak sen bağı larsın.

Allâhım! Sana gidecek doğru yola beni ilhâm et ve nefsimin kötülüklerinden beni koru.

Allâhım! Beni ıkâb etmeyeceğin helâl lokmayı bana rızk et. Beni taksîmâtına kani olanlardan eyle ve bana ayırdığın rızk ile, senin kabul edeceğin iyi eylerde beni çalı tır.

Allâhım! Senden, günâhlarımın affını, vücûdumun âfiyetini, hüsn-i yakîn ile dünyâ ve âhirette huzûr, refah ve saâdeti dilerim. Ey günâh kendisine zarar vermeyen ve mağfiret kendisinden bir ey eksiltmeyen Allâhım!.. Sana zararı dokunmayan günâhlarımı bana bağı la. Senden bir ey eksiltmeyen mağfiretini de bana ver."

"Ey Rabbimiz! Bize sabır ver, Müslümân olduğumuz hâlde rûhumuzu kabz eyle." (A'râf sûresi, 7/126)

"Sen dünyâ ve âhirette benim dostum, yardımcım ve koruyucumsun. Benim canımı Müslüman olduğum hâlde al ve sâlihlere kat." (Yûsuf sûresi, 12/101)

“Sen bizim velîmiz ve dostumuzsun; bizi affet ve bize rahmet et! Mağfiret edicilerin en hayırlısı sensin.” (A’râf sûresi, 7/155)

“Bizim için bu dünyâda ve âhirette güzel olanı yaz. Biz sana teveccüh ettik.” (A’râf sûresi, 7/156)

“Ey Rabbimiz! Sana tevekkül ettik ve sana teveccüh ettik. Rücû ve dönüş, ancak sanadır.” (Mümtehine sûresi, 60/4)

“Ey Rabbimiz! Bizi bu zâlim kavmin işkencesine uğratma.” (Yûnus sûresi, 10/85)

“Ey Rabbimiz! Kâfirleri bize musallat etme. Bizi mağfiret eyle, sen muhakkak azîz ve hakîmsin.” (Mümtehine sûresi, 60/5)

“Ey Rabbimiz! Günâhlarımızı ve işimizdeki aşırı hareketlerimizi mağfiret eyle. (Düşmanla muharebede) **Ayaklarımızı sâbit kıl, birlik ve dayanışmamızı arttır ve kâfirlere karşı bize yardım et.”** (Âl-i İmrân sûresi, 3/147)

“Ey Rabbimiz! Bizi ve îmânda bizden önce olan din kardeşlerimizi mağfiret eyle ve kalplerimizde mü’minler için kin ve hased bırakma. Ey Rabbimiz! Sen çok şefkat ve çok merhamet sahibisin.” (Haşr sûresi, 59/10)

“Ey Rabbimiz! Bize senin katından rahmet ver. İşimizde bize doğru bir yol tuttur.” (Kehf sûresi,18/10)[539]

«رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»

“Ey Rabbimiz! Bize dünyâda hasene (güzellik) **ver, âhirette de hasene ver ve ateşin azâbından bizleri koru.”** (Bakara sûresi, 2/201)

«رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ...

إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ»

“Ey Rabbimiz, doğrusu biz bir münadî işittik. O, “Rabbimize îmân edin!” diye îmâna çağırıyor, biz de îmân ettik. Ey Rabbimiz! Günâhlarımızı mağfiret eyle. Kusurlarımızı ört ve bizi iyiler meyânında öldür. Ey Rabbimiz, resûllerinin lisânı ile va’dettiklerini bize ver. Kıyâmette bizi rüsvây etme. Muhakkak ki sen sözünden dönmezsin.” (Âl-i İmrân, 3/193-194)

«رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا

إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا»

“Ey Rabbimiz, eğer unuttuk veya yanıldıysak bizi mesûl tutma. Ey Rabbimiz bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz, tâkat getiremeyeceğimiz şeyleri bize yükleme. Bizi affet, hatâlarımızı bağışla. Bize rahmet eyle. Sen Mevlâmızsın. Koruyucu ve yardımcımızsın. Kâfirlere karşı bize yardım et ve nusret ver.” (Bakara sûresi, 2/286)

«رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا،

وَاغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ

اَلْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ، رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا

تَعْلَمْ، وَأَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ، وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ، وَأَنْتَ

خَيْرُ الْغَافِرِينَ، وَإِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ

إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، وَحَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، وَصَلَّى اللّٰهُ

عَلٰى مُحَمَّدٍ خَاتِمِ النَّبِيِّينَ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا»

“Rabbim! Beni, anne ve babamı mağfiret eyle. Onlar, küçüklüğümde beni acıyıp baktıkları gibi, sen de onlara rahmet eyle. Kadın-erkek bütün mü’min ve Müslümânların ölü ve dirilerini affet. Rabbim, bana mağfiret ve merhamet et. Bildiğin (kusurlarımdan) vazgeç. İzzet ve kerem sâhibi sensin. Merhamet edicilerin en hayırlısı, mağfiret edicilerin de en hayırlısı sensin. Biz Allah içiniz, Allahtan geldik ve O’na döneceğiz. Kuvvet ve kudret, ulu ve yüce olan Allâh’ındır. Allah bize yeter. En iyi koruyucu O’dur. Hâtemü’l-Enbiyâ Hazret-i Muhammed ve âline salât ve selâm olsun.”[540]

RESÜL-İ EKREM’DEN RİVAYET EDİLEN ÎSTİÂZELER

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ،

وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّ إِلٰى أَرْذَلِ الْعُمُرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا

وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ.

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ طَبْعٍ يَهْدِي إِلَى طَمَعٍ، وَمِنْ طَمَعٍ فِي غَيْرِ مَطْمَعٍ، وَمِنْ طَمَعٍ حَيْثُ لَا مَطْمَعَ.

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَقَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَدُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ، وَنَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُوعِ، فَإِنَّهُ بِئْسَ الضَّجِيعُ.

وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخِيَانَةِ، فَإِنَّهَا بِئْسَتِ الْبِطَانَةُ وَمِنَ الْكَسَلِ، وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَالْهَرَمِ، وَمِنْ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ.

اَللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ قُلُوبًا أَوَّاهَةً مُخْبِتَةً مُنِيبَةً فِي سَبِيلِكَ، اَللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ عَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ، وَمُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ، وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بِرٍّ، وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ، وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ.

اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ التَّرَدِّي، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْغَرَقِ، وَالْحَرَقِ، وَالْهَرَمِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَمُوتَ فِي سَبِيلِكَ مُدْبِرًا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَمُوتَ فِي طَلَبِ الدُّنْيَا، اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَلِمْتُ وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْلَمْ.

اَللَّهُمَّ جَنِّبْنِي مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ، وَالْأَهْوَاءِ، وَالْأَعْمَالِ

وَالْأَدْوَاءِ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ وَدَرَكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالدَّيْنِ وَالْفَقْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي، وَمِنْ شَرِّ بَصَرِي، وَمِنْ شَرِّ لِسَانِي، وَمِنْ شَرِّ قَلْبِي، وَمِنْ شَرِّ مَنِيِّي، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَارِ السُّوءِ فِي دَارِ الْمُقَامَةِ فَإِنَّ جَارَ الْبَادِيَةِ يَتَحَوَّلُ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْقَسْوَةِ وَالْغَفْلَةِ وَالْعَيْلَةِ، وَالذِّلَّةِ، وَالْمَسْكَنَةِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ وَالْفُسُوقِ وَالشِّقَاقِ وَالنِّفَاقِ وَسُوءِ الْأَخْلَاقِ وَضِيقِ الْأَرْزَاقِ وَالسُّمْعَةِ وَالرِّيَاءِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الصَّمَمِ، وَالْبَكَمِ، وَالْعَمَى، وَالْجُنُونِ، وَالْبَرَصِ، وَالْجُذَامِ، وَسَيِّءِ الْأَسْقَامِ.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ، وَمِنْ تَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ، وَمِنْ فُجَاءَةِ نِقْمَتِكَ، وَمِنْ جَمِيعِ سَخَطِكَ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَفِتْنَةِ النَّارِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَشَرِّ فِتْنَةِ الْغِنَى، وَشَرِّ فِتْنَةِ الْفَقْرِ، وشَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَغْرَمِ والْمَأْثَمِ.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَقَلْبٍ لَا يَخْشَعُ،
وَصَلٰوةٍ لَا تَنْفَعُ وَدَعْوَةٍ لَا تُسْتَجَابُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ
الْغَمِّ وَفِتْنَةِ الصَّدْرِ.

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ، وَغَلَبَةِ الْعَدُوِّ، وَشَمَاتَةِ
الْأَعْدَاءِ، وَصَلَّى اللهُ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى كُلِّ عَبْدٍ مُصْطَفًى مِنْ
كُلِّ الْعَالَمِينَ، اٰمِينَ»

"Allâhım! Cimrilik ve korkaklıktan sana sığınırım. Erzel-i ömürden (bunaklık günleri), el ayak tutmayıp atehe (bunaklık) getirecek ve aklî muvâzenemin bozulacağı şekilde ihtiyarlıktan sana sığınırım. Dünyâ sıkıntılarından ve kabir azâbından yine sana sığınırım.

Allâhım! Tabiat hâline gelecek ve beni lekeleyecek tama'dan (aç gözlülükten) ve tama' edilmeyecek şeylere tama' etmekten ve ulaşılmayacak şeylere tama' etmekten sana sığınırım.

Allâhım! Faydasız ilimden, huşûsuz kalbden, kabul olmayacak duâdan ve doymak bilmeyen nefisten sana sığınırım. Şiddetli ızdırab veren açlıktan ve kötü bir huy olan hiyânetlikten, tembellik, cimrilik, korkaklık, ihtiyârlık ve atehden, deccalın fitnesinden, kabir azabından ve hayat ve memâtın fitnelerinden sana sığınırım.

Allâhım! Yoluna girmiş, huşû ile senden korkan kalbe sâhip olmayı senden isterim. Allâhım! Geniş mağfiret ve rahmetini gerektiren şeyleri ve her günâhtan selâmeti ve her iyiliğe sâhip olmayı, cehenneme varmayıp, cennete ulaşmayı senden dilerim.

Allâhım! Gerilemekten, yüksekten düşüp helâk olmaktan, sıkıntıdan, suda boğulmaktan ve bina altında kalmaktan sana sığınırım. Hak yolundan ayrılmaktan veya dünyâlık uğrunda ölmekten sana sığınırım.

Allâhım! Bildiğim ve bilmediğim bütün kötülüklerden sana sığınırım.

Allâhım! Kötü huy, kötü amel, kötü hastalık ve nefsin kötü arzularından beni uzaklaştır.

Allâhım! Çetin ibtilâdan, helâktan, kaza ve kaderinden ve düşmanlarımı sevindirecek ibtilâlardan sana sığınırım.

Allâhım! Küfürden, borçtan, fakirlikten, cehennem azâbından ve deccalin fitnesinden sana sığınırım.

Allâhım! Gözümün, kulağımın, dilimin, kalbimin, düşünce ve şehvetimin şerrinden sana sığınırım.

Allâhım! Çöl ve yolculuk komşuları geçicidir. Daimî ikametgâhımdaki kötü komşudan sana sığınırım.

Allâhım! Katı yürekli olmaktan, gafletten, darlıktan, zillet ve meskenetten, hakir ve fakirlikten sana sığınırım. Küfür, yoksulluk, âşikâre isyan ve haktan ayrılmaktan, nifak, riyâ ve gösterişten, kötü huy ve dar geçimden, süm'a ve riyâdan sana sığınırım. Sağırlık, dilsizlik, körlük, cinnet, cüzzam, alalık ve benzeri kötü hastalıklardan sana sığınırım.

Allâhım! Verdiğin nimetin zevâlinden, verdiğin sıhhatin bozulmasından, âni olarak gelecek musibet ve felâketten, gazabını mûcib olacak bütün hareketlerden sana sığınırım.

Allâhım! Cehennemin fitne ve azâbından, kabrin fitne ve azâbından, fitne uyandıran zenginliğin ve fakirliğin şerrinden, deccâlin uyandırdığı fitnenin şerrinden ve bütün kusur, günâh ve isyânlardan sana sığınırım.

Allâhım! Doymak bilmeyen nefisten, huşû'u olmayan kalbden, faydasız namazdan, kabul olunmayan duâdan, gam, gussa ve göğüs darlığından sana sığınırım.

Allâhım! Düşmanımın bana galebesinden ve sevinmesinden sana sığınırım. Muhammed'e ve bütün iyilere salât ve selâm olsun."[541]

Buhârî ve Müslim, Mugire bin Şû'be'den.

Ebû Dâvûd, Neseî, İbn Mâce ve Hâkim, İbn Ömer'den.

Buhârî, Şeddâd bin Evs'den.

Tirmizî, Neseî ve Hâkim.

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce.

Buhârî.

BEŞİNCİ BAB: MÜHİM HÂDİSELER ÂNINDA EDİLECEK DUÂLAR

Sabahleyin ezânı duyduğun vakit, müezzine kavlen de icâbet ederek ezânın sonunda, abdesthaneye giriş ve çıkışta ve abdest alınca yapacağın duâları, mahallinde, yani taharet ve namaz bahislerinde anlattık.

Mescide girerken yapılacak duâ:

«اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي لِسَانِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي
سَمْعِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي بَصَرِي نُورًا، وَاجْعَلْ خَلْفِي نُورًا
وَأَمَامِي نُورًا، وَاجْعَلْ مِنْ فَوْقِي نُورًا، اَللّٰهُمَّ أَعْطِنِي نُورًا،

وَقُلْ أَيْضًا:

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ، وَبِحَقِّ مَمْشَايَ هٰذَا
إِلَيْكَ، فَإِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشَرًا وَلَا بَطَرًا، وَلَا رِيَاءً وَلَا سُمْعَةً،
خَرَجْتُ اتِّقَاءَ سَخَطِكَ، وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ، فَأَسْأَلُكَ أَنْ تُنْقِذَنِي
مِنَ النَّارِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ»

"Allâhım! Kalbimi, gözümü, kulağımı, dilimi, sağ ve sol, ön, ard, alt ve üstümü nurlandır. Allâhım, bana nûr ver."[542]

Allâhım, senden isteyenler aşkına ve senin rızân uğruna attığım bu adımlar hürmetine. Çünkü ben küfrân-ı nimet ve gösteriş için çıkmadım. Ancak gadabından korkarak ve rızânı umarak çıktım. Beni cehennemden koru ve günâhlarımı mağfiret et. Zîra senden başka kimse günâhlarımı mağfiret edemez. Ancak sen mağfiret edersin."[543]

Bir ihtiyâcın için evinden çıktığın zaman:

"Bismillah, ey Rabbim! Zulmetmek ve zulüm olunmaktan, cehâletten ve techîl edilmekten, unutmak ve unutulmaktan sana sığınırım.[544]

Bismillâhirrahmânirrahîm; kuvvet ve kudret, ulu ve yüce olan Allâh’a mahsûstur. Îtimad, ancak O’nadır.” de.[545]

Mescidin kapısında:

“Salâvat-ı şerîfeden sonra; “Allâhım bütün günâhlarımı mağfiret et ve rahmet kapılarını bana aç.””[546]

Ve sağ ayağın ile mescide gir, mescidde alışveriş edeni gördüğün zaman:

«لَا أَرْبَحَ اللهُ تِجَارَتَكَ»

“Allah ticâretini arttırmasın.” de.[547]

Mescidde kaybettiğini arayan kimseyi gördüğün zaman:

«لَا رَدَّهَا اللهُ عَلَيْكَ»

“İnşaallah onu bulamazsın.” de.[548] Resûl-i Ekrem böyle emir buyurmuştur.

Sabah namazının iki rekâtını kıldığın zaman, **İbn Abbas**’dan rivâyet ettiğimiz gibi, bu duâyı sonuna kadar okursun:

«بِسْمِ اللهِ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا قَلْبِي»

Rükûda:

«اَللّٰهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَلَكَ خَشَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ،

وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، أَنْتَ رَبِّي، خَشَعَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَمُخِّي

وَعَظْمِي وَعَصَبِي وَمَا اسْتَقَلَّتْ بِهِ قَدَمِي، لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»

duâsını oku.[549] İstersen aşağıda olduğu gibi üç kere “Sübhâne Rabbiye’l-azîm”[550], istersen “Subbûhun, Kuddûsün Rabbünâ ve Rabbü’l-melâiketi ver-Rûh” de.[551]

«سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، أَوْ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ

الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ»

Rükûdan başını kaldırdığın zaman:

«سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءُ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءُ

الْأَرْضِ، وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ،

أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ، لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا

مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ»

duâlarını oku.[552] Secdeye vardığın zaman:

«اَللّٰهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ

وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَصَوَّرَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، فَتَبَارَكَ

اللّٰهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ. اَللّٰهُمَّ سَجَدَ لَكَ سَوَادِي وَخَيَالِي،

وَآمَنَ بِكَ فُؤَادِي، أَبُوءُ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ بِذَنْبِي وَهٰذَا مَا

جَنَيْتُ عَلَى نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ»

duâsını oku[553] veya üç kere “Sübhâne Rabbiye’l-â’lâ” de.

Namazı bitirip selâm verdikten sonra:

«اَللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ

وَالْإِكْرَامِ»

de[554] ve yerinde anlattığımız diğer duâları oku.

Herhangi bir meclisten dağılırken, oradaki hatâlarının bağışlanması için şu duâyı oku:

«سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ،

أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، عَمِلْتُ سُوءًا، وَظَلَمْتُ نَفْسِي،

«فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ»

"Allâhım! Seni tesbih eder ve sana hamd ederim. Senden başka ibâdete lâyık kimse olmadığına şehâdet eder, senden mağfiret diler ve sana tövbe ederim. Günâh işledim, nefsime zulmettim. Sen beni affeyle. Çünkü günâhları ancak sen mağfiret edersin."[555]

Sokağa çıkacağın zaman:

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ

يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى

كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

"Allah birdir, şerîki ve benzeri yoktur. Mülk, O'nundur. Hamd, O'na mahsûstur. Öldüren de, dirilten de O'dur. Kendisi ölmeyen bir diridir. Hayır elindedir. O herşeye kadirdir."[556]

Devamla şu duâyı oku:

«بِسمِ اللّٰهِ اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هٰذِهِ السُّوقِ، وَخَيْرَ مَا فِيهَا،

اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ

بِكَ أَنْ أُصِيبَ فِيهَا يَمِينًا فَاجِرَةً، أَوْ صَفْقَةً خَاسِرَةً»

"Bismillah! Allâhım, bu çarşının ve bu çarşıda olanların iyi taraflarını senden diler ve kötülüklerinden sana sığınırım. Allâhım, burada yalan yemin ile karşılaşmaktan ve zararlı alışverişten sana sığınırım."[557]

Eğer borcu varsa:

«اَللّٰهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ

سِوَاكَ»

"Allâhım! Helâl rızkın ile beni harâmdan koru ve fazl u kereminle beni başkalarına muhtaç olmaktan kurtar."[558] diye duâ eder.

Yeni bir elbise giydiği zaman:

«اَللّٰهُمَّ كَسَوْتَنِي هٰذَا الثَّوْبَ، فَلَكَ الْحَمْدُ، أَسْأَلُكَ مِنْ

خَيْرِهِ وَخَيْرِ مَا صُنِعَ لَهُ»

“Allâhım! Bu elbiseyi bana sen giydirdin, sana hamd ederim. Bu elbiseyi sıhhatli olarak giyerek iyi işlerde eskitmemi senden isterim.”[559]

Hoşlanmadığın bir şey gördüğün zaman:

«لَا يَأْتِي بِالْحَسَنَاتِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا يَذْهَبُ بِالسَّيِّئَاتِ إِلَّا

أَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ»

“Allâhım! İyilikleri veren sen, kötülükleri de yok eden yine sensin. Kuvvet ve kudret, ancak azamet sâhibi ulu Allâh’ındır.”[560]

Yeniye geçen ay’ı gördüğü zaman:

«اَللّٰهُمَّ أَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ، وَالْبِرِّ وَالسَّلَامَةِ

وَالْإِسْلَامِ، وَالتَّوْفِيقِ لِمَا تُحِبُّ وَتَرْضَى، وَالْحِفْظِ مِمَّا

تَسْخَطُ، رَبِّي وَرَبُّكَ اللّٰهُ»

“Allâhım! Bu ayı, emniyet ve selâmetle, îmân ve İslâmiyetimizin devamıyla geçirmemizi nasib eyle. Ey ay! Benim ve senin Rabbimiz Allah’tır.”[561]

«هِلَالُ رُشْدٍ وَخَيْرٍ، آمَنْتُ بِخَالِقِكَ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ

هٰذَا الشَّهْرِ، وَخَيْرَ الْقَدَرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ يَوْمِ الْحَشْرِ»

“Hakkımızda hayırlı bir ay ol. Senin içinde iyi işler görelim. Seni yaradana îmân ettim.”[562]

“Allâhım, mukadderâtımın hayırlısını ve bu ayın hakkımızda hayırlı olmasını senden diler ve mahşer gününün dehşetinden sana sığınırım.” der ve ilk önce üç kere tekbîr alır.

Şiddetli rüzgâr estiği zaman:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هٰذِهِ الرِّيحِ وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ،

وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ»

“Allâhım! Bu rüzgârın hayrını, içinde olan hayrı ve bununla gönderdiğin iyilikleri senden ister, kötülüğünden ve getirdiği kötülüklerden sana sığınırım.”[563]

Bir Müslümanın vefâtında:

«إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»

“Biz Allâh’a âitiz, elbette O’na döneceğiz.” (Bakara sûresi, 2/156) ve;

«وَإِنَّا إِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ»

“Ve şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz.” (Zuhrûf sûresi, 43/14) der.

«اَللّٰهُمَّ اكْتُبْهُ فِي الْمُحْسِنِينَ، وَاجْعَلْ كِتَابَهُ فِي عِلِّيِّينَ،

وَاخْلُفْ عَلٰى عَقِبِهِ فِي الْآخِرِينَ، اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ،

وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُ وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ»

“Allâhım, bu ölüyü, iyiler meyânında yaz. Kitabını, âlâ-i illiyyin’de kıl, geride kalanlara hayırlı haleflerini ver. Ecrinden bizi mahrûm etme. Bundan sonra bizi ibtilâ etme, onu ve bizi mağfiret eyle.”[564]

Bir sadaka verdiği zaman:

«رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»

“Ey Rabbimiz, bizden şu hizmeti kabul buyur. Muhakkak ki sen hem işitir, hem bilirsin.” (Bakara sûresi, 2/127)

Bir işe başlanacağı zaman:

«عَسٰى رَبُّنَا أَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلٰى رَبِّنَا رَاغِبُونَ»

“Umulur ki Rabbimiz, ona bedel bize daha hayırlısını verir. Muhakkak biz Allâh’a rağbet edenlerdeniz.” (Kalem sûresi, 68/32)

Bir işe başlanacağı zaman:

«رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا»

“Ey Rabbimiz, bize kendi katından rahmet ver ve bu işimizden bizim için muvaffakiyet hazırla.” (Kehf sûresi,18/10)

«رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي، وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي»

“Rabbim, göğsümü genişlet ve işimi kolaylaştır.” (Tâhâ sûresi, 20/25-26)

Gökyüzüne baktığı zaman:

«رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»

“Ey Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. Seni tesbîh ederim. Bizi cehennemin azabından koru.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/191)

«تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا

وَقَمَرًا مُنِيرًا»

“Allâh’ın şânı yücedir. O ki, gökte, burçları ve ziyâsıyla gündüzleri aydınlatan güneş ve nûru ile gece karanlığını izâle eden ayı yarattı.” (Furkan sûresi, 25/61)

Gök gürlediğinde:

«وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ»

“Bulut ve meleklerin kendisini tesbîh ettiği Allah Teâlâ’yı noksan sıfatlardan tenzih ederim.” (Ra’d sûresi, 13/13)

Şimşek çaktığı zaman:

«اَللّٰهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذٰلِكَ»

“Allâhım! Bizi gadabınla öldürme, azabınla helâk etme, bize afiyet ver.”[565]

Yağmur yağdığında:

«اَللّٰهُمَّ سُقْيًا هَنِيئًا وَصَيِّبًا نَافِعًا، اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ صَيِّبَ رَحْمَةٍ

وَلَا تَجْعَلْهُ صَيِّبَ عَذَابٍ»

"Allâhım! Bu yağmuru bizlere kârlı ve faydalı kıl."[566] "Allâhım! Bunu, azâb yağmuru değil, rahmet yağmuru kıl."[567]

Hiddet ânında:

«اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي وَأَذْهِبْ غَيْظَ قَلْبِي وأَجِرْنِي مِنَ

الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»

"Allâhım! Günâhlarımı mağfiret et, gönlümün hiddetini teskîn et ve beni şeytanın şerrinden koru."[568]

İnsanlardan korktuğu zaman:

«اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ»

"Allâhım, onları sana havale eder ve kötülüklerinden sana sığınırım."[569]

Muhârebe esnâsında:

«اَللّٰهُمَّ أَنْتَ عَضُدِي، وَنَصِيرِي، وَبِكَ أُقَاتِلُ»

"Allâhım! Yardımcım, sensin. Îtimadım, sanadır. Senin yardımınla harb ederim."[570]

Kulak çınlamasında, Resûl-i Ekrem'e salâvat getirdikten sonra şöyle söyle:

«ذَكَرَ اللّٰهُ مَنْ ذَكَرَنِي بِخَيْرٍ»

"Beni iyilikle yâd edeni, Allah zikretsin."[571]

Dileğinin kabul olduğunu gördüğü zaman:

«اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي بِعِزَّتِهِ، وَجَلَالِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ»

"İzzet ve celâli ile iyilikleri tamam olan, Allah Teâlâ'ya hamd ederim."

Duânın kabulü geciktiği zaman:

«اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى كُلِّ حَالٍ»

“Her hâlde Allâh’a hamd ederim.”[572] dersin. Akşam ezânını duyduğun zaman:

«اَللّٰهُمَّ إِنَّ هٰذَا إِقْبَالُ لَيْلِكَ، وَإِدْبَارُ نَهَارِكَ، وَأَصْوَاتُ

دُعَاتِكَ، وَحُضُورُ صَلَوَاتِكَ، أَسْأَلُكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي»

“Allâhım! Bu gecenin gelişi ve gündüzün gidişi, sana dâvet edenin sesi, namaza hazırlanmaktır; beni mağfiret etmeni senden dilerim.”

Sıkıntılı zamanlarında:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ، وَابْنُ أَمَتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ،

مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ

هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ

أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ؛

أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجَلَاءَ حُزْنِي،

وَذَهَابَ هَمِّي»

“Allâhım, ben senin kulunum. Kulun ve câriyenin oğluyum. Hayâtım, boynum kabza-i kudretindedir. Benim için hükmün câri, hakkımdaki kazân mahz-ı adalettir. Kendi zâtını adlandırdığın, Kur’ân-ı Kerîm’de bildirdiğin, kullarından herhangi birine öğrettiğin veya ilm-i gaybında bildiğin, esmâ-i hüsnân hürmetine, Kur’ân-ı Kerîm’in, gönlümün baharı, göğsümün nûru, gam ve gussamın cilâsı, elem ve kederimin giderilmesine vesile olmasını senden dilerim.”[573]

Resûl-i Ekrem (s.a.v.): *“Kim bu duâyı okursa, Allah Teâlâ, onun sıkıntısı ve tasasını giderir; yerine ne e ve sevinç verir.”* buyurmuştur.

Bir yeri ağrıdığı zaman:

Senin veya başkasının bir yeri sancılandığı zaman, Resûl-i Ekrem’in rukyesiyle (bir duâ) oraya oku. İnsanın herhangi bir yeri ağrıdığı zaman, şehâdet parmağını

o yere koyup kaldırdıktan sonra şöyle duâ et:

«بِسْمِ اللّٰهِ، تُرْبَةُ أَرْضِنَا، بِرِيقَةِ بَعْضِنَا، يُشْفَى سَقِيمُنَا، بِإِذْنِ رَبِّنَا»

"Bismillah, Allah Teâlâ'nın izniyle, bazı kimselerin duâsıyla bazı hastalıklar şifayâb olur."[574]

Yine sancılanan yer üzerine parmağını koy ve üç kere "Bismillah", yedi kere de:

«بِسْمِ اللّٰهِ ثَلَاثًا وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللّٰهِ وَقُدْرَتِهِ،

مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ»

"Çektiğim bu acı ve ızdıraptan Allah'ın izzet kudretine ilticâ eder ve O'ndan şifâlar dilerim."[575] de.

Müşkilât karşısında şu duâyı oku:[576]

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الْعَلِيُّ الْحَلِيمُ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ،

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ رَبُّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ»

Uykuya yatacağın esnada evvelâ abdest al. Sonra kıbleye karşı sağ omzun üzerine yaslanarak otuz dört kere "*Allah Ekber*", otuz üç kere "*Sübhânallah*", otuz üç kere de "*Elhamdülillah*" dedikten sonra şu duâyı oku:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ

عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، اَللّٰهُمَّ إِنِّي لَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَبْلُغَ

ثَنَاءً عَلَيْكَ وَلَوْ حَرَصْتُ وَلٰكِنْ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلٰى نَفْسِكَ.

اَللّٰهُمَّ بِاسْمِكَ أَحْيَا وَأَمُوتُ، اَللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمٰوَاتِ وَرَبَّ

الْأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوٰى، وَمُنْزِلَ

التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ،أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ وَمِنْ

شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ

شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ

فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنِّي

الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ.

اَللّٰهُمَّ إِنَّكَ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَنْتَ تَوَفَّاهَا، لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا،

اَللّٰهُمَّ إِنْ أَمَتَّهَا فَاغْفِرْ لَهَا، وَإِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا، اَللّٰهُمَّ إِنِّي

أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ

جَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي ذَنْبِي، اَللّٰهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ

عِبَادَكَ، اَللّٰهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ،

وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً

إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي

أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ»

“Allâhım! Gadabından rızâna, ukubetinden âfiyetine ve senden yine sana iltica ederim. Allâhım, seni hakkıyla senâ etmekten âcizim. Sen kendini öğdüğün gibisin.

Allâhım! İsminle ölüp ismini yâd ederek dirileyim.

Ey göklerin, yerin ve her şeyin rabbi ve mâliki Allâhım! Tohumu yarıp bitkileri bitiren, ağaçlar için çekirdeği yaratan, Tevrat, İncil, Zebur ve Kur’ân’ı indiren Allâhım! Kötülerin kötülüğünden ve bütün canlı varlıkların zararlarından sana sığınırım. Evvel sensin; senden evvel bir şey yoktur. Âhir sensin; senden sonra bir şey yoktur. Zâhir sensin; senden âşikâre olan yoktur. Bâtın sensin; senden saklı olan yoktur. Fakirlikten beni koru ve borcumu ödeme imkânlarını bana bahşeyle.

Allâhım! Beni sen yarattın ve sen öldüreceksin. Hayâtım da senin, ölüm de senindir. Öldürdüğünde, mağfiret ederek öldür; yaşatırsan beni her türlü tehlikelerden koru. Allâhım, dünyâda ve âhirette senden af ve âfiyet dilerim.

Ey Rabbim! Senin isminle başımı yere koydum. Sen beni mağfiret eyle. Kullarını bir araya topladığın mahşer gününde beni azabından muhafaza eyle.

Allâhım! Sana olan aşkım, ümîd ve korkumdan kendimi sana teslim ettim. Yönümü sana çevirdim, umûr-i idaremi sana havâle ettim. Sırtımı sana verdim, sığınılacak ancak sensin. Yardım, ancak sendendir. İndirdiğin kitabına ve gönderdiğin peygamberine îmân ettim."[577]

Yapacağın duânın sonu bu olsun. Resûl-i Ekrem böyle buyurmuştur. Bundan önce şöyle duâ etmelidir:

«اللّٰهُمَّ أَيْقِظْنِي فِي أَحَبِّ السَّاعَاتِ إِلَيْكَ، وَاسْتَعْمِلْنِي بِأَحَبِّ
الْأَعْمَالِ إِلَيْكَ تُقَرِّبُنِي إِلَيْكَ زُلْفَى وَتُبْعِدُنِي مِنْ سَخَطِكَ
بُعْدًا، أَسْأَلُكَ فَتُعْطِينِي وَأَسْتَغْفِرُكَ فَتَغْفِرُ لِي وَأَدْعُوكَ
فَتَسْتَجِيبُ لِي»

"Allâhım! Katında en sevimli olan saatlerde beni uyandır. Beni rızâna yaklaştırıp gadabından uzaklaştıracak en sevdiğin amelleri yapmamı nasib et. Ben senden isterim, sen ver. Ben mağfiret istiyorum, sen affet. Ben duâ ediyorum, sen kabul eyle."[578]

Uykudan uyandığı zaman:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا، وَإِلَيْهِ النُّشُورُ، أَصْبَحْنَا
وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ وَالْعَظَمَةُ وَالسُّلْطَانُ لِلَّهِ وَالْعِزَّةُ وَالْقُدْرَةُ
لِلَّهِ، أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ، وَكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ، وَعَلَى
دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا، وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، اللّٰهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ

أمسينا، وبك نحيا، وبك نموت، وإليك المصير، اللهم إني

أسألك أن تبعثنا في هذا اليوم إلى كل خير ونعوذ بك أن

نجترح فيه سوءا أو نجره إلى مسلم فإنك قلت: ﴿وهو

الذي يتوفاكم بالليل ويعلم ما جرحتم بالنهار ثم يبعثكم فيه

ليقضى أجل مسمى﴾ اللهم فالق الإصباح، وجاعل الليل

سكنا، والشمس والقمر حسبانا، أسألك خير هذا اليوم

وخير ما فيه وأعوذ بك من شره وشر ما فيه»

"Bizi öldürdükten sonra dirilten Allâh'a hamd ederim. Dönüş O'nadır.

Mülk, ululuk, yücelik ve saltanat, Allâh'ın olduğu hâlde hepimiz sabaha girdik.

İslâm fıtratı, ihlâsı, şehâdet kelimesi, Muhammed aleyhisselâmın dîni ve müşriklerden olmayan, hanîf olan İbrahim aleyhisselâmın milleti üzerine sabahladık.

Allâhım! Sabaha çıkmamız, akşama ulaşmamız, yaşamamız ve ölmemiz; hep senin emir ve irâdenledir, sana döneceğiz.

Allâhım! Bugün de her türlü iyilik yapmak için bizi diriltmeni diler; herhangi bir kötülük irtikâbından ve bir Müslüman'ı zarara uğratmaktan sana sığınırım. Sen Kur'ân-ı Kerîm'inde: **"Geceleyin sizi ölü gibi uyutan, gündüzün kalplerinizi bilen, ecelinize kadar gündüzleri sizi tekrar kaldıran ve hayata kavuşturan da O'dur."** (En'âm sûresi, 6/60) buyurdun.

Ey geceyi yarıp gündüzleri çıkaran, geceyi sükûn ve istirahat için ayıran, güneş ve ayı, seneleri bilmek için hesapla yaratan Allâhım! Bugündeki hayır ve iyilikleri senden ister ve bugünün, kötülüklerinden ve bugünde olan kötülüklerden sana sığınırım."[579]

«بسم الله ما شاء الله لا قوة إلا بالله، ما شاء الله كل نعمة من

الله، ما شاء الله الخير كله بيد الله، ما شاء الله لا يصرف السوء

إِلَّا اللهُ، رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ»

“Bismillah, mâşâallah, kuvvet ve kudret ancak Allâh’ındır. Mâşâallah, bütün nimetler Allâh’ındır. Mâşâallah, bütün iyilikler Allâh’ın kabza-i kudretindedir. Mâşâallah, kötülükleri ancak Allah yok eder.

Allâh’ı Rab, İslâm’ı dîn, Muhammed aleyhisselâmı da Peygamber olarak kabul ettim.

“Ey Rabbimiz, sana tevekkül, sana teveccüh ettik. Dönüşümüz de ancak sanadır.” (Mümtehine sûresi, 60/4)”[580]

Akşama erdiği zaman yine aynı duâyı okur, yalnız: “Asbahnâ: Sabahladık” yerine “Emseynâ: Akşama ulaştık” der; bununla beraber şunu da ilâve eder:

«أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّاتِ وَأَسْمَائِهِ كُلِّهَا مِنْ شَرِّ مَا ذَرَأَ

وَبَرَأَ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ

بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»

“Esmâ-ı hüsnâsı, tam ve makbûl olan kelimeler ile Allâh’a ilticâ eder; her gününün, yarattığı her canlının ve yarattığı herşeyin kötülüğünden O’na sığınırım.”[581]

Aynaya baktığı zaman:

«اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي سَوّٰى خَلْقِي فَعَدَلَهُ، وَكَرَّمَ صُورَةَ وَجْهِي

فَحَسَّنَهَا، وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ»

“Beni en güzel bir sûrette yaratıp, yüzümü güzelleştiren ve beni Müslümanlardan kılan Allah Teâlâ’ya hamd ederim.”[582]

Bir şey satın aldığı vakit, eğer canlı ise boynundan tutarak:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهُ وَخَيْرَ مَا جُبِلَ عَلَيْهِ، وَأَعُوذُ بِكَ

مِنْ شَرِّهِ وَشَرِّ مَا جُبِلَ عَلَيْهِ»

“Allâhım, her bakımdan bu hayvânın hakkımda hayırlı olmasını diler ve her türlü kötülüğünden sana sığınırım.”[583]

Yeni evlenenleri gördüğünde:

«بَارَكَ اللهُ فِيكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ»

“Allah mübârek etsin ve sizlere hayırlı geçimler ihsân etsin.”[584]

Alacaklısına borcunu ödediğinde:

«بَارَكَ اللهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ»

“Allah, malını ve çoluk çocuğunu korusun ve mübârek etsin.” der. Zîra Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلَفِ الْحَمْدُ وَالأَدَاءُ»

“Borcunun kar ılığı, onu zamanında ödeyip sahibine te ekkür etmektir.”[585] diye buyurdu.

İşte buraya kadar dercettiklerimiz, âhiret yolcularının ezberlemesinde fâideler mülâhaza ettiğimiz duâlardandır. Hac, Salât ve Taharet kitaplarında, sefer, yolculuk, namaz ve abdest ile alâkalı diğer duâları da zikretmiştik.

DUÂNIN FAYDASI

Şayet, “Allah Teâlâ’nın kazâ ve kaderini değiştirecek hiçbir kuvvet olmadığına göre, duânın ne fâidesi var?” dersen:

Bilmiş ol ki! Duâ ile belânın reddi de ilâhî kazâ cümlesindendir. Duâlar, belâların reddine ve ilâhî rahmetin celbine sebep olabilir. Kalkan, okun geri tepmesine; yağmur, bitkilerin bitmesine sebep olduğu gibi, duâlar da İlâhî rahmetin celbine ve belâların reddine sebep olurlar. Ok ile kalkan karşılaştıkları zaman, kalkanın oku geri ittiği gibi, belâ ile duâ karşılaşınca duâ, belâyı geri iter. Bu da Allâh’ın bir kazâsı ve hükmüdür. Allâh’ın kazâsına rızâ, sebebe mürâcaat etmeye mâni değildir. Nitekim Allah Teâlâ:

«خُذُوا حِذْرَكُمْ»

“Tedbirinizi alın.” (Nisâ sûresi, 4/71) buyurmuştur.

Tohum ekildikten sonra sulamaya ne hâcet. Eğer bu mahsûlün bitmesini Allah

takdir ettiyse bitecek, takdir etmedi ise bitmeyecek, sulamaya ihtiyaç yok, denemez. Belki sebeplere başvurmak mecbûrîdir. Asıl kazâ, esbâbı, müsebbebâta bağlamaktır. Hayrı takdir eden, onu bir sebebe bağlamış; şerri takdir eden de onu defetmek için sebepler hazırlamıştır. Aklı başında olan kimse, bu bâbta tenâkuz olmadığını kolayca kavrar. Aynı zamanda Zikir bahsinde anlattığımız gibi, duânın pek çok faydaları da vardır.

Duâ, Allâh'a karşı huzûr-ı kalbi temin eder. Bu ise ibâdetin son hazzıdır. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurdular:

«اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ»

"Duâ, ibâdetin iliğidir."[586]

Ne yazık ki insanların ekserîsi, daraldıkları zaman Allâh'a teveccüh eder; ancak o ân kalplerini O'na bağlarlar. Çünkü insan bir kötülük ile karşılaştığı zaman, bütün samimiyet ve ihlâsı ile Allâh'a yalvarır. Zîra ihtiyaç, duâya lüzum hissettirir. Duâ da kalbi sükûnetle Allâh'a bağlar. Bu sâyede ibâdetlerin en şereflisi olan zikir meydâna gelir. Bunun için belâların en büyüğü Peygamberlere, sonra velîlere, sonra derecesine göre diğer kullara verilir. Zîra belâ, gönülleri arz-ı ihtiyaç ile Allâh'a bağlar ve Allâh'ı unutturmaz. Fakat zenginlik, ekseriyetle insanı tembelleştirir. Çünkü insan, ihtiyaçtan müstağnî olunca azar.

İşte **Duâ** ve **Zikir** bâbında anlatmak istediğimiz bunlardır. Hayra tevfik eden ancak Allah'tır. Yemekte, sofrada, hasta ziyâretinde ve diğer husûslarda yapılacak duâlar da inşaallah onlar ile alâkalı kısımlarda gelecektir. Îtimadımız Allâh'adır.

"Ezkâr Kitâbı" burada sona erdi. İnşaallah bunu **"Evrâd Kitâbı"** tâkip edecektir.

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a, salât u selâm O'nun Resûlü Hazret-i Muhammed'e ve O'nun âl ve ashâbınadır. Allâh'a hamd eder, Resülüne salâvat ve selâm ederim.

Buhârî ile Müslim, ittifakla İbn Abbas'dan.

İbn Mâce, Ebû Said-i Hudrî'den hasen sened ile rivâyet etmiştir.

Sünen sahihleri.

İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den.

Tirmizî ve İbn Mâce, Hz. Fatıma (r. anhâ)'dan.

Tirmizî.

Müslim, Ebû Hüreyre'den.

Müslim, Hz. Ali den.
Tirmizî, Ebû Dâvûd. Beyhakî. İbn Mes'ûd'dan.
Müslim. Hz. Âişe den. Hadis No. 223/487.
Müslim, Ebû Said-i Hudrî ve İbn Abbas'tan. Bkz: Hadis No. 205/477 ve 206/478.
Müslim, Hz. Ali'den.
Müslim. Sevban'dan.
Nesaî, Râfi' bin Hûdeyc'den.
Tirmizî, Hz. Ömer'den.
Hâkim, Büreyde'den.
Tirmizî ve Hâkim. Hz. Ali'den.
Tirmizî.
İbn Ebî Şeybe ve Ebû Naîm.
Dârimî, İbn Ömer'den; Tirmizî, Talha bin Ubeydullah'tan.
Ebû Dâvûd. Katâde'den.
Tirmizî ve Nesaî. Ebî bin Kâ'b'dan.
İbn Senî ve İbn Hibbân, Hz. Ümmü Seleme'den.
Tirmizî, Nesaî, İbn Ömer'den.
Buhârî, Hz. Aişe'den.
Nesaî, Said bin Müseyyeb'den.
İbn Senî, Hz. Âişe'den.
Ebû Dâvûd ve Nesaî, Ebû Musa'dan.
Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesaî. Hz. "Enes'den.
Taberânî, İbn Adiyy, İbn Senî, Ebû Râfi'den.
Duâ kitabında geçmişti.
İmam Ahmed bin Hanbel, **"Müsned"**inde; İmam Beyhakî, **"Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sıfat"'**ta Abdullah İbn Mes'ûd'dan senedi ile rivayet etmişlerdir. Ayrıca Sofuoğlu'nun Müslim Tercümesi, c: 8, shf: 165'e bakınız.
Buhârî ve Müslim, Hz. Âişe'den.
Müslim, Osman bin Ebu'l-Âs'dan.
Bu duâ, Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla İbn Abbas'tan rivâyet edilmiştir.
Buharî, Müslim, Nesaî, Tirmizî.
Ebû Mansur Deylemî, **"Müsnedü'l-Firdevs"**de İbn Abbas'dan.
Sünen sahihleri.
İbn Adiyy, "el-Kâmil"de İbn Abbas'dan.
Ebû Şeyh Abdurrahman bin Avf'dan.
Taberânî ve İbn Senî, Enes'den.
Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Amr bin Şuayb'den.

Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den.
Nesaî, Abdullah bin Ebî Rebî'a'dan.
Tirmizî, Hz. Enes bin Mâlik'den.

RUB'U'L-İBÂDÂT
ONUNCU KİTAB

VİRDLERİN TERTÎBİ VE GECEYİ İHYÂ ETMEK (KİTÂBU TERTÎBİ'L-EVRÂD VE TAFSÎL-İ İHYÂİ'L-LEYL)

MUKADDİME

Vermiş olduğu nihayetsiz nîmetlere karşı Allah Teâlâ'ya hamd ederiz. Kalpte kibir ve nefret bırakmayacak en samîmi bir şekilde O'nu zikrederiz. Nîmetlerine şükretmek ve Sâni-i Hakîm olduğunu düşünmek isteyenler için, gece ve gündüzü birbiri ardınca yaratan Allah Teâlâ'ya sonsuz şükürler olsun.

Salât ve selâm, îmân edenlere müjdeleyici, îmân etmeyenlere korkutucu olarak gönderdiği hak Peygamberlerine; onun nezîh ve kerem sâhibi olan âl ve ashâbı üzerine olsun. Onlar ki, akşam-sabah, gece-gündüz ibâdete devam etmekle, dînde yol göstermek için her biri birer yıldız ve karanlığı aydınlatan birer meş'ale olmuşlardır.

Bundan sonra bilmiş ol ki, Allah Teâlâ'nın yeryüzünü insanların ziyâret ve seyâhatlerine müsâit bir şekilde yaratmış olması, onların yerküresinin bir kenarında veya bir tepesinde saplanıp kalmaları için değil, burasını bir güzergâh, bir konaklama yeri kabul ederek, onun tuzak ve tehlikelerinden sakınmaları, her tarafındaki nîmetlerden faydalanmak sûretiyle kendilerini asıl vatanları olan cennete ve ebedî saâdete ulaştıracak azığı tedârik etmeleri, ilim ve fazîlet gibi iyi vasıflara sâhib olmaları ve yolcu taşıyan gemi misâli, insanların ömürlerinin de kendileri ile beraber seyretmekte ve akıp gitmekte olduğunu bilmeleri içindir.

İnsânlar bu âlemde daimî yolculuk hâlindedir. İlk menzilleri beşik, son uğrakları kabir, daimî durakları ise ya cennet veya cehennemdir. Yolculuğun mesâfesi, ömürleridir. Yıllar konak yerleri, aylar fersahlar, günler kilometreler, nefesler metrelerdir. Yapmış olduğu iyilik, tâat ve ibâdetler, azığıdır. Ömrünün en kıymetli sermayesi vakitleridir. Şehveti ve şehevî arzuları, yolunu kesen haydutlardır. Kazancı ve kârı; cenneti ve oradaki ebedî nîmetleri elde etmekle Allâh'ın rızâsına ve cemâline mazhar olmaktır. Zararı ise cehennemin derekelerinde çeşitli azâblara marûz kalmakla Allâh'ın rahmet ve cemâlinden uzaklaşmaktır.

Ömür sermâyesinden olan bir nefesini dahî, kendisini Allâh'a yaklaştıracak iyiliklerde kullanmayıp gafletle boşa geçirenler, kıyâmet günü sonsuz hasret ve nedâmet çekeceklerdir. Bu korkunç ve büyük tehlikeyi sezenler, paçaları sıvadı ve bütün imkânları ile geri kalan ömürlerini Allah rızâsı uğrunda geçirmeye çalıştılar. Âhirette Allâh'a yaklaşmak için gece ve gündüzleri ibâdetle ve Allah rızâsına yarayacak işlerle geçirmek gayretine sarılarak vakitlerin tekerrürünü nazar-ı itibara aldılar. Evrâd ve ibâdetlerini ona göre ayarlayıp vakitlere

böldüler. Bu sûretle ibâdet ve evrâdları vakitlere taksim etmek, âhiret yolculuğu ilimlerinin mühimlerinden sayıldı.

Bunun sırrı da iki Bâb'da açıklanabilir:

BİRİNCİ BAB: EVRÂDIN FAZÎLETİ, TERTÎBİ VE AHKÂMI

EVRÂDIN FAZÎLETİ VE EVRÂDA DEVAMIN ALLÂH'A GİDEN YOL OLDUĞU:

Bilmiş ol ki, basîret nûru ve kalb gözü ile bakanlar, kurtuluşun ancak Allâh'a ulaşmakta olduğunu ve Allâh'a ulaşmak için de, Allâh'ı bilmek, sevmek ve bu marifet ve muhabbet ile ölmekten başka çare olmadığını anlamışlardır. Muhabbet ve ünsiyetin, sevgiliyi devamlı şekilde zikretmekle kökleşeceğini, mârifetin, ise; O'nun zâtını, sıfat ve ef'alini devamlı sûrette düşünmekle mümkün olabileceğini bilmişlerdir. Hakikatte Allah'tan ve kâinatta O'nun ef'âlinden başka bir şeyin olmadığını, devamlı sûrette Allâh'ı zikir ve fikrin, dünyâ şehvetlerine vedâ edip bunlardan yalnız muhtaç olduğu kısımlarını almakla mümkün olabileceğini öğrenmişlerdir.

Bu anlattıklarımız, ancak geceli-gündüzlü zikir ve fikir sâyesinde hâsıl olur. Hâlbuki İnsanın nefsi, yaradılış îtibâriyle tez usandığı ve çabuk yorulduğu için, zikir ve fikirden muâyyen olan bir nevi üzerinde fazla dayanamaz. Muâyyen bir nokta üzerinde devam ederse, usanır ve tembelleşir. Kullar usanmadan, Allah usanmaz. Binâenaleyh, amelinden zevk alması, bu zevk ile hevesin artması ve bu sâyede daha fazla devam edebilmesi için vakitlere göre amelini kısımlara ayırmak sûretiyle nefsini dinlendirmek ve neşesini arttırmak zarûreti hâsıl olmuştur.

Bu sebeptendir ki, evrâdı, muhtelif kısımlara bölünmeli. Nefis yaradılış îtibârıyla dünyâya meylettiğinden onu yenebilmek için, insanoğlu ömrünün tamâmını veya çoğunu zikir ve fikir ile geçirmelidir. Şayet vakitlerini yarıya böler, bir kısmını zikir ve fikir ile geçirir, diğer kısmını da nefsinin arzularına uyarak dünyâlığı peşinde geçirirse, dünyâlığı tercih etmiş sayılır. Çünkü vakitler müsâvî olduğu için birbirine galebe çalamaz. Hâlbuki öte yandan insan tabiatı dünyâlığı tercih etmektedir. Bunun için günlerinin çoğunu zikir ve fikirle geçirmesi zarûrîdir. Zîra insanın zâhir ve bâtını dünyâlığa elverişlidir. Gönül dünyâya meylederek ona son derece ehemmiyet verir. Bununla beraber insan için gönlünü tamâmen tâat ve ibâdete bağlamak, devamlı ibâdette bulunmak ve huzuru sağlamak da zordur. Huzûr ile ibâdet, devamlı sûrette değil, bazı vakitlerde yapılır.

Sorgusuz suâlsiz cennete girmek isteyenler bütün vakitlerini; terâzi başında

sevâbının günâhlar üzerine ağır gelmesini isteyenler de vakitlerinin çoğunu ibâdetle geçirsinler. Ömrünün yarısını ibâdet ve diğer kısmını da isyân ile geçirenlerin vaziyeti tehlikelidir. Bununla beraber, Allah'tan ümid kesilmez. Allah Teâlâ'nın af ve mağfiret etmesi beklenir. Kendi fazl u keremiyle Allah Teâlâ'nın onu bağışlaması umulur.

İşte bu anlattıklarım, basîret nûru ile görebilenlere açıklanan hakikatlerdir. Sen basiret erbâbından değilsen, Allah Teâlâ'nın sevgili Peygamberine olan hitâbına bak ve onu îmân nûru ile al. Allah Teâlâ, kendisine en yakın ve kendi katında en üstün dereceyi hâiz olan Resûl-i Ekrem'e, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا،
وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا»

"Gündüz seni uzun uzun alıkoyacak işler vardır. Rabbının adını an, herşeyi bırakıp yalnız O'na teveccüh et." (Müzzemmil sûresi, 73/7-8)

«وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا، وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ

وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا»

"Rabbinin adını sabah-akşam an, geceleyin O'na secde et. O'nu geceleri uzun uzun tesbîh et." (Dehr sûresi, 76/25-26)

«وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ،

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ»

"Rabbini, güneşin doğuşundan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh et. Geceleyin ve secdelerinin ardından O'nu tesbîh et." (Kaf sûresi, 50/39-40)

«وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ،
وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ»

"Kalkarken Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir kısmında ve yıldızlar sönerken de onu tesbih et." (Tûr sûresi, 52/48-49)

«إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا»

“Şüphesiz gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir.” (Müzzemmil sûresi, 73/6)

«وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى»

“Güneşin doğmasından evvel de, batmasından evvel de Rabbini hamd ile tesbih et. Gece saatlerinde ve gündüzleri dahî tesbih et, ki Rabbinin rızâsına eresin.” (Tâhâ sûresi, 20/130)

«وَأَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ

يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ»

“Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. Doğrusu iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt kabul edenlere bir hatırlatmadır.” (Hûd sûresi, 11/114)

«أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو

رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ»

“Geceleyin secde ederek ve ayakta durarak boyun büken âhiret (azâbın)**dan çekinen, Rabbinin rahmetini dileyen kimse, inkâr eden gibi olur mu?** (Yâ Muhammed) **De ki: Hiç bilenler ile bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu, ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.”** (Zümer sûresi, 39/9)

«تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا»

“Çok ibâdet etmekten vücûdları yataktan uzakta kalır, korkarak ve umarak Rablerine yalvarırlar.” (Secde sûresi, 32/16)

«وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا»

“Gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler.” (Furkan

sûresi, 25/64)

«كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ، وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ»

“Onlar, geceleri pek az uyurlardı. Seher vaktlerinde istiğfar ederlerdi.” (ez-Zâriyat, 51/17-18)

«فَسُبْحَانَ اللهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ»

“Akşamlarken ve sabahlarken Allâh’ı tesbîh edin.” (Rûm sûresi, 30/17)

«وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ»

“Sabah-akşam Rabbinin rızâsını isteyerek O’na yalvaranları kovma.” (En’âm sûresi, 6/52)

Bütün bu âyet-i celîleler, Allâh’a giden yolun, vakitleri murâkabe ederek devamlı şekilde ibâdetle mümkün olacağını göstermektedir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) de hadîs-i şerifinde şöyle buyuruyor:

«أَحَبُّ عِبَادِ اللهِ إِلَى اللهِ الَّذِينَ يُرَاعُونَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالْأَظِلَّةَ لِذِكْرِ اللهِ»

“Allah katında en sevimli kullar, Allâh’ı zikretmek için, güne , ay ve gölgeyi tarassut edenlerdir.”[587] Nitekim Allah Teâlâ bir âyette:

«اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ»

“Güneş ve ay hesab iledir.” (Rahmân sûresi, 55/5)

Diğer âyette:

«أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا، ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا»

“Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? İsteseydi onu durdururdu. Sonra biz güneşi ona delîl kılıp yavaş yavaş kendimize çekmişizdir.” (Furkan sûresi, 25/45-46)

Başka bir âyette:

«وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ»

“Ay için de menziller tâyin etmişizdir.” (Yâsîn sûresi, 36/39)

Diğer âyet-i celîlede:

«وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا
فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ»

“O, yıldızları, kara ve denizin karanlıklarında yol bulasınız diye sizin için yaratmıştır.” (En’âm sûresi, 6/97) buyurmuştur.

Güneş ve ayın böyle muntazam şekilde seyir ve harekette bulunmaları, karanlık-aydınlık ve yıldızların yaratılması, sırf dünyâ işlerini ayarlamak ve nizâma sokmak için olduğunu sanma!.. Asıl gâye, vakitleri tesbît ederek âhiret kazancını sağlamaktır.

Nitekim:

«وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ
أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا»

“İbret almak veya şükretmek isteyen kimseler için gece ile gündüzü birbiri ardınca gönderen O’dur.” (Furkan sûresi, 25/62) âyet-i celîlesi bunu açıkça beyân buyurmakta ve asıl gâyenin zikir ve şükür olduğunu sarâhaten bildirmektedir. Diğer âyet-i celîlede

«وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ
مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ»

“Gece ve gündüzü birer delîl kıldık. Bir delîl olan geceyi kaldırıp, yerine bir delîl olan gündüzü, Rabbinizin bol nîmetlerini aramanız, yılların sayısını ve hesâbını bilmeniz için aydınlık kıldık.” (İsrâ sûresi, 17/12)

Şüphesiz istekle beklenen fazîlet, sevâb ve mağfirettir. Râzı olduğu şeyleri bize

yaptırmasını Allah'tan dileriz.

EVRÂDIN SAYILARI VE TERTÎBİ

Bilmiş ol ki, gündüzlerin evrâdı (virdleri) **yedidir:**

I- Tan yerinin ağarmasından güneşin doğuşuna kadar bir vird (ibâdet) vardır.

II-III- Güneşin doğuşundan zevâle kadar iki vird vardır. Birisi kuşluğa kadar, diğeri de kuşluktan zevâle kadar.

IV-V- Zevâlden ikindi vaktine kadar iki vird vardır.

VI-VII- İkindiden akşama kadar da iki vird vardır.

Gecenin evrâdı (virdleri) **da dörttür:**[588]

I-II- Akşamdan uyku zamanına kadar iki vird.

III-IV- Yarı geceye ve sonra sabahın ilk vaktine kadar da iki vird vardır.

Şimdi biz virdin fazîletini, yapılacak vazîfeyi ve bunlarla alâkalı kısımları anlatalım.

GÜNDÜZÜN EVRÂDI

Gündüzün Birinci Virdi: Şafaktan güneş doğuşuna kadar olan vaktin virdidir.

Bu vakit çok kıymetli bir vakittir, bizzat Allah Teâlâ'nın,

«وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ»

"Ağarmaya başlayan sabaha and olsun." (Tekvîr sûresi, 81/18) diye bu vakte kasem etmesi ve:

«فَالِقُ الْإِصْبَاحِ»

"Tan yerini ağartan..." (En'âm sûresi, 6/96) ve

«قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ»

"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım." (Felâk sûresi, 113/1) buyurulmasıyla övülmesi,

«ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا»

"Sonra onu (uzanan gölgeyi nasıl) **azar azar alıp kendimize çektik."** (Furkan sûresi, 25/46) buyurmakla geceyi tutup aydınlığı getirmek sûretiyle bu vakitte

kudretini göstermesi, yine:

«فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ»

“Sabahlarken ve akşamlarken Allâh’ı tesbîh edin.” (Rûm sûresi, 30/17) ve;

«وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا»

“Güneşin doğmasından evvel de, batmasından evvel de Rabbini hamd ile tesbîh et.” (Tâhâ sûresi, 20/130)

Yine:

«وَمِنْ اٰنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى»

“Gecenin bir kısım saatlerinde ve gündüzün etrafında dahi tesbih et, ki Rabbinin rızâsına eresin.” (Tâhâ sûresi, 20/130)

Ve yine:

«وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا»

“Rabbinin adını sabah ve akşam an.” (Dehr sûresi, 76/25) buyurmasıyla insanları bu vakitte tesbihe dâvet ettiğinden bu vaktin, fazîletli vakit olduğu anlaşılmış olur.

Bu vaktin fazîleti böylece anlaşıldıktan sonra, yapılacak ibâdetin tertîbine gelince:

Uykudan uyanır uyanmaz, Allâh’ı anmalı ve evvelce **Duâ Kitabı’**nda anlattığımız gibi uykudan uyanınca:

“Bizi ölü gibi uyuttuktan sonra uyandıran Allâh’a hamd ederiz.” meâlindeki duâyı ve yine orada anlattığımız âyetleri okumalı.

Dili ile bu duâları okurken bir taraftan da elbisesini giymeli. Kalbinden de Allâh’ın emrine uyarak setr-i avret etmek sûretiyle riyâ ve ucubsuz ibâdet edeceğine niyet etmelidir. Sonra îcab ediyorsa helâya gider ve **Taharet Kitâbı’**nda anlattığımız gibi, sol ayağı ile girer, sağ ayağı ile çıkar ve mahallinde îcab eden duâları okur.

Sonra mahallinde anlattığımız gibi, misvâk kullanır, dişlerini temizler. Yine **Tahâret Kitâbı’**nda anlattığımız şekilde, sünnetine riâyet ederek duâlarını da okumak sûretiyle abdestini alır. Biz burada yalnız tertîb ve terkîb ile meşgul

olalım diye teferruâtı önceden anlatmıştık. Abdestini aldıktan sonra, evinde iki rekât sabahın sünnetini kılar. (Resûl-i Ekrem'in böyle yaptığını, İmâm Buhârî ile Müslim, Hazret-i Hafsâ'dan rivâyet etmişlerdir.) İster evinde, ister mescitte olsun bu iki rekâtı kıldıktan sonra, İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği duâyı okur. Bu duâ:

«اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا قَلْبِي»

ile başlayan duâdır. (Duâ Kitâbı'nda vardır.) Sonra mescide gider. Fakat evden çıkış duâsını unutmaz ve hadîste vârid olduğu gibi, koşa koşa gitmez, vakar içinde ağır adımlarla gider. Parmaklarını çıtlatmaz.

Sağ ayağı ile mescide girer ve giriş duâsını okur. Sonra birinci safta boşluk varsa oraya gider. Yoksa insanları sıkıştırmaz ve kimsenin boyunlarına basmaz. Müsâit bulduğu yerde oturur. Cuma bahsinde anlattığımız gibi, eğer sünneti evde kılmadı ise sünneti kılar ve duâları okur. Eğer sünneti kılmışsa **Tahiyyetü'l-Mescid** namazını kılar[589] ve oturup cemaati bekler.

Sabah karanlığında, yani ilk saatlerde kılmak daha makbûldür. Zira Resûl-i Ekrem böyle yapardı.[590] Beş vakitte ve hâssaten daha çok fazîleti olan sabah ve yatsı namazlarında cemaati terk etmek doğru değildir. **Enes bin Mâlik** (r.a.), Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu haber veriyor:

«مَنْ تَوَضَّأَ ثُمَّ تَوَجَّهَ إِلَى الْمَسْجِدِ لِيُصَلِّيَ فِيهِ الصَّلٰوةَ كَانَ لَهُ
بِكُلِّ خُطْوَةٍ حَسَنَةٌ، وَمُحِيَ عَنْهُ سَيِّئَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا،
فَإِذَا صَلَّى ثُمَّ انْصَرَفَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ
شَعْرَةٍ فِي جَسَدِهِ حَسَنَةٌ، وَانْقَلَبَ بِحَجَّةٍ مَبْرُورَةٍ فَإِنْ جَلَسَ
حَتّٰى يَرْكَعَ الضُّحٰى كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ رَكْعَةٍ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ،
وَمَنْ صَلَّى الْعَتَمَةَ فَلَهُ مِثْلُ ذٰلِكَ وَانْقَلَبَ بِعُمْرَةٍ مَبْرُورَةٍ»

"Kim ki abdestini alır, sonra namaz kılmak için mescide yönelirse, her adımına bir hasene (sevap) *yazılır ki, bir hasene on mislidir. Ve bir günâhı mahvolur. Namaz kılar, güne in doğu u esnâsında geri dönerken, vücûdundaki tüylerin sayısı kadar hasene alır ve makbûl bir hac sevabı kazanır. Ku luk namazını kılıncaya kadar câmide beklerse, her*

rekâtına bir milyon hasene yazılır. Yatsı namazını cemaatle câmide kılarsa, yine bu kadar mükâfat alır ve üstelik bir de makbûl bir umre sevâbı kazanır.”[591]

MESCİDE ERKEN GİTMEKTE ESKİLERİN MÜSÂBAKASI:

Eskiler, sabahın ilk vakti girmeden mescide koşarlardı. Tâbiînden bir zât şöyle anlatıyor: Sabahın erken saatlerinde mescide gittim, birde baktım ki **Ebû Hüreyre** orada, beni geçti. **Ebû Hüreyre** bana:

“-Böyle erken saatlerde niye çıktın?” dedi.

Ben:

“-Namaz için çıktım.” dedim. Ebû Hüreyre:

“-Sana müjde olsun, biz bu saatlerde câmiye gelmeyi, Allah rızâsı uğrunda ve Resûl-i Ekrem ile yapılmış bir gazâ sayardık.” dedi.

Hazret-i Ali şöyle anlatıyor:

Hazret-i Fâtıma ile uyuyorduk, Resûl-i Ekrem geldi, hafifçe bana dokundu ve:

“*-Kılmayacak mısınız?*” buyurdu, Ben:

“-Yâ Resûlallah! Bizim nefsimiz Allâh’ın kabza-i kudretindedir, ne zaman dilerse bizi kaldırır ve kılarız.” dedim.

Resûl-i Ekrem dönüp giderken elini dizine vurup hayıflanarak:

«وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا»

“İnsan, en çok mücâdelecidir.”[592] (Kehf sûresi, 18/54) âyetini okuyordu.

Sonra sabahın farzına başlayıncaya kadar, duâ, istiğfar ve tesbîh ile meşgûl olmalı, 70 kere:

«أَسْتَغْفِرُ اللهَ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ»

Yüz kere de:

«سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ»

demeli, sonra da **Namaz Kitabı**’nda anlattığımız gibi, zâhirî ve bâtınî bütün âdâbına riâyet etmek sûretiyle farzı kılmalı ve namazdan sonra güneş doğuncaya kadar, şimdi vereceğimiz tertîb üzerine, zikrederek mescitte durmalıdır. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«لَأَنْ أَقْعُدَ فِي مَجْلِسِي أَذْكُرُ اللّٰهَ تَعَالٰى فِيهِ مِنْ صَلٰوةِ الْغَدَاةِ،

إِلٰى طُلُوعِ الشَّمْسِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَعْتِقَ أَرْبَعَ رِقَابٍ»

"Sabah namazını kıldığım yerde güne doğuncaya kadar oturup Allâh'ı zikretmem, dört köle âzâd etmekten, benim için daha sevimlidir."[593]

Bazı rivâyetlerde güneş doğduktan sonra iki rekât namaz kılardı. Bunun pek çok fazîletini ifâde eden rivâyetler vardır.

Hasan-ı Basrî, mürsel olarak bu husûsta Resûl-i Ekrem'den Allâh'ın rahmetine âit şu kudsî hadîsi rivâyet etmiştir:

«يَا ابْنَ اٰدَمَ اذْكُرْنِي بَعْدَ صَلٰوةِ الْفَجْرِ سَاعَةً وَبَعْدَ صَلٰوةِ

الْعَصْرِ سَاعَةً أَكْفِكَ مَا بَيْنَهُمَا»

"Âdemoğlu! Sabah ve ikindi namazlarından sonra birer saat beni zikreyle, bu iki vakit arasına ben kefîlim."[594]

Sabahtan gün doğuşuna kadar yapılacak vazîfeler:

Sabah vaktinin fazîletini böylece kavramış olan kimseye yakışan, gün doğuncaya kadar lüzûmsuz sözlerden çekinerek dört çeşit işle meşgûl olmaktır:

1-Duâlar, 2-Zikirler, 3-Kur'ân okumak, 4-Tefekkür.

1- Duâlar:

Selâm verdikten sonra:

«اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى اٰلِ مُحَمَّدٍ وَسَلِّمْ»

dedikten sonra,

«اَللّٰهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، وَإِلَيْكَ يَعُودُ السَّلَامُ،

حَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ، وَأَدْخِلْنَا دَارَ السَّلَامِ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ

وَالْإِكْرَامِ»

demeli, sonra Resûl-i Ekrem'in şu duâsını okumalıdır:

«سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ، الْأَعْلَى الْوَهَّابِ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ

لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ

لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ، وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلٰهَ إِلَّا

اللّٰهُ وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ»

sonra **Duâ Kitâbı'**nın üçüncü ve dördüncü bâblarında anlattığımız duâları okumalıdır. Hepsini ezberleyip okuyabilirse, ne âlâ, ezberleyemezse, hoşuna gidenleri, kolaylıkla ezberleyip okuyabileceği ve kalbini yumuşatacak kısımlarını okumalıdır.

2- Zikirler:

Bunlar da tekrar edilmesinde fazîlet beyân edilen bazı kelimelerdir. Onları tekrar tekrar burada saymakla sözü uzatmak istemiyoruz. Bunlar 3'den, 7'den, yüz yetmişe kadar tekrar edilir. Ortalaması onar onardır. Az tekrarda az sevâb, çok tekrarda ise daha çok sevâb vardır. Bununla beraber devamlı olup on kere tekrarlamak, arasıra 170 kere tekrarlamaktan daha makbûldür. Çünkü devamlı zikir, kalbe daha çok tesir eder. Devamlı olarak yapılan az zikir, devamlı sûrette yere akan su damlasına benzer. Taş üzerine bile damlasa, oraya iz bırakır. Bir defa veya çok seyrek aralar ile tekerrür eden zikir de aynı şekilde bir yere dökülen suya benzer; yani orada hiçbir tesir icrâ edemez.

Bunlar da on cümledir:

1 –

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ،

يُحْيِي وَيُمِيتُ، وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلٰى

كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

2 –

«سُبْحَانَ اللّٰهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، وَاللّٰهُ أَكْبَرُ، وَلَا

حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ»

3 –

«سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ»

4 –

«سُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ»

5 –

«أَسْتَغْفِرُ اللهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ،

وَأَسْأَلُهُ التَّوْبَةَ»

6-

«اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا

يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ»

7 –

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ»

8 –

«بِسْمِ اللهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ، فِي الْأَرْضِ، وَلَا

فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ»

9 –

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَنَبِيِّكَ وَرَسُولِكَ النَّبِيِّ

الْأُمِّيِّ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ»

10 –

«أَعُوذُ بِاللهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ رَبِّ أَعُوذُ

بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ»

(Bütün bunların, **Duâ Kitabı'**nda tercümeleri yapılmıştı.)

İşte şu anlattığımız on cümledir. Bunları onar kere okursa, tam yüz eder. Her birini onar kere tekrarlamak, bir tanesini yüz kere okumaktan daha makbûldür. Çünkü bunların her birinde ayrı ayrı fazîletler olduğu gibi, gönüller her birinden ayrı ayrı zevk alır. Aynı zamanda bir cümleden diğer cümleye geçmekle, nefsini usançtan kurtarmış ve bir nevî nefsine istirahat vermiş olur.

3- Kur'ân Okumak (Kıraat)**:**

Okunmalarında fazîlet olduğu bildirilen bazı âyetleri vird edinip okumak da müstehabdır.

Bunlar: Fâtiha, Ayetü'l-Kürsî (Bakara sûresi, 2/285), Bakara sûresinin son iki âyeti (Âmenerresûlü), Âl-i İmrân sûresinin 18, Tevbe sûresinin 228, Fetih sûresinin 27, İsrâ sûresinin 101, Hadîd sûresinin evvelinden beş ve Haşr sûresinin sonundan da üç âyet (Hüvallahüllezi).

Hızır aleyhisselâmın, **İbrâhim Teymî**'ye öğrettiği ve akşam-sabah okunmasını tavsiye ettiği **"Müsebbiat-i aşere"**yi okursa, bütün bu duâların fazîletlerini bir araya toplamış olur. **Kerz bin Vebere**'den-Allah rahmet etsin-[595] diyor ki:

Şam'da bulunan bir kardeşliğim beni ziyârete gelerek, getirmiş olduğu hediyeyi kabul etmemi benden ricâ etmişti. Ben de kendisine:

"-Bu hediyeyi sana kim verdi?" diye sordum. O da:

"-**İbrahim Teymî** verdi." dedi. Ben:

"-Bunu sana kim verdi diye sormadın mı?" dedim. **Kerz**:

"-Evet, sordum ve o da bana şöyle dedi: "Bir gün Kâbe'nin bir köşesinde zikir ve tesbîh ile meşgûl iken bir zât yanıma gelerek bana selâm verdi ve sağ tarafıma oturdu. Ömrümde böyle güzel yüzlü, temiz giyinmiş, beyaz tenli ve güzel kokulu bir insan görmemiştim. Kendisinden, kim olduğunu ve nereden geldiğini sorduğumda, **Hızır** olduğunu söyledi. Yanıma niçin geldiğini sorduğumda, beni Allah için sevdiğini ve selâm vermek için bana verilmek üzere bir hediyesi olduğunu söyledi. Hediyenin ne olduğunu kendisinden sorduğumda, şöyle dedi:

"-Her sabah güneş doğup yeryüzüne yayılmadan ve akşam güneş batmadan önce, Fâtiha, Muavvizeteyn, İhlâs, Kâfirûn sûreleri ile Ayetü'l-Kürsî'yi yedişer kere oku; sonra yedi kere:

de ve Resûl-i Ekrem üzerine yedi salâvat getir. Yedi kere de kendin, ebeveynin ve bütün mü'minler için Allah'tan mağfiret dile, sonunda da yine yedi kere "Allâhım! Bana, anne ve babama ve bütün mü'minlere peşin, veresiye, dünya ve âhirette Senin lûtfuna lâyık şekilde muâmele et. Bize, bizim lâyık olduğumuz muâmeleyi yapma. Sen bağışlayıcısın, cömertsin, ilim sâhibisin, kerîm, raûf ve rahimsin." de. İşte akşam-sabah, bunlara devam et, dedi.

Ben merak ettim ve:

"-Bu hediyeyi kimden aldığını öğrenmek isterim." dedim. O:

"-Hazret-i Muhammed aleyhisselâmdan aldım." dedi. Ben:

"-Bunları okuyanın sevabı nedir?" dedim. O:

"-Hazret-i Muhammed'i (s.a.v.) gördüğün zaman sevâbını ondan sor." dedi.

İbrâhim Teymî, bunun devamını şöyle anlatıyor:

Bir gün rüyâsında melekler kendisini alıp cennete götürdüler. Oradaki nîmetleri gördü ve gördüğü şeyleri anlattı. Sonra diyor ki: Bu büyük nimetlerin kimlere âit olduğunu meleklerden sordum. Onlar da:

"Senin amelin gibi amel edenlere âittir." dediler.

Meyvelerinden yedirip, şerbetlerinden içirdiklerini anlattı. Sonra devamla diyor ki: Resûl-i Ekrem, yanında şarkı-garbı (doğuyu-batıyı) dolduracak genişlikte yetmiş saf melâike ve yetmiş Peygamber olduğu hâlde yanımıza gelerek bana selâm verdi ve elimden tuttu. Ben:

"-Yâ Resûlallah! Hızır bana bunları öğretti ve sizden duyduğunu söyledi, ne buyurursunuz?" dedim. Resûl-i Ekrem Efendimiz:

"-Hızır, doğru söyledi, onun söyledikleri hakikattir. O, yeryüzünün en âlimi ve ebdallerinden birisi olup, yeryüzünde Allah Teâlâ'nın askerlerinden birisidir." buyurdu.

Bunun üzerine ben:

"-Yâ Resûlallah! Bunlara benim gibi devam ettiği hâlde rüyâmda olduğu gibi sizi göremeyenlere de bu nimetler var mı?" dedim. Resûl-i Ekrem:

"-Beni hak Peygamber olarak gönderen Allâh'a yemin ederim ki, bunları okuyan kimse, böyle bir rüyâ ister görsün ister görmesin, Allah ona bu mükâfatları verir. Bütün günâhlarını bağışlar. Gadab ve kin hastalıklarını ondan kaldırır. Günâh meleklerine bir sene kadar günâhlarını yazmamalarını emreder. Beni hak Peygamber gönderen Allâh'a yemîn ederim ki, bunları ancak saîd olanlar yapar, şâkî olanlar terk eder!" buyurdu.

İbrâhim Teymî, bir ara dört ay yemedi ve içmedi. Belki de bu hâli, bu rüyâyı

gördükten sonra idi.

İşte bunlar kırâat (Kur'ân okuma) **vazifesidir.** Kur'ân'dan daha başka âyetleri de bunlara katarsa daha güzel, bunlarla da iktifâ ederse, yine güzeldir. Kur'ân okumanın fazîleti bâbında anlattığımız gibi, mânâsı düşünülerek okunursa; Kur'ân, zikir, fikir ve duânın fazîletleri mündemiç olur.

4- Tefekkür:

Vazîfelerinin birisi de tefekkür (düşünmek) olmalıdır. Neyi ve ne şekilde düşüneceğini mufassal olarak **Rub'u'l-Münciyât**'ın (4. Cild) **Tefekkür** kitâbında gelecektir. Ancak hülâsası iki esasta toplanır:

A- Muâmele kısmından kendisine faydası olanları düşünmek. Meselâ geçmiş kusurlarının muhâsebesini yapmak, önünde olan işleri ve günlük vazîfelerini sıralamak, iyiliklerine mâni olacak engelleri ortadan kaldırma çârelerini araştırıp bu hatâlarını, amellerine mâni olan hâlleri hatırlamaktır. Bu sâyede insan, gerek şahsî işlerinde ve gerek Müslümanlar arasındaki muâmelelerinde iyi niyete sâhip olmakla vaziyetini düzeltmiş olur.

B- Mükâşefe ilminde, kendisine faydalı olanları düşünmektir. Bu da şükür ve marifetinin çoğalması ve kuvvetlenmesi için, Allah Teâlâ'nın, kendisine verdiği nimetlerin, zâhirî ve bâtınî delilleri üzerinde düşünmekle; Allah Teâlâ'nın kudret ve azametini ve herşeyden müstağnî olduğunu; marifetinin kuvvetleşmesi, korku ve haşyetinin çoğalması için ise, azâb ve belâları üzerinde düşünmekle olur.

Bunların her birinin pek çok kolları vardır. Bazıları üzerinde tefekkür kifâyet eder. Teferruâtını, **"Tefekkür Kitâbı"**nda tafsilâtıyla açıklayacağız. Kime bu cins tefekkür müyesser olursa, bilsin ki ibâdetlerin en şereflisi budur. Zîra tefekkürde; zikir bulunduğu gibi üstelik iki şey daha vardır:

Birincisi, mârifetin kuvvetlenmesidir. Çünkü tefekkür, keşif ve mârifetin anahtarıdır.

İkincisi, muhabbetin artmasıdır. Zîra kalb, saygı göstermeye lâyık gördüğü kişiyi sever. Allah Teâlâ'nın azameti; O'nun sıfatlarını, kudretini ve akılları hayrete gark eden mahlûkatını tefekkürle bilinir.

Demek ki, tefekkür ve düşünceden, mârifet doğar. Mârifetten tâzîm, tâzîmden de muhabbet doğar. Zikir de muhabbetin bir nevi olan ünsiyeti doğurur. Fakat marifetten doğan muhabbet, zikirden meydana gelen muhabbetten daha farklı, daha sağlam ve daha büyüktür. Ârifin (yani mârifete nâil olmuş kişinin) muhabbetini, zâkirlerin (mârifetsiz muhabbet peydâ edenin) ünsiyetine nisbet etmek; bir insanın güzelliğini gözü ile görüp ahlâkını, işlerini, fazîletlerini, tecrübe ile bilen kimseyi; mahbûbunun bütün evsâfını bilmeyen, güzellik ve

ahlâkını gözü ile görmeyip, tecrübe etmeden kulaktan duymak sûretiyle ona ünsiyet peydâ eden kimseye benzetmek gibidir. Şüphesiz bunların muhabbetleri bir değildir.

Birincisinin muhabbeti daha çoktur. Zîra bir şeyi haberle bilmek, gözle görüp bilmekle bir olmaz. O halde Resûlullah (s.a.v.)'in Allah'tan getirdiklerini taklîd sûretiyle tasdîk eden kullar, kalb ve lisânları ile Allâh'ı zikre devam eden kullarla bir olamaz. Birincilerin sermayeleri, kendilerine icmâlen anlatılmış olan Allah Teâlâ'nın sıfat ve fazîletlerini tasdikten ibârettir. Fakat ârifler, Allah Teâlâ'nın celâl ve cemâlini, basîret gözü ve marifet nûru ile müşâhede ederler ki, bu baş gözünden çok daha kuvvetlidir. Gerçi O (Allah c.c.)'nun celâl ve cemâlini bütün künhü ile idrâk etmek, beşer kudretinin fevkindedir. Ona kimsenin gücü yetmez. Ancak herkes, gözünden kaldırılan perdeler nisbetinde müşâhede-i ilâhîye mazhar olur. Allah Teâlâ'nın celâl ve cemâlinin nihayeti olmadığı gibi, bu perdelerin de sonu yoktur. Yalnız "Nûr" diye anılan ve bu perdelere ulaşmakla aslına vâsıl oldum zannedilen perdeler yetmiştir. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz, bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ لِلّٰهِ سَبْعِينَ حِجَاباً مِنْ نُورٍ لَوْ كَشَفَهَا لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ

وَجْهِهِ كُلَّ مَا أَدْرَكَ بَصَرُهُ»

"Allah Teâlâ'nın nurdan yetmi perdesi vardır. Eğer bu perdeleri kaldırsa, O'nun cemâlinin nûru her eyi yakardı."[596]

Bu perdeler de mertebe mertebedir. Perdelerdeki nûr; güneş, ay ve yıldızların nûrları gibi derecelerine göre farklıdırlar. Nûrun en azı, birinci perdededir. Gittikçe nûr da çoğalır. İbrâhim aleyhisselâmın terakkiyâtında kendisine görülen dereceleri, bazı sûfiye bu sûretle tevil ettiler ve:

"Vaktâ ki işler karardı ve şüpheye düşüldü, nûr perdelerinden birinci perdeye yükseldi."

Birinci perdenin nûru azdır. Yıldızın da güneş ve aya nisbetle nûru az olduğu için kevkeb (yıldız) diye tâbir etti. Yoksa bu yıldızdan gaye, herkesin görüp bildiği yıldızlar değildir. Zîra bunları herkes görür ve aynı zamanda alelâde insanlar bile rubûbiyeti yıldızlara revâ görmezler. Avamı bile sapıtamayan yıldızların, İbrâhim aleyhisselâmı saptıramayacağı meydandadır. Aynı zamanda "Nûr" diye ifâde edilen perdelerden muradı göz ile görülen ışık ve aydınlıklar değil, belki Allah Teâlâ'nın:

«اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ»

“Allah göklerin ve yerin nûrudur. O’nun nûru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer.” (Nur sûresi, 24/35) buyurduğu nûrdur.

Biz bu ince mânâları burada bırakalım. Çünkü bunlar **muâmele ilmi**’nin hâricindedir. Bu mânâlara, ancak temiz tefekküre sâhib olan kimse, keşf yolu ile erebilir. Bu kapı az kimselere açılmıştır. İnsanların ekseriyetine nasib olan, muâmele ilminde fayda sağlayan tefekkürdür ki, bunun da kârı çok ve faydası büyüktür.

İşte şu anlattığımız, **Duâ, Zikir, Kur’ân okuma** ve **Tefekkür** gibi vazîfeler, sabah namazından sonra âhiret yolcusunun virdi olmalıdır. Namazdan sonra şu dört şeyden başka vazife yoktur. Bunlar silâhtır. Kalkanı almakla da takviye edilirler. Kalkan ise **oruçtur**. Oruç, insanı, doğru yoldan sapıtan şeytanın yollarını daraltır.

Sabahın ilk vaktinden güneş doğuncaya kadar sabahın sünnetiyle farzından başka namaz yoktur. Resûl-i Ekrem Efendimiz ve ashabı, bu vakitte zikir ile meşgul olurlardı. Evlâ olan da budur. Ancak farzı kılmadan evvel uykusu gelirse, uykusunu dağıtmak için namaz kılabilir.

GÜNDÜZÜN İKİNCİ VİRDİ:

İkinci vird, güneşin doğuşu ile kuşluk arasındadır. Gündüz 12 saat kabul edilirse, bu kısım ilk üç saatidir ki, dörtte biri eder. Burada da fazla olarak iki vazîfe vardır.

Bunlardan biri, kuşluk namazıdır. Bunu **“Kitâbu’s-Salât”** da anlattık. Evlâ olan, güneş bir mızrak boyu yükseldikten, yani kerahat vakti çıktıktan sonra, iki rekât işrâk namazı, deve yavrusu sıcaktan bunalarak annesinin gölgesinde yattığı veya güneşin ayakları kızdırdığı vakitte de o iki rekâttan başka 4, 6 veya 8 rekât kılmaktır. Allah Teâlâ’nın:

«يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ»

“Akşamleyin ve kuşluk vakti tesbih ederler.” (Sad sûresi, 38/18) buyurması, güneşin işrâkı, yani yerden kalkan buharlardan ve tozlardan yükselmesiyle nûrunun yeryüzünde parlaması demektir. Fakat bunların araya girmesiyle, yine nûru tamamen parlak değil, nisbeten donuktur. Diğer dört rekâtın vakti de, yine Allah Teâlâ’nın:

«وَالضُّحٰى، وَاللَّيْلِ إِذَا سَجٰى»

“Kuşluk vaktine ve karardığı vakit de geceye kasem olsun.” (Duhâ sûresi, 93/1-2) buyurması ile şânına kasem buyurduğu vakit, kuşluk vaktidir. Yine bunun gibi Resûl-i Ekrem (s.a.v.), sahabe-i kirâmını işrak vakti namaz kılarken görünce, yüksek sesle:

«أَلَا إِنَّ صَلٰوةَ الْأَوَّابِينَ إِذَا رَمِضَتِ الْفِصَالُ»

“Dikkat edin! İyi kimselerin namazı, deve yavrularının güne ten bunalıp yattıkları ku luk vaktidir.”[597] buyurmuştur.

Bunun için şayet bir defa kılacaksa, namazı bu vakte tehir etmesinin daha makbûl olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber iki vakt-i kerahat arasında; yani güneş doğuşu ile zeval arasında hangi saatte kılarsa, yine fazîlet hâsıl olur. Bütün aradaki zamana “kuşluk vakti” denir. İşrak namazı ilk müsaade edilen vakte tesadüf eder. Zira Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«إِنَّ الشَّمْسَ تَطْلُعُ وَمَعَهَا قَرْنُ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا ارْتَفَعَتْ فَارَقَهَا»

“Güne eytanın boynuzları ile doğar; yükseldiği vakit, eytandan ayrılır.”[598] buyurmuştur.

Güneşin en az yükselmesi, arzın buhar ve tozlarından yükselmesiyle başlar. Yaklaşık olarak buna riâyet edilir.

Bu vakitteki ikinci vazife, ifâsı mûtad olan cemiyet ile alâkalı; hasta ziyâreti, cenâze teşyîi, yardımlaşma, ilim meclislerine iştirak ve muhtaçlara yardım gibi iyi işlerde bulunmaktır.

Eğer bunlardan hiçbirini yapmak mümkün olamıyorsa, dilerse, anlatmış olduğumuz zikir, kırâat, fikir ve nâfile namaz gibi ibâdetlere yine dönebilir. Bunlar sabah namazını kıldıktan sonra mekrûh iseler de[599] kuşluk namazından sonra mekrûh değiller.

Bu vaktin vazîfeleri arasında namaz kılmak da beşinci bir kısım olmuş olur. Sabah namazının farzından sonra sebebi bulunmayan her namaz mekrûhtur. Farzından evvel de yalnız sabahın sünneti ve Tahiyyetü'l-Mescid kılınmalı; bunlar hâricinde namazdan maâdâ zikir, fikir, kırâat ve duâ gibi ibâdetler ile meşgûl olmalıdır.

GÜNDÜZÜN ÜÇÜNCÜ VİRDİ:

Üçüncü vird, kuşluğun ortasından sonra zevâl vaktine kadar olan kısımdır. Kuşluk demek, güneş doğuşundan üç saat geçtikten sonraki vakittir. Esâsen bu arada her saat başında bir namaz kılmak daha makbûl, fakat üç saat geçtikten sonra kuşluk namazı kılınır. Gündüzü 12 saat kabul ettiğimize göre, bu kuşluk vaktinden üç saat geçtikten sonra da öğle namazı, ondan üç saat geçtikten sonra ikindi, ondan da üç saat geçtikten sonra akşam namazını kılar. Güneşin doğmasıyla öğle arasındaki ikindi namazı gibidir. Şu kadar ki, kuşluk vakti, insanların maîşetlerini temin için iş aramak, sokağa çıkmak ve çalışmak zamanı olduğundan burada namaz farz olmamıştır.

Dördüncü vazîfe: Dördüncü vazîfe yukarıda saydığımız dört kısım ve fazla olarak da iki iştir.

Birincisi: Çarşı pazara gitmek ve geçim işini tanzim için kâr u kesb ile uğraşmak. Alışveriş ediyorsa, doğruluk ve emanetten ayrılmamalı. Sanat sahibi ise, doğru konuşmalı ve insâf ile hareket etmeli. Her hâlinde Allâh'ı hatırdan çıkarmamalı, her gün kazanabilmek imkânı varsa, günlük masrafını çıkarmakla iktifâ etmeli ve câmilere giderek âhiret azığını tedârik etmelidir. Çünkü âhiret azığına ihtiyâcı daha çoktur. Ondan istifâde daha devamlıdır. Âhiret sermâyesini temin etmek, günlük ihtiyâcından fazlasını kazanmak ile uğraşmaktan daha mühimdir.

Denildi ki, mü'min, ancak üç yerde bulunur:

-İbâdet için mescidde,

-Sevmediği kimseler arasına girmemek için evde,

-İhtiyâcı için kâr u kesbde.

Mübrem ihtiyaçlarını tesbit edebilenler pek azdır. Çok kimseler, lüzûmsuz şeyler üzerinde dururlar. Çünkü şeytan insanları, yoksullukla korkutup, daima kötülüğe teşvik eder. İnsanlar da onun vesvesesine aldanarak, fakirlik korkusu ile harcayamayacakları derecede servetler yığmaya çalışırlar. Allah Teâlâ kendi katından mağfiret ve fazl va'dettiği hâlde, ekserîsi buna yaklaşmaz ve bundan îraz ederler.

İkincisi: Kaylûle, öğleye doğru hafif bir uyku kestirmektir. Bu vakitte bir miktar uyku sünnettir. Gece yemeği, gündüz orucuna yardımcı olduğu gibi; bu gündüz uykusu da gece ibâdetine yardımcıdır. Gece ibâdetine kalkmayacak olsa bile, bu vakitlerde lüzûmsuz dedikodu yapmaktan ise, madem ki ibâdete dönecek hâli yok, uyumak daha makbûldür. Zira uykuda sükût ve selâmet vardır. Nitekim şöyle denilmiştir:

"Bir zaman gelecek, o zamanki insanların en makbûl ibâdetleri, uyku ve sükût olacaktır."

Bu zaman, insanların ibâdetlerinde ihlâsları olmayıp, riyâ ettikleri zamandır. Nice âbidler var ki, onların en güzel hâli, uykudur. Bu gibi âbidlerin uykusu daha makbûl olursa, gâfil ve fâsıkların uykusunun daha da makbûl olacağı meydandadır.

Süfyân-ı Sevrî (Allah rahmet etsin) şöyle buyurdu:

“Selef-i sâlihîn, işlerinden ayrıldıkları zaman, selâmeti uykuda bulurlardı.”

Binâenaleyh bir kimse, gece kalkmak veya selâmeti aramak maksadıyla uykuya yatarsa, uykusu da ibâdettir. Fakat uyuduğu zaman, ezandan evvel abdest alıp câmiye gidecek şekilde zevâlden evvel uyanmalıdır. Böyle vaktinden evvel hazırlanıp câmiye gitmek, fazîletli amellerdendir. Şayet uyumaz, kazanç ile de uğraşmaz, namaz ve zikir ile meşgûl olursa; bu, gündüz amellerinin en makbûlüdür. Çünkü bu vakitler, herkesin dünyâ işi ile meşgûl olup gaflete daldıkları vakitlerdir.

Kullarının, kapısından uzaklaştığı bir sırada Rabbinin hizmetinde bulunanlar, Allah Teâlâ’nın tezkiyesine ve Allâh’a yakınlığa ve O’nu mârifete hak kazanırlar. Bu vakti ibâdetle geçirmek, aynen geceyi ibâdetle geçirmek gibidir. Gece uyku ve gafletle geçtiği gibi, bu vakit de gafletle geçen bir vakittir. Allah Teâlâ’nın şu âyetle muradı:

«وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ»

“O’dur gece ile gündüzü birbiri ardınca gönderen; düşünüp şükretsinler diye.” (Furkan sûresi, 25/62)

Yani fazîlette biri diğerini (gece, gündüzü) takîb eder. Veyahut da birinde yapamadığını, diğer vakitte yapar, (gece yapamadığını gündüz yapar) demektir.

GÜNDÜZÜN DÖRDÜNCÜ VİRDİ:

Dördüncü virdi, zevâlden sonra öğle namazını ve son sünnetini bitirinceye kadar devam eder. Gündüz evrâdının en kısası ve en fazîletlisi budur. Vaktinden evvel abdestini alıp câmiye gelir, bekler. Ezânı dinler, buna icâbet eder ve ezan bittikten sonra ezan ile ikamet arasında bir selâm ile dört rekât sünnet kılar. Allah Teâlâ’nın:

«وَحِينَ تُظْهِرُونَ»

“Öğle vaktinde de (Allâh’ı anınız)**.”** (Rûm sûresi, 30/18) buyurduğu “izhâr”dan murâdı bu namazdır.

Gündüz nâfilelerinde bir selâm ile dört rekât kılındığı rivâyet edilen tek namaz budur. Mamafih bu rivâyete de itiraz edilmiştir. İmâm-ı Şâfiî'ye göre, bunu da ikişer rekât kılar ve sahih rivâyet böyledir. Bu rekâtları mümkün olduğu kadar uzatmalıdır. Çünkü bu vakitte semâ kapıları açılır. Nitekim **"Nâfile Namazlar"** bahsinde, bu husûstaki haber ve rivâyetleri anlatmıştık. Bakara Sûresi'ni veya yüz âyetli iki sûre veya buna muâdil dört sûre okur.

Bu saat, duâların kabul olacağı icâbet vaktidir. Resûlullah, bu saatte ibâdetinin Allâh'a yükseltilmesini arzû ederdi. Sonra aynı şekilde dört rekât öğlenin farzını kılar. Daha sonra iki rekât ve daha sonra da dört rekât kılar. Çünkü bir farzı müteâkib hiç ara vermeden onun kadar namaz kılmayı, **İbn Mes'ûd** mekrûh görmüştür. Bunun için farzdan sonra iki ve daha sonra da dört kılar. Bu rekâtlarda "Âyetü'l-Kürsî" ve "Bakara'nın sonu" ile birinci virdde anlattığımız âyetleri okumak müstehabdır. Böyle yapan, vaktin şerefi ile beraber duâ, zikir, kırâat, salât, hamd ve tesbihi bir araya toplamış olur.

GÜNDÜZÜN BEŞİNCİ VİRDİ:

Beşinci virdi de bundan sonra, ikindi vaktine kadardır. Bu arada zikir, namaz ve diğer ibâdetleri yapmak sûretiyle mescidde îtikâf etmesi müstehabdır. İtikâfta iken ikindi namazını beklemiş olur. Fazîletli amellerden birisi de bir namazdan sonra ikinci bir namazı beklemektir. Bu, selefin sünnetindendir. Hattâ o zamanlarda öğle ile ikindi arasında mescide girenler, içeride arı vızıltısı gibi ibâdet avâzeleri duyarlardı. Şayet evi daha sâlim ve evinde daha çok huzur buluyorsa, bu ibâdetleri evinde yapması daha fazîletlidir.

Zevâlden önce uyuyanlar için bu sırada uyku mekrûhtur. Çünkü bir günde iki kere uyumak doğru olmaz. Âlimlerden biri şöyle diyor:

"Allah Teâlâ üç kişiye kızar: Yerli-yersiz gülene, acıkmadan yiyene, gece (ibâdet için) kalkmadığı hâlde gündüz uyuyana."

Uykunun derecesi: Gece ve gündüz 24 saat olduğuna göre, orta derece uyku, 8 saattir. Gece bu kadar uyuyana, artık gündüz uyku hakkı yoktur. Geceden eksik kalanı gündüzden tamamlayabilir. Altmış senelik ömürden 20 senesinin uyku ile eksilmesi kâfidir. Çünkü sekiz saatlik uyku ile ömrünün üçte biri gitmiş olur. Fakat yemek bedenin, ilim ve zikir kalbin gıdaları olduğu gibi, uyku da rûhun gıdasıdır. Uykuyu tamâmen terk etmek doğru olmaz. Îtidali sekiz saattir. Daha azı, bedenin mîzacını bozabilir. Ancak tedrîcen azalırsa, beden alışır ve yorulmaz. Bu vird, virdlerin en uzunu ve en faydalısıdır. Bu, Allah Teâlâ'nın:

«وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا

وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ»

“Göklerde ve yerlerde kim varsa; onlar da, gölgeleri de sabah-akşam, ister istemez Allâh’a secde ederler.” (Ra’d sûresi, 13/15) buyurmuş olduğu “Âsâl”ın birisi de budur. Cansız varlıklar, Allâh’a secde ederse, insanoğlunun çeşitli ibâdetlerden gâfil kalması elbette doğru olmaz.

GÜNDÜZÜN ALTINCI VİRDİ:

İkindi vakti girince altıncı virdin vakti de gelmiş olur. Bu da Allah Teâlâ’nın “Ve’l-asr” (Asr sûresi, 103/1) diye kasem ettiği vakittir. Âyet-i celîlenin bir mânâsı da bu ikindi vaktidir. İki tefsirin birinde de “Asır”dan murad, bu ikindi vaktidir. Allah Teâlâ’nın **“Ve aşiyyen”**deki Aşiy kelimesinden murâdı bu ikindi vaktidir.

Burada namaz olarak yalnız ezan ile farz arasında dört rekât sünnet vardır. Öğlenin ilk sünneti gibi kılınır.[600] Sonra farzı kılar ve güneş alçalıp soluncaya kadar yukarıda saydığımız dört kısım ibâdet ile meşgûl olur. Güneş iyice alçaldığı vakit, namaz men olunduğu için efdal olan, mânâsını düşünüp anlamak sûretiyle Kur’ân okumaktır. Böyle yapmakla, zikir, duâ ve fikri bir araya toplamış olur. Diğer üç kısmın birçok gâyeleri buraya girmiş olur.

GÜNDÜZÜN YEDİNCİ VİRDİ:

Yedinci virdin vakti, güneşin toz ve buhar ile karışacak şekilde alçaldığı ve renginin solduğu vakit, başlar. Buradaki vazîfesi de sabahın güneş doğuşundan evvelki vazifesi gibidir. O, doğuştan evvel, bu da güneşin batmasından öncedir. Allah Teâlâ’nın:

«فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ»

“Akşama girerken ve sabaha ererken Allâh’ı tesbîh edin.” (Rûm sûresi, 30/17) âyetinden murâdı, bu iki vakittir.

Yine:

«فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ»

“Gündüzün etrafında dahî Allâh’ı tesbîh et.” (Tâhâ sûresi, 20/130) âyetindeki “etrâfın” birisi de budur.

Hasan-ı Basrî diyor ki:

“Selef-i sâlihîn, akşam vaktine, sabah vaktinden daha çok ehemmiyet verirlerdi.”

Yine bu zât diyor ki:

Selef, gündüzün ilk vaktini dünya maişeti ve son vaktini de âhiret için ayırırlardı. Bu vakitte bilhassa müstehab olan tesbîh ve istiğfar etmektir.

Birinci virdde anlattıklarımızı da yapar, meselâ:

«أَسْتَغْفِرُ اللهَ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ، وَأَسْأَلُهُ

التَّوْبَةَ، وَسُبْحَانَ اللهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ»

der. Bu da Allah Teâlâ’nın:

«وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ»

“Günâhlarına mağfiret dile. Akşam-sabah Rabbini hamd ile tesbîh et.” (Mü’min sûresi, 40/55) âyetinden alınmıştır. Kur’ân’daki **“Esmâ-i Hüsnâ”** üzerine istiğfar daha makbûldür.

«أَسْتَغْفِرُ اللهَ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا، أَسْتَغْفِرُ اللهَ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا، رَبِّ

اغْفِرْ وَارْحَمْ، وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ، فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا، وَأَنْتَ

خَيْرُ الرَّاحِمِينَ، فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا، وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ»

demek gibi. (Duâ kısmında bunların tercümeleri geçmiştir.)

Güneş batmadan evvel **“eş-Şems, el-Leyl ile Muavvizeteyn”** sûrelerini de okumak müstehabdır. Güneş batarken kişinin istiğfar ile meşgûl olması daha makbûldür. Akşam ezânı okunduğunda:

«اَللّٰهُمَّ إِنَّ هٰذَا إِقْبَالُ لَيْلِكَ، وَإِدْبَارُ نَهَارِكَ، وَأَصْوَاتُ

دُعَاتِكَ، وَحُضُورُ صَلَوَاتِكَ أَسْأَلُكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي»

duâsını okur. Sonra fiilen müezzinin dâvetine icâbet ederek akşamın farzını kılar. Güneşin batmasıyla gündüzün âdâbları sona erer. Kişiye lâyık olan o günkü hâlinin muhasebesini yapmaktır. Ömründen bir konak aşmıştır. Eğer bugünkü, dünkü günü ile müsâvî ise aldanmıştır. Zira Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«لَا بُورِكَ لِي فِي يَوْمٍ لَا أَزْدَادُ فِيهِ خَيْرًا»

"İyiliği arttıramadığım gün, benim için mübârek değildir."[601] buyurmuştur.

Eğer gündüzünü iyilik, tâat ve ibâdetle geçirmişse, sevinmeli ve Allâh'ın lûtfundan dolayı O'na şükretmelidir. Eğer gündüz ibâdetinde kusur etti ise, gece onun halefidir, noksanını telâfiye çalışmalıdır. Gündüzki kusurlarına karşı gece ibâdete devam etmelidir. Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir. Bedenin sıhhatine, âzaların selâmetine şükretmeli, geri kalan ömrünü ganimet bilerek, geceleyin gündüzün eksiğini tamamlamalıdır. Hayat gündüzünün bir akşamı gelip güneşin batacağını, bir daha doğmayacağını ve artık noksanları telâfi ile özür dileme zamanının sona ermiş olacağını düşünmelidir. Zîra ömür, sayılı günlerden ibârettir. Günlerin geçmesiyle topyekûn o da tükenir.

GECENİN EVRÂDI

Bunlar da beş tanedir:

Gecenin Birinci Virdi: Bunun vakti, güneşin batmasından ufuktaki kızıllığın kaybolmasına kadar, yani akşam ile yatsı arasıdır. Allah Teâlâ:

«فَلَا أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ»

"Artık kasem ederim o şafağa." (İnşikak sûresi, 84/16) buyurmakla, bu vakte yemîn etti. Bu vakit, gecenin ilk başlangıcı olduğu için, bu vakitte kılınan namaz, gecenin ilk namazıdır. Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'de beyân buyurulan:

«وَمِنْ اٰنَاۤءِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ»

"Gecenin bir kısım saatlerinde tesbîh et." (Tâhâ sûresi, 20-130) âyetindeki "ân"lardan bir "ân" dır. O, iyilerin "Evvâbîn" namazıdır.

Allah Teâlâ'nın:

«تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ»

“Yanları yataklarından uzaklaşır. (Gece namazı kılmak için yataklarından kalkarlar.)**”** (Secde sûresi, 32/16) buyurduğundan murâdı budur.

Bu rivâyet, **Hasan-ı Basrî**’dendir. **İbn Ebî Ziyad**, bunu Resûl-i Ekrem’e isnâd etmiştir. Akşam ile yatsı arasını ibâdet ile ihyâ etmenin fazîleti, ikinci bâbta anlatılacaktır.

Bu virdin tertibi şöyledir: Akşamın farzından sonra hiç konuşmadan iki rekât namaz kılar. Birinci rekâtta **“Kâfirûn”**, ikinci rekâtta **“İhlâs”** sûrelerini okur. Sonra daha uzun sûreler ile dört rekât daha kılar. Sonra şafak kayboluncaya kadar kılabildiği kadar kılar. Yatsıya kadar, mescidde îtikâfa niyeti yoksa ve evi de yakın ise, bu namazları evinde kılmakta beis yoktur. Şayet yatsıya kadar câmide kalmayı niyet etmiş, riyâ ve gösterişten emin ise, îtikâfa da niyet ederek câmide kılması daha efdaldir.

GECENİN İKİNCİ VİRDİ:

Yatsının ilk vaktinden yatmak zamanına kadar devam eder. Bu da gece karanlığının ilk bastırdığı zamandır. Allah Teâlâ, bu vakte de kasem ederek:

“Geceye ve onun (sînesinde) **derleyip topladığı şey**(ler)**e.”** (İnşikak sûresi, 84/17) buyurmuştur. Yani bastıran karanlıklara, demektir. Yine diğer âyette:

“Gecenin kararmasına kadar...” (İsrâ sûresi, 17/78) buyurmuştur ki, bu vakitte tamâmen gece bastırır ve her tarafı zulmet kaplar.

Bu virdin tertibi, üç şeye riâyetledir:

Yatsının farzından başka on rekât namaz kılmak. Ezan ile farz arasını ihyâ için dört rekât, yatsının farzından sonra da iki rekât bir, dört rekât da bir olmak üzere altı rekât kılar. Bunlarda da Bakara’nın sonu, Âyetü’l-Kürsî, Hadîd sûresinin evveli ve Hadîd Sûresi’nin sonu gibi, bazı muâyyen âyetleri okur.

Bütün bunlardan sonra da on üç rekât namaz kılar. Vitir namazını en sona bırakır. Resûl-i Ekrem’in en çok kıldığı gece namazı bu kadar olduğu rivâyet edilmiştir. Aklı başında olanlar, gece ibâdetlerini, gecenin ilk vaktinde yaparlar. Kendine güvenenler ise, yattıktan sonra kalkar kılarlar. En doğrusu yatmadan bunları kılmaktır. Çünkü belki kalkamaz veya uyanamaz. Ancak îtiyat hâline getirmişse, gecenin son vakti daha fazîletlidir.

Sonra bu namazlarda Resûl-i Ekrem’in ekseriyetle okuduğu Yâsîn, Lokman, Duhan, Tebâreke, Zümer ve Vâkıa sûreleri gibi muâyyen sûrelerden üç yüz âyet miktarı okumaktır. Hattâ şayet kılamıyorsa, bu sûrelerin hepsini veya bir kısmını okumadan yatmamalıdır. Resûl-i Ekrem’in gece okuduğu sûreleri bildiren üç hadîs rivâyet edilmiştir. Bunların en meşhuru; Secde, Tebâreke,

Zümer ve Vâkıa sûreleridir.

Bir rivâyette Zümer ve İsrâ sûreleri, diğer bir rivâyette de her gece Hadîd, Haşr, Saf, Cuma ve Teğâbûn sûrelerini okurdu ki, bunlar beş tanedir. Bunlar içerisinde bin âyetten efdal bir âyetin bulunduğunu rivâyet ettiler. Bazı âlimler, Âlâ sûresini de bunlara katarak sûreleri altıya çıkarırlar. Zîra Resûl-i Ekrem'in Âlâ sûresini çok sevdiğini rivayet ettiler. Vitir namazının üç rekâtında şu sûreleri okurdu. Birinci rekâtta Âlâ, ikinci rekâtta Kâfirûn ve üçüncü rekâtta da İhlâs sûresini... Selâm verince de üç kere:

«سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ»

derdi.

c) Üçüncüsü de, vitir namazıdır. Şayet gece kalkamayacaksa yatmadan evvel vitir namazını kılmalıdır. **Ebû Hüreyre** (Allah ondan râzı olsun):

"Resûl-i Ekrem (s.a.v.), yatmadan vitir namazı kılmamızı bize tavsiye ederdi." demiştir.

Şayet gece kalkabiliyorsa, geceye tehiri efdaldir. Bir mübârek hadîsinde Resûl-i Ekrem:

«صَلٰوةُ اللَّيْلِ مَثْنٰى مَثْنٰى، فَإِذَا خِفْتَ الصُّبْحَ فَأَوْتِرْ بِرَكْعَةٍ»

"Gece namazları iki er rekâttır. Sabah vaktinin gireceğinden korkarsan bir rekâtta selâm ver."[602] buyurmuştur.

Hazret-i Âişe de gecenin ilk, orta ve son vakitlerinde olmak üzere Resûl-i Ekrem'in üç kere tek rekâtlı namaz kıldığını ve son vitrinin tam sahura denk geldiğini haber veriyor. **Hazret-i Ali** de vitirin üç şekilde kılınabileceğini bildiriyor. İstersen gecenin ilk vaktinde birer rekât kılarsın, sonraları ikişer ikişer devam edersin. İstersen bir rekât kıldıktan sonra yatar ve gece kalktığında ikişer ikişer kılarsın. İstersen bu tek namazı en sona bırakırsın. Hangisini yaparsan beis yoktur. Fakat vitri terk etmek doğru değildir.[603] Yine Resûl-i Ekrem'den:

"Bir gecede iki vitir yoktur."[604] diye rivâyet edilmiştir.

Gece uyanamayacağından korkan kimsenin, kıldığı tek rekâttan sonra yatağında otururken iki rekât kılmasını uygun görenler de olmuştur. Çünkü Resûl-i Ekrem'in böyle yaptığı da vâkidir. Ve birinci rekâtında **Zilzâl**, ikinci rekâtında da **Tekâsür** sûrelerini okur. Zîra bunda tahzîr, veîd, korkutmak ve çekindirmek vardır. Bir rivayette **Kâfirûn** sûresini okurdu. Çünkü burada

küfürden uzaklaşmak ve yalnız Allâh’a bağlanmak vardır.

Bazıları da şayet gece uyanırsa, yatakta otururken kıldığı iki rekât, bir rekât yerine geçer, dediler. Bunun için sonunda tek rekât kılar. Çünkü otururken kıldığı iki rekât, bir rekât yerine geçtiğine göre, namazları çift olmuş gibidir. Yani daha evvel vitri tek olarak kıldı, otururken kıldığı iki rekât da bir sayılınca, rekâtlar çift oldu. Buna göre sonunda da bir rekât kılar.

Ebû Tâlib-i Mekkî bunu hasen gördü ve dedi ki: Burada üç amel vardır. Bunlar; emelini yenmek, vitri kılmak, vitri sona tehir etmektir. Doğrusu, Ebû Tâlib’in dediği gibidir.

Fakat, “Şayet uyansın uyanmasın otururken kıldığı iki rekât sayıldığı için geçmiş rekâtları çiftleştirir.” dersen, bu kabul ve o zaman birinci vitri kaybolmuş olur. Yok, eğer, “Uyanırsa tek, uyanmazsa çift rekât olurlar.” dersen, bu kabul edilmez. Ancak Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’den bu husûsta sahih bir rivâyet varsa, yani evvelâ tek rekât kılmış, sonra otururken iki rekât kılıp uykuya yatmış ve uyandıktan sonra da tek rekât kılmışsa; o zaman otururken kıldığı bu iki rekâtın sûreten çift ve mânen tek olduğunu ve uyanırsa tek, uyanmazsa çift rekât olarak hesap edildiği anlaşılmış olur.

Vitirden selâm verdikten sonra:

«سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ جَلَّلْتَ

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْعَظَمَةِ وَالْجَبَرُوتِ، وَتَعَزَّزْتَ بِالْقُدْرَةِ

وَقَهَرْتَ الْعِبَادَةَ بِالْمَوْتِ»

duâsını okur. Resûl-i Ekrem (s.a.v.), son zamanlarında nâfile namazlarının ekserîsini otururken kılardı. Ve şöyle buyurmuştur:

«لِلْقَاعِدِ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ وَلِلنَّائِمِ نِصْفُ أَجْرِ الْقَاعِدِ»

“Otururken kılana, ayakta kılanın yarı mükâfatı, yatarken kılana da otururken kılanın yarı mükâfatı vardır.”[605]

Bu hadîs, yatarken de nâfilenin kılınabileceğinin sıhhatine delildir.

GECENİN ÜÇÜNCÜ VİRDİ:

Üçüncü virdi de uyku uyumaktır. Uykuyu da evrâd arasına katmakta beis yoktur. Âdâbına riâyetle uyku uyumak da bir ibâdettir. Denildi ki:

“Kul abdesti olduğu hâlde Allâh’ı zikrederek uykuya yattığı takdirde, uyanıncaya kadar namaz kılmış sevâbı kendisine verilir. Elbisesi arasına bir melek girer, uyku arasında sağa-sola dönerken Allahı zikrederse, o melek onun için duâ ve istiğfar eder.” Hadîste:

«إِذَا نَامَ عَلَى طَهَارَةٍ رُفِعَ رُوحُهُ إِلَى الْعَرْشِ»

“Abdestli olarak uyuyan ki inin rûhu ar a yükseltilir.”[606] diye vârid olmuştur. Bu anlattığımız, avâm hakkındadır. Havas, âlimler ve temiz kalb sahipleri ise daha öndedir. Onlara rüyâ âleminde bazı esrâr keşfolunur. Bunun için Resûl-i Ekrem:

«نَوْمُ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ وَنَفَسُهُ تَسْبِيحٌ»

“Âlimin uykusu ibâdet, nefesi ise tesbihtir.”[607] buyurmuştur. **Muâz, Ebû Mûsâ**’ya:

“-Gece ibâdetlerini nasıl yaparsın?” diye sordu. **Ebû Mûsâ**:

“-Hiç yatmam, bütün geceyi ibâdetle geçiririm. Kur’ân’ı baştan sonuna kadar hatmederim.” dedi. Muâz:

“-Fakat ben uyur ve sonra kalkarım. Bununla beraber uykumu da ibâdetten sayarım.” dedi. **Ebû Mûsâ**, bu vaziyeti Resûl-i Ekrem’e anlatınca Resûl-i Ekrem:

“-Muâz senden daha fakîh ve anlayı lıdır.” buyurdu.[608]

UYKUNUN ÂDÂBI:

Uykunun on âdâbı vardır. Onlar da:

1- Tahâret, temizlik ve misvâk kullanmaktır. Resûl-i Ekrem:

«إِذَا نَامَ الْعَبْدُ عَلَى طُهْرَةٍ عُرِجَ بِرُوحِهِ إِلَى الْعَرْشِ فَكَانَتْ

رُؤْيَاهُ صَادِقَةً وَإِنْ لَمْ يَنَمْ عَلَى طَهَارَةٍ قَصُرَتْ رُوحُهُ عَنِ

الْبُلُوغِ فَتِلْكَ الْمَنَامَاتُ أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ لَا تُصَدَّقُ»

“Kul, temiz olarak uykuya yattığı vakit rûhu ar a yükselir ve gördüğü rüyalar doğru olur. Abdestsiz yatarsa, rûhu yükselmez; gördüğü rüyâlar, adgâs u ahlâm yani karma karı ık rüyâlar olup, doğru çıkmazlar.”[609] buyurmuştur.

Buradaki tahâretten maksad, zâhir ve bâtın temizliğidir. Esâsen gayb

perdelerinin kaldırılmasına asıl müessir olan bâtın temizliğidir.

2- Misvakını ve abdest suyunu hazırlayıp uyandığı zaman ibâdet edeceğim diye niyet ederek yatmak ve uyandığı vakit misvâkini kullanmaktır. Bazı selef böyle yaparlardı. Resûl-i Ekrem'in de bir gecede her uykuya yatıp kalktıkça birkaç defa misvâk kullandığı rivâyet edilmiştir. Şayet tam mânâsıyla temizlik yapamıyorsa, abdest âzalarını su ile mesheder. Eğer su da yoksa, kıbleye karşı oturmak zikir, duâ ve Allâh'ın varlığına delâlet eden delilleri tefekkür etmekle meşgûl olur. İşte bu da gece ibâdeti yerine geçer, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir mübârek hadîsinde:

«مَنْ أَتَى فِرَاشَهُ وَهُوَ يَنْوِي أَنْ يَقُومَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فَغَلَبَتْهُ

عَيْنَاهُ حَتَّى يُصْبِحَ، كُتِبَ لَهُ مَا نَوَى وَكَانَ نَوْمُهُ صَدَقَةً عَلَيْهِ

مِنَ اللهِ تَعَالَى»

"Gece kalkıp kılmayı niyet ettiği hâlde uykuya yattıktan sonra sabaha kadar uyanamayan kimseye, Allah Teâlâ namaz kılmı gibi mükâfat verir. Uykusu da Allah'tan ona sadaka olur."[610] buyurmuştur.

3- Vasiyetini yazıp başucunda bulundurmak. Çünkü sabaha çıkacağını kimse kestiremez. Hâlbuki vasiyetsiz ölenler, kıyâmete kadar kimse ile konuşamaz. Ölüler, kendisini ziyâret eder onunla konuşurlar; fakat arada o karşılık veremez. O zaman onlar, yazık bu insan vasiyetsiz ölmüştür, derler. Ancak ölümü için hazırlıklı bulunmak bakımından vasiyet daimâ müstehabdır. Ânî ölüm, hazırlıklı olanlar için bir lütuf, ama hazırlıklı olmayanlar için de bir azâbtır.

4- Günâhlardan tövbe ederek herkese iyilik yapacağını, uyanacağı zaman kimseye zulüm ve bir fenâlık yapmayacağını düşünerek uykuya yatmaktır. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.):

«مَنْ أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ لَا يَنْوِي ظُلْمَ أَحَدٍ وَلَا يَحْقِدُ عَلَى

أَحَدٍ غُفِرَ لَهُ مَا اجْتَرَمَ»

"İçinde kimseye kar ı zulüm ve kin hissi olmadan uykuya yatan kimsenin bütün cürümleri bağı lanır."[611] buyurmuştur.

5- Mümkün olduğu kadar mükellef karyola ve döşekleri terk etmek veya daha mütevazi bir yatak seçmektir. Hattâ bazı selef uzanıp yatmak için yatak sermeyi münasip görmez, bunu bir külfet sayarlardı. Nitekim Ehl-i Suffâ toprak üzerinde

yatarlardı. Çünkü “Topraktan yaratıldık, toprağa döneceğiz!” derlerdi. Ve bunu gönül yumuşaklığı ve tevâzu bakımından daha doğru bulurlardı. Böyle yapamayanlar, hiç olmazsa fazla ihtişamdan kaçınmalıdırlar.

6- İyice uykusu gelmeden yatıp kendisini uykuya zorlamamaktır. Ancak gece kalkmak gayesiyle olursa muvafıktır. Onların (selef-i sâlihînin) uykuya yatmaları, uykunun tamâmen galebe çaldığı; yemekleri, tamâmen acıktıkları; sözleri de zarûret hâsıl olduğu zamanlarda idi. Bunun için âyet-i kerîmede **“Onlar, geceleri az uyurlar.”** diye vasıflanmışlardır. Namaz ve zikir esnâsında yaptığını bilmeyecek ve dediğini anlamayacak şekilde uykusu galebe çalmışsa, dediğini anlayıncaya kadar yatıp uyumalıdır. **İbn Abbas** otururken uyuklamaktan hoşlanmazdı. Nitekim haberde:

«لَا تُكَابِدُوا اللَّيْلَ»

“Geceleri fazla yorulmayın, zahmet çekmeyin.”[612] vârid olmuştur.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’e, “Falan kadın geceleri çok ibâdet eder. Hattâ uykusu geldiği zaman kendisini iple bağlar.” diye anlattıklarında, Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«لِيُصَلِّ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ مَا تَيَسَّرَ لَهُ فَإِذَا غَلَبَهُ النَّوْمُ فَلْيَرْقُدْ»

“Mümkün olduğu kadar gece namazı kılın, uykunuz geldiği zaman da uyuyun.”[613] buyurmuştur.

Diğer hadîste:

«تَكَلَّفُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ اللهَ لَنْ يَمَلَّ حَتَّى تَمَلُّوا»

“Gücünüzün yettiği kadar ibâdete gayret edin ve biliniz ki, siz yorgunluk sebebiyle amelden ayrılırsanız, Allah sizin ecrinizi kesmez. Siz amele rağbet edince Allah mükâfatınızı verir, yani yorulduğunuz vakit, istirahat ediniz.”[614]

Başka bir hadîsinde de:

«خَيْرُ هَذَا الدِّينِ أَيْسَرُهُ»

“Bu dinin hayrı, kolay olu udur.”[615] buyurmuştur. Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’e, “Falanca uyumadan namaza ve arasını kesmeden de oruca devam eder!” denildi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«لَكِنِّي أُصَلِّي وَأَنَامُ، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ، هٰذِهِ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ

عَنْهَا فَلَيْسَ مِنِّي»

"Fakat ben, hem kılar, hem de uyurum. Hem oruç tutar, hem de arasıra yerim. İ te benim sünnetim budur. Sünnetimden ayrılan, benden değildir."[616] buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«لَا تُشَادُّوا هٰذَا الدِّينَ فَإِنَّهُ مَتِينٌ، فَمَنْ يُشَادُّهُ يَغْلِبْهُ،
وَلَا تُبَغِّضْ إِلَى نَفْسِكَ عِبَادَ اللّٰهِ تَعَالَى»

"Bu dîni çetinle tirmeyin, o kuvvetlidir. Kim ki onu zorla tırmaya kalkmı sa, dîn ona galebe çalar. Allâh'a kulluk ve ibâdeti nefsine nefret ettirme!"[617] buyurmuştur.

7- Kıbleye yönelerek yatmak. Bu da iki şekildedir. Birisi ölüm hâlinde olduğu gibi, sırtüstü yatıp ayaklarını kıbleye uzatarak bütün bedeni ile kıbleye dönmek, diğeri de mezarda olduğu gibi sağ omuz üzerinde kıbleye dönerek yatmaktır.

8- Yatarken duâ etmek:

«بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أَرْفَعُهُ»

gibi duâ bahsinde anlattığımız eserde vârid olan duâları okumaktır. Muâyyen bazı âyetleri de okumak müstehabdır. Bunlar da: Âyetü'l-Kürsî, Bakara'nın sonu ve yine Bakara Sûresi'nin 163. ve 164. âyetlerini okur.

«سُبْحَانَ اللّٰهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ، وَاللّٰهُ أَكْبَرُ»

Denildi ki, bunları yatarken okuyan kimse, Kur'ân'ı ezberler ve unutmaz. Â'raf Sûresi'nin 54. âyetinden:

«إِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ»

âyetine kadar, **İsrâ Sûresi'nin** sonu olan:

«قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ»

iki âyetini okur. Bunları okuyanın sînesine bir melek girer, onun için istiğfar eder ve onu tehlikelerden korur. Ayrıca **"Muavvizeteyn"**i okur, ellerine

üfürerek yüzüne ve diğer âzalarına sürer. Resûl-i Ekrem'in böyle yaptığı rivâyet edilmiştir.[618] Gece uyumaması için, Kehf Sûresi'nin evvelinden on, âhirinden de on âyet okur. Ayrıca **Hazret-i Ali** (r.a.) de şöyle buyuruyor:

"Bakara'nın son iki âyetini okumadan uykuya yatan kimse, tam akıllı değildir." Yirmi beş kere de:

«يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ يَا إِلٰهَ الْأَوَّلِينَ
وَالْآخِرِينَ يَا رَحْمَانَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَرَحِيمَهُمَا، يَا رَبِّ يَا
رَبِّ يَا رَبِّ، يَا اَللّٰهُ يَا اَللّٰهُ يَا اَللّٰهُ، ثُمَّ قُمْ وَأَنْتَ رَافِعٌ يَدَيْكَ،
وَادْعُ بِهٰذَا الدُّعَاءِ، ثُمَّ نَمْ حَيْثُ شِئْتَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ عَلٰى
يَمِينِكَ، وَصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَدِمِ الصَّلٰوةَ
عَلَيْهِ حَتّٰى يَذْهَبَ بِكَ النَّوْمَ»

demeli ki, bunların yekûnu yüz eder. Yani yirmi beş kere Sübhânallah, 25 kere Elhamdülillah, 25 kere de Allah Ekber demekle hepsi yüz olur.

9- Uykunun, bir nevî ölüm, uyanmanın da dirilmek olduğunu düşünmektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

«اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا»

"Allah, öleceklerin ölümü ânında, ölmeyeceklerin de uykuları esnasında ruhlarını alır." (Zümer sûresi, 39/42)

Diğer âyette:

«وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ»

"Gece de sizi öldüren (uyutan) **O'dur."** (En'âm sûresi, 6/60) buyurulmuştur. Allah Teâlâ bu âyetlerde uykuya **"ölüm"** adını vermiştir. Uykudan uyanan, uyku ile hiç münâsebeti olmayan bazı şeyler gördüğü gibi, öldükten sonra dirilenler de hayâtta görmediği, duymadığı ve hatırına bile gelmeyen birçok şeyler müşâhede edecektir. Hayât ile ölüm arasındaki uyku da dünyâ ile âhiret arasındaki "berzah" yani kabir hayatı gibidir.

Lokman, oğluna tavsiyelerinde:

“-Oğlum! Ölümden şüphe ediyorsan, uyku uyuma. Uyuduğun ve uyumak mecburiyetinde kaldığın gibi, ölüme de mahkûmsun. Dirilmekte de şüphe ediyorsan, uykudan uyanma. Uykudan uyandığın gibi, öldükten sonra da dirileceksin.”

Ka’bü’l-Ahbar:

“-Uyuyacağın zaman, sağ omuz üzerine kıbleye dönmüş vaziyette yat. Çünkü uykun bir nevî ölüm hâlidir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’in uyuyacağı zaman son olarak elini sağ yanağı altına koyup yattığında:

«اَللّٰهُمَّ رَبَّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ، وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ،
رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ»

duâsını sonuna kadar okuduğunu **Hazret-i Âişe** (r.anhâ) haber vermektedir. Bu duâ, **Duâ Kitâbı**’nda geçmişti.

İnsan uykuya yatarken niçin ve ne maksatla uyuduğunu, içinde Allah ve dünya sevgisinden hangisinin daha çok olduğunu düşünmeli. Belki de uyanamayıp öleceğini ve insanların öldükleri hâl üzerinde dirileceklerini hatırlamalı. Kişinin, sevdiği kimselerle haşrolacağını hesaba katmalı ve kendisini buna göre ayarlamalıdır.

10- Gerek uyku arasında uyandığı ve gerek uykudan kalktığı zaman duâ etmeli. Bilhassa uyku arasında Resûl-i Ekrem’in şu duâsını tercih etmelidir:[619]

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ،

وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ»

Uykuya yatarken en son ve uykudan uyanınca ilk olarak kalbinde ve lisânında zikrullah bulunmasına gayret etmeli ve buna alışmalıdır. Çünkü bu hâl, sevgi nişânesidir. Kalbi Allâh’a bağlamak için böyle yapmak lâzımdır. Uyanıp kalktığı zaman, **Duâ Kitâbı**’nda anlattığımız gibi

«اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ»

duâsını sonuna kadar okur. İşte uykunun on âdâbı bunlardır.

GECENİN DÖRDÜNCÜ VİRDİ:

Dördüncü vird, gecenin ilk yarısında başlar ve altıda biri kalıncaya kadar devam eder. Bu vakitte teheccüd için kalkar. Buna “Teheccüd” denmesi, uykudan sonraya kaldığı içindir. Bu vakit tam gece yarısıdır. Aynen gündüzün tam yarısı olan zevâlden sonrasına karşılık olduğu için buradaki evrâd da ona benzer. Allah Teâlâ buna da kasem ederek:

«وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى»

“Karanlık bastığı vakit geceye yemin ederim.” (Duhâ sûresi, 93/2) buyurmuştur. Yani gecenin tam yerleşip durakladığı zaman demektir ki, Allah’tan başka herkes uykudadır. Resûl-i Ekrem’e:

“-Gecenin hangi vakti duâya daha müsâittir?” diye sordular. Resûl-i Ekrem Efendimiz:

“-Gecenin tam ortası...”[620] buyurdu.

Dâvûd aleyhisselâm:

“-Allâhım! Sana ibâdet etmek isterim. Bunun için hangi vakit daha makbûldür?” dedi. Allah Teâlâ:

“-Yâ Dâvûd! Gecenin ilk ve son vakitlerinde kalkma. Çünkü ilk vakitte kalkan, sonunda kalkamaz. Sonunda kalkan, ilk vakitte kalkamaz. Bunun için gece yarısında kalk ki, ikimiz başbaşa kalalım ve bütün dileklerini kabul edeyim.” buyurdu.

Yine bir defa Resûl-i Ekrem’e:

“-Gecenin hangi vakti daha makbûldür?” diye sorduklarında, Resûl-i Ekrem:

“Yarı geceden sonraki vakittir.”[621] buyurdular. Hattâ bu vakitte Arş’ın titremesi, Adn Cenneti’nden rahmet rüzgârlarının esmesi, Allah Teâlâ’nın cemâl sıfatıyla birinci kat göğe tecellî etmesi gibi haberler vârid olmuştur.

Bu evrâdın tertîbi: Uyandığı zaman îcab eden duâları okuduktan sonra âdâbına ve duâsına riâyet ederek abdestini alır, sonra namaz kılacağı yere gider. Kıbleye döner ve:

«اَللّٰهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللّٰهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا»

der. Sonra onar kere; “Sübhanallah”, on kere “Elhamdülillah”, on kere de “Lâilâhe illallah” der, Daha sonra:

«اَللّٰهُ أَكْبَرُ ذُو الْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ

وَالْجَلَالِ وَالْقُدْرَةِ»

söyler.

Ayrıca Teheccüd için kalktığında, Resûl-i Ekrem'in okuduğu rivâyet edilen şu duâyı da okur.

«اَللّٰهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ

الْحَمْدُ أَنْتَ بَهَاءُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ

رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيُّومُ السَّمٰوَاتِ

وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَمَنْ عَلَيْهِنَّ، أَنْتَ الْحَقُّ، وَمِنْكَ

الْحَقُّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنُّشُورُ حَقٌّ،

وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَقٌّ.

اَللّٰهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ اٰمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ

أَنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ

وَأَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَأَعْلَنْتُ، وَأَسْرَفْتُ، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ،

وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ.

اَللّٰهُمَّ اٰتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ

وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا، اَللّٰهُمَّ اهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَعْمَالِ لَا يَهْدِي

لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي

سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةَ الْبَائِسِ الْمِسْكِينِ، وَأَدْعُوكَ

دُعَاءَ الْمُفْتَقِرِ الذَّلِيلِ، فَلَا تَجْعَلْنِي بِدُعَائِكَ رَبِّي شَقِيًّا، وَكُنْ

بِي رَؤُفًا رَحِيمًا، يَا خَيْرَ الْمَسْؤُولِينَ وَأَكْرَمَ الْمُعْطِينَ»

“Allâhım! Hamd, sana mahsûstur. Yer ve göklerin nûru sensin. Hamd, sana mahsûstur. Yer ve göklerin zînet ve izzeti, yer ve göklerin Rabbi sensin. Sana hamd ederim; yer ve gökler ile onlarda bulunanlar, senin kudretinle duruyorlar. Hak sensin, hak sendendir.

Ölüm hak, cennet hak, cehennem hak, öldükten sonra dirilmek hak, Peygamberler hak ve Muhammed aleyhisselâm da hak peygamberdir. Allâhım! Sana teslim oldum, sana inandım, sana güvendim, sana yöneldim ve sana bağlandım. Geçmiş gelecek, gizli ve aşikâre vâki kusûr ve israflarımı sen bağışla. İlk de sen, son da sensin, senden başka Tanrı yoktur.

Allâhım! Takvâyı bana nasîb et ve nefsimi tezkiye et. Tezkiye edenlerin en hayırlısı sensin. Koruyucu ve yardımcım sensin. Allâhım! Beni en güzel amellere hidâyet eyle. Çünkü güzel amellere senden başkası hidâyet edemez. Kötü işlerden beni uzaklaştır. Senden başka beni kötülüklerden kimse uzaklaştıramaz. Âciz, mahrûm ve fakir bir insan olarak huzûruna geldim. Muhtaç ve zelilin ilticâsı gibi sana yalvarıyorum. Beni mahrûm etme! Bana acı, dileklerimi kabul et. Ey kendisinden istenenlerin en hayırlısı ve verenlerin en keremlisi olan Allâhım.”[622]

Hazret-i Âişe, Resûl-i Ekrem Efendimiz teheccüde kalktığı zaman şöyle duâ ederdi diyor:

“Ey Mikâil, Cebrâil ve İsrâfil’in Rabbı olan, gökleri ve yeri yaratan, gizli ve aşikâre herşeyi bilen Allâhım! Kullarının arasındaki ayrılıkları düzeltecek olan Hâkim sensin. Sen beni hakka hidâyet eyle. Çünkü sen dilediğini Sırât-ı Müstakîme hidâyet edersin.”

Bu duâlardan sonra namaza başlar ve hafifçe iki rekât kılar. Ondan sonra ikişer rekât olmak üzere dilediği kadar kılar ve daha önce tek rekât kılmamışsa, sonunda tek rekât “Vitir” kılar. Kıldığı her iki rekâtın arasını, yüz tesbîh getirmek sûretiyle, ayırmak müstehabtır. Bu sâyede namaza hevesi artar. Resûl-i Ekrem Efendimiz, önce hafif iki rekât kılar, sonra da uzun iki rekât, daha sonra biraz hafif, tedrîcî şekilde hafifleterek onüç rekât gece namazı kılardı: Hazreti Âişe’ye:

“-Resûl-i Ekrem gece namazlarını âşikâre veya gizli olarak nasıl kılardı?” diye soruldu. Hazreti Âişe de:

“-Bazen gizli ve bazen da âşikâre okurdu.” buyurdular. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.):

«صَلٰوةُ اللَّيْلِ مَثْنٰى مَثْنٰى، فَإِذَا خِفْتَ الصُّبْحَ فَأَوْتِرْ بِرَكْعَةٍ»

"Gece namazları iki er rekâttır. Sabah yakla tığı vakit bir rekât kılarsın."[623] buyurmuştur.

Yine şöyle buyurmuştur:

«صَلٰوةُ الْمَغْرِبِ أَوْتَرَتْ صَلٰوةَ النَّهَارِ، فَأَوْتِرُوا صَلٰوةَ اللَّيْلِ»

"Ak am namazı, gündüz namazlarını tekle tirmi tir. Siz de gece namazlarını tekle tirin."[624]

Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'den ekseriyetle rivâyet edilen, geceleri onüç rekât namaz kıldığıdır. Bu rekâtlarda Kur'ân-ı Kerîm'den vird, yani okunmasını îtiyât edindiği muâyyen âyetleri veya küçük bazı sûreleri okurdu. Bu sûretle gecenin geride kalan altıda bir cüz'üne de başlamış olur.

GECENİN BEŞİNCİ VİRDİ:

Beşinci virde, gecenin altıda biri kaldıktan sonra başlanır ki, bu, seher vaktidir. Allah Teâlâ, bu vakitte namaz kılanları övmek üzere:

«وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ»

"Ve seherlerde onlar istiğfar ederler." (Zâriyât sûresi, 51/18) buyurmuştur.

Bu istiğfârdan gâyenin namaz olduğunu söyleyenler de vardır. Çünkü namazda istiğfar da mevcûttur. Bu vakit gece meleklerinin çekilip, gündüz meleklerinin vazifeyi devir alacağı sabah vaktine yakındır. **Selman**, kardeşliği **Ebû'd-Derdâ**'yı ziyârete gittiği gece bu virdi kendisine tavsiye etmiştir. Uzun bir hadisin sonunda şöyle anlatılıyor:

"Herkes yatarken **Ebû'd-Derdâ** ibâdete hazırlandı. **Selman**, ona, "Yat ve uyu!" dedi. Bir daha kalkmak istedi, yine **Selman**, "Yat, uyu!" dedi. Sabaha yakın olunca; "Şimdi kalk!" dedi ve beraberce kalkıp namaz kılıp ibâdet ettiler. Bunun üzerine **Selman** devam ederek şöyle buyurdu:

"-Nefsinin senin üzerinde hakkı var, misâfirinin sende hakkı var, âilenin sende hakkı var; herkese hakkını ver."

Bu hâdise, **Ebû'd-Derdâ**'nın hanımının, **Selman**'a, **Ebû'd-Derdâ**'nın geceleri hiç uyumadığını haber vermesi üzerine vukû bulmuş ve keyfiyet, Resûl-i Ekrem'e arz edilince, Resûl-i Ekrem:

“-Selman doğrudur.”[625] buyurmuştu.

İşte bu beşinci virddir. Oruç tutacak olanların bu vakitte gece yemeğini (sahur) yemesi de müstehabtır.

Bu vakitlerde yapılacak ibâdet, namaz kılmaktır. Sabahın ilk vakti girince, gece evrâdı biter ve gündüz evrâdı başlar. Kalkar, sabah namazının sünnetini kılar ki, Allah Teâlâ’nın:

«وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ»

“Geceleyin ve yıldızlar sönerken de onu tesbîh et.” (Tûr sûresi, 52/49) kavlinden murâdı budur. Sonra:

«شَهِدَ اللّٰهُ أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ»

“Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilah olmadığına adaletle şâhitlik ettiler.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/18) âyetini sonuna kadar oku. Daha sonra da, “Allah, melekler ve ilim sahiplerinin bizzat Allah hakkında şehâdet ettiklerine ben de şehâdet ederim. Bu şehâdeti Allâh’a emânet eder ve bu şehâdet üzerine ölmemi Allah’tan dilerim. Allâhım! Bu şehâdet sâyesinde günâhlarımı mahvet ve hiç bir değişikliğe uğramadan bu şehâdet ile rûhumu kabzeyle.” der.

İşte kulların ibâdetteki tertîbleri bu anlattığımız şekildedir. Selef-i sâlihîn; oruç, sadaka, hasta ziyâreti ve cenâze teşyîi gibi âdetleri de bunlara katmayı severlerdi. Hadîs-i şerifte:

«مَنْ جَمَعَ بَيْنَ هٰذِهِ الْأَرْبَعِ فِي يَوْمٍ غُفِرَ لَهُ»

“Son saydığımız, oruç, sadaka, hasta ziyâreti ve cenâze te yiinde u dört ibâdeti bir araya toplayan, mağfiret olunur. Cennete girer.”[626] buyurmuştur.

Bunların bazısını yapıp diğerlerini yapma fırsatını bulamazsa, yine niyetine göre mükâfatını tam olarak alır. Selef-i sâlihîn bir hurma, bir parça ekmek sadaka vermek veya küçük bir sıla-ı rahîm yapmak gibi cüz’î bir hayırda bulunmadan günlerinin boş geçmesini hoş karşılamazlardı. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«الرَّجُلُ فِي ظِلِّ صَدَقَتِهِ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ»

“(Kıyâmet günü) *hesap bitinceye kadar herkes sadakasının gölgesindedir.”*[627]
Ve yine;

«اِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ»

“Bir hurmanın yarısı ile de olsa ate ten korunun.”[628] buyurmuştur.

Hazreti Âişe, kapısına gelen sâile (dilenciye), yaş bir üzüm tânesi verince oradakiler birbirine baktı. Hazreti Âişe:

“-Ne bakıyorsunuz, o bir üzüm tânesinde birçok hassalar var.” demiştir.

Sâili boş çevirmeyi katiyyen sevmezlerdi. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’in âdeti böyle idi. “Yok!” dediği vârid değildir. Bir şey veremeyeceği zaman sükût ederdi. Haberde:

«يُصْبِحُ ابْنُ آدَمَ وَعَلَى كُلِّ سُلاَمَى مِنْ جَسَدِهِ صَدَقَةٌ، فَأَمْرُكَ
بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَحَمْلُكَ عَنِ
الضَّعِيفِ صَدَقَةٌ، وَهِدَايَتُكَ إِلَى الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ، وَإِمَاطَتُكَ
الأَذَى صَدَقَةٌ»

“İnsanın her gün, her ek yeri için, bir sadaka vermesi lâzımdır. Hâlbuki cesedinde üçyüz altmı mafsal vardır. Emr-i mârûf sadaka, nehy-i münker sadaka, dü küne yardım sadakadır. Eziyet veren eyi atmak da sadakadır.” buyurdu. Hattâ tesbîh ve tehlîli de sadaka meyânında saydı. Sonra da:

«وَرَكْعَتَا الضُّحَى تَأْتِي عَلَى ذَلِكَ كُلِّهِ أَوْ تَجْمَعُنَّ لَكَ ذَلِكَ كُلَّهُ»

“İki rekât ku luk namazı, bütün bu sadakaları yerine getirir.” buyurdu.[629]

HÂLLERE GÖRE EVRÂDIN DEĞİŞMESİ

Bilmiş ol ki, âhiret yolcusu olup âhiret için çalışan kimse, şu altı ahvâlden hâlî değildir.

Ya **âbid**, ya **âlim**, ya **talebe**, ya **sanatkâr**, ya **vazîfe sâhibi** veya bunların hepsinden sarf-ı nazarla Allâh’a müteveccih bir **muvahhid** olur.

1- Âbid. Bunun başka bir meşgalesi yoktur, vazifesi ancak ibâdettir. Eğer ibâdeti terk ederse boş ve tembel oturmuş olur. İşte bu, yukarıda anlattığımız

şekilde ibâdetini tanzîm eder ve evrâdını sıraya koyar. Maamâfih bunun da vazîfeleri değişebilir. Bütün saatlerini namaz ile Kur'ân okumak veya tesbîh ile geçirebilir. Meselâ sahâbe-i kirâm içerisinde günde oniki bin ve otuz bin tesbîh çekenleri olduğu gibi, üçyüz rekâttan altıyüz rekâta ve hattâ bin rekâta kadar namaz kılanları da vardı. Asgarî kendilerinden rivâyet edilen, yirmi dört saat zarfında yüz rekât namazdır. Diğer bir kısmı ekseriyetle Kur'ân okur, hattâ günde bir veya iki hatim edenleri olurdu. Diğer bir kısmının günlerinin çoğu, bir âyeti tekrar ederek mânâsını düşünmekle geçerdi.

"-Bu ibâdetlerin hangisi daha makbûldür ve hangisini tercih etmeli?" diye sorarsan; bilmiş ol ki, namazın kıyâmında mânâsını düşünerek Kur'ân okumak, bütün bu ibâdetleri mündemiçtir.

Fakat bazen insan yorulur ve devamlı kılamaz hâle gelir. Bunun için efdâliyet, şahsiyet itibarı ile değişir. Bütün bu ibâdetlerden gâye, kalbi temizlemek, paklamaktır. Zikrullah ile kalbini cilâlandırmak ve Allah ile ünsiyet peydâ etmektir. O hâlde âhiret yolcusu kendisini yoklamalı, kalbine hangi ibâdet daha çok tesîr ediyorsa onu yapmalıdır. Ondan usandığını anlayınca da diğer bir ibâdete dönmelidir. Bunun için bütün bu ibâdetleri muhtelif vakitlere tevzî ederek birinden diğerine geçmeyi uygun bulduk. Çünkü tembellik ve usanmak, insan tabiatına gâlibtir. Hattâ bir kişinin hâli de zamanına göre değişir. Bununla beraber yaptığı bir ibâdetin, zevkini almaya başladığı zaman, ondan ayrılmamalıdır. Meselâ devam ettiği tesbihin, kalbine tesîr ettiğini anlayınca, o tesiri duyduğu müddetçe ona devam etmelidir, **İbrâhim bin Edhem**, bir ebdaldan şöyle hikâye ediyor: Ebdal gecenin birinde denizin kenarında namaz kılıyordu. Bu sırada tesbîh eden bir ses duydu. Etrâfına baktı kimseyi göremedi:

"-Kimsin, sesini duyuyor, kendini göremiyorum?" deyince:

"-Ben bu deryâya müvekkel bir meleğim, yaratılalıdan beri Allâh'ı bu şekilde tesbîh ederim." dedi. Kendisine:

"-Adın nedir?" diye sorduğumda:

"-Mehyehaîl." dedi. Kendisine:

"-Bu tesbîhin sevâbı nedir?" diye sorduğumda.

"-Yüz kere bu tesbîhi okuyan kimse, cennetteki yerini görmeden ölmez." dedi. Tesbîh şudur:

«سُبْحَانَ اللهِ الْعَلِيِّ الدَّيَّانِ، سُبْحَانَ اللهِ الشَّدِيدِ الْأَرْكَانِ،

سُبْحَانَ مَنْ يَذْهَبُ بِاللَّيْلِ وَيَأْتِي بِالنَّهَارِ، سُبْحَانَ مَنْ لَا

يَشْغَلُهُ شَأْنٌ عَنْ شَأْنٍ، سُبْحَانَ اللهِ الْحَنَّانِ الْمَنَّانِ، سُبْحَانَ

اللهِ الْمُسَبَّحِ فِي كُلِّ مَكَانٍ»

Âhiret yolcusu, bu ve benzeri duâları okuyup kendisinde bir heves uyandığı zaman, devam etsin; kalbi nereden zevk alıyor ve gönlüne hayır ilham oluyorsa, ondan ayrılmasın.

2- Âlim. Fetvâsı, okutması ve eser yazmasıyla insanlara hizmeti dokunan ve kendisinden istifâde edilen bir kimse ise, bunun evrâdındaki tertîb, âbidin tertibine uymaz. Çünkü bu zât, kitâb mütâlâa etmek, anlatmak ve yazmak için zamana muhtaçtır. Hattâ bütün vakitlerini bu uğurda sarfedebilirse, o daha makbûldür. Ancak farzlar ve farzlar ile kılınan sünnetleri yerine getirir.

İlim kitâbında, okumak ve okutmanın fazîletinde anlattıklarımız buna delâlet etmektedir. Nasıl böyle olmasın ki, çünkü ilimde Allâh'ın zikrine devam ile Allâh'ın ve Resûlü'nün buyurdukları üzerinde düşünmek vardır. Bunda da âmme menfaati ve insanları Allâh'a giden yola irşad vardır. Bir mesele öğrenmek sâyesinde ömür boyunca yapacağı hatasını düzeltmek vardır. Eğer bu meseleyi öğrenmese, o hatâ içinde devam edecek ve bütün emeği zâyi olacaktı. "İbâdetten daha ehemmiyetlidir." dediğimiz zaman, bu ilimden, insanları dünyâdan çevirip âhirete yönelten veyahut da âhiret yoluna girmekte kendilerine yardımcı olan ilmi kastediyoruz. Bu maksadla okurlarsa, işte o ilim ibâdetten daha ehemmiyetlidir. Yoksa kasdettiğimiz dünyâlığa ve mevki sâhibi olmaya teşvik eden ilim değildir. Âlimde de evlâ olan zamanlarını bölmektir. Şöyle ki:

Gündüz: Boydan boya bütün gün insan ilim ile uğraşamaz. Sabah namazından güneşin doğmasına kadar birinci virdde anlattığımız gibi, zikir ve evrâd ile meşgûl olmalı, gün doğuşundan kuşluğa kadar da okuyup okutmak ile meşgûl olmalıdır. Fakat talebelerin gâyesi âhiret kazancı olmalıdır. Böyle talebe bulmazsa, fikir ile meşgûl olmalı, halledemediği meseleler üzerinde düşünmelidir. Çünkü ibâdetten ayrıldıktan sonra ve dünyâ işleri ile meşgûl olmadan evvel bu ânda zekâ berraktır. İnsan kolaylıkla meseleleri halledebilir.

Kuşluktan ikindiye kadar da kitâb yazmak ve mütâlâa ile meşgûl olmalıdır. Bu arada ancak taharet, namaz ve yemek gibi mâzeretleri ve öğle uykusu için fâsıla vermeli, başka sûrette bu işinden ayrılmamalıdır. İkindiden akşama kadar da tefsir karşısında okunan hadîs ve benzeri faydalı ilimleri dinlemeli, güneşin sararmasından akşama kadar da zikir, tesbîh ve istiğfar ile meşgûl olmalıdır.

Böyle yapmakla gün doğmadan evvel olan **birinci virdi** lisân ile zikir, **ikinci**

virdi de kuşluğa kadar kalb ile zikir, **üçüncü virdi** ikindiye kadar gözü ile mütâlâa ve eli ile yazmak, **dördüncü virdi** ikindiden sonra kulağı ile dinlemek olur. İkindiden sonra kitâb mütâlâası ve yazmak yorar. Böyle yapmakla gözünü ve elini dinlendirmiş olur. Güneş battığı zaman tekrar lisânen zikre döner. Böylece bütün gün kalbin huzûru ile beraber hiç bir âzası ibâdetten hâli kalmaz.

Gece: Bu husûsta en güzel taksim, Şâfiî'nin taksîmâtıdır. İmâm Şâfiî, geceyi üçe bölerdi: Birinci cüz'ünü mütâlâa ve ilim tertibi ile, ikinci cüz'ünü namaz ile, üçüncü cüz'ünü de uyku ile geçirirdi. Bu taksîmât, kış gecelerinde tatbik edildiği gibi yaz gecelerinde de tatbik edilebilir. Ancak yazın, öğle uykusuna yatmazsa, bazen bu tertîbte muvaffak olmayabilir. İşte ilmin evrâdından mahbûb ve makbûl bulduğumuz tarz bu şekildir.

3- Talebe. Bir talebe için ilim öğrenmek, zikir ve nâfilelerle uğraşmaktan daha makbûldür. Evrâdı sıralamakta talebe de aynen hoca gibidir. Fakat talebe, daha ziyâde, hocasının ifâdesinden, yazısından ve ilminden istifâde ile meşgûl olur. Hülâsa, âlimde anlattığımız gibi, talebe de aynı şekilde vakitlerini tanzim eder. İlim kitâbında izâh edildiği üzere, bunun daha efdal olduğunu gösterir. Hattâ hoca olmayacak avam tabakasından dahî olsa nafile evrâd ile uğraşacağı yerde, zikir, vaiz ve ilim meclislerine iştirâk etmesi daha makbûldür. Nitekim **Ebû Zer** hadîsinde:

«إِنَّ حُضُورَ مَجْلِسِ ذِكْرٍ أَفْضَلُ مِنْ صَلٰوةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ،

وَشُهُودِ أَلْفِ جَنَازَةٍ، وَعِيَادَةِ أَلْفِ مَرِيضٍ»

"*Zikir* (ilim) *meclisinde bulunmak, bin rekât namazdan, bin hasta ziyâreti ve bin cenâze te yîinden efdaldir.*"[630] buyurulmuştur.

Yine Resûlullah Efendimiz (s.a.v.):

«إِذَا رَأَيْتُمْ رِيَاضَ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا فِيهَا، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ

وَمَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: حَلَقَةُ الذِّكْرِ»

"*Cennet bahçelerini bulduğunuz vakit oradan istifâde edin.*" buyurdu. Kendisine:

"-Cennet bahçeleri hangileridir?" diye sorulduğunda:

"*-Zikir meclisleridir.*" buyurdular.[631]

Kâ'bü'l-Ahbar şöyle anlatıyor:

“İnsanlar ilim meclislerindeki sevâbı bilselerdi, oraya girmek için yekdiğeriyle yarışırlardı. Hattâ her memur, memuriyetini ve her esnaf dükkânını terk ederek oraya koşardı.”

Hazret-i Ömer bin Hattab (r.a.):

“Kişi evinden Tehâme dağı gibi günâhı olduğu hâlde çıkar, vaiz ve nasihat dinleyip Allah’tan korktuğu ve gönlü yumuşadığı ânda, günâhlarından nâdim olmakla, günâhsız olarak evine dönmüş olur. Sakın ilim meclislerinden ayrılmayın. Allah katında en makbûl yer, ilim meclisidir.” buyurdu.

Hasan-ı Basrî’ye bir kişi kalb katılığından şikâyet edince, **Hasan-ı Basrî**:

“İlim meclisine devam et.” buyurdu.

Ammar-ı Zâhidî (Tafave kabilesine mensûb sâliha bir kadın olan) **Miskîne**’yi rüyasında gördü. Bu kadın, dâima ilim meclisine devam ederdi. **Ammar** buna:

“-Merhaba ey Miskine!” deyince, kadın:

“-Miskinlik, yoksulluk gitti; yerini zenginlik aldı.” dedi. Ammar:

“-Nasıl?” diye sordu. Kadın:

“-Sorma!” dedi, “Bütün mevcûdiyetiyle cennetin kendisine verildiği bir kimse, artık fakir sayılır mı?” dedi. Ammar:

“-Bu, nasıl oldu?” diye sorunca, kadın:

“-Ehl-i zikrin meclisine devam sâyesinde...” diye cevap verdi.

Hülâsa: Hüsn-i beyâna mâlik, dürüst, temiz ahlâklı bir vâizin vaaz ü nâsihatlarıyla dünyâ sevgisinin kalbten çıkarılması, dünyâ sevgisi dolu bir kalb ile kılınan birçok rekât namazdan daha hayırlıdır.

4- Sanatkâr. Bütün vakitlerini ibâdetle geçirmek imkânı olmayıp, âile efrâdının nafakasını temîne mecbûr olan sanatkârdır. Binâenaleyh bunun devamlı ibâdet ile meşgûl olması doğru değildir. Böylelerinin virdi, iş zamanı çarşıda ve tezgâhı başında olmak ve kazancı ile uğraşmaktır. Bununla beraber sanatını îfâ ederken Allâh’ı hatırından çıkarmamalı, zikir, tesbîh ve Kur’ân okumaya devam etmelidir. Sanatıyla beraber bunları da yapabilir. Ancak nâfile namaz kılamaz, fakat sanatı bostan bekçiliği veya bu gibi bir hizmet ise, orada da namaz kılabilir. İhtiyâcını temîn ettikten sonra, en doğrusu, yine ibâdete dönmektir. Fakat devamlı olarak ticâret ile meşgûl olur da, kazancının fazlasını tasadduk ederse, bu hepsinden makbûldur. Zîra müteaddî olan, yani başkasına kârı dokunan ibâdetler, şahsına kalan “Lâzım” ibâdetlerden daha makbûldür. Tasadduk maksadı ile çalışmak, kendisini Allâh’a yaklaştıran en makbûl bir ibâdettir. Üstelik başkasına da faydası dokunur. Bu sûretle onların duâsı da bu işe karışarak ecir ve mükâfat kat kat çoğalır.

5- Vazîfe sâhibi. Devlet reisliği, vâlilik, imâmlık, kadılık, mütevellîlik ve

benzeri âmme hizmeti görenler. Bunların, şerîate uygun âmme işlerinde ihlâs ile uğraşmaları, bütün anlattığımız bu virdlerden daha makbûldür. Bunun hakkı, gündüzleri yalnız farzları edâ etmekle yetinip âmme işleri ile meşgûl olmaktır. Ancak gece vakti, hususî evrâdı ile meşgûl olmalıdır. Nitekim **Hazreti Ömer** öyle yapardı. Hattâ kendisi şöyle buyuruyor:

"-Benim uyku ile bir münâsebetim yoktur. Zîra gündüz uyusam âmme işlerini, gece uyusam kendi işlerimi sekteye uğratmış olurum."

Bütün bu beyânlarımızdan, ilim ile Müslümanlara hüsn-i muâmelenin ve acımanın, bedenî ibâdetler üzerine tercih edildiği anlaşılmıştır. Zîra ilim ile hüsn-i muâmelenin her birisi tek başına bir ibâdettir. Faydaları umûma şâmil olduğu için diğerlerinden daha fazîletlidirler.

6- Muvahhid. Gece ve gündüz Allah ile meşgûl olup, Allah'tan başka bir şey düşünmeyen kimsedir. Yalnız Allâh'ı sever ve ancak O'ndan korkar. Rızkını yalnız Allah'tan bilir, her zerrede Allâh'ı müşahede eder. Bu dereceye yükselebilenlerin çeşitli virdlere ihtiyâcı yoktur. Bu gibilerin, farzlardan sonra tek virdi vardır. O da her ân Allâh'ın huzûrunda olmaktır. Onların gönlüne Allah'tan başka bir şey gelmez. Kulakları Allah'tan başka bir şey duymaz. Gözleri Allah'tan başka bir şey görmez. Her ne duyar ve ne görürse, ondan ibret alır ve Allâh'ın azâmetini düşünerek Allâh'a bağlılıkları artar. Onları harekete geçiren de, durduran da yine Allah'tır. Bunların her hâli, inkişaf ve terakkilerine vesîledir. Bunların nazarında ibâdetler arasında bir fark yoktur. Bunlar, Allâh'a yönelmiş kimselerdir. Nitekim bu gibiler hakkında Allah Teâlâ:

«وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ. فَفِرُّوا إِلَى اللّٰهِ»

"Herşeyden çifter çifter yarattık ki, düşünüp ibret alasınız. O halde, Allâh'a koşun!" (Zâriyât sûresi, 51/49-50) buyurduğu gibi, haklarında:

«وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللّٰهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ

يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ»

"Onlara: Siz onlardan ve Allah'tan başka taptıklarından ayrıldınız, bunun için mağaraya girin ki, Rabbiniz size rahmetini yapsın." (Kehf sûresi,18/16) buyurulmuştur. Ve yine buna işâreten Halil İbrâhim Peygamber:

"Ben Şüphesiz Rabbime gidiyorum. Rabbim beni hidâyet eder." (Saffât sûresi, 37-99) buyurmuştur.

Bu makam, sıddîkların son derecesidir. Buraya ancak virdleri sıraya koyup uzun zaman çalışmakla vâsıl olunur. Sakın âhiret yolcusu, duyduğu bazı sözlere kapılıp kendisinin de bu makama yükseldiğine aldanmasın ki, kendisine tembellik gelip ibâdetten geri kalır. Bu makamın alâmeti, kalbine vesvese girmemek, gönlünden masiyet geçirmemek, kendisine hücûm eden müşkilâta göğüs germek ve büyük meşgaleler kendisini harekete geçirmemektir. Bu makam, pek nâdir kimselere nasîb olur. Bunun için herkesin vazifesi, yukarıda anlattığımız evrâda devam etmektir. Bütün bu anlattıklarım, Allâh'a giden yollardır. Allah Teâlâ:

«قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيلًا»

""Herkes yaradılışına uyanı yapar." de. Demek ki Rabbiniz, doğru yol tutanı çok iyi bilir." (İsrâ sûresi, 17/84) buyurmuştur.

Herkes hidâyette... Fakat bir kısmı, diğerlerinden daha üstün hidâyettedir. Nitekim haberde:

«اَلْإِيمَانُ ثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ وَثَلَاثُ مِائَةِ طَرِيقَةٍ، مَنْ لَقِيَ اللّٰهَ

تَعَالٰى بِالشَّهَادَةِ عَلٰى طَرِيقٍ مِنْهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ»

"İmân, üçyüz otuzüç yoldur. Bu yollardan birine girip ehâdet ile Allâh'a ula an kimse, cennete girer."[632] buyurulmuştur.

Bazı âlimler, "Îmân, Resûller sayısınca 313 halkadır. Bu halkalardan birine yapışan her mü'min cennete girecektir. Buna göre insanlann her ne kadar ibâdet yolları ayrı ise de hepsi sevâbtadır." Nitekim âyet-i celîlede:

«أُولٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ»

"Onların taptıkları da -hangisi Rablerine daha yakın (olacak) diye- (bizzât) **vesile arıyorlar."** (İsrâ sûresi, 17/57) buyrulmuştur.

Ancak yakınlık derecelerinde ayrılırlar. Allâh'a en yakın olanı da Allâh'ı en çok bilendir. Şüphesiz Allâh'ı en çok bilen de en çok ibâdet edenidir. Elbette Allâh'ı bilen, başkasına değil, ancak Allâh'a ibâdet eder.

Her sınıf insan hakkında aslolan, evrâda devam etmektir. Çünkü evrâddan maksad, bâtındaki hasletleri düzeltmektir. Azar azar yapılan amellerin tesîri elbette az olur. Hattâ tesîri hissedilmez bile... Tesîr, hepsinde birden görülür.

Yapmış olduğu bir amelin eseri görülmez ve onu tâkîben başka ameller yapmazsa, hepsinin eseri de kaybolur. Demek ki, devam lâzımdır. Bir adam, bir akşam derslerine iyi çalışır; fakat bir hafta, bir ay hiç bakmazsa, sonra bir akşam daha çalışmakla eline bir şey geçmez. Fakat o, bir gecelik gayretini haftaya böler ve her akşam azar azar çalışırsa, ondan istifâde eder. İşte bu sırdan dolayı Resûl-i Ekrem:

«أَحَبُّ الأَعْمَالِ إِلَى اللهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ»

"Allah katında en sevimli amel, az da olsa devam üzre yapılanıdır."[633] buyurmuştur.

Hazret-i Âişe'ye Resûl-i Ekrem'in amelinden sorduklarında:

"-Onun ameli devamlı idi, yaptığı ameli yerle tirir, yani ardını kesmezdi." buyurdu. Bunun için Resûl-i Ekrem:

«مَنْ عَوَّدَهُ اللهُ عِبَادَةً فَتَرَكَهَا مَلاَلَةً مَقَتَهُ اللهُ»

"Allah kime bir ibâdeti îtiyâd ettirir ve sonra usanarak onu terk ederse Allah Teâlâ ona küser."[634] buyurmuştur.

İşte bu sebebtendir ki, **Hazreti Âişe**'nin ve **Ümmü Seleme**'nin rivâyetlerine göre, Resûl-i Ekrem'i ziyârete gelenler, kendini öğlenin son sünnetinden meşgûl ettikleri için, bu sünneti ikindiden sonra kazâ etmiş ve bundan sonra dâima bu vakitte bu iki rekâtı kılmıştır. Şu kadar ki, başkaları görüp de bu vakt-i kerâhatte kılmasınlar diye bu namazı Resûl-i Ekrem evinde kılmıştır.

Şayet "Bu kerâhet vaktinde Resûl-i Ekrem namaz kıldığına göre, başkaları da ona uyarak bu vakitte namaz kılabilirler mi?" diye sorarsan:

Bilmiş ol ki, **Namaz Kitâbı'**nın kerâhat bahsinde anlattığımız üzere; güneşe tapanlara benzememek, şeytanın boynuzu çıktığı vakit secde etmemek ve yorgunluk için ibâdetten istirâhat etmek gibi üç sebep, Resûl-i Ekrem hakkında düşünülemez. Bunun için başkaları bu husûsta ona uyamaz. Zaten Resûl-i Ekrem de bu maksadla o namazı nisbeten saklı olarak evinde kılmıştır.

Taberânî ve Hâkim, İbn Ebî Evfa'dan sahih senedle rivâyet etmişlerdir.

İleride **"Gecenin Evrâdı"** bahsinde, beş olarak geçmektedir. Burada sayılan 4 virdin hâricinde, orada 3. olarak uyku ilâve edilmiştir. Aslındaki tertîbe riâyet etmek için biz de aynen tercüme ettik.

Hanefîlerde sabah vaktinde nâfile ibâdet olarak sabahın sünnetinden başka namaz kılınmazFakat kazâ kılınır, yâni burada nâfile namaz yoktur.

Hanefîlerde güneş doğmayacak kadar tehiri daha makbûldür.

Beyhakî'nin **"Şuâbü'l-îmân"** kitâbında Enes'den.

Buhârî ve Müslim, Hazret-i Ali'den rivâyet etmişlerdir.

Ebû Davûd, Enes'den rivayet etmiş ve **"İlim"** bahsinde geçmiştir.

İbn Mübarek, **"Zühd"**ünde mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Kûfeli bir âbiddir. Bir ay yemek yemeden durmuştur. Kendisinden birçokları hadîs rivâyet etmişlerdir. Daha kırk yaşma varmadan Hicrî 93 tarihinde ölmüştür.

Kavâidü'l-Akâid Kitâbı'nda geçti. Bu hadîs, İmam Gazâlî'nin **"Mişkâtü'l-Envâr"** kitabında şerh edilmiştir. Fazla mâlûmat için bakınız: Türkçe tercümesi, shf: 80. Neşreden, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1960. Mütercim: S. Ateş.

Taberânî, Zeyd bin Erkâm'dan rivâyet etmiştir.

Hadis, Namaz bahsinde geçmiştir. Bu husûsta fazla mâlûmat için Sofuoğlu, Müslim Tercümesi, c. 2, shf: 474-477.

Hanefîler de bu vakitte namaz kılmaz; fakat zikir ve fikir gibi ibâdetler mekrûh değildir.

Hanefîlerde öğlenin ilk dört rekât sünnetinin birinci teşehhüdünde yalnız **"Ettehiyâtü"** okunur. Selâm vermeden ayağa kalkıp Besmele ile Fâtiha'dan başlanır. Fakat ikindinin sünnetinde birinci teşehhütte salâvatlar okunur, ayağa kalkılır "Sübhâneke" ile "Eûzü, Besmele" okunur.

Hadis, "İlim" bahsinde geçmiştir.

Buhârî ile Müslim, İbn Ömer'den rivâyet etmişlerdir. Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, cilt: 3, shf: 210.

Hanefîlerde yalnız başına bir rekât namaz yoktur. Ancak, akşamın farzı ile yatsıdan sonraki vitir, üç rekât olarak kılınır.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî rivâyet etmişlerdir. Tirmizî "Hasen" olduğunu söylemiştir. Tirmizî'de 468 No.lu Hadîs.

Buhârî, İmrân bin Hüseyn'den rivâyet etmiştir. Tecrîd-i Sarih Tercemesi Cilt: 3, Sahife: 397.

İbn Mübârek **"Zühd"**ünde Ebû'd-Derdâ'ya mevkuf olarak; Beyhakî **"Şûabü'l-Îmân"**da Abdullah bin Amr bin Âs'dan mevkuf olarak ve Taberânî **"Evsat"**ında Hz. Ali (r.a.)'den rivâyet etmişlerdir.

Oruç bahsinde geçmiştir.

Buhârî ile Müslim, Ebû Mûsâ'dan rivâyet etmişlerdir.

Daha evvel geçmiştir.

Neseî ve İbn Mâce, sahîh sened ile Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet etmişlerdir.

İbn Ebi'd-Dünyâ, **"Kitâbü'n-Niyye"**de Enes'den rivâyet etmiştir.

Ebû Mansûr Deylemî, **“Müsned-i Firdevs”**inde, Enes’den rivâyet etmiştir.

Buhârî ile Müslim, Enes’den rivâyet etmişlerdir.

Buhârî ile Müslim, Hz. Âişe’den rivâyet etmişlerdir.

Ahmed bin Hanbel, c: 4, shf: 338’de, Mihcen bin Edrâ hadîsinden rivâyet etti. Ayrıca bakınız: **“İlim Kitabı”**, shf: 21.

Nesâî, Abdullah bin Amr’dan; Buhârî ile Müslim de Enes’den rivâyet etmişlerdir.

Buhârî, Ebû Hüreyre’den başka ifâdelerle rivâyet etti.

Buhârî ve Müslim, Hz. Âişe’den.

İbn Senî ve Ebû Nuaym.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Amr bin Anbese’den rivâyet etmişlerdirEbû Dâvûd, sahih olduğunu söylemiştir.

Ahmed bin Hanbel ve İbn Hibban, Ebû Zer’den rivâyet etmişlerdir.

Buhârî, Müslim, İmâm Ahmed, Taberânî, Tecrîd-i Sarih Tercemesi cilt 4, sayfa 11.

Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir. Hadis, daha önce geçti.

İmam Ahmed, İbn Ömer’den sahih isnad ile rivâyet etmiştir.

Buhârî, Ebû Cuhayfe’den rivâyet etmiştir.

Müslim, Ebû Hüreyre’den rivâyet etmiştir.

Bakınız: Sahife 626’ya.

Zekât bahsinde geçmiştir. Bak: 625. sahife.

Müslim, Ebû Zer’den rivâyet etmiştir.

İlim bahsinde geçti. Bak: sf: 28 ve 92’ye.

İlim bahsinde geçti. Bak: sf: 90. Bu hadisi Tirmizî, Hz. Enes’den rivâyet etmiştir.

İbn Şâhîn ve Lâlikâî **“es-Sünne”**de, Taberânî ve Beyhakî **“Şuâbü’l-İmân”**da, Muğire bin Abdurrahman bin Ubeyd’den rivâyet etmişlerdir.

Buhârî ile Müslim, Hz. Âişe’den rivâyet etmişlerdir. Müslim, Sofuoğlu Tercemesi, c: 8, shf: 348’de 78/2818 nolu hadis.

Namaz bahsinde geçmiştir. Bu hadîs, Hz. Âişe ve Hz. Ali’den mevkûfen rivâyet edilmiştir.

İKİNCİ BAB:
GECE KALKMAYI KOLAYLAŞTIRAN SEBEPLER

Akşam ile Yatsı arasını ibâdetle ihyâ etmenin fazîleti:

Hazret-i Âişe (r.anhâ)'nin Resül-i Ekrem'den rivâyetine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

«إِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَوَاتِ عِنْدَ اللهِ صَلٰوةُ الْمَغْرِبِ، لَمْ يَحُطَّهَا عَنْ

مُسَافِرٍ وَلَا عَنْ مُقِيمٍ، فَتَحَ بِهَا صَلٰوةَ اللَّيْلِ وَخَتَمَ بِهَا صَلٰوةَ

النَّهَارِ، فَمَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ وَصَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ بَنَى اللهُ

لَهُ قَصْرًا فِي الْجَنَّةِ»

"Allah katında en fazîletli namaz, ak am namazıdır. Misâfir ve mukîm hakkında aynıdır, deği mez. Onunla gündüz namazı sona erer ve gece namazı ba lar. Kim ak amın farzını kıldıktan sonra iki rekât sünnet kılarsa, Allah Teâlâ, ona cennette iki kö k in â ettirir. Dört rekât kılan kimsenin ise, yirmi veyahut kırk senelik günâhı bağı lanır."[635]

Ümmü Seleme ve **Ebû Hüreyre** (r.a.) Resûl-i Ekrem'in şöyle buyurduğunu haber veriyorlar:

«مَنْ صَلَّى سِتَّ رَكَعَاتٍ بَعْدَ الْمَغْرِبِ عَدَلَتْ لَهُ عِبَادَةَ سَنَةٍ

كَامِلَةٍ أَوْ كَأَنَّهُ صَلَّى لَيْلَةَ الْقَدْرِ»

"Ak amın farzından sonra altı rekât namaz kılan kimse, tam bir sene nâfile ibâdet etmi sevâbını alır veya Kadir gecesini ihyâ etmi saydır."[636]

Saîd bin Cübeyr'in **Sevban**'dan rivâyetine göre, Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

«مَنْ عَكَفَ نَفْسَهُ فِيمَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فِي مَسْجِدٍ

جَمَاعَةٍ لَمْ يَتَكَلَّمْ إِلَّا بِصَلٰوةٍ أَوْ قُرْآنٍ، كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ

يَبْنِيَ لَهُ قَصْرَيْنِ فِي الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ كُلِّ قَصْرٍ مِنْهُمَا مِائَةُ عَامٍ

وَيَغْرِسُ لَهُ بَيْنَهُمَا غِرَاساً لَوْ طَافَهُ أَهْلُ الدُّنْيَا لَوَسِعَهُمْ»

ş *"Ak am ile yatsı arasında hiç konu madan, namaz kılmak ve Kur'ân okumak sûretiyle câmide bekleyen kimse için, Allah Teâlâ, cennette iki kö k binâ eder; her kö kün uzunluğu yüz senelik mesâfedir. Bu iki kö k arasında bütün dünyâ halkına yetecek geni likteki bahçeleri onun için meydâna getirir."*[637]

Yine Resûl-i Ekrem:

«مَنْ رَكَعَ عَشْرَ رَكَعَاتٍ مَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بَنَى اللّٰهُ لَهُ

قَصْرًا فِي الْجَنَّةِ»

"Ak am ile yatsı arasında on rekât namaz kılan kimseye, Allah Teâlâ, cennette bir kö k in â ettirir."

Bunun üzerine **Hazreti Ömer** (r.a.):

"-O hâlde bizim köşklerimiz çoğalmışlardır." deyince, Resûl-i Ekrem:

"*-Cenâb-ı Hakk'ın nezdinde daha çok vardır."* buyurdu.

Enes bin Mâlik Resûl-i Ekrem'den şöyle rivâyet ediyor:

"Allah her eyden daha büyük, daha üstün ve daha nezîhtir. Yani daha çoğunu da verir."[638] buyurdu.

«مَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ فِي جَمَاعَةٍ ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ،

وَلَمْ يَتَكَلَّمْ بِشَيْءٍ فِيمَا بَيْنَ ذٰلِكَ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا، وَيَقْرَأُ فِي

الرَّكْعَةِ الْأُولٰى فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَعَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ

الْبَقَرَةِ، وَآيَتَيْنِ مِنْ وَسَطِهَا، ﴿وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلٰهَ إِلَّا

هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ﴾، ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

إِلٰى آخِرِ الْآيَةِ، وَ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ﴾ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ

يَرْكَعُ وَيَسْجُدُ، فَإِذَا قَامَ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ قَرَأَ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ،

وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ، وَآيَتَيْنِ بَعْدَهَا إِلَى قَوْلِهِ ﴿أُولٰئِكَ أَصْحَابُ

النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾، وَثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ

مِنْ قَوْلِهِ ﴿لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ إِلَى آخِرِهَا
وَ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ﴾ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً»

"Ak am namazını cemâatle kıldıktan sonra hiç konu madan iki rek ât namaz kılan, birinci rekâtta, Fâtiha, Bakara'nın evvelinden on âyet, ortasından:

«وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ»

den itibâren iki âyet ve onbe "İhlâs" okuduktan sonra, rükû ve secde edip ikinci rekâta kalkar ve ikinci rekâtta da, Fâtiha, Âyetü'l-Kürsî ve ondan sonraki iki âyeti:

«أُولٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ»

ye kadar ve üç âyet de Bakara'nın sonundan:

«لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ»

dan ba lamak üzere ve yine onbe İhlâs okumak sûretiyle namazını bitirirse, hesâba sığmayacak mükâfatların vadedildiğini bildirmi tir."[639]

Kerz bin Vebere diyor ki, **Hızır** aleyhisselâma:

"-Her gece yapabileceğim bir ibâdeti bana öğret, dedim. **Hızır** aleyhisselâm da:

"-Akşamı kıldıktan sonra kimse ile konuşmadan yatsıya kadar namaz kıl, her iki rekâtta bir selâm ver ve her rekâtta bir Fâtiha ile üç İhlâs oku, yatsı namazından sonra evine git, kimse ile konuşmadan, her rekâtta bir Fâtiha ve yedi İhlâs okumak sûretiyle iki rekât namaz kıl, selâm verdikten sonra başını secdeye koy, 7 kere "Estağfirullah" ve yedi kere de:

«سُبْحَانَ اللّٰهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ، وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ»

de. Sonra başını secdeden kaldır otur ve ellerini kaldırarak;

«يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا إِلٰهَ الْأَوَّلِينَ

وَالْآخِرِينَ، يَا رَحْمٰنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَرَحِيمَهُمَا، يَا رَبِّ،

يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، يَا اَللّٰهُ، يَا اَللّٰهُ، يَا اَللّٰهُ، ثُمَّ قُمْ وَأَنْتَ رَافِعٌ

يَدَيْكَ، وَادْعُ بِهٰذَا الدُّعَاءِ، ثُمَّ نَمْ حَيْثُ شِئْتَ، مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ

عَلٰى يَمِينِكَ، وَصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَدِمِ

الصَّلٰوةَ عَلَيْهِ، حَتّٰى يَذْهَبَ بِكَ النَّوْمُ»

de. Sonra ayağa kalk, yine bu duâyı ayakta oku, sonra dilediğin yerde sağ omuzunun üzerine yat ve uykun gelinceye kadar Resûl-i Ekrem üzerine bol bol salâvat getir, dedi. Ben de kendisine:

"-Bunu sana kim öğretti bana söyler misin?" diye sordum. Hızır:

"-Muhammed aleyhisselâm'a bu duâ vahyedilirken ben yanında idim. O, kimden öğrendi ise, ben de ondan öğrenmiş oldum." dedi.

Denildi ki bu anlattığımız duâ ve salâvâta ihlâs ile devam eden kimse, mutlaka Resûl-i Ekrem'i rüyasında görür. Adamın biri buna devam etti ve rüyâsında cennete girdi. Orada Peygamberleri ve Resûl-i Ekrem'i gördü, konuştu ve onu bildi.

Hülâsa, akşam ile yatsı arasını ihyâ etmenin fazîletini bildiren pek çok rivâyetler vardır. Hattâ Resûl-i Ekrem'in âzadlı kölesi Ubeydullah'a:

"-Resûl-i Ekrem, farzdan başka bir namazın kılınmasını emretmiş midir?" diye sorduklarında, Ubeydullah:

"-Evet, akşam ile yatsı arasında..." diye cevap vermiştir. Yine bir hadîste Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

"Ak am ile yatsı arasında namaz kılın; o, evvabîn (iyiler) *namâzıdır."*[640] buyurdu.

Esved-i Nahaî anlatıyor:

Akşam ile yatsı arası her ne zaman **İbn Mes'ûd**'a gittimse, onu namazda buldum. Hikmetini kendisinden sorduğumda:

"-Evet, bu vakitte namaza devam etmeli; çünkü bu ân gaflet vaktidir." dedi.

Enes (r.a.) bu arada namaza devam ederdi ve işte:

«إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا»

“Şüphesiz gece kalkış daha tesîrli ve o zaman okumak daha elverişlidir.” (Müzzemmil sûresi, 73/6) âyetindeki, gece kalkışından murad, bu vakittir, derdi. Ve devamla:

«تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ»

“Yanları yataklarından uzaklaşır.” (Secde sûresi, 32/16) âyet-i celîlesi de bunun için nâzil oldu.” dedi.

Ahmed bin Ebû’l-Havârî diyor: **Süleyman-ı Dârânî**’ye:

“-Gündüzleri oruç tutup akşam ile yatsı arasını yemek ile mi geçireyim, yoksa gündüzleri yiyeyim de akşam ile yatsı arasını mı ibâdet ile geçireyim? Hangisini tercih edersiniz?” diye sorduğumda:

“-Her ikisini yapmanızı tavsiye ederim.” dedi. Ben:

“-İkisini yapmak imkânı olmazsa?” dedim. O:

“-O zaman oruç tutma da akşam ile yatsı arasını ibâdet ile geçir.” dedi.

GECE KALKMANIN FAZÎLETİ

Bu husûstaki âyetler:

«إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ»

“Muhakkak, senin Rabbin, gecenin üçte ikisinden azını kalkıp ibâdetle geçirdiğini bilir.” (Müzzemmil sûresi, 73/20)

«إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا»

“Şüphesiz gece kalkış, daha tesîrli ve o zaman okumak daha elverişlidir.” (Müzzemmil sûresi, 73/6)

«تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ»

“Çok ibâdet etmekten vücûtları yataktan uzakta kalır.” (Secde sûresi, 32/16)

«أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ»

“Yoksa gece secde ederek, ayakta durarak boyun büken, inkâr edenler gibi olur mu?” (Zümer sûresi, 39/9)

«وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا»

“Onlar ki, gecelerini Rableri için kıyama durarak ve secdeye vararak geçirirler.” (Furkan sûresi, 25/64)

«وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ»

“Sabır ve namaz ile Allâh’a sığının, O’ndan yardım dileyin.” (Bakara sûresi, 2/45)

Denildi ki, “Bu, gece namazıdır. Sabır ve salâvat ile nefis mücâhedesi için yardım istenir.”

Hadîsler:

«يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلٰى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ
عُقَدٍ يَضْرِبُ مَكَانَ كُلِّ عُقْدَةٍ عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ، فَارْقُدْ فَإِنِ
اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللّٰهَ تَعَالٰى، اِنْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ
عُقْدَةٌ، فَإِنْ صَلّٰى انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ
وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْلَانَ»

“Sizden biriniz uyuduğu zaman, eytan kafası üzerine üç düğüm düğümler ve her düğüm atı ında ise, “Daha vakit çok, yat uyu!” der. İnsan onu dinlemeden uyanıp Allâh’ı andığı zaman düğümlerden biri çözülür. Kalkıp abdest aldığı zaman ikincisi, namaza ba ladığı zaman üçüncüsü de çözülmü olur. Bu sûretle temiz ve ne eli olduğu hâlde sabahlar. ayet eytanın bu düğümlerine aldanarak sabahlarsa, tembel ve habîs olarak sabaha çıkmı olur.”[641]

Yine haberde şöyle vârid olmuştur. Resûl-i Ekrem’in huzûrunda bir adamın sabaha kadar uyuduğundan bahsedilmiş, Resûl-i Ekrem:

“Onun kulağına eytan i emi tir.” buyurdu.[642]

Yine haberde:

«إِنَّ لِلشَّيْطَانِ سَعُوطًا وَلَعُوقًا وَذَرُورًا، فَإِذَا أَسْعَطَ الْعَبْدَ سَاءَ

خُلُقُهُ، وَإِذَا أَلْعَقَهُ ذَرِبَ لِسَانُهُ بِالشَّرِّ، وَإِذَا ذَرَّهُ نَامَ اللَّيْلَ

حَتَّى يُصْبِحَ»

“ eytanın buruna çekilecek enfiyesi; ağızda yalanacak ilâcı ve göze sürülecek sürmesi vardır. İnsan o ilâcı burnuna çekince ahlâkı bozulur, dili ile yalayınca kötü sözler konu ur, gözüne sürünce de sabaha kadar uyanmadan uyur.”[643]

Diğer bir hadîste:

«رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا الْعَبْدُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ، خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا

وَمَا فِيهَا، وَلَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَفَرَضْتُهُمَا عَلَيْهِمْ»

“Ki i için gece yarısı kıldığı iki rekât namaz, bütün varlığı ile dünyâdan hayırlıdır. Eğer ümmetime ağır geleceğinden korkmasaydım, bu iki rekât namazı, onlara borç kılardım.” buyurdu.[644]

Buhârî’nin **Câbir**’den rivâyet ettiği bir hadîste, Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.):

«إِنَّ مِنَ اللَّيْلِ سَاعَةً، لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ،

يَسْأَلُ اللهَ خَيْرًا، إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ»

“Gecede bir vakit var. Herhangi bir Müslüman kul, bu vakti denk getirir ve o saatte Allah’tan ne gibi hayır isterse, Allah onu verir.”

Diğer rivâyette:

“Dünyâ ve âhiret iyiliklerinden her ne isterse Allah onu verir. Bu saat her gecede mevcûttur.” buyurmuştur.

Muğîre bin Şu’be anlatıyor:

Resûl-i Ekrem gece kalktı ve ayakları şişip ağrıyıncaya kadar namaz kıldı. Kendisine **Hazret-i Âişe** tarafından;

“-Yâ Resülallah, Allah, senin geçmiş ve gelecek günâhlarını bağışladığı hâlde neden bu kadar kendini yoruyorsun?” diye suâl edildiğinde:

«أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا»

“(Ben, bu gufrân-ı İlâhî’ye karşı) *ükreden bir kul olmıyayım mı?”*[645] diye cevap vermiştir. Bu ifâde, rütbenin ziyâdeliğinden, derece üstünlüğünden kinâyedir; çünkü şükür ziyâdeye sebeptir.

«لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ»

“Eğer şükrederseniz elbette size (nîmetimi) **artırırım.”** (İbrahim sûresi, 14/7) buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem, **Ebû Hüreyre**’ye hitâben:

“Hayatında, öldüğünde, kabre konduğunda ve kabirden kalktığında Allâh’ın rahmetinin senin üzerine olmasını istersen, Allah rızâsı için geceden bir miktar kalk ve namaz kıl. Ey Ebû Hüreyre! Evinde namaz kıl ki, gök yıldızları yer halkına nasıl parlarsa, evin de gök halkına öyle parlasın.” buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

«عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَإِنَّ قِيَامَ

اللَّيْلِ قُرْبَةٌ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَتَكْفِيرٌ لِلذُّنُوبِ، وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ

عَنِ الْجَسَدِ، وَمَنْهَاةٌ عَنِ الْإِثْمِ»

“Gece kıyâmına devam edin; zira bu, sizden önceki sâlihlerin ibâdetidir. Çünkü gece ibâdeti, Allâh’a yakınlık ve günâhlara kefâret olup insanı bedenî hastalıklardan korur ve günâhlardan uzakla tırır.” buyurmuştur.[646]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

“Gece namaz kılmak itiyâdı olduğu hâlde uyanamayan kimseye aynen namaz kılmı gibi sevâbı verilir. Ve uykusu da kendisine sadaka olur.”[647] buyurdu.

Başka bir hadîsinde de **Ebû Zerr**’e hitâben:

«لَوْ أَرَدْتَ سَفَرًا أَعْدَدْتَ لَهُ عُدَّةً، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَكَيْفَ

سَفَرُ طَرِيقِ الْقِيَامَةِ، أَلَا أُنَبِّئُكَ يَا أَبَا ذَرٍّ بِمَا يَنْفَعُكَ ذٰلِكَ

الْيَوْمَ؟ قَالَ: بَلَى بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي، قَالَ: صُمْ يَوْمًا شَدِيدَ الْحَرِّ

لِيَوْمِ النُّشُورِ، وَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ لِوَحْشَةِ الْقُبُورِ،

وَحُجَّ حَجَّةً لِعَظَائِمِ الْأُمُورِ، وَتَصَدَّقْ بِصَدَقَةٍ عَلَى مِسْكِينٍ

أَوْ كَلِمَةَ حَقٍّ تَقُولُهَا أَوْ كَلِمَةَ شَرٍّ تَسْكُتُ عَنْهَا»

"-Yâ Ebâ Zer! Yolculuğa çıktığın zaman azık alır mısın?" buyurdu. **Ebû Zer**:

"-Evet, alırım, ya Resûlallah!" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

"-Dünyâ yolculuğuna azıksız çıkmazsın, ya âhiret yolculuğu için ne yaparsın? Kıyâmet günü faydalanacağın azığı sana bildireyim mi?" buyurdu. Ebû Zer:

"-Bildir, ya Resûlallah." deyince Resûl-i Ekrem:

"-Kıyâmetin deh eti için sıcak günlerde oruç tut. Kabrin vah eti için gece namazı kıl. Önümüzdeki büyük hâdiseler için de haccet, yoksullara yardımda bulun ve kötü söz söyleme."[648] buyurdu."

Rivâyete göre, Resûl-i Ekrem'in zamanında bir zât, herkes yattıktan sonra kalkar namaz kılar, Kur'ân okur ve ondan sonra da:

"-Yâ Rab! Beni cehennemden âzâd et." diye duâ ederdi. Bunu Resûl-i Ekrem'e haber verdiler. Resûl-i Ekrem de adamın bu şekilde hareket ettiğini görünce:

"-Neden cenneti istemiyorsun ve yalnız cehennemden korunmak için duâ ediyorsun?" diye sordu. Adam:

"-Ben kendimi cennete ehil görmüyorum." dedi.

Az sonra Cebrâil aleyhisselâm Resûl-i Ekrem'e gelerek, Cenâb-ı Allâh'ın bu adamı cehennemden âzâd ederek cennete koyduğunu haber verdi.

Yine rivâyete göre; Cebrâil aleyhisselâm, Resûl-i Ekrem'e:

"-Abdullah bin Ömer ne iyi bir insandır. Fakat gecenin bir kısmında namaz kılmayı âdet edinseydi!" dedi.

Resûl-i Ekrem bunu İbn Ömer'e haber verdi ve o da ondan sonra gece namazına devam etti.[649]

İbn Ömer'in âzâdlısı **Nâfî**:

"İbn Ömer, gece namazına devam ederdi ve bana: "Sabah oldu mu?" diye sorardı. Ben, sabah olmadığını söyleyince yine devam ederdi. Sabah olunca, haber verirdim, o da oturup sabaha kadar istiğfar ederdi."

Ali bin Ebî Tâlib (r.a.) şöyle diyor:

"-Zekeriyâ'nın oğlu Yahya (salât ve selâm üzerlerine olsun), bir akşam doyasıya arpa ekmeğini yediği için gece vakti uyanamadı. Allah Teâlâ, kendisine şöyle vahyetti:

"-Yâ Yahya! Sana vereceğim evden daha iyi ev, civârıma yaklaşmaktan daha iyi muhit mi buldun? İzzet ve celâlim hakkı için, eğer cenneti görseydin ona olan

hevesinden vücûdundaki yağın erir ve oraya gitmeye bayılırdın. Eğer cehennemi görseydin, korkundan vücûdundaki yağın erir, yaş yerine kan ağlar ve tüysüz deriye bürünürdün.”

Bir gün bir adam için Resûl-i Ekrem’e:

“-Yâ Resûlallah! Bu adam gece namazı kıldığı hâlde, gündüz sarhoşluk ediyor.” dediler. Resûl-i Ekrem:

“-Kıldığı namaz, onu yakında bu çirkin hareketinden alıkoyar.”[650] buyurdu.

Yine Resûl-i Ekrem:

«رَحِمَ اللهُ رَجُلًا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّى، وَأَيْقَظَ امْرَأَتَهُ، فَإِنْ

أَبَتْ، نَضَحَ فِي وَجْهِهَا الْمَاءَ»

“Gece kalkıp namaz kıldıktan sonra, âilesini de namaz kılmak için kaldıran ve kadın kalkmadığı takdirde, yüzüne su serpmek sûretiyle onu uyandıran kimseye Allah rahmet etsin.”[651] buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem Efendimiz:

«رَحِمَ اللهُ امْرَأَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ، وَأَيْقَظَتْ زَوْجَهَا،

فَإِنْ أَبَى، نَضَحَتْ فِي وَجْهِهِ الْمَاءَ»

“Allah o kadına rahmet etsin ki, gece namazına kalkar, kocasını da kaldırır. ayet kocası uyanmazsa, yüzüne hafif su serper.”[652] buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

«مَنِ اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ وَأَيْقَظَ امْرَأَتَهُ، فَصَلَّيَا رَكْعَتَيْنِ، كُتِبَا

مِنَ الذَّاكِرِينَ اللهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ»

“Gece kalkan ve ailesini de kaldırarak beraberce namaz kılanlar, karı-koca zikredenlerden sayılırlar.”[653]

Bir başka hadîsinde de Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

«أَفْضَلُ الصَّلٰوةِ بَعْدَ الْمَكْتُوبَةِ قِيَامُ اللَّيْلِ»

“Farzlardan sonra en fazîletli namaz, gece namâzıdır.”[654]

Hazret-i Ömer bin Hattab (r.a.), Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’in şöyle buyurduğunu haber veriyor:

«مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ، أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ، فَقَرَأَهُ بَيْنَ صَلٰوةِ

الْفَجْرِ وَالظُّهْرِ، كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ»

“Uyanmadığı için gece evrâdını yerine getiremeyen kimse, sabah ile öğle arasında bunu yerine getirirse, gece yapmı gibi mükâfatını alır.”[655] buyurmuştur.

BU HUSÛSTA İSLÂM BÜYÜKLERİNİN HÂLLERİ:

Hazret-i Ömer (r.a.), gece virdinden bir âyet okuyamadığı vakit, gündüzleri bayılırdı, hattâ bu yüzden bir hasta ziyâreti gibi, günlerce ziyâret edildiği rivâyet edilmiştir.

İbn Mes’ûd (r.a.) insanlar uyuduğu zaman, namaza kalkar, sabaha kadar arı vızıltısı gibi uğultusu duyulurdu.

Yine rivâyete göre; **Süfyân-ı Sevrî**, bir akşam doyasıya bir yemek yedi. Bunun üzerine:

“Yemi artan hayvânın işi de arttırılır.” dedi ve o geceyi sabaha kadar ibâdetle geçirdi.

Tavûs bin Keysan[656] yatağına yaslandığı zaman, dânenin tavada hareketi gibi yatakta kıvranırdı, rahat edemezdi. Hemen kalkar ve sabaha kadar namaz kılardı. Sonra da:

“-Abidlerin uykusu, cehennemi hatırlamaktır.” derdi.

Hasan (Allah rahmet etsin):

“-Gece namazından ve mal infak etmekten daha makbûl bir ibâdet bilmiyorum.” derdi. Bir defa kendisine:

“-Gece ibâdet edenlerin yüzlerinin güzel ve nûrlu olmasının sebebi nedir?” diye sorduklarında, şu cevâbı vermiştir:

“-Çünkü onlar Rahmân ile başbaşa kaldı, o da onlara kendi nûrundan lütfetti.”

Sâlihlerden biri, bir seyahatten dönüşte kendisine serdikleri yatakta yatınca, sabaha kadar uyanamayıp mûtadı olan evrâdını yerine getiremediği için, bir daha yatakta yatmayacağına yemin etmişti.

Abdülâziz bin Ebî Revad, akşam olunca yatağını eli ile yoklar ve:

“Çok güzel yumuşak bir döşeksin, ama cennetin döşekleri senden çok daha yumuşaktır.” diyerek namaza döner ve yatmadan sabaha kadar ibâdetine devam ederdi.

Fadl bin Abbas (r.a.), akşam olunca şöyle derdi:

“Gece, bana çok uzun gelirdi, fakat bir kere Kur’ân okumaya başladım mı ondan hevesimi almadan sabah oluverirdi.”

Hasan-ı Basrî:

“Kişi isyân sebebiyle gece ibâdetinden mahrûm olur.” dedi.

Fudayl:

“-Gündüz orucuna ve gece ibâdetine güç yetiremeyenler, hayırdan mahrûm ve hatâlı kimseler olduğunu bilmelidirler.” demiştir.

Tabiînden olan Sıla bin Eşyem, gecenin tamamını namaz kılmakla geçirirdi. Buna rağmen sabah olunca:

“-Allâhım! Senden cennet isteyecek hâlde değilim, beni cehennemden âzâd eyle!” diye duâ ederdi.

Adamın biri, hakîmin birisine, gece ibâdet edemediğinden şikâyet edince, Hakîm:

“-Gündüz isyân etme, gece de kalkma!” diye cevap vermiştir.

Hasan bin Sâlih[657] câriyesini bir kişiye sattı. Gece olunca câriye ev halkına:

“-Namaz!” diye seslendi. Ev halkı:

“-O ne, sabah mı oldu?” dediklerinde, câriye:

“-Siz farzdan başka gece namazı kılmaz mısınız?” dedi. Onlar:

“-Hayır.” dediler. Sabah olunca câriye, Hasan bin Sâlih’e dönerek:

“-Beni sattığın kimseler, farzdan başka namaz kılmıyorlar; ben bunların yanında duramam, sen beni geri al.” dedi. Hasan da câriyeyi geri aldı.

Rebiî anlatıyor:

Birçok geceler **İmâm Şâfiî**’nin yanında bulundum, gecenin pek azını uyudu.

Ebû’l-Cüveysiye de şöyle diyor:

Altı ay **İmâm-ı Azâm Ebû Hanîfe**’nin yanında kaldım. Bir gece yattığını görmedim. İmâm Ebû Hanife, daha önceleri gecenin yarısını uyku ve diğer yarısını da ibâdetle geçirirdi. Bir gün bir cemâatin yanından geçerken, onlar imâmı parmakları ile işâret ederek:

“-Bu adam, sabahlara kadar uyumaz.” dediler. Bunun üzerine imâm:

“-Ben, yapmadığım şey ile anılmaktan ve vasıflandırılmaktan utanırım.” dedi ve ondan sonra gece uykusunu kaldırdı. Hattâ gece yatmak için yatağının bulunmadığı da söylenir.

Mâlik bin Dînar, akşam olunca sabaha kadar:

«أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ»

"Yoksa kötülük işleyen kimseler, ölümlerinde ve diriliklerinde kendilerini; inanıp yararlı iş işleyen kimselerle bir mi tutacağız sandılar." (Câsiye sûresi, 45/21) âyetini tekrarlamak sûretiyle sabahlamış olduğu rivâyet edilir.

Muğîre bin Habib şöyle diyor:

Mâlik bin Dinar'ı tâkip ettim. Yatsı namazını kıldıktan sonra abdest aldı ve namaz kılacağı yerde sakalını eline alarak:

"-Allahım! Mâlik kulunun ağaran şu sakalını cehennem ateşinde yakma. Allâhım! Kimin cennetlik, kimin cehennemlik olduğunu sen bilirsin; acaba Mâlik kulun hangi taraftadır?" diye niyâz ederek sabahlamıştır.

Mâlik bin Dînar anlatıyor:

Bir gece uyuya kaldım ve evrâdımı yerine getiremedim. Rüyâmda güzel bir câriye karşıma çıktı ve:

"-Okur yazarlığın var mı?" ddi. Ben de:

"-Var." dedim. O hâlde:

"-Şu yazıyı okur musunuz?" dedi ve elime bir kâğıt parçası verdi. Kâğıtta:

"Dünyânın geçici ve aldatıcı nîmetleri, ölümsüz olarak yaşayacağın cennetin zevk ve sefasından seni alıkoymuştur. Yani geçici olarak kendisinden zevk aldığın bu uyku, ebedî saâdetini sağlayacak ibâdetine engel olmuştur. Uyan, namaz kıl ve Kur'ân oku; zira bunlar uykudan hayırlıdır!" diye yazılı idi.

Rivâyete göre, **Mesrûk**[658] hacca gittiğinde bir akşam dahî uyumamak üzere bütün gecelerini ibâdetle geçirdi.

Âbidlerden olan Ezher bin Mugîs şöyle diyor: Bir gece rüyâmda, dünyâ kadınlarına benzemeyecek güzellikte bir kadın gördüm. Ona:

"-Kimsin?" diye sordum. O:

"-Cennet hûrilerinden biriyim." dedi. Ben:

"-Benimle evlenir misin?" dedim. O:

"-Beni efendimden iste ve nikâh mihrimi hazırla!" dedi. Ben:

"-Nikâh mihrin nedir?" diye sordum. O:

"-Nikâh mihrim, çokça gece ibâdetidir." dedi.

Yûsuf bin Mihran da şöyle demiştir:

Arş-ı A'zâm'ın altında horoz sûretinde bir melek var. Tırnakları içindeki mahmuzları yeşil zeberceddendir. Gecenin üçte biri geçtiği vakit, kanatlarını çırparak:

"-Kalkacak olanlar kalksın." diye bağırır. Gecenin üçde ikisi geçince:

"-Kalkacak olanlar kalksın." diye seslenir. Sabah olduğu vakit, yine kanat çırparak:

"-Gâfiller kalksın." diye seslenir.

Rivâyete göre, Vehb[659] otuz sene başını yere koymamıştır ve:

"-Evimde serili döşek görmektense, şeytanı görmek daha hoşuma gider. Zîra yatak, insanı uyumaya dâvet eder." demiştir.

Bu zâtın deriden bir minderi vardı. Uykusu geldiği vakit, göğsünü ona dayar, üzerinde bir-iki süründükten sonra, tekrar namaza kalkardı.

Zâtın biri de şöyle anlatıyor: Allah Teâlâ'yı rüyâmda gördüm ve şöyle buyurduğunu işittim:

"-İzzet ve celâlim hakkı için, elbette Süleyman-ı Teymî'ye ikrâm edeceğim. Çünkü o, kırk sene yatsı abdesti ile sabah namazını kılmı tır."

Denildi ki: Onun kanaatine göre, insanın hatırına uyku geldiği zaman abdesti bozulur.

Eski kitapların bazılarında Allah Teâlâ'dan şöyle hikâye edilir:

"-Benim has kulum, kalkmak için horozun ötmesini beklemeyendir."

GECE İBÂDETİNE KALKMAYI KOLAYLAŞTIRAN ZÂHİRÎ SEBEPLER

Bilmiş ol ki, zâhirî ve bâtınî, kolaylaştırıcı sebepler bulunmadıkça, gece uykusundan kalkmak cidden zordur. Bunun zâhirî sebepleri dörttür.

1- Fazla yemek yememektir. Çünkü çok yemek, o nisbette de çok uykuya sebeb olur. Ve bu sûretle kalkmak da zorlaşır. Şeyhlerden bazıları, müridlerin akşam sofrasına giderek, "Sakın çok yiyip çok içip, çok uyumayın; çünkü çok yer, çok içer ve çok uyursanız sonra ölüm ânında çok pişmân olursunuz!" derdi. İşte gece kalkabilmek için birinci asıl, az yiyip mideyi hafif tutmaktır.

2- Gündüzleri vücûdunu haddinden fazla yormamaktır. Çünkü bu sebeple sinirler de zayıflar ve fazla uykuya ihtiyaç hâsıl olur.

3- Öğleden önce biraz uyumalıdır. (Buna "Kaylûle" denir.) Bu uyku, gece kıyâmı için yardımcı bir sünnettir.[660]

4- Gündüzleri isyâna dalmamaktır. Çünkü bu hâl, kalbi karartır ve rahmeti celb edecek sebeplere engel olur. Adamın biri Hasan-ı Basrî'ye:

“-Yâ Ebâ Saîd! Ben gece kalkmak için her çâreye başvurur, hattâ abdest suyumu da hazırlarım. Böyle iken yine uyanamam, bunun hikmeti nedir?” diye sordu. Hasan-ı Basrî:

“-Günâhların seni bağlıyor.” diye cevap vermiştir.

Hasan-ı Basrî, gündüzleri çarşıda milletin patırdı ve gürültülerini duyunca:

“-Bunlar gündüz uykusuna yatmıyor. Bu gece, hayır gecesi olamaz.” derdi.

Süfyân-ı Sevrî:[661]

“-Bir günâhtan dolayı beş ay gece ibâdetinden mahrûm oldum.” dedi.

Günâhının ne olduğunu sorduklarında:

“-Bir adamın ağladığını gördüm de “Bu riyâ olarak ağlıyor!” dedim. İşte günâhım bu idi.” der.

Zâtın biri şöyle diyor: Bir gün Kürz bin Vebre’nin yanına gittim, ağlıyordu. Kendisine:

“-Ne oldu, bir kara haber mi aldın?” dedim. Kürz bin Vebre:

“-Yok, kara haberden daha fenâ!” dedi. Ben:

“-Yoksa bir yerin mi sancıyor.” dedim. Kürz bin Vebre:

“-Yok, daha fenâ!” dedi. Ben:

“-O hâlde nedir derdin, söyle bakalım!” dediğimde, o:

“-Kapılarım kapandı, perdelerim indirildi ve uyanıp da gece virdimi okuyamadım, işte buna üzülüyorum. Şüphesiz bu, benim yeni bir günâhımdır.” dedi.

Çünkü iyilik, dâimâ iyiliği; kötülük ise dâimâ kötülüğü çeker. Bunların azı da netice itibâriyle çoğalır gider. Bunun için **Süleyman Dârânî**:

“-Bir kimse cemâatten mahrûm kalırsa, bu hâli, bir isyân neticesidir.” derdi. Yine bu zât:

“-Gece ihtilâm olmak ukubettir; cünüp olmak ise Allâh’a uzaklıktır.” derdi.

Âlimin biri şöyle diyor:

“-Oruç tuttuğun zaman, kimin yanında ve asıl bir lokma ile iftâr ettiğini düşün; çünkü insanın yediği bir lokma ile kalbi öyle döner ki, bir daha eski hâline gelemez. Bütün günâhlar, kalbi katılaştırır ve gece kıyâmına engel olur. Buna en çok müessir olan da haram lokmadır. Helâl lokma ise, başka hiç bir şeyin yapamayacağı şekilde kalbe tesîr eder, kalbi cilâlandırır ve iyiliğe, ibâdete çeker. Kalplerini murakabe altında bulunduranlar, şeriatın şehâdetinden başka bunu tecrübe ile de bilirler.” Bu sebebten bazıları:

“-Nice lokmalar var ki, insanı gece kıyâmından; nice bakışlar var ki, insanı Kur’ân okumaktan alıkoyarlar. İnsanoğlu, bir lokma yemek veya bir iş sebebiyle,

bir senelik gece ibâdetinden mahrûm olur. Namaz, insanı kötülükten alıkoyduğu gibi, kötülükler de insanı namazdan ve diğer iyiliklerden alıkoyarlar." demişlerdir.

Adamın birisi:

"-Otuz küsûr sene gardiyanlık ettim. Geceleyin yakalanıp getirilen mahbûslara, "Yatsı namazını cemâatle kıldınız mı?" diye sorardım. Hepsi de menfi cevap verirlerdi."

Bu, cemâat ile kılınan namazın insanı kötülükten men edeceğine işârettir.

Gece ibâdetine kalkmayı kolaylaştıran bâtınî sebepler de dörttür:

1- Müslümanlara kin beslemekten, bid'atlerden ve fuzûlî dünyâ meşgalelerinden kalbin sâlim olmasıdır. Kalbi dünyâ meşgalesi ile meşbû kimse, geceleyin kalkamaz. Hattâ kalksa yine meşgalesiyle uğraşır, huzûr içinde ibâdet edemez, ibâdeti hep vesvese ile geçer. Nitekim şâir:

«يُخْبِرُنِي الْبَوَّابُ أَنَّكَ نَائِمٌ وَأَنْتَ إِذَا اسْتَيْقَظْتَ أَيْضًا فَنَائِمٌ»

"Kapıcı bana uykuda olduğunu haber verdi. Hâlbuki sen uyansan da yine uykudasın." diyor. Bu gibilerin uyanıklığı da gafletle geçtiği için, uyku ve uyanıklıkları arasında bir fark yoktur.

2- Düşünce azlığı ile korkunun gâlib olması. İnsanoğlu, âhiretin güçlüklerini ve cehennemin derekelerini düşündüğü zaman, uykusu kaçar ve korkusu çoğalır. Bu sâyede de gece ibâdetine devam eder. Tavûs'un dediği gibi:

"Cehennem'i düşünmek, âbidlerin uykusunu kaçırmıştır."

Yine hikâye olunduğu gibi, Basra'da Suheyb adında bir köle, bütün geceyi ibâdetle geçirdi. Sâhibesi hanım:

"-Senin bu gece ibâdetin, gündüz çalışmana mâni oluyor." dedi. Bunun üzerine köle:

"-Cehennemi hatırladığım zaman, gözlerime artık uyku gelmiyor. Ne yapayım?" dedi.

Yine bütün gece ibâdet eden başka bir köleye aynı şey sorulunca:

"-Cehennem'i hatırladığım ân korkum; cenneti hatırladığım ân ise hevesim artıyor. Bu sebepten uyuyamıyorum." diye cevap vermiştir. **Zünnûn-i Mısrî:**

«مَنَعَ الْقُرْآنُ بِوَعْدِهِ وَوَعِيدِهِ مُقَلَ الْعُيُونِ بِلَيْلِهَا أَنْ تَهْجَعَا
فَهِمُوا عَنِ الْمَلِكِ الْجَلِيلِ كَلَامَهُ فَهِمًا تَذِلُّ لَهُ الرِّقَابُ وَتَخْضَعَا»

"Allah Teâlâ'nın dostlarına hazırladığı cenneti, dü manları için hazırladığı cehennemi

Kur'ân'dan anlayan gözler; O'nun azameti kar ısında saygı ile eğildi ve uykularını fedâ ettiler."

Şâirin biri de şöyle söylemiştir:

«أَأَلْهَتْكَ اللَّذَائِذُ وَالْأَمَانِي   عَنِ الْبِيضِ الْأَوَانِسِ فِي الْجِنَانِ
تَعِيشُ مُخَلَّدًا لَا مَوْتَ فِيهَا   وَتَلْهُوْ فِي الْجِنَانِ مَعَ الْحِسَانِ
تَنَبَّهْ مِنْ مَنَامِكَ إِنَّ خَيْرًا   مِنَ النَّوْمِ التَّهَجُّدُ بِالْقُرْآنِ»

"Ey uzun uyku ve derin gâflete dalan insan! Bilmi ol ki; çok uyku ve gâfletin sonu nedâmettir. Geceleyin Azrâil'in gelip de senin canını almayacağından emin misin? Emin olarak uykuya yatan nicelerini Azrâil yakalamı tır. Kabre girdiğin zaman, iyi veya kötü amellerini hazır bir dö ek bulacak ve orada uzun uykuya yatacaksın."

İbn Mübârek de şöyle diyor:

"Gece karanlığı bastığı zaman, onlar rükû ederler. Çünkü korku, uykularını kaçırmıştır. Kendilerini emniyette hisseden gâfiller ise, dünyâda gâflet uykusuna dalmış, fırsatı kaçırmışlardır."

3- Gece ibâdetinin fazîletini, bu husûstaki âyet, hadîs ve diğer sözlerden öğrenmektir. Bu sâyede ümitlenir, heveslenir, cennetteki yüksek derecelere rağbeti artarak gece ibâdetine yönelir. Nitekim sâlihlerden biri, muhârebeden dönüşte yatıp istirahat etmesi için hanımı yatağını hazırlamıştı. Fakat adam, doğru mescide gidip ibâdetle meşgûl oldu. Sabahleyin hanımı:

"-Döşeğini hazırladık, seni bekledik, fakat sen gelmedin." deyince, adam:

"-Kusura bakma, cenneti ve onun zevk u sefâsını hatırlayınca, oraya ulaşabilmek için evi unuttum da ibâdet ile meşgûl oldum." diye cevap verdi.

4- Allah sevgisi ve îmân kuvveti. Evet, gece ibâdetini kolaylaştıracak âmillerin en kuvvetlisi, Allah sevgisi ve îmân kuvvetidir. Çünkü gece namaz kılan insan, okuduğu her kelime ile Allâh'a münâcatta bulunduğunu, hattâ kalbinden geçenlere de Allah Teâlâ'nın âgâh olduğunu, kalbinden geçen hâtıraların ilhâm-ı ilâhî olduğunu bilir. Allah Teâlâ'yı seven kimse, elbette onunla tenhâda kalmayı ister ve sevgilisi ile münâcattan da zevk alır. Bu zevk, onu, kıyâmını uzatmasına sevk eder.

Böyle zevk alınabilir mi diye inkâra kalkışmamalı; çünkü akıl ve nakil buna şehâdet etmektedir.

Aklın şehâdeti: Bu zevkin aklî delîli, güzelliğinden veya ikrâmından dolayı, sevdiği bir kimse ile uykusu gelmeden sabahlara kadar oturup sohbet etmesidir.

Şayet güzeli, gördüğü için ondan zevk alabiliyor; fakat Allah Teâlâ'yı

göremiyor diye itiraz edersen, bilmiş ol ki, o sevgili, görülmeyen karanlık bir yerde veya perde arkasında da olsa, görmeden ve başka hiç bir ümit olmadan yalnız onun civârında bulunmaktan yine aynı zevk alınır.

Eğer, "O, cevâbını bekler ve sesini duymaktan zevk alır. Hâlbuki âbid, Allah Teâlâ'nın sesini duymuyor, ondan nasıl zevk alır?" dersen;

Bilmiş ol ki, evet Allah Teâlâ'nın kendisine cevap vermeyeceğini biliyor. Fakat hâlini Allâh'a arz etmesinde ve sırlarını Allâh'a bildirmesinde yine zevki bâkidir. Allâh'a gerçekten inanan kimse, münâcâtı esnâsında hatırından geçen her şeyi Allah'tan duyduğunu kabûl eder ve bu sûretle ondan zevk alır. Bu, gecenin karanlığında pâdişaha ihtiyâcını arz eden kimsenin dileğini yerine getirecek ümid ile ondan zevk alması gibidir. Dileğini yerine getirmesi bakımından Allâh'a olan îtimadı daha kuvvetlidir. Allah katında olan, başkalarının yanında olandan daha faydalı, hayırlı ve bâkidir. Tenhâ yerlerde Allâh'a ihtiyâcını arz etmekten zevk alınmaz mı?

Naklî delil: Bunun delîli, gece kalkanların zevk ile kalkıp ibâdet etmeleridir. İki sevgilinin kavuştukları gece -kendilerine kısa geldiği gibi- gece ibâdetine kalkanlara da aynı şekilde gece kısa gelmektedir. Hattâ birisine:

"-Bu uzun geceleri nasıl geçirebiliyorsun?" diye sorduklarında:

"-Hiç anlamıyorum; bir yüzünü gösterip geçiyor ve hemen sabah oluveriyor." diye cevaplandırmıştır. Diğer birisi de:

"-Gece ile ben, müsabakaya çıkan iki at gibiyiz. Bazen sabaha kadar yarış yaparız. Bazen de beni fikrimden alıkor." demiştir. Diğer birisine:

"-Geceyi nasıl geçiriyorsun?" diye sorduklarında,

"-Benim için gece, gelmesiyle sevindiğim ve gitmesi ile üzüldüğüm bir saat gibidir; hiçbir zaman sevincim kendisiyle tamamlanmış değildir."

Ali bin Bekkâr:

"-Kırk senedir beni üzen tek şey, sabahın olmasıdır." dedi.

Fudayl bin İyad:

"-Güneş batarken, Allah ile başbaşa kalacağım diye sevinirim; güneş doğarken de insanlar ile uğraşacağım diye üzülürüm." demiştir.

Ebû Süleyman Dârânî:

"-Eğlence erbabının eğlence yerlerinde daldıkları zevkten, ibâdet erbâbının gece karanlığında yaptıkları ibâdetteki zevkleri daha büyüktür. Hattâ eğer geceler olmasaydı, yaşamayı dahî arzû etmezdim." demiştir.

Yine bu zât:

"-Âbidlerin gece ibâdetinden aldıkları zevki, ibâdetlerinin sevâbı ile karşılaştıracak olsan, o zevk, ibâdetlerinin mükâfatından çok daha fazla gelirdi."

demiştir.

Âlimlerden biri:

"-Dünyâda cennet nîmetlerine benzeyen tek bir şey varsa, o da âbidlerin gece ibâdetinden aldıkları zevktir." demiştir.

Diğer bazıları:

"-Münâcatın lezzeti, dünyâ nîmetlerinden değildir, cennet zevklerindendir. Allah Teâlâ onu, sevdikleri için hazırladı, herkes bu zevki alamaz." demişlerdir.

İbn Münkedir:

"-Dünyâ lezzetlerinden üç lezzet kalmıştır. Bunlar: 1- Gece kıyâmı, 2- Dostlar ile buluşmak, 3- Cemâat ile namaz kılmaktır." dedi.

Âriflerden bir zât da şöyle diyor:

"-Allah Teâlâ, seher vakti uyanık kimselerin kalbine bakar ve onların kalbini nûr ile doldurur. Kalpleri hikmetle dolar. Sonra onların kalplerinden hoşlanmadıkları şeyler gâfillerin kalbine aktarılır."

Eski âlimlerden birisi de şöyle anlatıyor:

"-Allah Teâlâ bazı sıddîklara şöyle ilhâm etmiştir:

"-Benim birtakım kullarım var. Ben onları severim, onlar beni sever. Ben onları arzularım, onlar da beni arzular. Onlar beni anar, ben de onları anarım. Onlar bana bakar, ben de onlara bakarım. Onların yoluna girersen seni de severim, girmezsen sana küserim." Sıddîk:

"-Yâ Râb! Onların alâmeti nedir?" dedi. Allah Teâlâ:

"-Çoban, koyununa gölge aradığı gibi, bunlar da gölgeye riâyet ederler. Yani güneş doğuşundan zevâle kadar ibâdet ederler. Kuş yuvasına döndüğü gibi, öğleden akşama kadar yine ibâdete dönerler. Akşam olup herkes yataklarına yatıp uzandıkları sırada da onlar, ayaklarını toplar ve yüzlerini benim karşımda yerlere sererler. Benim sözümle bana yalvarırlar, benim in'âm ve ihsânım karşısında eğilirler; bazen ağlar, bazen inler ve bazen kendilerinden geçer ve bazen da hayretler içinde kalırlar.

Benden dolayı çektikleri vehmini gördüğüm ve bana olan sevgilerinden ötürü yaptıkları şikâyetleri duyduğum için, onlara ilk ikramım, benim nûrumdan onların kalbini nûrlandırmaktır. Bu sâyede ben onlardan haber verdiğim gibi, onlar da benden haber verirler. Sonra, yer ve gökler ve bunlarda bulunan herşey onlar için terâzinin bir gözüne konsa, bunu onlar için azımsarım, yani onlara daha çoğunu veririm ve nihâyet rahmetimle onlara yönelirim. Ne sanırsın? Rahmetimle yöneldiğim kimseye istediğini vermez miyim? Elbette veririm." buyurmuştur.

Mâlik bin Dinar (Allah rahmet etsin):

“-Gece ibâdetine kalkan kimseye, (mânen) Allah Teâlâ yaklaşır, hattâ içlerinde duydukları yumuşaklığı, zevki ve nûru, Allah Teâlâ’nın kalbe tecellî etmesinden bilirler.”

“Muhabbet Kitâbı”nda bunun sırrı ve tafsilâtına dâir açıklama yapılacaktır.

Haberde rivâyet edildiğine göre, Allah Teâlâ şöyle buyurur:

“-Ey kulum! Kalbine tecellî eden Allah benim! Gayb ile nûrumu müşâhede ettin.”

Mürîdlerinden biri, şeyhine gecelerin uzun olmasından şikâyet etmiş. Gâyesi bir kısmını uyku ile geçirmekti. Şeyhi:

“-Oğlum! Allah Teâlâ’nın gece ve gündüzlerde de nefhâları var, bunlar uyanık gönüllere akıtılır. Uykuda olanlar bunlardan istifâde edemez!” deyince, mürîd:

“-Bu beyânâtınla, gecede olduğu gibi, gündüz uykusundan da beni mahrûm ettin.” dedi.

Bu nefhâların gecelerde vukûu daha kuvvetlidir; çünkü geceleyin, gönüller saf ve meşgale azdır. Nitekim **Câbir**’in (Allah ondan râzı olsun) Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’den rivâyet ettiği sahîh bir hadîste:

«إِنَّ مِنَ اللَّيْلِ سَاعَةً، لاَ يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ، يَسْأَلُ اللهَ

تَعَالَى خَيْرًا، إِلاَّ أَعْطَاهُ إِيَّاهُ»

“Gecede bir saat var; Allah’tan hayır dileyen herhangi bir Müslümân, duâsını bu saate denk getirirse, istediğini Allah Teâlâ ona verir.”

Diğer rivâyet şekli de şöyledir:

«يَسْأَلُ اللهَ خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ إِلاَّ أَعْطَاهُ إِيَّاهُ»

“Dünyâ ve âhiret hayrından her neyi isterse, Allah Teâlâ onu ona verir.”[662] buyurmuştur.

Bu da her gecede mevcûttur. Fakat Ramazan’da Kadir gecesi, Cuma’da icâbet saati gibi, bu da gizlidir. İşte o ilâhî nefhâlar da bu saattedir. Doğrusunu Allah bilir.

GECEYİ KISIMLARA AYIRMA KEYFİYETİ

Bilmiş ol ki, geceyi ibâdetle geçirmenin miktarı bakımından yedi derecesi vardır:

1- Bütün geceyi ibâdet ile geçirmek: Bu, yalnız ibâdete bağlanan, Allâh'a yalvarmaktan zevk alan, ibâdet kendileri için gıda ve kalpleri için hayat olan kuvvetli kimselere mahsûstur.

Bunlar, uzun zaman ayakta durmaktan yorulmaz; gecelerini, insanların meşgûl oldukları gündüzlerine çevirir. Yani uyku ihtiyaçlarını gündüz temin eden kimselerdir. Bu yol, geçmişlerden birçoklarının teâmülü idi. Yatsı abdesti ile sabah namazını kılarlardı.

Ebû Tâlib-i Mekkî, tâbiinden kırk kişiden şöhret ve tevâtür yolu ile hikâye edildiğini bildirmektedir. Bunlar, Medîneli Said bin Müseyyeb, Saffan bin Selim, Mekkeli olan Fudayl bin İyad ve Vüheyb bin Verd, Yemenli olan Tâvûs ile Vehb bin Münebbih, Kûfeli olan Rebî bin Haysem ile Hikem, Şamlı olan Ebû Süleyman-ı Dârânî ile Ali bin Bekkâr, Basralı olan Mâlik bin Dînâr, Abadanlı olan Ebû Abdullah-ı Havas ile Ebû Âsım, Fars diyârından Habib, Ebû Muhammed ve Ebû Câbir-i Selmânî, Basra'dan Mâlik bin Dînâr ve Süleyman-ı Teymî, Yezîd bin Rakkas ve Habib bin Ebû Sâbit ve Yahya el Bukâî, bir de Hems bin Mihal gibi zâtlardır. Medîneli Ebû Hâzım ve Muhammed bin Münkedir de bunlardandır.

2- İkinci mertebe, gecenin yarısını ibâdetle geçirmektir. Eskilerden böyle yapanlar pek çoktur. Bunun en güzel usûlü, evvelâ gecenin üçte birini yatıp uyuduktan sonra kalkarak, sonradan altıda birini uyumaktır. Bu sûretle gecenin ortasını ibâdetle geçirmiş olur ki, bu daha makbûldür.

3- Üçüncü mertebe, gecenin üçte birinde kalkmaktır. Bunun en güzel şekli de, gecenin yarısını uyuduktan sonra ibâdete kalkıp, sonradan altıda birini uyumaktır. Hülâsa, gecenin son cüz'ünü uyku ile geçirmek daha uygundur. Zira bu uyku, ertesi gün, uykusuzluğu hissettirmez.

Eskiler, gündüz sayıklamasını hoş karşılamazlardı. Ayrıca bu, yüzün sararmasını da önler. Bu sûretle riyâdan da kurtarmış olur. Gecenin çoğunda kalkıp da seher vakti uyursa, yüzü sararmaz, gündüz uyuklamaz. **Hazret-i Âişe** şöyle diyor:

"-Resûl-i Ekrem gecenin sonuna doğru vitir namazını kıldıktan sonra, gerekirse zevcelerinin yanına gelir; lüzum görürse namaz kıldığı yerde, **Bilâl** gelip ezân için seslenınceye kadar yaslanırdı."

Yine **Hazret-i Âişe** buyuruyor:

"-Ben Resûl-i Ekrem'i dâimâ seherden sonra uyur bulurdum."

Bunun için bazı selef, seherden sonra yaslanmayı sünnet saymışlardır. **Ebû Hüreyre** bunlardan biridir. Bu vakitteki uyku, perde arkasının gayb âlemini müşâhedeye ve keşfetmeye vesîledir. Bu da basîret sâhibi insanlara mahsûstur. Burada, gündüzün ilk vaktinde yapılacak olan evrâd için de istirahat vardır. Aynı

zamanda yarı geceden sonra gecenin üçte birini kalkıp daha sonra altıda birini uyumak da **Dâvûd** aleyhisselâmın kıyâmıdır.

4- Dördüncü mertebe, **gecenin beşte ve hiç olmazsa altıda birinde kalkmaktır.** Bunun en makbûlü, gece yarısından sonra kalkıp yine sabaha yakın uyumaktır.

5- Beşinci mertebe, **vakit tâyin etmemek ve vakitlere riâyet etmemektir.** Çünkü vakitleri tesbît, ancak vahy ile peygamberlere ve ay hesâblarını bilmekle mümkündür. Bu vakitleri gözetlemek, bunlara riâyet edebilen, devam eden ve uyanabilenler içindir.

İnsan, karanlık ve kapalı gecelerde vakitleri şaşırabilir. Bunun için vakitlere riâyet etmeden, gecenin ilk vakti, uykusu gelinceye kadar ibâdet eder. Sonra uyandığı vakit tekrar kalkar, sonra uykusu gelince tekrar yatar. Böylelikle bir gecede iki kıyâmı ve iki de uykusu olur. İşte bu da geceyi ibâdetle geçirmektir. Aynı zamanda amellerin fazîletli ve makbûllerindendir. Resûl-i Ekrem'in ibâdeti böyle idi. Hazret-i Ömer ve sahâbenin seleften ileri gelenleri ile tabiînin çoğu böyle yaparlardı. Hattâ seleften bazıları:

"-Uyku birinci uykudur. Uyandıktan sonra bir daha uykuya dönersem, Allah gözlerimi uyutmasın!" derlerdi.

Resûl-i Ekrem'in gece kıyâmı muayyen değildi. Yani her vakitte aynı saatlerde aynı mikdarta kılmazdı. Bazen gece yarısı, bazen üçte ikisinde, üçte birinde, bazen da altıda birinde kalkardı. Velhasıl gecelere göre değişirdi. Müzzemmil sûresinde:

«إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِن ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ»

"Gerçekten, Rabbin biliyor ki, sen gecenin üçte ikiye yakınını, (bazen) **yarısını** (veya) **üçte birini ayakta durup ibâdetle geçiriyorsun."** (Müzzemmil sûresi, 73/20) buyurulmuştur.

Gecenin üçte ikisinden azı, gecenin yarısı ile altıda birinin yarısıdır. **Hazreti Âişe** şöyle anlatıyor:

"-Resûl-i Ekrem, horoz sesini duyduğu zaman kalkardı ki, bu, gecenin altıda biri ve daha az miktarıdır."

Diğerleri şöyle rivâyet ediyor:

"Yolculuk esnâsında Resûl-i Ekrem'in gece namazını tâkîb ettik. Yatsı namazından sonra bir müddet yattı, uyanınca âfâka baktı ve:

«رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا»

«بَاطِلًا»

“Ey Rabbimiz! Bunu boş olarak yaratmadın.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/191)

«إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ

الْمِيعَادَ»

“Sen vadinde hulf etmezsin.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/194) âyetine kadar okudu. Sonra ağzını misvakladı, abdest aldı ve uyuduğu kadar da namaz kıldı. Sonra yine namaz kıldığı kadar uyudu. Sonra tekrar uyandı ve ilk okuduğu âyeti tekrar okuduktan sonra evvel yaptığı gibi yaptı.”

6- Altıncı mertebe, bu da hepsinden azdır. **Dört rekât veya iki rekât kılacak kadar zaman kalkmaktır.** Yahut herhangi bir mâzeret dolayısıyle abdest alamazsa, bu kadar bir müddet kıbleye dönerek, zikir ve duâ ile meşgûl olmaktır. Bu da Allâh’ın lütuf ve keremiyle gece kalkanlar meyânına girer. Eserde şöyle vârid olmuştur.

«صَلِّ مِنَ اللَّيْلِ وَلَوْ

قَدْرَ حَلْبِ شَاةٍ»

“Geceleyin dahî namaz kıl, isterse bir koyun sağacak kadar müddet olsun.”[663]

İşte bu anlattıklarımız taksim yollarıdır. Herkes kolayına geleni alsın. Şayet gece uyanmazsa, hiç olmazsa akşam ile yatsı arasını ve yatsıdan sonraki vitrini ihmâl etmemelidir. Sonra da seher vakti uyanmalı, uykuda iken sabahlamamalıdır. Bu sûretle yine gecenin iki tarafında da kalkmış olur ki, bu da yedinci mertebedir. Miktarına riâyet edilmek için, gecelerin uzayıp kısalmaları nazar-ı itibara alınmalıdır. Beşinci ve yedinci rütbelerde ise, miktara riâyet diye bir şey yoktur. Zaten yedincide anlattığımız altıncıdan, beşincide anlattığımız da dördüncüden eksik değildir.

FAZÎLETLİ GECE VE GÜNDÜZLER:

A- Geceler:

İbâdetle ihyâ edilmesi daha kuvvetli müstehâb olan fazîletli geceler, sene içersinde onbeş gecedir. Âhiret yolcusunun bu geceleri boş geçirmesi uygun değildir. Çünkü bunlar, hayır mevsimleri ve kârı bol olan gecelerdir. Böyle

kazanç mevsimlerini ihmâl eden tâcirler, bir kâr sağlayamadığı gibi, fazîletli geceleri gafletle geçiren âhiret yolcusu da zafere ulaşamaz.

Bu gecelerin altısı Ramazan ayındadır ki, beş gecesi Ramazan-ı şerifin son onunda yani yirmisinden sonradır. Kadir gecesi de buralarda aranır. Birisi de Ramazan-ı şerifin onyedinci gecesidir. Bu gecenin sabahı, **“Yevm-i furkan”** ve iki ordunun birleştiği Bedir Vak’ası günüdür. **İbn Zübeyr**’e göre de Kadir gecesidir.

Diğer dokuz geceye gelince: Muharrem’in birinci ve Aşûre geceleri. Receb’in birinci ve onbeşinci ve yirmiyedinci geceleri ki, bu son gece Mi’rac gecesidir. Bu geceye mahsûs namaz olduğu eserde vârid olmuştur. Nitekim hadîs-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.v.), şöyle buyurmuştur.

«لِلْعَامِلِ فِي هٰذِهِ اللَّيْلَةِ
حَسَنَاتُ مِائَةِ سَنَةٍ، فَمَنْ
صَلّٰى فِي هٰذِهِ اللَّيْلَةِ
اِثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً يَقْرَأُ
فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ
الْكِتَابِ وَسُورَةً مِنَ
الْقُرْاٰنِ وَيَتَشَهَّدُ فِي
كُلِّ رَكْعَتَيْنِ وَيُسَلِّمُ
فِي اٰخِرِهِنَّ، ثُمَّ يَقُولُ:
سُبْحَانَ اللّٰهِ، وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ،
وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ
مِائَةَ مَرَّةٍ، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ

اللهَ مِائَةَ مَرَّةٍ، وَيُصَلِّي

عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِائَةَ مَرَّةٍ،

وَيَدْعُو لِنَفْسِهِ بِمَا شَاءَ

مِنْ أَمْرِ دُنْيَاهُ وَآخِرَتِهِ،

وَيُصْبِحُ صَائِمًا، فَإِنَّ اللهَ

يَسْتَجِيبُ دُعَاءَهُ كُلَّهُ إِلَّا

أَنْ يَدْعُوَ فِي مَعْصِيَةٍ»

“Bu gecede iyi amellerde bulunan kimse için yüz senelik mükâfat vardır. Her kim bu gecede on iki rekât namaz kılar; her rekâtta Fâtiha-i erif ile Kur’ân’dan bir sûre okur ve her iki rekât ba ında oturur ve sonunda selâm verir, sonra yüz kere:

«سُبْحَانَ اللهِ، وَالْحَمْدُ

لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَاللهُ

أَكْبَرُ»

der, sonra yüz kere de salâvât getirir ve dilediği kadar kendisi için dîn ve dünyâsı husûsunda duâ eder ve oruçlu olarak sabahlarsa, kötülükten ba ka her ne dilerse, Allah Teâlâ dilediğini verir.”[664]

Bir de Şâbân-ı şerifin onbeşinci gecesidir. Burada da yüz rekât namaz vardır. Her rekâtta Fâtiha’dan sonra yirmi İhlâs okunur. Selef-i sâlihîn bu namazı hiç terk etmezlerdi. Nitekim bunu nâfile namaz bahsinde anlattık.

Diğerleri de, Arefe gecesiyle iki bayram geceleridir. Nitekim Resûl-i Ekrem:

«مَنْ أَحْيَا لَيْلَتَيِ الْعِيدَيْنِ

لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ

تَمُوتُ الْقُلُوبُ»

"Bayram gecelerini ibâdetle geçiren kimsenin kalbi, kalblerin öldüğü günde ölmez."[665] buyurmuştur.

B- GÜNDÜZLER:

Fazîletli günler de 19 gündür. Bunları ibâdetle geçirmek müstehâbtır. Bunlar Arefe, Âşûre ve Receb'in yirmiyedinci günleridir. Bugün hepsinden mühimdir. **Ebû Hüreyre** Resûl-i Ekrem'den şöyle rivâyet ediyor:

«مَنْ صَامَ يَوْمَ سَبْعٍ

وَعِشْرِينَ مِنْ رَجَبٍ

كَتَبَ اللّٰهُ لَهُ صِيَامَ سِتِّينَ

شَهْرًا»

"Receb'in yirmiyedinci günü oruç tutan kimseye, Allah Teâlâ, altmı aylık oruç sevâbı verir."[666] buyurmuştur.

Bugün Cebrâil aleyhisselâmın, Allah tarafından Resûl-i Ekrem'e gönderildiği gündür. Bir de Ramazan'ın onyedinci günü, bu da Bedir hâdisesi günüdür. Bir de Şâbân'ın onbeşinci günü, bir de Cuma ve Bayram günleriyle, eyyâm-ı mâlûmât olan Zilhicce'nin on günü ve eyyâm-ı mâdûdât olan teşrîk günleridir.

Enes, Resûl-i Ekrem'den rivâyet ettiği bir hadîste:

«إِذَا سَلِمَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ

سَلِمَتِ الْأَيَّامُ، وَإِذَا

سَلِمَ شَهْرُ رَمَضَانَ

سَلِمَتِ السَّنَةُ»

"Cuma günü selâmet bulduğu zaman, diğer günler de selâmet bulur. Ramazanda

selâmet bulduğu zaman, bütün sene boyunca selâmette olur.”[667]

Âlimin biri şöyle diyor:

“Dünyânın beş gününde mihnet ve meşakkat çeken âhiret günlerinde mihnet ve meşakkat çekmez. Bu beş gün ise; Arefe, Âşûre, Cuma ve Bayram günleridir.”

Haftanın fazîletli günleri ise, bunlar amellerin refolunduğu Pazartesi ve Perşembe günleridir. Bunların fazîletini, **Oruç Kitabı**’nda saymıştık, tekrâra lüzûm yoktur.

Muhammed’e, âline ve ashâbına ve bütün iyilere (sâlih kullara) salât ve selâm olsun.

«وَصَلَّى اللهُ عَلَى

سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى

آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ

أَجْمَعِينَ. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

رَبِّ الْعَالَمِينَ»

Ebû’l-Velîd Yûnus bin Ubeydullah Saffar, **“Kitâbu’s-Salât”**ta; Taberânî muhtasar olarak **“Evsat”**ta rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî ve İbn Mâce rivâyet etmişlerdir.

Namaz bahsinde, İbn Ömer’den böyle bir rivâyet geçmiştir.

İbn Mübârek, “Zühd”ünde Abdülkerim bin Hâris’den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Ebû’ş-Şeyh, **“Sevâb”**ta, Zeyyad bin Meymun’dan rivâyet etmiştir.

Namaz bahsinde geçmiştir.

Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre’den rivâyet etmişlerdir.

Buhârî ile Müslim, İbn Mes’ûd’dan rivâyet etmişlerdir.

Taberânî, Enes’den; Bezzâr da Semûre bin Cündüb’den rivâyet etmişlerdir.

Âdem bin Ebî İyas, **“Sevâb”**ta rivâyet etmiştir.

Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir. Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, c: 4, shf: 51. 580 nolu Hadîs. Tirmizî’de 408 nolu Hadis.

Tirmizî, Bilâl’den rivâyet etmiştirTaberânî ve Beyhakî “Hasen” sened ile Ebû Umâme’den rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd ile Neseî, Hz. Âişe’den rivâyet etmişlerdir.

İbn Ebî'd-Dünyâ, **"Kitâbü't-Teheccüd"**te Sırrı bin Muhallid'den mürsel olarak rivâyet etti.

Buhârî ile Müslim, İbn Ömer'den rivâyet etmişler, fakat rivâyetlerinde Cebrâil'den bahis yoktur. Bkz. Tecrîd-i Sarih Tercemesi, c. 4, s. 28 ve 130'da.

İbn Hibban, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

Ebû Dâvûd ve İbn Hibban, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd ve Neseî, Ebû Hüreyre'den; Ebû Saîd de sahîh sened ile rivâyet etmişlerdir.

Ebû Dâvûd, Neseî, Ebû Hüreyre ve Ebû Said'den.

Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

Hadisi Müslim, Hz. Ömer'den rivâyet etmiştir.

Yemen âbidlerinden olup, Tabiînin büyüklerindendir. Kıraatte emsâli görülmemiştir. Birçoklarından rivâyet ettiği gibi, kendisinden de rivâyet etmişlerdir. Kırk defa haccetmiş ve Hicrî 160 tarihinde vefat etmiştir.

Hemedanlı Müslim'in oğludur. Fakîh idi. Zâhid idi. Âbid idi. Ölüm anıldığı vakit, hüngür hüngür ağlardı. Hicrî 167 tarihinde vefat etmiştir.

Küçük yaşta kaçırılmış ve sonra bulunmuştur. Bundan dolayı kendisine "Mesrûk" denilmiştir. Kûfe TâbiîlerindendirHicrî 63 yılında vefât etmiştir.

Yemenlidir. Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında Hicrî 34'de doğmuş, 116'da vefat etmiştirSikadandır. Birçokları kendisinden rivâyette bulunmuştur. İbn Sa'd, **"Tabakât"**ında, 20 sene yatsı abdesti ile sabah namazı kıldığını yazmıştır.

İbn Mâce, İbn Abbas'tan.

Süfyân-ı Sevrî, (vefatı: 161 Hicrî) Kûfeli, hadîste ve fıkıhta söz sahibi büyük âlim.

Hadisi, Müslim rivâyet etmiştir.

Ebû Ya'lâ, İbn Abbas'tan rivâyet etmiştir. Tecrîd-i Sarih Tercemesi, c: 4, shf: 105'te bu husûsta izahat vardır.

Ebû Mûsâ el-Medenî **"Kitâbü Fezâili'l-Eyyâm"**da, Hâkim'den.

İbn Mâce, Ebû Umâme'den rivâyet etmiştir.

Ebû Mûsâ el-Medinî, **"Kitabü Fedâili'l-Leyâli"**de rivâyet etmiştir.

Namaz kitâbının 5. bâbında geçti.

– A–

– B–

– C– Ç -

– D–

– E–

– F–

– G–

– H –

– I – İ –

– K –

– L –

– M –

– N –

– O – Ö –

– P –

– R –

– S –

– T –

– U – Ü –

– V –

– Y –

– Z –